

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Saulius
VASILIAUSKAS

**JAUNIEJI RAŠYTOJAI SOVIETMEČIO LITERATŪROS LAUKE:
INSTITUCINIŲ DARINIŲ VAIDMUO**

DAKTARO DISERTACIJA

Humanitariniai mokslai,
filologija (H 004)

VILNIUS 2021

Disertacija rengta 2015–2020 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba ir Švietimo mainų paramos fondas.

Moksliniai vadovai:

dr. Loreta Jakonytė-Kvedarienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004). Nuo 2015-10-09 iki 2016-10-14.

dr. Rimantas Kmita (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004). Nuo 2016-10-15 iki 2020-09-30.

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.203>

<https://orcid.org/0000-0003-3644-8563>

VILNIUS UNIVERSITY

INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Saulius

VASILIAUSKAS

**YOUNG WRITERS IN THE SOVIET LITERARY FIELD:
THE ROLE OF INSTITUTIONAL STRUCTURES**

DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
Philology (H 004)

VILNIUS 2021

This dissertation was written between 2015 and 2020 at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. The research was supported by Research Council of Lithuania and Education Exchanges Support Foundation.

Academic supervisors:

Dr. Loreta Jakonytė-Kvedarienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004). From 9 October 2015 to 14 September 2016.

Dr. Rimantas Kmita (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004). From 15 October 2016 to 30 September 2020.

TURINYS

IVADAS.....	9
I. TEORINĖS ATRAMOS.....	32
1.1. Literatūros institucijos samprata	32
1.2. Pierre'o Bourdieu teorijos (pri)taikymas sovietmečio literatūros laukui	34
1.2.1. Sovietmečio lietuvių literatūros lauko struktūravimo gairės	34
1.2.2. Bourdieu ir literatūros institucijos	41
1.3. Sakytinė istorija kaip galimybė išsaugoti nykstančius literatūrinio gyvenimo duomenis	47
II. INSTITUCINIO JAUNŲJŲ RAŠYTOJŲ TINKLO STEIGIMAS.....	52
2.1. Jaunimas sovietmečiu	52
2.1.1. Jaunimas ir jo ne(i)veikusi propaganda	52
2.1.2. Sustiprinta jaunimo kontrolė.....	57
2.2. Institucinio jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklo struktūra.....	60
2.3. Almanachas „Jaunieji“ kaip pradedančiųjų LTSR rašytojų telkimo(si) vieta ankstyvuojų sovietmečiu	64
2.3.1. Almanacho redakcijos darbas ir komunikacija su autoriais.....	65
2.3.2. Almanachuose publikuota kritika	70
2.3.3. Socrealizmo principai almanacho prozoje	72
III. JAUNŲJŲ RAŠYTOJŲ SEKCIJOS IR RYŠKESNI LITERATŲ BŪRELIAI	78
3.1. Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija: nuo ideologinio prie estetinio ugdymo(si)	78
3.1.1. Sekcijos planai ir lauko <i>nomos</i> pokariu	80
3.1.2. Vadavimasis iš trafaretinės retorikos ir narių skaičiaus augimas („iššaldymas“) 7–8 dešimtmečiais	90
3.1.3. Ryšiai su jaunaisiais latvių rašytojais	93
3.1.4. Jaunųjų kritikų vaidmuo ir turiningiausi sekcijos veiklos metai	95
3.1.5. Glausta sekcijos veiklos reziumė ir keli <i>post scriptum</i> narystės tema	100

3.2. Vilniaus universiteto literatų būrelis	103
3.2.1. Būrelis ankstyvuoju sovietmečiu ir Adolfo Sprindžio vadovavimo metai.....	104
3.2.2. Elenos Bukelienės laikysena, klubas „Nuoširdumas“ ir narių susitikimai vadovės namuose	114
3.2.3. Universiteto literatų kuratorius ir tylusis autoritetas Marcelijus Martinaitis.....	130
3.2.4. Būrelio istoriją ir vietą sovietmečio literatūros lauke apibendrinant	141
3.3. Jaunieji ir literatūrinis gyvenimas Kaune.....	143
3.3.1. Vangoka Kauno jaunųjų rašytojų veikla pirmuoju pokario dešimtmečiu.....	144
3.3.2. KPI literatų būrelis, sekcijos reorganizacija ir jaunuosius būrės „Nemunas“	148
3.3.3. Jaunieji ir vyresnieji: situacija Kaune po Rašytojų sąjungos skyriaus įsteigimo	151
3.3.4. KVF būrelis ir sekcijos veikla 9-uoju dešimtmečiu.....	155
3.4. Jaunųjų literatūrinio gyvenimo Klaipėdoje fragmentai.....	162
3.5. Merdintys provincijos centrai	172
3.5.1. Šiaulių atvejis	173
3.5.2. Panevėžio atvejis	180
3.5.3. „Ar neužtenka, kad mus skalpuoja gedos ir skripkos“: bendrabūvis kaip svarbiausias literatūrinio gyvenimo periferijoje dëmuo	188
IŠVADOS.....	190
PRIEDAI	195
Interviu su Leonardu Gutausku.....	196
Interviu su Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku.....	210
Interviu su Arvydu Valioniu	221
Interviu su Donaldu Kajoku.....	229
Interviu su Algimantu Mikuta.....	238
Interviu su Virginijumi Gasiliūnu	251
Interviu su Vidu Morkūnu.....	262

Interviu su Gediminu Jankumi ir Edmundu Janušaičiu	271
Interviu su Janina Riškute	286
Interviu su Danute Kalinauskaite	294
Interviu su Vytautu Martinkumi	307
Interviu su Neringa Pranckevičiūte-Lūžiene	322
Interviu su Vidmantu Valiušaičiu	334
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	343
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS	362

SANTRUMPOS

Glavlitas – Vyriausioji literatūros valdyba, vienas pamatinių sovietinės cenzūros organų

KGB – Valstybės saugumo komitetas

KPI – Kauno Politechnikos institutas

KVF – Vilniaus valstybinio universiteto Kauno vakarinis fakultetas

LKP – Lietuvos komunistų partija

LKP CK – Lietuvos komunistų partijos Centro komitetas

LLKJS – Lietuvos Lenino komunistinio jaunimo sąjunga

LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas

LLTI – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

LTSR, Lietuvos TSR – Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika

VDR – Vokietijos Demokratinė Respublika

IVADAS

Rašytojas nesusiformuoja „tuščioje vietoje“ – jo savivokos raidą, literatūrinį brendimą, žanro ir stiliaus paieškas veikia aplinka, tuometinis kultūros, meno, literatūros laukas. Pierre’as Bourdieu, conceptualizavęs šį lauką ir taip sukūręs prieigą tolesniems tyrimams, teigia, kad jo dalyviai „nepaliaujamai stengiasi atsiskirti nuo savo artimiausių varžovų, kad sumažintų konkurenciją ir įgytų monopolį tam tikrai lauko daliai“¹, o lauke funkcionuojantys „agentai arba institucijos be paliovos kovoja pagal šios žaidimo erdvės dėsningumus ir joje galiojančias taisykles [...] turėdami nevienodą galią, vadinasi, ir nevienodą sėkmės tikimybę pasisavinti specifinius žaidimo laimėjimus.“²

Reikšmingi literatūros lauko dalyviai – įvairūs būreliai, draugijos, sambūriai. Būdami tokių darinių nariais, rašytojai susipažįsta, kaupia simbolinį, socialinį, kultūrinį kapitalą, atskyla (pasiskirsto) į sroves, smulkesnes neformalias grupes, kaip įvardija Dominique Maingueneau – *gentis*. Galia, kuria disponuoja tokie dariniai, gali koreguoti vieno ar kito nario vietos lauke trajektoriją, daryti įtaką jo literatūrinei karjerai ar net lemti jos baigtį.

Disertacijos objektas

Rašytojo kelio pradžia (debiuto, iniciacijos ir (ne)įsitvirtinimo literatūros lauke procesai), visais laikais veikiama įvairių sociokultūrinių aplinkybių, sovietmečiu buvo specifinė ir komplikauta. To meto kultūros laukas buvo grįstas institucine kontrole, o literatūros (kaip ir kitų menų)³

¹ Pierre Bourdieu, Loïc J. D. Wacquant, *Ivadas į refleksyviąją sociologiją*, iš anglų k. vertė Vilija Poviliūnienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 136.

² *Ibid.*, p. 137.

³ Pavyzdžiui, Skaidra Trilupaitytė, analizuodama dailės lauką, teigia, jog „dailės gyvenimui monopolistiškai vadovavo LTSR Dailininkų sąjunga ir jos kūrybinės sekcijos, o narystė šioje organizacijoje suteikė bene vienintelę kūrybinės karjeros galimybę tiek oficialiosios dailės atstovams, tiek ir vadinamiesiems seminonkonformistams (Alfonso Andriuškevičiaus terminas).“ – Skaidra Trilupaitytė, „Menininkų institucijos vėlyvuoju sovietmečiu: Lietuvos dailininkų sąjunga ir atgimimas“, in: *Lietuvos menas permainų laikais*, sud. Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Grafija, 2012, p. 410. Pasak fotografiją sovietmečio Lietuvoje tyrusios Margaritos Matulytės, „lietuvių nacionalinės fotografijos tęstinumas naujomis politinėmis sąlygomis buvo neįmanomas, fotografai vėl turėjo pradėti iš pradžių, tik šį kartą remdamiesi sovietų įteisintu *habitus*. Visų pirma buvo skatintas ir gana nuosekliai ugdytas fotografas kaip kolektyvinis vienetas, į socialinę struktūrą įtraukti tiek mėgėjai, tiek profesionalai, taip suformuota vieninga ir lengvai valdoma sovietinės fotografijos kūrėjų

gyvenimas reguliuotas tam specialiai įsteigtų valstybinių institucijų bei akyrai prižiūrėtas politinės cenzūros aparato (Glavlito, LKP CK, KGB). Norėdamas dalyvauti oficialiame kultūros ir literatūros gyvenime, rašytojas buvo verčiamas tapti kūrybinės institucijos nariu.

Išskirtinis valdžios dėmesys nuo pat sovietmečio pradžios skirtas jaunosios rašytojų kartos kontrolei ir „auklėjimui“: organizuoti pradedančiųjų rašytojų suvažiavimai; prie mokyklų, leidinių redakcijų, universitetų steigti literatūros būreliai, didžiuosiuose miestuose – Jaunųjų rašytojų sekcijos; inicijuoti jauniems skirti konkursai, rengtos stovyklos; 1948-aisiais veikti pradėjo speciali priežiūros institucija – Komisija darbui su jaunaisiais rašytojais⁴. Jaunasis rašytojas pirmiausia traktuotas kaip „ideologinio fronto darbuotojas“, turįs „kovoti už jaunimo auklėjimą komunistinėje dvasioje“⁵.

Tokią sovietmečio Lietuvoje funkcionavusią pradedančiųjų rašytojų kontrolės ir atėjimo į literatūros lauką tvarką disertacijoje siūloma vadinti *instituciniu jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklu*. Žodis *ugdymo* nurodo sovietų sistemos siekį suburti jai lojalių rašytojų „armiją“, o žodis *ugdymosi* – pradedančiųjų rašytojų pastangas ieškoti būdų, kaip šį tinklą paversti palankesniu autentiškesniems kūrybiniams užmojams.

Siekiant geriau suvokti tinklo struktūrą ir jame varijavusias rašytojų praktikas, disertacijoje koncentruojamasi į svarbaus jo segmento – institucinių darinių – kultūrinę ir literatūrinę veiklą. *Instituciniais dariniais* laikomi sovietmečiu literatūros ir mokslo institucijose – LTSR Rašytojų sąjungoje, aukštosiose mokyklose – telkti literatūriniai būreliai-grupės, jungę jaunuosius rašytojus. Nors tokiais dariniais galima laikyti ir literatūratelius prie mokyklų ar laikraščių redakcijų, didžiausias dėmesys disertacijoje skiriamas Jaunųjų rašytojų sekcijoms⁶, kurios nariais buvo dauguma rašytojų (taip pat kritikų, vertėjų), vėliau įsitvirtinusių literatūros istorijoje

bendruomenė. [...] Mėgėjų, susiburiančių į kolektyvus mokytis fotografijos, veiklos organizavimas buvo gana tikslingas ir intensyvus – masiškai steigti fotoklubai, būreliai, rateliai.“ – Margarita Matulytė. *Nihil obstat: Lietuvos fotografija sovietmečiu*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 107.

⁴ Plačiau apie jaunųjų rašytojų ugdymą ankstyvuojau sovietmečiu žr. Loreta Jakonytė, „Socrealistų kalvė: jaunųjų rašytojų mokymai ankstyvuojau sovietmečiu“, in: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 113–133.

⁵ Pirmasis Lietuvos TSR pradedančiųjų rašytojų respublikinis susirinkimas, 1948 m. lapkričio mėn. 25–27 d.: LLMA, F. 34., ap. 1, b. 54.

⁶ Disertacijoje analizuojama ir trumpiau egzistavusių Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio jaunųjų rašytojų sekcijų veikla, kadangi norima įvertinti, koks skirtumas buvo tarp tinklo veikimo centre ir periferijoje. Prie LTSR Rašytojų sąjungos epizodiškai veikė ir jaunųjų rusų rašytojų sekcija, disertacijoje plačiau neaptariama.

(arba į ją nepatekusių), taip pat prie aukštojo mokslo institucijų veikusiems literatų būreliams⁷ – pirmiausia Vilniaus universiteto būreliui, darant prielaidą jį buvus ryškiausiu ir reikšmingiausiu tokio pobūdžio sambūriu. Instituciniai dariniai vertinami kaip kolektyviniai literatūros lauko dalyviai, veikiantys neatsiejamai nuo sociokultūrinės terpės bei konkrečių literatūros lauko sąlygų, tačiau iki galo joms nepavaldūs.

Kategorija *jaunieji rašytojai* apibrėžia specifinę literatūros lauko dalyvių grupę⁸, kurios narius galima identifikuoti keliant sąlygiškus amžiaus (sovietmečiu vyravusi simbolinė riba – iki 35 m.⁹), palyginti nedidelės literatūrinės patirties, kūrinuose dar besimezgančio individualaus stiliaus bruožų kriterijus. Vis dėlto tarp Jaunųjų rašytojų sekcijos narių sovietmečio praktikoje buvo ir nemažai vyresnio amžiaus kūrėjų, todėl *jaunieji rašytojai* čia suvokiami dvejopai: istoriškai – kaip sovietiniame diskurse išskirta atskira kūrėjų grupė, kurios formavimui ir kontroliavimui skirtas didelis komunistų partijos dėmesys; sociologiškai – kaip kūrėjai, bandantys integruotis į literatūros lauką ir užimti jame palankesnes pozicijas.

Siekiant geriau suprasti jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklo funkcionavimą sovietmečiu, disertacijoje paliečiamos ir kontekstinės temos. Visų pirma, jaunimo, kaip specifinės socialinės grupės, ideologinė kontrolė, taip pat formuojantis jaunųjų rašytojų instituciniam tinklui svarbus, iki šiol plačiau neaptartas, pradedančiųjų almanachas „Jaunieji“ (1948–1960).

Chronologiniu požiūriu disertacija apima laikotarpį nuo institucinių darinių susiformavimo pokario pradžioje iki jų sunykimo devintojo dešimtmečio pabaigoje.

Disertacijos problema, tikslas ir uždaviniai

Ideologiškai kontroliuoti pavienius kūrėjus sovietų sistemai būtų buvę sudėtingiau, nei įtraukiant juos į specialų, institucinį ugdymo(si) tinklą. Per institucijas buvo galima daryti ideologinį spaudimą, atrinkti ir reguliuoti (atsižvelgiant į laikysenas, pažiūras, kūrybą, lojalumo režimui laipsnį), kam iš pradedančiųjų autorių leisti literatūros lauke užimti aukštesnę, kam –

⁷ Žodžiai literatų būrelis, draugija, sambūris, klubas disertacijose vartojami sinonimiškai.

⁸ Kaip pastebi Loreta Jakonytė, jaunieji rašytojai kaip atskira grupė buvo išskiriama ir ikisovietinėje Lietuvoje, tačiau „išskirtinis dėmesys debiutantams, noras juos valdyti ir ugdyti į Lietuvą atėjo sulig okupacija, perkeltant Sovietų Sąjungoje praktikuotas priežiūros formas.“ – Loreta Jakonytė, *op. cit.*, p. 115.

⁹ Iki 2020 m. Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos organizuojamame „Pirmosios knygos“ konkurse tebebuvo taikomas toks amžiaus kriterijus.

žemesnę poziciją, o kraštutiniu atveju visai išstumti iš oficialaus literatūrinio gyvenimo.

Individo priklausymas socialiniam kolektyvui sovietų imperijoje buvo viešai nekvestionuotinas. Visuomeniškumas, ideologiškai tinkamas iniciatyvumas – pabrėžtinai skatintos savybės, vertintos ir kultūros lauke¹⁰. Institucijose užimamos pareigos, netgi iš pirmo žvilgsnio platesniame literatūros lauke menkai reikšmingos (pavyzdžiui, jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininkas), jau galėjo didinti simbolinį kapitalą, teikti privilegijų (pavyzdžiui, leisti pretenduoti į butą, prašyti pašalpos), padėti kopiant literatūrinės karjeros laiptais (pavyzdžiui, tapti vienu iš motyvų priimant į LTSR Rašytojų sąjungą). Kaip alternatyva oficialiam literatūriniam gyvenimui telkėsi įvairios neformalios grupės, bohemiški menininkų, intelektualų rateliai¹¹, burtasi butuose ir kavinėse. Vis dėlto pasyviai ir menkai dalyvaujančiam instituciniame tinkle rašytojui siekti aukštesnės pozicijos buvo sunkiau nei aktyvesniam (aktyvesnis, užimantis reikšmingesnę poziciją¹², galėdavo užtarti, talkinti „pasyviajam“). Remiantis memuaristika galima teigti, kad pareigos instituciniuose dariniuose, nepaisant prieštarų vertinimų, daliai dalyvių buvo svarbios¹³.

¹⁰ Literatūrologas Aleksandras Žalys 1986-aisiais taip apibūdino į socialumą ir institucinę kiekįbę orientuoto literatūrinio gyvenimo modelį ir jo ydas: „Dabar taip išplėtotas kūrybinių organizacijų, įstaigų, sekcijų tinklas, kad, žiūrėk, jis kartais atlieka vos ne priešingas savo prigimčiai funkcijas. Užuoat sulaikęs negabiuosius, atskyręs kūrėjus nuo kultūros kūrybą vaidinančiųjų, tas tinklas viską gražiai paslepia (žinoma, nevisiškai, nes negali), sujaukia, ir mes ramiai, išmintingai sakome: nieko baisaus, laikas parodys, kas ko vertas [...] Tačiau visai rimti dalykai prasideda tada kai tokia „drumstame vandenyje“, kur daug kas supanašėja ir suvienodėja, aukščiausiu įstatymu tampa išoriniai, iš dalies net formalūs momentai arba neįsigilinus, „valdiškai“ reiškiamas oficialus beveik visa lemiantis požiūris.“ – Aleksandras Žalys, *Gyvenimo metaforos beieškant*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001, p. 50.

¹¹ Glaustai sovietmečiu veikusias intelektualų literatų grupes disertacijoje apžvelgė Aurimas Šukys. Žr. Aurimas Šukys, *Intelektualų alternatyvi veikla sovietų Lietuvoje (1956–1988 m.)*: daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012, p. 49–54.

¹² Iš dalies toks aktyvumas sietinas ir su naryste politinėse organizacijose, priklausymu komjaunuoliams ar komunistų partijai ir iš to įgyjamoms galimybėms (pvz., Vaidoto Daunio atveju, galimybė siūlyti ir leisti almanachą „Veidai“, būti jo redaktoriumi). Dėl didelės tyrimo imties ir dėl palyginti sunkiai surenkamos medžiagos (ir pokalbiuose, ir memuaristikoje tema gali būti nutylima ar rekonstruojama sau palankesne linkme) disertacijoje šis politinės laikysenos klausimas liečiamas epizodiškai.

¹³ Pavyzdžiui, Laimonas Tapinas teigia, kad VU literatų būrelio pirmininko poziciją ypač vertino Antanas Masionis: „[...] antrame kurse A. Masionis buvo išrinktas universiteto literatūros būrelio pirmininku. Ambicingam Antanui tai buvo svarbu, ir į tas iš pirmo žvilgsnio ne itin reikšmingas pareigas jis žiūrėjo labai rimtai. Marcelijus Martinaitis prisimena, kad į būrelio susirinkimus A. Masionis visad ateidavo labai susikaupęs ir pasiruošęs. Tarkim, savo eiles iš būsimos rinkinio „Pėdos“ skaito Sigintas Geda. Antanas pirmininkauja, čia pat analizuoja, vertina, skatina kalbėti ir kitus būrelio narius. „Tu, Antanai, atrodo kaip koks Korsakas“, – juokdavosi Marcelijus.“ – Laimonas Tapinas, *Prarasto laiko nebūna*, Vilnius: Alma Littera, 2004, p. 95.

Sovietmečio Lietuvoje nesusiklostė ryškesnės grožinės literatūros savilaidos tradicijos¹⁴. Debiutuojančių autorių kelias driekėsi per lauke monopolį turėjusios Valstybinės grožinės literatūros (nuo 1964-ųjų – „Vagos“) leidyklos duris. Ne tik ankstyvieji tekstai, bet ir pirmųjų knygų rankraščiai buvo aptarinėjami būreliuose, narstyti Jaunųjų rašytojų sekcijose, iš kur, sulaukę palankesnio įvertinimo, galėjo būti siūdomi leidyklai¹⁵.

Atsižvelgiant į tokią – institucine ir ideologine kontrole grįstą – sovietmečio literatūrinio gyvenimo logiką, taip pat ir prieštaringus amžininkų liudijimus, atrodo problemiška, kaip ja paremtas tinklas funkcionavo praktikoje, kokiais būdais ir tempais oficialios jaunųjų ugdymo klausimais rengtos direktyvos skirtingais sovietmečio laikotarpiais¹⁶ buvo perkeltos į literatūros lauką. Todėl disertacijoje keliami šie **probleminiai klausimai**: kaip veikė ir kokias pozicijas literatūros lauke užėmė jaunuosius rašytojus jungusios institucijos – prie universitetų veikę literatų būreliai ir Rašytojų sąjungos prižiūrėtos jaunųjų rašytojų sekcijos? Koks santykis šio institucinio tinklo hierarchijoje buvo tarp būrelių ir sekcijų? Kaip klostėsi hierarchijos institucinių darinių viduje? Kokiomis priemonėmis tokių darinių veikla buvo reglamentuojama, stebima ir kontroliuojama? Kiek jų viduje būta neformalesnio, politiškai ne(su)reguliuoto vyksmo? Kokią žymę šis tinklas paliko (būsimų) rašytojų savimonėje, ką jie akcentuoja, dalyvavimo šiuose dariniuose patirtį vertindami retrospektyviai?

Remiantis šiais klausimais, formuluojamas disertacijos **tikslas** – aprašyti jaunuosius rašytojus jungusių institucinių darinių – jaunųjų rašytojų sekcijų ir reikšmingesnių prie aukštųjų mokyklų veikusių būrelių – literatūrinio gyvenimo istorinę raidą ir nustatyti jų vaidmenį sovietmečio lietuvių literatūros lauke.

Tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

¹⁴ Išskirtini daugiau pavieniai atvejai, pavyzdžiui, Tomo Venclovos eilėraščių rinkinys *Pontos Akenos* (1958), pasirašytas Andriaus Račkausko slapyvardžiu. Apie pavienius kultūrinės, literatūrinės periodikos atvejus žr. Vilma Vasiliauskaitė, *Lietuvos ir Vidurio Rytų Europos šalių periodinė savilaida*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2016, p. 112–115.

¹⁵ Vis dėlto iki šiol nėra plačiau aprašyta, kaip rankraščių aptarimai vykdavo, kas dar, be sekcijos narių, dalyvaudavo jų metu („Vagos“ dėmesys Jaunųjų sekcijoms, kaip ir pirmųjų knygų rengimo procesas, už jį atsakingi asmenys ir komisijos, sovietmečiu kito) ir kokią reikšmę tai galėjo turėti tolesniam potencialios knygos keliui.

¹⁶ Įprastai skiriami stalinizmo, atlydžio, stagnacijos ir atgimimo laikotarpiai, literatūros lauko požiūriu plačiau aptarti kolektyvinėje monografijoje „Sovietmečio lietuvių literatūra: Reiškiniai ir sąvokos“. Žr. *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 19–94.

1. Surinkti ir susisteminti empirinės medžiagos korpusą, jį papildyti specialiai rengiamais pusiau struktūruotais interviu ir susirašinėjimu su sovietmečio literatūros lauko dalyviais (parengtus pokalbius publikuoti kultūrinėje spaudoje, disertacijos prieduose);
2. Pritaikyti Pierre'o Bourdieu meno lauko teoriją sovietmečio literatūros tyrimui, koncentruojantis į debiutavimo lauką ir praktikų instituciniuose dariniuose problematiką;
3. Remiantis sukaupta medžiaga, atkurti jaunuosius rašytojus sovietmečiu jungusių institucinių darinių kultūrinės ir literatūrinės veiklos istoriją, kreipiant dėmesį į šiuos aspektus:
 - darinių aktyvumą ir veiklos formas skirtingais sovietmečio laikotarpiais;
 - hierarchiją darinių viduje;
 - darinių tarpusavio santykius ir ryšius su LTSR Rašytojų sąjunga;
 - darinių lyderių laikysenas, jų įtaką darinių veiklai;
 - darinių nariams teiktas privilegijas ir galimybes;
 - lauko autoritetus;
 - lyties aspektą (kaip darinių viduje galėjo skirtis rašytojų vyrų / moterų vertinimas);
 - iš lauko pasitraukusiųjų / išstumtųjų atvejus;
4. Įvertinti, kaip dariniuose kito ideologinės kontrolės ir kūrybinės veiklos santykis, t. y. koks santykis buvo tarp oficialių reikalavimų ir realios praktikos.

Svarbu pabrėžti, kad žvilgsnis disertacijoje fokusuojamas ne į politinę (narių santykius su sistema, sątūs su partija ir kt.), bet pirmiausia – į kūrybinę ir socialinę darinių veiklos pusę ir poveikį dalyviams.

Tyrimo metodologija ir šaltiniai

Savo pobūdžiu disertacija pirmiausia laikytina **literatūros istorijos** darbu, kuriame susitelkiama į vieną iš sovietmečio Lietuvos literatūrinio gyvenimo segmentų – institucinių jaunuosius rašytojus jungusių darinių formavimąsi ir raidą. Siekiant susidaryti detalesnę iki šiol netyrinėto objekto vaizdą, disertacijoje derinami tokio tipo tyrimui būdingi metodai: deskriptyvinis, analitinis, lyginimasis, sintezės ir šaltinių analizės. Institucinių darinių istorija, klasifikuojant ir sintezuojant gausią empirinę

medžiagą, praktinėje disertacijos dalyje rekonstruojama **geografiniu-chronologiniu** ir **probleminiu** aspektais.

Nors, atsižvelgiant į šiuolaikines lietuvių literatūros tyrimų tendencijas, galīs atrodyti kiek „senstelėjusiu“, tačiau trečiojoje darbo dalyje vyraujantis **deskriptyvinis (aprašomasis)** metodas leidžia aprėpti didelę istorijos atkarpą ir atkurti institucinio jaunųjų rašytojų tinklo modelį, aprašyti jame dominavusias praktikas (taip pateikiama medžiaga kelia ir potencialius klausimus būsimiems tyrimams).

Didesnę distanciją nuo sukauptos empirikos sukurti ir problemas formuluoti padeda literatūros sociologijos metodologija¹⁷, visų pirma – sociologo **Pierre'o Bourdieu literatūros lauko** teorija. Bourdieu veikaluose pasiūlyti *mąstymo įrankiai* skatina į literatūros istoriją žiūrėti ne kaip į galutinį, susiformavusį ir įkanonintą visetą, bet kaip į laike besikeitusių galimybių erdvę; leidžia svarstyti ne tik apie lauke įsitvirtinusius „pagrindinius žaidėjus“, bet ir apie įvairialypes (ne)įsitvirtinimo sąlygas, aprėpiant kūrybines trajektorijas ir tų kūrėjų, kurie laikėsi nuošalės arba buvo išstumti / pasitraukę į užribį.

Iš Bourdieu teorijos disertacijoje pasitelkiama ir sovietmečio specifikai pritaikoma literatūros lauko struktūra aktuali siekiant suvokti institucinių darinių ir jų dalyvių veikimo, debiuto, integravimosi į lauką procesus¹⁸ (pavyzdžiui, kaip individualūs dalyvių *habitus* koreliuoja su lauko taisyklėmis ir normomis; kaip įgyjamas ir instituciniuose dariniuose cirkuliuoja simbolinis kapitalas; ar dalyvavimas tokiuose dariniuose veikia tikėjamą lauko ir veiklos jame prasmingumą – *illusio* ir kt.). Remiantis Bourdieu, sovietmečio literatūros laukas disertacijoje traktuojamas kaip savitas ir heteronominis lauko modelis, kuriame kūrybos legitimavimo galia priklausė politiniams subjektams, o lauko autonomijos laipsnį varžė cenzūra. Tokio lauko dalyviai, siekę užimti reikšmingesnes pozicijas, turėjo laikytis dvejopų taisyklių ir balansuoti tarp politinių ir estetinių literatūros vertinimo kriterijų.

¹⁷ Pridurtina, kad sociologinės žiūros taikymas nesuponuoja pačios kūrybos nuvertinimo, o tik suteikia galimybę (visada dalinę) pamatyti meninio pasaulio logiką, išvelgti dėsningumus. Net jei dalis iš marksizmo tradicijos perimtų sąvokų gali kelti skepsį (pvz., kapitalas, gamintojai), jos neredukuoja kūrėjų individualumo, nesumenkina jų tekstų autentikos ir aktualumo.

¹⁸ Pasak sociologo Davido Swartzo, Bourdieu teorinė žiūra tinkama analizuojant tai, „kaip kultūrinė socializacija įstato individus ir grupes į konkurencines hierarchijas, kaip iš dalies autonomiškai laukai sujungia individus ir grupes į kovą dėl vertingų resursų, kaip šios socialinės varžytuvės atsispindi simbolinėse klasifikacijose, kaip lauko dalyviai varžosi ir renkasi strategijas siekdami savo interesų, galiausiai kaip tai darydami dalyviai nevalingai reprodukuoja socialinės stratifikacijos tvarką.“ – David Swartz, *Culture & Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*, Chicago: The University of Chicago Press, 1997, p. 6–7.

Bourdieu teorija padeda geriau suvokti literatūros lauko struktūrą, kelti su ja susijusius klausimus, formuluoti problemas. Disertacijoje ji padeda kaip teorinė atrama – mąstymo apie sovietmečio literatūros lauką ir jo dalyvius galimybė.

Siekiant surinkti trūkstamus ir galinčius nukeliauti į užmarštį duomenis (apie socialinius ryšius, hierarchijas, institucijas, debiuto strategijas) disertacijoje pasitelktas **sakytinės istorijos** (angl. *oral history*) metodas: su rašytojais, leidėjais ir kitais sovietmečio literatūros lauko dalyviais rengti pusiau struktūruoti interviu¹⁹.

Pusiau struktūruotas klausimynas buvo parengtas jau sukaupus nemenką archyvinių ir kitų šaltinių medžiagos korpusą, susidėliojus disertacijos objektui svarbiausias galimas interviu kryptis ir aktualesnius aspektus²⁰. Pašnekovų, paprastai chronologine seka, klausta, kaip mezgėsi jų polinkis į literatūrą; ar mokykloje / universitete / prie vietos leidinių redakcijų buvo kokių literatūrų būrelių, kūrybą skatinančių, konsultuojančių, telkiančių mokytojų / dėstytojų / redaktorių; kokius svarbius jaunystės autoritetus, gyvenančius jų gimtinėje ar studijų mieste, jie išskirtų; ar dalyvavo konkursuose, įvairiose jaunimo stovyklose; ar priklausė (jei taip, kaip, kieno paraginti / patys pateko) Jaunųjų rašytojų sekcijai; kaip klostėsi kelias link pirmosios knygos (jei nesusiklostė, bet tokių ambicijų būta, atsargiai klausta, kodėl). Remiantis šiais atraminiais aspektais ir reaguojant į pašnekovą, bandyta detalizuoti: teirautis įvairių literatūrinio gyvenimo aplinkybių, klausti apie institucinių darinių viduje buvusias hierarchijas, konkuravimą, teiktas privilegijas, spausdinimosi galimybes ir honorarus, santykius su redaktoriumi, draugų grupes, ryšius su vyresnės kartos literatais ir t. t. Šifruojant pokalbius stengtasi išlaikyti nuotaiką, reikšmingesnius nutylėjimus-nuotrupas, taisyti daugiau tik tai, kas atrodė būtina dėl kalbos taisyklingumo, tikslumo, teksto suprantamumo. Vėliau interviu siųsti pašnekovams autorizuoti, prašant tikslinti tik būtinas vietas (pavardes, pavadinimus ir pan.).

Pašnekovų atranką lėmė ir noras aprėpti skirtingus laikotarpius bei skirtingas literatūros lauke užimtas pozicijas, ir subjektyvios aplinkybės-galimybės (kas galėjo ir sutiko papasakoti prisiminimus tyrimo tema), taip

¹⁹ Nors pagal tikslus ir turinį sakytinės istorijos interviu taip pat gali būti skiriami į tipus (pvz., teminius interviu, gyvenimo / bendruomenės / šeimos istorijas), šioje disertacijoje rengtų interviu tipas vadintinas *mišriu*, t. y. aprėpiančiu panašias temas (atėjimas į literatūros lauką, dalyvavimas instituciniuose dariniuose) ir asmeninių gyvenimo aplinkybių problematiką.

²⁰ Bourdieu teorinė žiūra pravertė ir rengiant interviu, bendraujant laiškais: padėjo identifikuoti socioliteratūrinius aspektus, į kuriuos verta atkreipti dėmesį komunikuojant.

pat pasitelktas vadinamasis „sniego gniūžtės“ metodas²¹. Parengti interviu su Leonardu Gutausku, Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku, Arvydu Valioniu, Donaldu Kajoku, Algimantu Mikuta, Virginijumi Gasiliūnu, Vidu Morkūnu, Gediminu Jankumi ir Edmundu Janušaičiu, Janina Riškute, Danute Kalinauskaite, Vytautu Martinkumi, Neringa Pranckevičiūtė-Lūžiene, Vidmantu Valiušaičiu²². Pabrėžtina, kad tyrime siekta pakalbinti ne tik literatūros lauke įsitvirtinčius autorius, bet ir tuos, kurie iš jo visai (ar bent iš dalies – kaip rašytojai) pasitraukė. Taip pat rengti platesni pokalbiai su Tomu Venclova, Sauliumi Tomu Kondrotu²³, Kęstučiu Navaku, tačiau pastarieji netelpa į sakytinės istorijos metodo rėmus (klausinėta elektroniniu paštu). Bandant užpildyti likusius tuščius tarpus, su dalimi kitų rašytojų, kritikų, literatūrologų, buvusių sovietmečio literatūros lauko dalyvių susirašinėta laiškais (taip kaupti papildomi šaltiniai: laišškai, nuorašai ir kt.). Bendrauta su Henriku Bakanu, Audrone Bieliauskaite-Gečiauskiene, Liutauru Degėsiu, Ineza Juzefa Janone, Ramute Belickaite-Prapiestiene, Jonu Daniliausku, Valdu Daškevičiumi, Irena Gansiniauskaite-Gudavičiene, Alfredu Guščiumi, Aušra Jurgutienė, Jonu Kalinausku, Anita Kapočiūtė, Juliumi Keleru, Stasiu Lipskiu, Aldona Puišyte, Rolandu Rastausku, Kaziu Saja, Jūrate Sprindyte, Valentinu Sventicku, Violeta Šoblinskaite.

Disertacijos **šaltinius** galima skirti į keturias grupes:

1. Archyviniai dokumentai²⁴ (įvairūs protokolai, stenogramos, asmens bylos ir kt.);
2. Atsiminimai, egodokumentai²⁵;

²¹ Kokybiniuose tyrimuose taikomas „sniego gniūžtės“ metodas praverė, kai paties pokalbio metu sužinota apie asmenį, galintį pasidalinti prisiminimais / archyvais viena iš disertacijai aktualių temų, užpildyti trūkstamos medžiagos stygių (pvz., interviu su Danute Kalinauskaite metu sužinota apie jaunystėje aktyviai lauke dalyvavusią, bet knygos neišleidusią prozininkę Neringą Pranckevičiūtę-Lūžienę, gautas jos kontaktas). Daugiau apie metodą žr. Liudmila Rupšienė, Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 20–30; Leo A. Goodman, „Snowball Sampling“, *The Annals of Mathematical Statistics*, Vol. 32, No. 1, 1961, pp. 148–170.

²² Dėl 2020-ųjų karantino *force majeure*, nors kalbėtasi telefonu, galutinis interviu variantas parengtas susirašinėjant el. paštu.

²³ Su Lietuvoje po ilgos pertraukos viešo renginio metu kalbėtasi su S. T. Kondrotu ir Antanu A. Jonynu apie jų kartą ir sovietmečio literatūros lauką „Santaros-Šviesos“ suvažiavime, 2019 m. birželio 22-ąją. Diskusijos įrašas prieinamas internete: <https://www.youtube.com/watch?v=uw6MtX4ryxI> [žr. 2020 08 27].

²⁴ Daugiausia dėmesio skirta Literatūros ir meno archyve prieinamiems LTSR Rašytojų sąjungos archyvams, kuriuose ieškota medžiagos, susijusios su disertacijos objektu – Jaunųjų rašytojų sekcijomis, literatų būreliais, taip pat – Komisija darbui su jaunaisiais rašytojais, literatūros konsultantais, „PK“ serija.

3. Publikacijos spaudoje (laikraščiuose, žurnaluose, almanachuose)²⁶;
4. Specialiai parengti pusiau struktūruoti interviu.

Derindamas kelis skirtingų šaltinių tipus sovietmečio tyrinėtojas neretai atsiduria keblioje situacijoje, kadangi jį persekioja ir išlikusių dokumentų patikimumo (pavyzdžiui, ar tikėti protokoluose ir stenogramose išlikusių diskusijų autentiškumu²⁷) klausimas, ir literatūrinių archyvų trūkumai (išplėsti ar tušti puslapiai, kupiūruoti tekstai, medžiagos fragmentiškumas), o ir kiek įtarus lauko dalyvių – rašytojų, kritikų – žvilgsnis į panašaus pobūdžio tyrimus²⁸. Negana to, stodamas į akistatą su gyvu laikotarpio liudytoju, buvusiū ir esamū (išskyrus tuos atvejus, kai kalbama su iš literatūros lauko pasitraukusiu²⁹) lauko dalyviu, niekada negali

²⁵ Memuarinius šaltinius galima skirti į du tipus: pirmąjį apima tekstai, rašyti dar sovietmečiu (dienoraščiai, laišakai), kitą – prisiminimai, autobiografijos, pasirodę jau nepriklausomoje Lietuvoje.

²⁶ Publikacijų sovietmečio spaudoje autorystė neretai nurodyta skelbiant tik pirmąjį vardo raidę. Tais atvejais, kai pilno vardo rekonstruoti nepavyko, bibliografinėse nuorodose taip ir nurodoma (V. Pavardė). Tokių publikacijų (dažniausiai tai trumpi reportažai iš būrelių / sekcijų gyvenimo – dalis jų apskritai neturi autorystės) atskirai į literatūros sąrašą nuspėsta neįtraukti.

²⁷ Archyvinių šaltinių patikimumo klausimas dažniausiai keliamas istorikų, pavyzdžiui, Valdemaras Klumbys, recenzuodamas kolektyvinę monografiją „Tarp estetikos ir politikos. Lietuvių literatūra sovietmečiu“ (2015), svarsto, kiek „visuotinio ideologinio indoktrinavimo vaizdiny“, kuriamas oficialių išlikusių dokumentų, atitinką buvusių tikrovę. Sykiu Klumbys pripažįsta, kad sovietmečio tyrėjui labai sunku neperimti pernelyg politizuoto tikrovės vaizdo, kadangi aktualių šaltinių labai mažai. Žr. Valdemaras Klumbys, „Naujos sovietmečio lietuvių literatūros istorijos link“ [recenzija], *Genocidas ir rezistencija*, 2017, Nr. 2, p. 106. Vis dėlto pridurtina, kad, be kitų dalykų, posėdžių protokoluose gana ryškiai matyti rašytojų, kritikų laikysenos – vieni renkasi politiškai saugesnę, konformistiškesnę ir konservatyvesnę, girdami oficialiai pripažintų vyresnės kartos autorių darbus ir kritiškiau žvelgdami į ateinančiųjų „jaunųjų ieškojimus“, kiti bando plėsti literatūros lauko autonomijos ribas; pastarieji laiduoja už literatūrinę įvairovę, kai kiti siūlo pernelyg „neatitūkti nuo gyvenimo tikrovės“. Daugiau apie darbo su archyviniais dokumentais specifiką žr. Carolyn Steedman, „Archival Methods“, in: Gabriele Griffin (ed.), *Research Methods for English Studies*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013, p. 18–31.

²⁸ Pavyzdžiui, Viliaus Ivanausko monografijos „Įrėminta tapatybė: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje“ pristatymo, vykusio Rašytojų klube 2016 m. sausio 21 d., metu ne viena replika „iš salės“ apeliavo į dokumentų ir jais besiremiančių tyrimų problemškumą, viešosios ir privačiosios sferų skirtį: Valdas Braziūnas klausė, „ar jaunieji moka skaityti oficialius sovietmečio dokumentus“, Antanas A. Jonynas pabrėžė, kad „niekas neklausydavo tų nurodymų, dokumentuose liko ne tai, kas vyko realybėje“, Kęstutis Nastopka antrino, kad „nelabai kas tų oficialių suvažiavimų pranešimų klausydavo, mieliau nueidavom alaus.“

²⁹ Kaip pastebi Taisija Laukkonėn, literatūros sociologija dažniau pasitelkiama analizuojant „sėkmės scenarijus“, tačiau ne mažiau įdomu ir svarbu tirti „pralaimėjimo siužetus“, kurie „taip pat yra iškalingi literatūros lauko jėgų veikimo pavyzdžiai.“ – Taisija Laukkonėn, *Dainiai be tautos: Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 30–31.

būti tikras liudijančiojo atmintimi – ne tik natūraliomis jos „spragomis“, tačiau ir pačios atminties polinkiu jungti paskirus įvykius į tam tikrą (gyvenimo) naratyvą, kurti savo įvaizdį, kai pasakojant sąmoningai ar nesąmoningai gali būti siekiama reprezentatyvumo, pavyzdžiui, pristatyti kadaisė atliktus pasirinkimus kaip neišvengiamus ar būtinus, daryti atsiminimų „reviziją“ ir atranką, kalbant retrospektyviai matyti juos iš dabartinės laikysenos ir taip tarsi pridengti patį asmenybės formavimąsi, ieškojimų, klydimų istoriją. Šiuo požiūriu sovietmečio tyrėją lydi klausimas, ar labiau kliautis archyvine medžiaga, ar retrospektyviais autoriaus liudijimais, ar, ko gero, tai patikimiausias būdas, derinant įvairius metodinius įrankius, ieškoti „vidurio“ kelio. Nors ir šio ieškant tyko pavojus ir pačiam patekti į objekto spąstus – interpretuoti sukaupytą medžiagą taip, kad ji padėtų sukurti daugmaž vientisą pasakojimą, pateisintų išankstinius tyrimo tikslus ir tyrėjo lūkesčius. Šiaip ar taip, tokia rizika yra natūrali tyrimo dalis, kurią maksimaliai sumažinti galima tik įsigilinus į šaltinių specifiką ir į asmeninę tiriančiojo situaciją. Bourdieu žodžiais tariant, laikytis „dvigubo refleksyvumo“ taisyklės, t. y. reflektuoti ne tik tyrimo objektą, bet stebėti ir bandyti suvokti paties tiriančiojo poziciją, jo (pa)samones dinamiką ir galimus ketinimus.

Pridurtina, kad tyrimą sunkino ne tik medžiagos fragmentiškumo ir patikimumo problemos, bet ir didžiulė (ap)imtis (kaupiant medžiagą ilgainiui darėsi vis sunkiau ją sisteminti, klasifikuoti), pranokusi tyrėjo lūkesčius, turėtus doktorantūros studijų pradžioje. Padidėjusi imtis vertė susitelkti į institucinių darinių istorinę raidą, atsisakyti kai kurių pirminių idėjų ir preliminariai nusimatytų poskyrių, atskirų atvejų analizės (išsamiausiai, remiantis disertacijoje aptarta Bourdieu metodologija, išanalizuotas Leonardo Gutausko atvejis³⁰, į galutinę disertacijos tekstą nepateko). Darbo objektas ir empirinės medžiagos kiekis lėmė ir palyginti didelį išnašų skaičių: nors redaguojant dalies atsisakyta, likusią dalį siūloma laikyti disertanto mąstymo būdu ir bandymu skirtingų požiūrių ir įdomesnių literatūrinio gyvenimo detalių neredukuoti į baigtines, uždaras tezes.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, priedai ir literatūros sąrašas.

³⁰ Gutausko atvejis aktualus galvojant apie debiutavimą ir integravimąsi į sovietmečio literatūros lauką, dalyvavimą dviejuose meno laukuose vienu metu. Žr. Saulius Vasiliauskas, „Ambivalentiška Leonardo Gutausko vieta lietuvių literatūros lauke“, *Coloquia*, 2018, Nr. 41, p. 130–147.

Teorinėje darbo dalyje glaustai pristatoma literatūros institucijos samprata, aptariama sakinės istorijos metodologijos problematika. Išsamiausias teorinės dalies poskyris skiriamas Pierre'o Bourdieu teorijai ir jos (pri)taikymo sovietmečio literatūros lauko, literatūros institucijų tyrimo galimybėms įvertinti. Laikomasi prielaidos, jog Bourdieu idėjas, kilusias ir pirmiausia prigijusias prancūzų kultūroje, dera persvarstyti transformuojant į kitų šalių, regionų, kultūrų kontekstą³¹.

Antrosios dalies, skirtos pirmiausia disertacijai aktualiam kontekstui aptarti ir suvokti, pradžioje aptariamas jaunimo kaip atskiros socialinės grupės vaidmuo sovietmečiu, apsvarstomi į jį nukreiptos režimo propagandos ir kontrolės procesai. Antrajame poskyryje apibrėžiama institucinio jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklo struktūra ir jos formavimasis sovietmečio pradžioje. Trečiasis poskyris skirtas almanachui „Jaunieji“ (1948–1960) kaip jaunųjų integravimo(si) į ankstyvojo sovietmečio literatūros lauką institucijai.

Trečiajame – pagrindiniame – disertacijos skyriuje aprašomi jaunuosius rašytojus būrę instituciniai dariniai: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio jaunųjų rašytojų sekcijos, Vilniaus Universiteto, Kauno Politechnikos instituto ir VU Kauno Vakarinio fakulteto literatū būreliai. Rekonstruojant iki šiol detaliau neaprašytą šių darinių literatūrinio gyvenimo istoriją kreipiamas dėmesys į disertacijos uždaviniuose apibrėžtus probleminius aspektus.

Prieduose pateikiami disertacijos metu parengti pusiau struktūruoti interviu.

Disertacijos aktualumas ir naujumas

Panašaus pobūdžio – į literatūrinio gyvenimo rekonstrukciją ir analizę nukreiptų – darbų lietuvių literatūrologijoje nėra labai daug³². Viena vertus,

³¹ Tokia prielaida ne sykį keliama mokslininkų darbuose, pavyzdžiui, pasak Jakonytės, Bourdieu modelį tektų transformuoti į jį taikant literatūros laukams, kuriuose nėra įprastų rinkos santykių (sovietinės kultūros atvejis, kur uždario, „masinio prestižo“ ir kiti elementai klostėsi pagal savitą logiką).“ – Loreta Jakonytė, „Pierre'o Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra*, 2005, t. 47, Nr. 1, p. 70.

³² Keli pavyzdžiai: Giedriaus Viliūno veikalas „Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940“ (1998), Dalios Jakaitės monografija „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje“ (2003); Dalios Kuizinienės studija ir šaltinių publikacija „Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950“ (2003); straipsnių rinktinės „Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Draugijų reikšmė 1900–1945“ (sud. A. Lapinskienė 2008), „Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir Šlapeliai“ (sud. A. Lapinskienė, J. Paškevičienė, 2019) ir „Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000“ (sud. G. Viliūnas,

stimulą tokiems tyrimams gali menkinti didelė tyrimo imtis (lyginant su didesnėmis valstybėmis lietuvių literatūrologų pajėgos nėra tokios gausios, todėl menkiausiai prasminga tirti tik mažesnę laikotarpį ar literatūrinio gyvenimo fragmentą nujaučiant, jog kitos jo dalys gali taip ir likti neaptartos) ir tinkamų šaltinių stygius. Kita vertus, tokie kryptiniai iš dalies priešinasi ir labiau į tekstų analizę orientuota lietuvių literatūrologijos nūdiena.

Galima išskirti bent kelias priežastis, kodėl svarbūs tokio pobūdžio moksliniai darbai:

- 1) Norint geriau suvokti pačius tekstus, naujai įvertinti literatūros lauko raidą, pravartu įvairiapusiškai rekonstruoti buvusią socialinę aplinką ir sąlygas, kuriose tekstai bei jų kūrėjai *buvo kuriami*;
- 2) Sparčiai mažėjant potencialiems liudininkams, dera suskubti surinkti neužrašytus duomenis, kuriuose atsiskleistų vyraavusios hierarchijos, požiūrių ir nuostatų skirtumai;
- 3) Turint galvoje, kad viešumoje apie sovietmečio figūras užsimezgančios diskusijos dažnai remiasi kraštutinumais (kolaborantas / režimo oponentas)³³, literatūrinio gyvenimo plotį, sudėtingumą ir nevienareikšmiškumą atveriantys darbai skatina žvelgti kritiškiau ir giliau, (iš)vengti stereotipais ir emocijomis grįsto susipriešinimo;
- 4) Tokie tyrimai gali paskatinti atnaujinti nusistovėjusius, kanoninius vieno ar kito rašytojo (grupės, kartos) vertinimus.

Nors atskiruose veikaluose ir amžininkų prisiminimuose instituciniai dariniai minimi, tačiau iki šiol nėra ištirta ir aprašyta nei šių darinių istorija, nei jų vaidmuo integruojantis į sovietmečio lietuvių literatūros lauką.

Lietuvių literatūrologijoje įprastinė praktika tirti rašytojų kartas, pagal kūrybines pažiūras besiformavusias grupes, labiau koncentruojantis į literatūrinių tekstų analizę. Rašant apie literatūrinį gyvenimą sovietmečiu, tipiškiau didesnę reikšmę skirti neformaliajai jo pusei (bohema, bendravimui butuose, draugų rateliams)³⁴, o formaliajai – institucinei –

2002). Greta paminėtinas ir neseniai lietuvių kalba pasirodęs lenkų literatūrologo Tadeuszo Bujnickio straipsnių rinkinys „Apie literatūrinę „Žagarų“ grupę ir ne tik“ (2018).

³³ Pavyzdžiui, debatai apie Justino Marcinkevičiaus reikšmę ir laikyseną, Juozo Baltušio dienoraščių recepcija, diskusijos apie Petro Cvirkos paminklą ir t. t.

³⁴ Vis dėlto, pasak Jūratės Sprindytės, „[k]ai kurie anuometiniai jaunimo sambūriai, atrodo drąsūs ir romantiški (Vilniaus ir Kauno senamiesčių bohema, sąmoninga autsaiderstė, nepripažintų jaunų poetų išdidumas), iš šių dienų perspektyvos imami vertinti kritiškiau. [...] kiek ten būta gelmės, tikros laisvės, atsakomybės, talento“. – Jūratė Sprindytė,

teikiama mažiau reikšmės. Praktikos instituciniuose dariniuose (o per jas ir sukaupotos patirtys) neretai traktuojamos kaip labiau foninės, „fasadinės“, plačiau nedetalizuojant ir nesvarstant, kaip dalyvavimas juose galėjo veikti rašytojo formavimąsi: nuo požiūrio į literatūrinę veiklą, estetinės sampratos, laikysenos-veikimo lauke strategijos iki simbolinio kapitalo kaupimo ir įsivietinimo pačiame lauke ar pasitraukimo iš jo.

Sovietmečio lietuvių literatūrologijoje beveik nėra išsamesnių lauko tyrimų, kuriuose dominuotų institucinis aspektas. Dažniau kultūrinių institucijų veiklą tiria istorikai, sociologai, kitų meno laukų (dailės, fotografijos) tyrėjai. Literatūros institucijų funkcijas sovietmečio Lietuvoje yra apžvelgęs Rimantas Kmita³⁵.

Tyrimo aktualumą didina egodokumentai, pačių rašytojų, kritikų atsiminimai, dienoraščiai, laiškai ir pokalbiai, kuriuose praktikos instituciniuose dariniuose vertinamos skirtingai (pavyzdžiui, nuo S. T. Kondroto: „Beveik niekas neįsiminė. Diskusijų, neideologizuoto turinio nebuvo.“³⁶ iki D. Kalinauskaitės: „savo žmonių pasirengimu, intelektualiniu lygiu, sekcija davė kruopų tai sąjungai.“³⁷).

Rinktis tokį disertacijos objektą įkvėpė ir visuomenėje – iš dalies ir meno bendruomenėje – vis dar gajus romantinis menininko genijaus mitas, supaprastinantis rašytojo įvaizdį, suskliaudžiantis arba mistifikuojantis („pagražinantis“) jo debiuto, iniciacijos į literatūros lauką procesus ir įvairias su juo susijusias socialines praktikas.

Viliamasi, kad ši disertacija pasitarnaus ateities tyrėjams, analizuosiantiems menininkų institucijų, draugijų veiklą, talkins apsisprendiantiems tirti vieno ar kito rašytojo / rašytojų grupės atėjimo į sovietmečio lietuvių literatūros lauką dinamiką, o gal net persvarstyti nusistovėjusias (kanonines) rašytojų laikysenų, kūrybinių biografijų, dalyvavimo literatūros lauke strategijų interpretacijas.

Darbas gali būti aktualus ne tik literatūrologams, bet ir sovietmečio visuomenės, jos kontrolės mechanizmų, institucijų, taip pat jaunimo diskurso tyrinėtojams.

„Stagnacija“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 71.

³⁵ Žr. Rimantas Kmita, „Literatūros institucijos“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 97–123.

³⁶ „Dabar viską laimingai pamirštu“: Saulių Tomą Kondrotą kalbino Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2018, Nr. 1, p. 140.

³⁷ Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

Disertacijai aktualių tyrimų kontekstas

Disertacijos rengimo procesą lydėjusius veikalus galima būtų skirti į kelis tipus: vieni jų padėjo formuluoti ir gilinti problemas, kiti supažindino su darbu aktualia sovietmečio istoriografija, treči leido įvertinti panašaus pobūdžio tyrimų praktiką kitose disciplinose ir pasiūlė naujų idėjų.

Meno sociologijos aspektu aktualiausios buvo Pierre'o Bourdieu knygos, pirmiausia, „Kultūrinės produkcijos laukas“³⁸ ir „Meno taisyklės“³⁹. Geriau pačią Bourdieu teoriją perprasti padėjo ją interpretuojantys ir aiškinantys veikalai: Richardo Jenkinso „Pierre'as Bourdieu“⁴⁰, Davido Swartzo „Kultūra ir galia: Pierre'o Bourdieu sociologija“⁴¹ ir Michaelio Grenfello sudaryta straipsnių rinktinė „Pierre'as Bourdieu: pagrindinės sąvokos“⁴². Bourdieu teorijos galimybes demonstravo ir plėtė solidžios Steveno Threadgoldo⁴³ ir Gisèle Sapiro⁴⁴ monografijos. Naudinga buvo ir neseniai į anglų kalbą išversta Prancūzijoje (Collège de France) 1982–1983-aisiais Bourdieu skaitytų paskaitų rinktinė „Habitus ir laukas“⁴⁵.

Lietuvos literatūrologų bendruomenėje, pasklidus Pierre'o Bourdieu literatūros sociologijos teorijai, taip pat netrūksta naujai rašytojo tapsmo ir veikimo kultūroje problemą nagrinėjančių tyrimų, pavyzdžiui, Marijus Šidlauskas analizuoja, „Kas gi sukūrė Radauską?“⁴⁶, Virginija Cibarauskė svarsto, „Kas, dėl ko ir kaip kovoja literatūros lauke?“⁴⁷, Aistė Kučinskienė

³⁸ Pierre Bourdieu, *The Field of Cultural Production*, Cambridge: Polity press, 1993. Čia ir toliau veikalų pavadinimai pagrindiniame tekste išverčiami į lietuvių k.

³⁹ Idem, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, transl. by Susan Emanuel, Stanford: Stanford University Press, 1995.

⁴⁰ Richard Jenkins, *Pierre Bourdieu (Key Sociologists)*, London and New York: Routledge, 2006.

⁴¹ David Swartz, *Culture & Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*, Chicago: The University of Chicago Press, 1997.

⁴² Michael Grenfell, *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, Stocksfield: Acumen, 2008.

⁴³ Steven Threadgold, *Bourdieu and Affect: Towards a Theory of Affective Affinities*, Bristol: Bristol University Press, 2020.

⁴⁴ Gisèle Sapiro, *The French Writers' War, 1940–1953*, transl. by Vanessa Doriott Anderson and Dorrit Cohn, London: Duke University press, 2014.

⁴⁵ Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology, Volume 2 (1982–1983)*, Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020.

⁴⁶ Marijus Šidlauskas, „Kas gi sukūrė Radauską?: Kas gi sukūrė Radauską?: iš sociokultūrinių dirbtuvių žvelgiant“, in: XX amžiaus literatūros teorijos: konceptualioji kritika, parengė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 327–339.

⁴⁷ Virginija Cibarauskė, „Kas, dėl ko ir kaip kovoja literatūros lauke?“, *Žmogus ir žodis*, 2014, Nr. 2, p. 86–103

Bourdieu teoriją eksplikuoja tirdama Vaižganto epistoliką⁴⁸, Dalia Satkauskytė literatūros sociologiją pasitelkia ir Ezopo kalbos fenomeno sovietmečiu aiškinimui⁴⁹, Gabrielė Gailiūtė (Bernotienė) disertacijoje nagrinėja skonio politiką⁵⁰ ir t. t. Gausus tyrimų korpusas leido susipažinti su Bourdieu taikymo praktikos galimybių įvairove, o nelengvai į lietuvių kalbą išverčiamus Bourdieu teorinius konceptus geriau perprasti padėjo Loretos Jakonytės išversta Bourdieu knygos „Kultūrinės produkcijos laukas“ dalis⁵¹, Vitalijos Poviliūnienės išverstas „Įvadas į refleksyviąją sociologiją“⁵², taip pat Žilvinės Gaižutytės-Filipavičienės monografija „Pierre’as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai“⁵³.

Disertacijai buvo aktualios literatūrologų monografijos, kuriose ryškus sociologinis matmuo. Stimulą darbe naudoti literatūros sociologijos prieigą, o sykiu detaliau analizuoti jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklą didino Loretos Jakonytės (Kvedarienės) darbai, iš kurių visų pirma išskirtina monografija „Rašytojo socialumas: Lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje“⁵⁴ ir straipsnis „Socrealistų kalvė: jaunųjų rašytojų mokymai ankstyvuojų sovietmečiu“⁵⁵. Lietuvių poezijos raidai ir vadavimosi iš socrealistinių normatyvų procesui suprasti aktuali buvo Rimanto Kmitos monografija „Ištrūkimas iš fabriko: modernėjanti lietuvių poezija XX amžiaus 7–9 dešimtmečiais“⁵⁶, kurioje sovietmečio literatūros, kultūros laukas apibrėžiamas pasitelkiant *fabriko tvarkos* (provokavusios pasipriešinimą ir alternatyvų steigimą) metaforą. Svarbi buvo Elenos Baliutytės-Riliškienės monografija „Eduardas Mieželaitis tarp Rytų ir

⁴⁸ Aistė Kučinskienė, *Juozo Tumo-Vaižganto epistolinis diskursas: daktaro disertacija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

⁴⁹ Dalia Satkauskytė, „Poetikos negalimybė, arba Ezopo kalba semiotikos ir literatūros sociologijos akiratyje“, *Colloquia*, 2016, Nr. 36, 13–30.

⁵⁰ Gabrielė Gailiūtė, *Skonio politika nepriklausomoje Lietuvoje: literatūros tekstų kritika ir leidyba*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

⁵¹ Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, iš prancūzų kalbos vertė Loretą Jakonytė, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: chrestomatija*, I dalis, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 273–327.

⁵² Pierre Bourdieu, Loïc J. D. Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, iš anglų k. vertė Vilija Poviliūnienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003.

⁵³ Žilvilė Gaižutytė-Filipavičienė, *Pierre’as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.

⁵⁴ Loretą Jakonytė, *Rašytojo socialumas: Lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.

⁵⁵ Idem, „Socrealistų kalvė: jaunųjų rašytojų mokymai ankstyvuojų sovietmečiu“, in: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 113–133.

⁵⁶ Rimantas Kmita, *Ištrūkimas iš fabriko. Modernėjanti lietuvių poezija XX amžiaus 7–9 dešimtmečiais*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.

Vakarų: pasivaikščiojimas su Waltu Whitmanu ir staugsmas su Allenu Ginsbergu⁵⁷, kurioje Mieželaičio literatūrinė karjera naujai atskleidžiama pasirinkus sociokritinę metodologinę prieigą, taip pat remiamasi gausia empirine medžiaga (archyvais, įvairia egodokumentika, pokalbiais ir kt.). Aktuali ir Taisijos Laukkonėn monografija „Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu“⁵⁸. Joje, kliaujantis pirmiausia Bourdieu ir Pascale Casanova teorijomis, analizuojama Lietuvos rusų literatūra kaip sovietmečio Lietuvoje kurtos literatūros segmentas-galimybių erdvė.

Aktualūs buvo istorikų darbai, analizuojantys sovietmečio institucinį tinklą. Viliaus Ivanausko monografijoje „Įrėminta tapatybė: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje“⁵⁹ tiriama, kaip kultūros institucijų (pirmiausia – Rašytojų sąjungos) poveikio kontekste formavosi skirtingų kartų rašytojų laikysenos ir dalyvavimo lauke strategijos, koks buvo kultūrinių-politinių praktikų SSRS centre (Maskvoje) ir periferinėse sąjungos respublikose (Lietuvoje) santykis, kaip klostėsi lietuviškojo etninio partikuliarizmo modelis. Iš plataus Bourdieu metodologinio korpuso šioje monografijoje pasitelkiama literatūros lauko funkcionavimo logika („[i] literatūros lauką žvelgiant kaip „į langą“ pastebėti platesnius nacionalinius procesus ir tiriant literatūros dinamiką“⁶⁰), sąvoka *milieu* pritaikoma apibrėžti kultūrininkus, intelektualus, rašytojus kaip atskirą ir sovietmečio politikos lauke įtakingą visuomenės sluoksnį, atlikusį „savotišką mediatorių vaidmenį tarp partinės valdžios (centro ir vietinės) ir visuomenės“⁶¹.

Cenzūros aparato veikimo sovietmečio Lietuvoje logiką suvokti padėjo Arūno Streikaus monografija „Minties kolektyvizacija: cenzūra sovietų Lietuvoje“⁶². Be kitų dalykų, čia aptariama ir intensyvi valdžios kritika pradedantiesiems rašytojams ankstyvuoju sovietmečiu, literatūros laukui formuojantis⁶³. Greta paminėtina apie režimo kontrolės mastą liudijančios ir susipažinti su KGB veiklos specifika leidžiančios monografijos: Dariaus Juodžio „Šiapus ir anapus kordono: sovietų Saugumo

⁵⁷ Elena Baliutytė-Riliškienė, *Eduardas Mieželaitis tarp Rytų ir Vakarų: pasivaikščiojimas su Waltu Whitmanu ir staugsmas su Allenu Ginsbergu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

⁵⁸ Taisija Laukkonėn, *Dainiai be tautos: Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.

⁵⁹ Vilius Ivanauskas, *Įrėminta tapatybė: Lietuvos rašytojai Tautų draugystės imperijoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.

⁶⁰ *Ibid.* p. 21.

⁶¹ *Ibid.*, p. 406.

⁶² Arūnas Streikus, *Minties kolektyvizacija: cenzūra sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2018.

⁶³ *Ibid.*, p. 252–254.

veikla prieš lietuvių išeiviją 1945–1991 m.“⁶⁴, Arvydo Anušausko „KGB Lietuvoje: slaptosios veiklos bruožai“⁶⁵. Iš kitų istorikų darbų paminėtini Valdemaro Klumbio⁶⁶, Tomo Vaisetos⁶⁷ ir Nerijos Putinaitės⁶⁸ tyrimai, taip pat veikalai ir straipsniai, padėję geriau suvokti sovietinį jaunimo diskursą⁶⁹.

Pravartu buvo susipažinti su sociologų, menotyrininkų tyrimais, kuriuose remiamasi Bourdieu ir / ar analizuojamos menininkų institucijų veikla sovietmečiu. Iš šių išskirtini gausią archyvinę medžiagą apimantys Ievos Pleikienės straipsniai padėjo suvokti Dailininkų sąjungos ir Rašytojų sąjungos dėmesio jauniesiems kūrėjams sovietmečiu panašumus ir skirtumus⁷⁰. Atskirai minėtinos Skaidros Trilupaitytės monografija „Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita: sovietmečio pabaiga–nepriklausomybės pradžia“⁷¹ ir Margaritos Matulytės monografija „Nihil obstat: Lietuvos fotografija sovietmečiu“⁷², supažindinusios su dailės ir fotografijos menų (institucine) raida sovietmečiu ir atskleidusios sociologinės žiūros tokio pobūdžio tyrimuose galimybes. Svarstymus kurstė

⁶⁴ Darius Juodis, *Šiapus ir anapus kordono: sovietų Saugumo veikla prieš lietuvių išeiviją 1945–1991 m.*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016.

⁶⁵ Arvydas Anušauskas, *KGB Lietuvoje: slaptosios veiklos bruožai*, Vilnius: asociacija Atvažiavo meška, 2008.

⁶⁶ Išskirtina Klumbio disertacija „Lietuvos kultūrinio elito elgsenos modeliai sovietmečiu“. Žr. Valdemaras Klumbys, *Lietuvos kultūrinio elito elgsenos modeliai sovietmečiu: daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.

⁶⁷ Tarp kitų istorikų darbų sovietmečio tyrimams aktualių šaltinių specifikos reflektavimo laipsniu išsiskyrė solidi Vaisetos monografija „Nuobodulio visuomenė“. Žr. Tomas Vaiseta, *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuosiu sovietmečiu (1964–1984)*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, 2014.

⁶⁸ Nerija Putinaitė, *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas Sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007.

⁶⁹ Félix Krawatzek, “Political Mobilisation and Discourse Networks: A New Youth and the Breakdown of the Soviet Union”, *Europe-Asia Studies*, 2017, Vol. 69, No. 10, p. 1626–1661; Juozapas R. Bagušauskas, *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999; Rimantas Kmita, „Barzdoti, liūdėti ir su Kafkos tomeliu rankose: auksinis 7-ojo dešimtmečio jaunimas lietuvių prozoje“, *Coloquia*, Nr. 41, 2018, p. 89–111; Egidija Ramanauskaitė, „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“, *Kauno istorijos metraštis*, t. 4, 2003, p. 127–163; Nijolė Gaškaitė, „Jaunimo pasipriešinimas ir jo slopinimas šeštajame–septintajame dešimtmetyje“, *Laisvės kovų archyvas*, 1996, Nr. 19, p. 5–52.

⁷⁰ Ieva Pleikienė, „Iš dailininkų suvažiavimo tribūnos: dailės politika ir dailininko situacija Lietuvoje vėlyvuosiu sovietmečiu“, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2019, t. 94, p. 190–214; Idem, „Lietuvos dailininkų sąjungos Jaunųjų dailininkų sekcijos veikla“, in: *Dailė, muzika ir teatras valstybės gyvenime 1918–1998*, sud. I. Pleikienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 34–40.

⁷¹ Skaidra, Trilupaitytė, *Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita: sovietmečio pabaiga–nepriklausomybės pradžia*, Vilnius: Artseria, 2017.

⁷² Margarita Matulytė, *Nihil obstat: Lietuvos fotografija sovietmečiu*, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2011.

Ainės Ramonaitės sudaryta kolektyvinė monografija „Nematoma sovietmečio visuomenė“⁷³.

Nors tiesiogiai disertacijoje jie eksplikuojami menkai, tačiau iš dalies tyrimo pavyzdžiais buvo (ir tikėjimą tokio pobūdžio tyrimo galimybe didino) vokiečių literatūrologų darbai⁷⁴, kuriuose rekonstruojama rašytojų institucijų, grupių, ratelių istorija. Tarp jų išskirtina Rolando Berbigio sudaryta mokslinių straipsnių apie VDR veikusį Pankovo literatų ratelį rinktinė⁷⁵, rašytojų „Grupės 47“ (vok. *Gruppe 47*) istoriją aptariantys Helmuto Böttigerio⁷⁶, Wiebke Lundius⁷⁷, Friedhelmo Krono⁷⁸ veikalai. Aktualūs buvo metodologiškai ambicingi Heribeto Tommeko tyrimai, pirmiausia, monografija „Ilgas kelias į šiuolaikinę literatūrą: literatūros lauko istorijos nuo 1960 iki 2000 tyrimai“⁷⁹, kurioje gausiai remiamasi literatūros sociologijos metodika. Netikėtu radiniu tapo ir palyginti VDR ir Lietuvoje vykusį jaunųjų „auklėjimą“ leido Axelio Reitelio monografija „Graži jaunystė: VDR priešinėsis jaunimas“⁸⁰, kurios viename skyrių aptariamai VDR 1970–1989-aisiais organizuoti seminarai jauniems poetams. Reitelis pabrėžė, kad nors dėmesys jauniems rodytas pirmiausia politiškai (organizavo vietos komjaunimas – FDJ), tačiau seminaruose vyravo diskusijos apie tekstų estetiką⁸¹. Pridurtina, kad VDR Jaunųjų autorių asociacija (vok. *Arbeitsgemeinschaft Junger Autoren*) – panašiausias Lietuvoje veikusiai Jaunųjų rašytojų sekcijai institucinis darinys – 1974-aisiais buvo panaikinta, motyvuojant siekiu sumažinti per didelę skirtį tarp „jaunojo“ ir „vyresniojo“ rašytojų (vietoje atskiro struktūrinio vieneto reformuota kandidatų į Rašytojų sąjungos narius sistema).

Sovietmečio praktikas geriau suvokti padėjo Alexei’aus Yurchako vartojamos *performatyviosios slinkties*, *hipernormalizuotos kalbos*, *autoritetinio diskurso* sąvokos, taip pat privačios ir viešos erdvės

⁷³ *Nematoma sovietmečio visuomenė*, mokslinė redaktorė Ainė Ramonaitė, Vilnius: Vilniaus universitetas, Naujasis židinys-Aidai, 2015.

⁷⁴ Pirminiam disertacijos variante šių tyrimų apžvalgai buvo skirtas atskiras skyrius, bet vėliau jo – kaip perteklinio – atsisakyta.

⁷⁵ Roland Berbig (Hg.), *Der Lyrikclub Pankow: Literarische Zirkel in der DDR*, Berlin: Ch. Links Verlag, 2000.

⁷⁶ Helmut Böttiger, *Die Gruppe 47 Als die deutsche Literatur Geschichte schrieb*, München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2012.

⁷⁷ Wiebke Lundius, *Die Frauen in der Gruppe 47: Zur Bedeutung der Frauen für die Positionierung der Gruppe 47 im literarischen Feld*, Basel: Schwabe Verlag, 2018.

⁷⁸ Friedhelm Kron, *Gruppe 47*, Stuttgart: Metzler Verlag, 1979.

⁷⁹ Heribert Tommek, *Der lange Weg in die Gegenwartsliteratur: Studien zur Geschichte des literarischen Feldes in Deutschland von 1960 bis 2000*, Berlin: Walter de Gruyter, 2015.

⁸⁰ Axel Reitel, *Schöne Jugend – Jugendliche im Widerspruch zur DDR*, Berlin: Köster, 2007.

⁸¹ Žr. *Ibid.*, p. 75–114.

sovietmečiu skirtis, kuri, pasak antropologo, nebuvo ryški – viskas buvo glaudžiai susiję, persilieję (pavyzdžiui, ir sovietinio laikraščio redaktorius, ir žurnalistė atliko ideologines praktikas, tačiau sykiu darbo metu šnekėjo apie draudžiamą Vladimiro Vysockio muziką)⁸². Įdėmiau pažvelgti į socrealizmo estetiką ir jos diegimo praktiką skatino sovietologų Jevgenijaus Dobrenko⁸³ ir Katerinos Clark⁸⁴ tyrimai.

Ruošiantis interviu pravertė metodinė knyga „Sąkytinė istorija kaip sovietmečio tyrimo projektas“⁸⁵. Išsamiausias sąkytinės istorijos, skirtos sovietmečio literatūrai permąstyti, pavyzdys – Lietuvių literatūros ir tautosakos institute rengtas projektas-pokalbių ciklas „Literatūros laukas sovietmečiu Lietuvoje“ ir dalį pokalbių talpinanti knyga „Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką“⁸⁶. Disertacijos rašymo procese parankiniais skaitiniais buvo institute pasirodę veikalai: kolektyvinė monografija „Tarp estetikos ir politikos“⁸⁷ ir straipsnių rinkinys „Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos“⁸⁸.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Nors institucinis jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklas, kurio reikšmingu segmentu buvo instituciniai dariniai (prie aukštųjų mokyklų telkęsi literatų būreliai ir prie LTSR Rašytojų sąjungos veikusios jaunųjų rašytojų sekcijos), sovietmečiu steigtas ideologiniais tikslais, tačiau maždaug nuo 6-ojo dešimtmečio pabaigos vis daugiau dėmesio jame imta skirti tekstų estetikai, meniniam, bet ne „idėjiniam“ – kaip norėta šį tinklą kuriant – lavinimuisi;
2. Sovietmečio pradžioje įsteigtos Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių jaunųjų rašytojų sekcijos kėlė iš esmės identiškų veiklos

⁸² Alexei Yurchak, *Everything Was Forever, Until It Was No More: The Last Soviet Generation*, Princeton: Princeton University Press, 2005, p. 156.

⁸³ Evgeny Dobrenko, *The Making of the State Writer: Social and Aesthetic Origins of Soviet Literary Culture*, translated by Jesse M. Savage, Stanford: Stanford University Press, 2001.

⁸⁴ Katerina Clark, *The Soviet Novel: History as Ritual*, Chicago: The University of Chicago Press, 1981.

⁸⁵ Inga Vinogradnaitė et al., *Sąkytinė istorija kaip sovietmečio tyrimo projektas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, p. 18–20.

⁸⁶ *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, sud. Rimantas Kmita, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.

⁸⁷ *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, sud. Dalia Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.

⁸⁸ *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. R. Kmita, A. Kalėda, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

tikslus ir turėjo tą pačią struktūrą (pirmininką, valdybą, reglamentą), tačiau jų praktika ir reikšmė lauke skyrėsi. Didžiausią poveikį laukui darė Vilniaus, kiek mažiau – Kauno ir Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcijos. Epizodiškai sekcijos veikė Šiauliuose ir Panevėžyje, tačiau sovietmečio literatūros lauke žymesnio vaidmens neatliko (stigo ryškesnių asmenybių, o didesnei daliai ne estetinis lavinimasis, bet narių socializacija ir bendrabūvis tapo dalyvavimo tokiuose dariniuose prioritetu);

3. Iš akademinių literatų būrelių didžiausią reikšmę lauke turėjo Vilniaus universiteto literatų būrelis, lyginant su sekcijomis, buvęs mažiau institucionalizuota ir politizuota, neformalesne jaunųjų rašytojų telkimosi erdve;
4. Instituciniai dariniai laikytini kolektyviniais lauko dalyviais, dvejopai reguliavusiais rašytojų debiuto, iniciacijos į literatūros lauką tempą: 1) instituciniu požiūriu jie galėjo padėti arba sutrukdyti tapti LTSR Rašytojų sąjungos nariu (narystę sekcijoje „išaldyti“ arba praleisti institucinėje hierarchijoje aukščiau); 2) sociologiniu požiūriu dalyvavimas juose leido kaupti simbolinį, kultūrinį ir socialinį kapitalą, padėjo legitimizuoti lauko dalyvio – rašytojo, kritiko – tapatybę, greičiau ar lėčiau judėti lauko centro link;
5. Hierarchija institucinių darinių viduje įprastai klostėsi taip: naujokai turėjo pelnyti senbuvų – jau turinčių daugiau galios vertinti, kas yra „gera literatūra“ – pripažinimą (sukaupti daugiau simbolinio ir socialinio kapitalo), kad užimtų ryškesnę vietą joje;
6. Pagal santykį su lauko būkle konkrečiu istoriniu momentu darinių narius galima skirti į ortodoksijos arba heterodoksijos šalininkus: pirmieji siekė išsaugoti esamą tvarką, kai antrieji buvo pasiryžę ją, o sykiu ir lauko *nomos*, keisti;
7. Praktikos instituciniuose dariniuose iš dalies reguliavo (didino ar mažino) dalyvių *illusio* – tikėjimą literatūros lauko, dalyvavimo jame prasmingumu. *Illusio* stoka ar staigus sunykimas – viena iš priežasčių, skatinusių iš literatūros lauko pasitraukti.

Disertacijos rezultatų viešinimas

Disertaciją rengiant – kaupiant ir sisteminant būtiną medžiagą, rašant doktorantūros egzaminų darbus, publikuojant straipsnius – neišvengiamai kito požiūris į disertacijos objektą ir būsimą turinį. Reikšmingos diskusijos su vadovu ir kolegomis lėmė įvairias korekcijas, o tyrimo eigą atspindi šie akademinės veiklos liudijimai:

Publikacijos recenzuojamuose mokslo leidiniuose ir straipsnių rinkiniuose:

1. „Vilniaus universiteto literatų būrelis sovietmečio literatūros lauke“, in: *Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā: rakstu krājums / Current Issues in Research of Literature and Culture: Conference Proceedings*, Liepāja: LiePA, 2021, t. 26, p. 147–161.
2. „Ambivalentiška Leonardo Gutausko vieta lietuvių literatūros lauke“, *Coloquia*, 2018, Nr. 41, p. 130–147.
3. „Pierre'o Bourdieu teorija ir sovietmečio lietuvių literatūros lauko tyrimai“, *Žmogus ir žodis*, 2018, t. 20, Nr. 2, p. 118–129.

Pranešimai mokslinėse konferencijose:

1. „Institucinis jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklas sovietmečio Lietuvoje“, tarptautinė mokslinė konferencija „Aktualios problemos literatūros ir kultūros tyrimuose“, Liepojos universitetas, 2020 03 05.
2. „Ambivalentiškos Gutausko vietos lietuvių literatūros lauke apibrėžtys“, konferencija „Leonardo Gutausko paratopijos: poezija, proza, dailė“, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018 11 28.
3. „Simbolinės įvaizdžių reikšmės Juozo Apučio apysakoje „Skrudėlynas Prūsijoje“, tarptautinė lituanistikos (baltistikos) centrų lietuvių literatūros specialistų konferencija „Lietuvių literatūra ir kultūros kontekstai II“, Anykščiai, 2017 04 20.

Publikacijos nereцензуojamuose leidiniuose (straipsniai, pokalbiai):

1. „Man labiau rūpėjo buvimo prasmė“: Sauliaus Vasiliausko pokalbis su Vidmantu Valiušaičiu, *Nemunas*, 2020, Nr. 7, p. 38–41.
2. „Tiesa visada karti: „Jaunimo gretų“ atsakymai pradedantiesiems literatams“, *Metai*, 2019, Nr. 12, p. 148–153.
3. „Pamatyti gyvą poetą! Laiškai Rašytojų klubui sovietmečiu“, *Metai*, 2020, Nr. 1, p. 154–159.
4. „Nei aš svajojau tuo poetu būti, nei planavau“, poetą Kęstutį Navaką kalbino Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2019, Nr. 3, p. 98–105.
5. „Tylus mano menas, ir taip tegul bus“: dailininką, rašytoją Leonardą Gutauską kalbino Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2018, Nr. 11, p. 96–113.
6. „Dabar viską laimingai pamirštu“: rašytoją Saulių Tomą Kondrotą kalbino Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2018, Nr. 1, p. 136–147.
7. „Geram poetui būtini trys dalykai – skonis, santūrumas ir amato mokėjimas“: poetą Tomą Venclovą kalbino Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2017, Nr. 5–6, p. 133–140.

Kitos disertacijos pristatymo formos:

1. Pranešimai Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto studentams:
doc. dr. Audingos Tikuišienės seminare (2019 04 08);
doc. dr. Regimanto Tamošaičio seminare (2019 12 17).
2. Disertacijos projektas pristatytas stažuojantis Dresdene, Hannah Arendt Totalitarizmo tyrimų institute.

I. TEORINĖS ATRAMOS

1.1. Literatūros institucijos samprata

Institucijos samprata turi gilią istoriją socialiniuose moksluose⁸⁹ ir varijuoja skirtingų disciplinų praktikoje. Bendriausia prasme sąvoka *institucija* nurodo į įsteigtą, socialiniais ryšiais paremtą darinį, turintį galią veikti žmonių elgseną. Verčiant iš lotynų kalbos žodis *institutio* reiškia nustatymą, sutvarkymą. Institucija vadinamas žmonių susivienijimas siekti tam tikro tikslo (bendrija, draugija, partija)⁹⁰. Amerikiečių sociologijos klasikas Williamas Isaacas Thomasas išskyrė keturis poreikius, skatinančius priklausyti institucijoms: *naujų patirčių, pripažinimo, dominavimo ir saugumo* troškimą⁹¹.

Kultūros, meno lauko savitumui suvokti svarbi institucinė meno teorija. Vienu žymiausių jos atstovų laikomas Georgie'as Dickie'as bandė pagrįsti idėją, kad meno kūriniai vadinami menu dėl pozicijos, kurią jie užima institucinėje struktūroje ar kontekste⁹². Meno pasaulį Dickie'as suvokia kaip socialinę instituciją⁹³, kurioje meno kūrinio statusas legitimuojamas instituciškai: „[k]oks nors objektas yra meno kūrinys ne todėl (ir niekada taip nebuvo), kad jis turi tam tikrą tiesiogiai pastebimą savybę ar savybes, bet todėl, kad jis įgijo statusą meno pasaulyje“⁹⁴. Vis dėlto paminėtina, kad ir Dickie'o, ir kitų institucinės meno teorijos šalininkų idėjos susilaukė daug skepsio ir kritikos⁹⁵.

⁸⁹ Čia nekeliami tikslo ją plačiau referuoti. Institucijos sąvokos raidos apžvalgos pavyzdys: Piet Keizer, „The Concept of Institution: Context and Meaning“, Discussion Paper Series 08–22, 2008, prieiga per internetą: https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo_use_dp_2008_08-22.pdf [žr. 2019 05 06].

⁹⁰ Taip institucija apibrėžta Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje.

⁹¹ Plačiau apie Thomaso keturių poreikių modelį žr. Corey J. Colyer, „W.I. Thomas and the Forgotten Four Wishes: A Case Study in the Sociology of Ideas“, *The American Sociologist*, 2015, No. 46, p. 248–268.

⁹² George Dickie, „The New Institutional Theory of Art“, *Proceedings of the 8th Wittgenstein Symposium*, Vol. 10, 1983, p. 57.

⁹³ Disertacijoje neaktuali platesnė meno kaip institucijos samprata, kadangi tiriama konkrečių institucinių darinių veiklos istorija. Daugiau apie meno kaip institucijos sampratą žr. Milton C. Albrecht, „Art as an Institution“, *American Sociological Review*, 1968, Vol. 33, No. 3, p. 383–397; Filip Buckens, JP Smit, „Institutions and the Artworld – A Critical Note“, *Journal of Social Ontology*, 2018, No. 4(1), p. 53–66.

⁹⁴ Ieva Strauskaitė, „George'o Dickie'o ekstensionalistinio-institucinio meno apibrėžimo neapibrėžtumas“, *Problemos*, 2013, Nr. 83, p. 177.

⁹⁵ Plačiau apie Dickie'o ir kitas žymiausias institucines meno teorijas žr. Robert J. Yanal, „The Institutional Theory of Art“, in: *The Encyclopedia of Aesthetics*, ed. Micheal Kelly, Oxford University Press, 1998; Lutz Rühling, „Institutionelle Theorien der Kunst“, in:

Institucijai apibrėžti iš dalies aktuali neomarksisto Louiso Althussero teorinė žiūra. Althusseris institucijas suvokia kaip valstybės mašinerijos elementus, o literatūrą (kultūrą) laiko vienu iš ideologinių valstybės aparatų (*Ideological State Apparatuses*), reprodukuojančių valdančios klasės ideologiją ir veikiančių galios santykių lauke. Pasak Althusserio, ideologija neegzistuoja „idėjų pasaulyje“ ir nėra patiriama kaip „dvasinė tikrovė“, kitaip tariant, ideologija egzistuoja institucijose ir ją apibrėžia jose atliekamos konkrečios individų praktikos⁹⁶. Per institucines praktikas ir jų nuolatinę reprodukciją ideologija įgalinama kultūros lauke⁹⁷.

Institucinės ekonomikos ir marksizmo idėjas derinantis Geoffrey M. Hodgsonas straipsnyje „Kas yra institucijos?“ aptarė institucijos sąvoką ir jos sampratą įvairovę. Hodgsonas siūlo institucijas traktuoti kaip „nusistovėjusių ir įtvirtintų socialinių taisyklių sistemas, struktūruojančias socialines interakcijas“, ir išskiria atskirą jų rūšį – organizacijas⁹⁸. Pastarosios, pasak Hodgsono, yra specialios institucijos, kurios taiko:

- a) kriterijus nustatyti savo riboms ir atskirti savo nariams nuo ne narių,
- b) suverenumo principus, siejamus su tuo, kuris yra valdžioje,
- c) vadovavimo grandines, apibrėžiančias atsakomybę organizacijoje.

Mokslininko nuomone, „[s]truktūruodamos, suvaržydamos ir įgalindamos individualias elgsenas, institucijos turi galią formuoti agentų sugebėjimus ir elgesį fundamentiniais būdais: jos turi galią keisti [agentų] siekius, užuot tik juos įgalindamos ar suvaržydamos.“⁹⁹ Remiantis šia perspektyva, reflektuojant institucinę sovietmečio kultūrinio gyvenimo pusę, kyla stimulus tirti, kokia galia konkrečios institucijos disponavo, kokiomis taisyklėmis (įstatais, tikslais, narystės kriterijais) rėmėsi, kokį poveikį nariams galėjo daryti ir kiek patys nariai siekė / pajėgė keisti ideologiniais tikslais grįstus jų veikimo principus.

Grundzüge der Literaturwissenschaft, hg. Heinz Ludwig Arnold und Heinrich Detering, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2005, p. 46–47.

⁹⁶ Louis Althusser, *On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*, tr. by G. M. Goshgarian, London: Verso, 2014, p. 156.

⁹⁷ Dalia Satkauskytė, vertinama Althussero metodo pritaikymo galimybės sovietmečio literatūros laukui, kelia klausimą, „ar teorijos, atskleidžiančios prievartos mechanizmus vakarietiškoje demokratinėje kultūroje, taikytinos korektiškai, kai kalbama apie totalitarines visuomenes ir kultūras, kur prievarta ir kultūros valdymas buvo kitokio pobūdžio, o ideologiniai ir represiniai valstybės aparatai, vartojant Althussero terminologiją, buvo labai jau glaudžiai susiję, gal net neatskiriami?“ – Dalia Satkauskytė, „Sovietmečio literatūros iššūkis“ [įvadas], in: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 13.

⁹⁸ Geoffrey M. Hodgson, „What are institutions?“, *JEI*, Vol. XL, No. 1, 2006, p. 18.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 8.

Kultūros, literatūros institucijos išsiskiria iš kitų ir dėl paties literatūros lauko, kurį savo darbuose conceptualizavo sociologas Pierre'o Bourdieu, specifikos, aptariamą kitame (1. 2.) poskyryje.

1.2. Pierre'o Bourdieu teorijos (pri)taikymas sovietmečio literatūros laukui

„Teorija neprivalo pateikti galutinių atsakymų, svarbiausia jų funkcija – kelti klausimus: kokios yra analizuojamo pasaulio ribos, kaip tas pasaulis reiškiamas, kam, kokių mastu ir panašiai. Bourdieu įsitikinęs, kad nėra ir negali būti universalių apibrėžimų, santykių įvardijimų, metodologinių instrumentų. Teorinės sąvokos yra atviros – jų reikia bendrajam požiūriui, tačiau turinį sukuria tik konkretaus laikotarpio realijos.“¹⁰⁰

1.2.1. Sovietmečio lietuvių literatūros lauko struktūravimo gairės

Laukas¹⁰¹ – vienas pagrindinių ir bene populiariausias Bourdieu konceptas, apibrėžiantis socialinių ryšių tinklą, funkcionuojantį pagal savitą logiką ir taisykles. Lauke veikia ir dėl pozicijų varžosi agentai (*agents*) – lauko dalyviai¹⁰²: individai, grupės ar institucijos. Naujas dalyvis į lauką ateina su savo *habitus*¹⁰³ – individualia, įkūnyta (*embodied*) elgsenos, įpročių

¹⁰⁰ Loreta Jakonytė, „Pierre'o Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra*, 2005, t. 47, nr. 1, p. 68.

¹⁰¹ Pirmą kartą lauko terminą šia prasme Bourdieu pavartojo straipsnyje „Intelektualų laukas ir kūrybinis projektas“ („Champ intellectuel et projet createur“, 1966), kuriame aptarė dviejų prancūzų mokslininkų – Rolando Barthes'o ir Raymondo Picard'o – skirtumus. Bourdieu užsiminė, kad, nepaisant skirtumų, kylančių iš jų mokslinės praktikos, abu akademikai turi panašius akademinius siekius, abu vienodai investavo į ginčų ir diskusijų vertę. Žr. Jeremy F. Lane, *Pierre Bourdieu: A Critical Introduction*, London, Sterling: Pluto Press, 2000, p. 73.

¹⁰² Taisija Laukkonėn išsamiau apsvarsčiusi *agents* vertimų variantus (*veikėjas, agentas, aktorius*) siūlo vartoti terminą *dalyviai* (Taisija Laukkonėn, *Dainiai be tautos: Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 23). Disertacijoje vartojamas šis variantas.

¹⁰³ Mokslinėse publikacijose pasitaiko ir sulietuvinotos formos *habitusas* vartojimo atvejų, tiesa tokios sąvokos reikšmė nebūtinai siejama su Bourdieu (ar kitu teoretiku), pvz., studijoje *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta* Irena Šutinienė *habitusą* vartoja kaip tam tikram laikotarpiui (ne individui, grupei ar klasei) būdingus bruožus: „Kitaip negu Onos atveju, čia ilgimasi ne „gerai gyvento“ asmeninio gyvenimo (jis prisimenamas prieštaringai), o pažįstamo ir teikusio saugumą to laiko *habituso*.“ – Irena Šutinienė, „Pirmosios sovietinės kartos gyvenimo eigos ypatybės tapimo suaugusiuoju tarpsnyje“,

ir įgūdžių sistema (asimiliuotomis savybėmis / individualizuotu socialumu / veiksmų gramatika ir pan.), susiformavusia anksčiau ir padedančia orientuotis lauke, lemiančia sprendimų (ir racionalių, ir nesąmoningų) priėmimą¹⁰⁴. Kiekvienas lauko dalyvis disponuoja tam tikru – kultūriniu, socialiniu, ekonominiu, simboliniu¹⁰⁵ – kapitalu, o savo veiklą grindžia tikėjimu bendra veiklos („žaidimo“) prasme – *illusio*¹⁰⁶. Dalyvauti lauke – tai varžytis dėl galios, kurią suteikia geresnės pozicijos, pvz., dėl galios spręsti, kas yra vadintina meno kūrinium. Svarbu nepamiršti, kad laukas žymi dinamišką, kintančią struktūrą, t. y. dalyvių užimamų pozicijų kaita sukelia pokyčius lauke.

Bourdieu apibrėžė praktiką tokia lygtimi:

[(*habitus*)(*kapitalas*)] + laukas = praktika

Todėl praktika – tai dalyvio socialinių dispozicijų (*habitus*) ir turimo kapitalo dinaminis santykis su dabartine lauko būkle. Kai rašytojas ryžtasi rašyti kūrinį, jis, pasak Bourdieu, pastato save priešais lauką kaip galimybių erdvę. Norėdami suprasti rašytojų sprendimus, pirmiausia turime suvokti tuo metu galimų pasirinkimų visumą¹⁰⁷. Vis dėlto lauko dalyviai „niekada nėra visiškai užtikrinti tuo, ką daro – veikla labiau kyla iš nuojautos nei žinojimo“¹⁰⁸.

Publikuodamas kūrinį rašytojas visada rizikuoja būti nepastebėtas, išstumtas, „nelaimėti žaidimo“. Bourdieu žodžiais tarant, net jei literatūros lauko dalyvis laikosi atsiskyrėlio (bohemičio, tylaus maištininko ar pan.)

in: *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 76.

¹⁰⁴ *Habitus* yra dvilypė sąvoka: viena vertus, ją formuoja laukas, kita vertus, – ji pati dalyvauja kuriant lauko struktūrą. Taip pat Bourdieu išskiria ir vienai kuriai nors socialinei klasei (pvz., intelektualams, akademikams) būdingą *habitus*, padedantį nustatyti, ką šios klasės narys gali veikti konkrečiu laiku ir konkrečiomis aplinkybėmis. Apskritai *habitus* yra viena svarbiausių ir sudėtingiausių (daugiausia diskusijų keliančių) Bourdieu sąvokų. Apie termino *habitus* etimologiją plačiau žr. Omar Lizardo, „The Cognitive Origins of Bourdieu’s *Habitus*“, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 2004, t. 34, Nr. 4, p. 376–401.

¹⁰⁵ Kadangi, pasak Bourdieu, meno laukas suvoktinas kaip apverstas ekonomikos pasaulis (komercinė sėkmė jame gali net diskredituoti), daugiausia reikšmės tarp menininkų įprastai teikiama simboliniam kapitalui – įgytam prestižui, dalyvio reputacijai, statusui.

¹⁰⁶ *Illusio* rodo dalyvių suinteresuotumą dalyvauti lauke, tikėjimą tokio dalyvavimo prasme: „Žaidimas sukuria *illusio* ir informuotas žaidėjas investuoja į žaidimą, nes turi žaidimo pojūtį, išsiugdę žaidžiant: žaisdamas jis užtikrina paties žaidimo egzistavimą.“ – Pierre Bourdieu, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, transl. by Susan Emanuel, Stanford: Stanford University Press, 1995, p. 290.

¹⁰⁷ Pierre Bourdieu, *The Field of Cultural Production*, Cambridge: Polity press, 1993, p. 203.

¹⁰⁸ Idem, *The Logic of Practice*, trans. by Richard Nice, Cambridge: Polity press, 1992, p. 69.

pozicijos ir lauke dalyvauja pasyviau, jis vis tiek suinteresuotas lauko laimėjimais (*nesuinteresuoto suinteresuotumo* principas). Tokių laimėjimų vertę reguliuoja du lauke konfrontuojantys hierarchizavimo principai: *primestinis* (palankus lauke dominuojantiems ekonomiškai ir politiškai) ir *autonominis* (būdingas mažesni specifiinį kapitalą turintiems, pvz., lauko naujokams), o galios santykių būklė „šioje kovoje priklauso nuo bendro lauko autonomiškumo, t. y. kiek jis geba primesti savo normas ir sankcijas visai gamintojų bendruomenei“¹⁰⁹.

Jei literatūros laukas vadinamas socialiniu universumu, turinčiu dalinę autonomiją ir įstatymus, kurie funkcionuoja atskirai nuo politikos ir ekonomikos laukų¹¹⁰, tai sovietmečio literatūros lauką galėtume laikyti **specifiniu ir heteronominiu lauko variantu, kur kūrybos legitimavimo galią turėjo dominuojantieji politiniame lauke¹¹¹, o lauko autonomija buvo ribojama cenzūros**. Taip organizuoto literatūros lauko dalyviai, siekiantys aukštesnių pozicijų, turėjo vienu metu veikti pagal dvejopas taisykles, žaisti *dvigubą žaidimą*: viena vertus, siekdami simbolinio kapitalo rašytojų bendruomenėje, laikytis autonomiškos literatūros principų¹¹², kita vertus, norėdami dalyvauti „oficialiame žaidime“, paisyti galiojusių politiškai angažuotos literatūros reikalavimų. Kitaip tariant, sovietmečio literatūros lauko dalyvis privalėjo ieškoti strategijų¹¹³, leidžiančių funkcionuoti šiame lauke, ir, jei pasirinkta strategija būdavo bent iš dalies

¹⁰⁹ Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, vertė Loretą Jakonytę, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: chrestomatija aukštųjų mokyklų studentams (I)*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 286.

¹¹⁰ Pierre Bourdieu, *The Field of Cultural Production*, Cambridge: Polity press, 1993, p. 162.

¹¹¹ Remdamasi Pascale Casanova, Taisija Laukonėn siūlo į nacionalinio literatūros lauko struktūrą žiūrėti kaip į turinčią tris polius (polaukius) – autonominį, heteronominį-ekonominį ir heteronominį-politinį hierarchizavimo principus. Pastarasis „kuria nacionalinės / valstybinės literatūros polių, kurio galia buvo itin jaučiama, pavyzdžiui, sovietmečiu.“ – Taisija Laukonėn, *op. cit.*, p. 29.

¹¹² Pirmiausia turimas galvoje vienas iš trijų Bourdieu siūlomų konkuruojančių meno teisėtumo principų – „pripažinimas, kurį suteikia kūrėjai, kuriantys kitiems kūrėjams, savo varžovams, t. y. autonominis „menas menui“ pasaulis, meną skiriantis menininkams.“ – Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, p. 298.

¹¹³ *Strategija* taip pat yra viena iš svarbesnių Bourdieu vartotų sąvokų, reiškianti savitai orientuotą praktiką. Strategija yra *habitus* produktas, ji, pasak Bourdieu, grindžiama ne išankstiniu apskaičiavimu, bet veikiau turimų dispozicijų, nukreiptų į praktiką, rezultatais. Sovietmečio literatūros lauke *strategijos* konceptas galėtų apimti ir rašytojo (ne)apsisprendimą lojalesnei ar autonomiškesnei (atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes) laikysenai. Taip pat, pasak Jakonytės, Bourdieu strategijos konceptas „padėtų pamatyti ir paaiškinti intriguojančius prieštaravimus tarp vienokio rašytojo įvaizdžio viešose kalbose ar oficialiuose raštuose institucijoms ir visai kitokio – literatūrinuose tekstuose, skaitymo „madas“ ir literatūrinio skonio formavimo(si) kelius.“ – Loretą Jakonytę, „Pierre Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra*, 2005, t. 47, Nr. 1, p. 72.

oponuojanti politinėms žaidimo taisyklėms (pvz., tekstuose koduojamos ezopinės žinutės, polemizuojama su valdančiųjų sprendimais), rizikuoti būti eliminuotu iš lauko (pvz., Iechoko Mero atvejis). Tokia rizika, vargu ar galėjo būti iki galo pamatuota, kadangi sėkmę lauke lėmė daugybė, kartais ir atsitiktinių (turint galvoje politikos lauko kompleksiskumą ir galimas jo funkcionavimo spragas, pvz., cenzorių neapdairumą) aspektų. Pasitelkdama Bourdieu lauko modelį ankstyvojo sovietmečio analizei, Sonata Šulcė kaip specifinę jame išskiria *laukimo strategiją*, „kuri buvo paremta įsitikinimu, kad geriausiaėjimus atlikti tik tada, kai dalyviui yra aiški situacija ir neabejojama dėl būsimosėjimo sėkmės. Tokia strategija naudota įvairiais atvejais, tačiau pirmiausia ji taikyta galvojant apie naujų kūrinių rašymą ir jų publikavimą.“¹¹⁴

Galima būtų skirti du sovietmečiu tarpusavyje konfrontavusius simbolinio kapitalo tipus: oficialųjį-išorinį, įgyjamą dalyvaujant viešose lauko praktikose (sajungų posėdžiai, suvažiavimai, valstybinės premijos ir pan.), ir mažiau oficialų – kaupiamą tų lauko dalyvių, kurie siekė didesnės lauko autonomijos. Pirmasis daugiau galiojo nomenklatūrininkams ir platesniam skaitytojų ratui. Nors „buvo sukuriamas propagandos ir ideologinių-institucinių manipuliacijų keliu, vis dėlto funkcionavo visuomenėje ne kaip politinis, o kaip literatūrinis kapitalas“¹¹⁵. Antrasis sietinas su tarpasmeniniais kūrėjų ryšiais ir atspindi vidinę, nuo politikos labiau atsietą, lauko hierarchiją.

Su tokia kapitalo tipų skirtimi iš dalies siejasi ir lauko produkcijos struktūra. Bourdieu skiria siauros ir plačios skalės produkcijos polaukius¹¹⁶, kur pirmojo polaukio viduje dar egzistuoja opozicijos tarp „išventinto avangardo ir avangardo, tarp pripažintų figūrų ir naujokų, t. y. *menininkų kartų* [...], tarp „naujoviškų“ ir „pasenusių“; trumpai tariant, tarp kultūrinės ortodoksijos ir erezijos“¹¹⁷. Pasak Rimanto Kmitos, sovietmečiu „Lietuvoje beveik nebuvo savilaidos, pagrindžio literatūros, visi autoriai leido knygas oficialiose leidyklose, tad turėjo susitaikyti su cenzūra ir savicenzūra,

¹¹⁴ Sonata Šulcė, „Už rašytojų sąjungos susirinkimų durų: rašytojų elgsena sovietmečiu 1953–1964“, *Naujas židinys-Aidai*, 2015, Nr. 4, p. 43.

¹¹⁵ Taisija Oral, „Lietuva daugiatautės sovietinės literatūros metalauke“, in: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 46.

¹¹⁶ Tiesa, identifikuoti skirtį tarp šių polaukių sovietmečio literatūros lauke sudėtinga. Kaip teigia Nerija Putinaitė, „pažvelgus įdėmiau paaiškėja, kad sovietmečiu oficialioji kultūra taip pat buvo „masinė“. Ji išlaikė gana aukštą lygį ne dėl natūralaus ją vartojusios liaudies poreikio, o dėl valdžios kontrolės.“ – Nerija Putinaitė, *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas Sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007, p. 207.

¹¹⁷ Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, p. 301.

daugiau ar mažiau priimti valdžios diktuojamas taisyklės“¹¹⁸. Vis dėlto epizodiškai egzistavusi mažo tiražo savilaidinė literatūra, nelegalūs knygų mašinraščiai, sovietmečio pabaigoje jaunųjų rašytojų leisti almanachai („Sietynas“, „Veidai“) galėtų būti laikomi siauros skalės produkcija, liudijanti lauko autonomijos didėjimo poreikį.

Ankstyvojo sovietmečio literatūros laukas¹¹⁹, ypač pirmasis pokario dešimtmetis, neretai tyrinėtojų apeinamas¹²⁰. Tuo metu rašytojai rengiami kaip *ideologinio fronto darbuotojai*, aktyviai diegta (daugeliui nežinoma ir nauja) socrealizmo stilistika, griežtai reguliuota kūrybinė praktika funkcionavo kaip ideologijos perteikimo visuomenei priemonė¹²¹. Literatūros lauko autonomija tuo metu, kaip pastebi Elena Baliutytė, „galima sakyti, artima nuliui. Tai laikotarpis, kuris atitinka visas totalitarizmo apibrėžtis.“¹²² Todėl, remiantis Bourdieu ir Wacquantu, literatūros lauko situaciją stalininmečiu geriausiai apibūdina *aparato*¹²³ sąvoka:

¹¹⁸ Rimantas Kmita, *Ištrūkimas iš fabriko: modernėjanti lietuvių poezija XX amžiaus 7–9 dešimtmečiais*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 35.

¹¹⁹ Pasak Aistės Kučinskienės, „ankstyvojoje iš dalies autonomiško literatūros lauko stadijoje daug reikšmės turi pavieniai subjektai–agentai: jie lauke sukuria padėtis, kurios dažnai būna nulemtos ne objektyvių, o subjektyvių veiksmų, be to, konkrečios pozicijos siejamos su konkrečiais individais. Tačiau legitimavus iš dalies autonomišką literatūros lauką, jis ima „abstraktėti“, virsti struktūra, ir pavieniams agentams nebe taip lengva identifikuotis su savo sukurtomis pozicijomis, nes lauko struktūroje jau egzistuoja suformuoti santykių modeliai; vadinasi, iš personalinio lygmens pereinama į struktūrinį (abstraktesnįjį).“ – Aistė Kučinskienė, *Juozo Tumo-Vaižganto epistolinis diskursas: daktaro disertacija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 50. Atskira pastanga būtų fiksuoti lauko transformaciją, perėjimą nuo tarpukario iki sovietmečio, įvertinti, kas ir kiek (kovų pobūdis, taisyklės, strategijos, principai) bent iš dalies išliko, buvo perkelta.

¹²⁰ Žymus sovietologas Jevgenijus Dobrenko vis dėlto siūlo tyrinėti šio laikotarpio estetiką: „O man stalinizmas įdomus kaip estetinis projektas [...] Stalinizmas turėjo savo estetiką – galbūt primityvią, kičinę, tačiau ją reikia atpažinti, fiksuoti, jos vengti ir nekartoti.“ – „Kodėl verta tyrinėti stalinizmo estetiką“, Rimanto Kmitos pokalbis su sovietologu Jevgenijumi Dobrenko, iš rusų k. vertė Gintarė Bernotienė, *Colloquia*, Nr. 31, 157–169.

¹²¹ Perfrazuojant Bourdieu, galima būtų teigti, kad ankstyvojo sovietmečio literatūros lauko dalyviai buvo verčiami *doxa* (taigi, nereflektuojamas, o juntamas normas, „nerašytus lauko įstatymus“) transformuoti į dogmą (tiksliai suformuluotus įsakus, kurių priėmimas grindžiamas lojalumo partijai praktikomis), o to nesilaikantys traktuoti eretikais, kurie nusipelno sankcijų. Bourdieu teigimu, išsilavinę žmonės kultūroje yra lyg ore, kuriuo jie kvėpuoja, todėl didžiulė krizė juos ištinka tuo atveju, jei jaučiasi priversti lauko *doxa* transformuoti į ortodoksiją ar dogmą (meno lauko *doxa* priešinasi objektyvizavimui). Daugiau žr. Pierre Bourdieu, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, transl. by Susan Emanuel, Stanford: Stanford University Press, 1995, p. 184–185.

¹²² Elena Baliutytė, „Eduardo Mieželaičio kūrybos lūžiai, arba kaip *kontekstas* sovietmečiu naikino ir kūrė *tekstą*“, in: *Tarp estetikos ir politikos*, p. 262.

¹²³ Aparato sąvoką sovietmečiui apibūdinti, remdamasi Louisu Althusseriu, monografijoje vartojo Skaidra Trilupaitytė. Vis dėlto manytina, kad ją tikslingiau vartoti ne visam sovietmečio periodui, o tik stalininmečiui apibūdinti. Žr. Skaidra Trilupaitytė, *Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita: sovietmečio pabaiga – nepriklausomybės pradžia*, Vilnius: Artseria, 2017, p. 23. Tokiai sampratai iš dalies prieštarauja rezistenciniai,

Tačiau tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis [...] laukas gali imti funkcionuoti kaip aparatas. Kai viešpataujantieji įstengia ir geba numalšinti ir užgniaužti tų, kuriems viešpatauja, pasipriešinimą ir reakcijas, tuomet judama tik iš viršaus į apačią, ir galiausiai dėl dominavimo kova ir dialektika lauke išnyksta. Istorijos esama tik tuomet, kai žmonės maištauja, priešinasi, veikia. Totalitarinės institucijos [...] arba diktatoriškos valstybės yra pastanga institucionalizuoti istorijos pabaigą. Taigi aparatai yra ribinis atvejis, laikytinas patologine lauko būkle.¹²⁴

Nepaisant to, sovietmečio literatūros laukas, kurio dalinė autonomija, pasak Dalios Satkauskytės, „ribota kur kas labiau, nei siūlo Bourdieu aprašytas modelis, vis dėl to yra galimybių erdvė. Jau vien todėl, kad minėtos erdvės akivaizdoje galimos bent dvi alternatyvos (likti oficialiame literatūros lauke tikint ardomąją Ezopo kalbos galia, nacionalinės kultūros puoselėjimo nelaisvės sąlygomis prasme, arba iš jo pasitraukti (emigruoti, pereiti į neoficialią spaudą), manant, kad cenzūra, primetanti rašytojui savo žaidimo taisykles, laimi)“¹²⁵. Po Stalino mirties, arba maždaug nuo šeštojo dešimtmečio pabaigos¹²⁶, šiame lauke fiksuotinas literatūros lauko autonomijos didėjimas, kurio piku gali būti laikomi 1972 metai, pasak Rimanto Kmitos, lietuvių poezijos modernėjimo raidoje išskirtini kaip „modernėjimo tendencijų aukščiausias taškas ir kartu jau neišvengiama fabriko tvarkos kontreakcija“¹²⁷. Tai liudija tuo metu pasirodę reikšmingi Tomo Venclovos, Sigito Gedos, Juditos Vaičiūnaitės, Jono Juškaitio ir kitų poetų kūrybos rinkiniai. Vėlyvasis sovietmetis, nors politinis aparatas ir toliau kontroliavo lauką, leido dalyviams jaustis sąlygiškai laisviau ir, pasak Viliaus Ivanausko, lygintinas su „savotišku intoksikacijos poveikiu, kai organizmas yra vis dar paveiktas, tačiau pats nuodų šaltinis, kad ir nepasibaigęs, yra gerokai išsikvėpęs.“¹²⁸

pogrindiniai procesai, partizanų, tremties lyrika, psalmės, liaudies dainos ir kt. Vis dėlto jie, dėl griežtos kontrolės ir draudimų, menkai galėjo plėsti stalininmečio literatūros lauko autonomiją.

¹²⁴ Pierre Bourdieu, Lōis J. D. Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, vertė Vilija Poviliūnienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 137.

¹²⁵ Dalia Satkauskytė, „Poetikos negalimybė, arba Ezopo kalba semiotikos ir literatūros sociologijos akiratyje“, *Colloquia*, 2016, Nr. 36, p. 27.

¹²⁶ Giedrius Viliūnas laikotarpiui nuo 1940 iki 1960 metų įvardyti taiko *pertrūkio*, o nuo 1960 iki 1968 m. – *stabilizacijos terminus*. Žr. Giedrius Viliūnas, „XX a. antrosios pusės lietuvių literatūros raidos modelis“, *Literatūra*, 2000, t. 39–42, Nr. 1, p. 104.

¹²⁷ Rimantas Kmita, *Ištrūkimas iš fabriko. Modernėjanti lietuvių poezija XX amžiaus 7–9 dešimtmečiais*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 63.

¹²⁸ Vilijus Ivanauskas, „Vėlyvojo sovietmečio epochos bruožų apibūdinimas kultūros sferoje“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2011, Nr. 1, p. 97.

Literatūros lauką Bourdieu siūlo suvokti kaip kovos dėl dominavimo areną (niekas neateina į lauką tam, kad pralaimėtų¹²⁹), tačiau tokia samprata suponuoja klausimą, ar tikrai visi lauko dalyviai siekia centro pozicijos? Ir kaip ši problema interpretuotina sovietmečio literatūros lauko sąlygomis? Ar ne per daug Bourdieu akcentuoja rašytojo kaip ambicingo kovotojo dėl šlovės, galios, kapitalo įvaizdį¹³⁰? Kaip tuomet iš šio žiūros taško kalbėti apie nuosaikesnes laikysenas, rašytojus, kurie ilgai delsė dalyvauti ideologizuotame sovietmečio lietuvių literatūros lauke kaip, pvz., Henrikas Algis Čigriejus (debiutavo tik 1971 m., būdamas 38-erių), Aldona Elena Puišytė (debiutavo tik 1970 m., būdama 40-ies) arba visai neišleido knygų, pavyzdžiui, Antanas Kalanavičius¹³¹? Kurioje Bourdieu lauko schemos vietoje „įkurdinti“ tokius autorius kaip Vytautas Martinėnas ar Domas Tertelis, kurie, pasak Kmitos, „laikėsi atokiai ir eiles skaitė tik siauruose bičiulių rateliuose“¹³²? Ar nestinga Lietuvos literatūrologijoje panašių tyrimų, kaip antai Ines Gneipel knyga „Cenzūruotos, nutylėtos, užmirštos: rašytojos Rytų Vokietijoje 1945–1989“, kurioje pristatyta dvylika beveik ar visai iki tol nežinotų moterų rašytojų¹³³? Šio klausimo kontekste prisimintina sociokritiko Dominique'o Maingueneau ištarmė: „literatūros istorija yra linkusi minėti tik sėkme vainikuotas naujoves ir nutylėti begales nesėkmių

¹²⁹ Kitaip tariant, net ir tiesiogiai nesiangažuodamas pretenduoti į pagrindines pozicijas, lauko dalyvis jau pačiu dalyvavimu (kūrybos viešinimu) steigia savą literatūros sampratą – nėra šoma tik sau (*nesuinteresuoto suinteresuotumo principas*).

¹³⁰ Richardo Jenkinso nuomone, „Bourdieu modelyje autoritetas sklinda iš viršaus į apačią. Nepaisant to, kad Bourdieu akivaizdžiai pripažįsta pasipriešinimą ir entuziastingai jį palaiko, jo darbuose sunku rasti pasipriešinimo veiksmingumo ir svarbos pavyzdžių.“ – Richard Jenkins, *Pierre Bourdieu (Key Sociologists)*, London and New York: Routledge, 2006, p. 57.

¹³¹ Rimvydas Stankevičius, svarstydamas apie Kalanavičiaus fenomeną, pabrėžė jo tikėjimą meno kūrybos, literatūros prasme, kitaip tariant, nepaisant nepalankių sąlygų neišnykusį *illuso*: „A. Kalanavičiaus drama buvo ne tai, kad jis neturėjo galimybių ar laiko rašyti – jo skaudžiausia žaizda buvo tai, kad jo kūriniai ciniškai ir brutaliai saugumo tarnybų sprendimu buvo blokuojami nuo skaitytojų – neleidžiamos knygos, nespausdinamos publikacijos. Man žaviausia ir įspūdingiausia yra tai, kad jis, nors beveik tvirtai žinodamas, kad kitaip jau ir nebus, nenustojo rašęs, sudarinėjęs rinkinius, guldęs juos į lentyną, nenustojo tikėjęs savuoju pasaulimu, savosios misijos svarba, išsaugojo motyvą, kurio netektis paprastai ir nužudo bet kokią kūrybines galias.“ – „A. Kalanavičiaus dvikovą su sistema laimėjo jo eilės“; Violeta Juodelienė kalbina Rimvydą Stankevičių, 2015 06 07, prieiga per internetą: <https://m.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/kalanaviciaus-dvikova-su-sistema-laimejo-jo-eiles-694460> [žr. 2021 01 23].

¹³² Rimantas Kmita, „Laikysena ir jos dividendai: Justino Marcinkevičiaus laikysena (iki 1965 metų)“, in: Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 199.

¹³³ Žr. Rimantas Kmita, „Rašytojų santykis su valdžia sovietmečiu: metodologiniai sprendimai vokiečių literatūros moksle“, *Literatūra*, 2011, t. 53, Nr. 1, p. 53.

ar, paprasčiau tariant, daugybę gerbtinų rašytojų, vaikštančių jau pramintais takais.“¹³⁴

Bourdieu meno sociologijos postulatus aklaik taikant sovietmečiui kyla pavojus jų reikšmę iškreipti, pvz., mintis, jog „kuo menkesniu specifiniu kapitalu yra apdovanoti intelektualai, tuo labiau jie pasiduoda galingųjų vilionėms“¹³⁵, galėtų suponuoti, esą aukščiausias institucines pozicijas sovietmečiu užėmę rašytojai turėjo menkesnį talentą kurti, nei tie, kurie jų nesiekė. Kita vertus, tokiai provokatyviai prielaidai galima rasti argumentų: labiausiai lietuvių literatūros tradiciją keitę, jos raišką modernizavę autoriai, pavyzdžiui, Sigitas Geda, Vytautas P. Bložė, Juozas Aputis, Ichhokas Meras, neužėmė didžiausią politinį kapitalą ir galią teikiančių postų. Panašią išvadą priėjo ir Bourdieu mokinė sociologė Gisèle Sapiro, analizuodama Prancūzijoje kūrusių rašytojų laikyseną 1940–1953 metais. Jos nuomone, kuo didesnę pripažinimą literatūroje bendruomenėje autoriai turėjo, tuo labiau oponavo okupantams, ir priešingai – kuo kapitalas buvo menkesnis, tuo labiau ieškota galią suteikiančių pozicijų, kolaboruota su nacių režimu¹³⁶.

1.2.2. Bourdieu ir literatūros institucijos

Bourdieu teiginys, esą literatūra, menas ir jo gamintojai neegzistuoja nepriklausomai nuo kompleksiško institucinio tinklo, ją įgalinančio ir legitimizuojančio¹³⁷, tinka sovietmečiui, kada per institucinę reguliavimą buvo brėžiamos lauko ribos¹³⁸, varžančios autonomiškesnių, nuo politizuoto galios centro mažiau priklausomų, kūrybinių praktikų perspektyvas.

¹³⁴ Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas: sakymas, rašymas, visuomenė*, iš pranc. k. vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 57.

¹³⁵ Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, iš prancūzų kalbos vertė Loreta Jakonytė, in: XX amžiaus literatūros teorijos: chrestomatija, I dalis, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011 p. 287.

¹³⁶ Kaip parodo Gisèle Sapiro analizė, literatūros laukas Prancūzijoje, nacių okupacijos laikotarpiu, buvo struktūruotas per priešpriešą tarp laikinai dominuojančiojo poliaus, sudaryto iš institucijoms priklausiusių rašytojų, operavusių įvairiomis kapitalo formomis (ekonominiu, edukaciniu, socialiniu) bei pripažintų visuomenėje ir laikinai dominuojamojo poliaus, kurį sudarė daugiausia pradedantieji, nuo ekonominių resursų atskirti, autoriai, orientavęsi į kultūrinį ir simbolinį kapitalus ir labiau telkęsi pogrindyje. Žr. Gisèle Sapiro, *The French Writers' War, 1940–1953*, transl. by Vanessa Doriott Anderson and Dorrit Cohn, London: Duke University press, 2014, p. 72.

¹³⁷ Pierre Bourdieu, *The Field of Cultural Production*, Cambridge: Polity press, 1993, p. 10.

¹³⁸ „Tie, kurie dominuoja lauke, gali apibrėžti ribas. Juos domina ne pačios ribos, bet lauko tvarkos būklė: kad ją išlaikytų, turi apibrėžti ribas.“ – Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology, Volume 2 (1982–1983)*, Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 202.

Institucijas (taip pat, kaip ir individualius kūrėjus) Bourdieu laikė **lauko dalyvėmis**¹³⁹, kurių pozicija (taigi ir turima galia, statusas, įtaka) lauke kinta.

Veiklos tęstinumą institucijos, Bourdieu teigimu, užsitikrina per mimezę, t. y. nariams būdingą kitų narių praktikų mėgdžiojimą. Individai linkę nesąmoningai imituoti labiau patyrusių individų elgseną, o per šį imitacijos procesą išmoksta naujų praktikų, ima geriau suprasti jų prasmę lauke¹⁴⁰. Tačiau mimezė nėra mechaninis veiksmų imitavimas – ji reiškia palaipsniui vykstantį šiuos veiksmus įgalinančių principų (elgesio, pažinimo schemų) perėmimą¹⁴¹.

Bourdieu teorijos pritaikymo organizacijų ir institucijų studijoms praktiką analizavęs Jostas Sieweke'as¹⁴², institucijų veiklos analizei siūlė kelti klausimą, kaip nauji institucijos nariai mokosi institucionalizuotų praktikų ir kaip supranta jų prasmes, stebėdami labiau patyrusių narių elgseną¹⁴³. Tokia samprata atrodo validi ir literatūros lauke, t. y. pradedantieji rašytojai, dalyvaudami įvairiuose sambūriuose, sekcijose, stovyklose stebėjo didesnę kapitalą sukaupusius – arčiau lauko centro esančius – dalyvius, (ne)sąmoningai derino turimas dispozicijas¹⁴⁴ tam, kad jos labiau atitiktų galimybes – potencialias pozicijas¹⁴⁵ – literatūros lauke, kuriame „rezultatai priklauso nuo konfrontacijos tarp pozicijos ir dispozicijų:

¹³⁹ Richardas Jenkinsas vienu iš neišbaigtų Bourdieu sociologijos bruožų laiko per menką dėmesį institucijoms (su tuo galima sutikti tik iš dalies). Pasak jo, „atrodo, kad jos egzistuoja savaime, funkcionuoja lygiai taip pat, kaip individualūs dalyviai.“ – Richard Jenkins, *op. cit.*, p. 56.

¹⁴⁰ Daugiau žr. Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, trans. by Richard Nice, Cambridge: Polity press, 1992, p. 92–93.

¹⁴¹ *Ibid.*, 72–74.

¹⁴² Naujojo institucionalizmo teoriją Jostas Siewek'as apjungia su Bourdieu praktikos teorija. Žr. Jost Sieweke, Imitation and Processes of Institutionalization Insights from Bourdieu's Theory of Practise, *Schmalenbach Business Review*, 2014, 66 (1), 24–42.

¹⁴³ Jost Sieweke, Pierre Bourdieu in management and organization studies – A citation context analysis and discussion of contributions, *Scandinavian Journal of Management*, 30 (4), 2014, p. 540.

¹⁴⁴ Turimos dispozicijos iš dalies lemia, kiek lauko dalyvis pajėgus užimti vieną ar kitą poziciją, nes „kiekvienas naujai atėjęs menininkas [...] bus veikiamas lauko jėgų ir jo likimas priklausys nuo santykio tarp šių jėgų ir dispozicijų, kurias jis atsineša.“ – Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology*, Volume 2 (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 314.

¹⁴⁵ Pasak Bourdieu, „lauke, kuris yra struktūruota ir hierarchizuota socialinė erdvė, pozicijos egzistuoja nepriklausomai nuo agentų, o tai skatina skirti lauko pozicijas pagal skirtingą būklę: esti suteiktos, stabilios ir struktūruotos pozicijos, kartais legaliai registruotos ir garantuotos, tačiau taip pat esti pozicijos, kurios dar tik kuriasi.“ – Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology*, Volume 2 (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 186.

arba dispozicijos taps pozicija, arba vyks ilgalaikė kova, vedanti į kompromisus ir pokyčius.“¹⁴⁶

Nors prie institucijų sovietmečiu veikę literatūriniai dariniai – ypač jaunųjų rašytojų sekcijos – pagal savo paskirtį gali priminti kontrolės institucijas, vertusias dalyvauti unifikuotame literatūriniame gyvenime, būtų klaidinga sureikšminti tik formalią tokių institucijų paskirtį. Ideologinės kontrolės intensyvumas okupacijos metais kito (intensyviausias jis stalininmečiu), o dalyvavimo dariniuose turiningumas priklausė ne tik nuo išorinių priesakų, bet ir nuo pačių dalyvių gebos laviruoti tarp šių priesakų ir į estetinį lavinimąsi nukreiptų veiklų¹⁴⁷. Tekstų skaitymas, pirmųjų knygų rankraščių aptarimas ir jų kritika, literatūrinių renginių organizavimas, leidybinės, redakcinės ir kitos instituciniuose dariniuose plėtotos praktikos ugdė naujokų *žaidimo jausmą*¹⁴⁸, padėjo perprasti lauke vyraujančias taisykles – *nomos*¹⁴⁹, produkavo (galėjo sužadinti arba numarinti) *illusio*¹⁵⁰. Pastaroji sąvoka tokiuose dariniuose, apskritai sovietmečio literatūros lauke, įgyja papildomą prasmę: dalyvio prisiimama *illusio*, jei tikėta estetinė ir / ar

¹⁴⁶ *Ibid.*, p. 266

¹⁴⁷ Pagal santykį su lauko būkle konkrečiu istoriniu momentu darinių narius būtų galima skirti į ortodoksijos arba heterodoksijos šalininkus: pirmieji siekė išsaugoti esamą tvarką, kai antrieji buvo pasiryžę ją, o sykiu ir lauko *nomos*, keisti. Darytina prielaida, kad kuo labiau dalyvis buvo nutolęs nuo institucionalizuoto lauko centro, tuo labiau linkęs užsidaryti mažesniame „rezervate“, veikti uždaroje grupėje, nesiekiant didesnių pokyčių.

¹⁴⁸ Žaidimo jausmas padeda *habitus* adaptuotis prie lauko poreikių: „Iš tikrųjų, žaidimo jausmas leidžia jaustis laisvam, nes imama suprasti, ko konkrečiai reikalaujama. Tas, kuris jau turi žaidimo jausmą, taupo energiją labiau už tą, kuris jo stokoja: pirmasis juda iškart link teisingos pozicijos, kai kitas pradeda žengdamas link klaidingos.“ – Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology, Volume 2* (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 81. Žaidimo jausmą sovietmečiu galėtume laikyti išsiugdyta intuicija, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje.

¹⁴⁹ *Nomos* Bourdieu vadina specifines konkretaus lauko normas, reguliuojančias dalyvių veiksmus. Nors, pasak Bourdieu, paprastai jos nėra viešai deklaruotos, o tiesiog kolektyviai suprantamos lauko dalyvių, sovietų imperijoje jos buvo aiškos, akcentuotos viešajame diskurse ir kontroliuojamos politinės galios monopolio (*nomos* nesilaikymas galėjo užtraukti griežtas sankcijas ar, ypač ankstyvuojų sovietmečiu, apskritai eliminuoti iš lauko). 7-uoju dešimtmečiu, knygas ėmus leisti J. Vaičiūnaitės, I. Mero, S. Gedos, L. Gutausko, M. Martinaičio, J. Apučio ir kitiems ryškiems rašytojams, sovietmečio lietuvių literatūros lauko *nomos* ėmė keistis, plėtėsi lauko ribos. Daugiau apie *nomos* sąvoką žr. Pierre Bourdieu, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, transl. by Susan Emanuel, Stanford: Stanford University Press, 1995, p. 223–227.

¹⁵⁰ Bourdieu konceptas *illusio* padeda suprasti dalyvių motyvaciją, aspiracijas ir dalyvavimo lauke intensyvumą. Pasak Steveno Threadgoldo, į lauką neprivalu investuoti „viso gyvenimo“, investicija gali būti dalinė: „daliniai“ žaidėjai, ateinantys ir vėl paliekantys socialinį pasaulį, neretai gyvena „dvigubą gyvenimą“ su „literatūriniais tarpais“. Vis dėlto kuo daugiau laiko, emocijų ir pastangų investuojama, tuo labiau *illusio* tampa centrine gyvenimo ir tapatybės dalimi. Žr. Steven Threadgold, *Bourdieu and Affect: Towards a Theory of Affective Affinities*, Bristol: Bristol University Press, 2020, p. 29–47.

etine literatūros galia, oponavo primestai „Tarybų sąjungos didybės“ iliuzijai.

Greta kūrybinių ir organizacinių iniciatyvų, prie institucijų veikusių literatų sambūriuose klostėsi tarpusavio santykiai, kauptas socialinis¹⁵¹ ir simbolinis kapitalas. Pripažinimą tarp kitų darinių dalyvių liudijęs simbolinis kapitalas buvo svarbus integruojantis į literatūros lauką, o jį apginti, pasak Bourdieu, galima „tik nuolat kovojant, stengiantis neatsilikti nuo aukščiau esančios grupės ir su ja tapatinantis [...], taip atsiskiriant nuo esančiųjų žemiau.“¹⁵² Tokių literatūrinių kovų metu (dėl panašaus *habitus*, laikysenos, kūrybinių ar / ir moralinių preferencijų) skirstytasi į smulkesnes bendraminčių grupes¹⁵³, o darinių lyderiai – vadovai, pirmininkai, aktyviausi ir didžiausią simbolinį kapitalą sukaupę nariai – darė įtaką kitų narių elgsenai, orientacijai literatūros lauke. Būrelio ar sekcijos viduje susiklosčiusios hierarchijos iš dalies reguliavo naujokų iniciacijos į literatūros lauką tempą: vienų kūrybą aršiai kritikuojant ar net pašiepiant, kitus proteguojant ir į bendruomenę priimant greičiau. Visgi kritika galėjo būti susijusi ne tik su estetinė tekstų kokybe ar / ir ideologiniais jiems taikytais reikalavimais, bet ir subjektyviais tarpasmeniniais vertinimais, naujoko / naujokės *habitus* ar net lytimi.

Tokiame kontekste aktuali Bourdieu **simbolinio smurto** samprata. Pasak Bourdieu ir Jean-Claude'o Passerono, simbolinis smurtas yra susijęs su galios santykiais ir žymi dominuojančios kultūrinės klasės (ar socialinės grupės) idėjas ir vertes, nukreiptas į dominuojamąją socialinę grupę. Sisteminga tokių idėjų reprodukcija kyla dėl apsipažinimo (*misrecognition*): „proceso, dėl kurio galios santykiai suvokiami ne objektyviai, o tokia forma, kuri įteisina juos stebinčiojo akyse“¹⁵⁴. Lyties atveju simbolinis smurtas sietinas su vyrų dominavimu: per kultūrą sociume vyraujančias nuostatas pastarasis linkęs persikelti į *habitus*, todėl ir dominuojantiesiems, ir dominuojamosioms galėjo atrodyti kaip „natūrali tvarka“. Per simbolinį smurtą įteisinamas vyriškosios lyties dominavimas, reprodukuojamas galios

¹⁵¹ Socialinis kapitalas kyla iš priklausymo grupėms, konkretaus dalyvio užmegzto ryšių tinklo. Prireikus šis kapitalas gali būti mobilizuotas, padėti sustiprinant, išlaikant ar pagerinant savo vietą lauke.

¹⁵² Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, trans. by Richard Nice, Cambridge: Polity press, 1992, p. 136.

¹⁵³ Bourdieu teorija savo darbuose gausiai besiremiantis ir ją plėtojantis Stevenas Threadgoldas vartoja sąvoką *homofilija*, reiškiančią individų polinkį jungtis su socialiai į juos panašiais. Skirtingi lauko dalyvių *habitus* (pri)traukia prie skirtingų grupių, institucijų ir praktikų. Žr. Steven Threadgold, *Bourdieu and Affect: Towards a Theory of Affective Affinities*, Bristol: Bristol University Press, 2020, p. 90–100.

¹⁵⁴ Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron, *Reproduction in Education, Society and Culture*, transl. by Richard Nice, London: Sage, 1990 (1977), p. 22.

institucijų (šeimos, valstybės), galėjo būti būdingas ir instituciniuose dariniuose, ir apskritai literatūros bendruomenėje. Neįsisąmonintas (net jį patiriančioms aukoms) „švelnus“ smurtas galėjo kelti gėdą, kaltę, pyktį, frustraciją ir kitas neigiamas – praktikas ribojančias – emocijas, o kraštutiniu atveju vesti į resignaciją ir pasitraukimą iš lauko.

Debiutuojant svarbus buvo ir jau iš anksčiau atsinešamas **kultūrinis kapitalas**¹⁵⁵, artimai susijęs su socialine kilme. Susanne Janssen, remdamasi Bourdieu, teigia, kad „socialinė kilmė svariai padeda formuojantis dalyvavimui meno lauke tinkamą *habitus*, o pastarasis lemia, ar menininkas bus pajėgus pasiekti ir išlaikyti specifinę poziciją.“¹⁵⁶ Viena buvo į lauką ateiti iš rašytojų, kultūrininkų šeimos, brendus mieste, turint rašančių bičiulių ir jau labiau kliaujantis savo galimybėmis – turimomis dispozicijomis – literatūroje (pvz., Tomo Venclovos atvejis), kita – į didmiestį atvykti iš periferijos, vargingesnės aplinkos¹⁵⁷. Taip pat išskirtinas **socialinis kapitalas**¹⁵⁸, kauptas ir iki atėjimo į institucinius darinius (mokykliniuose būreliuose, jauniesiems skirtuose konkursuose, stovyklose, plenumuose ir kt.), ir dalyvavimo juose metu.

Bourdieu teoriją šiuolaikinės poezijos lauko analizei pasitelkusi – 75 skirtingų poetų trajektorijas lauke tyrusi – Jen Webb pabrėžė socialinio kapitalo literatūrinei karjerai svarbą:

Dažnai tai prasideda nuo mažumės: namie augama su knygomis ir / ar tėvais, kurie skaito ar deklamuoja poeziją; prisijungiama prie tinkamos poetų grupės; susirandami mentoriai-poetai, kurie jau žino, kaip dalyvauti žaidime. Iš to seka kvietimai dalyvauti „teisinguose“ įvykiuose; dėmesys iš svarbių

¹⁵⁵ Bourdieu teorijoje skiriami trys kultūrinio kapitalo tipai: objektyvuotas (tai, kuo objektyviai disponuoja kūrėjas, ką galima konvertuoti į ekonominį kapitalą, parduoti, pvz., paveikslas), įkūnytas (kaupas augant, socializuojantis ir tapęs *habitus* dalimi) ir institucionalizuotas (pasiekimai, diplomai, premijos). Institucinių darinių kontekste svarbiausias įkūnytas, padedantis greičiau inicijuotis į lauką.

¹⁵⁶ Žr. Susanne Janssen „The empirical study of careers in literature and the arts“, in: Dick Schram and Gerard Steen (Eds.), *The Psychology and Sociology of Literature*, Amsterdam: John Benjamins, 2001, p. 323–357.

¹⁵⁷ Ir paties Bourdieu biografijai būdinga tokia trajektorija: nuo Prancūzijos periferijos iki ryškiausio akademinio, intelektualinio elito sluoksnio. Retrospektyviai tai vertindamas Bourdieu vartojo *kultūrinės gėdos* sąvoką ir pabrėžė, kad nėra lengva adaptuotis kylant socialine hierarchija – kismą gali lydėti saviplakos, menkavertiškumo, nerimo ir panašūs neigiami jausmai.

¹⁵⁸ Šis kapitalo tipas neretai sovietologų išskiriamas kaip išskirtinai svarbus sovietmečiui, pasak Laimos Žilinskienės, „tai buvo kapitalas, kurio disponavimo sovietinė totalitarinė sistema iš esmės nevaržė taip, kaip tai buvo daroma su ekonominiu ir kultūriniu kapitalu. Socialinis kapitalas buvo „smarkiai propaguojama“ kapitalo forma – to meto kasdienybės kultūroje net buvo populiarus rusiškas posakis „neturėk šimto rublių, bet turėk šimtą draugų.“ – Laima Žilinskienė (sud.), *Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 198.

kritikų; eilėraščių rinkiniai, leidžiami profesionalių, plačiai žinomų leidyklų. Šiame tyrime labiausiai išsipildę atrodo tie poetai, kurie intensyviai ir plačiai susisaistė su praktikuojančiųjų bendruomene ir įsitvirtino jos viduje. Ir priešingai – mažiausiai nusisekė ir mažiausiai žinomi bei publikuojami tie, kuriems būdinga didelė izoliacija nuo poetų bendruomenės¹⁵⁹.

Kaip viena iš aplinkybių (greta politinių) socialinis kapitalas aktualus svarstant, kodėl vieni autoriai iškilo greičiau, kiti – lėčiau, o gal ir visai pasitraukė iš lauko. Pasak Steveno Threadgoldo¹⁶⁰, sukauptas „socialinis kapitalas gali vesti į tam tikras išstūmimo formas, pavyzdžiui, nepotizmą (profesinės padėties naudojimą giminėms ar draugams proteguoti), favoritizmą (perdėtą išskyrimą vieno asmens – favorito); taip pat lemti nesąmoningus sprendimus būti arčiau panašių žmonių ir taip jaustis komfortiškai“¹⁶¹. Sąmoningas apsisprendimas būti atokiau nuo literatų bendruomenės ir jai būdingų ritualų (įskaitant bohemišką gyvenimą) taip pat galėjo skatinti spaudimą ar represijas iš kitų lauko dalyvių¹⁶².

Apibendrinant pridurtina, kad elgesio instituciniuose dariniuose strategiją – kiek ir kaip dalyvauta – galėjo lemti įtampa tarp institucinių lūkesčių (ko oficialiai reikalaujama), kitų to meto dalyvių praktikų (kas daroma) ir asmeninio *habitus* (kas priimtiniausia individui).

¹⁵⁹ Jen Webb, „Poetry and the Conditions of Practice: A Field Study“, in: *Bourdieu's Field Theory and the Social Sciences*, edited by James Albright, Deborah Hartman, Jacqueline Widin, Singapore: Palgrave Macmillan, 2018, p. 62.

¹⁶⁰ Sociologas Stevenas Threadgoldas Bourdieu lauko modelį išplečia iš psichologijos pasiskolindamas afekto ir pasiūlydamas *afektyvių polinkių / bendrumų* (angl. *affective affinities*) sąvoką. Afektiniai polinkiai, pasak Threadgoldo, yra įkūnyti ir pasireiškia per emocijas, jausmus, nuotaikas. Jie lemia, kaip individas reaguoja skirtingose socialinėse situacijose, riboja / susieja žmones į grupes („tokie kaip mes“), gali lemti vieno ar kito žmogaus priėmimą ar atstūmimą, steigti / griauti hierarchijas. Kritiškai žvelgdamas į Bourdieu terminą *habitus*, Threadgoldas mano, jog afektyvių polinkių konceptas galėtų patobulinti Bourdieu meno lauko modelį. Žr. Steven Threadgold, *Bourdieu and Affect: Towards a Theory of Affective Affinities*, Bristol: Bristol University Press, 2020.

¹⁶¹ *Ibid.*, p. 90–91.

¹⁶² Pavyzdžiui, viename pokalbių Vytautė Žilinskaitė prisimena konkurenciją, su kuria susidūrė rašydama satyrą. Rašytoja akcentuoja nuošalesnės laikysenos kainą bei lyties (vyrų grupavimosi) aspektą: „kiti humoristai žvelgė kaip į konkurentę, o mano kūrinių vertimai į kitas kalbas kėlė jiems pavydą, ypač dėl to, kad laikiausi nuo jų atokiau, atsisakydavau kartu išgerti; sykį „Šluotoje“ (E. G. – tuometinis satyros ir humoro žurnalas) užrakino kambarį, pagrasė neišleisį tol, kol neišlenksiu su jais „baltos“... Mačiau vienos artimos kolegės likimą: atėjo į humorą visai jaunutė, pakliuvo į tokių „globėjų“ rankas ir be laiko tapo invalide. Aplankiau ją ligoninėje, susirašinėdavome.“ – „(Ne)virpantis plunksnos galiukas“: Vytautė Žilinskaitė kalbino Elzė Gerdvilienė, prieiga per internetą: <https://www.knygukurejai.lt/post/ne-virpantis-plunksnos-galiukas> [žr. 2020 05 05].

1.3. Sakytinė istorija kaip galimybė išsaugoti nykstančius literatūrinio gyvenimo duomenis

Reflektuojant literatūrinį gyvenimą ir institucines praktikas sovietmečiu, sakytinė istorija¹⁶³ – kaip šaltinių kaupimo ir praeities tyrimo metodas – tampa stimulu ir galimybe surinkti kitur neaprašytas detales, išsaugoti dar neužfiksuotus duomenis¹⁶⁴. Greta memuarų ir egodokumentų (dienoraščių, laiškų, užrašų) disertacijai rengti pusiau struktūruoti interviu kreipia ne į faktus (nors kartais padeda juos tikslinti), o į tarpasmeninius santykius, laikysenas, vertinimus, įvairias atėjimo ir (ne)įsitvirtinimo painiame literatūros lauke aplinkybes. Galiausiai sakytinės istorijos metodu gauti rezultatai skatina apsvaistinti ir paties liudijančiojo savivoką: kaip jis / ji reprezentuoja vieną ar kitą biografinį momentą¹⁶⁵, kaip ir kodėl vertina savo / kitų anuometinius pasirinkimus, laimėjimus ir / ar neišsipildžiusius lūkesčius.

¹⁶³ Plačiau apie sakytinės istorijos metodiką žr.: Paul Thompson, *The Voice of the Past. Oral History*, Oxford University Press, 2017; Donald A. Ritchie, *Doing oral history*, Oxford University Press, 2014; Sharon Veale, Kathleen Schilling, *Talking history: Oral History Guidelines*, New South Wales Department of Environment and Conservation, 2014.

¹⁶⁴ Vis dėlto, kaip pastebi Jakonytė, „[l]iteratūrinis gyvenimas į šiuos [sakytinės istorijos] plotus kol kas patenka retai, nors literatūros mokslas seniai naudoja interviu su rašytojais ir apie rašytojus, kad dokumentuotų autoriaus biografiją, kūrybinę procesą, knygų leidybą ir sklaidą.“ – Loretą Jakonytė, „Ieškant neužrašyto – sakytinė istorija literatūros tyrimuose“, in: *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, sud. Rimantas Kmita, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 24.

¹⁶⁵ Pavyzdžiui, Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos archyvuose užfiksuota, kad Donaldui Kajokui sudaryti pirmąją knygą intensyviai padėjo Algimantas Mikuta, tačiau interviu metu Kajokas teigė, kad Mikutai nešė tik žaliausius savo tekstus: „Ne, rankraščių turbūt jis nekonsultavo. Aš jam tokiais pluoštais atnešdavau, kai dar buvo visiškai žali dalykiukai.“ Pašnekovui pacitavus nuorą iš archyvinio dokumento, šis sudvejoja, bet laikosi savo pozicijos: „Mhm, na tai čia taip rašo... Gal tenai... gal su Mikuta, bet aš atsimenu tik pirmuosius atvejus, kai jam nešdavau visiškai žalių eilėraščių pluoštus, bet net juose jis rado kažką tokio, dėl ko jam atrodė verta siūlyti man eiti į tą sekciją. Paskui dar keliskart atsimenu, bet dėl knygos... Gal buvo ir taip, bet paskui jau man, kaip čia pasakius... Ar jau atėjo kažkoks savarankiško mąstymo periodas, kai jau neatsimenu ką Mikuta man sakė. Pradžioj tai labai gerai atsimenu, kai jis mane pradinuką konsultavo.“ Respondentas iš pradžių neprisiminė ir to, kad 1982–1983-aisiais buvo Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininku (kelis sykius vėliau pakartoja: „Gerai, kad pasakėt. Aš tai net nežinojau, kad buvau pirmininkas.“). Tokį atvejį galima vertinti įvairiai: a) pašnekovas iš tiesų to neatsimena (kas būtų truputį keista, nes vėliau prisimena ir vykdytas veiklas, o būdamas pirmininku per Litfondą gavo butą); b) pašnekovas tiesiog nesureikšmina šios veiklos; c) pašnekovas (pa)sąmoningai nenori pabrėžti šios veiklos (kaip pats sako, jam nebūdinga būti organizatorium, taigi gali būti, kad pats buvimo pirmininku faktas netelpa į bendrą laikyseną, įvaizdį, savivoką, asmeninį *habitus*. – Iš asmeninio interviu su Donaldu Kajoku, 2019 09 04.

Metodiniu požiūriu sakytinė istorija egzistuoja keturiomis formomis: originalaus verbalinio interviu, garso įrašo, užrašytos transkripcijos ir interviu medžiagos interpretacijos. Pasak Lynn Abrams, „[s]akytinės istorijos dokumentas, sukurtas per interviu, yra trilypio dialogo rezultatas: respondento dialogo su pačiu savimi, dialogo tarp respondento ir apklausiančiojo, dialogo tarp respondento ir kultūrinių dabarties ir praeities diskursų“¹⁶⁶, o „išgaunant ir analizuojant medžiagą, susiduriama su sakytinės istorijos interviu kaip komunikacijos įvykiu, kuris priklauso nuo suvokimo būdų: ne tik, *kas* pasakoma, bet ir *kaip* pasakoma, *kodėl* sakoma ir *ką* tai reiškia.“¹⁶⁷

Kadangi sakytinės istorijos centre atsiduria atmintis, o kiekvienas individas tą patį įvykį prisimena skirtingai, metodas susilaukia kritikos dėl subjektyvumo. Taip surinktos informacijos patikimumo problemą suponuoja galimos atminties spragos, (ne)sąmoninga prisiminimų selekcija, polinkis primirštus, „tuščius tarpus“ užpildyti naujomis interpretacijomis, taip pat ir gyvenimo kaip nuoseklios įvykių grandinės samprata¹⁶⁸. Vis dėlto toks subjektyvumas pateisintinas ir dėl kitų sovietmečio tyrimams aktualių šaltinių problemiško, ir dėl paties tyrimo užmojo: siekio „gyva“ medžiaga praplėsti tiriamo objekto vaizdo ribas, atskleisti požiūrių įvairovę¹⁶⁹.

Turint galvoje, jog disertacijai rengti interviu aprėpia svarbią respondentų¹⁷⁰ gyvenimo atkarpą (nuo pirmųjų literatūrinių patirčių mokykloje iki studijų ir įsiliejimo į literatūros lauką), interviu pobūdis iš dalies artimas ir biografiniui tyrimo prieigai – gyvenimo pasakojimo (angl. *life story*) kryptčiai¹⁷¹: pašnekovas pasakoja apie svarbius gyvenimo įvykius,

¹⁶⁶ Lynn Abrams, *Oral History Theory*, New York: Routledge, 2010, p. 59.

¹⁶⁷ *Ibid.*, p. 1.

¹⁶⁸ Pasak Anthony'o Giddenso, kiekvienas individas stengiasi susieti skirtingas gyvenimo patirtis į vientisą asmeninę trajektoriją, jo autentiškas *aš* atsiskleidžia naratyviai, per asmeninį pasakojimą: „sukurama asmeninio tikėjimo sistema, kuri padeda individui pripažinti, kad „jis pirmiausia ištikimas sau“. Pagrindiniai atskaitos taškai nustatomi „iš vidaus“, pagal tai, kaip individas konstruoja ir rekonstruoja savo gyvenimo istoriją.“ – Anthony Giddens, *Modernybė ir asmens tapatumas*, iš anglų k. vertė Vytautas Radžvilas, Vilnius: Pradai, 2000, p. 105–106.

¹⁶⁹ Kaip teigia Jakonytė, „kalbant apie tuos pačius aspektus ir įvykius su skirtingais sovietmečio Lietuvos literatūros lauko dalyviais, galima tikėtis sukaupti alternatyvių požiūrių, patirties, vertinimų paletę, kuri detaliau išryškintų sovietmečio daugialypiškumą, vidines įtampas ir prieštaras.“ – Loreta Jakonytė, *op. cit.*, p. 29.

¹⁷⁰ Vengiant vienodų žodžių kartojimosi, disertacijoje *respondentas* ir *informantas*, *pokalbis* ir *interviu* vartojami sinonimiškai.

¹⁷¹ Gyvenimo istorijos tyrimas paprastai yra autobiografinis individo pasakojimas apie savo gyvenimą ar jo dalį. Tokio tyrimo šalininkai stengiasi suvokti socialinių, politinių ir kitų aplinkybių poveikį ir padarinius asmeniui. Daugiau žr.: Barbara Harrison (ed.), *Life Story Research*, London: Sage, 2008, p. 38–65; Rasa Indriliūnaitė, „Gyvenimo istorijos tyrimo perspektyvos: benamystės atvejis“, *Kultūra ir visuomenė*, 2016, Nr. 7 (2), p. 93–98.

lūžius, o kalbinant bandoma paisyti chronologijos. Pasak tokios prieigos šalininkų, ji padeda atskleisti, kaip individus paveikia socialinės sąlygos, kaip per įtampą tarp jų ir individo polinkių klostosi asmeninė trajektorija. Žvelgiant iš Bourdieu¹⁷² teorinių pozicijų, galima pridurti, kad toks gyvenimo etapo „užklausias“, apmąstymas ir reprezentacija leidžia geriau suvokti lauko dalyvio polinkius (*habitus*), vietos literatūros lauke dinamiką, identifikuoti buvusias galimybes judėti viena ar kita kryptimi konkrečiu metu.

Pasirinkus sakininės istorijos metodą svarbu suprasti ir paties tyrėjo – interviu ėmėjo – vaidmenį: aktyvus ar pasyvus jo dalyvavimas, klausimų formulotės, įsigilino į temą lygis iš dalies lemia interviu rezultatą.

Metodo praktikoje neretai kyla diskusijos dėl to, kiek ir kaip kalbintojas turėtų dalyvauti interviu metu¹⁷³. Šioje disertacijoje laikomasi nuostatos, kad mokslininkas turi būti gerai susipažinęs su informanto biografija, pasidomėjęs ne tik lengviau prieinamais, bet ir specifiniais, archyviniais šaltiniais, kuriuos prireikus galėtų pasitelkti ir priminti, aktualizuoti pašnekovo atmintyje galbūt mažiau akcentuotas / primirštas ar išstumtas / nutylimas vietas. Visgi, siekiant išvengti atmintyje gajų pasakojimo klišių (ankstesniuose pokalbiuose kartotų minčių, akcentų), svarbu nepersistengti ir nedaryti informantui spaudimo, palaikyti skatinančią interviu atmosferą, išlaikyti natūralesnę pokalbio tėkmę, kalbinamojo asmens suinteresuotumą. L. Abrams teigimu, „sėkmingu“ interviu laikytinas tas, kuris produkuoja rišlų ir sklandų naratyvą, balansuojantį tarp informacijos ir refleksijos, o „nesėkmingu“ – kai respondentas atsakinėja trumpai ir daugiausia faktais, vengdamas labiau įsitraukti į pokalbį, detalizuoti ir apmąstyti¹⁷⁴.

Interviu situaciją veikia ir išankstiniai lūkesčiai, ir skirtumai tarp kartų¹⁷⁵, ir ryšiai su pašnekovu, paties tyrėjo įvaizdis / vieta lauke¹⁷⁶. Svarbu

¹⁷² Straipsnyje „Biografinė iliuzija“ Bourdieu apsvarto su sakinine istorija siejamą „gyvenimo istorijos“ metodą, kritikuodamas gyvenimo kaip vientiso naratyvo sampratą. Pasak Bourdieu, sukurti gyvenimo istoriją ar gyvenimą laikyti istorija, t. y. nuosekliu vienas po kito sekusių reikšmingų ir kryptingų įvykių pasakojimu, galbūt reiškia pasiduoti retorinei iliuzijai, atliepti bendriausią egzistencijos reprezentaciją, stiprinamą ištisos literatūros tradicijos.“ – Bourdieu, „The Biographical Illusion“ (1986), in: *Biography in Theory*, edited by Wilhelm Hemecker and Edward Saunders, Berlin, Boston: De Gruyter, 2017, p. 211.

¹⁷³ Žr. Inga Vinogradnaitė et al., *Sakininė istorija kaip sovietmečio tyrimo projektas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, p. 18–20.

¹⁷⁴ Lynn Abrams, *op. cit.*, p. 11.

¹⁷⁵ Kartų skirtumai čia suprantami dvejopai: visų pirma tai amžiaus skirtumas tarp tyrėjo ir informanto, galintis daryti įtaką pokalbio eigai (pavyzdžiui, vyresnės kartos informantas gali norėti paaiškinti įvairius dalykus, manydamas, kad šis, dėl jaunesnio amžiaus ir mažesnės patirties, jų neišmano), tačiau taip pat kalbintų literatūros lauko veikėjų amžiaus

nepamiršti, kad ne tik tyrėjas gali nerimauti dėl būsimo interviu kokybės, bet ir informantas jaudintis, ar pavyks viską prisiminti ir atsakyti į klausimus. Todėl, pasak Donaldo Ritchie, kalbintojas turi užimti partnerio poziciją, padėti pašnekovui gerai jaustis pokalbio metu, tačiau nepersistengti vedant į priekį – padedant prisiminti vardus, datas ir kitą informaciją¹⁷⁷. Su pastaruoju aspektu, turint galvoje disertacijos objektą, galima sutikti iš dalies: nors svarbu, ką pašnekovas prisimena ir pabrėžia pirmiausia, tačiau tam tikrose situacijose (pvz., pokalbiui sulėtėjus ar visai užstrigus), tokia „pagalba“ sužadina naują informaciją, padeda reguliuoti kryptį, o pašnekovui – prisiminti seniai neartikuluotus, į pagrindinį biografinį pasakojimą nebūtinai patenkančius turinius.

Bandant geriau suvokti tyrėjo-kalbintojo vaidmenį aktualus ir potencialaus poveikio aspektas: kaip pokalbio situacija gali paveikti informantą, kaip jis / ji jausis pasibaigus interviu ar tekstą autorizuojant. Kadangi kalbinama apie stigmatizuotą ir sudėtingą laikotarpį, liečiamos temos, galėjusios palikti emocinių pėdsakų (pvz., informantas anuomet aktyviai dalyvavo literatūros lauke, bet iš jo pasitraukė), siekta daugiau dėmesio skirti pokalbio etikai, išlaikyti pirmiausia ne (tik) noru sužinoti, bet ir empatija paremtą ryšį tarp abiejų pokalbio dalyvių. Pridurtina, kad išjungus diktofoną ir atsisveikinus, naujai užmegztas ryšys nebūtinai nutrūksta¹⁷⁸.

Galiausiai svarbu atsižvelgti ir į iš pažiūros techninį – garsinio įrašo transkribavimo – procesą. Transkribuojant interviu, net ir stengiantis išlaikyti autentišką, jau įvyksta nedidelės korekcijos ir publikuojamas rezultatas išgaunamas subjektyvios tyrėjo interpretacijos pagalba. Dėl šios priežasties interviu tekstai buvo siųsti pašnekovams su prašymu juos

skirtumai, nes „[s]ovietmečiu kūrusias rašytojų kartas skiria ne tik nevienodos konkretaus laikotarpio patirtys ir galimybės, bet ir pats santykis su praeitimi (kas buvo svarbu vienai kartai, galbūt nebe taip svarbu kitai etc.).“ Žr. Laima Žilinskienė (sud.), *Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijose*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 18.

¹⁷⁶ Manytina, kad rengiant interviu aplinkybė, jog ir pats tyrėjas neateina „iš šalies“ (t. y. dalyvauja nūdienos lietuvių literatūros lauke), labiau padeda, nei kliudo. Tai patvirtino rengtų pokalbių praktika: dažniau buvo justi, kad pašnekovas interviu ėmėją laiko „bendruomenės nariu“, o tokia bendrumo aura kūrė įvairiapusišką bendradarbiavimą (gauta ir papildomų laiškų, tikslinimų, archyvinės medžiagos), sykiu sustiprino motyvaciją tęsti ir plėtoti tyrimą.

¹⁷⁷ Donald A. Ritchie, *Doing oral history*, Oxford University Press, 2014, p. 74.

¹⁷⁸ Bendravimas, informanto ar tyrėjo iniciatyva, gali tęstis ir po interviu (laiškais, žinutėmis, telefono skambučiais). Išskirtini tie atvejai, kai iš formalėsio santykio netikėtai pereinama į familiarsnį, pavyzdžiui, į tyrėją kreipiamasi nebūtinai su tyrimo objektu susijusiais klausimais. Tai iš dalies rodo, jog prikelti ar sužadinti jautresni turiniai gali paveikti informantą, jo nuotaikas, emocijas, lūkesčius ar netgi ateities planus.

autorizuoti¹⁷⁹, tačiau baiminantis potencialaus respondentų noro tekstą taisyti ir „pagerinti“, iškreipiant / keičiant per pokalbį išgautas prasmes, prašyta tikslinti tik būtiniausias detales, fakto klaidas. Disertacijos prieduose publikuoti transkribuoti interviu, o disertanto asmeniniame archyve saugomi ir, atsiradus poreikiui bei sutarus su respondentais, gali būti paviešinti ir garsiniai pokalbio failai.

Apibendrinant poskyrį, galima teigti, kad sakytinė istorija, kuria remiantis sukaupiamas platus nuomonių apie tą patį reiškinį (įvykį, laikotarpį, meno lauką ir kt.) spektras, padeda esamiems ir būsimiems tyrėjams išvengti paviršutiniškų praeities vertinimų.

¹⁷⁹ Tiesa, ne visi noriai rado laiko autorizavimui. Vienu atveju respondentas vis žadėjo atsiųsti medžiagą, bet galiausiai parašė, kad gal telieka taip. Neatmestina, kad toks interviu taisymo vilkinimo procesas gali būti susijęs su pokalbio metu išsakytu turiniu, santykiu su vienais ar kitais pasisakymais, iš to kylančiomis emocijomis.

II. INSTITUCINIO JAUNŲJŲ RAŠYTOJŲ TINKLO STEIGIMAS

2.1. Jaunimas sovietmečiu

„...visos gijos veda į žmogaus protą, kurį reikia užvaldyti. Nauja, negirdėtai išaugusi biurokratija atrenkama iš darbininkų jaunimo. Jam suteikiamos visos lavinimosi galimybės; pačioms energingiausioms ir veržliausioms asmenybėms, atėjusioms iš darbininkų sluoksnio, atviros visos durys į viršų. Durys atviros, tačiau saugomos: tų asmenybių mąstymas turi remtis nepajudinamais dialektinio materializmo pagrindais. Tam skirtos visos mokyklos, spaudos, literatūros, dailės, kino ir teatro pastangos. Nederėtų visai užmiršti vienos naujos institucijos: viduramžių koplyčią atstoja „raudonasis kampelis“ arba skaitykla. Jos steigiamos kiekviename fabrike, kiekvienoje mokykloje ir kontoroje. [...] Kolektyvinės religinės praktikos nepastebimai atveda į tikėjimą.“¹⁸⁰

Czesław Miłosz

2.1.1. Jaunimas ir jo ne(i)veikusi propaganda

Jaunimui sovietmečiu (kaip naujajai, „Komunizmo statyboje“ dalyvauti ir Sąjungos ateitį „statyti“ kviestai kartai¹⁸¹) buvo skiriamas atskiras dėmesys: leisti jam skirti leidiniai („Jaunimo gretos“, „Moksleivis“, „Pionierius“), viešai minėtos „Tarybinio jaunimo“ ir „Jaunojo darbininko“ dienos, veikė specialūs rateliai ir organizacijos (spaliukai, pionieriai, komjaunimas), nuo mažumės turėjusios įtraukti jaunuomenę į politizuotą institucinį aparatą: partija stengėsi ne tik sekti jaunimo nuotaikas, bet ir tikslingai formuoti jo gyvenimo būdą, organizuoti laiką, netgi laisvalaikį¹⁸².

¹⁸⁰ Czesław Miłosz, *Pavergtas protas*, iš lenkų k. vertė Almis Grybauskas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011, p. 208.

¹⁸¹ Pasak jaunimo politiką Rytų Europoje tyrinėjančio Féliso Krawatzeko, oficiali jaunimo kaip visuomenės avangardo, padėsiančio (i)steigti socializmą, vizija struktūravo sovietinį diskursą ir, nepaisant įvairių pokyčių, jos reikšmė (*sovietinė-leninistinė*) nunyko tik po Michailo Gorbačiovo politinių ir ekonominių reformų (*perestroikos*) pradžios. Žr. Félix Krawatzek, „Political Mobilisation and Discourse Networks: A New Youth and the Breakdown of the Soviet Union“, *Europe-Asia Studies*, 2017, Vol. 69, No. 10, p. 1635.

¹⁸² Apie laisvalaikio kontrolę per žiniasklaidą Chruščiovo valdymo metais žr. Gleb Tsipursky, „Citizenship, Deviance, and Identity: Soviet youth newspapers as agents of

Švietimo sistema taip pat buvo grįsta partijos interesais: tarp mokomųjų dalykų akcentuotos marksizmo-leninizmo studijos, pirmenybė ir privilegijos teiktos lojalumo gestus (bent formalius) rodančiam jaunimui, prie mokyklų, universitetų veikė komjaunimo organizacijos, o į jas įstoję skatinami dirbti „agitacinį darbą“, stebėti, ar artimoje aplinkoje nėra antisovietiskai nusiteikusių bendraamžių.

Komunistiniam režimui palankaus – veržlaus, darbingo, herojiško – jaunimo įvaizdis kurtas pasitelkus žiniasklaidą¹⁸³, auklėjimo klausimais ėjo specialūs propagandiniai leidiniai¹⁸⁴, rodytos didaktinės – ideologijai svetimą jaunimo elgesį vaizduojančios, o pagirtiną adoruojančios – televizijos laidos. Kino filmų scenarijai buvo perrašomi, juose artikuliuojamos jaunimo temos artintos prie ideologinių normatyvų. Pavyzdžiui, laisva nuotykių atmosfera iš kitų ankstyvojo sovietmečio tekstų išsiskyrusios Romualdo Lankausko apysakos „Tolimajame plaukiojime“¹⁸⁵ (1954) kelias į kino ekranus – tapsmas pirmuoju lietuvių vaidybiniu filmu „Žydrasis horizontas“ (1957) – nebuvo lengvas: pirminį scenarijaus variantą reikėjo perrašyti taip, kad būtų akcentuojama „komjaunimo ir pionierių organizacijos reikšmė vaiko gyvenime“. Romantiška istorija apie svajingą vaikystę ir kelionę prie jūros buvo primygtinai spraudžiama į socrealizmo rėmus, cenzoriams pripažinus tik penktąją scenarijaus versiją. Pasak filmo kūrimo procesą analizavusios Annos Mikonis-Railienės, „galutinį pavidalą, kuriame vyravo socialistinio realizmo kanonų dvasia, nulėmė ne kūrėjų iniciatyva, bet valdininkų potvarkiai.“¹⁸⁶

social control in the Thaw-era leisure campaign“, *Cahiers du Monde russe*, 2008, Vol. 49, No. 4, p. 626–649.

¹⁸³ Ir plačiojoje, ir kultūrinėje spaudoje nestigo į jaunimą orientuotų propagandinių rubrikų, pavyzdžiui, „jaunųjų pozicija“, „priekyje jaunieji“, „jaunimas kovoja“, „jaunimo orbita“, „Vakarų jaunimo problemos“ ir t. t. Plačiau žr. Edvinas Liseckis, *Jaunimo įvaizdžiai LTSR periodiniuose žurnaluose 1955–1985 m.*: magistro baigiamasis darbas, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011.

¹⁸⁴ Pavyzdžiui, 1954-aisiais išėjusio leidinio „Apie Tarybinio jaunimo moralinį veidą“ skyrių pavadinimai: „Komunistinė moralė – aukščiausioji moralės forma; Tarybinis patriotizmas ir proletarinis internacionalizmas; Komunistinė pažiūra į darbą; Taupumas – komunistinis bruožas“ ir t. t. – Nikolajus Ivanovičius Boldyrevas, *Apie Tarybinio jaunimo moralinį veidą*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954, p. 6.

¹⁸⁵ Petras Bražėnas, rašydamas *in memoriam* Romualdai Lankauskui, išskyrė būtent šio kūrinio poveikį anuomet: „1954 metais keturiolikmetis knygų rijkas perskaito R. Lankausko apysaką „Tolimajame plaukiojime“. Šiandien jau, rodos, neretai primirštu tai, ką perskaičiau prieš savaitę, o štai prieš šešiasdešimt penkerius metus patirtas įspūdis – ne siužetas, ne personažai, o būtent įspūdis – tebėra gyvas. Kartais net pagalvoju, ar tas „tolimas plaukiojimas“ nebus ir skaitytojo pastūmėjęs literatūros vandenų link.“ – Petras Bražėnas, „Išplaukęs toli“: in *memoriam* Romualdai Lankauskui, *Metai*, 2020, Nr. 3, p. 156.

¹⁸⁶ Anna Mikonis-Railienė, Lina Kaminskaitė-Jančorienė, *Kinas sovietų Lietuvoje: Sistema, filmai, režisieriai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015, p. 98.

Po Josifo Stalino mirties, į valdžią atėjus Nikitai Chruščiovui, jaunystė, kaip gyvybingumo ir ateities simbolis, pasitelkta režimo atsinaujinimo projektui: steigti įvairūs jaunimo klubai, aktyviai inicijuoti jaunimui skirti suvažiavimai, konferencijos, stovyklos. Reikšmingu įvykiu buvo 1957-aisiais Maskvoje įvykęs VI Pasaulinis jaunimo ir studentų festivalis, kuriame dalyvavo 34 000 žmonių iš 131 valstybės. Netrukus duris atvėrė ir pirmosios jaunimo kavinės¹⁸⁷ (Maskvoje – 1961 m., Vilniuje – 1962 m.), vėl ėmė skambėti stalininmečiu „buržuazine muzika“ laikytas džiazas, būrėsi pirmosios roko grupės (Lietuvoje apie 1967-uosius). Užuožavęsi romantinės sovietų utopijos vizija, jaunoji karta plėtė akiratį (klausėsi užsienio radijo, skaitė mažiau cenzūruotus leidinius kitomis, visų pirma lenkų, kalbomis), nusivylusi politinė situacija ėmė kritiškiau reaguoti į įvykius pasaulyje (Vengrijos revoliuciją, Karibų krizę, Vietnamo karą, Prahos pavasarį), priešintis kultūros niveliacijai, reikšti nepasitenkinimą dėl apgaule ir prievarta grįstos sistemos.

Maištingomis nuotaikomis pasižymėjusio jaunimo židiniai telkėsi didmiesčiuose, čia brendo pirmosios oficialios elgesio, mąstymo ir išvaizdos normas neigusią subkultūrų apraiškos. Jau 1964-aisiais Klaipėdoje užfiksuota susibūrusi „stiliagų“ grupė, pirmieji hipiai Lietuvoje ėmė burtis 7-ojo dešimtmečio pabaigoje¹⁸⁸, o devinto dešimtmečio pradžioje – apie 1982-aisiais – gatvėse pasirodė pankai. Vis dėlto burtis į neformalias grupes jaunimą skatino ne tik (net nebūtinai) siekis oponuoti korumpuotai sovietų sistemai ar kylančios globalios problemos, bet ir noras save išreikšti ar „tiesiog susikurti savo gyvenimą šalia režimo [...] gyventi taip, tarsi sistema neegzistuoja“¹⁸⁹. Atskyrus „fasadinę“, ritualinę socialinio gyvenimo pusę

¹⁸⁷ Pasak Dariaus Pocevičiaus, antrojoje 1964 m. pusėje Sovietų Sąjungoje jau buvo per 300 šių kavinų: „[v]ieni sako, kad tokios kavinės veikė kaip vožtuvai, nuleidžiantys nepatenkinto jaunimo garą. Kiti spėja, esą tinklas atsirado dėl totalinio sekimo sistemą siekiančios sukurti KGB tarnybos užmačių. Treti teigia, jog šios kavinės – tik vaizdus įrodymas, kad stalinizmo atsikratyti norinti valstybė tuo metu žengė laisvėjimo keliu.“ – Darius Pocevičius, „Vilniaus kavinė, formavusi džiazą kartą (I)“, *Literatūra ir menas*, 2017 02 17. Apie neformalų literatūrinį gyvenimą kavinėse žr. Rimantas Kmita, „Literatūrinis gyvenimas kavinėse“, *MO muziejus*, prieiga per internetą: <http://www.mmcentras.lt/literatūrinis-gyvenimas-kavinese-/78162> [žr. 2021 03 03].

¹⁸⁸ Pasak Živilės Tamkutonytės, „nelengva chronologiškai nubrėžti hipių judėjimo Lietuvoje ribas. [...] Hipių judėjimo dalyviai (respondentai) šio judėjimo pradžią nurodė 1967–1970 m. intervalu, o pabaigą – apie 1980-uosius. Lietuvos ypatingajame archyve (LYA) pirmieji duomenys apie šį judėjimą yra iš 1970 m., o po 1980 m. visai neaptinkama.“ – Živilė Tamkutonytė, „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir / ar pasipriešinimas“, in: *Lietuvos etnologija : socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2002, t. 2 (11), p. 125.

¹⁸⁹ Rimantas Kmita, „1973–1980: pilkieji metai“, prieiga per internetą: <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/literatura/19731980-pilkieji-metai/19731980-pilkieji-metai/4664> [žr. 2021 03 05].

nuo intymios, privačios sferos, daugelis oficialių jaunimo organizacijų (įskaitant Komjaunimą) virto labiau formaliais ir biurokratiniais dariniais, tiesmukai reprodukuojančiais partinę liniją ir retą kurį „vedančiais į tikėjimą“ (Miłosz).

Skeptišką nuomonę apie Vakarų kultūros paveiktą jaunimą viešai reikšdavo partijai lojalesni (arčiau nomenklatūros rato buvę / jam priklausę) kultūrininkai, rašytojai. Pavyzdžiui, Juozas Baltušis, atsakydamas į „Moksleivio“ klausimus 1972-aisiais, kritikavo hipių judėjimą: „Pas mus atsiranda tokių, kurie susižavi kažkodėl kita užsienio jaunimo dalimi – hipiais. Netgi bando pamėgdžioti juos. [...] Labai juokinga girdėti kai kieno nuomone, kad hipiai, girdi, yra revoliucionieriai, kažkokia reali jėga, kuri gali net pakeisti kapitalistinę santvarką. Ką gali pakeisti žmonės, kurie nežino, ko nori?“¹⁹⁰.

Ideologiškai reprezentatyvų jaunimą buvo bandoma vaizduoti ir literatūros kūriniuose. Pavyzdžiui, 70jo-dešimtmečio jaunimo vaizdinį prozoje – Justino Marcinkevičiaus apysakoje „Pušis, kuri juokėsi“ ir Baltušio apsakyme „Praėjo mergina“ – analizavęs Rimantas Kmita atskleidžia, kaip abu autoriai savo kūriniuose palaikė ideologinę, atlydžiu išryškėjusią, jaunimo sampratą, atliepdami oficialiajai to meto jaunimo kritikai: „Baltušis atvirai rodo, kaip demokratiškas, liberalus požiūris į vaikų auklėjimą priveda prie tragedijos, Marcinkevičiaus atveju Romo tėvas sūnui tiesiog neskyrė laiko ir meilės. Abu rašytojai savo kritikuojamus ir auklėjamus personažus Romą ir Lianą vaizduoja tarsi gyvenančius saloje arba po gaubtu, atsiskyrusius nuo tikro gyvenimo, besikuriančius ne tik atskirą, bet ir visiškai neteisingą pasaulį.“¹⁹¹

Nepaisant propagandos bandymų pašiepti vakarietišką gyvenimo būdą, po hipių subkultūros suvešėjimo suintensyvėjo ir jaunimo polinkis keliauti, išpopuliarėjo tranzavimas, dalis jaunimo Sovietų Sąjungą išnarstė traukiniais (stimulą tam suteikė ir, pasak Antano A. Jonyno, tarsi biblija jų kartai tapo 1972-aisiais lietuvių kalba pasirodęs Jacko Kerouaco romanas „Kelyje“)¹⁹². Kontekste paminėtina, kad ideologijos požiūriu net jaunimo diskotekos turėjo „propaguoti sovietinį gyvenimo būdą“, tačiau, kaip apibendrina Birutė Kuklytė, „Lietuvoje klostėsi pusiau legalus alternatyvios muzikinės kultūros organizacinis pagrindis – dualistinė

¹⁹⁰ „Pajusk gyvenimo skonį“, I „Moksleivio“ klausimus atsako liaudies rašytojas Juozas Baltušis, *Moksleivis*, 1972, Nr. 9, p. 9.

¹⁹¹ Rimantas Kmita, „Barzdoti, liūdni ir su Kafkos tomeliu rankose: auksinis 7-ojo dešimtmečio jaunimas lietuvių prozoje“, *Coloquia*, Nr. 41, 2018, p. 110.

¹⁹² Žr. Viktorija Šeina, „A. A. Jonynas ir Vakarų jaunimo subkultūros“, *Metai*, 2001, Nr. 7, p. 99.

sistema, balansuojanti ant oficialumo ir nelegalumo ribos“, o „kuriant šią sistemą dalyvavo ir kai kurie režimo kultūrinės politikos vykdytojai.“¹⁹³

Be subkultūrų, kitos jaunimo oponavimo sovietų sistemai kryptys siejosi su etnokultūra, religija ir aplinkosauga. Šaknų ieškojęs jaunimas būrėsi į etnokultūrą, folklorą, senąją baltų pasaulėvoką orientuotus ratelius, kuriuos taip pat galima laikyti viena iš prieššinimosi fiktyviai istorijai formų. Pasak Egidijos Ramanauskaitės, „[t]radicinės kultūros raiškos sfera sovietmečiu buvo ne mažiau alternatyvi negu jaunimo moderniosios grupės. Žygeivių, Ramuvos klubai, folkloriniai ansambliai kūrė gyvenamąją aplinką, užpildytą savomis vertybėmis ir reikšmėmis.“¹⁹⁴ Svarbūs buvo ir religiniai sambūriai, suaktyvėję 7-ojo dešimtmečio pabaigoje – 8-ojo pradžioje¹⁹⁵. Vienas tokių judėjimų – „Eucharistijos bičiuliai“ – pritraukė daug katalikiško jaunimo ir taip pat tapo alternatyva sovietinės kultūros hegemonijai (šiam kontekste minėtini ir jaunimo autoritetais buvę kunigai, disidentai, politkaliniai, tremtiniai). Lietuvoje 9-ojo dešimtmečio pabaigoje ėmė telktis į globalesnes ekologines problemas orientuoti sambūriai, mezgėsi žaliųjų judėjimas (žymios ekologinės organizacijos: „Žemyna“, „Atgaja“, „Aukuras“), derinęs dėmesį gamtai, paveldui, žalingiems industrializacijos procesams su etninės tapatybės, tautos laisvės klausimais¹⁹⁶ (pavyzdžiui, protestai prieš Ignalinos atominę elektrinę kaip grėsmę visos tautos išnykimui).

Nors šiandien gali atrodyti paradoksalu, bet sovietinius-leninistinius idealus turėjusi puoselėti Komjaunimo organizacija, veikiama Michailo Gorbačiovo reformų, prisidėjo prie 1985-aisiais įvykusio roko festivalio „Lituanika“ (organizatoriai: Lietuvos komjaunimo Vilniaus miesto komitetas ir interklubas „Lituanika“). Netrukus organizuoti minias jaunimo sutraukę Roko maršai (1987–1989 m.), vedę laisvės keliu.

¹⁹³ Birutė Kuklytė, „Estrada ir muzikinė saviveikla sovietų Lietuvoje aštunto ir devinto dešimtmečių sandūroje: alternatyvių formų kūrimas ir paskutinis diktatas“, *Lietuvos istorijos studijos*, 2012, Nr. 29, p. 132.

¹⁹⁴ Egidija Ramanauskaitė, „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“, *Kauno istorijos metraštis*, t. 4, 2003, p. 128.

¹⁹⁵ 1972-aisiais pradėjo eiti svarbus Vakarus pasiekdavęs pagrindinis leidinys – Lietuvos katalikų bažnyčios kronika.

¹⁹⁶ Žaliųjų judėjimo užuomazgas sovietmečio Lietuvoje išsamiai ištyrusi Jūratė Kavaliauskaitė siūlo vartoti šiam kontekstui tinkamą *ekonacionalizmo* sąvoką. Žr. Jūratė Kavaliauskaitė, „Tarp prigimties ir tautos: žaliųjų pirmeiviai sovietmečio Lietuvoje“, in: *Sąjūdžio ištakų beiėskant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, mokslinės redaktorės Jūratė Kavaliauskaitė ir Ainė Ramonaitė, Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2011, p. 266.

2.1.2. Sustiprinta jaunimo kontrolė

Pokariu sovietų okupacijai priešintis siekęs jaunimas rinkosi tarp partizaninės rezistencijos ir priklausymo pagrindinėms organizacijoms. Pastarosioms, pasak Nijolės Gaškaitės, būdingos trys veiklos linijos: „praktinė pagalba dar veikiantiems partizanams, nesmurtinis protestas prieš okupaciją (atsišaukimų platinimas, Trispalvių iškėlimas) ir savarankiška tautinė (dažnai – katalikiška religinė) švietėjiška veikla“¹⁹⁷. 1953-aisiais partizaninė kova buvo nuslopinta, tačiau pagrindinės organizacijos ir antisovietiniai būreliai bandė ieškoti galimų oponavimo neteisėtai invazijai formų.

Po Stalino mirties ideologijos sergėtojų dėmesys jaunimui Lietuvoje sustiprėjo atsiradus pirmiesiems ryškesniems viešo protesto ženklams: 1955-ųjų lapkričio 2 d. Kauno senosiose kapinėse Vėlinių vakarą susibūrė per 100 jaunuolių, buvo meldžiamasi, giedama, dainuojamos tautinės dainos, pagerbti Dariaus ir Girėno, taip pat karių, žuvusių už tėvynės laisvę, atminimui skirti paminklai.

Režimo požiūriu įtarimą kėlęs jaunimas buvo kontroliuojamas priežiūros institucijų: Saugumo¹⁹⁸, Vidaus reikalų ministerijos (VRM), sambūrius ir demonstracijas vaikiusios milicijos. Į ideologijos tvarkdary akiratį papulti buvo galima dėl įvairiausių priežasčių: ideologiškai netinkamos praeities, patriotinės retorikos, veltėdžiavimo, dėmesio „supuvusių“ Vakarų kultūrai, provokuojančios aprangos, antisovietinės kūrybos ir t. t. Saugumas (nuo 1954-ųjų – KGB) inicijuodavo profilaktinius pokalbius, tardydavo rūsiuose, taikydavo fizinį ir psichologinį smurtą. Pasak Arvydo Anušausko, „Milicijos vykdytas ideologiškai motyvuotas ir partinių struktūrų inspiruojamas dalies jaunimo persekiojimas kiekvienais metais intensyvėjo. 1970 m. vien tik už „veltėdžiavimą“ milicijos buvo įspėti 1 773 asmenys (98 patraukti baudžiamojon atsakomybėn), 1971 m. – 2 107

¹⁹⁷ Nijolė Gaškaitė, „Jaunimo pasipriešinimas ir jo slopinimas šeštajame–septintajame dešimtmetyje“, *Laisvės kovų archyvas*, 1996, Nr. 19, p. 5.

¹⁹⁸ Saugumo institucinė struktūra sovietmečio Lietuvoje kito: pirmosios okupacijos metu – 1940-ųjų rugpjūtį – įkurta LSSR Vidaus reikalų liaudies komisariato (NKVD) Valstybės saugumo valdyba, po pusmečio jos pagrindu įsteigtas SSRS Valstybės saugumo liaudies komisariato padalinys – LSSR Valstybės saugumo liaudies komisariatas. Jo veikla atkurta SSRS kariuomenei antrąsyk okupavus Lietuvą 1944-aisiais. Nuo 1946-ųjų kovo jis tampa LSSR Valstybės saugumo ministerija ir kartu su Vidaus reikalų ministerija organizuoja bendras represines operacijas. 1954-aisiais šios ministerijos sujungtos į vieną – Vidaus reikalų ministeriją (VRM). Netrukus iš jos dalies įsteigtas LSSR Valstybės saugumo komitetas (sovietinės KGB filialas Lietuvoje), veikęs iki 1991-ųjų rugpjūčio. Detaliau apie priežiūros struktūrų raidą sovietmečiu žr. Arvydas Anušauskas, *KGB Lietuvoje: slaptosios veiklos bruožai*, Vilnius: asociacija Atvažiavo meška, 2008.

asmenys (224)¹⁹⁹. Stebimi, „globojami“ buvo ir literatūriniai būreliai, pavyzdžiui, dar 1958-aisiais Vilniaus universitete veikusi būrelė (vad. Juozą Tumelį, Tomą Venclovą, Praną Jackevičių) KGB pareigūnai vadino „dekadentine grupe“²⁰⁰.

Jaunimo kontrolė itin suintensyvėjo po Romo Kalantos susideginimo 1972-aisiais Kauno Muzikinio teatro sode, prasidėjus nesankcionuotoms jaunimo demonstracijoms už laisvę. Nors milicija jas išvaikė ir dalį demonstrantų nubaudė, pats įvykis netruko virsti savotiška legenda ir, pasak Ryčio Bulotos, turėjo dvejopą prasmę: „tapo vienu iš galingiausių lietuvių XX amžiaus antros pusės savimonę formuojančių veiksmų ir kolektyvinės istorijos atminties dalimi“, tačiau sykiu „pademonstravo platesnėms gyventojų masėms, kad aktyvi konfrontacija su politiniu režimu nebus toleruojama“²⁰¹.

KGB stengėsi užkirsti kelią bet kokiems režimo tvarką kvestionuojantiems veiksams, iš anksto išsiaiškinti apie galimus sambūrius, sekti idėjiškai „nebrandžias“ grupeles ir pagrindines organizacijas, kaupti įvairius duomenis (potencialius įkalčius). Vis dėlto tai nebuvo lengva, nes, kaip pastebi Ainė Ramonaitė, tokios organizacijos neretai rinkdavosi įvairias kamufliažines taktikas, vengė turėti aiškią struktūrą, veikė labiau kaip „organizacijos be organizacijos“ ar prisidengdavo kitų – oficialiai veikiančių – organizacijų vardu²⁰².

Siekiant malšinti antisovietines nuotaikas, vėlyvuoju sovietmečiu jaunimui imtos „diagnozuoti“ tariamos – psichinės, venerinės – ligos, maištingesni jaunuoliai uždaromi į psichiatrines ligonines²⁰³ (ten patekdavo

¹⁹⁹ Arvydas Anušauskas, „Represinė SSRS vidaus reikalų sistema Lietuvoje“ [interaktyvus], p. 22–33, prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veikla/Vidaus%20reikal%C5%B3%20istorija/7dalis.pdf [žr. 2021 03 02].

²⁰⁰ Žr. Živilė Račkauskaitė, „Pasipriešinimas sovietiniam režimui Lietuvoje septintajame–aštuntajame dešimtmetyje“, *Genocidas ir rezistencija*, 1998, Nr. 2(4), p. 52–69; Juozapas R. Bagušauskas, *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999, p. 107–108.

²⁰¹ Rytis Bulota, „Visuomeninės nuostatos ir (nepastebima) rezistencija Kaune vėlyvuoju sovietmečiu“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2011, Nr. 2 (29), p. 254.

²⁰² Daugiau žr. Ainė Ramonaitė, „Veikti atvirai ir būti nematomam? Kamufliažinio veikimo taktikos“, in: *Nematoma sovietmečio visuomenė*, mokslinė redaktorė Ainė Ramonaitė, Vilnius: Vilniaus universitetas, Naujasis židyns-Aidai, 2015, p. 110–121.

²⁰³ Psichiatrijos ligoninių veiklą sovietmečio Lietuvoje analizavęs Tomas Vaiseta „sniego gniūžtės“ metodu surado ir apklausė buvusius pacientus apie jų asmenines patirtis. Pasak Vaisetos, „[f]aktiškai visi jie [respondentai – SV] priklausė vėlyvojo sovietmečio socialiai maištavusiai jaunimo grupei ir tai (bent iš dalies) tapdavo jų patekimo į psichiatrijos ligoninę priežastimi: tik du iš jų nurodė turėję realių psichikos sveikatos problemų [...] o kiti kaip patekimo priežastį nurodydavo sąmoningą pasirinkimą išvengti tarnybos sovietinėje armijoje, milicijos bausmę už drastišką viešą performansą ar nepaklusnumą

ir bandantys išvengti tarnybos sovietų kariuomenėje). Viešas oponavimas sistemos primestam gyvenimo modeliui galėjo baigtis išmetimu iš darbo, studijų ar mokyklos, kalinimu ar net mirtimi. Kontekstą iliustruoja poeto ir hipio, simboline jaunimo ikona tapusio, Rimo Buroko biografija: oficialiai kaltintas „valkatavimu“ ir „ydingomis pažiūromis“, persekiotas ir „profilaktiškai“ kvostas Saugumo²⁰⁴, jis išliko ištikimas savo laikysenai, 1979-aisiais buvo suimtas, o 1980-aisiais mirė Lukiškių kalėjime.

Baigiantis sovietmečiui į jaunimą nukreiptų kontrolės, priežiūros, bauginimo priemonių, nors ir nebe tokių radikalių, taip pat netrūko. Pavyzdžiui, Vidas Morkūnas pasakojo, kaip Naujosios Akmenės saugumiečiai jį iškviatė į pokalbį dėl siųstų tekstų „Nemunui“:

Gaila, neatsimenu metų, gal galėjo būti po to laiško, [turimas galvoje Valdemaro Kukulo laiškas, išsiųstas Morkūnui 1984 m. – *SV*], bet išsiunčiau prozą į „Nemuną“. Po kurio laiko pasiima mane vėl kagėbistai. Situacija juokinga, nes nuo mano namų iki pašto reikėjo eiti apie kilometrą, o iki KGB, kurie buvo įsikūrę milicijos pastate, 200 metrų. Žodžiu, jie parsiveda ar išsikviečia mane ir rodo tuos tekstus, kuriuos prieš kelias dienas išsiunčiau – ėjau, vargau tą kilometrą į paštą. Man atrodo, dar patys kažkaip šaipydami sakė, kad „galėjai iškarto atnešti čia“. [...] Nieko ypatingo ten nebuvo – pasišaipė, pasityčiojo... Tikriausiai tąkart norėjo parodyti, kad niekur aš negaliu dingti, kad jie viską kontroliuoja. Bet man atrodo, kad po kurio laiko aš vėl atkakliai siunčiau į tą patį „Nemuną“, gal tada ir nuėjo...“²⁰⁵

Apibendrinant poskyrį, galima teigti, kad nors ir sistemingai drausmintas, tačiau aktyvi jaunimo (savi)raiška prisidėjo prie režimo rėmų ardymo. Nors į jaunimą sistema žiūrėjo kaip į socializmo kūrėją, o kitaip matančius mėgino įbauginti ir pavergti į savo pusę, sovietmečio istorijoje jis (tiksliau – dalis jo) atliko reikšmingą režimo provokatoriaus, maištininko ir griovėjo vaidmenį. Disertacijos atveju įdomu, kaip šie socialiniai, jaunimo kontrolės ir laisvėjimo procesai atsiliepė praktikoms instituciniuose dariniuose.

[...].“ – Tomas Vaisėta, „Kaip būk tai yra atskira valstybė“: ką reiškia būti sovietinėje psichiatrijos ligoninėje?“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2017, Nr. 17 (26), p. 17–18.

²⁰⁴ Povilas Girdenis taip apibūdina profilaktinius KGB patikrinimus: „saugumo darbuotojai apsilankydavo darbovietėse, mokymo įstaigose arba išsikviesdavo antisovietine veikla įtariamus ar „neteisingą“ pilietinę poziciją deklaruojančius asmenis ir išdėstydamas, kokių priemonių bus imtasi, jeigu jie neatsisakys priešiškos veiklos ar nepakeis pažiūrų. Daugelis po tokių pokalbių, kaip rašoma saugumiečių pranešimuose, tinkamai įvertindavo savo ydingą elgesį, nuoširdžiai pripažindavo padarytas klaidas, kategoriškai atsisakydavo „klaidingų“ pažiūrų, apgailestaudami pasižadėdavo ateityje elgtis „teisingai“. – Povilas Girdenis, „Rimo Buroko golgota“, *Literatūra ir menas*, 2018 04 20.

²⁰⁵ Iš asmeninio interviu su Vidu Morkūnu, 2019 12 30.

2.2. Institucinio jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklo struktūra

Sisteminis jaunųjų rašytojų telkimas okupuotoje Lietuvoje prasidėjo pokariu: 1945 m. oficialiai įteisinta TSRS rašytojų sąjunga pavaldi organizacija – **Lietuvos TSR tarybinių rašytojų sąjunga** su būstine Vilniuje. Netrukus įsteigta ir **Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija**, kurios pirmininku išrinktas Kostas Kubilinskas, o pirmąjį narių sąrašą 1946 m. pasirašė tuometinis LTSR rašytojų sąjungos pirmininkas Petras Cvirka. Tais pačiais metais įsikūrė ir **Kauno jaunųjų rašytojų sekcija**, kurios pirmininku tapo Alfonsas Bieliauskas. Ėmė burtis ir toliau nuo didžiųjų miestų esantys pradedantieji rašytojai, formuotis literatūros būreliai. TSRS vadovai siekė suvienyti ir (per)auklėti liaudį, įgyvendinti didįjį *stalininį Penkmečio* planą Lietuvoje.

1947-aisiais įsteigta **Komisija darbui su jaunaisiais rašytojais**, jos reikalingumą motyvavus kitų tarybinių respublikų pavyzdžiu. Komisijos nariais, be netrukus (nuo 1948 m. sausio) pirmininku ir jaunųjų konsultantu paskirto Juozo Baltušio (kuris atstovavo „Pergalei“), tapo Teofilis Tilvytis, Vladas Mozūriūnas („Komjaunimo tiesa“), Jonas Karosas („Tiesa“), Albinas Žukauskas („Literatūra ir menas“), Valys Drazdauskas (Valstybinė Grožinės literatūros leidykla), Aleksys Churginas, Adolfas Sprindis (jaunųjų atstovas), Vytautas Radaitis (jaunųjų atstovas), Lietuvos LKJS CK atstovas [pavardė nenurodyta – *SV*]²⁰⁶. Įsikūrusi komisija savo adresu netrukus ėmė gauti įvairių pradedančiųjų rašytojų laiškų. Pavyzdžiui, Icchokas Meras – tuo metu dešimtoje klasėje besimokantis pradedantysis literatas iš Kelmės – komisijos pirmininkui pristato Kelmės jaunųjų rašytojų būrelio veiklą ir siunčia tokį prašymą: „būtume labai dėkingi, jei Komisija darbui su jaunaisiais nurodytų mums, ar gerą darbo kelią pasirinkome. Pvz., ar galima duoti konkrečius įsipareigojimus iki nurodyto laiko parašyti vieną ar kitą kūrinėlį? Ar tai teisinga? Be to, būrelio valdyba norėtų, kad Komisija nurodytų, kaip toliau organizuoti darbą, ką numatyti darbo planuose ir pan.“²⁰⁷

Jaunųjų ugdymo tinklas buvo centralizuotas. Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio sekcijose, būreliuose ar zonų literatų suvažiavimuose lankydavosi Vilniaus jaunųjų sekcijos ir / ar Rašytojų sąjungos atstovai, taip pat ir politinės poros (LLKJS, LKP CK atstovai). Platesnės direktyvos ir raginimai, pavyzdžiui, rengti jaunųjų rašytojų respublikinius pasitarimus, buvo gaunami iš Maskvos ir pritaikomi Lietuvos praktikoje. Specialiai buvo organizuojamos rašytojų išvykos į kitas respublikas, kūrybinės stažuotės, o

²⁰⁶ LLMA, F. 34, ap. 1., b. 33, l. 123.

²⁰⁷ Icchoko Mero laiškas Komisijos darbui su jaunaisiais rašytojais pirmininkui, 1951 11 20: LLMA, F. 34, ap. 1., b. 95, l. 21.

jų rezultatai ir įspūdziai pristatomi sekcijos susirinkimų metu. Vilnių laikant sovietmečio Lietuvos literatūrinio gyvenimo centru, vis dėlto Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio institucinius darinius galima laikyti iš dalies atskirais literatūrinio gyvenimo „filialais“. Nors ir prižiūrimi centro (turėjo teikti ataskaitas, protokoluoti susirinkimus, dalyvauti suvažiavimuose ir kt.), šių miestų instituciniai dariniai turėjo dalinę autonomiją.

Sekcijų susirinkimuose buvo aptariama narių kūryba, išėjusios pirmosios knygos ir publikacijos, skaitomos metų darbo ataskaitos, diskutuojama įvairiais klausimais: darbo planavimo, bendradarbiavimo su leidyklomis ir leidinių redakcijomis, naujų narių priėmimo, valdybos rinkimų ir kitais.

Nors jaunųjų rašytojų sekcijos nariais buvo skatinami būti ne vyresni nei 35-erių metų amžiaus, tačiau sekcijai priklausė ir gerokai vyresni kūrėjai²⁰⁸, pavyzdžiui, ilgai joje užsibuvo (išmestas ir vėl sugrąžintas) Henrikas A. Čigriejus jautėsi kaip „peraugęs pirmaklasis“²⁰⁹, o kai kurie nariai dėl savo laikysenos, charakterio ar / ir politiškai „ydingos“ praeities taip ir neperlipdavo šio laiptelio – durys aukščiau esančiųjų buvo užvertos (Gediminas Jokimaitis pašalintas, bet vėliau į jaunųjų sekciją grąžintas²¹⁰; iš sekcijos narių tarpo 1946-aisiais pašalinamas Kostas Kubilinskas, 1948-aisiais – Adolfas Sprindis). Kai kurie jaunieji rodė tokį uolų suinteresuotumą tapti rašytojais, kad be jokių tarpinių institucijų kreipdavosi tiesiogiai į LTRS Rašytojų sąjungos pirmininką, pavyzdžiui, 1950-ųjų vasario 2-osios laiške jaunu rašytoju prisistatęs Kostas Jonas Jucius rašo Jonui Šimkui: „... o gal iš viso neverta rašyti ir per dienas svajoti tapti rašytoju?... Su meile ir skausmu aš prašau Jūsų: padėkite man!...“²¹¹

Jaunieji rašytojai, tapę sekcijos nariais, stengėsi išnaudoti galimas (ir numanomas) narystės privilegijas. Patys prašydami, kad juos priimtų į Litfondą, tikėjosi pinginių pašalpų, kelionpinigių²¹², būtinų rašytojo darbui priemonių (popieriaus, rašomosios mašinėlės). LTSR Litfondo direktorius

²⁰⁸ Pavyzdžiui, Vigmantas Butkus mano, kad Šiaulių jaunųjų rašytojų sekcijos „jaunimo“ amžiaus vidurkis buvo maždaug 50. Žr. Vigmantas Butkus, „Literatūros kronikos iš Šiaulių (V). 2018-iejį“, *Literatūra ir menas*, 2019 09 13, p. 22.

²⁰⁹ „Laiko tėkmę ir kartų kaitą lydi ne tik džiaugsmas, bet ir nuoskaudos“: rašytoją Henriką Algį Čigriejų kalbino Daiva Červokienė, prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-09-12-rasytojas-h-a-cigriejus-laiko-tekme-ir-kartu-kaita-lydi-ne-tik-dziaugsmas-bet-ir-nuoskaudos/107024> [žr. 2019 07 14].

²¹⁰ Tik 1976 m. gruodžio 21 d. Jokimaitis priimamas į Rašytojų sąjungą.

²¹¹ LLMA, F. 34, ap. 1., b. 72, l. 12.

²¹² Pavyzdžiui, jaunas rašytojas Jonas Rozga 1947-aisiais prašo Litfondo apmokėti kelionlapi ir kelionės išlaidas į Krymo sanatoriją. Visgi nusprendžiama prašymo nepatenkinti, nes „drg. J. Rozga dar nieku ypatingai nėra lietuvių literatūroje pasireiškęs.“ – LLMA, F. 34, ap. 1., b. 33, l. 77.

Vitalis Gruodis po 1947 m. įvykusios revizijos pareiškia: „Prisipažįstu padaręs klaidą išdavęs jaunam rašytojui Rozgai Jonui 10 kg. popierio, patikėjęs jo tvirtinimu, kad jis imąs popierių savo kolegoms jaun. rašytojams.“²¹³

Svarbią vietą tinkle užėmė „Valstybinė grožinės literatūros leidykla“ (nuo 1964 m. – „Vaga“), septintojo dešimtmečio pradžioje pradėjusi leisti „Pirmųjų knygų“ (PK) seriją, netrukus rašytojų praminta „brolių kapais“. Kauno vaidmenį tinkle (ir apskritai literatūros lauke) sustiprino nuo 1967-ųjų pradėtas leisti „Nemunas“. Reikšmingi buvo ir LTSR Švietimo ministerijos nuo 1965-ųjų pradėti organizuoti respublikiniai jaunųjų literatų ir skaitovų konkursai, kuriuose debiutavo ir po jų į lituanistines studijas nukreiptas buvo ne vienas perspektyvus literatas²¹⁴.

Sovietmečio Lietuvoje suformuotas jaunųjų rašytojų ugdymo(si) institucinis tinklas turėjo gana aiškią struktūrą, kurią sąlygiškai galima apibrėžti trimis artimai susijusiais lygmenimis:

- ↓ **ankstyvoji iniciacija: mokykla** (lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo vaidmuo²¹⁵, literatų būreliai prie mokyklų ir regioninių laikraščių redakcijų, respublikiniai jaunųjų literatų konkursai, stovyklos, specialiai į jaunuosius orientuota spauda ir atskiros, debutantams skirtos, skiltys platesnėje spaudoje);

²¹³ LLMA, F. 34, ap. 1., b. 33, l. 115.

²¹⁴ Ilgamečiu konkursų komisijos nariu buvęs Algimantas Zurba prisimena: „Konkursai išryškindavo mokytojų lituanistų talentus – nuolat vardintos mokyklos, kur kūrybiškiausiai triūsia pedagogai. [...] Pradėjus dirbti „Moksleivyje“, smagus konkursų ratas pagavo, ilgai nepaleido. Jis tapo neatskiriama biografijos dalimi – 32 metus dalyvauta vertinimo komisijos darbe, septyniolika sykių būta jos pirmininku. [...] Ne vienas ir ne du laureatai išleido pirmąsias knygas, paskui ir giliau brido į kūrybos vandenį. Geriausiai jų darbus spausdindavome ir aptarinėdavome „Moksleivyje“: teko sudaryti ir išleisti tris moksleivių kūrybos almanachus.“ – Algimantas Zurba, „Upokšniai nesenka“, 2011, nuorašas iš asmeninio Aldonos Augustaitienės archyvo.

²¹⁵ Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoją ne tik sovietmečiu, bet ir apskritai dera laikyti reikšminga literatūros lauko figūra, netgi simboliniu lėmėju. Mokytojo laikysena, pažiūros, santykis su ideologija, gebėjimas kalbėti užuominomis ir kurti autentiškesnę pasakojimą sudarė sąlygas būti autoritetu (turint galvoje, kiek daug būsimų klasikų atėjo iš provincijos, autoriteto reikšmė dar labiau padidėja). Mokytojas galėjo rodyti kryptį, motyvuoti sukti autentiškesnio, kūrybiškesnio gyvenimo būdo link. Aktyvūs mokytojai sykiu buvo ir literatų būrelių vadovai bei atliko pradedančiųjų rašytojų kuravimo misiją. Kiek šiame procese būta idėjinės, formalios priežiūros, o kiek – nuoširdaus dėmesio ir gebos pastebėti kūrybingumo gijų ir padėti inicijuotis į literatūros lauką (redaguojant tekstus, rengiant pirmąsias publikacijas, skatinant dalyvauti konkursuose, stovyklose, kelionėse ir kita), priklausė nuo konkretaus žmogaus, asmenybės.

- ↓ **vidurinioji iniciacija: aukštoji mokykla**²¹⁶ (būreliai prie universiteto ir institutų, debiutai didesnę simbolinę kapitalą teikiančioje kultūrinėje spaudoje: „Literatūroje ir mene“, „Pergalėje“, Poezijos pavasario almanachuose²¹⁷, Komisija darbui su jaunaisiais rašytojais);
- ↓ **(ne)įsitvirtinimas: LTSR Rašytojų sąjunga** (Jaunųjų rašytojų sekcijos, literatūros konsultantai, valstybinė leidykla ir „PK“ leidybos komisija).

Kiekvienas šių, glaudžiai susijusių, lygmenų turėjo formalią hierarchiją, kurios viršuje buvo institucinių darinių vadovai ir pirmininkai, redakcijų darbuotojai (atsakingi už kultūrinę, literatūrinę sferą)²¹⁸, konsultantai, organizatoriai ir komisijų nariai. Neformalioje – vidinėje – hierarchijoje buvo svarbūs tarpasmeniniai santykiai, vienas kito vertinimas, sukauptas / kaupiamas simbolinis ir socialinis kapitalas. Būtent per vidinę hierarchiją – socializacijos metu – (iš)siskyrė bendraminčių rateliai, „savų“ ir „svetimų“ grupės. Lauko dalyviai ilgainiui atsirinkdavo, kieno nuomone kliautis, o į ką gal neverta nė kreipti didesnio dėmesio. Pavyzdžiui, Donaldas Kajokas, kalbėdamas apie Kauno jaunųjų rašytojų sekciją, teigė: „Buvo keletas lyderių, kurių nuomonė man buvo įdomi. Kiti – kaip fonas. Dabar atsimenu tikrai kokios Gražinos Čieškaitės, Gintaro Patacko nuomos... Aišku, Mikutos. Vėliau atėjo Marcinkevičiūtė...“²¹⁹

²¹⁶ Studijų metų reikšmė (ne)iniciacijai į literatūros lauką neretai reflektuojama memuaristikoje. Pavyzdžiui, Kęstutis Nastopka prisimena: „Nuo keturiolikos metų uoliai spausdinu savo eilavimus Biržų rajono laikraštyje „Raudonasis artojas“. Kartu su Vaidotu Spudu dalyvaudavom eilėraščių konkursuose. Esu net jį nurungęs. Skaitydavau savo eilėraščius literatūrinuose vakaruose Biržuose, Rokiškyje, Pakruojyje. Stodamas į Vilniaus universitetą, kaip ir daugelis mano bendrakursių, tikėjaisi tapti pripažintu poetu. Literatūros studijos šią viltį palaidojo. Supratau, kad mano eilavimams toli iki poezijos.“ – „Semiotiko kelias ir pakeleš“: literatūros kritiką prof. Kęstutį Nastopką kalbina Dainius Vaitiekūnas, *Metai*, 2020, Nr. 3, p. 115–116.

²¹⁷ Tipinių publikacijų kelią ir hierarchiją tarp leidinių taip paliudijo Gasiliūnas: „Tos gradacijos būta: rajoninė spauda, tada visokia [respublikinė – *SV*]... „Komtiesoj“ publikacija buvo, dar Kukulas pristatydamas supainiojo vieną vardo raidę. Paskui dar išspausdina „Litmenis“, tada „Poezijos pavasaris“, žodžiu, tada jau gali galvot [apie knygą – *SV*]...“ – Iš asmeninio interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16.

²¹⁸ Šių darbuotojų vaidmuo reguliuojant jaunųjų iniciaciją į literatūros lauką buvo labai svarbus: atrenkant publikacijas, konsultuojant, vertinant (pvz., Onė Baliukonytė „Moksleivėje“, Elena Mežginaitė „Panevėžio tiesoje“ ir „Tėvynėje“).

²¹⁹ Iš asmeninio interviu su Donaldu Kajoku, 2019 09 04.

2.3. Almanachas „Jaunieji“ kaip pradedančiųjų LTSR rašytojų telkimo(si) vieta ankstyvuoju sovietmečiu

„Menu, kokį džiaugsmo ir vilties antplūdį sukėlė „Jaunųjų“ almanacho rengimas ir pasirodymas: atsirado tribūna! Yra kur spausdintis jauniems, pradedantiems – tik rašykite!“²²⁰

Vytautas Radaitis

Prie plataus jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklo Lietuvoje 1948-aisiais²²¹ prijungiamas pradedančiųjų rašytojų almanachas „Jaunieji“. Nuo pirmojo numerio siekta, kad jis taptų ne tik patiems kūrėjams aktualia debiuto tribūna, bet ir reprezentatyviu, naujuosius talentus skaitytojams pristatančiu leidiniu. Nors į žurnalą „Pergalė“ patekti buvo sunkiau, o patekimas autoriui pelnydavo daugiau simbolinio kapitalo, jaunieji autoriai, pasak 1955–1956 m. almanacho redkolegijos nariu buvusio Kazio Sajos, išties džiaugdavosi čia išspausdinami²²². Džiaugsmą didinti turėjo ir įgyjamas materialinis kapitalas: už publikacijas autoriams buvo mokomi honorarai, organizuoti išėjusių almanachų aptarimai, o į juos kviečiamiems autoriams padengiamos kelionės išlaidos, skiriami dienpinigiai, prireikus suorganizuojama nakvynė.

Dvylikoje almanacho numerių iš viso publikuoti per 200 skirtingų autorių. Bent pusė vardų šiandien beveik nežinomi ir dyla sovietmečio archyvuose, kiti atgavus nepriklausomybę priskirti „Grūto parko lyrikai“, treči – ryškios lietuvių literatūros figūros (Marcelijus Martinaitis, Romualdas Granauskas, Judita Vaičiūnaitė, Juozas Aputis, Icchokas Meras, Vytautas P. Bložė, Violeta Palčinskaitė, Ramutė Skučaitė ir kt.), kurioms almanachas tapo viena pirmųjų publikavimosi vietų.

Šiame poskyryje almanachas aptariamas kaip oficiali jaunųjų rašytojų telkimo(si) ankstyvuoju sovietmečio vieta. Almanachu siekta jaunuosius indoktrinuoti į naująją politinę sistemą, išmokyti juos vienintelio tuo metu toleruotino socrealizmo stiliaus pamokų.

Nors estetinė prasme almanacho išliekamoji vertė menka (tekstų plokštumas, kičas, socrealistinis patosas dominavo didesnėje dalyje almanachuose publikuotų tekstų), jo leidybos procesą aptarti disertacijoje

²²⁰ Vytautas Radaitis, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 20.

²²¹ Leistas iki 1960, kuomet pradėjo eiti Lietuvos TSR rašytojų sąjungos pirmųjų knygų (PK) serija.

²²² Iš asmeninio susirašinėjimo su Kaziu Saja, 2016 06 16.

nutarta dėl kelių priežasčių: 1) padeda geriau suprasti jaunųjų rašytojų iniciacijos į literatūros lauką procesą ankstyvuoju sovietmečiu; 2) nors yra minimas straipsniuose ar pokalbiuose, tačiau atskiro šio leidinio pristatymo, išsamesnės jo analizės nėra (priešingai nei, pavyzdžiui, sovietmečio pabaigojeėjusių, literatūriniu požiūriu gerokai reikšmingesnių almanachų „Sietynas“, „Veidai“); 3) almanacho turinys buvo renkamas ir svarstomas instituciniuose dariniuose, pirmiausia – Jaunųjų rašytojų sekcijose.

2.3.1. Almanacho redakcijos darbas ir komunikacija su autoriais

Per dvylika almanacho numerių atsakingieji (vyriausieji) redaktoriai ir kiti redkolegijos nariai keitėsi ne sykį. Redakcijos kaita pavaizduota lentelėje:

Almanacho nr. (m.)	Atsak. redaktorius	Redkolegijos nariai
I (1948)	Jonas Šimkus ²²³	[almanache nenurodyta – <i>SV</i>]
II (1949)	Mykolas Sluckis	[almanache nenurodyta – <i>SV</i>]
III (1950)	Mykolas Sluckis	Vladas Grybas, Antanas Jonynas, Antanas Pakalnis
IV (1952)	Vytautas Kubilius	Vytautas Kubilius, Vytautas Radaitis, Vilija Šulcaitė
V (1953)	Mykolas Sluckis	Aleksas Baltrūnas, Zakarijas Grigoraitis, Antanas Jonynas, Vytautas Radaitis
VI (1954)	Mykolas Sluckis	Aleksas Baltrūnas, Zakarijas Grigoraitis, Antanas Jonynas, Vytautas Radaitis
VII (1955)	Algimantas Baltakis	Kazys Ambrasas, Justinas Marcinkevičius, Jonas Sadaukininkas, Kazys Saja
VIII (1956)	Algimantas Baltakis	Kazys Ambrasas, Justinas Marcinkevičius, Algirdas Pocius, Kazys Saja
IX (1957)	Aleksas Baltrūnas	Kazys Ambrasas, Algimantas Baltakis, Justinas

²²³ J. Šimkui ir R. Šarmaičiui 1948 m. kovo mėn. 15 d. Lietuvos Tarybinių rašytojų sąjungos valdybos posėdžio metu pavedama almanachą suredaguoti ir atiduoti į spaudą.

Almanacho nr. (m.)	Atsak. redaktorius	Redkolegijos nariai
		Marcinkevičius, Algirdas Pocius, Stasys Krasauskas
X (1958)	Aleksas Baltrūnas	Algimantas Baltakis, Eugenijus Matuzevičius, Justinas Marcinkevičius, Viktoras Miliūnas, Stasys Krasauskas, Vytautas Kubilius
XI (1959)	Alfonsas Maldonis	Viktoras Miliūnas, Algirdas Pocius, Stasys Krasauskas, A. Radzevičius, Vytautas Rimkevičius
XII (1960)	Alfonsas Maldonis	Viktoras Miliūnas, Algirdas Pocius, Stasys Krasauskas, A. Radzevičius, Vytautas Rimkevičius

Dažną redakcijos narių kaitą lėmė įvairių susirinkimų, suvažiavimų, Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos valdybos, sekcijų posėdžių metu svarstomi su almanachu susiję klausimai. Jų metu paprastai kritikuota užsitęsę leidinio rengimo darbai, menkėjanti atrinktų tekstų kokybė, prašyta redaktorių ir kitų sąjungos (jaunųjų rašytojų sekcijos ir darbui su jaunaisiais rašytojais paskirtos komisijos²²⁴), taip pat ir politinių organizacijų narių parodyti daugiau dėmesio almanacho leidybos procesui:

Jaunieji prad. rašytojai turi savo spaudos organą – almanachą „Jaunieji“. 1949 išleistas turiningas ir aktualus almanacho sąsiuvinys. 1950 m. almanacho „Jaunieji“ 3 nr. neišėjo, jis išėjo tik dabar. Bet almanachas savo turiniu silpnas, ypač silpna proza. Nėra kritikos. Tai blogas signalas, reikalaujantis daug didesnio dėmesio iš Sąjungos valdybos pusės jaunųjų kūrybinei veiklai skatinti. Šiame reikale negali nuošaliai stovėti, kaip žymia dalimi, iki šiol stovėjo, Komjaunimo Centro komitetas.²²⁵

Almanacho „Jaunieji“ IV-osios knygos paruošimas yra labai blogoje būklėje. Sudaryta redkolegija: A. Bieliauskas, V. Radaitis ir V. Šulcaitė nieko

²²⁴ Į šios komisijos darbo planus almanacho „Jaunieji“ rengimo klausimas nuolat įtraukiamas.

²²⁵ „Lietuvos TSR tarybinių rašytojų sąjungos valdyba: rašytojų darbas ir jo trūkumai vykdant LKP/b/ VI-to suvažiavimo įsipareigojimus“ (ataskaita, pasirašyta J. Šimkaus 1951 03 06): LLMA, F. 34, ap. 1, b. 82, l. 13.

nedirba, nepalaiko ryšių su jaunaisiais, nesugebėjo laiku paruošti almanacho spaudai. Reikia daryti naują redkolegiją.²²⁶

Redkolegijos nariai siuntė laiškus įvairiems būreliams, leidinių redakcijoms (savo ruožtu redakcijos siūlė potencialių almanacho autorių kandidatūras) ar konkrečioms, jų žinomiems jauniems, prašydami naujų tekstų. Neretai tokie laišakai būdavo parengiami pagal ideologiškai grįstą šabloną, pavyzdžiui:

[Kūriniuose] turi atsispindėti tie didžiuliai Tarybų Lietuvos liaudies laimėjimai pramonės, žemės ūkio, kultūros srityse, pasiekti vadovaujant komunistų partijai, remiant visoms broliškoms tarybinėms respublikoms. Juose turi būti parodytas naujas tarybinis žmogus – darbininkas, kolūkietis, darbo inteligentas, komunistas ir komjaunuolis. Tarybinio žmogaus kova už taiką, kova kasdieniniu darbu, – turi tapti viena vedančiųjų šios almanacho knygos temų. Būtina parodyti tarybinį žmogų kovoje su praeities liekanomis – su lietuviškuoju buržuaziniu nacionalizmu, su buožišku kenkimu kolūkiuose, su supuvusios buržuazinės moralės atliekais.²²⁷

Pradedantieji rašytojai ir patys rodė iniciatyvą papildyti leidinio autorių gretas, rašė laiškus, siuntė kūrybos pavyzdžių. Pavyzdžiui, 1955-aisiais almanache debiutuoti, be kitų autorių, mėgina Kęstutis Nastopka ir Juozas Aputis. Pastarojo laiškas redkolegijai:

Gerb. redkolegija,

Siunčiu Jūsų redaguojamam „Jaunųjų“ almanachui vaizdelį „Kareiviška nuotrauka“. Anksčiau Jums buvau pasiuntęs prisiminimų vaizdelį „Apie mano Joną“.

Studijuojau VVU-te lietuvių kalbą ir literatūrą. Šiuo metu pradėjau apsakymą apie jaunuolio (skaityklos vedėjo) darbą kolūkiniame kaime. Jį baigsiu vėliau – kai persikelsiu į Čiurlionio bendrabutį.

Su pagarba

Juozas Aputis²²⁸

Ir į Apučio, ir į Nastopkos laiškus tuometinis redaktorius Kazys Ambrasas atsako neigiamai – kūriniai, jo nuomone, nespausdintini.²²⁹

²²⁶ „Komisijos darbui su jaunaisiais rašytojais posėdžio, įvykusio 1952 m. III. 25 d., protokolas nr. 2: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 121, l. 1.

²²⁷ „Komisijos darbui su jaunaisiais rašytojais susirašinėjimas“, 1952: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 125, l. 220.

²²⁸ „Almanacho „Jaunieji redakcija“. Susirašinėjimas su pradedančiaisiais rašytojais apie jų kūrinius, pateiktus almanachui, 1955 08 10 – 1956 02 01: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 196, l. 176.

Nastopkai rašoma, kad jo siunčiami eilėraščiai „dar labai silpni ir almanachui netinka bei siūloma daugiau skaityti ir studijuoti geros poezijos“²³⁰. Tuo tarpu Aputis sulaukia tokio redakcijos atsako:

Gerb. drg. Aputi,

Jūsų vaizdelį „Kareiviška nuotrauka“ gavome. Dėkojam. Deja, spausdinti jo negalėsime. Jūs pasiėmėte labai reikšmingą temą, tačiau išsprendėte ją per daug tiesiaeigiškai, supaprastinai, primityviai, taip sakant, meniškai neišieškojote. Netinka vaizdelyje ilgas ir nieko naujo [pabraukta laiške – *SV*] nepasakantis Prano laiškas. Nesiderina su Jokūbo charakteriu tokie nenatūralūs, nudailinti, „knygiški“, perdėm sentimentalūs peizažai, kaip: „Baltai baltai žydi palangėje obelis. Papučia vėjelis – ir įneša žiedą pro langą. Jokūbas varto tą žiedą rankose.“²³¹ ir t. t., ir pan.

Lauksime naujų Jūsų kūrinių.

Sėkmės!²³²

Almanacho redkolegijos darbas su jaunaisiais autoriais nebuvo atsainus. Priešingai, laiškuose bent trumpai nusakomas (ne)publikavimo motyvas, netrūksta ir ilgesnių laišku, pobūdžiu primenančių recenzijas.

Vienuose atsakymuose daugiau dėmesio skirta ideologiniam, kituose – meniniam kūrinių lygmeniui (poezijoje – rimui, sintaksei, žodynui, kirčiavimui, originalumui; prozoje – charakterių psichologijai, gyvumui, aplinkos vaizdavimui, teksto logikai ir kt.); neretai šie du lygmenys gretinami ar net suliejami į vieną: tam, kas „idėjiškai reikšminga ir teisinga“, *a priori* priskiriama ir meninė kokybė.

Vis dėlto ne vienam atsakymui stigo profesionalumo, pernelyg remtasi asmeninėmis nuostatomis, vertybėmis, pasaulėjauta. Kontekste tarp kitų išsiskiria redkolegijos narių patarimai meilės, santykių temomis. Pavyzdžiui, Kazys Saja taip atsako Bružaitėi²³³ (cituojuama laiško ištrauka):

Savo apsakyme jūs panaudojote labai aštrią situaciją, bet neparodėte savo, kaip autoriaus pažiūros į neištikimą vyrą. Kai kur net bandote jį teisinti. Tai kas gi tada kaltas?

²²⁹ Vėlesniuose almanachuose šių autorių kūryba spausdinama.

²³⁰ „Almanacho „Jaunieji redakcija“. Susirašinėjimas su pradedančiais rašytojais apie jų kūrinius, pateiktus almanachui, 1955 08 10 – 1956 02 01“: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 196, l. 42.

²³¹ Kaip teigia Loretą Jakonytė, „net peizažas tarybinėje literatūroje negalėjo atsirasti vien dėl grožio, jį reikėjo pagrįsti politiškai“. – Loretą Jakonytė, *op cit.*, p. 126.

²³² Kazio Ambraso atsakymas Juozui Apučiai (1955 10 07): LLMA, F. 34, ap. 1, b. 196, l. 171.

²³³ Vardo rasti nepavyko, autorės kūryba almanache nepublikuota.

Keistokas Svajos abejingumas vyrui, gal ši įtaria jį mylint kitą? Visiškai neparodoma Morta, išileisdama į santykius su vedusiu žmogumi. [...]

Nėra reikalo aprašinėti visų bobų plepalų ir pasivaikščiojimų Minijos pakrantėmis. Užtenka vienos nedidelės detalės, iš kurios būtų matyti, kad Algis jau „sukasi“ apie kitą moterį.²³⁴

Pasitaikydavo atvejų, kai tarp redkolegijos ir autorių išpliekisdavo konfliktas. Būdingos priežastys – autorių kūrybinį potencialą viršijančios ambicijos²³⁵ arba tų pačių tekstų siuntimas kelioms skirtingoms redakcijoms vienu metu. Pasipiktinę redaktoriai netgi grasindavo autoriams, jog tokie poelgiai susilauks pasekmių. „Taip elgdamasis iš poezijos darydamas loteriją, Jūs galite netekti redakcijų pasitikėjimo ir užsidaryti sau duris“²³⁶ – rašė Kazys Ambrasas laiške į „Jaunųjų“ ir „Genio“ redakcijas tuos pačius eilėraščius atsiuntusiam jaunajam kūrėjui.

Kuriozų kildavo, kai autorius prašydavo grąžinti rankraštį, o redkolegija jo nebeturėdavo²³⁷. Dalis tekstų, ypač publicistinių, redakcijoje „užsigulėdavo“ tiek ilgai, kad juos galiausiai pripažindavo pasenusiais ir iš autoriaus laukdavo naujų. Taip, pavyzdžiui, nutiko su Icchoko Mero straipsniu: „Tokį straipsnį [apie KPI literatų būrelio veiklą – SV] savo laiku buvo parašęs drg. Meras, bet devintoji „Jaunųjų“ almanacho knyga gamyboje užsigulėjo apie metus laiko ir, aišku, medžiaga paseno.“²³⁸

Deramai, redaktorių nuomone, neišplėtoję pasirinktos temos, kūrėjai raginami rinktis labiau su jų gyvenimu (o išties – komunistinio gyvenimo utopine projekcija) susijusias, geriau pažįstamas temas²³⁹. Tie autoriai, kurių kūryba būdavo atmetama visai, sulaukdavo rekomendacijų, iš kokių rašytojų jiems derėtų pasimokyti amato pagrindų: V. Montvila, S. Nėris, P. Cvirka,

²³⁴ Almanacho redkolegijos nario Kazio Sajos atsakymas Bružaitėi (1955 11 04): LLMA, F. 34, ap. 1, b. 196, l. 22.

²³⁵ „Iš to laikotarpio atsimenu tik kažkokią A. Vienuolio stilium parašytą legendą ir tai, kaip man teko redaguoti sunkiai paskaitomą Dautarto apsakymą. Autorius už tą mano triūsą buvo rimtai supykęs. Vieni stengėsi įtikti cenzūrai, kiti nelabai.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Kaziu Saja, 2016 06 16.

²³⁶ „Almanacho „Jaunieji redakcija“. Susirašinėjimas su pradedančiais rašytojais apie jų kūrinius, pateiktus almanachui, 1955 08 10 – 1956 02 01.“, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 196, l. 115.

²³⁷ „Jūsų apsakymo „Pirmoji pergalė“ almanacho redkolegija neturi ir, tokiu būdu, jums grąžinti negali.“ – atsako K. Ambrasas K. Kairiūkščiui (1955 09 21). – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 196, l. 202.

²³⁸ Almanacho redaktorius A. Baltrūnas rašo Kauno Politechnikos instituto literatų būrelio pirmininkui (1957 09 07): LLMA, F. 34, ap. 1, b. 230, l. 24.

²³⁹ „Jūs berods tarnavote Tarybinėje Armijoje, galėtumėte pasirinkti paprastesnę temą iš karių gyvenimo.“ – almanacho redkolegijos narys Kazys Saja laiške siūlo Eduardui Uldukiui. – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 196, l. 29.

A. Vienuolis, Žemaitė, J. Janonis, A. Puškinas, M. Lermontovas – šie autoriai dažniausiai minimi kaip sektini plunksnos meistrai.

Almanacho autoriams buvo ne tik keliami konkretūs, bendri visiems „tarybiniais rašytojams“, ideologiniai reikalavimai („Parodyti tarybinį žmogų darbe ir kasdieniniame gyvenime, kovoje dėl taikos ir kovoje prieš praeities liekanas, parodyti jį gyvą, pilnakraujį – toks yra almanacho autorių uždavinys“²⁴⁰), bet ir teikiama pastabų dėl kūrinų kalbos tobulinimo, taisymo. Autorių labiau siekta užsiauginti, nei įžeisti, sumažinti jo literatūrinės ambicijas. Viena vertus, taip buvo atsižvelgiama į partines deklaracijas ir buriama trauminės (ilgam tabu tapusias) tautos atminties vietas palaipsniui naujais ir skambiais ideologiniais šūkais turėjusi pakeisti komanda, kita vertus, redaktorių darbe nestigo geranoriškumo: siekta, kad pradedantysis autorius greičiau išmoktų elementaresnių rašybos ir teksto konstravimo dalykų.

2.3.2. Almanachuose publikuota kritika

Almanachuose „Jaunieji“ pasirodžiusią kritiką sudarė recenzijos jaunųjų rašytojų pirmosioms knygoms / paskiriems kūriniais, konkretaus žanro (apybraižų, satyrų, nuotykių apysakų) klausimai, rašytojų kūrybos analizė. Didesnė šios kritikos dalis – tekstai, retransliuojantys partines direktyvas. Pavyzdžiui, viename tipiškesnių tokių straipsnių – Jono Lankučio „Apybraižos žanro klausimai“ – svarstoma, apie ką ir kokios turi būti rašomos tuometinės apybraižos, kuriomis rašantieji „ugdo tarybinės liaudies politinį sąmoningumą, auklėja komunistinės moralės bruožus“ (IV, 161)²⁴¹. Gero apybraižininko bruožu laikoma faktų, kurie labiausiai atitinka tarybinę tikrovę, atranka ir panaudojimas tekstuose. Kritikuojami autoriai, kurie pernelyg susitelkia į apybraižos fabulą (ir tuo priartina ją prie novelės²⁴²), tačiau per mažai dėmesio skiria nuodugniai faktų išstudijavimui ir pateikimui. Pabrėžiama, kad apybraiža turi nevengti publicistikai būdingų aiškių ir didaktiškų išvadų. Kaip nevykęs apybraižos žanro bandymas pasirenkamas S. Audenio tekstas „Jubiliejaus klasė nešvės“. Jos neigiamu požymiu laikoma istorija apie klasėje surengtas „dvejutukų lenktynes“. Kritika autoriui pareiškia už tai, kad šis neišsigilino į „tarybinę

²⁴⁰ 1952 m. paruošta laiško jauniems rašytojams forma, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 125, l. 220.

²⁴¹ Čia ir toliau, kur cituojama iš almanachų, skliaustuose po citatos nurodoma almanacho numeris (romėniškas skaitmuo) ir puslapis (arabiškas skaitmuo).

²⁴² Neretai sunku atskirti, kur autorius rašė novelę, apsakymą, kur apybraižą – ribos tarp šių žanrų almanachuose atrodo neaiškios, apybraižos atpažintinos nebent iš publicistinių, didaktiškų tekstų pabaigų.

tikrovę“ ir pernelyg susitelkę ties „formalistinėmis literatūros priemonėmis“. Apybraiža, kaip ji pristatoma Lankučio, idealiai atitinka ideologijai parankaus teksto – trumpos ir politkorektiškos žinutės masėms (liaudžiai) – formatą.

Apybraižas taip pat analizuoja ir dažniausiai pasitaikančius jų trūkumus straipsnyje „Žengti kartu su gyvenimu“ vardija Jonas Bulota. Nepaisant ideologinio spaudimo vaizduoti herojus, darbo spartuolius, autoriai raginami neperspausti: „Visa tai teisinga: kolūkių pirmininkai (žinoma, geri pirmininkai) dirba labai daug, ne visuomet yra laiko ir išsimiegoti, ir pavalgyti. Tačiau vargu ar teisinga rodyti pirmininką kažkokiu automatu, diena iš dienos neišsimiegančiu ir nespėjančiu pavalgyti. Jei iš tiesų taip yra, kaip rašo apybraižininkai, – visi geriausi mūsų pirmininkai greitai taps invalidais...“ (IX, 143). Iš apybraižininkų reikalaujama tikrove paremtų detalių, tačiau ne lakoniškų pirmininkų, suvažiavimų liaupsinimų: „Ne, draugai apybraižininkai! Plenumų, suvažiavimų ir partinių darbuotojų pavardžių paminėjimas neatleidžia jus nuo pareigos įsigilinti į tai, kaip šie nutarimai įgyvendinami praktikoje, kaip dirba komunistai vietoje. Gerai dirba – papasakokit apie tai, blogai – pakritikuokit. Partinio vadovavimo tema yra per daug svarbi, kad ją būtų galima spręsti iš anksto paruoštais intarpais bei antraštėmis.“ (IX, 146). Šiandien šypsni kelia autoriaus vartojamas žodžių junginys „antikukurūzinės nuotaikos“ ir išvada apie kukurūzų auginimo temos neišplėtojamą jaunųjų tekstuose:

Ir štai skaitai apybraižas kukurūzų tema ir prieini išvadą: daugeliui autorių pavyko parodyti kolūkiečių nenorą auginti kukurūzus, bet žymiai blogiau pasisekė nupiešti kukurūzų pergale. (IX, 147)

Kritikų straipsniuose netrūko dėmesio ir meniniam teksto lygmeniui. Vytauto Galinio straipsnio „Kai kurie P. Cvirkos apsakymų meistriskumo klausimai“ struktūra būdinga ir kitoms tokio pobūdžio almanacho publikacijoms: pirmoji dalis skirta „ideologinio liaudies auklėjimo“ temai, tačiau antroje vystomos su estetinė kūrinio verte labiau susijusios problemos: aptariama teksto kompozicija, struktūra, stilius, kalba. Minim atveju pabrėžiama pasakojimo pirmuoju asmeniu galia, žodžių taupumas, sakinių sklandumas, motyvuotas tropų pasirinkimas, pateikiama pavyzdžių iš Cvirkos kūrybos.

Ideologiškai pakankamai nepagrįsti – tačiau estetiškai labiau pavykę – kūriniai būdavo neparankūs naujai sistemai ir, net jei ir išspausdinami, kritikuojami. Pavyzdžiui, Vinco Aurylos straipsnyje „Žygių romantika“ Romualdo Lankausko kūrinys „Tolimajame plaukiojime“, be pagyrų už

stilių, sulaukia kritikos dėl aiškios didaktikos trūkumo: „Kūriniai, kuriuose vyrauja vien dėl pramogos pramanyti, savatiksiškai nuotyčiai, yra žalingi.“ (VII, 192).

Kiek paradoksaliai tokioje kritikoje atrodo reikalavimas vengti schemų (tekstai, kurie partinių suvažiavimų metu nustatomų schemų neatitinka, nepublikuojami arba susilaukia neigiamo vertinimo). Dovydas Judelevičius tekste „Kai nepasitikima herojum ir skaitytoju“, rašydamas apie Petro Plungės knygą „Prie upės“, teigia: „Susidaro įspūdis, kad autorius iš anksto nusibrėžė savotišką schemą, numatė daugybę „objektų“, su kuriais supažindins skaitytoją, o po to ėmė vedžioti Andriuką nuo vieno „objekto“ prie kito. Ne vaiko charakteris diktuoja jo poelgius, o autoriaus valia diktuoja vaikui, kur jam eiti.“ (VI, 181).

(Iš)vengti schemų, skirti dėmesio teksto estetikai ir kūrinuose perteikti konkrečias ideologines nuostatas – tokia paini užduotis teko almanacho autoriams.

2.3.3. Socrealizmo principai almanacho prozoje

Ankstyvojo sovietmečio (ypač stalininio laikotarpio) literatūra įprastai laikoma meniškai bevarte. Vytautas Kavolis teigia, kad iki 1960 m. sovietinėje Lietuvoje nedaug galima kalbėti apie autentišką sąmoningumo raišką kūryboje²⁴³. To laikotarpio lietuvių literatūroje hegemoniškai išsikeriojęs socrealizmo metodas²⁴⁴. Kristina Belyk siūlo šį terminą tikslinti ir vadinti „socialistiniu idealizmu“²⁴⁵, nes grynasis „kietasis“ socrealizmas nesiekė aprašyti tikrovės, o tik perteikė idealizuotą, šlovingą jos versiją. Katerina Clark tvirtina, kad neegzistavo vienas, „monolitinis socrealizmas“: skirtingi autoriai įvairiai jį interpretavo ir pritaikė praktikoje²⁴⁶.

²⁴³ Vytautas Kavolis, *Žmogus istorijoje*, Vilnius: Vaga, 1994, p. 166.

²⁴⁴ Pasak Jevgenijaus Dobrenko, socrealizmas galėjo egzistuoti tik dėl specifinių institucinių sąlygų: „represyvos cenzūros sistemos, ideologinio valdžios monopolio ir ypač griežtos partinės kontrolės.“ – Evgeny Dobrenko, „Socialist Realism“, in: *Twentieth-Century Russian Literature*, edited by Evgeny Dobrenko and Marina Balina, New York: Cambridge University Press, 2011, p. 107. Apie socrealizmo estetikos sampratą, ištakas ir pritaikymą Lietuvoje žr. Dalia Satkauskytė, „Socialistinis realizmas“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškinių ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 211–237.

²⁴⁵ Straipsnyje autorė aptaria socrealizmo raidą ir analizuoja Michailo Bulgakovo „Meistrą ir Margaritą“ kaip socrealizmą dekonstruojantį veikalą. Prieiga per internetą: <http://arts.brighton.ac.uk/study/literature/brightonline/issue-number-three/the-master-and-margarita-deconstructing-social-realism> [žr. 2016 06 19].

²⁴⁶ Plačiau žr. Katerina Clark, *The Soviet Novel: History as Ritual*, Chicago: The University of Chicago Press, 1981.

Turint galvoje, kad Lietuvoje diegtos socrealizmo²⁴⁷ normos pritaikytos pagal bendrą Sovietų Sąjungoje jau iki tol taikytą (1920–1930 m. suformuotą²⁴⁸) modelį, pasak Dalios Satkauskytės, mokslininkui, panorusiam jį tyrinėti, belieka dvi galimybės: arba „pakartoti tų modelių analizes iliustratyviai pridėjus kelis lietuviškus pavyzdžius [...], arba išeities tašku laikyti konkrečią medžiagą: literatūros tekstus, kurie šiandienos požiūriu lyg ir neturi jokios estetinės vertės, tačiau pasakoja socrealizmo diegimo istoriją ir atskleidžia vietinės doktrinos modifikacijas“²⁴⁹.

Šiame poskyryje, visgi nematant prasmės detaliau analizuoti pačių tekstų, išskiriami tik pagrindiniai, daugumai prozos tekstų²⁵⁰ būdingi ir iš dalies persiklojantys propagandiniai motyvai („socrealistinės didaktikos“ principai), nurodoma po kelis jais besiremiančius, almanachuose publikuotus tekstus (apsakymus, noveles, apybraižas):

Principas, motyvas	Pavyzdžiai
Teigiamas herojus – neabejojantis, nepalaužiamas, valingas „šviesios ateities“ kūrėjas ir dabarties puoselėtojas, netikėtose situacijose gebas priimti teisingą – ideologiškai motyvuotą – sprendimą. Toks herojus įprastai nėra savarankiškas – pilnavertiškai funkcionuoti jis geba tik kolektyve ir jo labui. Neigiamais herojais vaizduojami „idėjiškai“ nesusipratę veikėjai (buožės, fašistai, banditai, kunigai, kolūkių nauda	Broniaus Jauniškio „Laimėta vasara“, Romualdo Granausko „Kidokėlis“, Algirdo Pociaus „Andrius“, Alekso Baltrūno „Silvestras“, Alfonso Bieliausko „Komjaunimo bilietas“, Mykolo Sluckio „Aušta diena“.

²⁴⁷ Pasaulyje ir šiandien tebėra socrealistinę estetiką propaguojančių rašytojų, pavyzdžiui, žymus indų rašytojas Daniel Selvaraj garsiajame romane „Thol“ (liet. „Oda“) aprašo pasibaisėtinomis sąlygomis odos perdirbimo gamykloje pietinėje Indijos dalyje vargstančius darbininkus. Rašytojas nori pavaizduoti socialinę, ekonominę ir politinę priepaūdą, kurią patiria darbuotojai. Jis sakosi tikįs socialine literatūros paskirtimi, todėl, 2011 m. gavęs nacionalinės Indijos Sahitya akademijos (angl. *Sahitya Akademi*) prizą stebisi – akademijos nariai vadovaujasi „menas menui“ principu, o jam šis nepriimtinas. Žr. „Socialist realism is still relevant“, prieiga per internetą: <http://www.frontline.in/arts-and-culture/literature/socialist-realism-is-still-relevant/article4282530.ece> [žr. 2016 06 21].

²⁴⁸ Pats *socialistinio realizmo* terminas į vartoseną pateko vėliau, o galutinai įtvirtintas 1934 m. garsiojoje Maksimo Gorkio kalboje.

²⁴⁹ Dalia Satkauskytė, „Sovietmečio literatūros iššūkis“, in: *Tarp estetikos ir politikos: lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 15.

²⁵⁰ Tokiai schemai pasirinkti prozos tekstai, poezija plačiau neaptariama, bet ji almanachuose irgi dominavo naratyvi, pasižymėjo tais pačiais tematiniais socrealizmo motyvais.

Principas, motyvas	Pavyzdžiai
netikintys ūkininkai ir pan.).	
Naujas žmogus – paprastai toks žmogus pamoko arba pakeičia neryžtingą, neveiklų, lėtą darbuotoją ar nesąžiningą, gobšų kapitalistą, o šis pokytis ženkliai pagerina darbo rezultatus.	Jono Varno „Naujoji statyba“, Petro Skodžiaus „Netikra gaida“, Kazio Maruko „Kareivio tėvas“.
Opozicija socializmas vs. kapitalizmas – glorifikuojami, aukštinami ideologijos idealai ir naujovės (kolūkiai, technologinės naujovės), priešinant juos su kapitalistine („vergovine“, „supuvusia“) santvarka.	Jono Avyžiaus „Mortos laimė“, Vytauto Bubnio „Broliai“, Algirdo Pociaus „Kaimynės“, Icchoko Mero „Paaiškėjo“, Eduardo Uldukio „Atvažiavo traktorius“, Jono Avyžiaus „Išartos ėdžios“, Mykolo Sluckio „Didžioji vaga“.
Religijos kritika (ateizmas) – dažnai kūriniuose vaizduojamas kunigas kaip nesąžiningas, tikinčiaisiais manipuliuojantis tipas (užsimaskavęs „ponas kapitalistas“).	Eduardo Uldukio „Eigulio pasakojimas“, Vytauto Radaičio „Išpažintis“, Antano Pakalnio „Išpažintis“.
Antrojo pasaulinio karo interpretacija – paprastai kritikuojami vokiečių kareiviai (fašistai) ir nederamas jų elgesys, supriešinant su pavyzdingais sovietų kariais.	Mykolo Sluckio „Rusai“, Liudmilos Šimonelytės „Rugeliai“, Antano Pakalnio „Gyvenimas šaukia“, Juozo Apučio „Du susitikimai“, Icchoko Mero „Kai nebenori valgyti“.
Darbas kaip „kelias į širdį“ – darbas nuolat vienaip ar kitaip iškeliamas kaip aukščiausia vertybė, neretai kūriniuose jis kelia susižavėjimą, padeda megzti ar išgelbsti yrančius santykius (įsimylima darbščiuosius).	Algirdo Pociaus „Braškės“, Juozo Šiupinsko „Nijolė“ ir „Piršlybos“, Mykolo Sluckio „Didžioji vaga“.

Dauguma almanachuose publikuotų prozos tekstų telpa į šią propagandinę teminių-probleminių motyvų schemą, skiriasi tik didaktikos, patetikos intensyvumo laipsnis (neretai, bandydami įtikti redaktoriui, autoriai

perspausdavo)²⁵¹ ir stilius, geba sklandžiau ir sugestyviau pasakoti istoriją (šiuo požiūriu jau tada išsiskyrė modernesni Mero, Apučio, Granausko tekstai).

Iš dalies kitokiais tektais (į šias schemas ne iki galo įspraudžiamais) galima laikyti Lankausko apysaką „Tolimajame plaukiojime“, Vytauto Rimkevičiaus romano „Studentai“ ištraukas ir Jono Mikelinso apsakymą „Lauktuvės“.

Lankausko apysaka pirmiausia išsiskiria vaizdinga, įtraukiančia fabula: du berniukai, panorę sugalvoti kažką įdomaus ir nekasdieniško, susiruošia plaukti prie jūros. Sprendimas patirti nuotykį žymi berniukų laisvę, byloja apie procesą tik dėl paties proceso, nesiekiant į ką nors nukreiptų tikslų. Būtent toks proceso savitiksliškumas oponuoja socrealizmo normoms. „Jie dainavo. Žinokite – tai buvome mes: aš ir mano bičiulis Džiugas“ (V, 35) – kūrinio pabaigoje pasirinktas dainos motyvas tik dar labiau sustiprina šio apsakymo interpretacijos kaip vidinės laisvės liudijimo galimybę.

Rimkevičiaus romano (vėliau tapusio kultiniu) ištrauka perteikia akademinio jaunimo gyvenimo kasdienybę. Išsiskiria pati teksto kalba: fiksuojama ir parodijuojama oficiali posėdžių, suvažiavimų retorika, pavyzdžiui:

I. 14. Tenka pažymėti tą faktą, kad, kylant idėjiniam ir materialiniam kambario gerbūviui, Dzūkas ėmė labai dažnai įsimylėti. Pasiekęs kai kurių laimėjimų šioje srityje, minėtasis asmuo išpuiko ir parodė nesavikritišką priėjimą prie meilės klausimo, tikindamas kiekvieną merginą, kad tokiu aukštu lygiu įsimylėjęs pirmą kartą.

Kambarys apsvarstė Dzūko meilės klausimą ir iš jo kylančias pasekmes ir nutarė: metų bėgyje Dzūkui leidžiama „pirmą kartą“ įsimylėti ne daugiau kaip tris kartus. (IX, 13)

Juokas, kylantis iš oficialios kalbos parodijavimo, galėjo įkvėpti skaitytoją svarstyti ir apie oficialias, ideologizuotas kalbas, paskatinti kritiškiau žiūrėti į jų turinį. Tokiai interpretacijai reikėtų papildomų argumentų, o vienu jų galėtų būti ši romano ištrauka: „Kodėl susirinkime

²⁵¹ Pasak Algio Kalėdos, „rašytojai nuolat turėjo kokių nors būdų priderinti vieną prie kitos netgi prieštaringiausias vaizdavimo monadas. Kuriamas idealaus gyvenimo modelis buvo sukurpiamas pagal išankstines schemas. [...] Todėl dažnu atveju dėliojant perdėm šviesias ir džiaugsmingas socializmo dėlionės nevalingai įsiplieskia komiško efekto, ryškėję tokio tipo heterogeniškuose diskursuose kaip semantiniai *turinio* ir *raiškos* neatitikimai.“ – Algis Kalėda, „Sovietmečio literatūros pradžia: „šviesios“ ateities projektai, in: *Tarp estetikos ir politikos: lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 61.

dažnai žmonės tampa visai kitokie negu gyvenime, pritaria tam, kas prieštarauja jų įsitikinimams, mintims? Vincas tai pajuto pirmą kartą.“ (IX, 15) Vinco elgesys oponuoja nusistovėjusiai tvarkai, jis pavagia nurašytas (ideologiškai ydingas, „buržuazines“) knygas, bet nesutinka apkaltinamas vagimi: „Vincas negalėjo sutikti su vagies vardu, kuris degintė deginė. Jam atrodė, kad ne jis, o iš jo, atimdami knygas, pavogė dešimt rašytojų, kuriuos jis būtų pažinęs...“ (IX, 17) Tarp knygų paminima ir „Intymios giesmės“ – Jono Aisčio poezijos rinktinė; kitoje vietoje minima Adomo Mickevičiaus įkalinimo vieta. Vincas bando būti kitoks – skaityti ideologijos uždraustas knygas, priešintis totalitarinės sistemos propaguojamos „tvarkos“, elgesio modeliui.

Mikelinsko apsakymo „Lauktuvės“ protagonistui – Kirtimų septynmetės mokyklos direktoriui Albertui Kaupui – siūloma tapti kolūkio pirmininku. Jis neapsisprendžia, bijo, tikina esąs gimęs būti pedagogu. Į jo žmonos Kaupienės svarstymą verta pažvelgti atidžiau:

Laukdama jo sugrįžtant, ji niekada negalėdavo nuslopinti **keisto netikrumo**²⁵². Vyriui kur nors išvykus, ypač ilgesniam laikui, jai visuomet atrodydavo, kad jų šeimos gyvenime dar **ne viskas galutinai nusistovėję**, kad dar **kažkas keisis**, kažkas **prasidės iš naujo**. O visa tai joje kaskart keldavo neaiškų troškimą būti pasiruošusiai, užbėgti visiems įvykiams už akių. (XII, 54)

Keistas, intuityvus subjekto jausmas, jog *kažkas keisis*, jog *ne viskas dar galutinai nusistovėję*, leidžia šią ištrauką interpretuoti kaip, nors ir fragmentišką, bet ideologijai oponuojančios laikysenos liudijimą²⁵³. Abstraktus įvardis „kažkas“ gali būti perskaitomas kaip ezopinis žymiklis, nurodantis į laisvos, nepriklausomos valstybės istoriją ir tikėjimą jos tęstinumu.

Mikelinsko kūrinys mokiniai tarsi supranta prievartinio režimo dirbtinumą, neklauso, ką tema „Darbas – laimės šaltinis“ pasakoja mokytojas: „Mokiniai sėdėjo ramiai ir klausėsi, bet direktorius jautė, kad jie toli gražu ne viską girdi. Jam net atrodė, jog jie taip prie tų žodžių pripratę ir nebegirdi jų, panašiai, kaip mes nebegirdime laikrodžio tiksėjimo.“ (XII, 55)

Tai tik trys ryškiau išsiskyrę prozos kūriniai ir lakoniški, orientaciniai bandymai juose (į)skaityti šiek tiek laisvesnes, ne iki galo socrealizmo

²⁵² Ištraukoje paryškintos vietos – potencialūs ezopiniai žymikliai – *SV*.

²⁵³ Tokios interpretacijos galimybę sustiprintų ir Vytauto Kubiliaus straipsnis „Jonas Mikelinskas – tiesos rašytojas!“. Žr. Vytautas Kubilius, „Jonas Mikelinskas – tiesos rašytojas“, *Literatūra ir menas*, 2002 05 17.

nuostatas atliepiančias prasmes (ar net, kad ir palyginti kuklią, ideologijos kritiką).

Apibendrinant galima teigti, almanachas „Jaunieji“ užėmė svarbią vietą jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinkle ankstyvuoju sovietmečiu. Almanacho redaktoriai stengėsi palaikyti ryšį su perspektyvesniais autoriais, bendrauti su kitų leidinių redakcijomis, literatūros būrelių vadovais, o autoriai dalyvaudavo tekstų atrankos ir almanacho pristatymų, aptarimų procese. Almanachas buvo jaunųjų rašytojų telkimo ir susipažinimo erdve, todėl jį galima laikyti jaunuosius būrusia literatūros institucija.

Ir almanacho redkolegijos rašytuose laiškuose, ir jaunųjų spausdintuose kūriniuose apstu ideologinių klišių, pataikavimo oficialioms partinėms direktyvoms, tačiau ideologija juose reiškiamą nevienodais intensyvumo laipsniais, temomis, būdais. Kontekste išsiskiria Romualdo Lankausko, Jono Mikelinsko, Vytauto Rimkevičiaus tekstai, žymintys arba, nors ir dalinį, bet jau besimezgsų postūmį literatūros autonomiškėjimo ir ezopiškėjimo link, arba didėjusias galimybes pro redaktorių-cenzorių akis „prasprūsti“ ir iš dalies laisvesniems tekstams.

III. JAUNŲJŲ RAŠYTOJŲ SEKCIJOS IR RYŠKESNI LITERATŲ BŪRELIAI

3.1. Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija: nuo ideologinio prie estetinio ugdymo(si)

„Kai kalbame apie sovietmetį, – viskas yra labai susimaišę. Šį tą galima buvo nuveikti tik susibūrus. Bet sambūrius steigė ir norėjo prižiūrėti „vienintelė teisingoji“. Tačiau susibūrimas, suėjimas draugėn teikė galimybę susipažinti, išsikalbėti, telkti pajėgas ne tik tiems tikslams, kurių siekė prižiūrėtojai. Ši galimybė, žiūrint šių dienų akimis, bent kiek įprasmina Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos tuometinį buvimą.“²⁵⁴

Valentinas Sventickas

Pirmajame Lietuvos TSR rašytojų suvažiavime, vykusiam 1945-ųjų spalio 25–28 dienomis, Eduardas Mieželaitis, išklausęs kolegų kalbų, pasiūlė šiuo tikslu įsteigti Jaunųjų rašytojų sekciją²⁵⁵:

Čia vakar draugas Korsakas pranešime rado vietos pakalbėti apie jaunuosius rašytojus. Rašytojas Butkų Juzė taip pat apie juos užsiminė. Bet tai buvo daugiau tik raginimas, kvietimas padėti mūsų jauniems rašytojams, bet konkrečiai nebuvo aptarta, kas daryti. Reikalas labai rimtas. Dabar mes Vilniuje turime nemažą jaunųjų rašytojų, ypač šiais mokslo metais [...] Norėčiau siūlyti Valdybai, kuri bus išrinkta, apsvarstyti šitą klausimą ir aš siūlau iš savo pusės apsvarstyti šį klausimą tokia prasme, kad sukurti jaunųjų rašytojų sekciją.²⁵⁶

²⁵⁴ Valentinas Sventickas, „Ką radau savo užrašėliuose apie Vilniaus jaunųjų rašytojų sekciją“, iš mano asmeninio archyvo – *SV*.

²⁵⁵ Jaunųjų rašytojų sekcija kelis mėnesius gyvavo ir 1941-aisiais Kaune, jos pirmininku tuo metu ir buvo Mieželaitis, aktyviai prie organizacijos prisidėjo Vytautas Montvila. Vokiečių okupacijos metais taip pat būta jaunųjų telkimo(si) iniciatyvų, pasirodė du jaunųjų kūrybos almanacho „Kovos lauke“ (1943 ir 1944) numeriai. Pokario pradžioje jaunimas būrėsi prie „Jaunimo gretų“ redakcijos, kol centrine jaunųjų ugdymo vieta tapo oficialiai įsteigtoji sekcija. Plačiau apie jaunųjų rašytojų ugdymą ankstyvuoju sovietmečiu žr.: Juozas Laurušas, „Jaunųjų metai (1940–1960)“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas* (I), sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 14–20; Janina Bielinienė, *Naujam gyvenimui pašaukus*, Vilnius: Mintis, 1978, p. 127–167.

²⁵⁶ Pirmojo Lietuvos TSR rašytojų suvažiavimo stenograma, LLMA, F. 34, ap. 1., b. 8., l. 17.

Idėja steigti jaunuosius rašytojus buriančią sekciją netrukus įgavo pagreitį, o 1946-ųjų vasario 7-ąją Vilniuje naujojo sambūrio pirmininku (tiesa, neilgam²⁵⁷) tapo Kostas Kubilinskas. Steigiamajame sekcijos susirinkime, sušauktame Rašytojų sąjungos valdybos pirmininko Petro Cvirkos, apsvarstyti darbo tikslai, įstatų ir veiklos gairės, nutarta rinktis kas savaitę, diskutuoti apie sekcijos narių (pradžioje jų buvo 19: Jonas Avyžius, Alfonsas Bieliauskas, Antanas Jonynas, Tatjana Rostovaitė, Mykolas Sluckis, Adolfas Sprindis ir kiti) kūrinius, surengti literatūrinį vakarą Vilniuje bei suorganizuoti išvykų į provinciją²⁵⁸. Oficialiai tokia sekcija (netrukus įsteigta Kaune, vėliau – Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje) turėjo padėti į lietuvių literatūros lauką perkelti sovietinės ideologijos principus, kontroliuoti ir ugdyti pradedančiuosius literatus²⁵⁹. Tačiau kaip tai buvo įgyvendinama praktikoje? Ar beveik visą sovietmetį Lietuvoje funkcionavęs ir tik Sąjūdžio laiku nunykęs institucinis darinys, be kurio naujoko kelias į literatūrą buvo vargiai įmanomas, įvykdė jo sumanytojų misiją? O gal už ideologinio fasado ir politiškai angažuoto institucinio reguliavimo, itin sumenkinusio lauko autonomijos laipsnį, paradoksaliai vėrėsi ir galimybės²⁶⁰: kaupti simbolinį, socialinį (grupuojantis)²⁶¹ ir ekonominį

²⁵⁷ Kubilinskas iš sekcijos po kelių mėnesių pašalinamas motyvuojant vokiečių okupacijos metais paskelbta antisovietine kūryba. Plačiau žr. Erika Urbelevič, „Kostas Kubilinskas: tarp dviejų ugnių“, *bernardinai.lt*, 2016 08 18, prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2016-08-18-kostas-kubilinskas-tarp-dviejų-ugnių/> [žr. 2019 05 03].

²⁵⁸ Žr. A. Šilainis, „Steigiamasis jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimas“, *Komjaunimo tiesa*, 1946 02 15.

²⁵⁹ Vilius Ivanauskas, analizuodamas LTSR Rašytojų sąjungos vaidmenį sovietmečio literatūros lauke, teigė, kad jos uždavinys buvo „kontroliuoti ir plėtoti literatūros lauką, įtraukti rašytojus kurti partijos kursui palankią literatūrą bei užtikrinti sovietinės tvarkos legitimaciją [...], pavaizduoti spartėjančią modernizaciją, o kartu aktyviai prisidėti prie LSSR titulinės kultūros plėtojimo sąjungininiu lygiu“, Vilius Ivanauskas, *Įrėmintą tapatybę: Lietuvos rašytojai Tautų draugystės imperijoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 85. Tokia tikslo formuluotė tinkama ir mažesniems RS padaliniams, ypač Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijai, kaip stambiausiam oficialiam jaunųjų telkimo instituciniam dariniui.

²⁶⁰ Kaip teigia Mindaugas Kvietkauskas, „prižiūrime organizacijoje egzistavo kad ir formaliai sudarytas, dėl išorinių priežasčių kintantis, bet gana gyvas jaunųjų sambūris. Dėl privalomo visų jaunų talentų – prozininkų, poetų, dramaturgų, vertėjų, literatūros mokslininkų – susibūrimo vienoje vietoje mezgėsi ir visai nevaldiškos diskusijos, vyko neabejotinai vertingi naujų kūrinių, parengtų rinkinių aptarimai, buvo formuojamos literatūros moderninimo problemos, grindžiamos savos kūrybinės nuostatos.“ – Mindaugas Kvietkauskas, „Jaunesniųjų rašytojų pasaulėžiūros orientyrai“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra /1988–2002/*, sud. G. Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 156.

²⁶¹ Loreta Jakonytė pastebi, jog „ankstyvojo sovietmečio asmeniniuose liudijimuose ryškiau matyti ne politinės savišvietos alkis ir net ne pragmatinis išskaičiavimas, o pirmiausia kuriančio žmogaus noras priklausyti bendraminčių, savo kartos sambūriui, apibrėžtesnei literatūros teritorijai [...]“ – Loreta Jakonytė, „Socrealistų kalvė: jaunųjų rašytojų mokymai ankstyvuojau sovietmečiu“, in: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra*

(honorarai už renginius, komandiruočės²⁶²; keletas sekcijos narių yra gavę po butą) kapitalą, palaipsniui brandinti kūrybines iniciatyvas, inicijuoti į painų literatūrinį tinklą bei pasirinkus strategiją, kopti literatūrinės hierarchijos laiptais? Kokią galią turėjo ir vietą sovietmečio literatūros lauke užėmė Jaunųjų rašytojų sekcija? Ar galima teigti, kad per ją iš dalies buvo kontroliuojamas debiutavimo, konkuravimo, integravimosi į literatūros lauką procesas²⁶³ (kam iš jaunųjų leisti eiti toliau, įsitvirtinti, ką išstumti ar narystę ilgam „išaldyti“)? Ar dalyvavimo sekcijoje aktyvumo-pasyvumo laipsnis bei laikysena, elgsena susirinkimų metu (pavyzdžiui, aštresnė, kritiškesnė, nukreipta į lauko ribų plėtimą vs. idėjiškai lojalesnė, konformistiškesnė, reprodukuojanti politiškai deklaruotas ribas) turėjo įtakos nario – ir jo galimybių lauke – vertinimui? Ar sekcijos pirmininkai – tarp kurių nebūta nė vienos moters²⁶⁴ – turėjo laisvės keisti esamą veiklos tvarką, įnešti naujų iniciatyvų? Daug klausimų kyla apie darinį, kurio kultūrinės-literatūrinės veiklos istoriją ir bandoma rekonstruoti.

3.1.1. Sekcijos planai ir lauko *nomos* pokariu

Vos įkurta Jaunųjų rašytojų sekcija tapo „laipteliu“²⁶⁵, kurį reikėjo (per)žengti norint dalyvauti viešajame literatūros gyvenime, siekiant „tarybinio rašytojo“ vardo. Vis dėlto sudėtingu pokario laikotarpiu radosi ir neformalesnių grupinio bendravimo iniciatyvų (pavyzdžiui, pirmadieniniai

sovietmečiu, sud. D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 118.

²⁶² Jaunieji galėdavo rašyti prašymą į „Litfondą“, pretenduoti į lėšas (komandiruočėms, pašalpoms ir pan.). Pavyzdžiui, 1947-aisiais „Litfondo“ nariais patvirtinami šie Vilniaus jaunųjų sekcijos literatai: Petras Gaulė, Juozas Iškauskas, Bronius Jauniškis, Juozas Jonynas, Jonas Lapašinskas, Jonas Macevičius, Marijonas Krasauskas, Antanas Pakalnis, Tatjana Rostovaitė, Algirdas Skinkys, Mykolas Sluckis, Adolfas Sprindis, Antanas Urbonavičius, Romualdas Vadus. – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 33, l. 139.

²⁶³ Pasak Bourdieu, apibrėžti ribas, jas saugoti ir kontroliuoti įeinančiuosius reiškia ginti įsteigtą lauko tvarką – šiuo atveju sekciją galėtume laikyti viena iš tvarkos steigimo ir sergėjimo priemonių. Žr. Pierre Bourdieu, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, transl. by Susan Emanuel, Stanford: Stanford University Press, 1995, p. 225.

²⁶⁴ Remiantis archyvais atkurta daugelio pirmininkų pavardės, tačiau kai kur faktai vienas kitam prieštarauja, pasitaiko netikslumų. Iš to, ką pavyko rekonstruoti, galima teigti, jog Vilniaus jaunųjų sekcijos pirmininko pozicijoje dominavo rašytojai, kritikai vyrai (chronologine seka): K. Kubilinskas, A. Sprindis, M. Sluckis, V. Grybas, V. Kubilius, A. Baltakis, J. Marcinkevičius, A. Pabijūnas, G. Astrauskas, A. Drilinga, E. Matuzevičius, R. Kašauskas, I. Meras, M. Martinaitis, A. Masionis, S. Lipskis, A. Guščius, R. V. Graibus, V. Sventickas, J. Kalinauskas, R. Vanagas, D. Mušinskas, V. Daunys, K. Jonušas.

²⁶⁵ Laiptelio, pakopos metafora dažnai vartojama prisiminimuose apie sekciją.

susitikimai Mieželaičio bute²⁶⁶), o oficialiai skatintas ir politiškai prižiūrėtas jaunųjų ugdymo tinklas strigo. Vilniaus sekcija, nors ir centrinė respublikoje, neveikė taip, kaip vylėsi jos sumanytojai: veiklos pradžią lydėjo vieši skundai dėl prastos susirinkimų eigos ir nevykdomų planų²⁶⁷, o spaudoje pasirodžiusiuose reportažuose (kuriuose gausu lozungų ir ideologinės patetikos²⁶⁸) pabrėžiamas menkas narių suinteresuotumas veikla, „dekadentiškų nuotaukų likučiai“, būtinybė lankytis įvairiose įmonėse, fabrikuose, gamylose, kitaip tariant, dalyvauti socialistinėse statybose ir vėliau jas aprašyti. Vieni jaunieji entuziastingai ir demonstratyviai angažavosi tokioms nuostatoms²⁶⁹, kiti bent iš dalies nesutiko laikytis naujųjų literatūrinės veiklos parametrų, todėl susilaukdavo sankcijų ir / ar iš sekcijos šalinti²⁷⁰. Tų, kurie intenciją palikti sekciją parodydavo patys, situacija aiškintasi, bandant nustatyti priežastis. Antai 1947-aisiais Vacys Reimeris laiške tuometiniam Rašytojų sąjungos valdybos atsakingajam sekretoriui Romui Šarmaičiui rašė:

²⁶⁶ Pasak Elenos Baliutytės-Riliškienės, „jaunieji kiekvieną pirmadienį rinkdavosi Mieželaičio bute, kur buvo galima laisviau kalbėti, nereikėjo protokoluoti.“ – Elena Baliutytė-Riliškienė, Eduardas Mieželaitis tarp Rytų ir Vakarų: pasivaikščiojimas su Waltu Whitmanu ir staugimas su Allenu Ginsbergu, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 68.

²⁶⁷ Pasak Laurušo, „[d]arbo intensyvumas sekcijose kartais ir prislopdavo: nepaisydami realių galimybių, jaunieji neretai prisiplanuodavo įvairių renginių arba apsiribodavo vien nedažniais ir formaliais susirinkimais. Už tai jie susilaukdavo kritikos iš vyresnių rašytojų. Kita vertus, ir vyresnieji sekcijų veiklai ne visada rodė pakankamai dėmesio.“ – Juozas Laurušas, „Jaunųjų metai (1940–1960)“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas* (I), sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 18.

²⁶⁸ Pavyzdžiui, nuolat džiaugiamasi įstojusiais nariais – „nauja literatūrinė jėga“, – ir anksčiau išugdytais rašytojais, siūloma jauniesiems „plačiau pažinti gyvenimą“, kaltinama už „drąsos stoką“ ir pan.

²⁶⁹ Pavyzdžiui, Aleksas Baltrūnas svarstė: „Kas būdinga buvo ano meto Vilniaus jauniesiems, jų sekcijos veiklai? Entuziazmas. Tikėjimas meninių polėkių perspektyva. Troškimas išgirsti draugų nuomonę apie savo kūrybą, noras atvirai pasidalinti mintimis apie kitų bandymus. Tokioje atmosferoje ir ėmė ryškėti ano meto jaunųjų – Vlodo Grybo, Kosto Kubilinsko, Antano Jonyno, Antano Pakalnio, Jono Avyžiaus, Mykolo Slucko talentai.“ – Aleksas Baltrūnas, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 23.

²⁷⁰ Pavyzdžiui, iš sekcijos 1973-aisiais pašalinamas Leonardas Gutauskas (žr. LLMA, F. 34, ap. 1., b. 625, l. 78), 1984-aisiais bandytas pašalinti Liutauras Degėsys (žr. LLMA, F. 34, ap. 1., b. 903, l. 10), tačiau nubalsuojama jį palikti. Ramutė Belickaitė-Prapiestienė prisimena: „Kažkiek laiko (V. Daunio iniciatyva) buvau ir Rašytojų sąjungos jaunųjų sekcijos (ar kaip ten) narė, bet į susirinkimus tenuėjau kokią porą kartų, veikloje nedalyvavau, tai pašalino.“ Iš asmeninio susirašinėjimo su Ramute Belickaite-Prapiestiene, 2020 05 04. Jonas Kalinauskas prisimena į sekciją priimtas net du kartus: „Taip susiklostė, kad į minėtą Vilniaus sekciją buvau priimtas du kartus. Pirmą kartą prie A. Masionio. Prisimenu mūsų susitikimą, Antano reiklumą. Tada jau buvau plačiai žinomas jaunasis. [...] Mane antrą kartą priėmė į Vilniaus jaunųjų raš. sekciją gal po penkių metų.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Jonu Kalinausku, 2020 04 01.

Jūs mane prašėte pranešti apie incidentą su drg. Šalčiute. Ji, kaip man pareiškė, kada aš ją išsikviečiau, gavo anoniminių laiškų su grąšinimais nedalyvauti bolševikinės literatūros gyvenime, ištotti iš sekcijos. Tą laišką ji sakosi sunaikinusi. Iš pasakojimo ir aplinkybių atrodo, kad jai tą laišką parašė kokia nors draugė ar draugas iš universiteto studentų tarpo. Šalčiutė man atvirai pareiškė, kad ji pabūgo, nes gyvena labai nuošalioje vietoje, vieną kitą, jos žodžiais tariant, netoli jos jau „pamokė“, jos tėvai, esą, seni ir labai dėl to sielojasi, ji pati nesveika ir t. t. Dėl tos priežasties pareiškė norą ištotti iš sekcijos. Aš su ja kalbėjau keletą kartų. Pagaliau paskutiniu metu, atrodo, ji persigalvojo. Gal paveikė ją kalbos, gal ji pati suprato negerai daranti. Ji vėl ateina į sekcijos susirinkimus ir, atrodo, sugrįš į ją²⁷¹.

Priekaištų netrūko ir kūrybos aptarimų metu: kritika už teksto „beidėjiškumą“, abstraktumą, perdėtą estetizmą-dekadentizmą lydėjo sekcijos susirinkimus²⁷², į kuriuos užsukdavo ir vyresnieji rašytojai (Juozas Baltušis, Antanas Venclova, Teofilis Tilvytis, Augustinas Gričius, Vladas Mozūriūnas, Eduardas Mieželaitis), kritikai iš tuometinio Lietuvių literatūros instituto²⁷³, literatų būrelių atstovai²⁷⁴, LLKJS CK nariai²⁷⁵ ir kiti politinės tvarkos stebėtojai.

Per metus sekcija surengdavo nuo kelių iki keliolikos susirinkimų, kuriuose aptarinėta narių kūryba (įprastomis susirinkimų temomis buvo pirmųjų knygų rankraščių ir kasmetinio almanacho „Jaunieji“ svarstymai, kreiptas dėmesys į atskirus žanrus), skaityti pranešimai (paprastai ideologiški, pavyzdžiui, „Likviduoti kolūkinės tematikos atsilikimą“), imti analizuoti sovietų sistemos aukštintų rašytojų-autoritetų – Vladimiro Majakovskio, Maksimo Gorkio, Levo Tolstojaus, Aleksandro Puškino, Nikolajaus Nekrasovo – tekstai. Susirinkimų metu siūlyta ir konsultacinė

²⁷¹ Vacio Reimerio laiškas Romui Šarmaičiui, LLMA, F. 34, ap. 1., b. 38, l. 62.

²⁷² Pavyzdžiui: „Draugo Lankausko kūrybos aktualumą pažymėjo drg. Kubilius. Jis nurodė, kad apsakymai psichologiškai pagrįsti, pritaikyti vaikams. [...] Betgi autorius, gal bijodamas schematiškumo, neišryškina kūrinio idėjinės pusės, idėjinės minties. Kokia gi prasmė tų visų „kovų“ su žąsinais, nors jos ir tikroviškai pavaizduotos?“ – Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo protokolai, 1951 05 14, LLMA F. 34, ap. 1., b. 285, l. 2.

²⁷³ 1952 m., susijungus Lietuvių literatūros ir Lietuvių kalbos institutams bei prisijungus Istorijos instituto Tautosakos skyriui, įkurtas Lietuvių kalbos ir literatūros institutas.

²⁷⁴ Pavyzdžiui, 1952-ųjų sausio 25-ąją susirinkime, be sekcijos narių, dalyvavo po vieną atstovą iš Vilniaus universiteto ir Pedagoginio instituto būrelių, trys Prekybos technikum literatai. Žr. Dalyvaujančių Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkime sąrašas, 1952 01 25, F. 34, ap. 1., b. 285, l. 18.

²⁷⁵ Panašu, kad jų dalyvavimas buvo epizodiškas, pavyzdžiui: „Visiškai nesidomėjo jaunųjų rašytojų sekcijos veikla Komjaunimo Vilniaus srities komitetas. Jo sekretorius ir valdybos narys drg. Šmigelskis nedalyvavo nei viename sekcijos susirinkime ar valdybos posėdyje.“ – Vilniaus srities Jaunųjų rašytojų sekcijos valdybos darbo ataskaita už 1953-uosius metus, LLMA, F. 34, ap. 1., b. 287, l. 95.

pagalba silpnesniems sekcijos literatams²⁷⁶, o nario rankraštį įvertinus teigiamai, valdyba ragindavo Valstybinės grožinės literatūros leidyklą išleisti pirmąją jo knygą:

Balandžio 2 d. įvykusiame Vilniaus Jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkime buvo aptartas Br. Mackevičiaus eilėraščių rinkinys „Rikiuotėje“. Sekcijos nariai aukštai teigiamai įvertino pirmąjį jaunojo poeto eilėraščių rinkinį. Susirinkime buvo nutarta prašyti Valst. grožinės leidyklos vadovybę nedelsiant pradėti ruošti rinkinį spaudai. Kad būtų palengvintas autoriaus darbas, reikėtų artimiausiu laiku autoriui įteikti rinkinio recenzijas ir pradėti rinkinio redagavimo darbą.²⁷⁷

Dalis jaunųjų imperatyviusius socrealizmo elementus, naująsias dalyvavimo lauke taisykles – *nomos* – tiesmukai imituodavo²⁷⁸. Tokiu būdu susirinkimai panašėdavo į monotonišką spektaklį²⁷⁹, kuriame aktoriai tik keičiasi vaidmenimis, bet atlieka tą patį – imituoja tas pačias ritualines praktikas. 1953-aisiais tuometinis sekcijos pirmininkas Algimantas Baltakis²⁸⁰ rašė:

Mūsų susirinkimai dažnai būna pilki, neįdomūs. Juose mes paprastai kalbame apie elementariausius dalykus, šimtus kartų girdėtus. Vienas susirinkimas nuo kito dažnai skiriasi tik tuo, kad viename Petras Joną, o kitame Jonas Petrą „agituoja“ tuo pačiu klausimu. Ne tik jaunųjų, bet ir vyresniųjų rašytojų praktikoje įsivyravo žalingas įprotis: iš tų pačių spanguolių dešimtį kartų sunkti kisielių. Jeigu kas pasakys ką nors geresnio arba padarys kokią klaidą

²⁷⁶ „Stankevičius nuoširdžiai rašo, bet silpnas poetinis meistriškumas. [...] Siūlau prašyti per Komisiją darbui su jaunaisiais, kad kas nors iš vyresniųjų poetų ateitų į pagalbą drg. Stankevičiui savo patarimais, ir pan.“ – Iš Vytauto Kubiliaus pasisakymo Jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkime 1953 05 20, LLMA, F. 34, ap. 1., b. 287, l. 48.

²⁷⁷ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininko Vytauto Kubiliaus laiškas Valstybinės grožinės literatūros leidyklos vyr. redaktoriui Albinui Žukauskui, 1952 04 03, F. 34, ap. 1., b. 288, l. 9.

²⁷⁸ Tiesmukas imitavimas pasireiškė ir oficialiose kalbose susirinkimų metu, ir kūryboje (nors prašoma ideologiją įteisinančios, giriančios retorikos, kritikuojuama už schematiškumą, trafaretiškumą), pavyzdžiui: „[d]eklaratyvinių priemonių antplūdis T. Rostovaitės ir V. Šulcaitės kūryboje. Silpnai, nekūrybiškai vystoma taikos tematika – vyrauja štampai [...]“ – LLMA, F. 34, ap. 1., b. 287, l. 104.

²⁷⁹ Gyvenimo stalinizme kaip nepalaujamo, sąmoningo spektaklio (kuriame vaidina prisitaikę, bet gudrūs aktoriai – Ketmanai) sampratą „Pavergtame prote“ išdėstė Czesławas Miłoszas. Žr. Czesław Miłosz, *Pavergtas protas*, iš lenkų k. vertė Almis Grybauskas, Vilnius: Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla, 2011, p. 66.

²⁸⁰ Net ir įstojęs į RS (1955), Baltakis dar ilgai lankydavosi jaunųjų susirinkimuose: „Nors 1955 metų vasarą buvau priimtas į Rašytojų sąjungą, bet ir toliau, kaip ir kiti mano bendraamžiai, nenutraukiau ryšio su jaunųjų rašytojų sekcija, dar ilgai jaučiausi esąs jos narys.“ – Algimantas Baltakis, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 30.

ir kas nors garsiau apie tai pašnekės – šita šneka eis iš susirinkimo į susirinkimą, iš laikraščio į laikraštį, iš numerio į numerį²⁸¹.

Pagrindinis sekcijos valdžios organas – valdyba, kurią sudarė 9 asmenys, tarp jų – pirmininkas ir sekretorius, buvo perrenkama kasmet rudenį vykdamusiam ataskaitiniame susirinkime²⁸². Jo metu pirmininkas perskaitydavo ataskaitą už metų veiklą (pirmininkas turėjo oficialių pareigų ir atsakomybių, o negalėdamas jų atlikti turėdavo rašyti pasiaiškinimus²⁸³), svarstyti ateinančių metų planai ir uždaviniai. Sekcijos darbas buvo vertinamas „gamybiniu“ požiūriu – skaičiuota, kiek meninės produkcijos (knygų, publikacijų) jaunieji per metus išleido, kiek aktyviai dalyvavo literatūriniame gyvenime. Darinio veiklą stebėjo ir rėmė prie Rašytojų sąjungos nuo 1947-ųjų pabaigos veikianti Komisija darbui su jaunaisiais rašytojais. Visiems nariams sekcijos pirmininkas epizodiškai siųsdavo laiškus, reikalaudamas informuoti apie kūrybinę veiklą (atokiau nuo Vilniaus gyvenantys ir sekcijai priklausantys nariai skatinti organizuoti literatū būrelius rajonuose²⁸⁴). Iš norinčiųjų tapti nariais formaliai reikalauta dviejų kitų lauko dalyvių rekomendacijų, publikacijų spaudoje, motyvacinio-biografinio pareiškimo (susirinkime priimdavo slaptu balsavimu, dažniau jo rezultatas būdavo vienbalsis, rečiau pasitaikydavo kelių balsų skirtumas). Visgi patekti į sekcijos gretas, ypač nerodant lojalumo partijai ženklų, nebuvo labai paprasta – iš pasiūlymų valdyba atsirinkdavo, jos nuomone, tinkamesnes kandidatūras²⁸⁵.

²⁸¹ Algimantas Baltakis, „Jaunųjų rašytojų ugdymo klausimu“, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 287, l. 117.

²⁸² Ataskaitinių susirinkimų protokoluose vyrauja ideologinio ugdymo struktūrą liudijantys sekcijos veiklos barai: *kiekybinis augimas, politinis narių mokymasis, organizacinis darbas, vyresniųjų rašytojų parama* ir pan.

²⁸³ Antanas Drilinga prisimena: „mūsų [Antano ir jo būsimos žmonos Janinos – SV] vestuvių dieną turėjo įvykti Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos, kurios pirmininkas buvau, ataskaitinis susirinkimas, ir aš parašiau pranešimą, bet turėjau važiuoti į Vilūnus, todėl sukurpiau kažkokį pasiaiškinimą Rašytojų sąjungos pirmininkui Antanui Venclovai ir pranešimą padaviau perskaityti savo pavaduotojui Icchokui Merui [...]“ – Antanas Drilinga, *Aš juos mylėjau*, Vilnius: Gairės, 2005, p. 121.

²⁸⁴ Tokio laiško pavyzdys: „Vilniaus srities jaunųjų rašytojų sekcijos valdyba, norėdama palaikyti ryšius su savo sekcijos nariais, prašo sistemingai informuoti apie savo darbą – ką dabar rašote, ką esate išspausdinę, kokios pagalbos esate reikalingi. [...] Jūsų, kaip sekcijos nario, pareiga organizuoti rajone jaunųjų literatū būrelį. Jis turi veikti prie rajono laikraščio redakcijos, į jį turi susiburti stipriausios rajono literatū pajėgos. [...] Prašome painformuoti valdybą, kas vyksta rajono literatū būrelių organizavimo darbe.“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 288, l. 4.

²⁸⁵ Pavyzdžiui, 1953-aisiais „Vilniaus srities jaunųjų seminaras iškėlė ir rekomendavo 29. Sekcijos valdyba priėmė 5 naujus narius – A. Čekuolį, R. Lankauską, J. Kačiulį, P. Širvį, P. Plungę.“ – LLMA, f. 34, ap. 1, b. 38, l. 104.

Po 1950 m. birželio 20 d. įvykusios administracinės reformos ir Lietuvoje atsiradus keturioms sritims (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių), miestų – taigi ir Vilniaus – sekcijos perorganizuotos į sričių sekcijas²⁸⁶, paskirti asmenys, atsakingi už ryšius su rajonų literatais²⁸⁷. 1953-ųjų gegužę panaikinus administracines sritis, sekcijos kurį laiką neveikė²⁸⁸, o vėliau vėl virto miestų sekcijomis.

Ankstyvojo sovietmečio Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos aktyvas (Mykolas Sluckis²⁸⁹, Jonas Avyžius, Juozas Macevičius, Vytautas Kubilius, Antanas Jonynas, Vladas Grybas, Adolfas Sprindis²⁹⁰, Vilija Šulcaitė, Tatjana Rostovaitė, Vytautas Radaitis, Alfonsas Maldonis, Algimantas Baltakis (nuo 1952²⁹¹), Justinas Marcinkevičius²⁹² (nuo 1953²⁹³) ir kiti) dalyvaudamas sekcijoje plėtojo ryšius, bandė įsitvirtinti Rašytojų sąjungoje ir apskritai literatūros lauke. Dėmesį Vilniaus sekcijai ėmė rodyti ir mažesnių miestų bibliotekų, redakcijų atstovai, prašantys pas juos rengti

²⁸⁶ Tiesa, toks pokytis įvyksta palaipsniui, ne iš karto, sričių sekcijos egzistuoja neilgai: „Vilniaus srities jaunųjų rašytojų sekcija, įkurta 1952 m. birželio mėnesį, paveldėjo garbingas Vilniaus miesto jaunųjų rašytojų sekcijos darbo tradicijas. [...] Šiuo metu sekcijoje yra 54 nariai.“ – LLMA, F. 34, ap. 1., b. 287, l. 91.

²⁸⁷ 1953-ųjų metų spalio 21 d. įvykusio ataskaitinio susirinkimo metu šešiams valdybos nariams padalijama atsakomybės už skirtingus rajonus. Žr. LLMA, F. 34, ap. 1., b. 287, l. 74.

²⁸⁸ J. Šimkus, tuometinis LTSR RS valdybos pirmininkas, laiške Alg. Augustauskui-J. Taucevičiui (į Alytų), rašo: „Tiesos“ laikraštis persiuntė Rašytojų sąjungai Jūsų laišką dėl pradedančiųjų rašytojų sritinių sekcijų veiklos. Noriu painformuoti, kokia padėtis su sekcijomis yra dabar. Ryšium su tuo, kad mūsų respublikoje likviduotos sritys, natūraliai buvo likviduotos ir visos kitos sritinės organizacijos. [...] Pradedantys literatai turi telktis vietoje į literatų būrelius, kurie daugelyje vietų sukurti prie rajoninių laikraščių redakcijų.“ – Jono Šimkaus laiškas Alg. Augustauskui-J. Taucevičiui, 1953 09 24, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 143, l. 124.

²⁸⁹ Sluckis savo anuometinį domėjimąsi jaunaisiais vadina *beveik chroniška liga*: „[m]an ji prasidėjo dar 1945–1946-aisiais metais, kai pats buvau neapsiplunksnojęs ciepsėtojas. Labai jaunam teko būti Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininku. Ir ne vienerius metus... Taigi norom nenorom turėjau „mokyti“ net vyresnius už save.“ – Mykolas Sluckis, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 24.

²⁹⁰ 1947–1948 buvęs sekcijos pirmininku, bet vėliau iš jos pašalinamas.

²⁹¹ Prašymą dėl priėmimo į sekciją Baltakis parašo 1952-ųjų liepos 4 d. Žr. LLMA, F. 34, ap. 1., b. 289, l. 6.

²⁹² Vėliau Sluckis rašys, kad būtent „trijų muškietininkų“ – Marcinkevičiaus, Baltakio ir Maldonio – atėjimas buvo lūžinis sekcijai: „Jie energingai kelia balsą prieš sustabarėjusią kiek vyresnės jaunųjų pokartės poeziją.“ – Mykolas Sluckis, „Saugokime ugnį“, *Literatūra ir menas*, 1971 03 20.

²⁹³ Prašymą būti priimtu į sekciją Marcinkevičius parašo 1953-ųjų balandžio 23 d. („Prašau priimti mane į Vilniaus srities jaunųjų rašytojų sekciją. Pasižadu nuolat kelti idėjinę ir meninę savo kūrybos pusę ir būti vertu Jūsų sekcijos nariu.“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 289, l. 17).

literatūrinius vakarus²⁹⁴, įvertinti ten susitelkusių būrelių dalyvių darbus. Apie to meto atmosferą sekcijoje ir pradedančiųjų indoktrinacijos mastą į smarkiai ideologizuotą literatūrinę veiklą liudija Marcinkevičiaus atsiminimai:

1953 m. gegužės 6 d. buvau priimtas į Vilniaus jaunųjų rašytojų sekciją, 1954 m. spalio mėn. 5 d. išrinktas šios sekcijos pirmininku, o dar po dviejų savaitių – ir Rašytojų sąjungos komjaunimo organizacijos sekretoriumi. Kokių nors ypatingų darbų nei sekcija, nei komjaunimo organizacija, mano vadovaujamos, nenuveikė. Populiarios tada buvo kūrybinės ataskaitos, pirmųjų knygų aptarimai, dalyvaujant ne tik sekcijos ir komjaunimo organizacijos nariams, bet ir aukštųjų mokyklų, ypač universiteto, literatams, jaunimo spaudos darbuotojams. Reikalavome kūrybinio aktyvumo, džiaugiamės ne tik knygomis, bet ir atskirų eilėraščių, apsakymų ar apybraižų publikacijomis. Rašytojų sąjungoje tuo metu tebuvo gal koks pusšimtis narių – matyt, todėl mes ir nejautėme ypatingos ribos tarp vyresniųjų ir jaunųjų. Dalyvaudavome visi, galima sakyti, lygiomis teisėmis. Savo susirinkimuose dažniausiai matydavom vyresnius A. Jonyną, T. Tilvytį, V. Mozūriūną, M. Sluckį. Literatūrinį neišprusimą kompensuodavom entuziazmu ir veržlumu. Akcentavome darbą – jau tada galėjai pastebėti, kaip kalbantis rašytojas pamažu virsta rašančiu. Atrodo, kad mes gerokai mistifikavom literatūros reikšmę – nematėm nieko svarbesnio už ją [ryškus *illusio* – *SV*]. Todėl ir Tarybinė kūrinio prasmė buvo šventas dalykas. Nė vieno neviliojo dramblio kaulo bokštas, mes net nežinojome kelio į jį, nors jau suvokėme kūrybos individualumo svarbą. Buvo toks žodis: kovingumas. Jis vis dar sėdėdavo mūsų susirinkimuose, eidavo į tribūną, kišdavosi į mūsų vertinimus, būdavo rūstus ir, deja, ne visada teisingas²⁹⁵.

1956-aisiais, prasidėjus destalinizacijai ir kiek pralaisvėjus ideologiniams pančiams, sekcijos veikla, nors ir toliau lydėta abejonių, kritikos, pasyvaus dalies narių dalyvavimo („tylenių“, kurie, peržvelgiant sąrašus, peikti ir šalinti), tęsėsi bei keitėsi, užmegzti ryšiai su kitų „brolišku“ respublikų – pirmiausia Latvijos ir Estijos – jaunaisiais literatais. 1957-aisiais nedidelė Vilniaus jaunųjų sekcijos narių delegacija²⁹⁶,

²⁹⁴ Laiškas iš Panevėžio bibliotekos Vilniaus Jaunųjų rašytojų sekcijos sekretoriui dėl literatūros vakaro Panevėžyje (1947 04 04): „Mes prašome ir tikimės sulaukti Jus savo literatūros-meno vakare. Laukia ir visa Panevėžio visuomenė – darbininkai, moksleivija ir darbo inteligentai, nes Panevėžyje literatūros vakaro, išvijus fašistinius grobikus, dar nebuvo. Tikimės, kad sulauksime!“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 38, l. 104.

²⁹⁵ Justinas Marcinkevičius, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 24.

²⁹⁶ 1957-ųjų gruodžio 11–15 d. Latvijoje lankėsi Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos atstovai V. Dautartas, A. Drilinga, A. Čekuolis, A. Maldonis, R. Budrys, J. Vaičiūnaitė, taip pat poetas E. Matuzevičius. Jaunųjų rašytojų kūriniai išspausdinti laikraščiuose „Literatura un

kuruojama pirmininko pareigas einančio Eugenijaus Matuzevičiaus, lankėsi Rygoje²⁹⁷, 1958-aisiais į Vilnių atvyko jaunieji latvių rašytojai, o 1959-aisiais sekcijos nariai viešėjo Rygoje ir Taline²⁹⁸. Tokioms kelionėms lėšų ieškota kreipiantis į Rašytojų sąjungos valdybą²⁹⁹.

Nepaisant ėmusios laisvėti politinės atmosferos, susirinkimuose ir toliau dominavo deklaratyvi sovietinė retorika, o savo laikysena jai oponuojantys buvo smerkiami. 1960-ųjų lapkritį vykusio Rašytojų sąjungos valdybos plenumo, skirto jaunųjų rašytojų ugdymo klausimų aptarimui, metu tuometinis sekcijos pirmininkas Raimondas Kašauskas kvestionavo Jono Juškaičio elgseną: „Kur tu eini, Jonai? Ką tu teigi ar neigi savo kūryba? Ko sieki? Galbūt, tu gudresnis ar išmintingesnis už savo draugus? Nieko panašaus! Apsigaus ne jie, o tu! Netekę minties, išseko, nuskurdo tavo eilėraščiai, tu pats atitrūkai nuo kolektyvo, draugų, nuo to gyvenimo, kuris tik vienintelis yra talento penėtojas.“³⁰⁰

Vis dėlto greta galima pastebėti ir laisvėjimo, lauko *nomos* keitimosi ženklų. Vienas tokių – Eugenijaus Matuzevičiaus pasisakymas to paties susirinkimo metu – bandymas pateisinti rašymą baltosiomis eilėmis:

Per pastaruosius kelerius metus mūsų poezijoje sutvirtėjo ir išryškėjo tendencija rašyti baltomis eilėmis arba vadinamomis laisvomis eilėmis. Tai

maksla“, „Padomju jaunatne“. – Literatūrinio gyvenimo kronika 1940–1960, red. J. Lankutis, Vilnius: Vaga, 1970, p. 326–327.

²⁹⁷ Viešnagės ataskaitoje (turbūt, retorika perdėta?) Matuzevičius patetiškai giria Latvijoje sukurta centralizuotą jaunųjų ugdymo tinklą: „O mes turime pripažinti, kad pas mus Lietuvoje neorganizuotai dirbama su jaunaisiais autoriais. Latvijoje visas darbas kažkaip labiau centralizuotas. Komisija darbui su jaunaisiais autoriais ten savo įskaitoje turi apie 150 pradedančiųjų rašytojų, kurie gyvena įvairiuose respublikos vietose ir yra susibūrę į atskirus didesnius vienetus – vadinamus jaunųjų autorių susivienijimus. Rygos Jaunųjų autorių susivienijimas yra lyg ir centre; Rygos susivienijimo valdyba palaiko tamprius ryšius su literatais, kurie dirba periferijos susivienijimuose, padeda centralizuoti jų veiklą, padeda jiems kūrybiniu ir organizaciniu atžvilgiais.“ – Eugenijaus Matuzevičiaus ataskaita apie viešnagę Latvijoje, LLMA, F. 34, ap. 1., 420, l. 67.

²⁹⁸ Tokios kelionės sekcijos planuose motyvuojamos „tikslu susipažinti su latvių ir estų jaun. rašytojų darbu“.

²⁹⁹ 1958 m. gruodžio 26 d. tuometinis sekcijos pirmininkas Raimondas Kašauskas kreipiasi į Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumą: „Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija savo darbo planuose 1959 metams numatė toliau tęsti draugystės su broliškų respublikų jaunaisiais rašytojais tradicijas. Konkrečiai numatėme 1959 m. užmegzti ryšius su Estijos jaunaisiais rašytojais. Tuo tikslu Rašytojų Sąjungos Valdybą prašome sudaryti galimybes 2–3 mūsų jauniems rašytojams nuvykti į Estiją [...] Sekantis bendradarbiavimo žingsnis būtų jaunųjų estų rašytojų pakvietimas į Vilnių. [...] Savaiame suprantama, kad visiems išvardintiems mūsų sumanymas reikalingos ir lėšos. Todėl prašome Rašytojų Sąjungos Valdybą atsižvelgti į šį mūsų sumanymą, jį apsvarstyti ir sudaryti realias galimybes jam įvykdyti.“ – LLMA, F. 34, ap. 1., b. 306, l. 7.

³⁰⁰ LTSR Rašytojų sąjungos valdybos plenumo jaunųjų rašytojų ugdymo klausimams apsvarstyti stenograma (1960 11 26), LLMA, F. 34, ap. 1., b. 306, l. 61.

natūralus reiškiny, nes ieškoma įvairesnių naujesnių meninės išraiškos formų, norima tampa perpinti lyrinius ir epinius elementus [...]. Baltųjų eilių klausimas nėra naujas; toks eiliavimas lietuvių poezijoje turi gana įdomias tradicijas, kurios vertos atskiro studijavimo, panagrinėjimo ir įvertinimo. Pvz., labai įdomių ir įvairių baltųjų eilių rasime Vinco Mykoliaičio-Putino kūryboje (ir ankstyvuoju laikotarpiu, ir dabar)³⁰¹.

Sekcijos susirinkimų ar dažniau neformalesnių pokalbių po jų metu taip pat būdavo aptariamoms ir cenzūravimo, redagavimo praktikos. Pavyzdžiui, poetas Jonas Jakštas, 1957–1963 m. dirbęs žurnalo „Švyturio“ redakcijoje, prisimena, kaip tuometinis vyr. redaktorius Alfonsas Bieliauskas uždraudė spausdinti Juditos Vaičiūnaitės eilėraštį, kuriame buvo eilutės „...likimai kaip šviesoforai / čia žaibiškai keičia spalvą – raudoną, geltoną, žalią...“. Šis įvykis vėliau aptartas ir sekcijoje: „[n]etrukus įvyko Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimas. Judita, matyt, jau buvo kažkam pasakiusi, kad aš atmetęs (ir, žinoma, dėl ko) šį jos eilėraštį. Jaunieji poetai pradėjo iš manęs šaipytis. Aš tiesiai šviesiai pasakiau, kieno čia darbas...“³⁰².

Septintojo dešimtmečio pradžioje bandyta plėsti bendravimą su kitų menininkų sąjungų jaunaisiais – muzikais, dailininkais, kino menininkais, o už šią veiklą pirmiausia atsakė Rašytojų klubas³⁰³. Tokia bendrystė, nors ir skatinta sistemos, padėjo megzti ryšius, plėsti akiratį³⁰⁴. Tuo metu sekcijos narių sąrašė jau buvo Čigriejaus, Drilingos, Juškaičio, Martinaičio, Mero³⁰⁵,

³⁰¹ LTSR Rašytojų sąjungos valdybos plenumo jaunųjų rašytojų ugdymo klausimams apsvaistyti stenograma (1960 11 26), LLMA, F. 34, ap. 1., b. 306, l. 104.

³⁰² Jonas Jakštas, „Pasamonej – spygliai“, in: *Rašytojas ir cenzūra*, sud. Arvydas ir Stasys Saboniai, Vilnius: Vaga, 1992, p. 58–59.

³⁰³ 1945-ųjų rudenį į pirmuosius literatūros vakarus savo salėje pakvietęs, prie LTSR Rašytojų sąjungos įsteigtas Rašytojų klubas rūpinosi literatūros sklaida ir renginių su rašytojais organizavimu. Klubu planuose be labiau tradicinių veiklų – kūrybos vakarų, rašytojų sukačių minėjimų – rastume ir dailininkų parodas bei diskusijas apie jas (sykiu ir apie leidybą, knygų iliustravimą); susitikimus su kompozitoriais, geologais ir kitų sričių menininkais ar mokslininkais; pokalbius įvairiomis temomis (pavyzdžiui, „apie rašytojo darbo ir poilsio higieną“ ar „eksperimentinę mediciną“); išvykas pas darbininkus, pavyzdžiui, Naujosios Akmenės cementininkus.

³⁰⁴ Pavyzdžiui, 1970-aisiais susitikta su lietuvių grafikais Algimantu Švažiu, Vladislavu Žilium ir Rimantu Dichavičium.

³⁰⁵ Pavyzdžiui, Merui sekcijos planuose 1961-iesiems pavedama atsakomybė už „literatūrinį vakarą grąžtų gamyloje“ ir susirinkimą „dėl kūrybinio ir organizacinio aktyvo“ – Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos darbo planas, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 404, l. 1. Pastebėtina, kad Meras buvo aktyvus kolektyvinių literatūrinių darinių dalyvis: vadovavo literatū būreliui Kelmėje, studijų metais Kaune – KPI būreliui, vėliau ir sekcijai Vilniuje. Įdomu būtų svarstyti, kokie charakterio bruožai ir socialiniai aspektai lėmė jaunojo rašytojo aktyvumą tokiuose kūrybiniuose rateliuose, kokią žymę toks aktyvumas paliko jo kaip rašytojo formavimuisi.

Palčinskaitės, Skučaitės, Šimkaus, Vaičiūnaitės, Žilinskaitės pavardės³⁰⁶. Įdomesnės, mažiau formalizuotos literatūrinės iniciatyvos gimė studentiškoje – pirmiausia Vilniaus universiteto – aplinkoje. Vienas pasyviausių tuometinių sekcijos dalyvių – Henrikas Algis Čigriejus – priklausymo jai nesureikšmina (išskiria bičiulių – Gedos ir Martinaičio – konsultacijas rengiant pirmąją knygą). Jo pavyzdys liudija, kad iš sekcijos neišmesdavo „su visam“, kreipdavo dėmesį į dalyvavimo veikloje – apskritai literatūros lauke – aktyvumą:

Priklausiau [sekcijai – *SV*], kol galų gale mane iš jos taip pat pašalino, nes aš nieko nespausdinau. [...] Turbūt iki kokių 1960 metų aš nieko niekur nerodžiau. Paskui buvau išbrauktas iš sąrašų. Bet kai pirmoji knyga išėjo 1971 metais, tada vėl buvau neva grąžintas į sekciją. Tada – jau taip. O padėjo man knygelę išleisti ir Marcius, ir Sigitas – jie prisidėjo. Aš jiems nunešiau rankraštį, tai yra mašinraštį, paprašiau, kad jie pažymėtų, ko aš turėčiau atsisakyti, ką pataisyti. Aš ir dabar turiu tą rankraštį su jų pastabom. Truputėlį kai ką pramečiau, ir praėjo.³⁰⁷

Čigriejus sekcijos nariu buvo ilgai dėl savo nonkomformistinės laikysenos³⁰⁸, o jo kūryba susirinkimuose svarstyta mažiausiai du kartus: 1957-aisiais, stojimo į sekciją metu (priekaištauta ideologiškai, esą „pradedantysis poetas dar nepajėgia atskleisti temos, nemoka įsigilinti į gyvenimo problemas [...] per didelis nukrypimas į gamtos vaizdavimą.“³⁰⁹), ir 1971-aisiais, kai galiausiai pasirodė jo pirmoji knyga. 1971-ųjų gruodžio 9-osios susirinkime jo tesktus gyrė Viktorija Daujotytė („Laisvas, savitas mąstymas“), Kęstutis Nastopka („autentiškumas tradicinių dalykų srityje“), Vytautas P. Bložė („pačiuose paprasčiausiuose dalykuose išvelgia amžinas, svarbias problemas“), Nijolė Blaževičiūtė („ryšys su gyvenimu, su žeme“) ir

³⁰⁶ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos narių sąrašas (1960 11 10), LLMA, F. 34, ap. 1, b. 312, l. 172.

³⁰⁷ „Mes turėjom tarpusavyje visiškai laisvą pasaulį“, Rimanto Kmitos pokalbis su poetu ir prozininku Henriku Algiu Čigriejumi, 2012 12 19, in: *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 165.

³⁰⁸ Save laikęs „karšto, sangviniško būdo“ (už kurį vis „prisivirdavo košės“), Čigriejus teigė taip ir neišspausdinęs nė vienos ideologiškai tinkamos eilutės: „Kadangi niekaip negalėjau priversti save parašyti ką nors „valdiško“, nelabai norėjo mano kūrybą spausdinti. Nemokėjau rašyti apie tai, kas manęs nejaudina – apie visokius „komunizmo rytojus“ – „Nemokėjau rašyti apie tai, kas manęs nejaudina“: Henriką Algį Čigriejų kalbino Saulius Vasiliauskas, *Kelionė*, 2014, Nr. 2(26), p. 72.

³⁰⁹ D. Antanaitis, „Jaunųjų rašytojų sekcijoje“, *Literatūra ir menas*, 1957 11 30.

kiti dalyviai³¹⁰. Tokie vertinimai turėjo sustiprinti Čigriejaus – „vėluojančio“ debiutanto – statusą ir vietą lauke.

3.1.2. Vadavimasis iš trafaretinės retorikos ir narių skaičiaus augimas („iššaldymas“) 7–8 dešimtmečiais

Į sekciją atėjus Vytautui P. Bložei, Sigitui Gedai³¹¹ (įstojo 1965³¹²) ir kitiems charizmatiškesniems, drąsesniems, atviresniems rašytojams ir kritikams, septintuoju dešimtmečiu diskusijos susirinkimuose gyvėjo, aštrėjo, virto labiau provokuojančiomis ir išjudinančiomis literatūrinį gyvenimą. Pavyzdžiui, Bložė viename susirinkimų, užuot tik reagavęs į svarstomų autorių kūrybą, bandė formuluoti platesnį klausimą apie skaitytojų lūkesčius ir autoriaus individualumo svarbą³¹³. Tarp kitų išsiskiria ir vėliau į sekciją įstojusio Sauliaus Tomo Kondroto laikysena. Literatūrologo Algimanto Bučio rekomendacijoje, rašytoje Kondrotui stojant į LTSR Rašytojų sąjungą, teigiama, kad šis trikdė „formalizmą ir apsnūdimą Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimuose.“³¹⁴ Skaitant protokolus atrodo, kad Kondrotas tiesiog nepataikaudavo, ieškodavo kritiškesnių ir su ideologinėmis „tiesomis“ nesisiejančių argumentų. Pavyzdžiui, viename sekcijos susirinkimų 1973-aisiais buvo svarstyta Birutės Vėlyvytės apysaka „Diena“, apie kurią Kondrotas atsiliepė: „kompozicija man nekrito į akis. Skaitant nebuvo už ko užsikabinti, nėra apysakoje gilumo, nesimato autoriaus pozicijos, pramoginė literatūra, dvimatis vaizdas.“³¹⁵ Savo elgesį sekcijos susirinkimų metu jis retrospektyviai vertina taip: „bandydavau

³¹⁰ Kritikos beveik nebuvo, tik Alfredas Guščius priekaištavo, kad „Čigriejaus šiuometinė poezija kažkuo šalta ir racionali, gal kliud[o] savęs pasmerkimas, objektyvizmas.“ – Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo protokolas, 1971 12 09: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 587, l. 7–9.

³¹¹ Gedos ištarmės apskritai išsiskiria sovietmečio fone: paprastai jo pasisakymai, išlikę protokoluose, struktūruoti, problemiški, provokuojantys nuo pat įžangos, pavyzdžiui: „Elgeta pavydi elgetai, o poetas poetui, – yra pasakęs dar Hesiodas. Jeigu turime kokių nors literatūrinių ambicijų, vargu ar kratysimės šito pasakymo. Ir visgi reikia turėti drąsos ir vyriškumo pakilti aukščiau savęs, išeiti iš savęs. [...] Reikia naujai suvokti tuos dalykus, kurie sukurti iki mūsų ir be mūsų.“ – LTSR Rašytojų sąjungos narių visuotinio susirinkimo „Jaunosios literatūros pamainos ugdymo ir auklėjimo klausimai“ protokolas, 1971 04 20, LLMA, F. 34, ap. 1., b. 585, l. 93.

³¹² „S. Gedos kūryba apsvaistytą Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijoje, Sigitas priimtas į jos narių eiles.“ – Sigitas Gedos eilėraščių publikacija, *Tarybinis studentas*, 1965 02 18.

³¹³ „Ko turėtų laukti skaitytojas iš jaunųjų poetų? Svarbu surasti kažką pastovaus ir savito.“ – Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo protokolas (1971 12 09), LLMA, F. 34, ap. 1, b. 587, l. 8.

³¹⁴ Sauliaus T. Kondroto asmens byla: LLMA, F. 34, ap. 4, b. 104, l. 17.

³¹⁵ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo, įvykusio 1973 V. 24 d., protokolas, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 625, l. 73.

pagyvinti tuos aptarimus. Buvau jaunas ir arogantiškas ir sakydavau ką galvojau. Kartais tai nebuvo pagyrimai.“³¹⁶ Manytina, kad tokia – charizmatiškesnė, drąsesnė – Kondroto, Gedos, Bložės, Kubiliaus, Daujotytės, Martinaičio, Venclovos³¹⁷ ir kitų ryškių asmenybių – laikysena ne tik veikė sekcijos susirinkimų eigą bei darė juos turiningesnius, bet ir implikavo atmosferos laisvėjimą, vadavimąsi iš formalesnės, trafaretinės retorikos.

1971-aisiais Vilniaus ir Kauno jaunųjų sekcijos minėjo veiklos 25-mečio sukaktis. Šia proga pasirodė straipsniai, sekcijų istorijos apžvalgos, „iškilęs ginčas dėl genealoginio medžio amžiaus ir šakų skaičiaus“³¹⁸. Daujotytė fiksavo, kad tuo metu Vilniaus sekcija sudaro maždaug trečdalį „visų jaunųjų poetinių pajėgų“³¹⁹ (17 narių jau išleidę „PK“), o Sluckis kone šlovino sekcijos istoriją („Neabejodami galime teigti, kad šis sambūris – Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija – buvo revoliucinis sambūris ir šia – geriausia – prasme avangardinis. Jo reikšmė tiesiog didžiulė ir pranoksta net talentingiausių savo narių įnašą į to meto literatūrą.“³²⁰), tačiau čia pat tarsi pripažino ir jos ideologiškumą, perdėtą priklausymą nuo partinės priežiūros:

Aišku, vargu ar kas išmoko rašyti tose mūsų sekcijose, – nestigo jose ir literatūrinių mažaraščių, bet idėjiškai joje grūdinosi visi, daugiau ar mažiau talentingi [...] Ginčai ir disputai, įsiliepsnodavę susirinkimuose, beveik nebuvo susiję su grožine literatūros funkcija – vien apsisprendimo, aktualumo ir kovingumo reikalavome. Daug kur perdėjome, tiesiog svaiciojome, mokydami idėjiškumo už save jaunesnius ir vyresnius, kalbėjome nuoširdžiai ir gaires susmaigstėme ryškias. Įtikinti galėjome ne meniniu brandumu ir logika, o entuziazmu, energija, idėjinio kryptingumu³²¹.

³¹⁶ „Dabar viską laimingai pamirštu“: Rašytoją Saulių Tomą Kondrotą kalbina Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2018, Nr. 1, p. 142.

³¹⁷ Kęstutis Nastopka prisimena: „1959 m. pradžioje dalyvavau Jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkime, kuriame svarstyti T. Venclovos ir Vlodo Šimkaus eilėraščiai. Bandyta juos supriešinti. Man padarė įspūdį savarankiška T. Venclovos laikysena. Supratau, kad tai yra kitokia poezija, negu ta, kuria rėmėsi ne tik nuožmūs poeto kritikai, bet ir palankiau jo atžvilgiu nusiteikusiai lyginę jį su lietuvių simbolistais. Tomas pareiškė, kad jo autoritetai yra B. Pasternakas ir O. Mandelštamas. Nors ne viską supratau, buvau T. Venclovos pusėje.“ – „Grožinė knyga gali padaryti pasaulį jaukesnį ir žmoniškesnį“: Andrius Jakučiūnas kalbina Kęstutį Nastopką, *Nemunas*, 2013 03 07–13, p. 5.

³¹⁸ Alfonsas Maldonis, in: LTSR Rašytojų sąjungos narių visuotinio susirinkimo „Jaunosios literatūros pamainos ugdymo ir auklėjimo klausimai“ protokolai, 1971 04 20, LLMA, F. 34, ap. 1., b. 585, l. 15.

³¹⁹ Viktorija Daujotytė, „Kas lieka po ieškojimų“, *Literatūra ir menas*, 1971 03 20.

³²⁰ Mykolas Sluckis, „Saugokime ugnį“, *Literatūra ir menas*, 1971 03 20.

³²¹ *Ibid.*

Šia prasme Sluckio mintys prieštaringos: viena vertus, sekcija šlovinama kaip masių verbavimo į socialistinę sistemą įrankis, kita vertus, bandoma ir kritikuoti anksčiau vyrausį perdėtą jos susitelkimą į socrealistines direktyvas. Taip, matyt, atiduodama duoklė sistemai, bet tuo pačiu siekiama ir daryti įtaigą, įtikti bendruomenei, parodyti, kad „laikai pasikeitė“, „praeities klaidos“ nesikartos, bet jaunųjų ugdymo tinklas ir toliau turės „sėkmingai“ funkcionuoti. Sykiu, pasikeitus atmosferai lauke, bandoma pateisinti, prieš naująją kartą reabilituoti ir savo paties, ir visos kartos anuometines laikysenas: „Vaikščiodavome išdidūs, pečius suglaudę, nè nemanydami, kad anksčiausiai pradėjusių lauks didžiausios pagundos ir didžiausi išbandymai. Iš mūsų ne pagal jėgas reikalavo, o, atseikėję vienadienės šlovės, negailestingai spraudė į siauručius bekonfliktiškumo gardus – net kaulai tarpais braškėjo.“³²²

Po 1972-ųjų įvykių Kaune jaunųjų rašytojų kontrolė tapo akylesnė ir griežtesnė. 1976-aisiais priimtas TSKP CK nutarimas „Dėl darbo su kūrybiniu jaunimu“³²³. Apie reiklesnį ideologinį „auklėjimą“ liudija ir sekcijos narių skaičius, aštuntuoju dešimtmečiu staiga ėmęs augti. Palyginkime³²⁴:

Metai	Narių skaičius
1961	33
1970	34
1971	37
1972	50
1975	61
1977	64
1978	72
1980	63
1981	69

³²² *Ibid.*

³²³ Valentinas Sventickas, buvęs sekcijos pirmininku 1976–1978 m., prisimena po jo sustiprėjus dėmesiui jauniems: „Reikalas tas, kad bene 1976 m. buvo priimtas TSKP CK nutarimas „Dėl darbo su kūrybiniu jaunimu“. Štai dėl ko randu savo užrašuose žinių, kad Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininkui buvo „suteikta garbė“ kalbėti reikšminguose forumuose: Rašytojų sąjungos suvažiavime (1976), Jaunųjų kūrybinių darbuotojų pasitarime (Meno darbuotojų rūmai, 1977), Rašytojų susirinkime aptariant naująją TSRS konstituciją (1977), Rašytojų sąjungos valdybos plenumo (1978) ir pan. Partija rūpinosi mumis ir mūsų idėjiškumu!“ – Valentinas Sventickas, „Ką radau savo užrašėliuose apie Vilniaus jaunųjų rašytojų sekciją“, iš mano asmeninio archyvo – *SV*.

³²⁴ Skaičiai ne visai tikslūs, nes kisdavo ir metų eigoje, priimant naujus ar šalinant neaktyvius narius (surasti visų sąrašų archyvuose nepavyko, tačiau ir iš pateiktųjų matyti tendencija).

Didėjęs narių skaičius ir jų amžiaus vidurkis³²⁵ rodo veikiau ne apie palengvėjusias įstojimo į sekciją sąlygas, o narių „iššaldymą“, vėluojančias pirmąsias / antrąsias knygas³²⁶, neprileidimą prie narystės Rašytojų sąjungoje.

3.1.3. Ryšiai su jaunaisiais latvių rašytojais

Pokalbiuose su buvusiais sekcijos nariais kaip viena reikšmingiausių veiklų, sustiprėjusi aštuntuoju dešimtmečiu, įvardijami ryšiai su jaunaisiais latvių rašytojais³²⁷ (protokoluose tokie ryšiai vadinti „jaunosios literatų kartos internacionaliniu auklėjimu“), kurie pasireiškė ne tik bendrais renginiais, kelionėmis, vertimų publikacijomis³²⁸, bet ir dešimties jaunųjų lietuvių („Aušroje pagimdyta širdis“³²⁹) ir latvių („Mes atėjome į šį pasaulį“, 1983)³³⁰ poezijos vertimų rinkinių išleidimu.

Vertėjas Arvydas Valionis teigia, kad bendradarbiavimo su jaunaisiais latviais užuomazgomis galima laikyti dar 1961-aisiais Vilniaus universitete susikūrusį latvių kalbos būrelį³³¹, o sekcijoje jis įgavo pagreitį, itin

³²⁵ 1973-aisiais bendras narių amžiaus vidurkis buvo 29,5 m. (kritikų – 27, prozininkų – 29, poetų – 30). Viename ataskaitinių pranešimų rašoma, kad didelis vidurkis susiklostė dėl jos narių gretose esančių narių „su solidžiu gyvenimo bagažu“ – tokiais išskiriami H. Čigriejus, L. Gutauskas, G. Jokimaitis ir kiti, ilgai laikyti (tik) sekcijoje. Žr. Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos valdybos Ataskaitinis pranešimas apie 1973 metų kūrybinę, organizacinę veiklą, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 625, l. 53.

³²⁶ Dar 1971-ųjų balandžio 20-ąją vykusiam Rašytojų sąjungos susirinkime, skirtame „Jaunosios literatų pamainos ugdymo ir auklėjimo klausimams“ aptarti, Aleksas Dabulskis viešai ironizavo uždelstų debiutų tema: „Kažkurį laiką tokios mintys net kamuodavo: „debiutuosiu ar nedebituosiu?“ Gyventi, ar mirti. Gal iš tikrųjų mirsiu, ir po mirties greičiau išleis, bet dieve sergėk, jeigu ten anapus sutiksiu darbo su jaunaisiais komisiją. Ji pasakys, kad tu miręs, ir tavęs neleis.“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 585, l. 62–63.

³²⁷ Apie lietuvių ir latvių literatų ryšius daug rašė Kęstutis Nastopka. Pasak jo, ryšių užuomazga sovietmečiu galėtume laikyti 1952-aisiais Vilniuje ir 1956-aisiais Rygoje vykusius rašytojų susitikimus, kada „pirmąsyk po karo buvo pasikeista didesnėmis delegacijomis, užsimezgė glaudesni asmeniniai kontaktai.“ – Kęstutis Nastopka, „Latvijoje, dainos pavėsy“, *Literatūra ir menas*, 1979 12 29.

³²⁸ Pavyzdžiui, 1980 „Nemuno“ 5-ajame nr. spausdinama jaunųjų latvių poetų Knuto Skujenieko, Maros Misinios, Maros Zalytės ir Viktoro Avuotinio kūryba. Prie publikacijos esančiam Zitai Mažeikaitei įvade rašoma, jog tai – „suvirtėjusios Vilniaus ir Rygos jaunųjų rašytojų draugystės vaisiai.“

³²⁹ Rygos leidykloje „Liesma“ jaunųjų lietuvių poetų rinkinys „Aušroje pagimdyta širdis“ pasirodė beveik metais vėliau nei latvių Lietuvoje.

³³⁰ *Mes atėjome į šį pasaulį*: eilėraščių rinkinys, sud. Arvydas Valionis, Vilnius: Vaga, 1983. [tiražas – 3000]. Arvydas Valionis teigė, kad „[k]nyga pažymėjo ryšių tarp sekcijų 10-metį.“ – Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos ataskaitinio susirinkimo protokolai, 1983 10 14: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 891, l. 5.

³³¹ Galima išskirti ir almanache „Jaunieji“ anksčiau pasirodžiusius poezijos vertimus: latvių – 1958-aisiais, estų – 1959-aisiais.

išsiplėtojo: „O vėliau, kada mes, Vilniaus ir Rygos rašytojai, pradėjom bendradarbiauti, tai čia, sakyčiau, buvo pats tas gražiausias kokių penkerių metų laikotarpis. Mes keisdavomės grupėmis – vienais metais mes vykdavom į Rygą, kitąmet latviai atvažiuodavo čia. Latvijoje keliaudavom po literatūrines vietas, lankydavom rašytojų muziejus, vykdavo susitikimai, skaitydavom vertimus...“³³² Sekcijos veiklos ataskaitoje už 1973-uosius metus minima bendradarbiavimo simboliu tapusi dovana: „Laidos televizijoje metu latviai pateikė mums malonią staigmeną – įteikė mūsų sekcijai latvių poezijos medžio šakelę (medžio raižinį), pageidaudami, kad ji taptų savotišku prizu už latvių poezijos vertimus. Mes ilgai nelaukė ir su malonumu šią šakelę pavertėme pereinamuoju sekcijos prizu už geriausią metų latvių eilėraščio vertimą į lietuvių kalbą.“³³³ Šį prizą pirmasis pelnė bene ilgiausiai sekcijoje išbuvęs – hierarchijoje aukščiau nepraleistas – Gediminas Jokimaitis³³⁴. 1973-aisiais sekcija įsipareigojo ne tik kas 2–3 metus rengti susitikimus su latvių jaunaisiais literatais, bet ir kasmet spaudoje paruošti „latvių jaunųjų literatų kūrybos puslapį su latvių kritiko apžvalginio straipsniu“³³⁵.

1981-ųjų kovo 26-ąją sekcijos nare tapusi Danutė Kalinauskaitė taip pat išskiria ryšius su latviais: „atsimenu, važiuavom į Rygą. Margiris Majevskis – Vaičiūnaitės vyras – mus vežėsi į Rygą susitikti su ne tik jų jaunaisiais rašytojais, bet ir Rašytojų sąjungos nariais.“³³⁶ Danielius Mušinskas teigia ryšius su latviais buvus vienu idomesnių sekcijos dalykų: „Atsimenu Marą Zalitę, kuri vėliau buvo „Karogs“ žurnalo vyriausioji redaktorė, Hermaną Margirį Majevskį, kuris mokėjo lietuviškai ir būdavo tarsi mūsų atstovas. Dainis Grinvaldas tada buvo Jaunųjų sekcijos pirmininkas, mačiau, tebesispausdina latvių literatūrinėje spaudoje.“³³⁷ Susirinkimuose buvo kilusi idėja leisti ir jaunųjų latvių-lietuvių prozos rinkinius (visgi idėja nerealizuota), svarstyta, ko galima pasimokyti-perimti

³³² Iš asmeninio interviu su Arvydu Valioniu, 2019 08 29.

³³³ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos veiklos ataskaita už 1973-uosius metus: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 625, l. 49

³³⁴ „Pereinamasis prizas už geriausią išverstą latvių poeto [Pėterio Zirnycio – *SV*] eilėraščių į lietuvių kalbą įteiktas poetui, sekcijos nariui G. Jokimaičiui.“ – Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo protokolas, 1973 05 24: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 625, l. 72.

³³⁵ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo protokolas, 1973 04 27: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 625, l. 76.

³³⁶ Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

³³⁷ „Literatūra daliai žmonių visuomet bus ne pramoga, o likimas“, su Danieliumi Mušinsku kalbėjosi Antanas Šimkus, *Literatūra ir menas*, 2006 07 21.

iš latvių sekcijos³³⁸ (vadinamos Studija): „Latvių studijos patirtį ar perimsime, ar ne – reiktų diskutuoti. Jų profilis kitoks.“³³⁹

3.1.4. Jaunųjų kritikų vaidmuo ir turiningiausi sekcijos veiklos metai

Svarstant, kas praturtindavo sekcijos susirinkimų turinį, išskirtinas kritikų vaidmuo³⁴⁰. Išsamiau ir analitiškiau aptardami svarstyta kūrybą ar / ir skaitydami ilgesnius pranešimus, jie pagyvindavo bendrą darinio veiklų atmosferą. Diskusijomis³⁴¹, ypač paskutiniu sekcijos veiklos dešimtmėčiu, siekta kuo plačiau aprėpti literatūros lauką (diskutuojama ne tik apie knygas, bet ir apie ryškesnes publikacijas, kartos jungtis), formuluoti raidos tendencijas, kvestionuoti tradiciją, laikysenas, požiūrius. Pavyzdžiui, 1983-ųjų spalio 14-ąją vykusiam sekcijos susirinkime tuometinis pirmininkas Danielius Mušinskas perskaito metų veiklos ataskaitą, Janina Riškutė aptaria ryškesnes praėjusių metų poezijos knygas (išskiria kitonišką Ramūno Kasparavičiaus), Aleksandras Krasnovas – prozos, Algis Kalėda – kritikos, Arvydas Valionis kalba apie ryšius su latviais, į diskusiją įsijungia Danutė Kalinauskaitė („Jaunųjų pozicija literatūroj. Dvasinio gyvenimo anemijos metas. Gink dieve, neišjudinkim stovinčio vandens“), Valdemaras Kukulas („Prozos knygos toli gražu nesilygiuoja į bendrą literatų lygį“), Antanas Drilinga („Sekcija neišmokys ir nebemokys, kaip rašyti, ką. Svarbiau – bendravimas.“), Elena Mezginaitė („Iš šalies žiūr[įt] – mažėja ateinančių į susirinkimus. Jie akademiškesni.“) ir kiti dalyviai. Žvelgiant į protokolą, bene vienintele „duokle“ ideologijai galėtume laikyti po diskusijų sekusį „Taikos“ kolūkio atstovės – bibliotekos vedėjos – žodį ir „gražius

³³⁸ Palyginti Lietuvos, Latvijos ir Estijos jaunųjų literatų sambūrių veiklą galima remiantis 1986-aisiais „Veidų“ almanache publikuota kronika: „Jaunųjų rašytojų sekcijose (1984)“, Veidai: jaunųjų kūrybos almanachas, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 308–313. Tame pačiame „Veidų“ numeryje publikuojami ir Kornelijaus Platelio, Aurelijaus Katkevičiaus, Almio Grybausko bei Valdemaro Kukulo samprotavimai apie jaunąją latvių poetų kartą, lietuvių ryšius su ja; taip pat almanache spausdinta latvių rašytojo Hermano Margero Majevsio esė „Kartos ženklas“.

³³⁹ Vaidotas Daunys, Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos ataskaitinio susirinkimo protokolai, 1983 10 14: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 891, l. 5.

³⁴⁰ Vieniems kritikams įstojus (persikėlus) į Rašytojų sąjungą, į sekciją buvo bandoma pritraukti naujų, pavyzdžiui, 1984-aisiais Albertas Zalatorius rekomendaciją Jonui Šlekiui pradeda taip: „Jaunųjų rašytojų sekcijai sumažėjus dviem kritikams (A. Krasnovą ir S. Žuką priėmus į Rašytojų sąjungą), būtų tikslinga papildyti tą sekciją naujais panašios kategorijos literatais. Manoma, kad tinkamas kandidatas tokiame papildyme yra Jonas Šlekys.“ – Alberto Zalatoriaus rekomendacija Jonui Šlekiui, 1984 02 06: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 903, l. 17.

³⁴¹ Dalis sekcijos diskusijų vėliau inicijuodavo bendras publikacijas spaudoje, pavyzdžiui: Vaidotas Daunys, Arvydas Valionis, Sigita Geda ir kt., „Kokio perlo ir kur ieškoti“ (Jaunųjų kūrybos klausimai: *vertimas*), *Komjaunimo tiesa*, 1984 01 13.

taikiečių linkėjimus“, įteikiant kolūkio premiją. Esminiai susirinkimo akcentai vėliau, kaip buvo įprasta, referuoti spaudoje³⁴².

1983–1987 sekcijos pirmininko pareigas ėjęs Vaidotas Daunys savo entuziazmu literatūrai ir kultūrai socialiai išipareigojusiojo laikysena³⁴³ į sekciją pritraukė daug talentingų jaunųjų rašytojų, kritikų, palaikė problemiškesnę ir akademiškesnę susirinkimų eigą³⁴⁴, ne tik ėmėsi naujų asmeninių iniciatyvų³⁴⁵, bet ir skatino, rėmė kitų idėjas. Pavyzdžiui, Alis Balbierius sekciją sieja ir su žaliųjų judėjimo užuomazgomis – ekologiniu žygiu: „Jo, [Daunys], mano bičiulis, Jaunųjų rašytojų sekcijos vadas. [...] Ir jis suorganizavo, mano iniciatyva, Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos ekologinį žygį. [...] Mes praplaukėm Žeimeną ir Nerį. Su mumis plaukė [Braziūnas], Daunys, aš, toks mano bičiulis, dirbęs ornitologu Ventės rage, Valentinas Pabrinkis. Ir plaukė ten du žmonės iš Gamtos apsaugos komiteto.“³⁴⁶

Kalinauskaitė, į sekciją priimta 1981-aisiais (tame pačiame susirinkime kaip ir Daunys)³⁴⁷, dalyvavimą sekcijoje vertina palankiai, mano, kad tuo metu ji buvo intelektualiai stipresnė, gyvesnė už Rašytojų sąjungą ir hierarchiškai svarbesnė už Vilniaus universiteto literatų būrelį:

³⁴² Visos diskusijos citatos iš: „Ar viską padarėme“, *Komjaunimo tiesa*, 1983 10 28; *Literatūra ir menas*, 1983 10 29.

³⁴³ Pasak Ritos Tutlytės, „Daunys – „tamsybių vaiko“ antipodas – buvo svarbi paskutinio sovietinio dešimtmečio literatūrinio gyvenimo figūra, jaunuosius rašytojus telkęs bendriems sumanymams, savirealizacijai, kūręs perdėm pozityvią programą. Pozityvi veiklos nuostata ikisąjūdiniu dešimtmečiu atrodė gana konformistinė arba idealistinė... Jos vertė išryškėjo tik daug vėliau.“ – Rita Tutlytė, „Gėlių vaikai“ ir „blogio gėlės“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra /1988–2002/*, sud. G. Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 97.

³⁴⁴ „Gal kai kurie mūsų pokalbiai ir turėjo akademiškumo atspalvių, bet nemanau, kad jie prieštaravo sekcijos darbo profiliui. Galvoju, kad sekcijai nė kiek nekenkia rimtesnė darbo atmosfera, pati savaime tarsi rodanti, jog mums svarbesnės ne asmeninės ambicijos (jose paprastai būna maža tiesos), o tolerantiškas pasikeitimas apgalvotomis nuomonėmis.“ – Ataskaitinis Vaidoto Daunio pranešimas už Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos veiklą 1984-aisiais, 1984 11 10: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 903, l. 83.

³⁴⁵ Pavyzdžiui, 1983 11 26 jaunimo studijoje pradedamo rengti jaunimui skirtos informacinės laidos apie literatūros ir muzikos naujienas: „Ar poetui būtina spręsti asmeniškumo ir visuomeniškumo klausimą? Tokį klausimą poetas ir literatūros kritikas Vaidotas Daunys pateiks pirmosios knygos „Slenka žaibas“ autoriui Vladui Braziūnui.“ [vėliau laidoje dalyvauja kiti sekcijos nariai, Valionis su Dauniu kalba apie vertimus ir t. t.] – „Jaunimo studija“, *Kalba Vilnius*, 1983, Nr. 48.

³⁴⁶ Alį Balbierių kalbino Jūratė Kavaliauskaitė, redagavo Jogilė Ulinskaitė, pokalbis parengtas projektui „Nematoma sovietmečio visuomenė“, TSPMI, 2011 01 14 [su pokalbiu susipažinta gavus rašytojo ir projektų vadovų sutikimą – *SV*].

³⁴⁷ „[1981 m.] Kovo 26 d. Vilniaus jaunieji rašytojai aptarė 1980 m. pirmąsias knygas. Į sekciją priimti nauji nariai: poetai V. Daunys, J. Baranauskas, prozininkė D. Kalinauskaitė, kritikai E. Baliutytė, J. Riškutė, S. Gaižiūnas, vertėja D. Sirijos-Giraitė.“ – *Literatūros panorama '81*, sud. A. Valionis, E. Vanagienė, Vilnius: Vaga, 1983, p. 258.

Tais laikais buvo svarbu aptarti literatūros procesą, laikyti ranką ant pulso: kas vyksta, kur eina proza, kur eina poezija?.. Dabar jau nieko tokio nelikę, aišku, ir tokios struktūros kaip ta sekcija nebėra. Kai Vaidotas atėjo ten vadovauti, jis labai pakėlė intelektualinę kartelę. Jis pats buvo intelektualas, krimto Hegelį, sakydavo man: „Hegelį aš skaitau kaip aukščiausios prabos poeziją. Man jo sąvokynas, visas žodynas skamba kaip gražiausia muzika!“. Jis uždavė toną sekcijai. Kas man imponuodavo, tai, kad ten būdavo daug jaunų literatūros mokslininkų: Saulius Žukas – žvaigždė; Jūratė Sprindytė, Elena Baliutytė, Silvestras Gaižiūnas, Vilius Gužauskas, Aleksandras Krasnovas, Algis Kalėda... Tai tokia kompanija, kuri buvo gerai pasiruošusi – ne tik kūrybos, bet ir teorinei refleksijai. Tai buvo lygis ir šitas lygis atėjo su Dauniu. [...] Bet savo žmonių pasirengimu, intelektualiniu lygiu, sekcija davė kruopų tai sąjungai. Ten gi buvo ir visi bieliausai, visokie požeros, visi bonzos ir bebrai sulindę. O čia buvo gyvas jaunų žmonių, kitos kartos, kitų kartų sambūris. Sakyčiau, sekcija man buvo... aišku, aukščiau už literatūros būrelį!³⁴⁸

1984-aisiais sekcijoje Daunys inicijavo diskusijas apie naujo jaunųjų kūrybos almanacho būtinybę. Idėja motyvuota „Vagos“ leidykloje susidariusia „70 autorių, norinčių leisti pirmąją knygą“, eile³⁴⁹. Rašte, skirtame Rašytojų sąjungos valdybai, teigta, kad „[j]aunųjų rašytojų leidinys aktualus ne kaip alternatyva „Pirmosioms knygoms“, o kaip būtinas leidybinis plotas analizuoti, apibendrinti, galų gale sistemingai sekti tą kūrybinės raidos procesą, supantį periodiškai pasirodančias pirmąsias, antrąsias ir trečiąsias knygas. „Pirmosios knygos“ serijos toks leidinys negali ir neturi pakeisti; jo tikslas būtų suteikti šiai serijai, kaip ir daugeliui kitų konkrečių jaunosios literatūros reiškinių, būtiną vertinimą, analizės ir naujų ieškojimų kontekstą.“³⁵⁰ Iš viso išdėstoma devyni (žiūrint šių dienų akimis – logiški ir pagrįsti) punktai, kodėl toks leidinys reikalingas jauniems, kodėl jo koncepcijos nedera lyginti su anuometėjusiais „Jaunaisiais“ (1948–1960).

³⁴⁸ Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

³⁴⁹ Toks jaunųjų rankraščių „išsaldymas“, „konservavimas“ jaunųjų sekcijoje, neprileidžiant prie narystės Rašytojų sąjungoje, tęsėsi iki pat sovietmečio pabaigos. Sigitas Geda 1988-ųjų gruodžio 27-ąją vykusiame Rašytojų sąjungos valdybos plenumo teigė: „Bene prieš savaitę buvome Vilniaus jaunųjų sekcijos ataskaitiniam susirinkime, gal prieš mėnesį – Kauno. Ir visur tas pats – žmonės, kuriems arti keturiasdešimt. Kad jie geri rašytojai – tas nelabai ką reiškia. Daugiau mums reiškia tai, kad jie nėra išleidę po daug knygų... Pasimetimas ir rezignacija, jokios perspektyvos nematymas. Iš kur visa tai? Iš to, kad prieš dešimt ar penkiolika metų mūsų sąjunga tapo tokiu išrinktųjų daržu? // Tik tada, kai nedelsiant į Rašytojų sąjungą bus priimta 15 ar 20 jaunųjų sekcijoje užsibuvusių rašytojų, mes gausime šviežio kraujo, o sekcijos savo ruožtu atgaus prasmę ir autoritetą jauniausiųjų akyse.“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 1001, l. 62.

³⁵⁰ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos valdybos raštas LTSR Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumui, 1984: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 903, l. 54–57.

Netrukus šią iniciatyvą parėmė ir Kauno jaunųjų rašytojų sekcija bei jos pirmininkas Donaldas Kajokas³⁵¹.

1986-aisiais pasirodė pirmasis jaunųjų kūrybos almanacho, pavadinto „Veidai“, numeris (iš viso pasirodo penki numeriai)³⁵². Reikliai, kritiškai ir kiek ironizuodamas jį pasitiko Geda³⁵³. Vidmanto Valiušaičio laiškas Giedriui Viliūnui liudija apie lauke tvyrojusią konkurenciją, laikysenų priešpriešas, socialinio ir simbolinio kapitalų svarbą: „Geda išsižeidžia kam ne jis „Veidų“ sudarytojas, todėl dvi skiltis prirašo kaip negiliai almanachas „Veidai ir vaizdai“, o pabaigoje nelyginant Poncijus Pilotas nusiplaudamas rankas pareiškia asmenine nuoskauda alsuojančią abejonę, girdi, jis nežinąs kaip almanachas atlaikys jaunų grafomanų šturmą...“³⁵⁴.

Be gausių poezijos, prozos, dramaturgijos, vertimų, filosofijos, egodokumentikos publikacijų, „Veiduose“ diskutuota ir apie jaunųjų rašytojų sekcijos paskirtį, apie jos veiklos istoriją pasisakė dalis buvusių pirmininkų.

1988-aisiais išėjusiame trečiajame jaunųjų kūrybos almanacho numeryje publikuoti komentarai tema „Seksija ar studija?“, kuriuose artikuliuoti skirtingi jaunųjų požiūriai į kolektyvinę veiklą, santykį tarp vienatvės, individualumo ir veikimo būriu: Kalinauskaitė, dalyvavimą seksijoje vertindama pozityviai, išskiria joje vykstančių diskusijų intelektualinį lygį, kurį reprezentuoja almanachas („Seksijos situaciją gerai išreiškia „Veidai“. Gražiausias, ryškiausias jų bruožas – tai visų pirma bandymai eseistiškai apmąstyti, teoriškai reflektuoti, formuluoti problemas [...] jaunieji dabar būtent tokie – gerai teoriškai pasirengę [...]“³⁵⁵), taip pat ji kritikuoja perdėtą seksijos elitizmą, su(si)reikšminimą („Ar nebaugina išaugęs seksijos statusas, tam tikra rimtumo mina, ar neatrodo kartais, jog čia bendrauja monstrai, jog paprastam eiliniam tyleniui literatui baugu praverti duris? Ar netenka kartais ginti paprastutės tiesos, jog gabus poetas ar prozininkas gali būti paprasčiausiai drovus, tylus žmogus ir nebūtinai jis turi mokėti kalbėti apie kūrybą [...]“³⁵⁶); Marijus Jonaitis (Šidlauskas)

³⁵¹ Kauno jaunųjų rašytojų seksijos valdybos raštas LTSR Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumui, 1984 10 04: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 903, l. 58.

³⁵² Plačiau almanacho turinį ir jo reikšmę yra aptaręs M. Kvietkauskas, žr.: Mindaugas Kvietkauskas, „Jaunesniųjų rašytojų pasaulėžiūros orientyrai“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra /1988–2002/*, sud. G. Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 157–160.

³⁵³ Žr. Sigitas Geda, „Veidai ir vaizdai“, 1986, prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/tekstai/197-geda-sigitas/1098-veidai-ir-vaizdai> [žr. 2020 06 09].

³⁵⁴ Iš Vidmanto Valiušaičio laiško Giedriui Viliūnui, 1986 04 11, asmeninis Vidmanto Valiušaičio archyvas.

³⁵⁵ Danutė Kalinauskaitė, „Seksija ar studija“, *Veidai–87*, 1988, p. 11.

³⁵⁶ *Ibid.*

svarsto, kas vienija sekcijos narius ir kvestionuoja sekcijos atsinaujinimo reikiamybę („Bet tiesa ir tai, jog siekdami radikalesnio atsinaujinimo turėtumėm išsivaikščioti kas sau ir užleisti vietą jaunimui. Tačiau jaunimas nelabai siūlosi – negi gaudysi už pakarpos kaip į rekrūtus...“³⁵⁷), Markas Zingeris klausia, ar sekcijos susirinkimuose „tinkama akustika asmenybės balsui“, kritiškai žvelgia į suvešėjusį jaunųjų literatų karjerizmą („visi, atrodo, tenori pakliūti į tą pažadėtą RS, o ne klausytis savojo balso...“³⁵⁸), teigia, kad kūrybinis susibūrimas vertingas tiek, kiek provokuoja intelektą ir vaizduotę.

Sprendžiant iš įvairių literatūrinių iniciatyvų bei išlikusių diskusijų-komentarų, galima reziumuoti, kad tuo metu daliai narių sekcija buvo tapusi būtent intelekto ir vaizduotės stimuliavimo, idėjų apykaitos erdve.

Devintajam dešimtmečiui baigiantis sekcijos veikla darėsi vis fragmentiškesnė, kol galiausiai visai nunyko (Balbierius: „Taigi kad tą sekciją mes ir uždarėm, mes tyliai numarinom, [atrodė,] kad ji nereikalinga... [...] Aišku, mes visas struktūras bandėm naikinti, kurias tik įmanoma, su sovietizmu susijusias.“³⁵⁹). Politinių permainų akivaizdoje keitėsi požiūris į sovietmečiu sukurtas literatūrines institucijas, jaunųjų rašytojų sekcijos neteko didesnės reikšmės ir prarado aktualumą. Vytautas Martinkus prisimena:

1988-aisiais tapau Rašytojų sąjungos pirmininku, jaunųjų sekcijos veiklos Vilniuje mes tikrai negaivinom, rūpesčiai buvo bendri [...] Matot, šitokių organizacijų – galvojant blaiviai, realiai, – prasmingumas priklauso nuo to, kiek žmonės patys nori dalyvauti. Pokariu, nors ir buvo reglamentacija, buvo aiškus suvokimas, kad jei nedalyvausi, tai nejudėsi niekur rašytojo karjeros laipteliais. Tai buvo griežta forma ir reikėjo jai paklusti. Bet po to, kada jau atsiranda atlydžio vėjai, kada galima ir taip, ir kitaip, ima atrodyti, kad viskas tik tavo paties rankose, ta formalios narystės būtinybė gal nebėra tokia didelė. Artėjant Sąjūdžiui ji, ko gero, visiškai išnyko.³⁶⁰

Nepriklausomoje Lietuvoje, nors Rašytojų sąjunga ir išliko bei tebeveikia iki šiol, Vilniaus (nė kuri kita) jaunųjų rašytojų sekcija atkurta nebuvo.

³⁵⁷ Marijus Jonaitis, „Seksija ar studija“, *Veidai*–87, 1988, p. 13.

³⁵⁸ *Ibid.*, p. 18.

³⁵⁹ Alį Balbierių kalbino Jūratė Kavaliauskaitė, redagavo Jogilė Ulinskaitė, pokalbis parengtas projektui „Nematoma sovietmečio visuomenė“, TSPMI, 2011 01 14.

³⁶⁰ Iš asmeninio interviu su Vytautu Martinkumi, 2020 02 09.

3.1.5. Glausta sekcijos veiklos reziumė ir keli *post scriptum* narystės tema

Pagrindiniais Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos veiklos sandais galima įvardyti šiuos:

- Kūrybos ir pirmųjų knygų aptarimai³⁶¹;
- Literatūrinių vakarų, renginių, išvykų organizavimas ir dalyvavimas kitose (įskaitant LLKJS organizuotas kūrybinio jaunimo stovyklas, visasąjunginius suvažiavimus Maskvoje);
- Ryšių su kitomis sekcijomis, būreliais, kitų sričių jaunaisiais menininkais; taip pat ryšių su kitų sovietų okupuotų respublikų (pirmiausia kaimyninių – Latvijos, Estijos) jaunaisiais literatais mezgimas ir plėtojimas;
- Bendradarbiavimas su vyresniais rašytojais;
- Jaunųjų kritikų, vertėjų integravimas į sekcijos veiklas;
- Naujosios kartos iniciacija į literatūros lauką (apsvarstant ir vertinant naujokų kandidatūras – kūrybą, laikyseną – paskirstomas simbolinis kapitalas);
- Publikavimosi skatinimas (sekcijos narių bendrų publikacijų rengimas, medžiagos rengimas almanachams „Jaunieji“ ir „Veidai“, ryšiai su leidinių redakcijomis, diskusijos dėl knygų rengimo su „Vagos“ atstovais) ir literatūros sklaida (dalyvavimas radijo, televizijos laidose, lankymasis moksleivių literatūriniuose konkursuose ir pan.);
- Ideologinis auklėjimas (pranešimai ir diskusijos politizuotomis temomis, bendradarbiavimas su kolūkiais, kitos LLKJS CK skatintos formos);
- Formali administracinė veikla (pirmininko rengiamos ataskaitos, valdybos rinkimai, pasiskirstymas atsakomybėmis).

Nors į sekciją buvo galima kandidatuoti savo iniciatyva, neretai čia įstoti paskatindavo literatūros būrelio ar sekcijos pirmininkas, kiti pažįstami nariai³⁶², kolegos – šiuo požiūriu tinklas veikė bemaž nepriekaištingai. Irena

³⁶¹ Tokių aptarimų – bene pagrindinių sekcijoje – metu svarstoma ne tik apie konkrečius autorius, tekstus, jų stilistiką, žanrus, bet ir apie kartas, naujoves ir lūžius literatūroje, besikeičiantį santykį su literatūros tradicija, pasirodžiusiuose recenzijose išsakytų pastabų pagrįstumą ir t. t.

³⁶² Naują narį siūlyti galėjo kitas sekcijos narys, pavyzdžiui, Sigitas Geda pasiūlė Nijolę Miliauskaitę. Jos stojimo metu jis akcentavo, jog „A. Nyka Niliūnas užrašė jai autografa:

Gansiniauskaitė-Gudavičienė (prozininkė, iš literatūros lauko vėliau pasitraukusi) prisimena, kad 8-ojo dešimtmečio pradžioje Romualdas Kašauskas, dirbęs prozos literatūros konsultantu, išsikvietė ją į Rašytojų klubą ir pranešė, jog jos kandidatūrą į Jaunųjų rašytojų sekciją palaiko vyresnieji prozininkai Jonas Mikelinskas, Mykolas Sluckis, Algirdas Pocius, žurnalo „Pergalė“ redaktorius Feliksas Vaitiekūnas: „Tad jų geros valios dėka ir buvau taip draugiškai priimta.“³⁶³

Be narystės teikiamų privilegijų (lengvesnių galimybių įsigyti knygų ir materialinės pagalbos), sekcijos nariai galėdavo kreiptis lėšų į „Litfondą“, pavyzdžiui, prašydami išmokėti pinigų komandiruotei, taip pat aktyvesni nariai galėjo pretenduoti į butą³⁶⁴. Sekcija iš dalies galėdavo padėti ir iškilus bėdoms, dėl vienokių ar kitokių priežasčių susidūrus su sistemos gnaužtais, pavyzdžiui, jei buvo norima narį šalinti iš universiteto, sekcija galėjo pareikšti užtarimą³⁶⁵.

Įstojimas į sekciją suteikdavo aukštesnį statusą (kartais spaudoje prie straipsnio autoriaus pavardės buvo nurodomas priklausymas sekcijai), o sėkminga veikla joje didindavo simbolinį kapitalą – padėdavo legitimizuoti rašytojo tapatybę. Danielius Mušinskas, taip pat ėjęs sekcijos pirmininko pareigas (1981–1983), svarstė: „1976 m. rudenį buvau priimtas į Jaunųjų rašytojų sekciją. Ką tai reiškė? Reiškė, kad tas Rašytojų sąjungos duris, kurios veda į kavinę, galėjau drąsiau atidaryti“³⁶⁶. Tada nebuvo taip, kaip dabar, kad kas nori gali tenai vaikščioti. Kažkaip vis tiek buvo drausmingesni laikai. Tapdavai nariu, gaudavai laišką, kad susirinkimas organizuojamas. Tokie dalykai tonusą pakeldavo. O apie sekcijos „paskirtį“ mes galvos nesukdavome.“³⁶⁷ Mušinsko, Kalinauskaitės, Valionio ir kitų

„Šiuo metu geriausiai rašančiai Lietuvos moteriai“. – RS narių priėmimo protokolai, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 959a, l. 28.

³⁶³ Iš asmeninio susirašinėjimo su Irena Gansiniauskaite-Gudavičiene, 2020 05 28.

³⁶⁴ Pavyzdžiui, 1982-aisiais buvęs V. Braziūno butas (šiam jo atsisakius) perduotas jaunųjų rašytojų sekcijos nariui Juozui Erlickui. Žr. Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumo protokolai, 1982 01 28: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 839, l. 11.

³⁶⁵ 1977-aisiais Vidmantei Jasiukaitytei parašyta charakteristika (sekcijos iniciatyva), kurioje, remiantis ir „stažu“ sekcijoje, teigiama: „Tai viena perspektyviausių mūsų jaunųjų rašytojų, ji taip pat aktyvi visuomenininkė, jautrus žmogus, įdomūs jos pasisakymai apie kolegų kūrybą. Todėl jai itin svarbu ir reikalinga užbaigti literatūrinės studijas. Priežastys, dėl kurių jos nutrūko, yra pateisinamos.“ – Vidmantės Jasiukaitytės charakteristika, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 729, l. 12–13.

³⁶⁶ Patackas teigia panašiai: „Aš vienu metu gyvenau Vilniuje ir mes ten kasdieną susitikdavom Rašytojų sąjungos klube. [...] Ten buvo privilegijuota kavinė sąjungų nariams, įsileisdavo ir jaunuosius rašytojus.“ – Iš asmeninio interviu su Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku, 2019 06 19.

³⁶⁷ „Literatūra daliai žmonių visuomet bus ne pramoga, o likimas“, su Danieliumi Mušinsku kalbėjosi Antanas Šimkus, Literatūra ir menas, 2006 07 21.

buvusių narių liudijimai byloja, kad pirminę – fasadinę-ideologinę – sekcijos paskirtį, jei tik nepritrūkdavo iniciatyvos, nusverdavo dalyvių su(si)kuriamą prasmę, bendras *illusio*.

Dėmesys jaunųjų sekcijai rodytas Prozos ir Poezijos sekcijų susirinkimų metu, į kuriuos užsukdavo ir patys jaunieji (ir atvirkščiai, į jaunųjų susitikimus užsukdavo kitų RS sekcijų atstovai, literatūros konsultantai). Pavyzdžiui, Jūratė Sprindytė teigia, kad dažnai buvo kviečiama į Prozos sekciją: „Mes turėjom teisę ir šiaip dalyvauti Prozos sekcijoje. [...] Kai manęs paprašydavo, aš mėgdavau ten dalyvauti – rėžti kalbes. Negaliu sakyti, kad viskas vykdavo oficioziškai – kritinės dvasios buvo ganėtinai. Žinodavai, kad iš vieno žmogaus gali išgirsti kritiškesnių pasisakymų, o iš kito – ne.“³⁶⁸

Visgi dalis sekcijai priklausiusių jaunųjų rinkdavosi pasyvaus dalyvavimo strategiją. Pavyzdžiui, Rolandas Rastauskas mini, kad lankėsi retai, nes atmosfera sekcijoje, pasak jo, buvo slogi („Pamenu tik Vaidotą Daunį, su kuriuo netrukus artimai ėmiau bendrauti. Įtariu, kad tai jis mane ir pastūmėjo stoti į tą būsimųjų tarybinių lietuvių rašytojų kalvę“)³⁶⁹; Virginijus Gasiliūnas teigia, kad „niekada nei tų priklausymų sureikšminau, nei ten kažką“³⁷⁰; Ramutė Skučaitė, sekcijos sąrašė buvusi, tvirtina: „Nebuvau jokiuose sambūriuose. Kartais man atrodo, gal aš ir išvis negyvenau? Literatūrinio vyksmo prasme, žinoma“³⁷¹. Svarstytina, kiek tokius retrospektyvius vertinimus lemia konkretaus rašytojo laikysena (*habitus*) vietos literatūros lauke – ir paties lauko – raida.

³⁶⁸ Loretos Jakonytės pokalbis su literatūrologe Jūrate Sprindyte, parengtas pagal LLTI projektą „Literatūros laukas sovietmečiu Lietuvoje“, 2013 01 15, prieiga per internetą: http://www.llti.lt/failai/Pokalbis_su_Jurate_Sprindyte_bendras_lj-1.pdf [žr. 2020 09 08].

³⁶⁹ Iš asmeninio susirašinėjimo su Rolandu Rastausku, 2020 02 02.

³⁷⁰ Iš asmeninio interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16.

³⁷¹ „...buvau išmokyta, kad apskritai geriau patylėti“, Donatos Mitaitės pokalbis su poete ir vertėja Ramute Skučaite, in: *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 187.

3.2. Vilniaus universiteto literatų būrelis

„Tas literatų būrelis buvo lietuvių literatūros branduolys.
Jis mus visus sukūrė.“³⁷²

Valdas Daškevičius

Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto (toliau – Vilniaus universiteto) literatų būrelis sovietmečio literatūros lauke užėmė tarpinę poziciją tarp mokyklinių, regioninių būrelių ir oficialiai aukščiau vertintos Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos – laiptelio narystės LTSR Rašytojų sąjungoje link. Turint galvoje ir jį kuravusius vadovus, ir jo narius (kurių nemenka dalis įsitvirtino lietuvių literatūros istorijoje, nemenka tokią galimybę turėjo, studijų laiku buvo pripažinti ir įvertinti, bet iš lauko ilgainiui pasitraukė), šį būrelį galima laikyti viena ryškiausių jaunųjų kūrybinių, literatūrinių santalkų. Vis dėlto iki šiol nėra aprašyta būrelio literatūrinio ir kultūrinio gyvenimo istorija, o tekstai, reprezentuojantys būrelio veiklą, daugiausiai fragmentiški³⁷³. Šiame skyriuje, remiantis surinkta ir susisteminta medžiaga, bandoma chronologiškai rekonstruoti būrelio gyvenimą ir išskirti svarbiausius jo akcentus. Keliami klausimai: kokią vietą būrelis užėmė instituciniame jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinkle? Kaip būrelyje keitėsi ideologinė atmosfera (kiek jis buvo sekamas, stebimas)? Ar būrelio istoriją simboliškai galėtume laikyti sovietmečio lietuvių literatūros lauko formavimosi mikroistorija (erdve, kurioje mezgėsi vėlesni literatūros proceso raidos elementai)? Ar tarp vienos kartos būrelio narių nusistovėjusi hierarchija vėliau „persikeldavo“ (buvo transformuojama) ir į platesnį literatūros lauką? Kiek rašytojo karjerai buvo svarbus būrelio lankymo metu sukauptas simbolinis kapitalas? Kokias funkcijas atlikdavo būrelio vadovai ir pirmininkai, kiek jų laikysenos lėmė būrelio veiklą, papročius? Ar būrelio nario / narės lytis turėjo įtakos jo darbų vertinimui (ir karjerai)? Ar patirtys dalyvaujant literatų būrelyje reguliavo jo dalyvių *illusio* – tikėjimą lauko prasmingumu (*illusio* sunykus arba visai dingus, iš lauko pasitraukiama)? Galimas ir retorinis klausimas – ar sovietmečio literatūros istorija būtų tokia pati, jei nebūtų egzistavęs šis literatų būrelis?

³⁷² Iš asmeninio susirašinėjimo su Valdu Daškevičiumi, 2020 06 01.

³⁷³ Kontekste išsiskiria ilgametės būrelio vadovės Elenos Bukelienės straipsnis: Elena Bukelienė, „Vilniaus universiteto literatų būrelis 1966–1983 metais“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 67–70.

3.2.1. Būrelis ankstyvuoju sovietmečiu ir Adolfo Sprindžio vadovavimo metai

Vilniaus universitetas puoselėjo ilgametės literatūrinio jaunimo kuravimo tradicijas, tačiau sovietmečio pradžioje su jomis sietinos veiklos buvo nutrauktos (tarpukariu Czesławo Miłoszo ir bendraminčių iniciatyva veikė literatų grupė „Žagarai“³⁷⁴, 1940-aisiais daugelis studentiškų būrelių panaikinta, sustabdyta ir „Šatrijos“ draugijos, kurį laiką susitikimus organizavusios universitete, veikla³⁷⁵), o vokiečių okupacijos metais universiteto literatai telkėsi į dvi grupes, vadovaujamas Vinco Mykolaičio-Putino ir Vinco Krėvės³⁷⁶. Būtent pastarąją lankė Adolfas Sprindis, vėliau tapęs ilgamečiu universiteto literatų vedliu. 1940 m. rudenį universitete susikūrė ir epizodiškai veikė literatų būrelis, kurio vienu aktyviausių narių buvo Eugenijus Matuzevičius.

1944-aisiais, Lietuvą vėl okupavus sovietams, perorganizuojamas institucinis rašytojų ugdymo – ideologinio verbavimo – tinklas, ne vienas rašytojas kalinamas ar / ir ištremiamas (A. Miškinis, J. Keliuotis, K. Jakubėnas, V. Katilius), netrukus pradedama diegti socrealistinė literatūros samprata. 1944-ųjų gruodžio 13-ąją įvyksta pirmasis veiklą atkūrusio literatų būrelio (pilnasis pavadinimas tuo metu – Vilniaus universiteto literatūros ir kritikos būrelis³⁷⁷) susirinkimas, išrenkama valdyba (pirmininkas – Paulius Drevinis), nutariama, kad būrelis organizuos rašytojų minėjimus, literatūrinius vakarus, nagrinės narių kūrybą, o būrelį globos literatūros katedros profesorius V. Mykolaitis-Putinas³⁷⁸ ir docentas Kostas Korsakas.

³⁷⁴ Grupė anuometiniame Vilniaus Stepono Batoro universitete įsisteigė 1931 m., leido laikraštį „Žagary“. Plačiau žr. Tadeusz Bujnicki, *Apie literatūrinę „Žagarų“ grupę ir netik*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.

³⁷⁵ Daugiau apie draugiją žr. Dalia Jakaitė, „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.

³⁷⁶ Pasak Vytauto Kubiliaus, „Mykolaitis vadovavo literatų būreliui, sueinančiam į literatūrinės popietės, kur poetai ir prozininkai skaitydavo savo kūrinius, kritiškai vieni kitus kedendavo, laukdami baigiamosios globėjo išvados [...] Kitą literatų kuopelę telkė Krėvė iš realistinės krypties jaunų prozininkų, oponuojančių idealistinei pasaulėjautai ir vakarietiškam modernizmui. Vienas iš tos kuopelės dalyvių buvo Adolfas Sprindis, įstojęs į Fakultetą 1942 metais. Kuopelių susirinkimuose aptarti eilėraščiai, apsakymai, referatai greitai pasirodydavo spaudoje.“ – Vytautas Kubilius, „Lietuvių literatūros katedra 1940–1944 metais“, in: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 18.

³⁷⁷ Būrelio pavadinimas laike įvairavo: Literatūros ir kritikos būrelis / Kūrybinis literatūros būrelis / Kūrybinis seminaras / „Literatų kalvė“.

³⁷⁸ KGB byloje Putinas formaliai kaltintas ir už tai, kad padalijo studentus „literatūros srityje į dvi kategorijas – be talento ir talentingus.“ Literatūros katedrą – o su ja ir universiteto literatų globą, – Putinas paliko 1954 m. rudenį. Žr. Irena Kostkevičiūtė, „Putinas ir

Prie Rašytojų sąjungos įsteigus jaunųjų rašytojų sekciją, universiteto literatų būrelis atsiduria vidurio pozicijoje tarp jos ir mokyklose ar prie laikraščių redakcijų besikuriančių pradedančiųjų rašytojų būrelių (ilgainiui sekcijoje universiteto literatų būrelis imtas traktuoti kaip potencialių jos narių vieta). Apie dėmesį universiteto literatams liudija ir tai, kad 1948-ųjų lapkričio 25–27 d. Vilniuje įvykus pirmajam Tarybų Lietuvos jaunųjų rašytojų respublikiniam pasitarimui, būtent Vilniaus universitete buvo organizuojamas jaunųjų rašytojų kūrybos vakaras (dalyvauja P. Širvys, E. Selelionis, P. Keidošius, J. Macevičius, V. Grybas ir kiti). Būrelis neatsitiktinai vadinamas literatūros ir kritikos būreliu – jame ne tik aptariami jaunųjų literatų tekstai, bet ir analizuojami ideologiškai reprezentatyvesni vyresniųjų „tarybinių rašytojų“ kūriniai.

1950-aisiais pradėjęs eiti universiteto laikraštis „Tarybinis studentas“ skiria erdvę jaunųjų literatų kūrybai, tačiau ne visi nori čia publikotis³⁷⁹. Trumpiau ar ilgiau studijų metais būrelį lanko Mykolas Sluckis, Justinas Marcinkevičius, Algimantas Baltakis ir kiti literatūros lauke netrukus įsitvirtinsiantys rašytojai. Sprindis 1959-aisiais pasirodžiusiame straipsnyje taip reziumuoja pirmąjį atnaujintos būrelio veiklos dešimtmetį:

Itin didelį rūpestį, atkuriant būrelį, parodė prof. K. Korsakas: jo iniciatyva buvo sušauktas pirmasis literatų susirinkimas, jis tiesiogiai būrelį globojo, jam vadovavo. Šaltoje istorijos-filologijos fakulteto 7 auditorijoje rinkdavosi pradedantieji literatai, literatūros mylėtojai [...] Nedidelis tai buvo būrelis – iš pradžių vos septyni nariai. Man teko beveik dvejus metus būti būrelio pirmininku ir, konkrečiai pasitariant su vadovu, organizuoti būrelio darbą sunkiomis klasių kovos sąlygomis [...] Reikėjo taisyti būrelio idėjinį „veidą“, kreipti narių kūrybą teisinga socialistine linkme. Čia itin daug padėjo aiškus, principingas prof. K. Korsako, vyr. dėstytojo J. Būteno žodis, o taip pat Universiteto partinės ir komjaunimo organizacijos rūpinimasis būreliu. [...] Netrukus būrelis išaugo į brandų vienetą, ir jo nariai sudarė prie Rašytojų Sąjungos suorganizuotos Jaunųjų rašytojų sekcijos branduolį. [...] Iš to meto būrelio narių tvirtai į literatūrą įžengė M. Sluckis, J. Marcinkevičius, T. Rostovaitė ir kt. / Apie 1948 m. būreliui vadovauti ėmėsi M. Sluckis, parodydamas daug sumanumo ir iniciatyvos, rengdamas ne tik literatūros vakarus, bet ir plačius narių kūrybos skaitymus per radiją, organizuodamas laikraščiuose universiteto literatų kūrybos puslapius ir pan. Taip būrelis stiprėjo, iš jo narių tarpo augo nauji lietuvių tarybinių rašytojų kadrai, jo

Lietuvių literatūros katedra“, in: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 106.

³⁷⁹ „Tarybinio studento“ redakcija kartais viešai skųsdavosi negaunanti naujų studentų, jau spėjusių pasižymėti kaip literatų (pvz., Sauliaus Šaltenio), kūrinių, siekdavo jų tekstus įtraukti į savo leidinį. Žr. „Mieli skaitytojai“, *Tarybinis studentas*, 1963 12 12.

nariai aktyviai reikėsi spaudoje, o netrukus pasirodė ir su savo pirmosiomis knygomis (M. Sluckis, J. Macevičius). Šiems aktyviems būrelio nariams baigus Universitetą, juos pakeičia nauja pamaina: tai kritikai J. Lankutis, V. Kubilius, poetas V. Rudokas, vėliau: J. Marcinkevičius, A. Baltakis, A. Maldonis ir kt. gabūs literatai. Visi jie augo ir brendo būrelyje, itin stipriai pasireikšdami paskutiniais studijų metais³⁸⁰.

Iki Atlydžio būrelyje – kaip ir visame oficialiajame kultūros lauke – sunkiau išvėlgti autentiškesnės, nepolitizuotos veiklos žymių³⁸¹ arba jos, vos atsiradusios, sukritikuojamos³⁸². Universitete veikęs komjaunimo biuras (o ir apskritai komjaunimo organizacija) seka būrelio veiklą, susitinka su jo vadovais, pirmininkais³⁸³. Apie 1955-uosius literatų būrelį kuruoti pradėjęs A. Sprindis jau buvo įgijęs ne tik pirmininkavimo būreliui, bet ir vadovavimo Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijai patirties (1947–1948 m.)³⁸⁴, o

³⁸⁰ Adolfas Sprindis, „Literatų ugdymo tradicijos“, *Tarybinis studentas*, 1959 12 03.

³⁸¹ Apžvelgus to meto publikacijas „Tarybiniame studente“ iš konteksto galima išskirti 1944-ųjų sausio 7-osios numeryje pasirodžiusią jaunojo poeto Domo Tertelio eilėraščių – laisvesnių, mažiau ideologizuotų, buitiškesnių – publikaciją. Pavyzdžiui, iš eil. „Bendrabutyje“: „Būdavo, iš treniruotės grįžtam, / Jau vėlu – reik išsivirti / arbatos. / Primusas virtuvėje ima šnypšti / Nors prie tokio darbo mes nepratę. / Toks ne vienas vakaras man / menas. / Kada naktį skaitome ilgai / Baigiu ginčą apie Mopasaną / Nes antra. Parūkom ir... / miegoti.“

³⁸² Pavyzdžiui, 1951-aisiais Vyt. Kazakevičius ir A. Kancleris „Tarybiniame studente“ spausdina skundą-atsiliepimą, smerkdami „netarybinį“ studento J. Marcinkevičiaus eilėraščių, pasirodžiusių sienlaikraštyje: „[...] išspausdino III kurso studento J. Marcinkevičiaus baladę, pavadintą „Poema apie brolių“, kurioje yra eilė stambių ideologinių klaidų. Autorius šioje poemoje susimbolina ir suestetina lietuvių liaudies kovas už laisvę, už socializmą, iškreipia kolūkinio lietuviško kaimo vaizdą. [...] Kyla klausimas, kaip galėjo šis kūrinys patekti į tarybinės aukštosios mokyklos sienlaikraštį? [...] Nemaža kaltė tenka ir fakulteto komjaunimo biurui, kuris užmiršo sienlaikraščio redakcijos darbo kontrolę ir nepamato tokių eilėraščių su ydingu ideologiniu turiniu.“ – Vyt. Kazakevičius, A. Kancleris, „Tokiems kūriniams neturi būti vietos“, *Tarybinis studentas*, 1951 09 25.

³⁸³ Pavyzdžiui, 1959-aisiais literatūros ir kritikos būrelio „veikla buvo apsvarstyta partiniame biure“ – Bronius Pranskus, „Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros 1959–1960 mokslo metų darbo ataskaita“ [1960 06 30], in.: *Literatūra 1940–1960*, sud. Jonas Vosylius, Vilnius: Academia, 1992, p. 518.

³⁸⁴ Tiesa, 1948-ųjų spalio 13 d. iš sekcijos A. Sprindis buvo pašalintas, o lapkričio pabaigoje, pirmojo Lietuvos TSR pradedančiųjų rašytojų respublikiniame susirinkimo metu, viešai apšmeižtas pirmininko pareigas perėmusio Mykolo Sluckio: „Spaudoje buvo labai lakoniškai pranešta, kad Sprindis yra pašalintas iš sekcijos. Kodėl jis pašalintas? Todėl kad jis yra niekšingas dviveidis, kuris per visą laiką skleidė kapituliacines nuotaikas, kuris šmeižė drg. Šimkų, Baltušį, Korsaką, tarybinę literatūrą visumoje, kuris pasakė, kad jis negalės rašyti apie valstiečius, nes jie yra skriaudžiami. [...] Ir drg. Sprindis drįso pasakyti, kad vokiečių spaudoje jis galėjęs apie viską rašyti, o dabar ne.“ (LLMA F. 34, ap. 1, b. 54). Daugiau žr. Jūratė Sprindytė, „Adolfas Sprindis: Žemaitijos topika ir (auto)biografinė proza“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 167.

Jonas Juškaitis³⁸⁵, pirmininko pareigose pakeitęs Gediminą Astrauską, taip prisimena baime, įtarumu ir kontrole persunktą to meto atmosferą³⁸⁶:

1955 metais buvau dėstytojo Adolfo Sprindžio paprašytas pirmininkauti literatų būreliui, kai universitetą baigė Gediminas Astrauskas. Aš pradėjau tik savo lituanistikos studijų antrąjį kursą. Tuoju žmogus su juodu kostiumu, kaklaraiščiu ir baltais marškiniais, iš miesto komjaunimo komiteto, per paskaitą išsikvietė į tuščią auditoriją: kaip būrelis? Tiek, tai nieko, bet kai kitą kartą paprašė surašyti nesidedančių pavardes, jeigu tokių yra, atsakiau, kad aš ne komjaunuolis ir komjaunimui jokių žinių apie būrelį neteiksiu: susirinkimai vieši pagal skelbimus, pakabinamus prie dekanato, o protokolai atiduodami į literatūros katedrą – prašom lankytis, ir, nors laikrodžio neturėjau, pirštu pabaksnojau į laikrodžio vietą ant rankos, kad mano vieta – paskaitoje. Nuėjęs į katedrą, papasakojau Sprindžiui: jeigu taip bus, tai manęs čia daugiau nebus. Dėstytojas prikalbino toliau pirmininkauti ir nuo tokių atgynė. // O nerimaujantys literatai ieškodavo būdų pasirodyti savo kūryba, nors ir nepasitikėdami vieni kitais, nujausdami, ko saugotis. Susirinkimuose nemačiau nieko gero, geresnė atrodė būtų kitokia veikla.³⁸⁷

Tokią Juškaičio prisiminimuose perteikiamą atmosferą liudija ir Donatas Sauka, savo kartą apibūdinęs „baimės augintiniais“: „baimė mus išskyrė, izoliavo kiekvieną savame, aklinau uždareme kiaute. Drebjome ir savo drebilio bijojome. Tačiau vis dėlto tai, kad protas kryptingai buvo lavinamas nuvokti bendruosius žmones siejančius ryšius, teikė viltį, kad, įveikus betarpiškos patirties plazmą, suvokus institucinius mechanizmus, kuriais diegiamas ir įtvirtinamas paklusnumas iš baimės, sudarantis

³⁸⁵ Iš surinktos medžiagos atrodo, kad tuo metu Juškaitis buvo vienas ryškiausių būrelio poetų, o kaip kritikas būrelyje išsiskyrė Ričardas Pakalniškis, taip pat, kaip ir Juškaitis, kurį laiką ėjęs pirmininko pareigas.

³⁸⁶ Saviveikla, asmeninės literatūrinėmis iniciatyvos, besikertančios su ideologinėmis nuostatomis, buvo kritikuojamos, pašiepiamos, stabdomos. Pavyzdžiui, 1955-aisiais Istorijos-filologijos fakulteto rusų kalbos ir literatūros studentai išleidžia almanachą, kuris viešai sukritikuojamas (straipsnio autoriaus nėra, taigi, skelbiama oficiali pozicija-vertinimas): „[...] IV kurso rusų kalbos ir literatūros specialybės studentai Šulmanas, Roinikas ir III kurso istorijos spec. studentai Bikullė ir Kopelevas leido „almanachą“, nieko bendro neturintį su tarybine literatūra ir žalingą mūsų jaunimui. / Šiame leidinyje buvo spausdinami beidėjiški, šmeižiantys tarybinius žmones kūrinėliai, nieko bendro neturį su tarybine spauda. [...] Dėl savo paskirties ir pobūdžio (kaip „laisva“ literatūra) almanachas išėjo neoficialus (laisvas nuo kokios nors cenzūros, kaip galvoja jo autoriai). Todėl su šia literatūrine naujiena turėjo progos susipažinti toli gražu ne daugelis mūsų fakulteto studentų.“ – „Literatūriniai“ bandymai“, *Tarybinis studentas*, 1955 03 31.

³⁸⁷ Iš Jono Juškaičio laiško Bernardui Brazdžioniui, 1993 03 09, *XXI amžius*, prieiga per internetą: http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2014/05/23/fondasa_02.html [žr.2020 06 03].

totalitarizmo esmę, atsiras prielaidos rasti šiuolaikinės sąmonės daigams.“³⁸⁸

Apie 1955–1956-uosius³⁸⁹, būrelio vadovo pozicijoje įsitvirtinus Sprindžiui³⁹⁰, narių iniciatyvas rėmus Vandai Zaborskaitei³⁹¹, dėstyti pradėjusiam ir tautosakos būrelį įkūrusiam Saukai, o visuomenėje ėmus skleisti atšilimo nuotaikoms, atsinaujina būrelio veikla³⁹². Į universitetą atvykus ir savo kūrybos almanachą čia pristačius Lvovo universiteto literatams, būrelio nariams kyla idėja sudaryti savo kūrybos almanachą „Šviesų rytą“³⁹³ kaip atsvarą oficioziniais „Jauniesiems“, o sykiu ir komjaunimo organizacijos leidžiamam žurnalui „Atžalynas“. Suplanuotam rinkiniui H. Čigriejus nupiešia viršelį, J. Juškaitis parašo pratarinę. Pasak Juškaicio, planuota „išleisti nors vieną egzempliorių ir padėti universiteto bendrojoje skaitykloje“, o vėliau „platinti nuorašais, nepaisant kritikos“³⁹⁴. Į almanacho rankraščių patenka Juditos Vaičiūnaitės, Raimondo Kašausko, Tomo Venclovos, Prano Morkaus, H. Čigriejaus, J. Juškaicio ir kitų (viso – 15-os) autorių tekstai, oponuojantys vyraujančiam deklaratyviam socrealizmui, tačiau jo išleisti taip ir nepavyksta. Ne mažiau pastangų

³⁸⁸ Donatas Sauka, *Apie laiką ir save*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 46.

³⁸⁹ Paminėtina, kad 1956-aisiais pradėjo veikti Donato Saukos kuruojamas tautosakos būrelis (jo pirmininku studijų metais buvo ir Norbertas Vėlius).

³⁹⁰ Į būrelio susitikimus ateidavo, literatus globojo ir kiti katedros dėstytojai. Neretai čia dalyvaudavo ir pasisakydavo Donatas Sauka. 1979-aisiais kalbintas Sprindis vadovavimo būreliui laiką prisiminė taip: „Aš penkiolika metų vadovavau įsikūrusiam literatų būreliui. Nepaisant vienos antros nesėkmės, laikinų atoslūgių, būrelis darė savo – telkė jaunimą kūrybinį (V. Dautartas, R. Kašauskas, M. Martinaitis). Rengėme išvykas į vidurines mokyklas, stengėmės skelbti kūrinius periodinėje spaudoje. 1948 pirmoji lituanistų laida baigė Universitetą. Stiprėjo katedros veikla, pasipildydama naujais darbuotojais [...] Aš džiaugiuosi, kad ir dabar kolektyvas tęsia ir puoselėja senąsias tradicijas. [...] Mano svajonė įgyvendinta.“ – „Gyveno kartą karalius“: pokalbis su VU Lietuvių literatūros katedros dėstytoju docentu A. Sprindžiu, *Tarybinis studentas*, 1979 04 27.

³⁹¹ Jonas Juškaitis prisimena, kad medžiagą almanachui aptardavo su profesore Vanda Zaborskaite, o Henrikas Čigriejus teigia iš jos jautęs didelę moralinę pagarbą.

³⁹² „Lietuvių literatūros kabinete susispietusi grupė studentų. Antro kurso lituanistas Juškaitis skaito savo eilėraščius. Draugai atsidėję klausosi posmų Maskvai, apie jaunystę ir meilę, iš kurių išplaukia gilus apibendrinimas. / Literatai Kašauskas, Dautartas ir kiti aktyviai reiškia savo nuomones apie jaunojo poeto kūrybą [...] Reikia tikėtis, kad greitai laiku būrelis suburs dar negausias literatų gretas ir per keletą metų išaugins jaunųjų rašytojų-kritikų grupę.“ – A. Lukša, „Būrelis atgyja“, *Tarybinis studentas*, 1955 03 24.

³⁹³ Apie planus leisti almanachą 1955-ųjų rudenį pranešama „Tarybiniame studente“: „Norėdamas dar labiau pagyvinti savo darbą, o taip pat suburti visas universiteto literatūrinės jėgas, esančias ne tik Istorijos-filologijos, bet ir kituose fakultetuose, būrelis leis literatūrinį almanachą. / Almanacho redkolegija kviečia dalyvauti visus rašančiuosius, laukia kūrinių [...]“ – „Literatūrinis almanachas“, *Tarybinis studentas*, 1955 10 27.

³⁹⁴ Iš Jono Juškaicio laiško Bernardui Brazdžioniui, 1993 03 09, *XXI amžius*, prieiga per internetą: http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2014/05/23/fondasa_02.html [žr. 2020 06 03].

pareikalauja kito almanacho-metraščio „Kūryba“³⁹⁵ projektas, kurio rankraštis 1958-aisiais įteiktas Glavlitui, ne tik nerealizuojamas, bet ir jo rengėjams (atsakingajam redaktoriui Sprindžiui, straipsnio „Liaudies koncepcija Žemaitės ir Vinco Krėvės apsakymuose“ autoriui T. Venclovai bei kitiems) užtraukia valdžios nemalonę bei tampa vienu iš akcentų Lietuvių literatūros katedros dėstytojų šalinimo byloje³⁹⁶: „Visi dalyvavusieji posėdyje priėjo vieningos išvados, kad svarstomas jaunųjų literatų almanachas yra ne atsitiktinis, išskirtinis lietuvių literatūros katedros darbo faktas, o dėsningas, nuoseklus reiškiny, aukščiau išdėstytų katedros ideologinių klaidų virtinė“³⁹⁷.

Nepaisant taip ir nepasirodžiusių almanachų, būrelių susirinkimų ir organizuojamų kelionių-renginių atmosfera šeštojo dešimtmečio antroje pusėje laisvėja, diskusijose daugiau dėmesio skiriama autentiškesnei, kitoniškesnei kūrybai³⁹⁸, mezgasi artimesni ryšiai su kitų miestų – visų pirma Kauno – literatais. J. Juškaitis prisimena, kaip 1956-aisiais jam laišką parašė tuometinis Kauno politechnikos instituto literatų būrelio pirmininkas Icchokas Meras, netrukus į Vilnių atsivežęs „sunkvežimą Kauno aukštųjų mokyklų literatų“³⁹⁹ ir bendrai su Vilniaus universiteto būreliu suorganizavęs literatūros vakarą. Panašus vakaras po metų įvyksta ir Kaune, o Henrikas Čigriejus tą laikotarpį prisimena kaip ideologinių varžtų laisvėjimo metų⁴⁰⁰:

³⁹⁵ Plačiau apie almanacho leidybos istoriją žr. Merūnas Gervė, „Leidinyš neišėjo...“, *Dienovidis*, 1991 08 16–23.

³⁹⁶ Literatūros katedros byla – 1959–1961 vykęs katedros dėstytojų Vandos Zaborskaitės, Irenos Kostkevičiūtės, Meilės Lukšienės, Aurelijos Rabačiauskaitės kaltinimo procesas ir jų pašalinimas iš universiteto – gausiai aprašyta anksčiau. Žr. Viktorija Šeina „Apie VU Lietuvių literatūros katedros bylą (1959–1961)“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 187–210.

³⁹⁷ „Už marksistinių-lenininių literatūros dėstymą: universiteto partinio biuro išplėstinis posėdis“, *Tarybinis studentas*, 1959 02 26.

³⁹⁸ Tuo metu studijavusi ir būrelį lankiusi Rita Tėvelytė-Švelnienė savo dienoraštyje rašė: „1959 m. rugsėjo 25 d. buvau literatų būrelio susirinkime. Nagrinėjom Vlado Šimkaus eilėraščius. Pradžioje vos nesprogau iš pykčio. Visi tyli, kaip kokie kelmiai, sėdi susitraukę. Vlado eilėraščiai gruboki, bet patraukia. Jaučiasi poetas, jėga, veržlumas. Protas nustelbia jausmus. Daugiau jausmo! Dėstytojas Donatas Sauka sugebėjo mus sukiršyti. Tada ir prasidėjo... Leptelėjau ir aš savo žodelį. Aš pritariau Vacio Bukausko [...] nuomonei... Aš už tai, kad nebūtų panašių poetų į viens kitą, o būtų saviti Lietuvos poetai...“ – Ritos Tėvelytės-Švelnienės dienoraščių fragmentai, in: Jonas Laurinavičius, *Kaip gyvi, mano kurso draugai?* [antroji knyga], Kaišiadorys: Gija, 2010, p. 88.

³⁹⁹ Iš Jono Juškaičio laiško Bernardui Brazdžioniui, 1993 03 09, *XXI amžius*, prieiga per internetą: http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2014/05/23/fondasa_02.html [žr. 2020 06 03].

⁴⁰⁰ Vis dėlto laisvėjimas buvo sąlygiškas – neformali, su komjaunimo organizacija nesuderinta veikla ir toliau drausta, universiteto studentai už ideologiškai neparankias nuotaikas šalinti iš universiteto: 1957-aisiais už antitarybinių eilėraščių sklaidą iš

Jau maždaug 1957–1958 m. universiteto literatų būrelis rengdavo įvairius vakarus: Anykščiuose, Kaune, Druskininkuose... Tuo metu socialistinis realizmas jau nebebuvo toks aršus. Atsimenu, vykome į Kauno Politechnikos instituto literatų būrelį, kuriam tada vadovavo Icchokas Meras, organizuojamą vakarą. Važiuojome su universiteto skirta „Pobieda“: Judita Vaičiūnaitė, Vladas Dautartas ir aš. Paskui dar prisidėjo Kazys Saja ir Algimantas Baltakis. Taigi, mes tam vakare skaitom apie pavasarį, gamtą, meilę ir t. t. Ir kažkoks vienas poetas paskaitė apie kolūkio laukus ir traktorių – visa salė pradėjo juoktis. 1957-aisiais buvo jau prasidėjęs atlydis.⁴⁰¹

Be ryšių su kitų universitetų, miestų, mokyklų literatais, stiprėja ir būrelio bendrystė su jaunaisiais latvių rašytojais⁴⁰². Jų delegacija 1958-aisiais svečiuojasi universitete⁴⁰³, o 1959-aisiais jau universiteto literatai vieši Rygoje, kur vyksta Pabaltijo aukštųjų mokyklų literatų sąskrydis⁴⁰⁴. Aktyvėja ir bendravimas tarp skirtingų sričių menininkų: 1958-ųjų spalio 2-ąją literatų būrelio nariai dalyvauja Vilniaus Tallat-Kelpšos vardo muzikos mokykloje organizuotame poezijos vakare, po kurio

universiteto išmetamas lietuvių kalbos ir literatūros II kurso studentas Tamakauskas, dėl „blogos įtakos kurso draugams“ į neakivaizdinį mokymo skyrių perkeliami Vaitkus ir Ardžiūnas. Jie kaltinti už tai, kad „savo iniciatyva rengdavo kurso poilsio vakarus, kurie praeidavo tendencingai, būdavo deklamuojami reakciniai eilėraščiai, idealizuoja feodalinę Lietuvą, pasigirsdavo ir antitarybinių gaidų“ – „Padarykime išvadas“, *Tarybinis studentas*, 1957 04 04.

⁴⁰¹ „Nemokėjau rašyti apie tai, kas manęs nejaudina“: Henriką Algį Čigriejų kalbino Saulius Vasiliauskas, *Kelionė*, 2014, Nr. 2 (26), p. 72.

⁴⁰² Latvijos Valstybiniame universitete taip pat veikė literatų būrelis. „Tarybiniame studente“ buvo pristatyta jo veikla: „Latvijos Valstybinis universitetas pagrįstai vadinamas respublikos rašytojų ir poetų kalve. [...] LVU jaunųjų literatų būrelis atlieka svarbų vaidmenį respublikos jaunųjų rašytojų gyvenime. Jų gretose daugiau kaip 30 studentų. Būrelio nariai reguliariai išleidžia savo literatūrinį almanachą, reguliariai spausdina savo kūrinius respublikos spaudoje, skaito per radiją, dalyvauja meno saviveiklos vakaruose, susitinka su skaitytojais Rygoje, rajonuose [...] Vyraujančią rolę būrelyje turi poezija.“ – „Jaunoji pamaina“, *Tarybinis studentas*, 1960 02 18.

⁴⁰³ Skelbime apie susitikimą išskirtinas ir perdėtas, kone absurdiškas ideologinės kalbos patosas: „A. Skalbė, latvių jaunųjų rašytojų delegacijos vadovas, supažindino studentus su latvių jaunaisiais rašytojais, kiekvieną šiek tiek jumoriškai apibūdindamas. [...] Nors mūsų svečiai daugumą savo eilėraščių skaitė latviškai, tačiau tai, ką nori išreikšti poetas, kiekvienas suprato. Eilėraščius skaitė A. Brydaka ir J. Marcinkevičius, O. Lisovska ir V. Mozūriūnas, V. Grenkovas ir P. Širvys. Plojimais palydimi jaunųjų poetų J. Auzinio ir A. Maldonio, J. Stulpano, A. Baltakio ir J. Jakšto, H. Galinčo ir A. Drilingos pasirodymai. Aplodismentų susilaukė A. Skalbės, V. Reimerio, J. Vaičiūnaitės, E. Matuzevičiaus, J. Plietnieko ir A. Jonyno eilėraščiai.“ – J. Vaičkus, „Susitikimas su latvių rašytojais“, *Tarybinis studentas*, 1958 05 15.

⁴⁰⁴ Romas Sadauskas, „Reikalingas pokalbis, gera viešnagė“, *Tarybinis studentas*, 1959 05 28.

nutariama dažniau organizuoti bendrus renginius⁴⁰⁵; 1959-ųjų gruodžio 22 d. „Dailės“ salone sostinės jaunieji rašytojai (ne tik būrelio nariai) susitinka su Vilniaus jaunaisiais dailininkais⁴⁰⁶; 1961-ųjų sausio 8-osios „Tarybinio studento“ numeryje publikuojama rašančių Dailės instituto studentų – tarp jų ir Leonardo Gutausko – kūryba.

Literatūros ir kritikos būreliui toliau vadovauja Adolfas Sprindis, tačiau 1959-aisiais prie Lietuvių literatūros katedros įsteigiamas kitas, labiau ideologizuotas, tarybinės literatūros būrelis⁴⁰⁷. Jo vadove tampa partijai lojalesnė⁴⁰⁸ dėstytoja Liudvika Lisenkaitė⁴⁰⁹, o dalis veiklų⁴¹⁰ – literatūriniai

⁴⁰⁵ Tuometinis literatūros-kritikos būrelio pirmininkas Romas Sadauskas vakaro metu „papasakojo apie literatūrinės universiteto tradicijas, būrelio žmones, veiklą. Būsimieji muzikai labai šiltai sutiko A. Kiminio, R. Sadausko, V. Šimkaus, S. Žlibino eilėraščius, A. Roseno satyras, perskaitytas vakare. Jie pageidavo, kad panašūs susitikimai su literatais būtų ruošiami dažnai, o artimiausiu metu žada patys mus aplankyti su kūrybiniu koncertu.“ – A. Jagminas, „Literatai pas muzikus“, *Tarybinis studentas*, 1958 10 02.

⁴⁰⁶ Iš dailininkų dalyvauja V. Kaušinis, D. Karaškaitė, S. Krasauskas, J. Mackonis, A. Makūnaitė, A. Medutytė, I. Naginskaitė, L. Surgailis, A. Stasiulevičius, Z. Vasilenkaitė, V. Valius, A. Vitulskis ir kt. Vakare, apžiūrėjus dailininkų darbus, susitikimas persikelia į Rašytojų sąjungos rūmus, vyksta skaitymai. – *Literatūrinio gyvenimo kronika 1940–1960*, Vilnius, 1970.

⁴⁰⁷ Skirmantas Valiulis, „Pernai nebuvo“, *Tarybinis studentas*, 1959 10 01.

⁴⁰⁸ Jonas Laurinavičius prisimena: „Man pačiam daugiausia teko bendrauti su tuometine vyr. dėstytoja Liudvika Lisenkaite-Lazutkiene. Mat ji mane buvo pasirinkusi lietuvių [tarybinės – SI] literatūros būrelio pirmininko Juozo Levicko pavaduoju [...]. Visur ji buvo taktiška, geros nuotaikos, tačiau jos pažiūros buvo gerokai ideologizuotos, su įkvėpimu skaitė paskaitas apie A. Gudaičio-Guzevičiaus romaną „Kalvio Ignoto teisybė“ ir kt.“ – Jonas Laurinavičius, *Kaip gyvi, mano kurso draugai?*, Kaišiadorys: Printėja, 2009, p. 20. Šiame kontekste atrodo tinkama Bourdieu mintis, jog „institucijos mėgsta žmones, kuriems patinka institucijos, pavyzdžiui, komunistų partija adoruoja žmones, kurie viską atiduoda partijai, kurie skiria savo karjerą partijai, kurie pakyla į hierarchijos viršūnę per instituciją ir kuriais, dėl šios priežasties, institucija gali pasitikėti.“ – Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology, Volume 2 (1982–1983)*, Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 163.

⁴⁰⁹ Lisenkaitė teigė šiam būreliui vadovavusi „iki 1969 metų ir 1972–1977 metais, kai jis tapo savarankiška Literatūros mokslinio būrelio sekcija“. Pasak jos, būrelio branduolį pirmiausia sudarė K. Nastopka, A. Bučys, V. Baltrėnas, J. Laurinavičius, L. Žvigaitytė, jame lankėsi ir V. Šimkus, M. Martinaitis, vėliau – S. Geda, V. Daujotytė (būrelyje parašiusi pirmąjį mokslinį darbą), V. Juknaitė (kurį laiką būreliui pirmininkavusi) ir kiti. Žr. „Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros nario anketa“: Liudvikos Lisenkaitės atsakymai, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 256.

⁴¹⁰ Pagrindinės būrelio veiklos buvo: naujų knygų aptarimai drauge su autoriais; darbų rašymas, jų rengimas fakulteto studentų mokslinėms konferencijoms; pažintinės ekskursijos į rašytojų gyventas vietas. Žr. „Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros nario anketa“: Liudvikos Lisenkaitės atsakymai, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 256–257.

vakarai, išvykos – ima dubliuoti Sprindžio būrelio veiklas⁴¹¹. Nors labiau ideologizuotas, tačiau Tarybinės lietuvių literatūros būrelis taip pat tampa aktyviu socializacijos ir dalyvavimo literatūriniame gyvenime dariniu. Pavyzdžiui, 1962-aisiais būrelio nariai vieši Rygos P. Stučkos vardo universitete, dalyvauja konferencijoje. Joje pranešimus skaito būrelio nariai A. Bučys, K. Nastopka, R. Skeivys, taip pat įvyksta ir jaunųjų latvių bei lietuvių rašytojų kūrybos skaitymai⁴¹². Tais pačias metais latviai būrelio kvietimu lankosi Vilniuje⁴¹³. Būrelio diskusijoje su oficialiais rašytojais dalyvauja ir tuo metu jaunieji S. Geda (tiesa, kritikavęs sunykusį būrelį⁴¹⁴), M. Martinaitis, P. Bražėnas ir kiti.

Septinto dešimtmečio pradžioje Rašytojų sąjungoje nutariama paskirti asmenis, atsakingus už ryšių su didesniais būreliais palaikymą: 1960-ųjų sausio 18-ąją įvykusiame Komisijos darbui su jaunaisiais rašytojais posėdyje prie Vilniaus Valstybinio universiteto jaunųjų literatų būrelio paskiriamas M. Sluckis (prie Vilniaus Pedagoginio instituto – K. Saja, prie Vilniaus miesto jaunųjų rašytojų sekcijos – A. Jonynas, prie Kauno miesto jaunųjų rašytojų sekcijos – A. Baltakis)⁴¹⁵, tačiau šios – tarpininko tarp būrelio ir sekcijos – pareigos daugiau simbolinės, o būrelis ir toliau susilaukia viešos kritikos, pavyzdžiui, iš tuo metu jau dėstančios kalbininkės Adelės Laigonaitės:

Pirmakursis nesupranta, kas kaltas dėl to, jog literatūros ir kritikos būrelio susirinkimuose taip neįdomu. Gal vyresnieji draugai? Gal jis pats? O gal būrelio vadovas – dėstytojas? [...] Viena tikrai visiškai aišku: literatūros ir kritikos būrelis vegetuoja, jis formalus, popierinis, be gilesnių minčių ir polėkių, be gyvybės. Viskas čia paremta atsitiktinumu, viena kita šmaikštesne fraze. Ne, vidurinėje mokykloje būdavo ir įdomiau, ir prasmingiau. Dabar pirmakursis jau supranta, kodėl vyresnieji draugai ignoruoja šį būrelį, kodėl

⁴¹¹ Prisiminimuose neretai ir vienas, ir kitas būrelis vadinamas tiesiog „literatų būreliu“, tad ne visuomet pavyko atsekti, kuris turimas galvoje (dalis studentų dalyvavo abiejų būrelių veiklose).

⁴¹² J. Levickas, „Žodis broliams latviams“, *Tarybinis studentas*, 1962 02 24.

⁴¹³ J. Levickas, „Viešėjo latviai“, *Tarybinis studentas*, 1962 05 12.

⁴¹⁴ 1964-aisiais S. Geda, būdamas Istorijos ir filologijos fakulteto studentų mokslinės draugijos pirmininku, apžvelgė fakultete veikiančių mokslinių būrelių situaciją ir kritikavo sunykusį Tarybinės lietuvių literatūros būrelį: „[...] Lietuvių tarybinės literatūros būrelis 1963/1964 m. faktiškai buvo paliktas be mokslinio vadovo, o kai pirmininkė St. Juodviršienė išėjo į neakivaizdinį skyrių – būrelis visiškai sunyko.“ – Sigita Geda, „Būrelių darbai ir vargai“, *Tarybinis studentas*, 1964 12 10.

⁴¹⁵ LTSR Rašytojų Sąjungos Komisijos darbui su jaunaisiais rašytojais posėdžio protokolas, 1960 01 18, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 433, l. 20.

jis visai nepopuliarus Universitete. [...] literatūros ir kritikos būrelyje nėra jokios kūrybinės ugnies.“⁴¹⁶

1961-aisiais būrelyje vis aktyviau veikia ir jo pirmininku tampa anksčiau susirinkime sukritikuotas⁴¹⁷ Marcelijus Martinaitis⁴¹⁸, kuris jau kviečiamas ir į universiteto literatų konkurso komisiją⁴¹⁹. Studijas pabaigusius Juditą Vaičiūnaite, Joną Juškaitį, Henriką Čigriejų, Vladą Šimkų, Juozą Aputį, Tomą Venclovą ir kitus literatūros lauke atpažįstamus autorius ima keisti naujieji: Algimantas Zurbas, Antanas Masionis⁴²⁰, Alfonsas Bukontas, Sigitas Geda, Bitė Vilimaitė, Robertas Keturakis, Bronius Radzevičius, Leonidas Jacinevičius, Vidas Marcinkevičius, Arvydas Valionis, Remigijus Gražys, nuo 1963-ųjų – Saulius Šaltenis, Viktorija Daujotytė... Istorijos ir filologijos fakultete kyla naujų literatūrinių, kultūrinių iniciatyvų⁴²¹: leidžiamas žurnalas „Versmė“⁴²² (red. Laimonas Tapinas), prie „Tarybinio studento“ redakcijos steigiasi naujas literatų būrelis⁴²³, L. Tapino, S. Gedos ir A. Masionio iniciatyva veiklą pradeda

⁴¹⁶ A. Laigonaitė, „Be kūrybinės ugnelės“, *Tarybinis studentas*, 1961 02 24.

⁴¹⁷ Romas Sadauskas, 1958 tapęs būrelio pirmininku, prisimena, kaip po metų į jį atėjo Martinaitis: „Tačiau Marcelijaus eilėraščiai tuolaik stiprūs neatrodė, jis nebuvo užčiuopęs savo kūrybinio braižo ir viename susirinkime, kai pateikė kūrybos, buvo supliktas visiškai. Nusiminė, bet rašyti nenustojo. Buvome reiklūs vieni kitiems. Sakydavom tiesiai, kaip ir ką galvojome.“ – Romas Sadauskas, *Marcelijus. Atsiminimai apie Marcelijų Martinaitį*, sud. G. Genys, F. Radzevičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 61–62.

⁴¹⁸ Žr. V. Berželis, „Aptarė eilėraščius“, *Tarybinis studentas*, 1961 03 11.

⁴¹⁹ „Lietuvių literatūros ir kritikos būrelis, norėdamas paskatinti jaunosios universiteto literatus daugiau bandyti kūrybines jėgas grožinės prozos žanruose, skelbia apsakymo ir apybraižos konkursą. Pageidaujama, kad kūriniuose būtų vaizduojamas tarybinio jaunimo, studentijos gyvenimas, keliamos aktualios nūdienos problemos [...] Žiuri komisiją sudaro rašytojas J. Avyžius, fil. m. kand. A. Sprindis, stud. M. Martinaitis ir kt.“ – „Konkursas“, *Tarybinis studentas*, 1961 04 22.

⁴²⁰ 1962-aisiais Masionis tampa literatų būrelio pirmininku.

⁴²¹ Nors ir ne fakulteto iniciatyva, kontekste paminėtina, kad 1963-aisiais Palūšėje buvo suorganizuota pirmoji sovietmečiu kūrybinio jaunimo stovykla, kurioje dalyva(uda)vo ir universiteto literatų.

⁴²² L. Tapinas – kurso žurnalo „Versmė“ idėjos autorius – teigė, kad žurnalą rengti „nebuvo sunku, nes, kaip jau minėjau, kone visi mūsų kurse buvo „Rašytojai“, tad ilgai neprašomi sunėšę savo kūrinių „Versmei“: Vincas Kuzmickas pasiūlė ištrauką iš tik ką parašytos apsakos be pavadinimo, Rimas Šavelis – apsakymą „Laslo Papas“ [...] Tačiau kita mūsų žurnalo medžiaga šiandien atrodo naivi ir juokinga, dvelkianti noru pasipuikuoti savo išprusimu. [...] „Versmės“ anketose visi lyg susitarę minėjom tokias pavardes kaip V. Folkneris, V. B. Jeitsas, E. Manė, K. Monė, O. Renuaras, A. Honegeris, K. Pendereckis, T. Viljamsas, I. Bergmanas, F. Felinis, kurių darbų dažnas nebuvo nei matę, nei skaitę, nei girdėję, o pavardes suradome tais laikais lengvai prieinamame šaltinyje – Maskvoje leidžiamame žurnale „Inostranaja literatūra.“ – Laimonas Tapinas, *Prarasto laiko nebūna*, Vilnius: Alma Littera, 2004, p. 20–21.

⁴²³ „Siekiant suvienyti Universiteto literatų jėgas ir pagyvintų jų veiklą prie „Tarybinio studento“ redakcijos kultūrinio-literatūrinio skyriaus steigiamas literatų būrelis. Jo nariais

latvių kalbos būrelis⁴²⁴, įsikuria ir neformali literatūrinė „Zodiako“ draugija (R. Gražys, V. Marcinkevičius, R. Šavelis, L. Tapinas), organizuojanti literatūros skaitymus ir kūrybines vakarones „Tauro“ bendrabutyje⁴²⁵. Pastarosios, pasak vieno iniciatorių L. Tapino, „paprastai prasidėdavo literatūrine diskusija, kur po kaulelį išnarstydavome debiutuojančių poetų pirmąsias knygas ir apskritai lietuvių literatūros naujienas, o kartais bandydavom rengti pokalbius ir visai akademiškomis temomis.“⁴²⁶ Išsamesnio svarstymo atrodytų vertas klausimas, kodėl prisiminimuose apie universitetą ir būrelį septintuoju dešimtmečiu⁴²⁷ (ypač pirmoje jo pusėje) dominuoja rašiusieji vyrai ir, nors išskiriama kurso(-ų) vieningumas, draugiška tarpusavio atmosfera, moterys literatės vaizduojamos (jei apskritai minimos) labiau kaip foninės, į literatūrą „nesiveržusios“⁴²⁸ lauko veikėjos.

3.2.2. Elenos Bukelienės laikysena, klubas „Nuoširdumas“ ir narių susitikimai vadovės namuose

Būrelio pokyčių ir veiklos atsinaujinimo metais laikytini 1966-ieji, kuomet juo rūpintis pradeda Elena Bukelienė, dėmesinga literatūriniam universiteto gyvenimui ir jaunosios rašytojų kartos ugdymui. 1966 m. lapkričio 19 d. literatūros ir mokslo būrelis skyla į dvi sekcijas, o viena jų – kūrybinė, pavadinama „Nuoširdumu“. Taip pat pavadinamas ir nedideliu tiražu rašomąja mašinėle atspausdinamas universiteto literatū būrelio almanachas⁴²⁹ (redkolegija: V. Daujotytė, S. Geda, Rimantas Vaivada), kurio

gali būti visų fakultetų studentai, turį literatūrinių gabumų ir polinkių. Būrelio veikla vyks sekcijose: prozos, poezijos ir žurnalistikos. Geriausi kūriniai bus rekomenduojami spaudai.“ – „Universiteto literatū dėmesiui“, *Tarybinis studentas*, 1962 12 01.

⁴²⁴ Būreliui vadovauti imasi tuometinis Rygos P. Stučkos universiteto aspirantas Reinis Bertulis. Žr. S. Gudynas, „Latvių kalbos mylėtojai“, *Tarybinis studentas*, 1963 05 11.

⁴²⁵ Į šias bohemiškas vakarones „buvo kviečiami kiti ryškesniais literatūriniais gabumais pasižymintys kurso draugai: Bronius Radzevičius, Vincas Kuzmickas, Leonidas Jacinevičius... Retsykiais jose pasirodydavo ir kituose kursuose lituanistiką studijavę pradedantys garsėti ar jau neblogai žinomi poetai Sigitas Geda, Antanas Masionis.“ – Laimonas Tapinas, *Prarasto laiko nebūna*, Vilnius: Alma Littera, 2004, p. 30.

⁴²⁶ *Ibid.*, p. 30.

⁴²⁷ Nors ši pastaba-tendencija tikėtų ir beveik visam sovietmečiui.

⁴²⁸ Pavyzdžiui, Tapinas teigė: „Apie paneles žinojome mažiau, bet iš „Moksleivio“ labiausiai buvo įstrigusi Dainora Čekauskaitė. Ji, turėjusi bene daugiausia galimybių tapti poete, į poeziją nesiveržė [...]“ – Laimonas Tapinas, *Prarasto laiko nebūna*, Vilnius: Alma Littera, 2004, p. 35.

⁴²⁹ Apie almanachą rašoma: „Šio literatūros almanacho jūs niekur nerasite – nei knygynų vitrinose, nei kioskuose arba bibliotekų lentynose. Jo ten nėra. Tačiau yra paprastas nuoširdumas, meilė literatūrai ir poezijai, kuri ir subūrė visus į draugišką kolektyvą. [...] Pagrindinė tribūna senojoje Alma mater yra daugiataražinis laikraštis „Tarybinis studentas“, kuriame spausdinami Universiteto literatū kūriniai tiek lietuvių, tiek ir rusų

išeina trys numeriai (1966, 1967, 1968). Juose publikuojama Gedos, Daujotytės, Vido Marcinkevičiaus, Petro Dirgėlos, Onės Baliukonytės, Marytės Kontrimaitės, Jono Kalinausko, Jurgio Kunčino ir kitų universiteto literatų kūryba bei kritika. Vyresniems studentams publikacijos čia veikiau simbolinės (nors publikuotis almanache geriau nei smarkiai ideologizuotoje to meto spaudoje), tačiau naujokams tai viena iš ankstyvųjų stotelių pripažinimo link (antrojo almanacho įvade rašoma: „Eilėraščiai „Nuoširdume“ – tai oficialus pirmakursių priėmimas į Universiteto literatų gretas. Jie atėjo pakeisti tų, kurių kūryba šiemet jau išsiliejo platesne vaga – pirmosiomis knygomis.“⁴³⁰). Būrelio pirmininke išrinkta Viktorija Daujotytė⁴³¹ almanache taip pristato klubo „Nuoširdumas“ veiklas:

Klubo nariai numatę dirbti dviem kryptimis: svarstyti savo kūrybą ir gilintis į literatūros mokslo, ypač į kūrybinio metodo klausimus. Nors klubas dar labai jaunas, bet jo dienoraštyje jau yra įrašai apie įspūdingą „Nuoširdumo“ Gimimo Dieną, apie P. Dirgėlos prozą, įspūdžiai iš pokalbių apie simbolizmą ir apie socialistinį realizmą. „Nuoširdumas“ nuoširdžiai draugauja su Dailės instituto literatais (tas matyti ir iš almanacho). Draugystė teikia nemažai galimybių: tai ir pokalbiai apie menų sąveiką ir sintezę, disputai apie poeziją, jos esmę ir perspektyvas. [...] Be nuoširdumo, klubas numato remtis ir tradicijomis. Kiekviena lapkričio 19 bus švenčiama kaip klubo Gimimo Diena ir naujų narių priėmimo šventė, o pavasarį Alkos kieme [...] švėsime mokslo metų užbaigimą ir klubo narių – diplomantų išleistuves. „Nuoširdumo“ nariai turi savo emblemą, labiausiai nusipelnusiems klubui (dėstytojams ir išeinantiems diplomantams) suteikiamas klubo Garbės nario vardas.⁴³²

kalba. Apie jį yra susibūręs nemažas rašančiųjų būrys. Bet to jauniems nepakanka, todėl prieš dvejetą metų buvo sumanyta savo jėgomis leisti literatūros almanachą. Ir štai – trečiasis...“ – Eugenijus Balijonas [Baltrušaitis], „Poetinio kelio beiėškant“, *Tarybinis studentas*, 1967 03 15.

⁴³⁰ *Nuoširdumas*: universiteto literatų kūrybos rinkinėlis, red. k. V. Daujotytė, S. Geda, R. Vaivada, Vilnius: Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto literatų būrelis, 1967, p. 2.

⁴³¹ Jonas Kalinauskas taip prisimena savo atėjimą į būrelį: „Parašiau pareiškimą, teko jį nešti į Tauro bendrabutį, įteikti būrelio pirmininkei Vikt. Daujotytei, o ta su temperatūra guli lovoje. [...] Būrelis buvo labai stiprus. Jame dalyvavo ir mano jau išvardinti studentai. Atrodo kartą į metus išleisdavome rotoprintu spausdinamą lit. almanachą „Nuoširdumas“. Talpindavo tik itin kokybišką literatūrą. Vykdavo ir įvairūs susitikimai, aptarimai, diskusijos – mažai prisimenu. V. Daujotytės dėka būrelis išugdė daugelį žinomų rašytojų. Dauguma narių įstojo į Vilniaus jaunųjų rašytojų sekciją. Beje, tas literatų būrelis nebuvo politizuojamas, viską lėmė kūrybos lygis.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Jonu Kalinausku, 2020 03 30.

⁴³² Viktorija Daujotytė, „Apie mūsų klubą“, in: *Nuoširdumas*: universiteto literatų kūrybos rinkinėlis, red. k. V. Daujotytė, S. Geda, R. Vaivada, Vilnius: Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto literatų būrelis, 1967, p. 106.

Tuo metu ir literatūrinė, ir mokslinė būrelio veiklos suaktyvėja: kūrybos svarstymuose dalyvauja autoritetingi svečiai (A. Zalatorius, J. Aputis), Lietuvos radijuje pristatoma būrelio veikla, būrelis organizuoja XIX-ąją SMD konferenciją, o dalis susirinkimų ima vykti neformalioje aplinkoje – E. Bukelienės bute (vėliau saugumas tokius susitikimus uždraudė⁴³³):

Nedrįščiau sakyti, kad buvau vadovė. Turbūt tiksliau būtų vadintis globėja. Ir dabar manau, kad anais laikais to reikėjo. Tie pirmieji filaretiški susibūrimai mano ankštame bute Tverečiaus gatvėje – žvakių šviesa, kava, koks sumuštinis ir eilėraščiai, eilėraščiai... [...] O juk rinkosi gabūs, ambicingi žmonės, jie troško parodyti savo kūrybą, skelbti ją, turėti vienminčių auditoriją, diskutuoti, aiškintis. Turėjau būti ir šiokia tokia organizatorė⁴³⁴.

Atsinaujinusio būrelio pavadinimo sugestijuojamą poetinę-vertybinę laikyseną ir jos tuometį aktualumą liudija ir tai, kad 1967-ųjų rudenį universiteto literatų vakarą-konkursą (Literatų kūrybos konkursus globojo ir Literatūros katedra, ir Rašytojų sąjunga) laimi lyginant su konkurentais (pvz., J. Kunčinu) tradiciškesnė, lyriškesnė literatė Marytė Kontrimaite⁴³⁵, o konkursą palydinčiame žodyje akcentuojamos tokios poezijos savybės kaip „nemeluotas nuoširdumas, polinkis į tautosakinius motyvus, į savo pradžios ieškojimą.“⁴³⁶ Dajotyte prisimena:

Nuoširdumo almanacho pavadinimas rodo bandymą suformuoti pirmines laikysenas, nuostatas. Mums atrodė, kad dirbtiniame pasaulyje vienintelis kelias ir belieka – tiktai nuoširdumas. Keista, kad tada mes visi sutikom su tuo, įskaitant Sigitą Gedą, kuris kartu almanachą projektavo, kad tai gali būti

⁴³³ „Gera prisimenu pokalbį būrelyje apie pilietinę poeziją. Iki to pokalbio, į kurį pasikvietėme tuometinį Rašytojų sąjungos poezijos konsultantą Antaną Drilingą ir kuris vyko, kaip paprastai, mano namuose, niekada rimtai negalvojau ir negalėjau įsivaizduoti, kad tarp keliolikos mano numylėtinių, rodos, tokių artimų ir perregimų, yra judas, kuris įrašinėja mūsų kalbas ir tekstą atiduoda saugumui. Katedros vedėjas buvo iškviestas ir įspėtas. Per jį man įsakmiai perduotos tolesnio elgesio instrukcijos. Gerai atsimenu tik vieną – nebegalima rinktis mano namuose. Dar po kurio laiko sužinojau (jau iš kitų šaltinių), kad dėl veiklos būrelyje nė nebandyčiau kada nors stoti į partiją.“ – Elena Bukelienė, „Vilniaus universiteto literatų būrelis 1966–1983 metais“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 68. [po kurio laiko susitikimai vėl buvo atgaivinti – SV].

⁴³⁴ Elena Bukelienė, „Vilniaus universiteto literatų būrelis 1966–1983 metais“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 68.

⁴³⁵ Konkurso komisija – V. Rudokas A. Baltakis, S. Geda, N. Bukelienė, V. Zaborskaitė – J. Kunčinui ir O. Baliukonytei skiria antrąją vietą.

⁴³⁶ „Palydėjimas“, *Nuoširdumas*: universiteto literatų kūrybos rinkinėlis, Vilnius: Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto literatų būrelis, 1968, p. 7.

tinkama. Paskui mums labai greitai paaiškėjo, kad nuoširdumas pats savaime negali labai daug ko paremti. Bet tada mes tikėjome ir klydome, kaip mums priklausė tuo metu klysti. Mums atrodė, kad jeigu ir atgrasiuose, oficialiuose dalykuose, ideologijoje pamatysime nors kiek žmogaus, tai galbūt tas pasaulis nebus toks brutalus.⁴³⁷

Tokį nuoširdžios, atviros laikysenos manifestavimą galima laikyti bandymu provokuoti ideologizuotas, susvetimėjimą skatinusias lauko *nomos*, viešai apeliuoti į sovietinės sistemos dirbtinumą. Išskirtina ir tai, kad Daujotytė, žvelgdama retrospektyviai, savo aktyvumą būrelyje laiko forsuotu bandymu pakeisti įprastą charakterį, laikyseną, prie lauke – o ir apskritai sociume – esamų ir skatinamų elgsenos modelių priderinti atsinešamą individualų *habitus*:

Kurį laiką aš sąmoningai norėjau suformuoti savy socialaus, galinčio vadovauti, formuoti idėjas žmogaus savimonę. Tai dariau intensyviai: vadovavau literatų būreliui, leidome almanachą. [...] Bet paskui kuo labiau savarankiškėjau, tuo labiau pasidaviau savo tylumui, atskirumui ir atleidau save nuo pareigos būti socialiai aktyvia asmenyje⁴³⁸.

7-ojo–8-tojo dešimtmečių sankirtoje besikeičiant kartoms (studijas baigia Onė Baliukonytė, prie literatų būrio palaipsniui prisijungia naujai įstojusieji Jonas Kalinauskas, Nijolė Miliauskaitė, Irena Gansiniauskaitė, Gražina Čieškaitė, Liutauras Degėsys, Antanas A. Jonynas, Saulius T. Kondrotas ir kt., o diskusijose vis iš naujo svarstoma S. Gedos įtaka jaunųjų kūrybai⁴³⁹) būrelyje kinta ir tekstų analizės principai: susirinkimuose kūriniams bandoma taikyti struktūrinę analizę, kurios moko būrelyje besisvečiuojantis, tuo metu jaunesnysis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto mokslinis bendradarbis, Kęstutis Nastopka⁴⁴⁰. Toliau stiprinami literatų

⁴³⁷ „Patirties profiliai: Viktoriją Daujotytę-Pakerienę kalbina: Aistė Birgerė, Mindaugas Kvietkauskas, Brigita Speičytė, Giedrė Šmitienė“, in: Sambalsiai: studijos, esė, pokalbiai, sud. A. Birgerė, D. Čiočytė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 468.

⁴³⁸ *Ibid.*, p. 466–467.

⁴³⁹ Petras Skirmantas rašo: „Prieš keletą metų mūsų poezijoje įsitvirtino nauja architektonikos principų sistema, kuri pirmiausiai, iš dalies – netgi forsuotai, pasireiškė jau pirmame Sigito Gedos eilėraščių rinkiny ir kuri palaipsniui formavosi gerą dešimtmetį prieš S. Geda. Kadangi niekas naujos architektoninės sistemos formavimosi primigtinai neakcentavo, tai pilniausia jos išraiška – S. Gedos „Pėdos“ – buvo neeilinis ir ne visai suvokiamas poetinio gyvenimo reiškinys. [...] Ėmėm kalbėti apie sekimą S. Geda, S. Gedos įtaką, S. Gedos epigonizmą, rašymo kaip S. Geda maniją etc. Patyliukais tebekalbam ir šiandien.“ – Petras Skirmantas, „Keliu, kurio niekas nenurodys“, *Tarybinis studentas*, 1968 12 27.

⁴⁴⁰ „Įvyko eilinis literatų būrelio susirinkimas. Jame buvo mėginama struktūrinės analizės principais panagrinėti konkrečius eilėraščius. Dalyvavo literatūros kritikas ir teoretikas K. Nastopka.“ – P. Skirmantas, „Svečiuose K. Nastopka“, *Tarybinis studentas*, 1969 12

būrelio ir Dailės instituto jaunųjų literatų ryšiai⁴⁴¹. Nors galima svarstyti, kiek ši bendravimo ir bendradarbiavimo paskata primetama ideologiškai⁴⁴² – dėl viešos nuostatos skatinti menininkų bendradarbiavimą, – kiek vystosi savaime. Aktyviu būrelio nariu buvęs tapytojas Jonas Daniliauskas Dailės instituto ir universiteto literatų bendravimą⁴⁴³ vertina kaip reikšmingą patirtį:

Aš jau M. K. Čiurlionio meno mokykloje rašinėju miniatiūras, spausdinu „Moksleivio“ žurnale. Po pirmo kurso susipažinau su Vladu Braziūnu, jis pakvietė ateiti į universiteto kraštotyrininkų ramovą. Ten sutikau kraštiečių Vidą Viltrakytę, kuri lankė literatų būrelį. Nejučia kilo mintis pabendrauti ir su literatais. Vadovė N. Bukelienė labai geranoriškai į tai pasižiūrėjo, pakvietė dalyvauti būrelyje. Taip atėjom trise iš instituto: aš ir menotyrininkai Antanas Olbutas ir Audronė Mačiulytė. Dalyvavom ir kasmetiniame konkurse, gavau trečią premiją. [...] Bendrauti buvo įdomu, būrelyje lankėsi O. Baliukonytė, M. Kontrimaitė, N. Miliauskaitė, vėliau A. A. Jonynas, S. T. Kondrotas. Meniniai vaizdai šiek tiek skyrėsi, lituanistai laikėsi tradicinės mokyklos, daugiau metaforų, palyginimų, o mes buvom konkretnesni, mąstėm gatavais vaizdais, sąvokom⁴⁴⁴.

Į būrelį atėję naujokai atsidurdavo vyresniųjų, jau būrelyje įsitvirtinusiųjų, literatų akiratyje ir būdavo pastarųjų reikliai (į)vertinami – per dalyvavimą būrelyje, formalias ir neformalias diskusijas vykdavo naujoko socializacija, o atėjusieji nujausdavo, kad lengva pasižymėti būrelyje ir būti „įšventintam“ nebus. Irena Gansiniauskaitė-Gudavičienė

12. Tiesa, universitete dar 1966-aisiais Tomo Venclovos iniciatyva buvo įsteigtas semiotikos būrelis: „1966-ųjų lapkričio 3 dieną Vilniaus universitete T. Venclova paskelbia steigiamąjį semiotikos būrelio susirinkimą, į kurį kviečia visus, besidominčius „kalbos, meno, tautosakos, filosofijos, matematikos klausimais.“ – Skelbimas, pranešantis apie semiotikos būrelio steigiamąjį susirinkimą, LLTI rankraščių skyrius, F 95/72.

⁴⁴¹ „Eilinių literatų būrelio susirinkime dalyvavo draugai iš Dailės instituto. Literatai vieni kitiems pasakojo apie tradicijas, pasidalijo sumanymais. [...] Kolegoms pasiūlyta dalyvauti tradiciniame literatūriniame konkurse, taip pat susitarta dėl bendrų renginių.“ – P. Plėkaitė, pranešimas apie literatų būrelio veiklą, *Tarybinis studentas*, 1970 12 18.

⁴⁴² Skelbimuose apie literatų ir dailininkų ryšius justi perdėtai pakili, idealistinė retorika, pavyzdžiui: „Po kelerių metų pertraukos Universitete vėl viešėjo Dailės instituto literatai. Šeimininkai ir svečiai skaitė savo eiles, pasakojo apie literatų būrelių veiklą, kalbėjosi apie ateitį... [...] Juk dailė ir literatūra nėra antipodai, o greičiau geros bičiulės, praturtinančios viena kitą.“ – V. Vasiliauskas, „Mūsų bičiulystė“, *Tarybinis studentas*, 1971 01 08.

⁴⁴³ Įdomu, kokia hierarchija buvo tarp universiteto ir Dailės instituto literatų, ar jie buvo priimami kaip lygiaverčiai dalyviai, ar vertinti daugiau kaip „svečiai“, kitaip tariant, kokia įtampa buvo tarp šių – dailės ir literatūros – laukų; ar simbolinis kapitalas, sukauptas viename iš jų, persikeldavo – buvo vertinamas ir kitame lauke. Šis klausimas iš dalies keltas analizuojant Leonardo Gutausko kūrybinę trajektoriją. Žr. Saulius Vasiliauskas, „Ambivalentiška Leonardo Gutausko vieta lietuvių literatūros lauke“, *Coloquia*, 2018, Nr. 41, p. 130–147.

⁴⁴⁴ Iš asmeninio susirašinėjimo su Jonu Daniliausku, 2020 06 16.

teigia, kad iš „oficialaus vyresniųjų filologų būrio tikėtis ir laukti atviresnės dvasinės giminytės mums, dar neapsiplunksnavusiems jaunųjų literatų būrelio nariams, būtų buvę naivu“.⁴⁴⁵ Net ir neformalesnės diskusijos Bukelienės bute paprastai būdavo reiklios naujokams, tačiau jie džiaugdavosi čia pakviesti, dalyvaudami.⁴⁴⁶ Gansiniauskaitės atvejis liudija, kad pirmieji kritiškai vertinimai galėjo būti kiek perdėti (senbuviai stengėsi brėžti / išlaikyti lauko ribas⁴⁴⁷) – būrelyje iš pradžių susilaukusi daug kritikos, 1971-aisiais laimi universiteto literatų konkursą, pripažįstama kaip ryški prozininkė⁴⁴⁸.

Dalyvavimas būrelyje reflektuojamas ir Nijolės Miliauskaitės laiškuose, skirtuose mokytojai Liudai Viliūnienei⁴⁴⁹. Nors juose justis didelis Miliauskaitės nepasitikėjimas savimi⁴⁵⁰, galima teigti, kad veiklos būrelyje, diskusijos ir vertinimai susirinkimuose skatina svarstyti savo poziciją literatūros lauke, santykį su kitų dalyvių kūryba:

⁴⁴⁵ Iš asmeninio susirašinėjimo su Irena Gansiniauskaite, 2020 05 28.

⁴⁴⁶ „Todėl netvėriau džiaugsmu, kai drauge su kitais universiteto literatų būrelio nariais buvau pakviesta pasisvečiuoti būrelio vadovės Elenos Bukelienės bute Antakalnyje. Prisimenu, kaip jaukioje virtuvėlėje ploviau tąkart mūsų diskusijų metu išgertos arbatos puodelius ir lėkšteles, o trumpai pro duris dirstelėjęs dėstytojos vyras [...] pastebėjo, kad verkiu: „Sukritikavo? Nenusimink... Parašysi geriau...“ Ir dingio lyg aukštas, kilniaširdis ramių akių angelas. O vis dėlto paguodė! Mat buvau įteikusi literatų būrelio nariams apsvarstyti savo du apsakymėlius.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Irena Gansiniauskaite, 2020 05 28.

⁴⁴⁷ Pasak Bourdieu, „[d]alis dalyvių energijos gali būti išeikvota kovoms, kurių tikslas apginti lauko ar polaukio ribas, kovoti su į jas besikesinančiasiais, vengti aneksijos.“ – Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology*, Volume 2 (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 199.

⁴⁴⁸ Mokytojas Rapolas Šaltenis dienoraštyje rašė: „Vakar per pertrauką / mokyklos / koridoriuje sutikau Iritę Gansiniauskaitę. Pasirodo, ji manęs jau ieškojusi namie – norinti su manimi pasidalyti dideliu džiaugsmu: studentų literatų būrelio prozininkų konkurse laimėjusi pirmą vietą! [...] Dalyvauti konkurse ji nė nemaniusi, nes anksčiau susirinkimuose ją nuolat kritikuodavę, „sumaldavę su žemėmis“. Dėstytojas Sprindis pataręs popieriaus negadinti, Bukelienė irgi iš jos tik pasijuokusi, bet ji padavusi pora apsakymėlių dėstytojai Česnulevičiūtei, kuri juos ir įteikusi konkurso komisijai. / Apie savo laimėjimą ji iki paskutinės paskelbimo minutės nieko nežinojusi – atėjusi šiaip sau į susirinkimą pasiklausyti. Stovinti už kolonos ir laukianti posėdžio pradžios. Ir štai prieinanti dėstytoja Bukelienė, ir vedanti ją arčiau prie komisijos stalo, sodinanti arčiau prie rašytojų ir ... ją sveikinant. „Iš kur čia jos toks palankumas?“ – galvojanti.“ – Rapolas Šaltenis, *Aš – mokytojas: Dienoraščiai, laiškai, prisiminimai*, Vilnius: Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2007, p. 404 – 405.

⁴⁴⁹ Žr. Regimantas Tamošaitis, „Iš sapnų ir burtų miesto: Nijolės Miliauskaitės laiškai Liudai Viliūnienei“, *Metai*, 2019, Nr. 10, p. 82–115.

⁴⁵⁰ „Konkurso rezultatai: pirmą vietą – O. Baliukonytei, antrą – M. Kontrimaitėi. Paskui Kunčinas, dar kažkas (neatmenu pavardžių) ir viena trečiųjų vietų... man – stebuklingas atsitiktinumas. Per daug sekasi, vieną dieną tekštelsiu ir sudušu. Kažkoks apsirikimas. Jie visi – ketvirtakursiai, ir aplamai... Juk aš nieko gero neturiu.“ – Iš Nijolės Miliauskaitės laiško mokytojai Liudai Viliūnienei, 1968 12 20, *Ibid.*, p. 88.

Buvo kūrybos aptarimas, dabar jau reikia paduotą „eiliukus“ konkursui. Šįkart svarstė III ir II kurso bandymus! Rasiukevičiūtė, Tremnerytė, Balčiūnas, Zmajauskas, Valantinas, 2 labai silpnos prozininkės ir aš. Stipriausia, atrodo, Rasiukevičiūtė. Skirmantas pastebėjo ir įvertino „Žemuogių pievelę“, nes pats domisi fonika ir pan. dalykais, įspėjo dėl monotoniškumo (amžinas priekaištas, kurio nesuprantu). Daujotytė prikišo, kaip ir kitiems, „martinaitiškumą“ ir mano paliekamus tarpus tarp žodžių laiko J. Vaičiūnaitės įtaka, nors aš šito mokiausi iš visos naujosios poezijos, o ypač iš V. Bložės. Masionis buvo palankiausias, girdi, eilėraščiai – metaforos, jausmo – minties – formos išlydis, struktūrinis, kiek naujesnis tautosakiškumas ir t. t., bet tai neįdomu, man buvo tik nejauku.⁴⁵¹

Ankstyvuoju Bukelienės vadovavimo būreliui laikotarpiu veiklos kryptys kasmet kiek įvairuoja – vienais metais daugiau dėmesio skiriama mokslinei, kitais – literatūrinei veiklai ar / ir susitikimams su vyresniais rašytojais, konkursams, kultūrinėms išvykoms. Dėmesį Bukelienė skiria ir ryšiams su Rašytojų sąjunga palaikyti⁴⁵² (dalyvauja ir naujų narių priėmimo į jaunųjų rašytojų sekciją posėdžiuose), svarstoma net dalyti būrelį į žanrines – poetų, prozininkų, kritikų – sekcijas⁴⁵³, tačiau toks pasidalijimas neįvyksta. 1973-aisiais nutariama atskirti literatūros ir kritikos būrelį į du atskirus – kūrybinį (literatų) ir mokslinį (ši dar padalijant į dvi sekcijas – ikitarybinės ir tarybinės literatūros) – darinius⁴⁵⁴. Universitete tuo metu veiklą tęsia ir rusistų literatų būrelis⁴⁵⁵, su kuriuo (lietuvių) literatų būrelis taip pat palaiko ryšius.

Aktyviu būrelio lankytoju ir pirmininku buvęs Henrikas Bakanas, apie universiteto literatūrinį gyvenimą sužinojęs dar mokykloje, užimtas pareigas laiko daugiau simbolinėmis, o būrelio veiklas aštuntojo dešimtmečio viduryje prisimena taip:

1973 metais į universitetą įstojau su R. Beleckaite, A. Geniu, J. Liniausku, Z. Čeponyte. Jie visi buvo moksleivių respublikinių konkursų laureatai, „Moksleivio“ poetai. Buvome geri pažįstami, draugai, susirašinėjome, siuntinėjome vieni kitiems savo eilėraščius. Dar į pirmą kursą tuo metu įstojau

⁴⁵¹ Iš Nijolės Miliauskaitės laiško mokytojai Liudai Viliūnienei, 1969 11 30, in: Regimantas Tamošaitis, „Iš sapnų ir burtų miesto: Nijolės Miliauskaitės laišakai Liudai Viliūnienei“, *Metai*, 2019, Nr. 10, p. 113.

⁴⁵² „Vis norisi kažko daugiau, kažko geresnio, gilesnio, vis ieškome kelių savo kūrybai“, – pabrėžė būrelio vadovė dėstytoja N. Bukelienė. [...] Gal todėl viena iš svarbesnių būrelio narių veiklos krypčių šiemet – palaikyti glaudesnius ryšius su Rašytojų Sąjunga, kuri deda daug vilčių į šį jaunųjų literatų susibūrimą.“ – V. Arimavičiūtė, „Aptarta būrelio veikla“, *Tarybinis studentas*, 1972 10 13.

⁴⁵³ Žr. V. Arimavičiūtė, „Aptarta būrelio veikla“, *Tarybinis studentas*, 1972 10 13.

⁴⁵⁴ Žr. A. Puzas, „Moksliniuose būreliuose“, *Tarybinis studentas*, 1973 12 14.

⁴⁵⁵ T. Michniovą, „Mūsų darbai ir planai“, *Tarybinis studentas*, 1973 12 28.

J. Kubilius, L. Gadeikis, M. Laurinkus. Mes visi nuėjome ir į pirmą literatų būrelį susirinkimą. Iš vyresnių studentų ten dalyvavo J. Sprindytė, D. Pranckietytė, Zokaitytė, Lukošūtė (deja, vardų nebeprisimenu). Buvo šnekama, kad reikėtų atgaivinti kadaise leistą almanachą „Nuoširdumas“, naujausią kūrybą spausdinti sienlaikraštyje. Kodėl ten mane išrinko pirmininku, žalio supratimo neturiu, nors šitos pareigos ir buvo daugiau simboliškos. Jokių susirinkimų, kūrybos svarstymų ar aptarinėjimų išvis nebūdavo. Kartą per metus rinkdavomės pas vadovę N. Bukelienę namuose, dažniausiai rudenį, ten artimiausią susipažindavome su naujais studentais, skaitydavome eilėraščius, diskutuodavome. Visada kviesdavome į svečius kokį nors poetą. Yra dalyvavusi O. Baliukonytė, G. Cieškaitė, nežinia kodėl A. Drilinga. Tai buvo paskutinis toks vakarėlis, nes tokia veikla parūpo saugumui, E. Bukelienę išsikvietė prorektorius Sudavičius (jo pavardė buvo saugumo sinonimas) pasiaiškinti apie laisvamaniškas studentų kalbas. Apie tai ji man papasakojo asmeniškai, perspėjo, minėjo mačiusi vieno tame susirinkime dalyvavusio studento, gero mano bičiulio, ranka rašytą ataskaitą. // Kiekvienais metais vykdavo filologų kūrybos konkursas. Mano pareiga buvo pasirūpinti skelbimais, paraginti dalyvauti. Į tuos konkursus būdavo kviečiami dalyvauti ir VDI literatai. Tais laikais buvo neblogas poetas dailininkas J. Daniliauskas. Konkurso žiuri yra dalyvavęs A. Miškinis, M. Martinaitis (tuo metu jis dar nedirbo universitete). Iš dėstytojų – Bieliauskienė, V. Daujotytė. [...] Konkurso laureatai dalyvaudavo menininkų rūmuose (dabar prezidentūra) poezijos vakaruose. // Literatų būrelis rengdavo fakulteto kavinėje autorinius vakarus (A. A. Jonyno. R. Rastausko)⁴⁵⁶.

Išskirtina, kad net triskart (1974, 1975, 1977) tapęs universiteto literatų konkurso laureatu ir išgarsėjęs kaip sonetų rašytojas⁴⁵⁷, Bakanas sovietmečiu taip ir neišleidžia nė vienos savo kūrybos knygos⁴⁵⁸, o jo prisiminimuose ryškėja ilgai dingus tam, ką Bourdieu vadina *illusio* – tikėjimu lauko prasmingumu, įsitikinimu, kad „žaidimas“⁴⁵⁹ vertas skiriamo

⁴⁵⁶ Iš asmeninio susirašinėjimo su Henriku Bakanu, 2020 04 26.

⁴⁵⁷ Aušrai Jurgutienei iš susirinkimų Bukelienės bute įstrigo „Henriko Bakano perskaitytas sonetų vainikas – kaip didelio jo meistriškojo paliudijimas“. – Iš asmeninio susirašinėjimo su Aušra Jurgutiene, 2020 05 04.

⁴⁵⁸ Tiesa, 1985-aisiais jis sudaro sonetų rinktinę „Lietuvių sonetas“, o vėliau – tik 1996-aisiais – išleidžia ir savo poezijos rinkinį „Trys krantai“. Vis dėlto jo dalyvavimas literatūros lauke, palyginti su kitais ryškesniais poetais, fragmentiškas ir pasyvus.

⁴⁵⁹ „Žaidybiniu“, naiviu ar apsimestiniu *illusio* galėtume laikyti imitacines taktikas, pasitelkiamas siekiant rašytojo statuso, norint „vadintis rašytoju“. Pvz. Bronius Kašielionis prisimena: „Juokingai dabar atrodo, bet tada buvo ir tokių poetų, kurie atėję į skaityklą susidėdavo poezijos knygelę kaladę ir, paėmę iš kelių rinkinių po eilutę, sukurpdavo atseit eilėraščių. Kiti už nugaros sėdėdami sakydavome – žiūrėk, ką jis daro... Daugeliui tada atrodė didelė garbė būti poetu. Ohoho!“ – „Gruncinis dzūkas nuo Margotės ir Pakrykštės“. Juozo Šorio pokalbis su kultūrininku, kraštotyrininku, knygų autoriumi Broniumi Kašielioniu, *Šiaurės Atėnai*, 2019 08 09.

laiko ir pastangų. *Illusio* (suinteresuotumui, „apžavams“) nunykus, iš lauko pasitraukiama⁴⁶⁰:

Savo pirmąjį poezijos rinkinį buvau parengęs dar studijuodamas, bet leidyklai nepistačiau. Šiandien dėl to nesigailiu. Jauni daugelis rašo, o nenustoja rašyti tik TIKRI grafomanai. Tuomet kliedėjom, jei neklystu, F. G. Lorkos apibūdinimu: iš visų paslapčių kruviniausias poeto amatas. Kad patirtų paslapčių paslaptį, jis privalo valgyti savo širdį ir duoti ją valgyt kitiems. Bet niekad nepamiršau ir kito patarimo – jei gali nerašyti, nerašyk.⁴⁶¹

Ne tik H. Bakanas, bet ir kiti du aktyviausiais (netgi „stipriausiomis būrelio pajėgomis“⁴⁶²) vadinami vieno kurso literatai – Ramutė Belickaitė-Prapiestienė ir Justinas Kubilius – vėliau kaip rašytojai reikštis visai ar beveik visai (Kubiliaus atveju) nustoja. Belickaitė, 1978-aisiais pelniusi universiteto literatų konkurso laurus, debiutavusi „PP“ almanache, savo prisiminimus apibendrina kūrybos procesui pritaikydama maratono analogiją, o jos žodžiuose taip pat justų tikėjimo literatūrinės praktikos prasme stoka, nepakankamas, svyruojantis *illusio*:

Geraį pagalvojus, man pačiai toks įspūdis, kad gal aš tam būreliui nė nepriklausiau... Rašyt rašiau kiek rašėsi, bet **ne žūtbutinai** [išskirta mano – SV], tai ir siekio kur nors prasimušti nebuvo. [...] Gyvenimas man pasiūlė daugiau nei žodžiai, ir nesijaučiu, ką nors praradusi. Kūryba – maratonas, o jį bėgti gali (ir nori) ne visi.⁴⁶³

8-uoju dešimtmečiu, nepaisant po 1972-ųjų įvykių Kaune sustiprėjusios ideologinės kontrolės, fakultete kyla ir naujų, neformalių, instituciniam-sisteminiam veikimui oponuojančių literatūrinių iniciatyvų. Bene ryškiausia iš jų – „Eklektikų sąjunga“, kurios idėja gimė studijų metu viename kambaryje apsigyvenusiems Juozui Erlickui, Kaziui Jonušui ir Kęstučiui Kaminskui (prie jų netrukus prisijungė ir Antanas A. Jonynas),

⁴⁶⁰ *Illusio* laikytinas vienu iš svarbiausių dalyvavimo lauke sąlygų, tačiau svarbu suvokti ir konkrečiu momentu laukui būdingą *habitus*, vyraujančius elgsenos modelius, hierarchijas, turimą dalyvio kapitalą ir t. t. Kai lauko būklė dalyviui neimponuoja, kai jo turimų dispozicijų nepavyksta paversti pozicija, jis gali justų paskatą pasitraukti, nutraukti „žaidimą“.

⁴⁶¹ Iš asmeninio susirašinėjimo su Henriku Bakanu, 2020 04 26.

⁴⁶² „Panašiomis mintimis ir pradėjo savo pranešimą Vaidotas Daunys, prisimindamas stipriausias mūsų būrelio pajėgas, – H. Bakaną, Just. Kubilių, R. Belickaitę, nūnai jau nebesimokančią Universitete.“ – Vidas Vingelis, „Nuo ko priklauso literatų jėga“, *Tarybinis studentas*, 1978 12 22.

⁴⁶³ Iš asmeninio susirašinėjimo su Ramute Belickaite-Prapiestiene, 2020 05 04.

gyvavo apie dešimtmetį⁴⁶⁴. Neformalūs būrelio susitikimai ir toliau vyksta Bukelienės bute⁴⁶⁵ – dalis narių tuos susitikimus išskiria kaip svarbiausią, ryškiausią literatų būrelio veiklą, o Aušra Jurgutienė prisimena tokiuose pasibuvimuose tvyrojus ir baimę: „privačiame bute vykę renginiai suteikdavo visų bendravimui daugiau laisvės nei tie, kurie vykdavo VU, bet ta gauta laisvė įpareigojo ir kitų pagarbai, o gal ir atsargumui. Nes daugelį to meto didesnių susitikimų dengė nematomas, bet nepradingstantis nepasitikėjimo debesis, keliantis labai nemalonias vidines spėliones, kad tarp susirinkusių turi slypėti ir tai, kas buvo vadinama saugumo akys ir ausys.“⁴⁶⁶

Nors ir fragmentiškai, bet būrelio vystomi ir tarpinstituciniai ryšiai su Rašytojų sąjunga duoda rezultatų – vis dažniau universiteto literatų nariai raginami stoti į jaunųjų rašytojų sekciją (universiteto literatų būrelis viešai netgi vadintas Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos rezervu⁴⁶⁷), jų kūryba svarstoma sąjungoje⁴⁶⁸. Apie tai, kokie turiningi ir, matyt, naudingi jų dalyviams susitikimai buvo, liudija diskusijų apie kūrybą akcentus išsaugoję straipsniai (nors ir referatyvūs, fragmentiški). Pavyzdžiui, ištrauka iš M. Vosyliūtės ir Daunio teksto apie 1978 m. birželio 30 d. vykusį susitikimą:

Gera buvo įvertinta J. Kubiliaus (V k. lituanistas) poezija. Pastebėjęs poemos „Karaliaučius“ savotišką racionalumą, sausumą, R. Pakalniškis kalbėjo ir apie jos intelektualumą, lyrinės plotmės teigiamus bruožus. Geras

⁴⁶⁴ Plačiau žr. „Be žaidimo dalyvauti kultūriniame gyvenime – neįmanoma“: Neringa Butnoriūtė kalbina Antaną A. Jonyną, *Šiaurės Atėnai*, 2018 07 06.

⁴⁶⁵ Audronė Gečiauskienė (Bieliauskaitė, studijas pradėjusi 1974-aisiais), paklausta, kur paprastai rinkdavosi būrelis, teigė: „Susiburdavome gan dažnai filologų numylėtoje universiteto kavinaiteje „Žaltvykslė“, kartais – Bukelienės namų svetainėje, Tverečiaus gatvėje. Jos vyras buvo garsus chirurgas, daugybė knygų, paveikslų, intelektualios atmosfera. Aišku, tuo dažnai nesibaigdavo, ir po susirinkimų mes, jauni „literatai“, traukdavome į hipišką senamiesčio „Vaivą“ arba į dabar jau neveikiančią „Rotondą“ prie Vilnelės.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Audrone Gečiauskiene (Bieliauskaite), 2020 05 07.

⁴⁶⁶ Iš asmeninio susirašinėjimo su Aušra Jurgutiene, 2020 05 04.

⁴⁶⁷ „Kovo 20 d. LTSR Rašytojų sąjungoje įvyko partinės organizacijos atviras susirinkimas „Jaunųjų rašytojų kūrybinis ir pilietinis aktyvumas“. Būrelio vadovė, kritikė E. Bukelienė supažindino susirinkusius su pagrindine Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos rezervo – Universiteto literatų būrelio veikla.“ – Vidas Vingelis, „Nuo ko priklauso literatų jėga“, *Tarybinis studentas*, 1978 12 22.

⁴⁶⁸ „Šių metų gegužės 4 dieną Rašytojų sąjungoje buvo svarstyta Universiteto jaunųjų literatų kūryba. Apie R. Belickaitės, H. Bakano, J. Kubiliaus, M. Vosyliūtės, L. Gadeikio, R. Pukalskaitės, L. Tirvaitės, R. Radvilos, V. Kukulo, V. Valaičio, V. Daunio kūrybą kalbėjo poetai A. Baltakis, M. Martinaitis, M. Karčiauskas, V. Rubavičius, A. Grybauskas, rašytojas R. Šavelis, literatūros kritikas R. Pakalniškis, mūsų Universiteto dėstytojai E. Bukelienė, A. Sprindis. Įžanginiame žodyje Rašytojų sąjungos pirmininkas poetas A. Maldonis pabrėžė panašių susitikimų svarbą, kalbėjo apie būtinumą palaikyti glaudesnius ryšius su universiteto jaunaisiais literatais.“ – *Tarybinis studentas*, 1978 03 10.

sąlytis su tautosaka, nors jaučiama ir literatūriškumo. M. Martinaitis kalbėjo apie poemos struktūrą. V. Rubavičiaus nuomone, į poetinį kūrinį reikia žiūrėti kaip į poetinį kūrinį, o ne reikalauti griežtų žanrinių ypatybių. Apie įtakas poemai kalbėjo A. Grybauskas. Jo manymu, tai nėra minusas.⁴⁶⁹

Stojant į jaunųjų rašytojų sekciją narystė būrelyje išskiriama kaip kandidato privalumas ir, priešingai, nebuvimas būrelyje studijuojant Vilniaus universitete galėjo tapti ženkliau priekaištu. Taip, pavyzdžiui, nutiko Liutaurui Degėsiui, kai 1972 m. gruodžio 11 d. Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo metu buvo svarstomas naujų narių priėmimo klausimas. Be jo, tame posėdyje į sekcijos narius kandidatavo A. A. Jonynas, R. Rastauskas, J. Kunčinas, D. Mušinskas ir kiti. Susirinkime VU būreliui atstovavo Bukelienė, kuri, paklausta apie universiteto literatus, atsakė: „Tik Jonynas priklauso universiteto literatų būreliui. Degėsys praeitais metais gavo III literatų konkurso premiją. Gera kuria nuotaiką, įdomi forma. Šių metų konkursui pateikė silpną medžiagą. Iš kūrybos jaučiasi žvilgsnis atgal, monotoniškas, pretenzingas. // Ateityje prašytumėm, priimant universiteto literatus, un-to literatų būrelio ar dėstytojų rekomendacijų.“⁴⁷⁰ Degėsys reagavo į Bukelienės pastabą pabrėždamas, kad reikia kalbėti ne apie aktyvumą instituciniame tinkle, o apie kandidato tekstus: „Jūsų priekaištai ne poezijai, o nestojimui į universiteto literatų būrelį.“⁴⁷¹

Būrelis bendrauja ir su 1977-aisiais Kauno vakariniame fakultete įsikūrusiu literatų būreliu, tęsia ryšius ir su Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto literatais⁴⁷² (dalyvauja vieni kitų konkursuose, renginiuose). Valdemaras Kukulas 8-ojo dešimtmečio pabaigoje (prie tuometiniams VVPI literatams Danutei Pulokaitei, Česlovui Skaržinskui, Nijolei Misevičiūtei, Liudui Vitkauskui ir Edvardui Vaičiui skirtu kūrybos puslapiu) rašo apie ryšių tarp šių būrelių tamprėjimą:

Tolydžio stiprėdama, nūnai ji [bičiulystė su VVPI literatais – *SV*] peraugo į rimtą draugystę; abipusį bendradarbiavimą, paremtą tiek bendrais interesais, tiek asmeniniais literatų santykiais. / Pavasariais vyksta Universiteto literatų konkursas, kur į baigiamąjį vakarą pakviečiame Pedagoginio instituto atstovus. Jie savo ruožtu mus kviečia į savo „Poezijos rudens“ renginius. Lankomės vieni pas kitus susirinkimuose, disputuose. Šis Pedagoginio

⁴⁶⁹ M. Vosiulienė, V. Daunys, „Apie universiteto literatų kūrybą“, *Tarybinis studentas*, 1978 06 30.

⁴⁷⁰ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo protokolas, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 602, l. 23.

⁴⁷¹ *Ibid.*

⁴⁷² Pedagoginio instituto literatų būrelis, dėl palyginti kuklios sukauptos medžiagos, atskirai disertacijoje neaptariamas.

instituto studentų literatūrinis puslapis mūsų laikraštyje – taipogi tvirtėjančios bičiulystės ženklas⁴⁷³.

Dešimtmečio pabaigoje būrelyje pirmuosius savo – kaip literatų telkėjo, literatūrinių veiklų iniciatoriaus, būrelio (vėliau ir jaunųjų rašytojų sekcijos) pirmininko – žingsnius žengia Vaidotas Daunys⁴⁷⁴, atsinešdamas čia ir jam (sykiu ir Valdemarui Kukului) būdingą krikščioniškomis, tautinėmis vertybėmis grįstą laikyseną⁴⁷⁵, diplomatiškumą ir polinkį į estetizmą⁴⁷⁶. Su jo atėjimu vėl suaktyvėja būrelio veikla, organizuojamas universiteto 400-mečio jubiliejui skirtas konkursas⁴⁷⁷, rengiami dabartinių ir buvusių universiteto literatų kūrybos vakarai⁴⁷⁸, būrelio nariai lankosi mokyklose, dalyvauja mokyklinių literatūrinių konkursų darbų vertinime⁴⁷⁹. Tokiu būdu ne tik sklinda garsas apie būrelio veiklas ir reikšmę, kviečiant į jį būsime studentus, bet ir jo nariai įgyja aukštesnį – jau vertintojų, ekspertų –

⁴⁷³ Valdemaras Kukulas, „Mūsų pavilioti“, *Tarybinis studentas*, 1978 12 01.

⁴⁷⁴ Daunio atveju įdomu būtų tirti, kaip simbolinis ir socialinis kapitalas, sukauptas pirmininkaujant būrelyje, vėliau perkeliamas į jaunųjų rašytojų sekciją, dar vėliau – „Veidų“ almanacho leidybą.

⁴⁷⁵ Sigitas Parulskis yra teigęs, kad Daunio ir Kukulo laikysena jam, įstojusiam vėliau, neimponavo, atrodė kaip Marcinkevičiaus tąsa: „Neturėjau [su Dauniu] nieko bendro. Epizodiško bendravimo būta, bet tik šiaip, tarp kitko. Man nepatiko Daunio, Kukulo linija – netgi būta neakivaizdaus konflikto... Jie – tarsi Marcinkevičiaus apologetai, o man labiau patiko kita kryptis, – Bložės, Gedos, Platelio.“ – Pokalbiai su Sigitu Parulskiu, parengė Laimantas Jonušys, Vilnius: Alma Littera, 2009, p. 36.

⁴⁷⁶ Liudvikas Jakimavičius taip apibūdina Daunio laikyseną: „Ir tada atsiranda tas estetiškas matmuo, kuris Dauniui buvo pagrindinis, tas gražus kalbėjimas, estetizmas visas tas, įvilktas į gražų rūbą, kad neįžeisti kažko, kad santarvė su bet kuo [...] kitaip tariant, sujungti nesujungiama per tam tikrą estetiką, per tam tikrą kalbėjimo būdą, tokį mandagų, gražų, kas iš tikro labai sunkiai turėjo jam sektis.“ – Su Liudviku Jakimavičium kalbėjosi Jūratė Kavaliauskaitė ir Ainė Ramonaitė, pokalbis rengtas projektui „Nematoma sovietmečio visuomenė“, Vilniaus universitetas, 2014 07 01.

⁴⁷⁷ „Pirma vieta – Remigijui Baltrušaičiui, studentui, Vilniaus jaunųjų sekcijos nariui, už dramą-poemą „Vivat, academia!“: „Antrieji buvo A. Sprindis (apsakymas „Sargas ir filosofas“) ir Vytautas Rimkevičius (apsakymas „Testamentas“). Trečioji vieta – Juditai Vaičiūnaitei (eil. ciklas „Vitražas Vilniaus universitetui“), Sigitui Gedai („Odė Sarbievijui“), Edvardui Uldukiui [...] Poetas Marcelijus Martinaitis paskaitė Universitete parašytų eilėraščių ir kitos kūrybos. O dar vienas Alma Mater auklėtinis Justinas Marcinkevičius supažindino su Universiteto jubiliejui skirtos poemos „Pažinimo medis“ ištraukomis.“ – „Susumuoti literatūros konkurso rezultatai“, *Tarybinis studentas*, 1979 03 16.

⁴⁷⁸ Žr. K. Bacevičius, „Poezijos vakaras“, *Tarybinis studentas*, 1980 04 25.

⁴⁷⁹ Pavyzdžiui: „Kovo 27–30 dienomis grupė būrelio narių – R. Belickaitė, H. Bakanas, V. Daunys, V. Kukulas – lankėsi Kėdainiuose vykusiame respublikiniame jaunųjų literatų konkurse. Studentai dalyvavo draugystės vakaruose, diskusijose, kuriose buvo svarstoma moksleivių kūryba.“ – „Literatų būrelio kronika“, *Tarybinis studentas*, 1978 04 14.

statusą. Informacija apie būrelį, kaip motyvas stoti į universitetą, naudojama ir reklaminiuose skelbimuose⁴⁸⁰.

Nuo 1979-ųjų fakultete pradedamas organizuoti festivalis „Filologijos ruduo“⁴⁸¹, kurio tikslas – „suburti ne tik savo fakulteto, bet ir viso Universiteto kūrybines jėgas“⁴⁸². Tiesa, jis inicijuojamas ne literatų būrelio, o universitete įsteigto Kultūros klubo ir jo vadovo Romo Lileikio, kiek vėliau prie organizacinės grupės aktyviai prisijungiant Vytautui V. Landsbergiui ir kitiems iniciatyvesniems lituanistams-literatams. 1981-aisiais „Tarybiniame studente“ atsiranda skiltis „Iš poezijos sąsiuvinų“⁴⁸³, kurioje publikuojama ir daug grafomaniškų, būrelio slenksčio neperžengusiųjų, studentų tekstų. Kukulo pasisakyme, kritiškai vertinančiame šią skiltį, justi hierarchija, t. y. priklausantysis būreliui vertinamas aukščiau (jau turi tam tikrą statusą, žengia arčiau literatūros lauko centro) už jam nepriklausantįjį, netgi už Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos narį, tad galima teigti, kad būrelis Kukulo traktuojamas kaip svarbesnė – mažiau formalizuota ir ideologizuota – literatūrinė mokykla:

Tai, kad „Tarybinis studentas“ greta literatūrinių puslapių ima rengti naują skyrelį „Iš poezijos sąsiuvinų“, matyt, irgi dėsninga. Literatų būrelyje keliami daugmaž bendraliteratūriniai reikalavimai, ir žmogui, išvis neturinčiam pretenzijų į „didžiąją“ literatūrą, ten išsakyti priekaištai visų pirma nereikalingi, o jo atžvilgiu – ir neteisingi. Iš šį kartą spausdintų autorių išsiskirtų gal tik gamtininkas Valdas Sasnauskas, Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos narys, kuriam įsijungti į literatų būrelį dėl įvairių priežasčių būtų ne pro šalį...⁴⁸⁴

Prieš pereinant prie laikotarpio, kai būrelį ėmė kuruoti Martinaitis, dera apibūdinti Bukelienės vaidmenį būrelyje, jos laikyseną. Būdama būrelio vadovė ir aktyvi dėstytoja, ji ne tik kuravo jau esamus studentus⁴⁸⁵, bet ir į

⁴⁸⁰ Viename iš įprastų, gana panašų, kasmetinių skelbimų, Vytautas Areška teigia: „Rašytojų Filologijos fakultetas, suprantama, neruošia, tačiau Lietuvių literatūros katedra yra Universiteto jaunųjų literatų kuratorius. Pirmuosius kūrybinius žingsnius šiame būrelyje žengia bemaž visi šiandien pagarsėję lietuvių rašytojai, poetai, kritikai, žymūs literatūrologai.“ – „Pokalbis po filologų birželiu“: Filologijos fakulteto dėstytojus kalbina „Metraštininkas“, *Tarybinis studentas*, 1982 02 22.

⁴⁸¹ Išsamiai festivalis aprašytas Erikos Urbelevič bakalauro darbe „Filologijos rudenų fenomenas“ (VU, 2015).

⁴⁸² „Filologijos ruduo 80“, *Tarybinis studentas*, 1980 10 31.

⁴⁸³ Kurį laiką skiltį kuruoja ir komentarus prie publikuojamų tekstų rašo Giedra Radvilavičiūtė.

⁴⁸⁴ Valdemaras Kukulas, „Geras darbas skiriamas žmonėms...“, *Tarybinis studentas*, 1981 06 19.

⁴⁸⁵ Gabesniems ir kūrybiškesniems studentams, kurie jai imponuodavo, padėdavo įsitvirtinti, plėsti ryšius. Aušra Jurgutienė prisimena: „Ji buvo mūsų kurso kuratorė, o aš, kaip to

studijas, o sykiu ir būrelį, pritraukdavo – ypač mokyklinių literatūrų konkursų metu – vis kitų pradedančiųjų literatūrą. Rūpestinga, globėjiška, supratinga, atidi... – tokiais ir panašiais epitetais apibūdinama Bukelienė, žvelgiant sociologiškai, literatūros lauke turėjusi nemažai svertų reguliuoti lauko atsinaujinimo, naujų integravimosi į institucinį literatūrinio gyvenimo tinklą procesus⁴⁸⁶.

Sprendžiant iš prisiminimų, Bukelienė buvo griežta ir reikli vadovė, tačiau pastabas paprastai stengdavosi išsakyti korektiškai, bandydama neižeisti kritikuojamąjį/-osios. Studijų metais kaip gabi prozininkė pasižymėjusi Neringa Pranckevičiūtė-Lūžienė prisimena:

Bukelienė buvo kritiškesnė už Marcelijų, gal čia yra moteriškas-mokytojiškas bruožas. Prisimenu, kad už kažkurį iš šitų tekstų gavau gerokai barti. Bet kuo aš labai žavėjausi, kad jie niekada tiesiai nepaaiškindavo, ką tu darai ne taip. Noriu pasakyti, kad jie buvo labai pagarbūs. Dabar, kai kartais pasiklausau mokytojų ar kritikų, nejauku darosi: žmonės išreiškia savo pyktį, panieką ar nori parodyti, kokie yra teisūs, bet ne tai, kad normaliai... Atsimenu, pavyzdžiui, tokią Bukelienės pastabą: „Žinai, būna gražu, kai žmogus taip gražiai dainuoja, paima ir pakelia kokią natą, ir visi paskui laukia, kada vėl pakels. O tu, kai pakeli ir... nenuleidi! Žinok, jau cypia!“ Ir viskas, ir galvok tu, ką nori... Dabar aš suprantu, ką ji norėjo pasakyti. Tuo metu, aišku, žiūrėdavau, kas čia perspausta, kur čia nuleisti ir t. t. Bet būdavo tokios kaip

kurso seniūnė ir perspektyvi studentė (kad ir kaip šiandien gėda, bet turiu prisipažinti, Petro Cvirkos stipendininkė), buvau nusipelniusi išskirtinio jos dėmesio, būdavau jos rekomenduojama į studentų darbų kūrybos vertinimo komisiją, o paskutiniaisiais metais net skulptoriui Albertui Belevičiui kaip modelis studentės skulptūrai. Iki pat paskutinio mudviejų pasimatymo Rašytojų sąjungoje ji nuolat man reiškė simpatiją ir aukštas viltis dėl mano darbų [...]“. – Iš asmeninio susirašinėjimo su Aušra Jurgutienė, 2020 05 04.

⁴⁸⁶ Būdama nuolatine literatūrų konkurso komisijos nare ar / ir pirmininke, Bukelienė disponavo simboliu galia formuojant, atnaujinant literatūros lauką – vienus jaunuosius įvertinant ir priimant, kitus „atmetant“. Įdomu, kaip jos vertinimai keisdavosi bėgant laikui, keičiantis ir autorių tekstams bei jų vietai lauke. Pavyzdžiui, Valdas Papievis mokykliniuose literatūrų konkursuose iš pradžių sutinkamas gana pozityviai, tačiau Bukelienės kritikuojamą už perdėtą „pretenzijas rašyti profesionaliai“ („O tos jų [Papievio ir A. Valiulio – *SV*] rašytojiškos pretenzijos dar tokios naivios ir bejėgiškos, kaip ką tik gimusio veršelio laigymas. Tad sukelia tik šypseną ir gailestį.“ – Elena Bukelienė, „Isiklausykite į pasaulį ir save“, Moksleivis, 1980, Nr. 7, p. 21). Po trijų metų, Papieviui jau studijuojant universitete, Bukelienė giria jį už kūrybinę ištvermę („Valdo Papievio kūrybinius bandymus seku jau šešeri metai. Respublikiniuose moksleivių konkursuose teko sveikinti jį su laimėtojo laurais, teko ne kartą ir pabarti. Šiandien galime tik pasidžiaugti šio gabaus literato vyrišku charakteriu, užsispyrimu, ištverme, kurie apvainikuoti pelnyta pergale.“ – Elena Bukelienė, „Laimi ištvermingieji“, *Tarybinis studentas*, 1983 05 06). Pasitelkdami Bourdieu terminiją galėtume teigti, kad Papievis kantriai kūrė savo ženklą ir ilgainiui sugebėjo „laimėti savo kitiškumą tarp kitų gamintojų (ypač labiausiai įšventintųjų) pripažinimą“ – Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, vertė Loreta Jakonytė, in: *XX amžiaus literatūros teorijos* [I dalis], Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 309.

mįslės. Tu pats turėjai labai daug galvoti, ką darai ne taip, ir ką, galbūt, reikėtų daryti kitaip.⁴⁸⁷

Kitos prozininkės – Danutės Kalinauskaitės – atėjimo į literatūrą atveju Bukelienės vaidmuo itin svarbus – ji, kaip ir ne vieną kitą pradedantįjį⁴⁸⁸, pastūmėjo būsimą rašytoją filologijos studijų ir literatų būrelio link:

Bukelienė buvo man labai globėjiška. Kadangi atvykau viena – kiti su draugais, su savo mokytojais; netgi literatų būreliai buvo ten suvažiuavę... Aš neturėjau nieko. Nakvojau bendrabuty su kažkokiom mergaitėm, labai keistai jaučiausi, kad esu viena. Nesupratau, kas vyksta. [...] O paskui Elena Bukelienė sako: „Tu tikriausiai stosi į lietuvių kalbą ir literatūrą. Žinok, aš esu ten dėstytoja. Labai laukiau!“ Tai buvo vienuoliktojo klasės ir aš tada galutinai apsisprendžiau, kad stosiu ir būsiu rašytoja⁴⁸⁹.

Tačiau taip pat Kalinauskaitė pabrėžia būrelio renesansą atėjus vadovauti Martinaičiui⁴⁹⁰, prisimena nuvertinantį Bukelienės požiūrį į rašančias moteris⁴⁹¹, teikiant pirmenybę ir daugiau dėmesio skiriant rašantiems vyrams:

Čia buvo 1978 m. Mes – pats pirmas kursas – nuėjom į literatų būrelį. Ten susirinko daugiausia merginos, buvo gal keli vaikinai, Valdas Kukulas, ko

⁴⁸⁷ Iš asmeninio interviu su Neringa Pranckevičiūte-Lūžiene, 2020 03 12.

⁴⁸⁸ Tokie Bukelienės „pastūmėjimai“ – dažnai prisiminimuose minimas reiškinys. Palyginimui, Virginijus Gasiliūnas taip pat pabrėžia Bukelienės raginimų svarbą: „Mano svajonė buvo stoti į Žemės ūkio akademiją, tapti miškininku – žodžiu, taip irgi su romantikos atspalviu... Bet kai profesorė Bukelienė, priėjusi prie mūsų su Daškevičium konkurso metu, paklausė: „Tai gal jūs vaikinai norėtumėt stot į filologiją?“ Na tai, tau čia kažkaip siūlo kažkur stot, iš universiteto!..“ – Iš asmeninio interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16.

⁴⁸⁹ Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

⁴⁹⁰ „Atsimenu, kad mes literatų būrelį buvom tokioj kompanijoje, bet visai neatsimenu Elenos Bukelienės – jos vaidmens. Ir kai po jos atėjo Marcelijus Martinaitis – dirbti jau su jaunesniais – manau, ten buvo to būrelio renesansas. Nes Bukelienė nelabai skyrė dėmesio, mes visi dalyvavom, buvo rengiami literatų konkursai, labai bendravom su tuometiniu Vilniaus pedagoginiu institutu, su Kęstučiu Nastopka... Su jais ir gerdavom kartu, ir susitikinėdavom, ir būdavo bendrų renginių. Tai buvo ir Česlovas Skaržinskas, ir Liudas Vitkauskas, ir kas ten iš jų dar – tokių labai simpatiškų žmonių... Edvardas Vaičius – Daunio draugas. Tai vat su Pedagoginiu ir Nastopka buvo labai glaudūs ryšiai, bet pačios Bukelienės literatų būrelį... Gal ji anksčiau labiau pasižymėjo, bet man tiesiog išblėso iš atminties. Ir ne dėl to, kad mano atmintis būtų labai bloga, bet tiesiog, na, ji buvo jokia tam būrelį, mano lankymo metu. O mano brolio laikais... jis pasakojo kitaip. Ji buvo jaunesnė, kiti laikai...“ – Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

⁴⁹¹ Sprendžiant iš prisiminimų, toks požiūris buvo gajus būrelyje, pavyzdžiui, Audronė Gečiauskienė (Bieliauskaitė), teigdama, kad merginų kūryba būrelyje būdavo vertinama skeptiškiau, priduria, kad „kai kurie studentai-poetai-vyrukai pavartodavo tokį terminą – „shreibende frau“ – „rašanti moteris“, kuris reiškė, aišku, lengvą panieką“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Audrone Gečiauskiene (Bieliauskaite), 2020 05 07.

gero, buvo, bet jis jau tada buvo žinomas. Ji [Bukelienė – *SV*] mane atsiminė iš to konkurso... Buvo Romualda Pukalskaitė iš Kaišiadorių – tuo metu jau pagarsėjusi poetė; Monika Vosyliūtė atėjo, kuri paskui buvo Vaidoto Daunio ir mūsų visų draugė... Bet Bukelienės reakcija buvo tokia: „Matau, čia prisirinko daug mergaičių. Žinokit, mergaičių kelias į literatūrą užsidaro.“ Aš ne visai tiksliai ją cituoju, bet mintis tokia, kad iš moterų rašytojų nebūna, tik labai reti atvejai, moterys neskirtos literatūrai... Sako: „Na ką, iš moterų poesių galėčiau pasakyti.. tikrai Judita Vaičiūnaitė, na Gražina Čieškaitė, gal Onė Baliukonytė...“. O Onė Baliukonytė jau tada buvo antroji Marina Cvetajeva. Žodžiu, nieko iš jūsų, mergaitės, nebus, bet jūs čia sėdėkit. Tai iš vienos pusės ji buvo labai globėjiska ir gera, bet va jos požiūris...⁴⁹²

Tokį požiūrį patvirtina ir daugiau liudijimų: Virginijus Gasiliūnas teigia, kad „Bukelienė buvo šiek tiek ktoniško sukirpimo, ji merginas iš dalies matė ir kaip būsimas motinas...“⁴⁹³, Neringa Pranckevičiūtė-Lūžienė prisimena, kad „vaikinus ji tikrai mylėjo labiau. Net kreipdavosi į juos su šypsena, o su mumis [merginomis – *SV*] – sausai, dalykiškai.“⁴⁹⁴; apie moterų atžvilgiu prieštaringas Bukelienės pažiūras yra rašiusi Solveiga Daugirdaitė⁴⁹⁵. Svarstyta, kiek šis požiūris atliepė visuomenėje gajus socialinius stereotipus⁴⁹⁶ ir vaidmenis⁴⁹⁷, veikusius ir literatūros lauką⁴⁹⁸,

⁴⁹² Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

⁴⁹³ Iš asmeninio interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16.

⁴⁹⁴ Iš asmeninio interviu su Neringa Pranckevičiūte-Lūžiene, 2020 03 12.

⁴⁹⁵ Pasak Daugirdaitės, „[s]ovietinį pačių moterų antifeminizmą atskleidžia prieštaringos Elenos Bukelienės pažiūros. Analizuodama 8–9-ojo dešimtmečių moterų paveikslus ir vyrų, ir moterų kūryboje mokslininkė teigia, esą „visuotinės emancipacijos laikais literatūros moteris ieško ir jaukumo, ir užuovėjos, žmogiškų ryšių šilumos, nori aukotis“. Bukelienė nepriimtina, kad „emancipuota moteris irgi veržiasi į reikšmingą visuomeninį vaidmenį“; jos pritarimo sulaukia vykdančios moters priedermes, t. y. auginančios vaikus.“ – Solveiga Daugirdaitė, „Lyčių santykių vaizdavimas sovietmečio literatūroje“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 490.

⁴⁹⁶ Problemišką jaunųjų literatų kūrybos vertinimą iš dalies iliustruoja ir tokios, iš pirmo žvilgsnio „nekalios“, detalės kaip prierašai po nuotraukomis. Pavyzdžiui, 1968 m. gruodžio 27 d. „Tarybinio studento“ numeryje, prie Petro Skirmanto publikacijos apie jaunųjų literatų konkursą, įterpiama nuotrauka, kurioje „[p]oetai J. Marcinkevičius, V. Šimkus ir Lietuvių literatūros katedros vedėjas prof. J. Lebedys su jaunosiomis poetėmis“ – poetės lieka neįvardijamos.

⁴⁹⁷ „Nors lygias lyčių teises užtikrino įstatymai, praktiškai visuomenė tebuvo patriarchalinė: moterys nedalyvavo aukščiausiose valdymo organuose (Komunistų partijos vadovybėje), nors joms buvo užtikrintos kvotos Aukščiausioje Taryboje). Lietuvos moterys, neatsižvelgiant į jų pačių poreikius, galimybes ir norus, buvo priverstos įsilieti į darbo rinką, nepanaikinant pareigų šeimai ir vaikams. Nors oficialūs dokumentai nuolat pabrėžė valstybės pagalbą moterims (pvz., daugėjo vaikų darželių), to vis tiek neužteko, o įsišaknijęs mąstymas rūpestį namais tebelaikė moters (kuriai laimingu atveju padeda vyras) reikalu.“ – Solveiga Daugirdaitė, *op cit.*, p. 470.

⁴⁹⁸ Pastebėtina, kad apie tai bandant klausti rašytojų vyrų paprastai teigiama, jog būta santarvės ir lygybės. Pavyzdžiui, V. Gasiliūnas teigė: „Reikia turėt omeny bendrą tuo

kiek tai buvo asmeninė Bukelienės nuostata (matyt, atsakymas susidėtų iš abiejų priedaidų).

3.2.3. Universiteto literatų kuratorius ir tylusis autoritetas Marcelijus Martinaitis

Apie Martinaičio vadovavimo laikotarpį sukaupta bene daugiausiai atsiminimų⁴⁹⁹. Literatūros katedroje pradėjęs dirbti 1979-aisiais, jis netrukus tampa nuolatinio būrelio lankytoju ir jaunųjų literatų konsultantu bei galiausiai visai perima būrelį – dar vadinamą kūrybiniu seminaru – į savo rankas⁵⁰⁰ (nors Bukelienė jame ir toliau dalyvavo⁵⁰¹). Su Martinaičiu kaip

metu vyravusią situaciją: kiek buvo moterų poezių poezijos lauke apskritai?.. Dabar atgaline data norėt kažkokios lyčių lygybės, dar kažko... Aš su visom iki šiol, ir tada, gerai... Kažkodėl, man atrodo, dabar tą moterų diskriminaciją bandoma atrasti atgaline data. Buvo, kaip buvo, bet kad mes kažkaip pagal lytį – nu ne, nu taip nebuvo!...“ – Iš asmeninio interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16. Daugirdaitė, analizavusi VVU lietuvių literatūros katedroje dirbusių moterų situaciją sovietmečiu, rašė: „[i]domu kaip tik tai, jog lyčių analizė tomis sąlygomis gyvenusiems žmonėms atrodo netinkama aptarti sovietinių metų įvykius. Tai yra pastebėta tyrinėtojų, rašančių apie Rytų ir Vidurio Europą. Atseit, kaip galima iš bendros balos išskirti moteris, juk visi kentėjome – ir šiuo konkrečiu atveju, ir apskritai okupacijos metais. [...] Kaip tik todėl moterų savimonė ir padėtis sovietiniu laikotarpiu man atrodo verta ypatingos analizės. [...] Atrodo, jog sovietinio laikotarpio moterys mokslininkės, menininkės, kad ir padariusios profesinę karjerą, tebejautė skeptišką požiūrį į save ir, kas dar svarbiau, pačios taip į save žvelgė.“ – Solveiga Daugirdaitė, „Katedros raganos“, in: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 216.

⁴⁹⁹ Bene didžiausia jų sanokaupą prieinama Giedriaus Genio ir Faustos Radzevičiūtės sudarytoje knygoje „Marcelijus. Atsiminimai apie Marcelijų Martinaitį“: *Marcelijus. Atsiminimai apie Marcelijų Martinaitį*, sud. G. Genys, F. Radzevičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016. Toliau poskyrio išnašose šis šaltinis žymimas santrumpa MAMM – SV.

⁵⁰⁰ Ši data surinktoje medžiagoje (įvairiose knygose, straipsniuose, memuaristikoje) varijuoja. Bukelienė, straipsnyje apie būrelį, pažymi, kad vadovavo iki 1983-ųjų. Darius Kuolys, įstojęs 1980-aisiais, teigia, kad Martinaitis vos atėjęs dirbti pakeitė Bukelienę: „Bukelienė literatų būrelį iš karto perdavė Marcelijui. Kol Lietuvių literatūros katedros vedėjas Vitas Areška nebuvo į katedrą pasikvietęs Marcelijaus, tol ji telkė jaunuosius universiteto literatus.“ – MAMM, p. 309. Akvilės Reklaitytės monografijoje pažymima, kad Martinaitis būreliui vadovavo nuo 1980 iki 1996 m. Žr. Akvilė Reklaitytė, *Meistraujantis žmogus: Marcelijaus Martinaičio poetinė antropologija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2020, p. 14.

⁵⁰¹ Pavyzdžiui, Kuolys mini, jog jų kartai atėjus būrelyje buvo jauti Bukelienės dalyvavimas, vėl organizuojami susitikimai jos bute: „Atėję į universitetą, radome Bukelienės – literatų motinos – mitą. Net atidavusi jaunuosius rašytojus Marcelijui, ji domėdavosi, kas būrelyje vyksta, skaitydavo ir vertindavo prozos tekstus. / Bukelių namai Antakalnyje būdavo atviri studentams. Juose dažai rinkdavomės: prisipirkdavome vyno ir eidavome pas Bukelienę, kur tuo metu gyveno ir mūsų kurso draugų Vytauto V. Landsbergio ir Giedrės Bukelytės šeima. Nežinau, kaip ji mus visus ištverdavo – kartais per naktį sėdėdavome jos buto svetainėje ir diskutuodavome. / To meto bendravimas vykdavo butuose.“ – Darius Kuolys, MAMM, p. 309.

dėstytojo, literatų kuratoriaus ir autoriteto atėjimu į fakultetą įstoja ryški, principinga ir visuomeniška literatų – Dariaus Kuolio, Vytauto V. Landsbergio, Liudviko Jakimavičiaus, Virginijaus Gasiliūno, Valdo Papievio, Aurelijaus Katkevičiaus, Ritos Minikauskaitės, Valdo Daškevičiaus, Neringos Pranckevičiūtės, Roberto Danio, Sergejaus Kanovičiaus – karta, kuri ir studijų metais, ir po jų aktyviai dalyvauja literatūros ir kultūros laukuose. Reiklus, tačiau ne toks oficialus, familiaresnis Martinaičio būdas būreliui, anksčiau pasižymėjusiam akademiškesniu susirinkimų formatu, suteikė kiek laisvesnę atmosferą. Pasak Daujotytės, „Marcelijus į šį darbą įsitraukė kitaip, stipriau. Pradėjo jausti žmones ir matyti, kuris savitesnis, mažesnis.“⁵⁰² Naujojo vadovo gebėjimas sumažinti diskusijose išplieskusias įtampas, išlaikyti balansą tarp reiklios kritikos ir naujokams būtino palaikymo-paskatinimo, pastebėti ryškiausias kiekvieno dalyvio savybes netruko tapti būrelio išskirtinumo ženklu⁵⁰³. Pasak Ritos Tutlytės, Martinaitis „matė kiekvieno žmogaus branduolį ir, leisdamas būti tokiam, koks esi, tą branduolį sergėjo ir puoselėjo.“⁵⁰⁴

Tapęs neatsiejama būrelio dalimi, Martinaitis imasi kviesti perspektyvesnius studentus tapti jo dalyviais⁵⁰⁵, skatina dalyvauti literatūriniam gyvenime, sudarinėti knygas⁵⁰⁶. Sykiu ragina reflektuoti ir

⁵⁰² Viktorija Daujotytė, MAMM, p. 201.

⁵⁰³ Landsbergis taip apibūdina su Martinaičio atėjimu pakitusią susirinkimų aurą: „O koks buvo Marcelijaus vaidmuo literatų būrelyje? Jis sukurdamas džiugią kūrybos atmosferą. Vėl norom nenorom pradėdi lyginti su prieš mus buvusiu karta, nes matėme kitokius jų literatūrinio bendradarbiavimo ar brandinimo modelius. Jų modelis buvo paremtas griežtesne kritika, šaltoku profesiniu reiklumu. Atsimenu, dar prieš pradėdamas lankyti užsiėmimus pas Marcelijų, pirmame kurse su savo poezija nuėjau į tą vyresnių kolegų būrelį ir ten buvau itin smarkiai vyresnėlių *nutarkuotas*. Be jokių galimybių pasidžiaugti, kad gal netyčia kažką ir gera esi parašęs. Gaudavai kaip koks naujokas, atėjęs į sovietinę armiją. / O Marcelijus dirbo su džiaugsmo kultūra, džiaugsmo būseną, ne tiek sureikšmindamas rezultata, kiek patį bendravimą, kūrybos virtuvę, grožėjimąsi.“ – Vytautas V. Landsbergis, MAMM, p. 299.

⁵⁰⁴ Rita Tutlytė, MAMM, p. 217.

⁵⁰⁵ Neringa Pranckevičiūtė pamena, kaip ją pakvietė Martinaitis: „Ar tik ne tautosakos kursą mums dėstė Marcelijus ir labai gerai atsimenu, kad buvo kažkokia Veronikos, „Paskenduolės“ interpretacija, visi rašėm darbus. Kitą paskaitą Marcelijus atėjęs paklausė: „Kuri Pranckevičiūtė?“. Tai buvo pirmas sakiny, išsigandau, sakau: „Aš...“ O jis: „Paskui prieik“. Visą paskaitą sėdėjau ir galvojau, ką aš padariau... Paskui priėjau, sako, čia yra toks literatų būrelis, gal ateitum. Po to, kaip nuėjau, taip ir nuėjau.“ – Iš asmeninio interviu su Neringa Pranckevičiūte-Lūžiene, 2020 03 12.

⁵⁰⁶ Martinaitis, turint galvoje visą jo biografiją, ne tik kuravo būrelį ir konsultavo jaunuosius poetus (būdamas poezijos konsultantu, dirbdamas „Jaunimo gretose“ ir kt.), bet ir ragino dalyvauti literatūros lauke – publikuotis, leisti pirmąsias knygas, stoti į jaunųjų rašytojų sekciją ir Rašytojų sąjungą. Tai liudija daugybė prisiminimų, pavyzdžiui, T. Venclovos („1971 m. Martinaitis vis dėlto ragino mane įstoti į tuometinę Rašytojų sąjungą ir net rengė priėmimo dokumentus (intencija buvo suprantama – juo daugiau toje sąjungoje

kartos sąvoką, bandyti apibrėžti savo kartos identitetą⁵⁰⁷. Aktyviu būrelio dalyviu tapęs Landsbergis akcentuoja tarp kartų jautę ryškią laikysenų ir estetikų prieštarą:

Jei mūsų kurso ar literatų būrelio grupę lyginčiau su vyresniaisiais (Vaidotu Dauniu, Valdemaru Kukuliu ir kt.), sakyčiau, kad jie buvo kitokie, gal kiek klasiškesni, akademiškesni. O mes sekėme Marcelijumi, priėmėme Vytautą P. Bložę, Sigitą Gedą, Joną Meką, Algimantą Mackų – tai buvo mūsų *kumyrai*. Atsirado laisvo eiliavimo, pasąmoninio žaidimo, autoironijos, grotesko... Norėjome atsiskirti nuo vyresnės kartos ir parodyti savo braižą. Toji karta labiau sekė Antano Miškinio, Vytauto Mačernio, Vinco Mykolaičio-Putino kartos tradicija, o mes rėmėmės kitais autoriais. Turbūt vienas iš esminių atradimų buvo Bložė, kurį Martinaitis atvedė į mūsų būrelį. Bložė neretai atvažiuodavo į mūsų literatūrinės vakarones.⁵⁰⁸

Būtent kaip viena iš būrelio veiklų, suaktyvinta Martinaičio, tampa susitikimų su rašytojais, menininkais, vizitų į rašytojų namus organizavimas. Dėka jo būrelio nariai susipažįsta su Judita Vaičiūnaite, Jonu Strielkūnu, Sigitu Geda, Kornelijumi Plateliu, Vytautu P. Blože (pas kurį, užmezgę ryšį per būrelį, jaunieji literatai ima vykti individualiai⁵⁰⁹) ir kitomis ryškiomis literatūros asmenybėmis. Tokių susitikimų metu diskutuojama apie

bendraminčių, juo geriau.“, MAMM, p. 104), Čigriejaus („Tai Marcelijus man pasiūlė sudaryti ir nešti į „Vagą“ pirmąjį eilėraščių rinkinį. Dar ir rankraštį sutiko perskaityti. [...] Dėkingas aš Marciui.“, MAMM, p. 113), Sadausko („Besiknaisiodamas savo archyve, [Martinaitis] užtiko didelį pluoštą rankraštinių mano jaunystės eilėraščių, lyg rengiamą spaudai poezijos rinkinėlį. Negi tai viskas? Atsakiau, jog surinkus tai, ką laikas nuo laiko metams einant parašydavau eiliuotai, išeitų nemaža knygelė. Sutarėm, kad taip ir padarysiu ir duosiu paskaityti. Grąžino po pusmečio su įžangos žodžiu „Palydėjimas skaitytojo linkui“. [...] Taip aš vertai ar nevertai po daugelio metų grįžau į poeziją. Tik Marcelijaus dėka!“, MAMM, p. 65), Kuolio („Vėliau Marcelijus mane įstūmė į Jaunųjų rašytojų sekciją Rašytojų sąjungoje. Ten įstojau jo spiriamas – norėjo ilgam įvelti į literatūrinį gyvenimą.“, MAMM, p. 308).

⁵⁰⁷ Kaip teigia Viliūnas, „[p]er visas literatų veiklas su Martinaičio ir Bukelienės inspiracijomis palaikyta tema apie literatūrinės kartas. Bandyta nusakyti savo kartos požymius, tapatybę, skirtį nuo kitų kartų. Man atrodo, kad jie patys gana stipriai jautė kartos sąvoką. Sovietiniais metais veikė Marcinkevičiaus įtvirtinta trisdešimtųjų metų karta. Martinaičio buvo truputį vėlesnė, kitokios pasaulėžiūros, mentaliteto. Kartos jautimas jiems buvo gana svarbus. Turbūt savaime tą svarbos pojūtį transliavo ir jaunesniems žmonėms. Kartos tapatumo ieškojimais buvo jaučiami, bet, mano supratimu, nesėkmingi. Gal dabar iš distancijos ši karta išryškėja, bet, kita vertus, čia yra ir talentų klausimas.“ – Giedrius Viliūnas, MAMM, p. 244.

⁵⁰⁸ Vytautas V. Landsbergis, MAMM, p. 299.

⁵⁰⁹ Landsbergis prisimena, kad, lyginant su Martinaičiu, „Bložė, kaip teoretikas ar tvirtas ir reiklus eilėdaras mokytojas, buvo konkretesnis, drastiškesnis. Nuvažiuodavai pas jį, nuveždavai eilių, vėliau gaudavai subraukytus tekstus. Iki šiol turiu krūvą savo eilėraščių, kurie Bložės ranka perrašyti, perdaryti. Dažniausiai rinkdavausi trečią variantą – juk negali sutikti, kai kažkas kitas už tave parašo tavo eilėraščių.“ – Vytautas V. Landsbergis, MAMM, p. 303

literatūrą, skaitomi ir aptariami juose dalyvaujančių būrelio narių tekstai. Jakimavičius taip pat pabrėžia takoskyrą tarp kartų:

Pažintis su poetais būdavo įdomi patirtis. Susirinkdavome, susėdavome, visi iš eilės skaitydavome savo kūrybą, gerdavome vyną, arbatą ar kavą. Paskui kokia Vaičiūnaitė ar Bložė analizuodavo, kas tekste įdomu, kas neįdomu, kas blogai. Jie suformavo platesnį supratimą apie 1968-ųjų literatūrą, ypač poetų, generaciją. Su šia karta artimai bendravome, skaitėme jų tekstus, žinojome, kas ką veikia, o jie taip pat žinojo apie mus. [...] Komplikuočiau buvo su Justino Marcinkevičiaus karta, su jais neturėjome kontakto. Daunys, Kukulas buvo keleriais metais vyresni už mus ir nepriklausė literatūrų būreliui, labiau žiūrėjo į Algimantą Baltakį, Alfonsą Maldonį, Marcinkevičių. O mes jau buvome kitokie. Tarp šių dviejų kartų galėjai jausti didelį skirtumą. Jų karta labiau oficiozinė, o mes daugiau *chuliganai*. Mums pasisekė, nes Martinaitis kaip tik ir stengėsi iš mūsų išbaudyti literatūrišką rimavimą, norėjo, kad mūsų laikysena nebūtų pernelyg literatūriška⁵¹⁰.

Atėjus Martinaičiui toliau tęsiamos įprastos būrelio veiklos: vyksta kūrybos vakarai (mokyklose, universitetuose, Meno darbuotojų rūmuose ir kt.), tradiciškai rudenį, ataskaitinių-rinkiminių susirinkimų metu, aptariama būrelio naujokų – pirmakursių – kūryba, palaikomi ryšiai su Kauno vakarinio fakulteto literatūrų būreliu (kone tarpininko, „ryšininko“ vaidmenį čia užima KVF būrelyje aktyviai veikias Vidmantas Valiusaitis), būrelio nariai pasisako radijuje⁵¹¹ ir t. t. Nors ir fragmentiškai, bet ir toliau palaikomi ryšiai su kitų šalių jaunaisiais literatais: tarpininkaujant Reinui Raudui 1984-aisiais svečiuojasi estai⁵¹², 1986-aisiais – jaunieji poetai iš Maskvos ir Tbilisio universitetų⁵¹³, o 1988-aisiais „Tarybiniam studente“ spausdinama JAV studentų poezija⁵¹⁴.

⁵¹⁰ Liudvikas Jakimavičius, MAMM, p. 290.

⁵¹¹ Pavyzdžiui, 1986 03 22 radijo laidoje „Jaunimo banga“ J. Keleras, A. Katkevičius ir V. Daškevičius „kalbėjo apie literatūrų būrelio veiklą, jaunųjų kūrybos problemas.“ – „Būrelio kronika“, *Tarybinis studentas*, 1986 06 10.

⁵¹² Jaunieji estų literatai lankėsi festivalyje „Filologijos ruduo-84“, o svečių grupei vadovauja Reinas Raudas (atlikęs ir pažodinius jų tekstų vertimus, vėliau suliteratūrintus Katkevičiaus, Landsbergio, Jakimavičiaus ir Daškevičiaus). Žr. *Tarybinis studentas*, 1984 11 02.

⁵¹³ 1986 m. balandžio 12–15 dienomis universitete lankėsi jaunieji poetai iš Maskvos M. Gorkio literatūros instituto Aleksejus Pinusas ir Borisas Kolymaginas, taip pat – Tbilisio universiteto literatūrų būrelio pirmininkas, kritikas Kachaberas Lorija. Pastarasis papasakojo apie ilgametės tradicijas turintį Tbilisio universiteto literatūrų būrelį, dažnai vadinamą „jaunųjų rašytojų „kalve“. Žr. Valdo Daškevičiaus pokalbis su Kachaberu Lorija, *Tarybinis studentas*, 1986 05 13.

⁵¹⁴ Tarp kitų publikuojami ir išėvės poetės ir vertėjos Laimos Sruoginytės eilėraščiai. Apie būtinybę išleisti daugiau Lietuvoje nespausdintų išėvijos rašytojų knygų rašo

Nuo 1983-ųjų gegužės 6-osios numerio „Tarybinio studento“ literatūrinė skiltis, kurios pavadinimai sovietmečiu įvairuoja („Jaunųjų literatų balsas“, „Literatūrinis puslapis“, „Iš studentų kūrybos“, „Literatai ieško kelio“ ir pan.), paskiriama kuruoti būreliui, pavadinama „Prologu“⁵¹⁵ bei tampa platesne, konceptualesne, kupina aštresnių disputų apie literatūrą. Viena reikšmingesnių diskusijų galima laikyti 1983-ųjų pabaigoje prasidėjusią ir per keletą „Prologų“ nusidriekusią polemiką „Jaunųjų kūrybos problemas“ (joje dalyvauja Kuolys, Landsbergis, Jakimavičius, Viliūnas, Keleras ir kiti būrelio nariai), kurioje bandoma apsibrėžti savo kartos estetinę ir etinę tapatybę, suformuluoti požiūrio į literatūrą akcentus, kitais žodžiais tariant, iš turimų skirtingų asmeninių dispozicijų įsteigti bendrą kartos poziciją.

„Prologo“ skilties redagavimo darbai pavedami tuometiniam būrelio pirmininkui Daškevičiui⁵¹⁶. Paklaustas, kokias pareigas jam priklausė atlikti, poetas teigė daugiausia organizuodavęs įvairius renginius, kūrybos aptarimus, susitikimus su rašytojais. Daškevičius prisimena, kad būtent iš jo ir Aurelijaus Katkevičiaus pasiūlyto pavadinimų sąrašo Martinaitis išsirinko skilčiai prigijusį „Prologą“⁵¹⁷.

Drauge su būrelio dalyviais Martinaitis vyksta ir į skaitymus atokiau esančiuose miestuose ir miesteliuose, o jo – kaip žymaus ir autoritetingo rašytojo – dalyvavimas sutraukdavo platesnę publiką ir, pasak Daškevičiaus, iš anksto garantuodavo vakaro sėkmę⁵¹⁸.

Būrelio vadovo ir Literatūros katedros⁵¹⁹ iniciatyva 1985-ųjų birželio 25–30 dienomis įvyksta ir pirmoji universiteto literatų kūrybinė stovykla

Daugirdaitė. Žr. Solveiga Daugirdaitė, „Iš JAV studentų poezijos“, *Tarybinis studentas*, 1988 12 02.

⁵¹⁵ „Prologo“ kartkartėmis spausdinta ir *būrelio kronika*, kurioje užfiksuotos svarbiausios būrelio veiklos, įvykiai.

⁵¹⁶ „Literatūros puslapyje „Prologą“ sudaryti ir redaguoti teko man kaip Būrelio pirmininkui, tačiau kurį laiką padėdavo ir A. Katkevičius. Spausdinau visų gabesnių VU literatų poeziją ir prozą, vertimus, rengiau diskusiją apie jaunųjų kūrybos problemas. [...] Literatūros puslapis buvo skaitomas studentų ir dėstytojų, tačiau vargu ar pasiekė platesnį skaitytojų ratą.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Valdu Daškevičiumi, 2020 06 01.

⁵¹⁷ „Rengdavau laikraščio „Tarybinis studentas“ literatūros puslapį, kurio pavadinimą „Prologas“ sugalvojome mudu su A. Katkevičiumi. Iš mūsų pasiūlyto pavadinimų sąrašo jį išrinko ir patvirtino Būrelio vadovas M. Martinaitis.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Valdu Daškevičiumi, 2020 06 01.

⁵¹⁸ *Ibid.*

⁵¹⁹ Apskritai Literatūros katedra nedaug tesikišdavusi į literatų būrelio virtuvę – būrelis šiuo atžvilgiu veikė palyginti autonomiškai. Rita Tūtlytė prisimena: „Kažkiek žinojome apie „Literatų kalvę“, nujautėme, ką jie veikia. Tačiau Marcelijus nieko konkretaus neperpasakodavo, neminėdavo vardų. Kartais pasakydavo, kad vieną studentą kiti nariai labai stipriai sukritikavo. Bet niekas nežinodavo, kas yra tas vienas. Tai buvo literatų paslaptys.“ – Rita Tūtlytė, MAMM, p. 222.

Puvočiuose (viso įvyksta dvi tokios stovyklos, atroji – po metų), neretai išskiriama – netgi romantizuojama⁵²⁰ – prisiminimuose. Pasak Martinaičio, ji paradoksaliai kilo iš sustiprėjusio ideologinio dėmesio:

Gal ne vien dėl to seminaro [literatų būrelis tuo metu vadinosi ir kūrybiniu seminaru – *SV*], bet apskritai kažkur „ten“ jautė, kad Universitete buriasi jauna literatų karta, kelianti pavojų „tikrai literatūrai“. Ugnį pakurstė pora „klasikų“, kurie, ištikti ideologinės isterijos, apskundė VU literatūros katedrą, kad jų kūryba, ypač tinkama „auklėti jaunąją kartą“, čia nestudijuojama. Dabar neatsimenu, ar iš rektorato, ar iš kokių anoniminių „organų“ pasiekė „nurodymas“ sustiprinti jaunųjų literatų auklėjimą. Įdomu, kad tais laikais panašūs „stiprinimai“ dažniausiai baigdavosi atvirkščiai. Taip atsitiko ir šį kartą. Tarp kitų „priemonių“ buvo sumanyta pasitraukti į mišką, t. y. rengti vasaros kūrybines stovyklas „arčiau gyvenimo“ sename Dzūkijos Puvočių kaime, įsispraudusiam tarp miškų ir Merkio ir ten keliolika dienų visiems kartu „auklėtis“. [...] Štai ten, kur kalbų klausydavosi tik paukščiai ir medžiai, įvykdavo tai, kas būdavo neįmanoma „valdiškuose namuose“⁵²¹.

Į stovyklą suvažiuoja būrelio aktyvas, vieši ir Bložė, Miliauskaitė, Kondrotas, Saulius Žukas, Kęstutis Nastopka, Janina Riškutė, Vaidotas Daunys ir kiti žymūs rašytojai, kritikai, literatūrologai. Tuo metu visuomenėje jau ima sklisti miglotos ateities, naujų žinių geopolitinėje erdvėje laukimo nuotaikos⁵²². Vidmantas Valiušaitis, atvykęs kaip Kauno Vakarinio fakulteto būrelio atstovas ir tapęs vienu aktyviausių stovyklos dalyvių, išskiria neformalią stovyklos aurą, persipynusią su pamatiniais literatūros, kultūros klausimais:

Puvočiuose ne vien diskutuodavome. Maudėmės Merkyje, vakarojome prie laužo, pelenuose kepėme bulves, vakarieniovome gamtoje. Retsykiais ir po burnelę išlenkdavome (labai saikingai), padainuodavome. Bet pokalbiai niekada nebuvo paviršutiniški. Stengėmės *gruntauti* kelti klausimus: kultūros fasadiškumo, literatūros atotrūkio nuo tikrovės, jos politinio

⁵²⁰ Turint galvoje, kad į stovyklą atvykdavo ir politinių personų, svarstyтина, kiek retrospektyviai vertinant ši stovyklos pusė išstumiamą, sureikšminant turiningesnius, neformalesnius jos aspektus.

⁵²¹ Marcelijus Martinaitis, „Miškas – lietuvių laisvės auditorija: Puvočių vasaros, Baltijos miškai ir mediena, 2005, Nr. 8/9, p. 100.

⁵²² Kuolys teigia: „Pirmoji stovykla vyko 1985 m. Ta vasara buvo pritvinkusi galimų politinių permainų nuojautos: pavasarį į valdžią atėjo Gorbačiovas, dar vyko Afganistano karas, buvo neaišku, kas toliau vyks su Sovietija. Iš Maskvos ir Leningrado pasiekdavo įvairių žinių. Tad stovykloje, be kalbų apie literatūrą, vyko daug politinių diskusijų. Į šias diskusijas leisdavosi ir pats Martinaitis, ir atvažiavę žmonės. [...] Atsimenu, kad su Kondrotu per naktį ant Merkio kranto ginčijomės, ar verta likti Lietuvoje, ar ne. Jis tada neišdavė, kad ruošiasi emigruoti, bet, praėjus vos kelioms dienoms, išvažiavo iš Lietuvos ir nebegrižo.“ – Darius Kuolys, MAMM, p. 310.

patronažo ir panašiai. Mums buvo įdomu, jautėmės drąsūs, ateina keisti pasaulio. Nors daugiausia kalbėjome apie literatūrą, poeziją, kultūrą, tačiau potekstėje nuolat buvo juntama tam tikra laisvos asmenybės dimensija, jaunųjų atsakomybė už mūsų kultūros ateitį⁵²³.

Vis dėlto stovykla netapo būrelio tradicija. Pasak Daujotytės, tai lėmė ir Literatūros katedros baimė rizikuoti drąsia organizacine veikla, ir prasidėjęs pervartų laikas: „Jau tada karštos žmonių galvos linko ir krypo rizikingai mąstyti. Manau, kad galbūt dėl šių priežasčių stovykla Puvočiuose nevirto tradicija. Buvo aišku, kad katedrai neužteks jėgų visa tai ilgai atlaikyti. Be to, keitėsi laikai. 1988 m. niekas nebegalvojo apie stovyklas, prasidėjo mitingai.“⁵²⁴

Sugrįžkime prie būrelio susirinkimų, kurių eiga pasižymėjo tam tikra hierarchija – dalyvio vieta būrelyje ir lauke (simbolinis kapitalas), charakteris, ryšiai su kitais lėmė, kokį „svorį“ galėjo turėti jo kritinės pastabos. Kaip ir kituose instituciniuose dariniuose, čia buvo gana įprasta, kad naujokus kritikuodavo – ir taip per vertinimus jų vietą būrelio hierarchijoje apspresdavo senbuviai⁵²⁵; šiuo požiūriu būrelis funkcionavo lyg sumažintas literatūros lauko modelis: kuo aukštesnė pozicija užimama, tuo daugiau dalyvis įgydavo galios ir laisvės⁵²⁶ išsakyti kritiką, vertinti, kas yra, o kas nėra gera literatūra.

Bene detaliosiai būrelio susirinkimų atmosferą atkuria 1985-aisiais įstojusi Audinga Peluritytė-Tikuišienė:

Tikriausiai pamačiau kažkokį skelbimą, o gal kas nors man apie jį pasakė ir aš buvau pakviesta į susirinkimą, kuriame pranešta, kad bus priimami nauji nariai. Anksčiau buvau dalyvavusi moksleiviškuose literatų konkursuose, esu laimėjusi jaunųjų filologų konkursą, tad gana ramiai atidaviau būreliui

⁵²³ Vidmantas Valiušaitis, MAMM, p. 320.

⁵²⁴ Viktorija Daujotytė, MAMM, p. 320.

⁵²⁵ Gintaras Bleizgys (tiesa, lankęs būrelį jau nepriklausomoje Lietuvoje, nuo 1993-ųjų) būrelio susirinkimų modelį lygina su vyriška kariuomene, pabrėždamas, kad jautrumui čia nebuvo vietos: „Vykdavo žiaurios diskusijos. Negailestingos. Reikalavimai pradedančiųjų kūrybai buvo keliami tokie patys, kaip ir pripažintų autorių, dėstomų universitete. Manau, kad visi jaunieji patirdavo labai didelį šoką. [...] „Hierarchija „Literatų kalvėje“ egzistavo. Ji rėmėsi kūrėjo tekstų kokybe. Kuo geresnius tekstus rašai, tuo aukščiau toje hierarchijoje esi. Neabejotinai aukščiausią vietą čia užėmė pats Martinaitis. [...] Kuo žemiau hierarchinėje būrelio struktūroje esi, tuo griežčiau puoli (jeigu galima taip sakyti) naująjį narį. Palaiminimą tokiam puolimu gauni iš aukštesnių hierarchijos grandžių, kurių atstovai paskui sukritikuoja lygiai taip pat, tik jau gerokai švelnesniu tonu. [...] Jokių sentimentų, kieta, vyriška realybė. [...] Čia buvo lyg kokia kariuomenė su savo *diedovščina*. Matau labai aiškius savo kūrybos saitus su šita vyriška kompanija. Vyriška kariuomenė.“ – Gintaras Bleizgys, MAMM, p. 363–366.

⁵²⁶ Daugiau žr. Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology*, Volume 2 (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 76.

pluoštelį savo eilių ir, atėjus susirinkimo dienai, supratau, koks tai svarbus ir sureikšminamas įvykis. Susirinko gana daug rašančių pirmakursių. Atrinkta gal dvidešimt žmonių, jie (tarp jų ir aš) atiduoti būrelio teismui. // Iš to susirinkimo atsimenu įtemptą atmosferą ir rimtus pasisakymus. Martinaitis beveik visą laiką tylėjo, buvo tarsi **tylusis autoritetas** [išskirta mano – *SV*]. Bet dalyvavo daug veiklių vaikinų. Pavyzdžiui, Aurelijus Katkevičius kalbėjo labai rimtai ir griežtai: „Kūryba yra didžiulė atsakomybė, švaistytis žodžiais toli gražu negalima, o didžioji dalis pateiktų tekstų yra tik švaistymasis žodžiais.“ Sėdėjome nuščiuvę, klausėmės gana išsigandę. [...] Virginijus Gasiliūnas sakė, kad reikia būti atsakingam už kiekvieną poelgį, kiekvieną žodį. Kažką pasisakė ir Valdas Daškevičius. Vaidoto Daunio lyg ir nebuvo, bet tam tikrais momentais jis, matyt, kaip buvęs pirmininkas, pasirodydavo būrelio susirinkimuose. // Būrelyje taip pat buvo renkami studentai, kurie atliktų kooperacinį darbą, sukviestų kitus žmones. Iš pirmojo susirinkimo įsiminė Kuolys, kuris buvo tarsi iškritęs iš bendro kritiško konteksto ir kiekvieną bandė palaikyti, paguosti. [...] Susirinkimo pabaigoje kalbėjo Martinaitis – ramiai, nubrėždamas didelę distanciją ir žvelgdamas į mus (ir kritikus, ir jaunuosius literatus) iš kartų perspektyvos. Jis labai gražiai mokėdavo apibūdinti kartas, aiškiai jas matė. [...] Man atrodo, kad būrelio laikysena buvo kiek elitarinė, jie priėmė ne visus.⁵²⁷

Būrelyje gajus polinkis į elitizmą, kūrybos sakralizavimas, „atsakomybės už žodį“ sureikšminimas byloja apie aktyvesnių jo narių įsitraukimą į literatūros pasaulį, ryškų *illusio*.

Nors neretai tarpusavio ryšiai būrelyje retrospektyviai romantizuojami, iš memuaristikos nesunku rekonstruoti ir veržlaus konkuravimo epizodų. Vienas iliustratyvesnių – Virginijaus Gasiliūno prisiminimas apie tai, kaip jis, VU literatų konkursą laimėjęs Almiui Grybauskui, laureatui sąmoningai nepadavė rankos⁵²⁸: „Nebeatsimenu, bet lyg ketvirtam kurse mus su Daškevičium nustūmė kažkur tolyn tam literatų konkurse, tai mes nepadavėm Almiui Grybauskui, kurį dabar puikiai pažįstu, rankos. [juokiasi – *SV*]. Šitai turi būt. Jeigu šito nebelieka, tai šūds, viskas. Demokratija mene yra niekam tikęs dalykas.“⁵²⁹ Svarstyтина, kiek tokiam varžymosi kontekste „laimėjimus“ ir „pralaimėjimus“ lemia žmogaus charakteris, vertybės, laikysena? Ar perdėtai konkurentiška, su(si)reikšminimu prisodrinta atmosfera gali atgrasyti nuo dalyvavimo

⁵²⁷ Audinga Peluritytė-Tikuišienė, MAMM, p. 250–251.

⁵²⁸ Marijus Šidlauskas disertacijos recenzijoje teigė, kad šios konkrečios situacijos negalėjo būti (rėmėsi telefoniniu pokalbiu su Almiu Grybausku). Tai tik viena iš situacijų, liudijanti, kaip sudėtinga – kliaujantis atsiminimais, pokalbiais, archyvais, – rekonstruoti anuometinio literatūrinio lauko hierarchijas. Tarpusavio santykius ir „kovas“, liudijanti atminties fragmentiškumą, sąlygiškumą bei selektyvumą.

⁵²⁹ Iš asmeninio interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16.

literatūros lauke⁵³⁰? Kas dar – be čia minimų aspektų ir anksčiau minėto sumenkusio tikėjimo lauku (*illusio*) – lemia, kad iš jo – nepaisant ankstyvų sėkmių ir pripažinimo – dalis dalyvių išeina? Ar nėra paprasčiausia tvirtinti, jog, „jeigu niekaip negalime pasiekti tam tikrų galimybių, galiausiai paliaujame stengtis“⁵³¹?..

1983-aisiais universiteto literatū konkursą⁵³² laimėję Gasiliūnas (poezija) ir Neringa Pranckevičiūtė (proza), tuo metu ne sykį išskirti kaip vieni ryškesnių kartos kūrėjų, tačiau vėliau iš literatūros lauko – kaip rašytojai – pasitraukia. Iš specialiai su jais rengtų pokalbių ryškėja socialiniai ir psichologiniai faktoriai, turėję įtakos apsisprendžiant nebetęsti poezijos / prozos rašymo: sukurtas šeimyninis gyvenimas, besikeičiančios karjeros perspektyvos, didelis reiklumas sau (perfekcionizmas), nepasitikėjimas savo jėgomis (talentu, vieta lauke). Pavyzdžiui, Gasiliūnas, paklaustas ar atsimeina, kada nustojo kurti poeziją, išskyrė pirmojo sūnaus gimimą: „Mano supratimu tai tada, kai gimė pirmasis sūnus – 1985 m. kovo 19 d. Supranti, kažkas tokio, toks visiškas užlūžimas... Va, yra žmogus! Prieš tai dar kartais pagraūži save, kodėl nerašai, bet po sūnaus gimimo nebeliko poreikio.“⁵³³ Taip pat jis akcentavo būtinybę varžytis, tapti lyderiu: „Mano tokia teorija: jeigu tu tikrai nebesieki būt pats geriausias, mesk viską, nes nieko neišeis. Čia turi veržtis visom keturiom, nes jeigu tik supranti, kad yra už tave geriau rašančių ir tu nebepavysi ir nebepralenksi, tai, taip sakant, pasitrauk iš trasos. Nes nebėra to pagrindinio stimulo – rašyt geriausiai, būt geriausiam ir t. t.“⁵³⁴ Pranckevičiūtės atveju paskutiniai rašyti grožiniai tekstai taip pat sutampa su šeimos pagausėjimu, sykiu ji mini susiklosčiusią akademinę karjerą,

⁵³⁰ Šiuo aspektu iliustratyvus Kalinauskaitės atvejis: susipažinusi su brolio pastangomis dalyvauti ir varžytis poezijos polaukyje, nusprendė jame niekada nesirodyti ir eilėraščių rašymo nė nebandyti: „Tiesiog mačiau, kaip gyvena jis. O jis buvo sudėtinga asmenybė, be odos, jautrumas nežmogiškas. Visą laiką buvo tokie svarstymai apie vietą po saule. Ir apskritai tarp poetų, kiek aš atsimenu – nes per jį susipažinau su daug poetų, – šitas draskymasis... Nežinau, ar taip yra dabar, bet tada atrodė, kad jie kaunasi dėl vietos po saule. Netiesiogiai, bet: „Ar recenzija pasirodė? Ar aš paminėtas vardų rodyklė? Kiek kartų... O jeigu dabar neišleisiu knygos, o tas išleido...“ – visas šitas... Aš vaikas buvau ir visą laiką tame dalyvavau, mačiau. Tai, ką jis darė, man ir imponavo, ir... eiti į tą literatūrą, rašyti poeziją ir dalyvauti šitam marmale nenorėjau.“ – Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

⁵³¹ Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology, Volume 2* (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 124.

⁵³² Laureatus rinko solidi komisija: Aputis (komisijos pirmininkas), Bukelienė, Vaičiūnaitė, Geda, Martinaitis, Daunys ir Daujotytė-Pakerienė. Žr. „Trumpai“, *Tarybinis studentas*, 1983 05 06.

⁵³³ Iš asmeninio interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16.

⁵³⁴ *Ibid.*

neskatinantį tuometinio vyro požiūrį į jos grožinius tekstus ir savo asmenines savybes – sentimentalumą, tradiciškumą⁵³⁵:

1987-ais dukra, 1990-ais sūnus. Tada prasidėjo ir mano akademinė karjera – buvau išsiųsta į Oksfordą: laimėjau Sorošo darytą konkursą, gavau stažuotę. Iš visų humanitarų... nežinau, kiek ten išėjo, bet būtent aš gavau iš Lietuvos... Tai buvo man žiaurus impulsas, nes tada jau dirbau VDU, buvo didelis noras studijoms, daug naujų kursų universitete prikūriau, o kitkas pasitraukė į šoną... Tai buvo kažkas tokio labai apčiuopiamo: darbas universitete, paskaitos... Šiaip tai, jeigu labai rimtai šnekant, tai galiu pasakyti: mano [tuometinis – *SV*] vyras niekada nevertino to mano rašymo ir visada žiūrėdavo kaip į tokį mergiotišką, tokį maždaug „ai, visos mergaitės poeziją rašo...“. O jeigu universitete paskelbdavau naują kursą, nes mes abudu dirbom... [...], tai abu džiaugdavomės. Bet kažkokie „parašinėjimai“ tai jam niekada rimtai neatrodė. Aišku, tai ne priežastis, bet... [...] – Mano didysis kompleksas buvo tai, kad esu tradicinė. Pradėjau Granauską skaityt, Radzevičių ir ėmiau verkti. Kai matai, kad esi tokia pati, na, ne tokia pati, bet panaši... tokio dublio jau nebereikia, jau viskas. Iš tikrųjų esu sentimentali, drovi, o literatūrai tai nėra gerai.⁵³⁶

Pranckevičiūtės-Lūžienės prisiminimai skatina grįžti ir prie lyties faktoriaus: ar į moterų rašymą, būrelyje vadovaujant Martinaičiui, buvo žiūrima skeptiškiau? Elena Karnauskaitė išskiria kritiškesnį kitų būrelio narių požiūrį į literates, tačiau lyties atžvilgiu vienodai objektyvų Martinaičio⁵³⁷:

⁵³⁵ Galvojant apie Pranckevičiūtės atvejį galima prisiminti Bourdieu teiginį apie klaidingą arba teisingą nuojautą (Pranckevičiūtės nuojautą, jog jos tekstai pernelyg reprodukuoja jos autoritetus, tradicinę, lyrinę prozą): pasak Bourdieu, egzistuoja klaidinga investavimo nuojauta, kuria pasižymintys rašytojai „gali atkakliai ir ilgai laikytis įsikibę pradėjusių silpnėti padėčių, kai geriausiai informuoti lauko dalyviai jas palieka.“ – Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, vertė Loreta Jakonytė, in: *XX amžiaus literatūros teorijos* [I dalis], Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 309.

⁵³⁶ Iš asmeninio interviu su Neringa Pranckevičiūte-Lūžiene, 2020 03 12.

⁵³⁷ Panašiai teigia Ona Dilytė-Čiurinskienė: „Kai vyresnieji kalbėjo apie merginas, kurios išteka ir nustoja rašyti, Marcelijus pasakė kažką švelninančio, kad nebūtinai taip turi būti. [...] Pamenu, kai atėjau, kalbėjo vyresnės kartos atstovai, gal Katkevičius sakė, kad visos merginos nustoja rašyti tada, kai išteka. Mudvi su Solveiga pasipiktinome. Na, bet šiame pasakyme gal ir yra tiesos, ypač tais laikais, kai visas ūkis griūdavo ant moterų pečių. Aš, ko gero, taip ir nustojau rašyti, nes tuomet buvo labai sunkus metas, reikėjo ne tik vaikus auginti, bet ir išgyventi. Paskui pagalvojau, kad nebuvo Katkevičius su Daškevičiumi visai neteisūs. Bet tiesa, kad aštresnė kritika buvo nukreipta į merginas, tai jutau pati. [...] Į 2004 m. pasirodžiusį „Filologijos rudenų“ diską mudviejų su Solveiga kūryba nepateko, nors studijų metais buvome nuolatinės „Filologijos rudenų“ laureatės. [...] „Bet aš neatsimenu, kad Marcelijus būtų *tarkavęs*, atsimenu, kad ateidavo kritiškai nusiteikę vyresnieji, kurie kartais į *Tarybinį studentą* parašydavo triuškinančias recenzijas. Mane

Į rašančias merginas žiūrėta labai kritiškai, manau, kad ir jų kūryba vertinta daug griežčiau, reikliau. Turiu omeny pačių literatų narių vertinimus. Poetas Martinaitis buvo vienodai pagarbus ir dėmesingas tiek vaikinams, tiek merginoms. / Ilgą laiką negalėjau įvardyti maždaug tokios frazės „Jūs, merginos, rašot priešvestuvinę lyriką, išteksit ir viskas pasibaigs“ autoriaus, bet ne autorystė čia svarbu. Tokia buvo bendra nuostata vertinant rašančių merginų poeziją, gal dėl to jos ilgiau būrelyje ir neužsibūdavo.⁵³⁸

Daujotytė mini Martinaičiui siūliusi į būrelį paskatinti ateiti daugiau merginų, bet jis esą „moteriškąją poeziją“ vertinęs atsargiau⁵³⁹: „Sakydavau, kad vyrams bus blogai, jei nepasirodys gabių mergaičių, jie nebus kūrybingi, nejausdami moteriškosios poezijos. Bet Marcelijui kažkodėl nepavyko suburti daugiau merginų. [...] Jis sutiko, kad su mergaitėmis nėra laisvas, jam sunkiau, jis nežino, kur link turėtų kreipti mergaičių kūrybą, ką apie ją pasakyti. [...] Iš savo laiko gal tik vienintelės Vaičiūnaitės poeziją jis laikė tikra poezija.“⁵⁴⁰ Tolesnis šio klausimo – moterų kūrybos vertinimo būrelyje – plėtojimas reikalautų išsamesnio tyrimo.

Baigiantis sovietmečiui, Sąjūdžio laiku, būrelio veikla sulėtėja, tampa fragmentiška (su ja tik iš dalies sietinos tuo metu jau buvusių būrelio dalyvių grupinės iniciatyvos, pavyzdžiui, žurnalo „Sietynas“, ėjusio 1988–1991 m., leidyba⁵⁴¹). Sigitas Parulskis ironizuoja: „[b]et viską „sugadino“ Sąjūdis. Visi dėstytojai pamišo dėl Sąjūdžio ir mus metė, ir pats Martinaitis labai

sugniuždė tokia recenzija pirmo kurso pabaigoje. Ji tikrai buvo neobjektyvi, be to, taršyti mokykliniai mano eilėraščiai, o ne teiktieji konkursui.“ – Ona Dilytė-Čiurinskienė, MAMM, p. 333–336.

⁵³⁸ Elena Karnauskaitė, MAMM, p. 315.

⁵³⁹ Šis profesorės prisiminimas vertas dėmesio ir tuo aspektu, kad jame veikia „mergaitės, merginos“ ir „vyrai“ – nelygiavertės lekšemos – be to, gabių moterų poezija jame traktuojama veikiau kaip pravartus priedas, o ne lygiavertė literatūros lauko dalis (apskritai atsiminimuose apie būrelį dažniau vartojamas žodis „mergaitės“, nei „moterys“, pvz., Jakimavičius teigia: „Pamenu, būrelyje buvo mergaičių, rašančių tokias verksmingas meilės eiles. Jos labai skaudžia reaguodavo išgirdusios kad tai su literatūra nelabai ką bendro turintys dalykai. Ilgainiui literatų būrelyje liko ne tiek ir daug veiklių žmonių. 2012 m. išleidome meilės lyrikos antologiją *Mylėjau*. Aš ją sudarinėjau, ten sudėta pagrindinių būrelio narių kūryba.“ [leidinyje tėra dviejų moterų – Elenos Karnauskaitės ir Nijolės Daujotytės – eilėraščių – *SV*] – Liudvikas Jakimavičius, MAMM, p. 289.

⁵⁴⁰ Viktorija Daujotytė, MAMM, p. 202.

⁵⁴¹ Elena Karnauskaitė „Sietyno“ istoriją yra pavadinusi „literatų būrelio paraštės istorija“. Vienas leidinio redaktorių – Kuolys – teigė, kad „*Sietyno* ratas buvo šiek tiek kitas, nors dalis rengėjų ir buvo priklausę Marcelijaus literatų būreliui. Nonkonformistinei *Sietyno* laikysenai daugiau įtakos turėjo mūsų ryšiai su Kauno disidentais Algirdu Patacku, Algirdu Saudaru.“ – Darius Kuolys, MAMM, p. 312.

įsitraukė į politiką.⁵⁴² Nors būrelis veikė ir nepriklausomoje Lietuvoje, ilgainiui jo veikla ir reikšmė menko⁵⁴³.

Martinaitiškojo būrelio aktualumą jo dalyviams liudija ir Regimanto Tamošaičio, nebuvusio jo nariu, žvilgsnis iš šalies, skatinantis būrelį laikyti ir savirealizacijos, ir iniciacijos į literatūros lauką, literatūrinio *illusio* reprodukcijos erdve:

Apie būrelį girdėdavau tik iš pačių būrelio narių (Liudviko Jakimavičiaus, Dariaus Kuolio, Virginijaus Gasiliūno ir kitų). Jie tą būrelį prisimindavo su džiaugsmu bei pasididžiavimu. Nelabai kalbėdavo, ką ir kaip ten darė, bet jiems tai buvo svarbu. Jautėsi, lyg būtų priklausę kažkokiai išrinktųjų grupei, ezoterinei poetų sektai, gavę išventinimus. [...] Man poetų bendravimas atrodė pernelyg kolektyvinis, labai jau sureikšmintas, o aš buvau užsispyręs individualistas. Jie atrodė lyg kokie literatūros karjeristai. [...] Martinaitis jiems davė kažkokį vienijantį impulsą, tikslingumo. Manychiau, kad šis būrelis buvo tikrai reikšmingas. Jo nariams tapo lyg savasties dalimi, asmenišku atminties turiniu [...] ⁵⁴⁴.

3.2.4. Būrelio istoriją ir vietą sovietmečio literatūros lauke apibendrinant

Vilniaus universiteto literatų būrelis sovietmečio literatūros lauko hierarchijoje užėmė tarpinę poziciją tarp pradedančiųjų literatų būrelių, veikusių mokyklose ar prie laikraščių redakcijų, ir Rašytojų sąjungoje įsteigtos Jaunųjų rašytojų sekcijos. Nors ir veikęs institucijos viduje, jis, palyginti su sekcija, buvo mažiau formalizuota (mažiau ataskaitų, formalių įsipareigojimų) kūrybinio rašymo ir kritinio mąstymo mokykla, ryšių mezgimo erdve.

Būrelio veiklą, atsižvelgdami į sovietmečiu besikeitusią politinę ir literatūros lauko situaciją bei aktyviausius jo vadovus, sąlygiškai galėtume skirti į kelis laikotarpius: ankstyvuoju sovietmečiu jo veikla buvo akylai stebima ir suvaržyta, 6-tuoju dešimtmečiu uždraustas dviejų sumanytų almanachų leidimas, o dešimtmečio pradžioje (vadovas Adolfas Sprindis) šalia įsteigiamas ir kitas – labiau ideologizuotas – Tarybinės literatūros būrelis. Septintuoju dešimtmečiu būrelis tampa kiek laisvesnis, jo vadove

⁵⁴² *Pokalbiai su Sigitu Parulskiu*, sud. Laimantas Jonušys, Vilnius: Alma Littera, p. 34.

⁵⁴³ 1991–1997 studijavęs Rimvydas Stankevičius prisimena: „[...] ėmiau lankyti nuo 1991-ųjų, vos įstojęs į universitetą, ir po poros metų būrelio veikla tolydžio išsikvėpė – didžiuma senbuvų baigė studijas, naujų nepriėjo, vėliau šią Martinaičio iniciatyvą lyg ir bandė gaivinti Gedgaudas, jei nespėčiau, – ir Parulskis, tačiau visa tai baigėsi.“ – Rimvydas Stankevičius, MAMM, p. 340.

⁵⁴⁴ Regimantas Tamošaitis, MAMM, p. 228.

1966-aisiais tampa Elena Bukelienė, o pirmininke – Viktorija Daujotytė, netrukus inicijavusi klubo „Nuoširdumas“ ir tapataus pavadinimo almanacho leidybą. Ilgainiui būrelis skyla į mokslinę ir kūrybinę dalis, mažiau formalūs jo susitikimai persikelia į vadovės Bukelienės butą (tokie susirinkimai įskundžiami ir uždraudžiami, tačiau po kurio laiko vėl atsinaujina). Būrelio veikla suintensyvėja 1979-aisiais, kai į Literatūros katedrą dirbti ateina Marcelijus Martinaitis, ilgainiui perėmęs būrelio vadovo poziciją. Su Martinaičiu įstojusi Dariaus Kuolio, Liudviko Jakimavičiaus, Vytauto V. Landsbergio, Virginijaus Gasiliūno ir kitų aktyvių literatų karta aktyviai įsitraukia į būrelio gyvenimą, 1983-aisiais „Tarybiniame studente“ atsiranda skiltis „Prologas“, virtęs ne tik kūrybos publikacijų, bet ir disputų apie jaunųjų kuriamą literatūrą vieta. 1985–1986-aisiais įvyksta dvi būrelio stovyklos Puvočiuose, o vėliau, jau pasirodžius sąjūdžio užuomazgoms, būrelio veikla sulėtėjo, tapo fragmentiška.

Būrelio viduje vyravo gana aiški hierarchija: į naujokus, dar neįsitvirtinčius ir nesukaupusius pakankamai simbolinio kapitalo, žiūrėta reikliai ir kritiškai – šie baimindavosi griežtesnių vyresniųjų, būrelio lyderių, vertinimų (naujokams įsitvirtinus, šis hierarchinis modelis persikeldavo toliau). Skeptiškesnis požiūris būrelyje vyravo į rašančias moteris, kurioms, lyginant su vyrais, ženkliai rečiau prognozuota ryškių rašytojų karjera: toks Bourdieu simbolinio smurto samprata primenąs požiūris galėjo veikti savivertę ir savivoką, turėti įtakos rašančių moterų trajektorijai literatūros lauke.

Status quo būrelyje bandė palaikyti vadovai (iš dalies ir pirmininkai), ypač Martinaitis, kurio diplomatiška, pedagogiška, taktiška laikysena (jaučiant, ką reikia pagirti ir motyvuoti, o kam skiriama per daug dėmesio) dažnai akcentuojama prisiminimuose. Vadovo pozicijoje atsidūręs žmogus turėjo ne tik pastebėti būrelio narių tarpusavio nesutarimus ir skirtingas strategijas, bet ir gebėti numalšinti susikaupusias įtampas, neleisti perdėtiems ginčams išpliekti tiek, kad būrelio veikla (narių iniciatyvumas ir suinteresuotumas) nutrūktų. Nors būrelio vadovo pozicija neretai siejama su rūpesčiu, įsipareigojimu literatūrai, ji buvo žinoma ir už universiteto ribų, teikdavo simbolinio ir socialinio (nes „išleidžiamos“ būsimos literatūros įžymybės, su kuriomis užmegzti ryšiai) kapitalo bei sustiprindavo vadovaujančiojo vietą literatūros lauke⁵⁴⁵. Jauniesiems poetams, prozininkams, kritikams dalyvavimas būrelyje taip pat suteikdavo simbolinio

⁵⁴⁵ Jei Martinaičiui toks teiginys galiotų palyginti menkai, kadangi jo statusas tarp literatų ir taip, dar prieš imantis vadovauti būreliui, buvo aukštas, tai, pvz., Bukelienei būrelio vadovės postas tikrai turėjo padėti „būti matomai“ tarp rašytojų, įsitvirtinti vertintojos (sprendžiant iš prisiminimų, neretai ir lėmėjos) vaidmenyje.

kapitalo, o jame tapus pripažintam pakeldavo pasitikėjimą, pasitarnaudavo kopiant institucinės hierarchijos laiptais (pvz., stojant į Vilniaus jaunųjų rašytojų sekciją) – šiuo požiūriu būrelį galėtume vadinti simboline debiutuojančio rašytojo talento legitimacijos vieta.

Literatų būrelio veikla buvo prižiūrima ideologiškai: veikla svarstyta įvairiuose universiteto partinės organizacijos posėdžiuose; siekiant išgauti informacijos apie būrelį, kamantinėti jo vadovai ir pirmininkai; stabdytos kūrybinės iniciatyvos (pavyzdžiui, dalies almanachų leidyba); drausti būrelio susirinkimai Bukelienės bute.

Būrelis buvo žinomas ir už universiteto ribų: palaikyti ryšiai su kitais prie universitetų ir institutų veikusiais sambūriais, Jaunųjų rašytojų sekcija. Epizodiškai būrelis bendravo ir su jaunaisiais kitų šalių (daugiausiai – latvių, estų) literatais, jo dalyviai organizuodavo renginius ir mokyklose, lankydavosi mokykliniuose literatų konkursuose, taip paskleisdami žinią apie būrelį plačiau – kurdami būrelio mitą, vėliau paskatinusį ne vieną pradedantį rašytoją stoti į Vilniaus universitetą, tokį sprendimą motyvuojant (ir) literatų būrelio egzistavimu.

Dar ir šiandien viešumoje pasirodo būrelio veiklos įspaudų, jis ir toliau rezonuoja atsiminimuose, viešose diskusijose, pavyzdžiui, Liudvikas Jakimavičius socialiniame tinkle „facebook“ apie Valdo Daškevičiaus eilėraščių rašė: „...taviškio eilėraščio bėda, kad tu jį prievartauji. Nori dirbtinai dramatinuoti. Leisk eilėraščiui plaukti taip, kaip jis plaukia. Protingumas rašant eilėraštyje turi stovėti tolimiausiam užkulisyje. [...] Prisimink, ko mus mokė M. Martinaitis“.⁵⁴⁶

3.3. Jaunieji ir literatūrinis gyvenimas Kaune

Situacija Kaune ankstyvuojų sovietmečiu ženkliai skyrėsi nuo situacijos Vilniuje⁵⁴⁷, į kurią netrukus persikėlė – arba į Vakarus emigravo – didesnė dalis rašytojų, menininkų, intelektualų. Ėmus dominuoti technokratinio miesto perspektyvai, humanitarika, kultūra nustumta į antraeiles pozicijas. Būtent jaunoji karta palaipsniui ėmė formuoti literatūrinį Kauno gyvenimą, tačiau fizikos, inžinerijos kalve ir tvirtove⁵⁴⁸ šeštuojų–septintuoju dešimtmečiais tapusiam mieste ji dairėsi literatūrinių,

⁵⁴⁶ Iš Liudviko Jakimavičiaus komentaro socialiniame tinkle „facebook“, 2019 07 13.

⁵⁴⁷ Poskyryje, vengiant kartoti bendrybes iš ankstesnio poskyrio apie Vilniaus jaunųjų rašytojų sekciją, stengiamasi susikoncentruoti į savitesnes Kauno sekcijos istorijos vietas, glaustai rekonstruojant darinio istoriją.

⁵⁴⁸ Taip pokario Kauną yra apibūdinęs Vytautas Martinkus. Žr. Vytautas Martinkus, „Keli žodžiai jaunojo Icchoko Mero portretui“, *Metai*, 2004 m. Nr. 12, p. 95.

intelektualinių atramų, asmenybių, kuriomis būtų galima kliautis (dramaturgas Juozas Grušas⁵⁴⁹ tapo viena tokių, tačiau stigo daugiau autoritetų⁵⁵⁰).

Iširus LTSR Rašytojų sąjungos Kauno filialui, Jaunųjų rašytojų sekcija bei būreliai, veikiantys prie universitetų, institutų, redakcijų, virto pagrindinėmis rašančiųjų telkimosi vietomis, kurias 1967-aisiais papildė eiti pradėjęs žurnalas „Nemunas“. Kai 1971-aisiais, susidarius didesniai skaičiui knygų išleidusių autorių⁵⁵¹, buvo atkurtas Kauno Rašytojų sąjungos skyrius, jam ėmė vadovauti jau gerai pažįstami ir prie jaunųjų iniciatyvų anksčiau prisidėję (buvę jaunųjų sekcijos nariai) rašytojai: Antanas Drilinga (vad. 1971–1974), Vytautas Martinkus (vad. 1974–1982), Algimantas Mikuta (vad. 1982–1988). Institucinis jaunųjų literatų ugdymo(si) tinklas sovietmečio Kaune buvo glaudžiai susijęs, todėl šiame poskyryje, atkuriant Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos istoriją, drauge glaustai aptariami ir kiti literatūriniai instituciniai dariniai – Kauno Politechnikos instituto ir Valstybinio Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto literatų sambūriai.

3.3.1. Vangoka Kauno jaunųjų rašytojų veikla pirmuoju pokario dešimtmečiu

Kauno jaunųjų rašytojų sekcija, pradėta organizuoti 1945-aisiais⁵⁵², oficialiai įsteigta 1946-ųjų kovo 21-ąją. Įkurtos sekcijos pirmininku paskirtas Alfonsas Bieliauskas, o branduolį sudarė tuometinio Kauno valstybinio Vytauto Didžiojo universiteto literatų būrelis, susitelkusio Istorijos-filologijos fakultete⁵⁵³, nariai: tuo metu čia Vakarų literatūros paskaitas skaitė Aleksys Churginas, dekanu pareigas ėjo Antanas Venclova. Sekcijai

⁵⁴⁹ Grušas buvo autoritetu ne tik kauniečiams. Pavyzdžiui, Rolandas Rastauskas teigia: „Pasukti dramaturgijon mane paskatino artima pažintis su turbūt svarbiausio to meto Lietuvos rašytojo Juozo Grušo šeima. Jam esu dėkingas už tai, kad tapau tuo, kuo tapau.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Rolandu Rastausku, 2020 02 02.

⁵⁵⁰ Kaip svarbesnes figūras pokalbiuose rašytojai mini dramaturgą, redaktorių Antaną Jasiūną-Jacinevičių (1910–1971), vertėją Vaclovą Šiugždinį (1911–1988), rašytoją, kultūros veikėją, diplomatą (ėjusį pareigas Anglijoje ir Afrikoje) Karolį Račkauską-Vairą (1882–1970), vertėją Aleksį Churginą (1912–1997).

⁵⁵¹ Reikalauta mažiausiai dviejų knygų, tačiau keli jaunieji priimti su viena „PK“ ir publikacijomis spaudoje (pavyzdžiui, Martinkus).

⁵⁵² 1945 lapkritį prie Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos Kauno skyriaus suorganizuota jaunųjų rašytojų sekcija (virš 30 narių), kuriai vadovauti išrinkti Valys Drazdauskas ir Eduardas Viskanta. Žr. „Jaunųjų rašytojų sekcija“, *Tiesa*, 1945 11 23.

⁵⁵³ Fakultetas, o su juo ir akademinis literatūros būrelis, veikė iki 1948-ųjų rudens.

priklausęs Vytautas Radaitis prisimena, jog pirmasis susirinkimas įvyko tada dar Kaune veikusioje Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje:

Rinkomės, menu iš Donelaičio gatvės pusės – Laisvės alėja tom dienom galėjai valtimi plaukti. Taigi su patosu šnekant, mūsų sekcijos įkūrimas buvo pažymėtas Nemuno didžiojo potvynio 1946-ųjų pavasarį. Vėliau mes rinkdavomės kauniškio Rašytojų sąjungos filialo patalpose S. Nėries gatvėse [...] Ir rinkdavomės, ko gero, dažniau negu vyresnieji rašytojai, o mūsų susirinkimuose vis matydavome jų vieną kitą, bet ne kalbas, pamokymus sakančius, o dažniausiai kukliai besiklausančius mūsų skaitymų ir karštų ginčų. [...] Tikriausiai tie mūsų aptarimai, kaip ir skaityti kūriniai, buvo naivūs, bet turbūt tuose skaitymuose ir ginčiuose brendo mūsų pažiūros, formavosi sugebėjimas vertinti savo ar kitų parašytą dalyką, – tai buvo lyg „literatūrinės veiklos“ praktikumas. // Čia, sekcijoje, galutinai išsidėstė mūsų jėgos, vyraujančią poziciją užėmė idėjiškai apibrėžtos, gyvenimiškai pagrįstos literatūros šalininkai, „klasių kovos realistai“, negailestingai daužę „krištolinių kurpačių“, „svajonių pilių“ poeziją. Ginčiuose buvo ne tik perlenkiamos, bet ir laužomos lazdos ir, atrodė, kad tiek ginčo objektas, tiek jo argumentai turi kone lemiamą, visuotinę reikšmę...⁵⁵⁴

Sekcija ėmė telktis prie laikraščio „Tarybų Lietuva“ (nuo 1950-ųjų vietoj jo ėmė eiti „Kauno Tiesa“) redakcijos, kur dalis jaunųjų literatų dirbo⁵⁵⁵. Sekcijos narių sudėtis buvo įvairi, tačiau jautėsi talentingesnių autorių trūkumas (žanriškai dominavo bandantieji rašyti socrealistinę prozą⁵⁵⁶), o idėjiškai „nesubrendę“ šalinti⁵⁵⁷. Tarp jų buvo ir

⁵⁵⁴ Vytautas Radaitis, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 20. Radaičio prisimine justų ryškus anuometiniams sekcijos nariams būdingas *illusio*, galima teigti, kad sekcijos viduje, varžantis dėl pozicijų, derintos skirtingos dispozicijos, lavintas *žaidimo jausmas*.

⁵⁵⁵ Jauniesiems Rašytojų sąjungos pirmininkas Jonas Šimkus siūlė rinktis Sąjungai priklausančioje Kauno filialo salėje, tačiau patogiau (motyvuota, kad yra daugiau kėdžių) ir paprasčiau jiems tuomet atrodė burtis redakcijoje (visgi kartais renkamasi ir filialo patalpose). Žr. Jono Šimkaus laiškas Karoliui Račkauskui-Vairui, 1950 04 15: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 74, l. 29.

⁵⁵⁶ „Kaune jaunųjų rašytojų sekcija labai daug rašo beveik vien proza. Klausimas tas, kaip mes pajėgsime kriepti tuos priaugančius žmones, kaip išugdysime tuos būsimus literatūros ažuolus.“ – Juozas Baltušis, „Literatūra ir menas“ redakcijos darbo ataskaita, 1947 05 12: LLMA, F. 34, ap. 1., b. 34, l. 18.

⁵⁵⁷ Alfonsas Bieliauskas pirmojo pradedančiųjų rašytojų respublikinio susirinkimo metu teigė: „1946 m. susikūrusi sekcija priėmė įvairaus plauko žmonių. Sekcijos branduolį sudarė sveiki žmonės, kurie kovojo už komunizmo reikalus, bet buvo prisiplakėlių, kurie po truputį atkrito. [...] Buvo Aldona Čepaitė, kuri taip pat dainavo buržuazinės santvarkos temomis. Ji turėjo pasitraukti, nes negalėjo ištaisyti savo ydų. Ji buvo pašalinta iš sekcijos.“ – Pirmasis LTSR pradedančiųjų rašytojų respublikinis susirinkimas, 1948 11 25–27: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 54.

garbesnio amžiaus „jaunųjų“, kritikuotų dėl nuolatinio „pradedančiųjų“ statuso⁵⁵⁸.

1946 m. spalio 9 d. sekcijos pirmininko pareigos buvo perduotos Aleksiui Churginui, prašant parengti ir Rašytojų sąjungos valdybai pateikti darbo planą paskutiniam metų ketvirčiui⁵⁵⁹. Valdyba Vilniuje stebėjo Kauno jaunųjų veiklą, reagavo į skundus. Jonas Šimkus, atsižvelgdamas į „Tiesoje“ pasirodžiusį moksleivių straipsnį „Kodėl jie mus nuvylė?“, laiške Karoliui Račkauskui-Vairui (besilankančiam jaunųjų sekcijos susirinkimuose) siuntė kritines pastabas ir siūlymus, o pastarasis atsakydamas dėstė apie dalies jaunųjų neatsakingumą, polinkį į bohemią: „[s]u Jaunųjų sekcijos nariais taip pat ne viskas tvarkoje – aš Jums jau esu pranešęs, kad kartą literatūros vakare nepasirodė Radaitis ir net nepasiaiškino, dėl kurios priežasties taip pasielgė. Kitą kartą /III. 31 d./ neatėjo Keidošius. Į Majakovskio minėjimą Keidošius atėjo įgėręs, ir aš turėjau jį išbraukti iš programos.“⁵⁶⁰

Antrajame respublikiniame LTSR pradedančiųjų rašytojų susirinkime, vykusiam 1951-ųjų gegužę, dalyvavęs Eduardas Selelionis teigė, kad sekcijoje yra 19 narių, iš kurių tik 6 yra jaunieji poetai⁵⁶¹. Ne visi sekcijos nariai buvo patenkinti darbo organizavimu, vienas jų – Šileikis [vardo nustatyti nepavyko – *SV*] – viešai reiškė dvejonės tokio darinio būtinybę: „Aš Kauno jaunųjų rašytojų sekcijoje esu nuo 1950 metų, bet pasakysiu, kad iš vyresniųjų rašytojų pusės per visą šį laiką, iki trečiojo suvažiavimo, pagalbos nebuvo. Pas mus Kaune yra jaunųjų rašytojų sekcija, kuri, reikia pasakyti, yra nelegali organizacija ir ji visai nereikalinga. [...] Ten kartais svarstoma kūryba, daromi susirinkimai, atrodo, kad sekcija veikia, o iš tikrųjų jaunajam pradedančiam rašytojui jokios naudos neduoda.“⁵⁶² Į kritiką greitai atkirto kiti, aukštinantys sekcijos reikiamybę: „Šileikis labai neteisingai kalba apie sekciją. Jinai jam neduoda naudos, bet

⁵⁵⁸ „Taip pat nepateisinamas buvimas sekcijoje tokių „jaunųjų“, kurie jau po dešimtį ar daugiau metų beldžiasi į literatūrą ir dėl nesugebėjimo ar kitų panašių priežasčių amžinai lieka „pradedančiaisiais rašytojais“ (drg. drg.: Survila, Dičiūnas, Baršauskas). Per sekcijos biuro neapsižiūrėjimą ir kai kurių vyresniųjų rašytojų lengva ranka dalijamas rekomendacijas, į Kauno jaunųjų rašytojų tarpą priimti jaunuoliai, kurie per daug mažai ar net visai neturi gabumų literatūrai ir savo dekadentizmu nutraukia bendrą sekcijos lygį žemyn (drg. drg.: Urnikaitė, Jukna, Bartys, Lisauskas ir kt.). – R. Norkūnas, „Jaunieji rašytojai prieš didžiuosius gyvenimo ir kūrybos uždavinius“, Nr. 220 (1020), 1946 12 15.

⁵⁵⁹ LTSR Tarybinių rašytojų sąjungos valdybos posėdžio ištrauka, 1946 10 09: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 22, l. 40.

⁵⁶⁰ Karolio Račkausko-Vairo laiškas Rašytojų sąjungos pirmininkui Jonui Šimkui, 1950 04 16: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 74, l. 38.

⁵⁶¹ Antrojo LTSR respublikinio pradedančiųjų rašytojų susirinkimo stenograma, 1951 05 12–13: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 54.

⁵⁶² Trečiojo LTSR respublikinio jaunųjų rašytojų pasitarimo stenograma, 1953 11 21: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 146, l. 5.

jam gal duotų naudą tik gera lazda.“⁵⁶³ Panašiai sekciją vertino ir apsakymus rašiusi Aldona Žaltauskaitė⁵⁶⁴: „Formaliai turime sekciją, bet kūrybos klausimų nenagrinėjama. Su „Kauno Tiesa“ nesiseka dirbti. Atsivežame kūrinius į Vilnių, bet ir čia ne visada surandama laiko su mumis pasišnekėti.“⁵⁶⁵

Šeštuju dešimtmečiu Kaune įvyko ne vienas pradedančiųjų rašytojų kūrybinis seminaras⁵⁶⁶, masiškesnis – įtraukiant aplinkinių regionų literatus – susirinkimas⁵⁶⁷. Tokie seminarai susilaukė daugiau dėmesio, nes sekcijoje trūko autoritetų ir profesionalių kritikų – susirinkimuose vyravo paviršutiniška, ideologizuota tekstų interpretacija (blankokai čia apsvarstytos ir narių sąrašuose buvusio Marcelijaus Martinaičio eilės⁵⁶⁸). Sekcijos pirmininkai savo ataskaitose netgi bandė gudrauti ir klastoti susirinkimų statistiką, stengdamiesi formaliai pelnyti centro Vilniuje prielankumą⁵⁶⁹.

⁵⁶³ *Ibid.*

⁵⁶⁴ Apie nesusiklosčiusį Aldonos Žaltauskaitės-Prėskienienės literatūrinį kelią yra pasakojusi jos dukra rašytoja Viktorija Prėskienytė-Diawara: „Aldona Žaltauskaitė-Prėskienienė 1950-aisiais pradėjo dirbti Kauno rajoninio laikraščio „Socialistiniu keliu“ literatūros skyriuje. Ji garsėjo kaip puiki apybraižininkė ir apsakymų rašytoja. Buvo Kauno jaunųjų rašytojų sąjungos narė. Jos kūrybinė karjera pasibaigė, kai mano tėvas grįžo iš Vorkutos, už „tėvynės“ išdavimą atsėdėjęs dešimt metų. Mama ir toliau dirbo žurnaliste, bet šeimyninis gyvenimas užgožė darbą. 1960-aisiais persikėlėme į Vilnių, tada mama įsidarbino „Tiesos“ redakcijos partiniame skyriuje. Ją išmetė iš darbo, kai mano brolį nuteisė mirties bausme už vieno vaikinuko nužudymą. Tada ir pasibaigė jos literatūrinė karjera.“ – „Noriu spėti, kad pasaulį išleisti manyje gyvenančius personažus“: rašytoja Viktoriją Prėskienytę-Diawarą kalbino Lolija Spurgienė, *15min.lt*, 2019 08 21. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/v-preskienyte-diawara-noriu-speti-i-pasauli-isleisti-manyje-gyvenancius-personazus-286-1191088> [žr. 2020 08 13].

⁵⁶⁵ Rašytojų sąjungos susirinkimo, skirto aptarti tolesnį darbo su jaunaisiais ir pradedančiais rašytojais, stenograma, 1955 03 21: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 194, l. 9.

⁵⁶⁶ Pavyzdžiui, 1955-ųjų kovą vykusio seminaro metu darbas vyko trijose – poezijos, prozos ir dramos – grupėse, o jaunuosius konsultavo Jonas Šimkus, Juozas Grušas, Eduardas Mieželaitis, Eugenijus Matuzevičius, Kostas Kubilinskas ir kiti rašytojai.

⁵⁶⁷ Tokių seminarų, kuriuose dalyvauja ir jaunuosius konsultuoja žymesni rašytojai ir kritikai, reikalauja patys sekcijos nariai, o jų prašymus patenkina Rašytojų sąjungos valdyba ir Komisija darbui su jaunaisiais rašytojais. Žr. Mykolo Sluckio laiškas Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos valdybai, 1956 05 08: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 212, l. 16.

⁵⁶⁸ Išrašė apie sekcijos veiklą 1956-aisiais rašoma: „kūrybos nagrinėjimas esti labai paviršutiniškas. Išskyrus recenzentą, kiti literatai su nagrinėjama kūryba neturi galimybės susipažinti, dėl ko neišvysto gilių diskusijos ir autorius neturi reikiamos naudos. Taip atsitiko su sekcijos nario Martinaičio eilėraščiais. Paviršutiniškai buvo išnagrinėta ir medicinos instituto literatų kūryba.“ – „Kauno miesto jaunųjų rašytojų sekcija gali dirbti geriau“, 1956: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 212, l. 18.

⁵⁶⁹ „Jeigu pažiūrėsime į ataskaitas, tai susidarys įspūdis, kad jie pas mus vyksta dažnai. Tačiau čia slypi viena nesudėtinga gudrybė. Valdyba savo naudai priskiria ir tuos, kurie įvyko miesto mokyklose bei įmonėse ir kuriuose skaitė savo kūrybą sekcijos nariai ne kaip šio vakaro organizatoriai, o kaip svečiai. O grynai savo iniciatyva pas mus įvyksta ne daugiau tokie du vakarai į metus.“ – *Ibid.*

3.3.2. KPI literatų būrelis, sekcijos reorganizacija ir jaunuosius būręs „Nemunas“

Ichchoko Mero iniciatyva 1954-aisiais Kauno politechnikos institute (toliau – KPI) įsteigtas jaunųjų literatų sambūris tapo alternatyvesne pradedančiųjų telkimosi erdve. Meras aktyviai ėmė rūpintis ir kitų būrelio narių kūryba, jos sklaida⁵⁷⁰. Tačiau jam baigus studijas (1958) sambūris veikė vis pasyviau, tarp jo narių, pasak Mikutos, dominavo tradicinės estetikos šalininkai⁵⁷¹. 1964-aisiais sambūrio veiklą atnaujinusi jaunesnė karta – Vytautas Martinkus, Ramūnas Klimas, Vilma Adomavičiūtė ir kiti KPI studijavę literatai – rėmėsi anuometinio lyderio Mero (kaip steigėjo, novatoriško prozininko) legenda⁵⁷². Sambūris glaudėsi prie instituto laikraščio „Už tarybinį mokslą“ redakcijos, jį globojo Antanas Jasiūnas-Jacinevičius⁵⁷³ (Leonido Jacinevičiaus tėvas). Laikraštyje kas sekmadienį pasirodydavo būrelio kuruojamas literatūrinis puslapis⁵⁷⁴, netrukus išleistas ir sambūrio almanachas „Mūsų žodis“⁵⁷⁵, kuriame publikuota 11-os jaunųjų instituto poetų ir prozininkų kūryba. Į susirinkimus kviesti ir vyresni rašytojai, kritikai, pavyzdžiui, Urugvajuje gimęs Chuanas Viktoras Spitrys skaitė paskaitas apie Nobelio premijos laureatus.

⁵⁷⁰ Pavyzdžiui, „Jaunimo gretų“ literatūros skyriaus vedėjo laiške instituto būrelio pirmininkui Merui justi toks rūpestis: jame aptariami jau anksčiau Mero išsiųsti būrelio narių (A. Golubaitės, St. Budrio, A. Grigo ir kitų) tekstai – Meras įpareigojamas perduoti jiems pastabas. Žr. „Jaunimo gretų“ lit. skyriaus vedėjo laiškas Kauno Politechnikos instituto Literatų būrelio pirmininkui Merui, 1955 05 10: LLMA, F. 77, ap. 1, b. 43, l. 14.

⁵⁷¹ „Mane į instituto būrelį pakvietė tik išėjus knygai ir tokiai poemėlei „Diena ant stogų“. Jie kažkaip ją susižvejojo, pakvietė ir baisiausiai sudirbo. Ji buvo parašyta baltom eilėm, tai jiems labai nepatiko, sakė, čia jokia poezija ir t. t., o ten visi susirinkę tokie, kurie rašė tradiciškai. Čia buvo, turbūt, 1962 ar 1963 metais.“ – Iš asmeninio interviu su Algimantu Mikuta, 2019 10 11.

⁵⁷² Pasak Martinkaus, tuo metu visuomenėje buvo gabi priešprieša tarp *fizikų* ir *lyrikų*, technokratinė aplinka įprastai priešinta humanitariniam pasauliui, todėl Ichchokas Meras tokiame kontekste įkūnijo galimybę suderinti abu šiuos polius: „anuometinių KPI literatų akimis, Meras buvo „literatūronautas“: fizikos pasaulio trauką įveikęs ir pergalingai į lyrikos pasaulį įžengęs žmogus iš jiems pažįstamos aplinkos, t. y. žmogus, su kuriuo jie galėjo tapatinti save. [...] atrodė, kad Meras maištavo ne tik prieš technokratiją, bet prieš sovietinį totalitarizmą.“ – Vytautas Martinkus, „Keletas bruožų literatūriniam 7-ojo dešimtmečio Ichchoko Mero portretui“, in: *Ichchokas Meras: žinomas ir nežinomas meistras: mokslinės konferencijos, vykusios 2004-ųjų spalio 8 dieną, medžiaga*, sud. Loreta Mačianskaitė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 40–41.

⁵⁷³ „Subūręs į redakcijos kambarį keliolika, vos ne dvi dešimtis pradedančiųjų, jis paskelbė straipsnį su maksimalistine antrašte: „Iš šimto – vienas tikrai.“ – *Ibid.*, p. 40.

⁵⁷⁴ Pavyzdžiui, 1964 m. gegužės 15 d. numeryje publikuojama Alekso Dabulskio, Vilmos Adomavičiūtės (tuo metu – būrelio pirmininkės), Vytauto Martinkaus kūryba; birželio 4-osios numeryje rašoma apie KPI būrelio dešimtmečio jubiliejų.

⁵⁷⁵ *Mūsų žodis: KPI jaunųjų literatų sambūrio dešimtmečiui*, Kaunas: KPI, 1964.

Atkurtas KPI sambūris tapo impulsu pagyvinti ir reformuoti Kauno jaunųjų rašytojų sekciją. Martinkus prisimena, kaip išsivystė iniciatyva reorganizuoti sekciją, pašalinant silpnesnius „rašėivas“:

Ir taip kokiais 1965 m. mes jau ėmėm bendrauti su „Kauno Tiesos“ literatais, kurie turėjo tokį susivienijimą prie redakcijos – Jaunųjų rašytojų sekciją. [...] Jie buvo kažkokie demoralizuoti, neambicingi, tad, kas tik norėjo, jautėsi to sambūrio nariu... Galėjai rašyti tik žinutes apie kasdienines miesto aktualijas ir jau, kaip žurnalistas, priklausyti... Todėl šitas formalus „Kauno Tiesos“ susivienijimas buvo didelis – per 60 narių. Kai ten atsidūrėm, kai įsiliejom į tą bendrą miesto rašytojų būrį, mūsų akiratis kiek prasiplėtė: pradėjom susitikinėti su Juozu Grušu, su vertėju Eduardu Viskanta ir kitais tarpukario rašytojais, kurie buvo likę gyventi Kaune. [...] Pradėjom daugiau lektorių kviestis iš Vilniaus, pavyzdžiui, Bronys Savukynas atvažiuodavo. Bet čia jau, turbūt, kalbu apie Kauno jaunųjų rašytojų sekciją, kuri nuo 1966 m. buvo reformuota, mes joje padarėm tam tikrą perversmą – tie, kurie buvom drąsesni ar jautėmės talentingesni, nutarėm padaryti reviziją ir sumažinti narių – nuo 60 iki nepilnų dviejų dešimčių. Daug mums padėjo jaunas filologas Vytautas Salinka – jis kartu su Ričardu Pakalniškiu Leningrade [Pakalniškis studijavo Maskvoje – *SV*] buvo aspirantūroje, grįžęs dėstytojauti į Kauną dirbo Vilniaus universiteto vakariniam skyriui, jo akis, kaip sakoma, buvo patreniruota. Taigi tokie jau labiau patyrę literatūros žmonės sudarė naują branduolį: ir Aldona Puišytė, ir Mykolas Karčiauskas, ir Petras Palilionis – daug vardų, kurie ir dabar yra žinomi.⁵⁷⁶

1966-aisiais atsinaujinusioje sekcijoje kilo iniciatyva organizuoti savo leidinį⁵⁷⁷. Dėl jo organizavimo derėtasi su Rašytojų sąjunga, partijos atstovais. Antanas Drilinga taip rekonstruoja leidinio, pirmiausia skirto kultūriniam jaunimui, ištakas:

Rašytojai, jiems pritarė ir visa inteligentija, nuolat triukšmavo, reikalaudami naujo literatūrinio žurnalo jaunimui, kadangi nei „Moksleivis“, nei „Jaunimo gretos“ kūrybinio jaunimo interesų nepaisė. Iš pradžių niekas nereagavo į šią agitaciją, bet kažkam šovė į galvą mintis: Kaunas neturi savo rašytojų organizacijos, savo leidyklos, reikia „pakelti į aukštesnį lygį“ Kauno kultūrą. Valdžios vyrai sukluso. Patys kauniškiai irgi ėmė nuolat apie tai zaunyti, įrodinėti, agituoti. Pagaliau viršūnės nusprendė: jei Kaune – tai reikia. CK

⁵⁷⁶ Iš asmeninio interviu su Vytautu Martinkumi, 2020 02 09.

⁵⁷⁷ Pasak Martinkaus, „Nemuno“ steigimas, be abejo, buvo dėmesys ir Kauno jaunųjų rašytojų sekcijai, nes Rašytojų sąjungos vadovybė sakydavo: „Štai, yra rašančio jaunimo, vadinasi, jiems reikia spaudos ploto“. Kada 1967-aisiais pradėjo eiti „Nemunas“, Kauno jaunųjų rašytojų sekcija buvo ta jėga, tas šaltinis, iš kurio turėjo ateiti autoriai. Na, kai kurie ir atėjo – aš atėjau, Juozas Marcinkevičius...“ – Iš asmeninio interviu su Vytautu Martinkumi, 2020 02 09.

vyrai išvažiavo į Maskvą, nes apie naują žurnalą be TSKP CK leidimo nė svajoti nebuvo ko, atrodo, Aleksandras Česnavičius spustelėjo Maskvos komjaunimą. Ir Maskva pasakė – galima.⁵⁷⁸

Drilingai buvo pavesta tapti naujojo žurnalo redaktoriumi. Jam persikėlus iš Vilniaus į Kauną, Juozas Grušas buvo pirmuoju asmeniu, su kuriuo šnekėtasi dėl kandidatų į būsimą redakciją, tartasi dėl potencialių autorių⁵⁷⁹.

1967-aisiais pasirodė pirmasis „Nemunu“ pavadinto leidinio, davusio impulsą kultūros, literatūros lauko laisvėjimui ir poezijos modernėjimui⁵⁸⁰, numeris. Žurnalas virto nauja jaunųjų rašytojų debiutavimo, diskusijų apie jaunimo (įvairių subkultūrų) gyvenimą erdve. Redakcija kėlė tikslą palaikyti rašytojų ir kūrybos estetikos įvairovę⁵⁸¹: „žurnalas sistemingai ir nuosekliai dirba ir dirbs su kūrybiniu jaunimu, šį darbą laikydamas viena svarbiausių savo funkcijų, stengsis skatinti ieškojimus ir padėti daryti atradimus, remis stilių ir braižų įvairovę, padės kiek pajėgs sudėtingame šiuolaikinės kūrybos procese.“⁵⁸² Pasak Roberto Keturakio, 1967–1991 metais vadovavusio

⁵⁷⁸ Antanas Drilinga, *Aš juos mylėjau*, Vilnius: Gairės, 2005, p. 169–170.

⁵⁷⁹ Drilinga prisimena: „Nuvažiavau į Kauną. Vienintelis žmogus, su kuriuo galėjau tartis, buvo Juozas Grušas. Susitikom „Tulpėj“. Jis pasakojo apie Kaune gyvenančius rašytojus. Jų buvo tik tiek: jis, Grušas, Raimundas Samulevičius, Alpas Liepsnonis – daugiau senas revoliucionierius negu rašytojas, tai turbūt ir viskas, ties, dar žydų rašytoja Chackelsytė, bet ji jau buvo visai nukaršusi senutė. Man buvo aišku: „Nemunas“ – tai ne tik žurnalas, tai ir literatūrinio gyvenimo centras, ir pirmiausia reikia ieškoti literatų, kurie atvažiuotų gyventi ir kurti Kauną.“ – *Ibid.*, p. 170.

⁵⁸⁰ Plačiau apie „Nemuno“ reikšmę literatūros lauke žr. Neringa Butnoriūtė, „Laisvėjančios poezijos vertinimo ypatumai žurnalo „Nemunas“ recenzijose (1973–1990)“, *Česlovo Milošo skaitymai*, 2012, Nr. 5, p. 153–159.

⁵⁸¹ Redakcijoje dirbęs Algimantas Mikuta teigia, kad tokia įvairovė skatinta ir oficialiai: „Lygiavos principas sovietmečiu veikė ne tik socialinėje, bet ir kūrybos sferoje. Prisimenu, jog tarp įvairių pamokymų, kuriuos gaudavome 1967 m. pradžėj Kaune leisti žurnalą „Nemunas“, buvo ir toks: privalote plėsti autorių ratą, jokių būdu neapsiribokite kelių talentų būreliu, modernių išsišokėlių nespausdinkite per dažnai.“ – „Bažnytikaimio vaiko Sindromas“: poetas Algimantas Mikuta atsako į Danieliaus Mušinsko klausimus, *Metai*, 2011, Nr. 7, p. 99. Drilingos prisiminimuose taip pat akcentuojamas įvairovės puoselėjimas: „Visada stengiausi palaikyti visų krypčių kūrybą, net tuos, kurie man ir nebuvo prie širdies, ar ir visai nepatiko, nes, manau, kad nieko nėra baisiau, kaip būti mene visažiniui ir teisuoliui, o tokių visažinių ir teisuolių esu sutikęs begales, tačiau sekėsi tai daryti toli gražu ne visada, kontrolę ir spaudimą iš viršaus jaučiau nuolatos [...]“ – Antanas Drilinga, *op. cit.*, p. 162. Alis Balbierius prisimena, kad tokios pozicijos (spausdinti mažiau vieno rašytojo tekstų, bet daugiau skirtingų autorių) laikėsi ir Robertas Keturakis: „Jo manija buvo, kad kuo daugiau debiutuotų... būdavo debiutuotoja ir... tuoj dauguma pranyksta... [...] Pasišaipydavom... Bet gal ir gerai ta įvairovė buvo.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Alium Balbierium, 2020 02 01.

⁵⁸² Antanas Drilinga, Rašytojų sąjungos narių visuotinio susirinkimo, kuriame svarstyti jaunosios literatūros pamainos ugdymo ir auklėjimo klausimai, protokolai, 1971 04 20: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 585, l. 42.

žurnalo Literatūros skyriui, „Nemune“ laikytasi nuostatos „būti langu į visas naujoves“⁵⁸³.

3.3.3. Jaunieji ir vyresnieji: situacija Kaune po Rašytojų sąjungos skyriaus įsteigimo

Nuo „Nemuno“ leidybos pradžios imta svarstyti ir apie Kauno Rašytojų sąjungos skyriaus steigimą, darytis potencialių tokio skyriaus narių. Pasak Martinkaus, „Alfonsas Bieliauskas, kaip sąjungos pirmininkas, mokėjo skaičiuoti ir skatino, kad formaliai tas skaičius kuo greičiau didėtų“⁵⁸⁴. Todėl 1971-ųjų balandžio 6-ąją atsiradusį skyrių galima kildinti iš pasikeitusio kultūrinio, literatūrinio klimato Kaune, iš 6–7-uoju dešimtmečiais čia besiformavusių jaunųjų rašytojų (Martinkaus, Drilingos, Dabulskio, Mikutos, R. Keturakio). Jaunųjų sekcijoje 1971-aisiais narių amžiaus vidurkis buvo 28,5 metų⁵⁸⁵. Dėl to Rašytojų sąjungos suvažiavimuose, plenuose ir toliau netilo debatai dėl debiutų stabdymo, „išaldymo“⁵⁸⁶ (kartais skatinto ir pačių jaunųjų⁵⁸⁷), pavyzdžiui, sekcijos pirmininkas Mykolas Karčiauskas kritikavo „PK“ serijos principus: „Mums, jauniems, atrodo, kad pirma knyga galėtų šiandien apsieiti ir be futliaro ir,

⁵⁸³ „Golas į ateitį“, Sauliaus Keturakio pokalbis su Robertu Keturakiu, *Nemunas*, 2017, Nr. 4, p. 16.

⁵⁸⁴ Iš asmeninio interviu su Vytautu Martinkumi, 2020 02 09.

⁵⁸⁵ „Kalbėti apie jaunuosius rašytojus nelabai patiems smagu, kai jauniems jau virš 30, o dar vadinamės „jaunais“. [...] Kauno jaunųjų amžiaus vidurkis 28,5 metų. Į literatūrą ateina jau suaugę žmonės, bet kaip rašytojai dar nesubrendę, daugelis dar nedebiutavę. Ir taip gaunasi: pasenę jaunieji.“ – Mykolas Karčiauskas, Rašytojų sąjungos narių visuotinio susirinkimo, kuriame svarstyti jaunosios literatūros pamainos ugdymo ir auklėjimo klausimai, protokolas, 1971 04 20: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 585, l. 58.

⁵⁸⁶ Sekcijos įstatuose buvo tokie punktai kaip „Jaunasis rašytojas gali būti sekcijos nariu ne ilgiau 10 metų. Klausimą, ar galima palikti sekcijoje, svarsto susirinkimas“, „Kiekvienas sekcijos narys (poetas ar prozininkas) privalo per 3 metus paruošti pirmąją knygą, kuri sekcijos susirinkime būtų įvertinta teigiamai“. Žr. Kauno m. jaunųjų rašytojų sekcijos įstatai, 1974 03 22: LLMA, F. 622, Ap. 1, b. 60, l. 40–41.

⁵⁸⁷ *Dvilypė tapatybė, dviveidiškumas, karjeros strategavimas* – tokios ir panašios sąvokos tikėtų apibūdinti dalies sekcijos narių elgseną. Vienas tokios elgsenos pavyzdžių, kai su perdėtu idėjinio uolumo sukritikuojamas kolega. Antai 1969-aisiais taip nutiko Aldonai Puišytei: „Kai 1969 m. balandžio 24 dieną sekcijoje svarstė mano pirmosios knygos „Žalvario raktas“ rankraštį, jau įteiktą „Vagai“, vienas iš jų aršiai užsipuolė ir iškėlė klausimą „kam tarnauja“ mano kūryba. Ką galėjau atsakyti į tokį įžūlų išpuolį, jei ta jų „tiesa“ netikėjau. Vien dėl jų priešiško man kūrybai man sekcijoje nebuvo jauku. Liūdna būdavo nuo jų melagingų žodžių retorikos. Man palankūs kolegos perduodavo mano adresu jų pasakytus žodžius. Pasakojo, kad „Vagai“ išleido „Žalvario raktą“ Mykolas Karčiauskas pikta rėžė: „Vieną išleido, daugiau neišleis“. Iš tiesų antrąją knygą leidykla atmetė. Išleido tik po aštuonerių metų Marcelijaus Martinaičio dėka, parašiusio labai palankų palydimąjį žodį. Tokia man buvo ano meto realybė.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Aldona Puišyte, 2020 05 26

kad pirmosios knygos gali būti išleidžiamos ne vienu metu, bet tada, kada yra paruoštos, jeigu sausio mėnesį, tai sausio, o balandžio – balandžio.“⁵⁸⁸

Įkurto Kauno Rašytojų sąjungos skyriaus pirmininko pareigas eiti paskatintas Martinkus užkliuvo partijos biuro posėdyje⁵⁸⁹, pasakęs, kad nėra ir veikiausiai nebus partijos nariu⁵⁹⁰. Pirmininku paskirtas idėjiškai lojalesnis Mykolas Karčiauskas (dirbęs Kauno saugumo komitete). Vienu pagrindinių skyriaus tikslų oficialiai tapo rūpinimasis jaunaisiais literatais⁵⁹¹ (jiems, atsiradus skyriui, padidėjo ir galimybė pretenduoti į butus, pašalpas ir kitas privilegijas). 1975-aisiais įkurta komisijos Taryba Kauno zonos jaunųjų literatų ugdymui⁵⁹². Sekcijos ir skyriaus – o sykiu ir „Nemuno“ – veikla glaudžiai susisaistė: neretai jaunieji eidavo į skyriui priklausančiųjų susirinkimus ir atvirkščiai⁵⁹³. Sekcijai persikėlus iš „Kauno Tiesos“ į naujojo skyriaus patalpas Maironio gatvėje⁵⁹⁴ skirtis tarp „jaunųjų“ ir „vyresniųjų“

⁵⁸⁸ *Ibid*, l. 59.

⁵⁸⁹ Sekciją prižiūrėjo Komunistų partijos ir komjaunimo CK (atstovai lankydavosi susirinkimuose, tvirtindavo pirmininką). Pradėjęs eiti „Nemunas“ oficialiai vadinosi „Lietuvos LKJS Centro Komiteto ir Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos žurnalas jaunimui“.

⁵⁹⁰ „O kodėl jūs nesat partijos narys?“ Man tas klausimas nebuvo netikėtas, bet jautrus. Sakau: „Nesu ir, turbūt, nebūsiu“. Klausia: „O kodėl nebūsit?“ O tada padariau antrą, jų akimis, turbūt, kvailą žingsnį: pasakiau, kad savo laiku, būdamas mokiniu, dalyvavau slaptoje antisovietinės organizacijos veikloje. Trenkė kaip žaibas! Visi pasisuko į saugumo komiteto vadą – tuo metu juo buvo toks Bagdonas, – tas nutaisė tokią veido išraišką, esą nieko nežino. [...] „Tai, – sako Kazimieras Lengvinas, pirmasis partijos sekretorius, – klausimą atidedam“. Supratau, ką tai reiškia.“ – Iš asmeninio interviu su Vytautu Martinkumi, 2020 02 09. Panašiai nutikę ir Algimantui Mikutai, kuris, grįžęs iš Kazachstano, trumpai pirmininko poste buvo: „Kažkuriuo metu, gal pusę metų, buvau tos sekcijos pirmininku. Bet, kaip visada man su tokiais darbais... – greitai išmetė (juokiasi – SV). Atėjo partijos sekretorius, pasiklausė, kažką man leptelėjo, o paskui pasakė, kad reikia [statyti] rimtą žmogų, ką čia tokį piemenį...“ – Iš asmeninio interviu su Algimantu Mikuta, 2019 10 11. Tokie atvejai liudija, kad partija galėjo kištis į sekcijos struktūrą – rinktis idėjiškai lojalesnius pirmininkus.

⁵⁹¹ Du iš keturių skyriui iškeltų tikslų orientuoti į jaunimo ugdymą: „vadovauti Kauno jaunųjų rašytojų sekcijai, rūpintis jų kūrybos visuomeniniu-meniniu lygiu, būsimų Rašytojų Sąjungos narių ugdymu; konsultuoti Kaune ir jo zonoje [...] gyvenančius jaunuosius literatus, visokeriopai padėti Kauno ir jo zonos literatūriniais rateliais. Ypatingą dėmesį atkreipti į darbą su Kauno darbininkija ir gamyklų jaunimu“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 586, l. 45.

⁵⁹² Tarybos pirmininku išrinktas Algimantas Mikuta, sekretoriumi – Robertas Keturakis. Žr. Rašytojų sąjungos Kauno skyriaus susirinkimo protokolai, 1975 12 10: LLMA, F. 622, ap. 1, b. 37, l. 5.

⁵⁹³ Rašytojų sąjungos perspektyviniuose planuose atsirado punktas „Rašytojų sąjungos skyriaus ir „Nemuno“ darbas, ugdant jaunuosius literatus“: atsakingais asmenimis dažnai įvardijami A. Mikuta, R. Keturakis.

⁵⁹⁴ Pasak Martinkaus, „[t]en šitai rezidencijai buvo skirtas toks keturių kambarių butas. [...] Kai atsirado „vyresnysis brolis“ gerąja prasme, jaunesnioji ir vyresnioji karta ėmė dirbti ranka rankon. Manau, kad tai buvo labai veiksminga. Ta jungtis buvo beveik kasdienė,

tapo daugiau formali. Pasak Mikutos, „čia jau susiplakdavo, susikirsdavo du dalykai, nes ir Rašytojų sąjungos skyrių reikėdavo tokius [kūrybos aptarimus – *SV*] rengti, ir sekcijai. Tai kartais arba ten, arba ten; arba jaunuosius kviesdavom, kai čia rengdavom... Kokia nors tema, sakykim „Miesto vaizdai šiuolaikinėje lietuvių lyrikoje“. Bet labai neskirstydavom: jeigu jaunieji eidavo, tai kviesdavom ir į šituos skyriaus susirinkimus.“⁵⁹⁵

Ryšių tarp sekcijos ir skyriaus puoselėjimas virto viena dažnesnių susirinkimuose eskaluojamų temų. Antai Robertas Keturakis ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo (1979 11 26) metu pabrėžė pasigendąs jaunimo iniciatyvumo, savarankiškumo, aktyvesnio bendradarbiavimo su vyresniaisiais: „Sąmonėse tarytum savigynai egzistuoja teiginiai: „Aš jaunas, dar tik būsimasis“. O mums be galo rūpi ir esamasis, kuris jau dabar gali imtis didesnių darbų. [...] Mums kartodavo: gana kaupimo, laikas imtis svarbesnių temų, ryžtis didesniems darbams. To primygtinai norėčiau ir aš“⁵⁹⁶.

Vis dėlto vyresniesiems reikalaujant aktyvumo ir gausesnės meninės produkcijos, rodant ir lojalumo partijai gestus, reikliau (pri)žiūrint ideologinį auklėjimą, tarp kartų didėjo įtampa. Tokiame kontekste tinkama Bourdieu mintis, kad „[m]aištingi jaunuoliai pirmiausia ir daugiausia maištauja prieš vyresnius, kurie yra labiau socializavęsi, jau priėmę tam tikrus kompromisus ir kurių dispozicijos geriau prisitaikiusios prie pozicijos.“⁵⁹⁷ Šiuo požiūriu jaunųjų sekcija buvo nelyg sala, kurioje įmanu ieškoti alternatyvesnių raiškos būdų, priešintis vyraujančioms *nomos*, laviruoti kiek atokiau nuo labiau ideologizuoto centro.

1971-ųjų lapkričio 11–12 d. Kaune įvykus zonos jaunųjų seminarui⁵⁹⁸, jaunųjų sekcijai rekomenduota rūpintis (priimti ar / ir veiklos aktyvumą skatinti) jame dalyvavusių Gražinos Čieškaitės, Vytauto Stulpino, Petro

nes skyrius mažutis, jam reikėjo šviežio kraujo, todėl tie jaunieji buvo godotini, juos visur kvietė. [...] Kauno jaunųjų ir vyresniųjų ryšys tada, ko gero, pasidarė kur kas tampresnis negu Vilniuje. Nes Vilniuje tada, 8-tojo dešimtmečio pradžioje–vidury jau buvo pavargę nuo tų jungčių, o mes jas tik bandėm atrasti ir stiprinti.“ – Iš asmeninio interviu su Vytautu Martinkumi, 2020 02 09.

⁵⁹⁵ Iš asmeninio interviu su Algimantu Mikuta, 2019 10 11.

⁵⁹⁶ LLMA, F. 622, ap. 1, b. 69, l. 26–27.

⁵⁹⁷ Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology*, Volume 2 (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 87.

⁵⁹⁸ Tokių – zoninių – jaunųjų seminarų organizavimui skirta daug dėmesio, pasiruošimas jiems vykdavo keliais etapais, paskirtas atsakingas asmuo (šiuo atveju – Drilinga) turėdavo sąjungos valdybai teikti informaciją apie pasiruošimo eigą, sąmatą (kuriai reikdavo pateikti LTSR Ministrų tarybai), preliminarinius kviesimų dalyvių sąrašus. Vėliau valdyba aptardavo seminaro rezultatus, teikdavo nurodymus sekcijoms.

Venclovo ir kitų kūryba⁵⁹⁹. Netrukus ėmė keistis Kauno jaunųjų sekcijos branduolys. Jaunieji būrėsi ir „Nemuno“ redakcijoje. Gintaras Patackas prisimena: „mes eidavom ten, ko gero, dažniau net negu į jaunųjų rašytojų sekciją. Nes į jaunųjų rašytojų sekciją užeidavai tik kada renginiai, o į „Nemuną“ buvo darbo valandom galima visada užėiti – tiesiog pabendrauti. Ateidavo ten ir kiti rašytojai, menininkai visokie, skulptoriai, dailininkai...“⁶⁰⁰. 8-uoju dešimtmečiu nusistovėjo praktika po oficialesnių sekcijos susirinkimų persikelti į bohemiškesnę kavinių aplinką⁶⁰¹.

Nors pagrindine sekcijos veikla ir toliau buvo kūrybos aptarimai, tačiau nariai bendravo ir su kitų sričių jaunaisiais menininkais, prisidėdavo prie Kauno zonos jaunųjų literatų seminarų, dalyvaudavo įvairiuose renginiuose (įskaitant keliones į gamyklas, fabrikus), fragmentiškai palaikė ryšius ir su Vilniaus, Klaipėdos sekcijomis. Labiausiai sekcijoje trūkdavo kritikų, be kurių aptarimai praeidavo paviršutiniškiau, todėl tekdavo kviesti iš Vilniaus. Pasak Mikutos, „[j]ie gana noriai atvažiuodavo. Kai kuriuos reikėdavo truputį paraginti ar pažadėti, kad bus geras balius. [...] Algimantas Bučys atvažiuodavo, Valentinas Sventickas, Petras Bražėnas... Stasys Lipskis – na, paskui jis jau dirbo „Nemune“⁶⁰².

Į renginius sekcijos narius kviesdavo ir nuo 1975 m. Kaune atsiradęs Grožinės literatūros propagandos biuro padalinys, tačiau organizuojant literatūrinius vakarus neretai jaunieji užimdavo „atsarginių“ vaidmenį. Petras Venclovas, dirbęs biuro instruktoriumi, teigia, kad, kai „gyvieji klasikai“ (labiausiai, pasak Venclovo, pageidautas Juozas Baltušis) neatvykdavo, tekdavo atlikti rokiuotę: „Visada reikėdavo turėti rezervą jaunų rašytojų, kad būtų galima kuo staiga pakeisti.“⁶⁰³

Nors nuobodžioji sekcijos susirinkimų dalis – formalioji idėjinė retorika, ataskaitos, planų sudarinėjimas ir pan. – pirmiausia tekdavo aukštesnes (pirmininko, valdybos nario) pareigas užimantiems dalyviams, tačiau bent daliai jaunųjų buvo svarbu, kokią oficialią poziciją jis sekcijoje

⁵⁹⁹ Rašytojų sąjungos valdybos posėdžio protokolas, 1971 12 07: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 586, l. 4.

⁶⁰⁰ Iš asmeninio interviu su Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku, 2019 06 19.

⁶⁰¹ Pasak Patacko, „[k]ai baigdavosi nagrinėjimai, visi patraukdavo grupelėmis pagerti. Iš pradžių būrys susirenka, o po to jau tokie nuolatiniai gėrovai toliau tęsdavom tą susitikimą.“ – Iš asmeninio interviu su Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku, 2019 06 19.

⁶⁰² Iš asmeninio interviu su Algimantu Mikuta, 2019 10 11.

⁶⁰³ Rimanto Kmitos pokalbis su Petru Venclovu, 2013 10 15, parengtas LLTI projektui

„Literatūros laukas sovietmečiu Lietuvoje“, prieiga per internetą:

[http://www.ilti.lt/failai/Pokalbis%20su%20Petru%20Venclovu\(1\).pdf](http://www.ilti.lt/failai/Pokalbis%20su%20Petru%20Venclovu(1).pdf) [žr. 2021 03 04].

užėmė. Jurgis Buitkus 1975-ųjų spalio 19 d. laiške Inezai Janonytei (Janonei) rašė:

Buvau sekcijos (Kauno rašytojų) ataskaitiniame. Praėjo jis mizernokai. Tos pačios bėdos, tie patys skundai, kad nespausdina – kaip visada. Pranešime buvai pagirta už aktyvumą kritikoje ir prozoje, apgailestauta, kad paskutiniu metu tolsti nuo poezijos... O kažkokių galimybių, esą, išties turėjusi. Išskyrus Venclovos pranešimą, daugiau apie Tave, beje, ir apskritai apie kūrybą, niekas nekalbėjo. Kiekvienas apie save. Į balių nėjau, nors kai kas dėl to mažne supyko. Tiesa, Tave išrinko į valdybą (Petras Venclovas, Patackas, Zingeris, Tamaliūnas ir Tu). Balsavo net du kartus. Tau su Žiemiu surinkus po vienodai balsų, teko perbalsuoti. Džiaukis: Eugenijų nuveikei, laimėjai⁶⁰⁴.

Stoti į sekciją, aktyviai įsiliesti į literatūrinį gyvenimą jaunuosius skatino ir literatūros konsultantai. Pavyzdžiui, Donaldas Kajokas prisimena: „Iš pradžių aš net nežinojau, kad yra tokia sekcija. Tik žinojau, kad yra žmogus, kuris priima jaunuosius rašytojus. [...] Tada Mikuta [tuo metu Kauno skyriuje literatūros konsultantas – *SV*] ir sako, kad yra tokia sekcija ir ar norėčiau įstoti. Pagalvojau, kodėl gi ne, man įdomu, kai tokie pat jauni žmonės kaip aš kažką daro.“⁶⁰⁵

3.3.4. KVF būrelis ir sekcijos veikla 9-uju dešimtmečiu

Jaunieji rašytojai, kritikai būrėsi ir Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete (toliau – KVF), kur 1977-aisiais veiklą pradėjo literatų klubas⁶⁰⁶ (jo nariai vėliau papildė sekcijos aktyvą), palaikomas čia dėsčiusiųjų, pirmiausia – literatūrologo Juozo Jasaičio ir kalbininko Alvydo Butkaus. Vienas aktyviausių klubo dalyvių buvo Emanuelis Zingeris, redagavęs sienlaikraštį „Filomatas“: „Veiklus fakultete ir literatų būrelis, įsikūręs prie „Filomato“ redakcijos. Redkolegija organizuoja vertimų

⁶⁰⁴ Iš Jurgio Buitkaus laiško Inezai Juzefai Janonei, 1975 10 19, in: Ineza Juzefa Janonė, *Tandemas: bendraukim sielom, mylimasai*, Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 112.

⁶⁰⁵ Iš asmeninio interviu su Donaldu Kajoku, 2019 09 04.

⁶⁰⁶ Su klubo įkūrimu sietinas steigiamasis VU Kauno vakarinio fakulteto sienlaikraščio „Filomato“ redkolegijos susirinkimas įvyko 1977 m. lapkričio 26 d. Išlikusiame ir viename almanachų išspausdintame protokole, be kitų akcentų, pabrėžiama ir ryšių su Tartu universiteto filologais mezgimas. Nutariama rinktis kartą per mėnesį, į susirinkimus kviešti ne tik rašytojus, bet ir dailininkus, kitus menininkus, taip pat – Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos narius. Žr. *Mirgėjimai* (I), studentų kūrybos almanachas, sud. Vidmantas Valiušaitis, Kaunas: Vilniaus V. Kapsuko universiteto Kauno vakarinis fakultetas, 1984.

konkursus, rūpinasi poleminių straipsnių publikacijomis. Didžiausias dėmesys skiriamas originaliajai studentų kūrybai.⁶⁰⁷

1981-aisiais prie būrelio prisijungęs Vidmantas Valiušaitis netrukus tapo literatų būrelio (vadinto KVF Literatų klubu) vadovu, o vėliau užėmė ryškią kritiko poziciją ir jaunųjų sekcijoje, padėjo plėtoti ryšius tarp Kauno ir Vilniaus jaunųjų. Valiušaitis prisimena, kad „KVF Literatų klube santykiai tarp jo narių galbūt buvo mažiau formalūs, betarpiškesni, renginių atmosfera – intymesnė.“, tačiau „personaline sudėtimi, narių skaičiumi, kūrybine patirtimi Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos potencialas, be abejo, buvo didesnis“.⁶⁰⁸ Iš būrelio veiklų išskirtina rankraščiais („rankraščio teisėmis“) pasirodę almanachai: „Žaros“ (1983)⁶⁰⁹, „Mirgėjimai“ (I t., 1984), „Mirgėjimai“ (II t., 1985). Paminėtina, jog literatų konkursai čia organizuoti anonimiškai, tekstus pasirašant slapyvardžiais⁶¹⁰.

9-ojo dešimtmečio pirmuoju penkmečiu Kauno jaunųjų rašytojų sekcijoje aktyviau reikėsi Donaldas Kajokas (pirm. 1982–1983), Gintaras Patackas, Tautvyda Marcinkevičiūtė, Vytautas Venclova (pirm. 1979–1981), Romualdas Norkus (pirm. 1976–1979), Gražina Čieškaitė, Ramutis Karmalavičius, Vidmantas Kiaušas (Elmiškis), Augustinas Tamaliūnas, Markas Zingeris, Audra Stasiukonytė⁶¹¹, Ineza Janonytė (Janonė), Gediminas Jankus (pirm. 1984–1987) ir kiti⁶¹². Jankus bandė sekcijoje daugiau dėmesio skirti dramaturgijai, pasikviesti teatralų⁶¹³ (bendradarbiauta

⁶⁰⁷ Emanuelis Zingeris, „Dirbti, mokytis, siekti“, *Tarybinis studentas*, 1980 06 20.

⁶⁰⁸ Iš asmeninio interviu su Vidmantu Valiušaičiu, 2020 05 04.

⁶⁰⁹ Almanache publikuoti Eugenijaus Striauko, Audros Stasiukonytės, Povilo Gončaro, Emanuelio Zingerio, Ritos Liutkutės, Dovilės Zelčiūtės, Česlovo Navakausko, Dalijos Vaivarienės, Vidmanto Valiušaičio (sudarytojo), Silvijos Juozdevičiūtės, Gedimino Jankaus, Irenos Tamulytės, Violetos Micevičiūtės tekstai. Pastebėtina, kad panašiai, kaip ir KPI sambūrio atveju, kai atėjusi Martinkaus karta rėmėsi Mero autoritetu, rašantieji Valiušaičio studijų kolegos būrelį siejo su prieš tai studijavusia ir klubo veiklas organizavusia Emanuelio Zingerio kompanija.

⁶¹⁰ Pridurtina, kad Valiušaičio išsaugotas su KVF literatų klubo istorija susijęs archyvas (protokolai, rankraščiai, almanachai, laiškai) daro įspūdį tuometinių klubo veiklų ir iniciatyvų įvairovę.

⁶¹¹ Patackas ją išskiria kaip labai gabią, anksti mirusią poetę. Po mirties pasirodė jos eilių rinktinė „Vasaros šalnos“ (1992).

⁶¹² 1983 m. vasario 3 d. sekcijos sąrašė buvo 31 narys. Tarp jų nemažai vyresnio (nei simboliniu laikytu „iki 35-erių“) amžiaus: Vladas Baltuškevičius (g. 1939), Pranciška Genevičiūtė (g. 1935), Marija Macijauskienė (g. 1930), Rimantas Klusas (g. 1936), Gediminas Sapetka (g. 1932), Jurgis Gimberis (g. 1938) ir kt. Žr. Rašytojų sąjungos Kauno skyriaus jaunųjų rašytojų sekcijos narių sąrašas, 1983 02 03: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 853, l. 14–15.

⁶¹³ 1987-aisiais sekcijoje įsteigiama dramaturgų grupė: „Na, aš tučtuojau, kadangi dirbau teatre, įtraukiau ir aktorius. Kviesdavau jaunuosius, ir apskritai visuomenę, į tokius teminius vakarus. Pirmiausia buvau pradėjęs tokį ciklą „Susitikimai su aktoriais“. Man atrodo, tada Masalskis dar buvo po „Kaligulos“, vaikščiojo kaip imperatorius, ir mes jį

su Kauno dramos teatro kūrybine dramaturgų laboratorija). Vis aktualesni darėsi ir atvykstančių literatūrologų, kritikų pranešimai, pavyzdžiui, 1984 m. spalį Algis Kalėda skaitė paskaitą tema „Ironija ir groteskas šiuolaikinėje lietuvių literatūroje“. Susirinkimai vykdavo Rašytojų sąjungos Kauno skyriaus patalpose (dabar toje vietoje Menininkų namai), kur apačioje būdavo jaunųjų – Patacko, Baltuškevičiaus, Kajoko ir kitų – pamėgta kavinė. Pasak Kajoko: „Bet kada užeidavai, surasdavai kokį pažįstamą, nebūtinai rašytoją. Ko vieną dieną nesutikdavai, kitą ateidavai – ir tą. Buvo labai tokia surišanti, į krūvą suburianti vieta, ta kavinė“⁶¹⁴.

Būtų galima teigti, kad kai kuriems sekcija buvo ne tik ir ne tiek literatūrinių debatų, iniciacijos į literatūros lauką erdvė, kiek socializacijos, protesto, užsimiršimo terpė ar net prieglobstis. Neformalioji, po oficialiosios dalies sekanti „programa“, didino akstiną čia lankytis, o viename susirinkimų net buvo iškeltas klausimas dėl pastovaus laiko pasimatymams kavinėje⁶¹⁵. Edmundas Janušaitis prisimena: „oi, mes uždavom gerai...“ [...] Čia netgi kai kurie girti ir miegodavo. Tokį Beną Vosylių atsimenu, paskui dingo, dar kiti... [...] Pagrinde Patackas, aš eidavom. Visa chebra čia siausdavo. [...] Praktiškai kai centre būdavai, tai visuomet čia užeidavai: kas bonką padarydavo, kas apšnekėdavo, kas dar...“⁶¹⁶

Sekcijos dalyviai atsirinkdavo, į kurių nuomones, pastabas atsižvelgti (taip, remiantis memuaristika, galima būtų bandyti rekonstruoti, kas turėjo aukštesnį statusą, buvo sukaupę daugiau simbolinio, kultūrinio kapitalo), atsiskirdami į mažesnes bendraminčių – savų kompanijų – grupeles. Kajokas teigia: „Buvo keletas lyderių, kurių nuomonė man buvo įdomi. Kiti – kaip fonas. Dabar atsimenu tiktai kokios Gražinos Čieškaitės, Gintaro Patacko nuomones... Aišku, Mikutos. Vėliau atėjo Marcinkevičiūtė...“⁶¹⁷ Tuo pačiu principu Kajokas vertino ir svečius iš sostinės ar kitų miestų: „Hierarchija buvo viena. Hierarchija buvo talentas. Ir tada visai nesvarbu, kur tu esi. Jeigu atvažiuodavo koks, pavyzdžiui, trintukas iš Vilniaus, su juo niekas

pasikvietėm... [juokiasi – SV]. Pristatinėjau, jam, matyt, kantrybė ten trūko... Bet pamenu Keturakis, Mikuta sakė: „Šaunuoliai, darykit!“. Paskui mes pradėjom važinėti, pareklamavo mus ir vyresnieji kolegos, mus pradėjo kviesti.“ – Iš asmeninio interviu su Gediminu Jankumi ir Edmundu Janušaičiu, 2019 10 04.

⁶¹⁴ Iš asmeninio interviu su Donaldu Kajoku, 2019 09 04.

⁶¹⁵ „Yra sekcijos narių, kurie norėtų bendrauti ne tik susirinkimų metu. Jie pageidauja, kad būtų pagarsintos mėnesio dienos, kada užėjus į MDN'ų kavinukę sutiksi vieną kitą kolegą. Valdyba pritaria siūlymui.“ – LLMA, F. 622, ap. 1, b. 140, l. 4.

⁶¹⁶ Iš asmeninio interviu su Gediminu Jankumi ir Edmundu Janušaičiu, 2019 10 04

⁶¹⁷ Iš asmeninio interviu su Donaldu Kajoku, 2019 09 04.

nesiskaitė. Jeigu atvažiuoja ar Kukulas, ar Jonynas – tai faina, nes tai talentingi žmonės.“⁶¹⁸

Sekcija buvo palanki terpė kurti ir (i)tvirtinti rašytojo bohemiškos mitų. Ryškus to pavyzdys – Vladas Baltuškevičius: charizmatiškas, ekstravagantiška apranga, bohemiška laikysena ir manieringa elgsena pasižymėjęs poetas (pasak amžininkų, nuolat su cigarete, specialiai nekerpantis vieno nago) įtvirtino romantizuotą rašytojo įvaizdį, apie kurį kalbėta atskirai nuo jo tekstų⁶¹⁹. Edmundas Janušaitis prisimena, kaip su juo susipažino: „lauke buvo „Tulpės“ kavinukė. Sako man: „Čia toks garsus poetas, tu čia rašai, gal jis tavęs paklausys...“. Aš taip žiūriu (jis gerdavo šartrezą)... Taurė šartrezo, to žalio, pripilta ir jis su tuo nagu maišo... Galvoju, jeigu čia poetas, tai eina jis ant trijų raidžių tada. O tas pažiūrėjo: „Nnnnnnoo.“⁶²⁰ Mikuta išskiria savitą, nepakartojamą jo skaitymo braižą, puikią atmintį⁶²¹. Apie provokuojantį Baltuškevičiaus įvaizdį gausu išpūdžių ir kituose pokalbiuose, prisiminimuose. Vis dėlto jis veikiau ne padėjo, o kliudė įsitvirtinti instituciniame tinkle ir sovietmečio literatūros lauke: poetas iš jaunųjų sekcijos į Rašytojų sąjungos gretas priimamas tik 1988-aisiais, būdamas beveik 50-ies, išleidęs keturias knygas⁶²².

Antroje devintojo dešimtmečio pusėje sekcijos aktyvą papildė ir ryškesnę literatūros kritiko vietą užima Vidmantas Valiūšaitis, aktyviai įsilieja Kęstutis Navakas, Vidmantas Kiaušas, Gintautas Dabrišius, Dalia

⁶¹⁸ *Ibid.*

⁶¹⁹ Poeto 80-mečiui skirtame Kauno rašytojų sąjungos skyriaus sveikinime rašoma: „poetas Vladas Baltuškevičius – spalvinga, jį sutikusiųjų iš karto įsimenama asmenybė. Buvo metas, kai priešpiet, godžiai traukdamas dūmą, Vladas išeidavo iš sesers Onutės namų Briedžio gatvėje ir, pasiekęs Kauno centrą bei Senamiestį, imdavosi vizituoti žurnalo „Nemunas“ redakciją, Rašytojų sąjungos Kauno skyrių, Centrinę knygyną Laisvės alėjoje, Maironio lietuvių literatūros ir Vaižganto muziejus... Kai kur ir šiuo metu išlikę kavos puodeliai su užrašu „Vlado“, o jo legendinį, metų metus nenukirptą nagą yra įamžinęs dailininkas Gintaras Slavinskas. Į grafikos lakštą Vladas iš pradžių žvelgė įtariai, tačiau galop, tikriausiai kosminėms galioms pritariant, nusišypsojo... Visi žinojo, kad Baltuškevičius pats neįstengtų nusipirkti duonos, sviesto ir dešros, o produktų kainos jam mįslingesnės už aukštąsias sferas, tačiau jis nuolatos sekė literatūrinio gyvenimo naujienas, godžiai skaitė ir kaupė knygas, ypač smalsaudavo, ar kur nors nešmėkštelėjo jo pavardė, nesikuklindavo klausti: „Ar apie mane rašo?“ – „Poetui Vladiui Baltuškevičiui – 80“, 2019 01 22, prieiga per internetą: <http://www.kaunorasytojai.lt/naujienos/poetui-vladui-baltuskeviciui-80/> [žr. 2020 02 11].

⁶²⁰ Iš asmeninio interviu su Gediminu Jankumi ir Edmundu Janušaičiu, 2019 10 04.

⁶²¹ „Jo skaitymo būdo tai niekas nepakartos. Viską moka mintinai, gali tris valandas be jokių popierių savo eiles skaityt...“ – Iš asmeninio interviu su Algimantu Mikuta, 2019 10 11.

⁶²² Šiuo požiūriu Baltuškevičiaus atvejį panašus ir į Patacko: jis irgi priimtas į RS gretas tik po ketvirtos knygos.

Teišerskytė, Violeta Šoblinskaitė⁶²³, kuri, į sekciją atėjusi 1986-aisiais (anksčiau priklausiusi Šiaulių jaunųjų sekcijai), taip prisimena tuometinę atmosferą:

Į Kauno rajoną persikėliau 1986 metų pavasarį. Mozūriškių kaime sulaukiau pirmosios knygos ir buvau pakviesta į Kauno jaunųjų rašytojų sekciją. Iš pradžių jaučiausi ne itin jaukiai: susirinkimuose dominavo Markas Zingeris, Kęstutis Navakas, Gediminas Jankus, Tautvyda Marcinkevičiūtė, kiti gabūs vyrai ir moterys. Jaunieji dalyvaudavo ir „senių“, t. y., tikrųjų Rašytojų sąjungos narių susirinkimuose. Jokio sprendžiamojo balso neturėjome, tačiau iš vietos šokinėti buvome uolūs. Vieną tokių „šuolių“ gerai pamenu... // 1989-aisiais dar nebuvo visai laisvi, tačiau laisvės pažadas jau virė gyslose. Per minimą susirinkimą taip pat replikavome, ieškojome „teisybės“ ir, matyt, išvedėme iš kantrybės paprastai labai tolerantišką ir dėmesingą jaunesiems vyresnįjį kolegą, poetą Robertą Keturakį. Jis, jei neklystu, susirinkimui tąsyk pirmininkavo. Nebeištvėręs dar „neapsiplunksnavusiųjų“ įžūlumo, Robertas leptelėjo, kad jaunieji gali ir išeiti... Keliems karštakošiams to tereikėjo: pakilome iš vietų ir demonstratyviai išėjome iš Menininkų namų salės.

Galima teigti, kad Kauno sekcija, nepaisant ryšių, buvo kiek atsiskyrusi nuo įvykių sostinėje, tarsi steigdama čia atskirą, alternatyvų centrą, iš dalies nuo Vilniaus autonomišką mikropasaulį. Sekcijos nariu buvęs Markas Zingeris 1988-aisiais, retrospektyviai vertindamas pastarojo dešimtmečio veiklą, pabrėžė jos uždarumą, provincialumą ir primityvų bohemiškumą. Joje jam stigo erudicijos, gebėjimo pažvelgti į sekcijos veiklą per distanciją⁶²⁴, galvoti apie globalesnį, pasaulinį literatūros lauką (galbūt galima teigti, jog Zingerio *habitus* oponavo tuo metu sekcijoje tvyrojusiai aurai):

Neradau joje [sekcijoje – *SV*] ne tik konceptualumo, bet ir, atrodo, paprasčiausio inteligentiško minimumo – sugebėjimo suvokti ir išreikšti savo reakcijas kultūroje ir – plačiau – visuomenėje. Beje, didžios knygos buvo skaitomos, tačiau – nuostabu! – sakysim, Dostojevskis praryjamas be jokio garso ir atgarsio – kaip sausą pašarą ryja aukso žuvelės akvariume. Pagal

⁶²³ Šoblinskaitė vėliau tapo viena iš Nepriklausomos rašytojų sąjungos steigimo iniciatorių, žurnalo „Keturi vėjai“ leidėjų (išėjo 7 nr., žurnale spausdinosi Daiva Čepauskaitė, Gintaras Gutauskas, Gintaras Beresnevičius ir kiti ryškūs autoriai).

⁶²⁴ Pasak Bourdieu, [ž]velgiant iš distancijos visi socialiniai žaidimai atrodo grįsti iliuzija, tačiau žaidimo esmė slypi tam tikro *habitus*, nekvestionuojančio paties žaidimo, gamyboje; siekiama pritraukti tokius žaidėjus, kurie giliai panirtų į žaidimą ir nekeltų su jo egzistencija susijusių klausimų.“ – Pierre Bourdieu, *Habitus and Field: General Sociology*, Volume 2 (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020, p. 83–84.

švietimo planus buvo dažnai kviečiami kalbininkai, kurie mokė gražiai lietuviškai kalbėti, – o taip, tai buvo moralinė pareiga – kaip išsivalyti panages ar pasirišti kaklaraišti. [...] O reikalas buvo tas, kad atėjau į sekciją su savu kriterijumi. Kad ir nelabai įsisąmonintu. Faktiškai tai buvo jau antras mano gyvenime susibūrimas – jau buvo tekę gyventi tarp vieno polinkio ir vieno tikslo suburtų bendraamžių. [...] atėjęs į sekciją jaučiausi pakliuvęs į Vaižganto laikų kaimą, tiksliau – rezervatą. Individualybė šioje parapijoje geriausiu atveju reiškė bernišką išdaigą (girtam iškristi iš trečio aukšto), arkliską humorą, mandrapypkiavimą. Čia puikavosi jo didenybė bernas. [...] iš tikrųjų visi šitie sekcijiniai mergų graibytojai ir išdaigininkai buvo vangūs svajotojai, nervingai ir aklai siekiantys padaryti gyvenime kažką savaip – atrasti savo laiką. Toks daugelį metų ir buvo tas sekcijinis vitališkumas – be sugebėjimo suvokti, kad Lietuva yra plačiajame pasaulyje, kad Žalioji kalnas yra pilka tarnautojo eilute prisidengęs ugnikalnis. (G. Patackas, formavęsis tuo metu, kaip tik ir buvo iššūkis tai šiltnamio aplinkai)⁶²⁵.

Paskutiniu metu sovietmečio penkmečiu sekcijos nariams pagaminti specialūs pažymėjimai (Marko Zingerio iniciatyva), sukurtas sekcijos medalis⁶²⁶. Specialus pažymėjimas, atsiradęs apie 1986–1987-uosius, buvo įkvėptas analogiško pažymėjimo jaunųjų dailininkų sekcijoje ir panašus į Rašytojų sąjungos nario, pasak Patacko, liudydavo menininko statusą: „gelbėjo mus nuo to, kad niekur nedirbdavom. Kai parodydavai pažymėjimą, tada policija atsikabindavo.“⁶²⁷

Skcijos nariai svariai prisidėjo prie „Nemuno“ bibliotekėlės, iš dalies tapusios alternatyva debutantams (monopolį turėjusiam „PK“ konkursui), iniciavimo⁶²⁸. Tokios bibliotekėlės idėja, grįsta Estijos „Looming“ žurnalo bibliotekėlės pavyzdžiu, motyvuota nepakankamu dėmesiu jauniems. Joje, be kitų, pasirodė debutinė Anitos Kapociūtės apysakų knyga „Metro“ (1988), Valdo Papievio „Užmaršties slėnis“ (1989), Tomo Arūno Rudoko mažasis romanas „Autodafė“ (1988).

Sovietmečio pabaigoje sekcijoje vis labiau jautėsi lauko autonomijos plėtra⁶²⁹, atmosfera joje laisvėjo⁶³⁰, kilo naujų iniciatyvų⁶³¹. Du paskutiniai

⁶²⁵ Markas Zingeris, in: „Seksija ar studija“, *Veidai: Jaunujų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 16–17.

⁶²⁶ Pasak Vidmanto Kiaušo-Elmiškio, Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos medalį padarė Gintaras Slavinskas.

⁶²⁷ Iš asmeninio interviu su Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku, 2019 06 19.

⁶²⁸ Žr. Kauno jaunųjų rašytojų atviras laiškas dėl literatūros priedo /bibliotekėlės/ įsteigimo: LLMA, F. 622, ap. 1, b. 149, l. 6–7.

⁶²⁹ Pavyzdžiui, Auris Radzevičius jo rankraščio aptarimo metu teigė: „Išmokėte mus blefuoti. Buvome pratinami prie saldaus melo. Norėjau kalbėti kitaip.“ – LLMA, F. 622, ap. 1, b. 141, l. 15.

jos pirmininkai – Kęstutis Navakas⁶³², Edmundas Janušaitis⁶³³ – čia įnešė neformalesnę, bohemiškesnę aurą. (Auto)ironiškesnes, žaidybiškesnes diskusijas susirinkimuose liudija ir išlikę protokolai (tarsi rašyti pokštaujant, su šypsena). Pavyzdžiui, 1987-aisiais įvykusio Gintauto Dabrišiaus knygos „Klevo obuoliai“ aptarimo protokolo ištrauka:

Patackas: „[...] Dabrišius priklauso mikrokosminių problemų tyrinėtojų grupei. Galima iš jo daug reikalauti, bet tik tuomet, jeigu jis susitvarkys su savo pasauliu – stebėjimo pasauliu. Universalios tiesos juk yra išmąstomos. Veikia akių–ausų sistema...

Dabrišius: Matau tai aš gerai. Slogą gavau.

Patackas: Taigi svarbus tas stebėjimas, pereinantis į mąstymą. Bet kad nereiktų plėstis, Gintaras išmeta vieną grandį – minėtą mąstymą, ir peršoka išsyk prie išmąstymo. Ir daiktai, mums pažįstami, pasilikę be vienos grandies, pasirodo mums įdomūs, netikėti. Tai rimtas literatūros darbininkas! Darbuokis!

Dabrišius: Tu, barzdele, pasakyk!

[...]

Dabrišius: Ar Pranckevičiūtė išteklėjus?

Pranckevičiūtė: Jau išteklėjusi!⁶³⁴

⁶³⁰ Ėmė strigti ir planų vykdymas, pavyzdžiui, 1986 m. spalio 14 d. sekcijos narių pirmų knygų rankraščių aptarimo pradžia: „Kadangi L. Bloznelytės rankraščius perskaitė tik du sekcijos nariai, aptarimas atidedamas 17-tai dienai.“ – LLMA, F. 622, ap. 1, b. 141, l. 12.

⁶³¹ Pavyzdžiui, Šoblinskaitė 1986-aisiais siūlė Batniavos daržininkystės tarybiniame ūkyje įsteigti nuolatinį jaunųjų rašytojų namus: „Seksijos išpareigojimai minimalūs – literatūros vakarai ūkio dirbantiesiems.“ – Kauno jaunųjų rašytojų seksijos valdybos posėdžio protokolas, 1986 12 15: LLMA, F. 622, ap. 1, b. 140, l. 12.

⁶³² Navakas pirmininku išbuvo metus. Neringa Pranckevičiūtė interviu metu teigė, kad neretai seksijos susirinkimai vyko tiesiog jo namuose. 1987 lapkritį išrenkamas, 1988 lapkritį susilaukia kritikos už neveiklumą, vietoje jo išrenkamas Janušaitis. Epizodų iš bohemiško seksijos gyvenimo užfiksuota ir Navako eseistikoje, pavyzdžiui: „Jau minėtose Rašytojų sąjungos patalpose dažnokai rinkdavosi Kauno jaunųjų rašytojų seksija, kuriai priklausė itin įvairaus amžiaus ir išvaizdos figūrantai, nebūtinai jaunieji. Kurį laiką teko tai „seksijai“ vadovauti. Vieno ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo proga nupirkau metalinę statinę alaus – aštuoniasdešimt litrų. Pastačiau referentės kabinete. Į svečius atvykęs Julius Keleras nuo tos statinės taip ir neatsitraukė. Kiti buvo kuklesni, tad alaus liko ir statinę teko pargabenti į savo namus. Troškulį jaučiantys kolegos prie jos pradėjo būriuotis jau kitą rytą.“ – Kęstutis Navakas, *Begarsis skambutis*, Vilnius: Tyto alba, 2015, p. 143–144.

⁶³³ Janušaitis teigia, kad sąjūdžiui įsibėgėjus, veikla seksijoje pasitraukė į paraštes: „Ir aš tada spjoviau ant jų visų, nes man revoliucijos buvo šventas dalykas. Ir tada sugriuvo tie visi jaunieji.“ – Iš asmeninio interviu su Gediminu Jankumi ir Edmundu Janušaičiu, 2019 10 04.

⁶³⁴ Kauno jaunųjų rašytojų posėdžio protokolas, 1987 01 16: LLMA, F. 622, ap. 1, b. 149, l. 2–5.

Kauno jaunųjų rašytojų institucinio literatūrinio tinklo raidą glaustai apibendrinti galima taip:

- ↓ 1946 m. kovo 21 d. įkuriama Kauno jaunųjų rašytojų sekcija;
- ↓ 1954 m. veiklą pradeda KPI būrelis (vad. I. Meras);
- ↓ 1964 m. KPI būrelį atgaivina V. Martinkaus kursas;
- ↓ 1966 m. įvyksta Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos reforma, paliekant tik gabesnius narius;
- ↓ 1967 m. pradeda eiti „Nemunas“;
- ↓ 1971 m. įsteigiamas Rašytojų sąjungos Kauno skyrius, jaunųjų ir skyriaus veikla glaudžiai susisaisto;
- ↓ 1977 m. Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete pradeda veiklą literatų klubas. Jo veiklą 1981-aisiais atnaujina V. Valiušaitis;
- ↓ ~ 1986 m. atsiranda sekcijos nario pažymėjimai, tačiau veikla laisvėja, bohemiškėja, kol visai nutrūksta.

3.4. Jaunųjų literatūrinio gyvenimo Klaipėdoje fragmentai

1947-ųjų pavasarį tuometinis Klaipėdoje susibūrusio literatų būrelio⁶³⁵ vadovas ir laikraščio „Raudonasis švyturys“ redaktorius Juozas Chlivickas laiške LTSR Tarybinių Rašytojų sąjungos valdybos atsakingajam sekretoriui Romui Šarmaičiui dėstė apie rašančiųjų situaciją Klaipėdoje, kviesdamas atvykti kolegais vilniečius ir siūlydamas čia įsteigti jaunųjų rašytojų sekciją:

Dar prieš Butkų Juzės mirtį prie „R. Š.“ (Raudonojo Švyturio – *SV*) redakcijos susiorganizavo jaunųjų Klaipėdos literatų būrelis. Jau įvyksta reguliarūs literatūriniai ketvirtadieniai, kuriuose skaitoma jaunųjų kūryba, stengiamasi spausdintis ir t. t. [...] Dabar mūsų būrelis nutarė birželio 7 d. suruošti literatūros vakarą-koncertą. Tačiau šį kartą tiktai – jaunųjų. Kadangi mes iš savo jaunumo dar per daug kuklūs ir nedrąsūs vieni pasirodyti, o be to norėdami tą vakarą padaryti stipresniu, kviečiame per rašytojų sąjungą Vilniaus jaunųjų brigadą. [...] Atvažiuojantieji turi turėti po 2 egz. savo

⁶³⁵ „Klaipėdos literatūrinį gyvenimą judina ir jį sudaro daugiausiai jaunųjų veikla. Šios veiklos centras yra jaunųjų literatų būrelis prie „Raudonojo Švyturio“ redakcijos, į kurį susibūrė gabesnieji literatai iš mokyklinių literatūros būrelių ir dirbančiųjų tarpo. // Būrelis savo veiklą pradėjo 1947 m. pradžioje. Į jį jau pradžioje susibūrė virš 15-os pradedančiųjų rašytojų. // Į būrelio veiklos planą įeina savosios kūrybos skaitymas ir nagrinėjimas, literatūrinio-teoretinio žinojimo plėtimas, tarybinių rašytojų ir klasikų pažinimas bei kitų, su literatūriniu darbu susijusių, klausimų nagrinėjimas. Susirinkimai įvyksta ne rečiau dviejų kartų į mėnesį.“ – V. Lūža, „Klaipėdos jaunųjų literatų veikla“, *Raudonasis švyturys*, 1948 10 31.

kūrybos (reikalinga Glavlitui). Į traukinį turi įlipti Vilniuj birželio 6 d. 21.30. Mes iš savo pusės apmokėsime jiems kelionės išlaidas, o jei bus pajamų daugiau ir... honorarų. [...] P. S. Mūsų būrelis iš visų savo sumanymų stato kėslu išaugti iš būrelio į teisėtą jaunųjų sekciją. Ar turi racijos šie mūsų norai ir ko tam reikia? Jei netingit – prašyčiau pabrėžti.“⁶³⁶

Kitas ryškesnis literatų būrelis maždaug nuo 1950-ųjų telkėsi prie „Tarybinės Klaipėdos“ redakcijos⁶³⁷, o vieni pirmųjų narių studijų metais buvo Kazys Saja ir Algirdas Pocius, būrelio įkūrėjas – kultūros skyriaus vedėjas – Kazys Plačenis⁶³⁸. Organizuotas būrelis ir Klaipėdos Mokytojų institute⁶³⁹, veikė jaunųjų literatų būreliai mokyklose⁶⁴⁰.

1952-ųjų sausio 7–8 d. Klaipėdoje įvykus jaunųjų rašytojų seminarui⁶⁴¹, oficialiai įsteigta Klaipėdos srities jaunųjų rašytojų sekcija. Naujojo darinio pirmininku paskirtas Stasys Vilkas (po jo – Bronius Kisarauskas), tarp 31 nario yra ir Sajos, Pociaus, Raimondo Kašausko, Stasės Lygutaitės (Bucevičienės), Teklės Kryževičiūtės⁶⁴² pavardės⁶⁴³. Netrukus sekcijos posėdžiuose, vykusiuose „Raudonojo švyturio“ redakcijoje, imta svarstyti, kaip organizuoti srities literatūrinį gyvenimą, kaip į jį integruoti pradedančiuosius, kokius tekstus siųsti almanachui „Jaunieji“. Vis dėlto dalis Klaipėdos jaunųjų rašytojų liko kitame būrelyje, o įtampą tarp

⁶³⁶ Juozo Chlivicko laiškas Romui Šarmaičiui, 1947 05 07: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 38, l. 86.

⁶³⁷ Vėliau – 1968-aisiais – būrelio iniciatyva pradėtas leisti literatūrinis priedas „Gintaro lašai“.

⁶³⁸ Plačiau žr. Alfonsas Jonas Navickas, *Donelaičio Kelyje*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2013.

⁶³⁹ Žr. „Iškyla jaunosios literatūrinės jėgos“, *Raudonasis švyturys*, 1948 10 31.

⁶⁴⁰ Vienas ryškesnių regiono mokyklinių sambūrių sovietmečiu – Palangos M. Gedvilo vidurinėje veikęs, daugiau nei tris dešimtmečius lituanisto Jono Brindzos kuruotas literatų būrelis. Jame leistas rankraštinis almanachas „Jaunystė“; jau nepriklausomoje Lietuvoje pasirodė mokytojo sudarytas, buvusių būrelio narių kūrybą pristatantis almanachas „Aitvaras“ (Palanga, 2000). Būrelį lankęs Rolandas Rastauskas prisimena: „[I] būrelį] Nuėjau dėl savo to meto guru Antano Vaišnorio, kuris mokėsi keliom klasėm aukščiau ir buvo mano literatūrinis mentorius. Joną Brindzą matydavau per pamokas, tad būrelyje jis turbūt svarbesnį vaidmenį suvaidino svetimiems mokiniams. Sykiu būtina pabrėžti, kad mokytojas buvo itin tolerantiškas „netradicinei literatūrai“ žmogus. Tokių tada buvo nedaug. – Iš asmeninio susirašinėjimo su Rolandu Rastausku, 2020 02 02.

⁶⁴¹ Seminarė dalyvavęs nomenklatūrinis literatas ir LKP CK atstovas Aleksandras Guzevičius teigė: „Mes atvykome [...] iš Vilniaus susipažinti su jūsų kūryba, padėti jums susiburti į jaunųjų rašytojų sekciją.“ – P. Bartkus, „Klaipėdos srities pradedančiųjų rašytojų seminare“, *Literatūra ir menas*, 1952 01 13.

⁶⁴² Teklė Kryževičiūtė buvo aktyviai besispausdinusi, jaunųjų pasitarimuose ir pleneruose dalyvaujanti poetė, kurią rašyti skatino ir Eduardas Mieželaitis. Plačiau žr. Teklė Kryževičiūtė, „Kai eilėms dovanodavo sparnus...“ [ištraukos iš autobiografijos], *Žemaičių žemė*, 2012, nr. 1 (83), p. 33–39.

⁶⁴³ Klaipėdos srities jaunųjų rašytojų sekcijos valdybos posėdžio protokolas, 1952 01 08: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 123, l. 1–2.

dviejų skirtingų institucinių būrelių mažinti ir „pajėgas telkti“ laiške sekcijos valdybos sekretoriui R. Virkučiui skatino tuometinis Komisijos darbu su jaunaisiais rašytojais pirmininkas Vacys Reimeris⁶⁴⁴. Narių pasyvumas, ryškesnių ir iniciatyvesnių asmenybių trūkumas, o taip pat į žvejybą ir laivybą, pramoninę ekonomiką sovietų orientuoto miesto aplinka lėmė, kad netrukus (apie 1954 m.) sekcija nustojo veikusi.

Pokario Klaipėdoje jaunieji turėjo į ką atsiremti. Pasak Aleksandro Žalio, reikšmingiausią vaidmenį čia atliko Ieva Simonaitytė, Salys Šemerys-Šemerauskas, Paulius Drevinis, Vladas Nausėdas, mokytojas Steponas Skeivys – „tiek savo knygomis, tiek savo buvimu kaip asmenybės“⁶⁴⁵. Tačiau iki 1985-ųjų uostamiestyje nebuvo Rašytojų sąjungos skyriaus, o Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcijos veikla atkurta tik po ilgos pauzės – 1971-aisiais⁶⁴⁶. Tais metais Klaipėdoje pakito ir akademinė-literatūrinė aplinka: atidarytas Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto filialas, kuriame pradėta dėstyti nauja lietuvių kalbos, literatūros ir režisūros specialybė⁶⁴⁷.

Steigiamajame sekcijos susirinkime iš Vilniaus atvyko tuo metu Komisijos darbu su jaunaisiais rašytojais pirmininku buvęs A. Maldonis, literatūros konsultantas M. Martinaitis, LKP CK atstovavo literatūros kritikas P. Bražėnas. Pirmuoju sekcijos pirmininku išrinktas Edmundas

⁶⁴⁴ „Padėtis, kuri susidarė paskutiniu metu Klaipėdos pradedančiųjų rašytojų gyvenime, kelia rimto susirūpinimo. Atrodo, pas jus tiek daug gražaus talentingo jaunimo, besiveržiančio dirbti, kurti. Tačiau sekcijos veikla apmirusi. [...] Man atrodo, kad reikia atsisakyti nuo susiskaldymo į srities ir į miesto sekcijas [matyt, sekcijomis čia vadinami prie skirtingų laikraščių redakcijų veikę dariniai – SV]. [...] Drg. Virkutei, jūs ir drg. Pocius imkitės iniciatyvos sukrutinti apmirštančią veiklą.“ – Vacio Reimerio laiškas R. Virkučiui, 1953 02 21: LLMA, F. 34, ap. 1, b., l. 49.

⁶⁴⁵ Aleksandras Žalys, *Gyvenimo metaforos beiėškant*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001, p. 23.

⁶⁴⁶ Viena iš sekcijos atsiradimo užuomazgų – 1971-ųjų balandžio 20-ąją Rašytojų sąjungoje vykęs susirinkimas, skirtas „jaunosios literatūros pamainos ugdymo ir auklėjimo klausimams“. Jo metu kalbėta apie prie didesnių rajonų veikiančius jaunųjų literatūrų būrelius, svarstoma, kaip jiems galima padėti. Maldonis svarstė: „Atrodytų, kad būtų tikslinga Klaipėdoje miesto ir aplinkinių rajonų literatus suburti į pajėgesnę sekciją, kuri galėtų plačiau vystyti savo veiklą.“ – LLMA F. 34, ap. 1, b. 585, l. 34.

⁶⁴⁷ Aleksandras Žalys taip apibendrina laikotarpį Klaipėdoje nuo pokario pradžios iki 1971-ųjų: „Pokario metais literatūrinio gyvenimo skatinimo ir telkimo misiją atliko Klaipėdos mokytojų institutas, kuriame mokėsi K. Saja, A. Pocius ir kiti daugiau ar mažiau žinomi Lietuvos rašytojai. Tais metais pirmuosius apsakymus pradėjo spausdinti rašytojas Romualdas Lankauskas [...] Uždarius Mokytojų institutą, literatūrinis gyvenimas Klaipėdoje prigeso. // Naujas etapas ir pakilimas tiek literatūriniame, tiek visame kultūriniame Klaipėdos ir visame Vakarų Lietuvos gyvenime prasidėjo atsikūrus aukštojo mokslo institucijoms – 1971 m. Klaipėdoje atidarytas Šiaulių pedagoginio instituto filialas; tais pačiais metais susikūrė ir Klaipėdos Jaunųjų rašytojų sekcija [...] Tuo laiku Klaipėdoje savo kūrybinę biografiją pradėjo Romualdas Granauskas, Stasė Bucevičienė, Edvardas Uldukis ir kiti.“ – Aleksandras Žalys, *Gyvenimo metaforos beiėškant*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001, p. 24.

Kripaitis⁶⁴⁸, o atgijusią sekciją 1971 m. spalio 5 d. Rašytojų sąjungos valdybos posėdyje patvirtino valdybos nariai⁶⁴⁹. Sekcijos atkūrimo link vedė ir nuo 1968-ųjų sausio 19 d. pradėjęs eiti „Tarybinės Klaipėdos“ literatūrinis priedas „Gintaro lašai“⁶⁵⁰ (ilgam tapęs pagrindine jaunųjų publikavimosi vieta), kurio leidyba ir turiniu rūpinosi prie redakcijos susibūrusio literatų būrelio nariai⁶⁵¹. Būtent jie, mezgę ryšius su aplinkinių miestų ir rajonų – Skuodo, Šilutės, Šilalės, Gargždų – pradedančiaisiais (epizodiškai skelbtos pristatomosios jų kūrybą publikacijos⁶⁵²), tapo atkurtosios sekcijos branduoliu. Tarp pirmųjų 19-os narių minimos tokios pavardės: Jonas Kantautas, Alfonsas Navickas, Vytautas Brenčius, Povilas Dirgėla, Bronė Liniauskienė, Stasė Lygutaitė-Bucevičienė, Vladas Gurnevičius, Edmundas Kripaitis, Kostas Kaukas, Edvardas Uldukis, Stasys Jonauskas, Algirdas Kuklys, Romualdas Granauskas⁶⁵³.

Atidarius Šiaulių pedagoginio instituto Klaipėdos muzikos fakultetą, prie jo – taip pat 1971-ųjų spalį – susibūrė literatų būrelis (pirmininkas – Petras Tinginys, vadovas – Jurgis Mališauskas), paskelbta, kad jį gali lankyti visi norintys⁶⁵⁴. Būrelis palaikė ryšius su sekcija, organizavo bendrus susirinkimus-renginius. Vienas pirmųjų jo aktyvesnių narių – Aleksandras Žalys – vėliau, baigęs studijas ir pradėjęs čia dėstyti, tapo ir būrelio vadovu, jaunųjų telkėju⁶⁵⁵.

Keltinas klausimas, kuo įsikūrusi sekcija skyrėsi nuo prieš tai veikusio literatų būrelio? Pirmiausia, sekcija jau oficialiai pateko į Rašytojų sąjungos struktūrą, susilaukė daugiau dėmesio ir idėjinės „priežiūros“, sekcijos

⁶⁴⁸ „Įsteigta jaunųjų rašytojų sekcija“, *Tarybinė Klaipėda*, 1971 10 05.

⁶⁴⁹ Posėdžio metu nutarta: „[p]atvirinti Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcijos steigiamojo susirinkimo protokolą. 2. Įpareigoti RS valdybos sekretorius ir literatūros konsultantus teikti paramą sekcijos vadovybei jos konkrečioje veikloje.“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 586, l. 33.

⁶⁵⁰ „Šiandien „Tarybinės Klaipėdos“ skaitytojas gauna kiek neįprastą laikraščio literatūrinį priedą „Gintaro lašai“. Jį pagimdė noras į bendrą kultūros talką suburti pamario kūrybines jėgas.“ – P. Martinkus, „Žodis literatams“, *Tarybinė Klaipėda*, 1968 01 19.

⁶⁵¹ Pradžioje redakcinę kolegiją sudarė Vytautas Kaltenis, A. Poškuvienė ir Antanas Surblys. Per mėnesį išeidavo maždaug po du numerius: 1968 01 19 (Nr. 1), 1968 02 11 (Nr. 2), 1968 02 25 (Nr. 3), 1968 03 10 (Nr. 4), 1968 03 24 (Nr. 5).

⁶⁵² Pavyzdžiui, 1971 08 01 numeryje puslapis skirtas Gargždų, 1971 10 03 – Šilalės literatams.

⁶⁵³ Bendra to meto ryškesnių sekcijos narių kūrybos publikacija pasirodė 1972-ųjų „Literatūroje ir meno“ 49-ame numeryje.

⁶⁵⁴ Žr. Petras Tinginys, „Prašome žodžio“, *Tarybinė Klaipėda*, 1971 10 21.

⁶⁵⁵ Vidas Morkūnas, į Klaipėdą studijuoti Lietuvių kalbos, literatūros ir režisūros atvykęs 1980-aisiais, prisimena: „Mūsų specialybėjė veikė literatų būrelis, kuriam vadovavo šviesaus atminimo Aleksandras Žalys. Mes ten keliese iš karto susivokėm kaip bendraminčiai, tik gaila, kad nė vienas iš kitų netęsė... Pats perspektyviausias buvo Vitalijus Šopis.“ – Iš asmeninio interviu su Vidu Morkūnu, 2019 12 30.

atstovas buvo kviečiamas į susirinkimus Vilniuje. Kito ir darinio statusas: jei būreliai konkuravo tarpusavyje, tai sekcija virto tam tikru centru ir institucinėje hierarchijoje už juos oficialiai vertinta aukščiau⁶⁵⁶. Sykiu sekcija formalesnė, tik priimtas, jau būdamas jos sąrašuose galėjo lankyti susirinkimus (tiesa, į juos užsukdavo ir vyresnieji: S. Šemerys, V. Nausėda, P. Drevinis). Per sekciją atsiverdavo palankesnė galimybė kandidatuoti į Rašytojų sąjungos gretas⁶⁵⁷.

Susiformavus sekcijai, Klaipėdoje suintensyvėjo literatūrinis gyvenimas: organizuoti Klaipėdos zonos pradedančiųjų literatų seminarai, „Poezijos pavasario“ renginiai⁶⁵⁸, aktyviau palaikyti ryšiai su kitų būrelių, sekcijų literatais, dažniau sulaukta svečių iš Vilniaus (vien 8-tuoju dešimtmečiu čia lankėsi J. Sprindytė, R. Kašauskas, R. Šavelis, S. T. Kondrotas, A. A. Jonynas ir kt.), formavosi rašytojų-marinistų grupė⁶⁵⁹ (8-ojo dešimtmečio pabaigoje pradėti organizuoti kasmetiniai „Knyga ir jūra“ renginiai). Vis dėlto Pranas Martinkus, 1979-aisiais atvykęs į Kauno jaunųjų rašytojų susirinkimą, gana kritiškai pristatė situaciją Klaipėdoje, pabrėždamas didelį narių amžiaus vidurkį ir kuklų akiratį, provincialumą: „Tik 12 narių mūsų sekcijoje yra jaunesni kaip 30 metų. Priežastis – sekcija susikūrė neseniai, nebuvo literatūrinio gyvenimo tradicijų. Iš 35 tik 15 gyvena ir dirba Klaipėdoje. [...] Kokios problemos mus jaudina? Jaunojo literato akiratis, kultūrinis pasaulėvaizdis. Tas akiratis palyginti siauras. Tik keli moka užsienio kalbas. / Kita problema – marinistika. Rašytojai plaukia į jūrą, sugrįžta vežini dienoraščiais. Bet tai dar nėra marinistika. Ji daug daugiabriauniškesnė, sudėtingesnė.“⁶⁶⁰

⁶⁵⁶ Martinaitis sekcijos steigiamajame susirinkime teigė: „Seksija yra aukštesnio lygio kūrybinė organizacija, bet ji niekam nesuteikia jokių lengvatų, o priešingai – tik padidina atsakomybę“ – Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcijos steigiamojo susirinkimo protokolai, 1971 10 01: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 602, l. 18–19.

⁶⁵⁷ Sekcijos valdyba galėdavo siūlyti kandidatą Rašytojų sąjungai. Pavyzdžiui, 1983-ųjų spalio 24-ąją RS valdybos pirmininkui rašo laišką tuometinis sekcijos pirmininkas R. Černiauskas, pristatydamas sekcijos nario Viktoro Orlovo kūrybą ir klausdamas, „kokios V. Orlovo perspektyvos įstoti į LTSR Rašytojų Sąjungos gretas.“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 875, l. 41.

⁶⁵⁸ Pasak Alfonso Jono Navicko, „Poezijos pavasaris“ į Klaipėdos miesto centrą įžengė, tikrąją to žodžio prasme, tik susikūrus Lietuvos rašytojų sąjungos Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcijai (1971). Buvo pripažintos Klaipėdos ir šio krašto poezijos „pajėgos“...“ – Alfonsas Jonas Navickas, „Reikėtų įsteigti premiją poetams“, *Kauno diena*, 2007 06 01, prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/naujienos/nuomones/nuomones/reiketu-isteigti-premija-poetams-564206> [žr. 2019 04 22].

⁶⁵⁹ Apie rašytojus-marinistus žr.: Venantas Butkus, „Marinistinės literatūros akvatorija“, prieiga per internetą: <http://www.albatrosas.lt/Marinistines-literaturos-akvatorija-p595.html#.X0mKZ3n7SUl> [žr. 2020 07 26].

⁶⁶⁰ Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo protokolai, 1979 11 26: LLMA, F. 622, ap. 1, b. 46, l. 29.

Vienas aktyviausių sekcijos narių (pirmininkas – 1979–1981 m.), daug dėmesio skyręs pradedančiųjų pritraukimui, buvo prozininkas Rimantas Černiauskas. Į sekciją Černiausko pakviesta Rita Latvėnaitė-Kairienė retrospektyviai išskiria jį kaip autoritetą-eruditą⁶⁶¹, o jo elgseną pirmininkaujant apibūdina kaip griežtą ir reiklį: „Teisingas ir griežtas būdavo R. Černiauskas: „kas čia per rašliava? A la Žemaitė? Jau turim. O čia? Mikė Pūkuotukas? Kur tu? Kas blogai? Pati galvok, žiūrėk, pamatyk, taisyk, tu gali!“⁶⁶² Vidas Morkūnas prisimena, kad Klaipėdos sekcija per Černiauską rodė dėmesį Aleksandro Žalio⁶⁶³ kuruojamo (lietuvių kalbą, literatūrą ir režisūrą studijavusiųjų) būrelio literatams: „Tai, vat, jie, Rimantas Černiauskas, mus pakuruodavo. Dar atsimenu, kad Aleksandras Žalys buvo davęs tokį „kreivoką“ mano tekstą ten, sekcijai įvertinti. Mes kaip ir pretendavome ten stoti, bet atsimenu, kad Černiauskas pasakė maždaug taip: „Pagal brandą tekstą galima vos ne iš karto spausdinti, bet vaikai taip nemąsto.“⁶⁶⁴

Į sekciją ir Morkūnas, ir kiti tuometiniai būrelio nariai taip ir ne(i)stojo. Pasak Morkūno, socializacijos, literatūrinio gyvenimo reikmėms patenkinti (tuo metu dar rimčiau apie pirmąją knygą nesvarsčius) pakakę veiklų būrelyje: kūrybos aptarimų, drauge rengiamo sienlaikraščio, institute organizuojamų, kūrybine laisve pasižymėjusių konkursų:

1981-aisiais, dar pirmo kurso pabaigoj, gavau vadinamąją – mes taip vadinom – „karvės“ premiją. Fakultetuose vykdavo tokia kūrybinė olimpiada. Tai buvo nuostabus dalykas, nes trumpam laikotarpiui per metus buvo galima daryti, ką nori. Režisieriai parodydavo viską, ko jiems neleisdavo rodyti oficialiai. Buvo ir kitų specialybių. Mes tai sunešdavom tekstus ir olimpiados pabaigoj vienas iš autorių gaudavo tą premiją, kurią vadindavom „karvės“, nes ją funduodavo mėsos kombintas ir ant diplomo buvo pavaizduota karvė ir trys dešrelės. Kiek prisimenu, kiekvienais metais vis kitas literatų būrelio autorius ją gaudavo.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ Marijus Šidlauskas disertacijos recenzijoje oponavo tokiam požiūriui: „Mano asmeninė literatūrinio gyvenimo Klaipėdoje patirtis neleidžia teigti, jog R. Černiauskas buvo intelektualinis autoritetas, tam trukdė jo perdėm eksponuojamas demokratizmas ir prasikišančios prasčiokiškos manieros. Daugeliui jis tiesiog buvo *savas bičas*, nevengęs pasinaudoti institucinėmis sekcijos (o vėliau ir rašytojų sąjungos Klaipėdos skyriaus) pirmininko privilegijomis.“

⁶⁶² Iš asmeninio susirašinėjimo su Rita Latvėnaite-Kairiene, 2019 10 24.

⁶⁶³ Žalys vienerius metus – 1983–1984-aisiais – ir pats buvo sekcijos pirmininku, taip dar labiau susaistydamas būrelį ir sekciją.

⁶⁶⁴ Iš asmeninio interviu su Vidu Morkūnu, 2019 12 30.

⁶⁶⁵ *Ibid.*

9-uoju dešimtmečiu į sekcijos veiklą įsitraukė Zita Talat-Kelpšaitė, Marijus Jonaitis (Šidlauskas), Edmondas Kelmickas, Rolandas Mosėnas⁶⁶⁶, Rita Latvėnaitė-Kairienė⁶⁶⁷, Rolandas Rastauskas, Elena Karnauskaitė, Alis Balbierius⁶⁶⁸, Romas Sadauskas. Pastarasis, susidarius reikalautam minimaliam (dešimties) Klaipėdoje gyvenusių, knygas išleidusių ir Rašytojų sąjungai priklausiusių narių ratui, išrinktas 1985 m. balandžio 15 d. įsteigto Rašytojų sąjungos Klaipėdos skyriaus atsakinguoju sekretoriumi⁶⁶⁹. Pirmajame skyriaus veiklos plane numatyti ateities planai, nutarta rengti „kūrybinius penktadienius, kuriuose bus nagrinėjama nauja Klaipėdos rašytojų bei jaunųjų literatų kūryba“, susitikinėti su dailininkų ir kompozitorių sąjungos Klaipėdos skyriaus nariais ir aktorais, palaikyti ryšius su Kaliningrado rašytojais (rengti bendrą prozos knygą)⁶⁷⁰, tęsti tradicinius renginius „Knyga ir jūra“, aptarinėti publikacijas „Gintaro lašuose“, bendradarbiauti leidžiant almanachą „Baltija“⁶⁷¹.

„Baltija“ – nuo 1984-ųjų pradėjęs eiti ir daug dėmesio Klaipėdos regiono tematikai skyręs literatūrinis visuomeninis almanachas⁶⁷², spausdintas Vilniuje (pirmuosius nr. sudarė Kęstutis Trečiakauskas;

⁶⁶⁶ Talentingas, jaunas miręs (1965–1985) poetas. Apie jo kūrybinę biografiją žr: Marijus Jonaitis, „Kaip giedantis paukštukas“, in: Rolandas Mosėnas, *Šviesoje*, sud. Tomas A. Rudokas, Vilnius: Vaga, 1989, prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/buvo/tekstai/mosenas/sviesoje.htm> [žr. 2021 03 05].

⁶⁶⁷ Kairienė taip apibūdina to meto sekcijos veiklą: „rinkdavomės tai vieno, tai kito namuose ar „Klaipėdos“ redakcijos patalpose, Skulptūrų parke, Menininkų namuose. Kūrybą skaitydavome įmonėse, mokyklose, vaikų namuose, bibliotekose, beje, turiu nuotrauką, kur su A. Žaliu ir R. Černiausku, berods, Baldų kombinate skaitėm. Tiesiog žmonėms, neskubantiems kažkur, o atėjusiems paklausti žodžio. Neatsimenu, kad kas būtų kažkokiais netinkamais klausimais provokavęs dėl politikos ar dar dėl kažko netinkamo.“ – Iš asmeninio susirašinėjimo su Rita Latvėnaite-Kairiene, 2019 10 24.

⁶⁶⁸ Alis Balbierius sekcijoje dalyvavo dirbdamas Ventėje (apie 1978–1981 m.) ir tą patirtį, padėjusią megzti ryšius, vertina pozityviai: „esu keletą metų buvęs ir Klaipėdos Jaunųjų rašytojų sekcijoje, kai Ventėje dirbau, tai man labai įdomūs atsiminimai yra iš to laiko. Pažįstu galybę tų rašytojų ir žmonių. [...] Mano bičiuliai buvo šitas [Vytautas] Brencius – jūreivis ir rašytojas, Rimas Černiauskas, kuris dabar tebėra rašytojų vadas Klaipėdoje, ir [Edmondas] Kelmickas, antikvaras dabar, kaip suprantu, jau kietas. [...] Mes plaukdavom kartais į Nemuno salas, nakvodavom ten su bičiuliu ar nakvodavom kartais valtyje Krokų Lankoje tarp nendrynų, kai nešalta būdavo. Tada iš ryto plauki, per rūką stebi paukščius.“ – Alį Balbierių kalbino Jūratė Kavaliauskaitė, redagavo Jogilė Ulinskaitė, pokalbis parengtas projektui „Nematoma sovietmečio visuomenė“, TSPMI, 2011 01 14.

⁶⁶⁹ LTSR Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumo posėdžio protokolas, 1985 04 26: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 927, l. 43.

⁶⁷⁰ 1984 m. rusų kalba išėjo bendras Klaipėdos–Kaliningrado literatų poezijos leidinys „Laba diena“.

⁶⁷¹ LTSR Rašytojų sąjungos Klaipėdos skyriaus darbo planas (1985 m. rugsėjui-gruodžiui): LLMA, F. 34, ap. 1, b. 927, l. 69.

⁶⁷² Visgi turinio kokybe jis nusileido kitiems ryškesniems, tuo metuėjusiems, almanachams, pavyzdžiui, „Vaidams“.

vėlesnius – Eglė Zalatoriūtė). Nors grožinė literatūra almanache sudarė tik dalį turinio (kita dalis buvo skirta publicistiniams, istoriniams, akademiniam tekstams apie Klaipėdos regioną jūros, žvejybos, laivininkystės, augalijos ir kitomis aktualiomis temomis), čia savo tekstus publikavo ne vienas rašytojas ar kritikas, susijęs su Klaipėda geografiškai ar tiesiog tekstuose panaudojęs marinistinių motyvų: Jonaitis (Šidlauskas), Rastauskas, Sigitas Poškus, Gintaras Grajauskas, Jonauskas, Jonas Kalinauskas, Jurgis Kunčinas (kaip poetas). Publikuota ir kitų rašytojų tekstų (pvz., Henriko Radausko, Salio Šemerio), susijusių su marinistine tematika. „Turime almanachą, leidžiantį žymiai suaktyvinti Žemaitijos zonos literatūrinę savimonę, o ne vien tik droviai laukti, kol sostinės konsultantai padės periferijos rašantiejiems įveikti augimo sunkumus“⁶⁷³, – rašė Jonaitis (Šidlauskas). Vis dėlto 1986-ųjų rudenį Nidoje vykusiame kūrybiniame seminare reziumuota, kad almanachas Lietuvos kontekste kol kas neatlieka reikšmingesnio, literatus telkiančio vaidmens⁶⁷⁴.

Įsikūrus Klaipėdos skyriui⁶⁷⁵, jame netrūko vidinių tarpasmeninių konfliktų, iš dalies kilusių ir dėl skirtingų laikysenų, požiūrių į kolektyvinę literatūrinę veiklą, iš dalies ir dėl to, kad skyriaus pirmininkas buvo paskirtas, o ne išrinktas iš vietinių – Klaipėdos literatūrinio gyvenimo senbuvų, čia sukaupusių didesnę simbolinę kapitalą – tarpo. Antai 1987-aisiais Kostas Kaukas parašė išsamų laišką Alfonsui Maldoniui, siūlydamas atleisti Romą Sadauską, kaip neveiklų ir neorganizuotą Klaipėdos skyriaus vadovą (svarstyтина, ar šis laiškas nerašytas iš asmeninės nuoskaudos):

Net ir tada, kai Klaipėdoje nebuvo nė vieno Rašytojų sąjungos nario, miestas garsėjo gausiais literatūros vakarais, pokalbiais apie prozą ir poeziją, seminarais ir pan. Atsiradus pirmiesiems RS nariams, jaunųjų rašytojų sekcijos veikla dar labiau pagyvėjo. Mes niekada nesiskirstėm į „jaunus“ ir „ne jaunus“, gerai sugyvenome ir veikėme kartu. Gausėjant RS narių, visi ėmėme svajoti, ką būtų galima nuveikti, turint bent vieną etatinį darbuotoją. [...] R. Sadauskas iš pirmųjų dienų buvo nesukalbamas. Aš, pavyzdžiui,

⁶⁷³ Marijus Jonaitis, „Knygoms reikia gyvenimo“, *Baltija: literatūrinis visuomeninis almanachas*, Vilnius: Mintis, 1986, p. 59.

⁶⁷⁴ „[K]ol kas savo vaidmens neatlieka almanachas „Baltija“, kuris turėtų tapti mobilizuojančiu literatūriniu organu, atspindinčiu Klaipėdos krašto dvasią, senas kultūros tradicijas. „Veidų“ sudarytojas V. Daunys kalbėjo apie tokiam darbe būtiną dvasinį maksimalizmą, patikimus meniškumo kriterijus, konstruktyvių idėjų ilgesį, kurį galėtų patenkinti sveika kūrybinių koncepcijų konkurencija.“ – Marijus Jonaitis (Šidlauskas), „Poezija ir proza Nidoje“, *Baltija: literatūrinis visuomeninis almanachas*, Vilnius: Periodika, 1988, p. 128.

⁶⁷⁵ Apie skyriaus veiklą plačiau žr. Rimantas Černiauskas, „Po dvidešimties metų“, *Durys*, prieiga per internetą: <https://durys.diena.lt/po-dvidešimties-metu/6831> [žr. 2020 08 05].

siūlydavau daryti tą, daryti kitą. Jis prieštaraudavo arba sakydavo: „Daryk, jei nori“. [...] Sadausko pavyzdys dar kartą patvirtina žinomą tiesą: gali žmogus visai neblogai rašyti, o organizaciniam darbui netikti. Artimesnė pažintis parodė, kad jis nevertas pagarbos ir kaip žmogus – yra pagyrūnas, kitų niekintojas ir intrigantas⁶⁷⁶.

1986-ųjų pabaigoje skyrius pasirašė kūrybinio bendradarbiavimo sutartį su Klaipėdos rajono „Jaunosios gvardijos“ kolūkiu ir netrukus įsteigė literatūrinę Ievos Simonaitytės premiją, kasmet skiriamą „uostamiesčio zonos rašytojui ar jaunųjų rašytojų sekcijos nariui už idėjiškai ir meniškai brandžiausią kūrinį arba respublikos rašytojui, literatūrologui, kurio kūryboje atsispindės I. Simonaitytės gyvenimas, Klaipėdos krašto istorija ir šiandiena“⁶⁷⁷. Pirmuoju premijos laureatu 1987 m. tapo Sadauskas. 1987-aisiais Rimanto Černiausko iniciatyva pradedamas organizuoti ne, kaip būtų įprasčiau, į poezijos, o į prozos skaitymus orientuotas renginys „Novelės ruduo“⁶⁷⁸. Ir šis renginys, ir premija padidino Klaipėdos regiono reikšmę bendrame to meto lietuvių literatūros lauke.

Susiformavus skyriui⁶⁷⁹, veiklą toliau tęsė ir jaunųjų sekcija, susirinkimus ėmusi organizuoti skyriaus patalpose, esančiose Aukštojoje gatvėje. Jonačio (Šidlausko) svarstymuose justai įtampa tarp intencijos sekcijos veiklose dalyvauti ir tam besipriešinančio asmeninio *habitus*:

Mūsų Klaipėdos sekcija įkurta 1971 m., tad vėl būtų proga paverkšlenti dėl paauglystės spuogų. Bet geriau jų atsikratyti – tyliai ir greitai, kaip moko laiko patikrinti pavyzdžiai. Norisi mokytis, ne mokyti. Sekcijoje esi ne pirmus metus, galėjai veikti, artindamas ją prie brandos. Todėl jokiomis metafizinėmis aliuzijomis nenorėčiau dangstyti asmeninio neveiklumo ir abejingumo. Antra vertus, nereikia vaidinti aktyvisto, jeigu organizatoriaus užmojų negali suderinti su savo prigimtimi.⁶⁸⁰

Paskutiniu juo sekcijos pirmininku buvęs – nuo 1986-ųjų beveik ketverius metus – Rastauskas⁶⁸¹ akcentuoja (panašiai kaip ir Navakas Kauno

⁶⁷⁶ Kosto Kauko laiškas Alfonsui Maldoniui, 1987 06 03: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 998, l. 36–41.

⁶⁷⁷ „Kronika“, *Baltija: literatūrinis visuomeninis almanachas*, Vilnius: Periodika, 1988, p. 146.

⁶⁷⁸ Plačiau apie renginį žr. Juozas Šikšnelis, „Novelė rudenį“, *Klaipėda*, 1996 11 16.

⁶⁷⁹ Skyriaus narių sudėtis iki sovietmečio pabaigos beveik nepasikeitė (epizodiškai čia buvo įstojęs Edmondas Kelmickas, vėliau persikėlęs į Vilnių).

⁶⁸⁰ Marijus Jonaitis, „Seksija ar studija?“, *Veidai*–88, 1989, p. 13–14.

⁶⁸¹ 1989-aisiais persikėlusi gyventi ir mokytojauti į Palangą, Elena Karnauskaitė Rastauską išskiria kaip skatinusį ir palaikiusį kelyje link pirmosios knygos: „pakankamai sudėtinga buvo knygą išleisti. Pamenu, pirmą sykį rankraštį daviau dar studentė būdama, paskui kiek patobulinau, ir, berods, iš antro karto tas rankraštis laimėjo pirmųjų knygų konkurse.

sekcijoje) veiklos neformalumą: „Pirmininkavau trumpai ir itin „laisvamaniškai“ (tą neformalų stilių siekiau išsaugoti ir kituose savo veiklos – dėstymo ir darbo teatruose – baruose), bandžiau suburti gabiausius. Marijus Šidlauskas (tada dar Jonaitis), Edmondas Kelmickas ir Sigitas Poškus pirmiausiai ateina į galvą. Sąjūdžio vėjai ją nupūtė, daugelis tapo jau nepriklausomos Lietuvos rašytojų sąjungos nariais.“⁶⁸²

Rastausko prisiminimai darsyk paliudija, kad sistemiškai kurtas organizacinis tinklas, nepaisant sovietų nomenklatūros užmojų, rėmėsi į konkrečius žmones ir jų laikysenas, tad ilgainiui formalizuoti dariniai – tarp jų ir Klaipėdos sekcija – virto laisvesniais, kūrybiškesniais ir bohemiškesniais⁶⁸³ sambūriais, mažai ką bendro turinčiais su „tarybinio rašytojo“ vardu ir misija. Pirmininko laikysena šioje transformacijoje taip pat buvo svarbi.

Knygą aš pati labai norėjau išleisti. Bet iš tikro galėčiau ir turėčiau pasakyti ačiū Rolandui Rastauskui, kuris ta knyga tikėjo ir sakė: „Čia viskas gerai, ir tas lėktuvėlis galėtų skristi. Tik dar gero pavadinimo reikėtų“. Kaip atėjo pavadinimas? Yra knygoje toks eilėraštis „Briedė jūroje“. Aš buvau sugalvojusi kitokį pavadinimą, bet Rolandas sako: „Šis bus geriau. Patikėk. Aš esu senas pavadinimų meistras.“ – „Poetai yra visai neprasti eseistai“, Eleną Karnauskaitę kalbino Livija Grajauskienė, *Palangos tiltas*, 2012 11 14, prieiga per internetą:

<https://www.palangostiltas.lt/elena+karnauskaite+poetai+yra+visai+neprasti+eseistai,7,2,2992.html> [žr. 2019 09 23].

⁶⁸² Iš asmeninio susirašinėjimo su Rolandu Rastausku, 2020 02 02.

⁶⁸³ Kontekste minėtinas Sandros Simonos vykdomas projektas-paroda „Klaipėdos bohema. Iš archyvų“, arba Truputis magijos“: istorinė-meninė paroda parengta pagal tyrimo „Klaipėdos bohema 1985–2000“ medžiagą (parodos istoriniai rėmai apėmė laiką nuo 1980-ųjų). Prieiga per internetą: https://issuu.com/diena/docs/durys_2020_08/s/10924311 [žr. 2021 01 09].

3.5. Merdintys provincijos centrai

„Trukdė tai, kad gyvenau provincijoje. Neturėjau jokių užtarėjų ir brautis į literatūrą turėjau savo jėgomis. Be to, atėjau visai iš kitos srities negu buvo įprasta – nebuvau baigęs lietuvių kalbos ir literatūros mokslų“⁶⁸⁴

Vytautas Kaziela

„Gyvenimas provincijoje visada buvo ir bus negailestingiausias kūrėjo išbandymas. Ne tiek kūrėjo, kiek jo asmenybės: stiprų, tvirto asmenybinio stuburo žmogų provincijos atšiaurumas, aplinkos atstūmimas tik stiprina ir koncentruoja, o silpną, linkusį pasiduoti aplinkinio gyvenimo konjunktūrai, įsiurbia ir nusineša pasroviui.“⁶⁸⁵

Valdemaras Kukulas

Pasitraukimas atokiau nuo literatūrinio gyvenimo centro galėjo suteikti ramybę, padėti susikurti privačią erdvę, stimuliuoti kūrybinę aurą. Viena vertus, literatūrinės konkurencijos čia buvo mažiau, kita vertus, sunkiau buvo įsitvirtinti platesniame lauke, pelnyti institucinį ir rašytojų bendruomenės pripažinimą, Pierre Bourdieu žodžiais tariant, kaupiti simbolinį ir socialinį kapitalą.

Kryptis *centras-periferija* sovietmečiu rašytojų rinktasi gerokai rečiau, nei dominavusi *periferija-centras* (daugelis rinkosi studijuoti Vilniuje ar Kaune, paprastai ten ir užsilikdavo). Vis dėlto tokių atvejų pasitaikydavo, o regione kuriantis autorius / autorė galėjo išjudinti vietos literatūrinio gyvenimo vandenį ar, pasak Kukulo, pasiduoti aplinkinio gyvenimo konjunktūrai.

Jei didmiesčiuose jaunimui buvo paprasčiau pasidalyti į smulkesnes bendraminčių grupes, padedančias inicijuotis į literatūros lauką (turint galvoje palaikymo ir socialinio bendrumo svarbą iniciacijos periodu), tai

⁶⁸⁴ Vytautas Kaziela, in: „Žinomų Lietuvos poetų patarimai debiutuojantiems rašytojams“, parengė Ingrida Jankauskaitė, 2021 03 11, prieiga per internetą: https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/zinomu-lietuvos-poetu-patarimai-debiutuojantiems-rasytojams-286-1469278?utm_source=Facebook&utm_medium=post&utm_campaign=15min_Kovas&fbclid=IwAR3ekeJtfsFDWotIP7soxAjfb8Q5k1F9JJH_Z0Yz4z94wuKwA_K0QE2agA8 [žr. 2021 03 20].

⁶⁸⁵ Valdemaras Kukulas, „Rūkas ar dūmai virš Senvagės?“, in: *Nebylosiu giliau už tylą: poezijos almanachas*, sud. V. Kukulas, Panevėžys: ARG ofsetas, 2007, p. 162.

mažesniuose miestuose ir miesteliuose – dėl ryškesnių panašaus amžiaus rašytojų, menininkų stygiaus – buvo bemaž dvi galimybės: rinktis rašytojo-atsiskyrėlio laikyseną (pavyzdžiui, Antano Kalanavičiaus, Stasio Jonausko, Albino Bernoto, Stasio Stacevičiaus atvejai) arba bandyti priimti kompromisą ir aktyviau dalyvauti rajono, apskrities literatūriniame gyvenime, kuriame individualaus, autentiško kūrėjo *habitus* nebūtinai dera prie vyraujančių bendruomenės lūkesčių, dominuojančių organizacinių praktikų ir kūrybinių ambicijų vidurkio.

Šiaulių ir Panevėžio literatūrinis gyvenimas buvo palyginti fragmentiškesnis ir kokybe (vertinant ir literatūrinį palikimą) nusileido Vilniui ar Kaunui (Klaipėdą tokioje hierarchijoje laikant labiau per vidurį – tarp didžiųjų ir mažesniųjų). Tačiau sovietmečio pradžioje steigta institucinis jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklas įtraukė ir šiuos miestus – čia kūrėsi Jaunųjų rašytojų sekcijos ir būreliai, lankydavosi svečiai iš Rašytojų sąjungos, o kai kurios čia užsimezgosios literatūrinės tradicijos (renginiai, premijos, almanachai) tęsiasi iki šiol. Tad šiame poskyryje, glaustai rekonstruojant šių miestų jaunuosius jungusių darinių istoriją, ir siekiama išsiaiškinti, ar jie buvo unikalūs (jei taip, tai kuo), kokią reikšmę galėjo turėti bendrame sovietmečio literatūros lauke.

3.5.1. Šiaulių atvejis

Pradedančiųjų literatų sekcija Šiauliuose buvo įkurta 1952-ųjų sausį⁶⁸⁶ prie vietinio laikraščio „Raudonoji vėliava“ redakcijos (LTSR Rašytojų sąjungos, LLKJS Centro komiteto ir Šiaulių srities komjaunimo komiteto iniciatyva), nors tik nuo 1980-ųjų čia ėmė veikti oficialiai Rašytojų sąjungos valdybos globojama sekcija⁶⁸⁷, gana greitai – 1986-aisiais – panaikinta⁶⁸⁸.

Ilgametis sekcijos⁶⁸⁹ vadovu – valdybos pirmininku – tapo Juozas Sabaliauskas (kitas ilgametis vadovas – Stasys Bulzgis), o sekcijos nariais –

⁶⁸⁶ Sausio 7–8 dienomis Šiauliuose vyko kūrybinis seminaras, kuriame dalyvavo 40 pradedančiųjų literatų (tarp jų Širvys ir Meras), po kurio ir buvo įsteigta Šiaulių srities jaunųjų rašytojų sekcija.

⁶⁸⁷ 1980-ųjų lapkričio 21 d. LTSR Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumas Šiaulių miesto ir zonos jaunųjų rašytojų sekcijos nariais oficialiai rekomendavo paskelbti šiuos asmenis: Jadvygą Gabriūnaitę, Adolfą Strakšį, Aukšę Vasaitytę, Algimantą Razmą, Janiną Jovaišaitę, Stasį Bulzgį, Leoną Peleckį, Valentina Žaikauską, Gražiną Krasauskaitę, Vytautą Kirkutį, Gediminą Griškevičių, Vladą Kalvaitį, Antaną Adomaitį, Joną Rumina ir Algimantą Briką. – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 779, l. 75.

⁶⁸⁸ Vėliau, sprendžiant iš archyvų, vietos literatų sambūris vadintas Šiaulių literatų susivienijimu.

⁶⁸⁹ Šiuo atveju skirties tarp šių dviejų sekcijų nedaroma, kadangi jų funkcijos ir veiklos barai buvo iš esmės tie patys.

apie dešimt jaunųjų rašytojų. Prie iniciatyvos įsteigti tokią sekciją prisidėjo T. Tilvytis, J. Baltušis, B. Pranskus, V. Grybas⁶⁹⁰, o veikloje epizodiškai sudalyvavo ir Paulius Širvys, Icchokas Meras⁶⁹¹, Vytautas Petkevičius ir kiti vėliau išgarsėję rašytojai⁶⁹². Vienas jaunųjų autoritetų, „dažnas svečias literatų susirinkimuose, pats pirmasis jaunųjų draugas, patarėjas buvo Lietuvos TSR liaudies poetas Jonas Krikščiūnas-Jovaras.“⁶⁹³

1952 m. į Uteną, Kupiškį, Panevėžį ir Šiaulius komandiruotas Petras Keidošius savo ataskaitoje apie situaciją Šiauliuose (tokias komandiruotes ir po jų rašytas ataskaitas galima laikyti vienu iš jaunųjų rašytojų stebėjimo ir lauko kontrolės įrankių) rašė:

Į Šiaulius atvykau sekmadienį, spalio 26 d. Pirmiausia, griebiausi ieškoti pirmininko drg. Petrausko. Deja, jo neradau [...] Susiradau sekcijos valdybos sekretorių drg. Sabaliauską. Susipažinau su protokolais. Kol kas vyksta tik valdybos posėdžiai, kuriuose dalyvauja taip pat Šiauliuose gyvenę literatai. Tokių posėdžių, įskaitant steigiamąjį, buvo 4 (paskutiniojo protokolo nėra). Susirinkimuose svarstyti klausimai: 1) Literatūrinio puslapio aptarimas ir pasiūlymai dėl sekančiųjų literatūrinių puslapių kokybės pagerinimo, 2) dėl sekcijos narių dalyvavimo „Raudonosios vėliavos“ literatūriniuose puslapiuose ir „Jaunųjų“ almanache, 3) tolimesnė sekcijos ir valdybos veikla, 4) sekcijos nario drg. D. P[pavardė neįskaitoma – *SV*] kūryba ir literatūrinės organizacinės veiklos apsvartymas, 5) dėl sekcijos narių dalyvavimo „Raudonosios vėliavos“ paskelbtame konkurse, 6) I. Mero kūryba ir kt. Susirinkimai, kaip atrodo iš atskirų narių (Sabaliausko, Meižio, Vaserdamo) pasakojimų ir protokolų, praeina gana įdomiai, kovingai. [...] Daugiausia, ligi šiol išsispausdino Sabaliauskas. [...] Nemaža literatų yra II vidurinės mokykloje (Petkevičiūtė ir kt.), Mokytojų institute (globėjas sekcijos valdybos narys Česnulevičiūtė) ir kt. J. Janonio vardo vid. mokykloje (glob. J. Adomaitis) paskelbtas literatūrinis konkursas poezijos, prozos kūrinėliams ir feljetonui parašyti. Tačiau gabesni šių būrelių literatai įtraukiami labai lėtai

⁶⁹⁰ Juozas Sabaliauskas, „Kibirkštis prie kibirkšties – ir bus šviesiau“, *Raudonoji vėliava*, 1961 01 15.

⁶⁹¹ Kaip rodo dokumentai, I. Meras kurį laiką buvo ir sekcijos valdybos nariu (įtrauktas į 1952 m. lapkritį sekcijos pirmininko J. Sabaliausko pasirašytą valdybos sąrašą: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 125, l. 211), o nuo 1952 m. lapkričio 23 d., į kariuomenę išvykus sekcijos valdybos pirmininko pavaduotojui Černai, ir pavaduotoju: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 124, l. 16.

⁶⁹² Vis dėl to ryškiausi rašytojai sekcijos veikloje aktyviau nedalyvavo: „...25-eri metai miesto literatūriniam gyvenimui nebuvo dosnūs ryškiais talentais. Tiesa, negalima nepisiminti pavienių šviesulių [...], Bet, kalbant apie literatų būrelio veiklą, kažin ar teisinga kreipti žvilgsnį ir remtis vien tik literatūros viršūnėmis, kurių ir santykis su būreliu kartais mažiau negu epizodiškas.“ – A. Vaidila, „Dvidešimt penkerių metų kraitis“, *Komjaunimo tiesa*, 1977 04 08.

⁶⁹³ „J. Krikščiūnui-Jovarus – 82 metai“, *Raudonoji vėliava*, 1962 01 13.

(kol kas tik Petkevičiūtė). [...] Apskritai, Šiauliuose trūksta rimtesnio literatūrinio autoriteto. Trūksta konsultacijų.⁶⁹⁴

Sekcija bendradarbiavo ir su kitų rajonų – Telšių, Kuršėnų, Kauno, Radviliškio, Panevėžio – literatais⁶⁹⁵. Jos narių veikla neapsiribojo Lietuva – keliauta ir į Latviją, lankytasi Rygoje⁶⁹⁶, megzti ryšiai su Gardino, Jelgavos ir kitų miestų kūrėjais⁶⁹⁷.

Ankstyvuojų sovietmečiu į sekciją aktyviai kviesti – toks dėmesys oficialiai skatintas visoje respublikoje – įvairių profesijų darbininkai: „pastaruoju laiku žymių rezultatų pasiekė dviračių gamyklos darbininkė O. Aleksandravičiūtė, rašanti apsakymus. [...] Rimtų sugebėjimų rašyti eilėraščius turi „Elnio“ odų avalynės kombinato darbininkė G. Purvytė ir daugelis kitų.“⁶⁹⁸; „Džiugu, kai šiandien miesto literatų susirinkimuose šalia mokytojo, studento, tarnautojo matai ir darbininką. Mūsų laikraščio skaitytojai labai šiltai atsiliepia apie autobusų – taksomotorinio autoūkio vairuotojo Jono Bražiūno apsakymus, vaizdelius“⁶⁹⁹. Darbininkų poezija reflektuota tarsi būtų atskira poezijos kryptis⁷⁰⁰: „Tokia darbo poezija, kuri daug kuo panaši į eilutes knygoje ir tuo pačiu skirtinga. Skirtinga tuo, kad ją kuria autorių kolektyvas – miesto žmonės ir skaito ją tie patys autoriai, kurie [...] gatvėmis perbraukia laukus, eilutes užrašo namų korpusais, taškus sudeda fabrikų kaminais.“⁷⁰¹

Viešuose, su sekcijos veikla susijusiuose straipsniuose (daugiausia publikuotuose vietinės „Raudonosios vėliavos“ kultūrinėje rubrikoje, vėliau pavadintoje „Atžalynu“) neretai priekaištaujama dėl sekcijos pasyvumo, retų susirinkimų, o taip pat skundžiamasi, kad per mažai dėmesio jai skiria LTSR Rašytojų sąjunga (atskirai išskiriamas Jono Avyžiaus atvejis, kai jis, nors ilgą laiką viešėjo Šiauliuose ir buvo pakviestas, nerado laiko užsukti į sekciją⁷⁰²). Vis dėlto negalima teigti, kad tokio dėmesio nebūta – Šiauliuose

⁶⁹⁴ LLMA, F. 34, ap. 1, b. 125, l. 123–124.

⁶⁹⁵ Juozas Sabaliauskas, „Kibirkštis prie kibirkšties – ir bus šviesiau“, *Raudonoji vėliava*, 1961 01 15.

⁶⁹⁶ B. Alikas, „Miesto literatai Rygoje“, *Raudonoji vėliava*, 1957 05 15.

⁶⁹⁷ A. Vaidila, „Kūrybinių ieškojimų metai“, *Raudonoji vėliava*, 1977 04 09.

⁶⁹⁸ A. Radvilas, „Dirbti atkakliau, ryžtingiau“, *Raudonoji vėliava*, 1955 05 29.

⁶⁹⁹ P. Narbutas, „Ateitis įkvepia, skatina“, *Raudonoji vėliava*, 1962 01 13.

⁷⁰⁰ Kontekste paminėtina, kad vokiečių literatūrologijoje analizuojami VDR veikę rašančių darbininkų rateliai, jų organizacinės formos, siekiama rekonstruoti jų veiklos istoriją. Žr.: Vielfalt und Monotonie. Die Bewegung der schreibenden Arbeiter der DDR – ihre Zirkel, ihre Texte und ihr Archiv – im Wechselspiel mit der Gesellschaft damals und heute, hefte zur ddr-geschichte Nr. 134, Berlin, 2015.

⁷⁰¹ Jonas Vėlyvis, „Poetai ne vien plunksna kuria“, *Raudonoji vėliava*, 1966 10 09.

⁷⁰² A. Radvilas, „Mums reikia daugiau paramos“, *Komjaunimo tiesa*, 1954 08 15.

įvairiomis progomis apsilankydavo rašytojai, kritikai iš sostinės. Antai 1975-aisiais čia LTSR Rašytojų sąjungos iniciatyva suorganizuojamas seminaras miesto ir rajono literatams bei diskusija tema „Jaunimas ir kultūra“. Jame dalyvauja M. Martinaitis, J. Vaičiūnaitė, O. Baliukonytė, R. Šavelis, P. Bražėnas, S. Lipskis ir A. Maldonis, susirinkusiems palinkėjęs „drąsos siekiant rimtesnių literatūrinių tikslų“⁷⁰³. Seminaro rezultatai netrukus – 1975 m. vasario 4 d. – aptariami Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumo posėdyje, kurio metu nutariama skatinti „Vilniaus ir Kauno jaunųjų rašytojų sekcijoms glaudžiau bendradarbiauti su šiauliečiais, rengti bendrus susitikimus bei kūrybinius pokalbius, padėti šiauliečiams kelti savo profesinį lygį [...] Pasiūlyti „Komjaunimo tiesos“ redakcijai artimiausiu metu skirti Šiaulių miesto bei rajono literatams „Vermės“ puslapį“⁷⁰⁴, o Lipskis įpareigojamas „šefuoti“ Šiaulių literatų sekciją ir teikti jai reikalingą paramą⁷⁰⁵.

Sekcijos narių kūryba analizuota ir tokių, ir eilinių susirinkimų metu, taip pat ir spaudoje, kūrybai skirtose apžvalgose. Tiesa, didesnė dalis viešos kritikos buvo angažuota politiškai ir teikė menką naudą dalyviams. Pavyzdžiui, J. Sakalauskas, interpretuodamas V. Butėno eilėrašį „Pavasaris“, kaip šio privalumą išskiria tiesmukai ideologišką – „tarybines statybas“ šlovinančią – metaforą:

Kaip matome, eilėraščio pradžioje autorius džiaugiasi žodžiu „pavasaris“, toliau eilėraščio vaizdas plečiamas – kalbama apie pavasarį gamtoje. [...] Trečia strofa autorius, didindamas eilėraščio krūvį, džiaugiasi žemės, mūsų tarybinės šalies pavasariu. Ši strofa labiausiai vykus, nes čia poetas puikią mintį pasako puikiu vaizdu, vykusia metafora „kranai statybų – naujų laikų gandrai“⁷⁰⁶.

Oficialiai sekcija buvo skatinama neužsidaryti savo viduje ir kreipti dėmesį į aplink kuriančius jauniausiuosius – mokyklų literatus, t. y. ugdyti pamainą: „[n]egalima dovanoti sekcijos valdybai už tai, kad šiuo metu kai kuriose mokyklose silpnai dirbama su jaunaisiais literatais, o kai kuriose – literatų būreliai iširo. Artimiausias miesto pradedančiųjų rašytojų sekcijos

⁷⁰³ „Respublikinėje spaudoje apie miesto literatus“, *Raudonoji vėliava*, 1975 02 08.

⁷⁰⁴ LLMA, F. 34, ap. 1, b. 671, l. 20.

⁷⁰⁵ Jis prisimena: „Su Šiaulių regiono literatais mane nuo seno siejo artimi ryšiai, nes aš pats esu kilęs iš gretimo Kuršėnų miesto. Ne kartą teko dalyvauti oficialiuose rašytojų sąjungos renginiuose, vykusiuose Šiauliuose. Tad dažnai tekdavo susitikti su miesto literatais. Graži draugystė siejo mane su miesto literatais Juozu Sabaliausku, Jadvyga Gabriūnaite, Vytautu Kirkučiu, Stasiu Bulzgiu ir kitais.“ – iš asmeninio susirašinėjimo su Stasiu Lipskiu, 2020 05 17.

⁷⁰⁶ J. Sakalauskas, „Seksijoje pavasaris. Gerai!“, *Raudonoji vėliava*, 1961 02 26.

uždavinys yra ieškoti naujų, tampsnesių ryšių su pradedančiaisais⁷⁰⁷. Vis dėlto naujokų paieškos vykdavo lėtai ir sunkiai, o daliai senbuvų aktualiau buvo gera sekcijos atmosfera, nuotaika nei atsinaujinimas. Jau vėliau – 1985-aisiais – Sabaliauskas, susirinkime pristatydamas sekcijos veiklos ataskaitą, sakė nusivylęs pakitusiu vidiniu sekcijos klimatu ir prisimenąs laikus prieš 30 metų, kai „visi visai negarsūs buvome, bet labai draugiški.“⁷⁰⁸ Visgi tame pačiame susirinkime perskaitytas Auksės Vasaitytės (neįgalios, namie besimokusios poetės) laiškas, liudijęs sekcijos uždaramą, provincialumą: „sekcijos veikla yra savitiksle, kad per save dažnai nebematome kitų. Ji [Vasaitytė – SV] prieštaravo Petruui Balčiūnui, kad labai dažnai, svarstant draugų kūrybą, galima apsieiti savomis jėgomis. Jos supratimu, tai sugrįžimas į savo parapiją. Ji siūlė kuo daugiau žmonių kviestis iš Vilniaus, iš kitų sekcijų.“⁷⁰⁹ Priešprieša tarp Sabaliausko ir Vasaitytės nuomonių galėtų byloti, kad dalis narių siekė neužsidaryti vietinio ratelio ribose, plėsti veiklos ribas, o kiti sekciją vertino veikiau kaip susitikimo erdvę, kur „pašaliniai“ nėra svetingai laukiami (ypač, jei šie norėdavo reformuoti esamą tvarką, kėsinosi į nusistovėjusį *nomos*), o griežtesnė kritika priimama kaip nepageidaujama pavydo išraiška⁷¹⁰.

Neskaitant sekcijos, Šiauliuose prie Pedagoginio instituto veikė literatūros-kritikos būrelis, literatų būreliai telkėsi mokyklose⁷¹¹. Instituto būrelis rengė išvykas ir į kitus miestus (pvz, 1956-ųjų kovą vyko į Kauną pas medicinos instituto literatus⁷¹²). Jaunieji literatai būrėsi ir privačiose erdvėse – nuo 1967 m. savo namuose kuriančius moksleivius ir studentus telkti ėmė Vasaitytė⁷¹³, Dalios Striogaitės praminta „savotiška Šiaulių legenda“. Eugenijus Matuzevičius⁷¹⁴ Vasaitytę palaikė ir skatino, prisidėjo

⁷⁰⁷ K. Vaičius, „Jaunieji laukia didesnės paramos“, *Raudonoji vėliava*, 1956 03 13.

⁷⁰⁸ LLMA, F. 34, ap. 1, b. 937, l. 4.

⁷⁰⁹ LLMA, F. 34, ap. 1, b. 937, l. 7.

⁷¹⁰ To paties susirinkimo metu J. Jovaišaitė skundėsi: „Man atrodo, kad mūsų sekcijoje atsirado nesveiko pavydo. O juk kiekvienas tegali parašyti taip, kaip jis gali, ir, jeigu kas nors rašo geriau, tai dar nereikia, kad jis ruošiasi kažką iš tavęs atimti.“ (*Ibid.*, l. 7). Tų pačių metų gruodžio 6-ąją vykusiame sekcijos narių susitikime ji pabrėžė, esą susibūrimai reikalingi tam, „[k]ad žmogus justų esąs tarp žmonių. Žmogus negali būti vienas. Bendravimas įkvepia“ (*Ibid.*, l. 12), o Regina Biržinytė pridūrė: „[...] maniau, kad bus su kuo pasikalbėti, bet mano laimėjimus kai kas priėmė kaip asmeninį pralaimėjimą.“ (*Ibid.*, l. 13).

⁷¹¹ „Ugdyti literatūrinės pajėgas“, *Raudonoji vėliava*, 1956 03 13.

⁷¹² A. Šimkus, „Būrelio susirinkimas“, *Raudonoji vėliava*, 1956 03 11.

⁷¹³ Susidaro įspūdis, kad kurį laiką sekcija ir Vasaitytės būrelis kiek konkuravo tarpusavy, o tik vėliau labiau susivienijo.

⁷¹⁴ Vasaitytei – kaip ir ne vienam kitam jaunam rašančiajam – svarbus buvo Matuzevičiaus palaikymas: „Galėjo viskas iširti, sudužti, užgesti, bet atėjo poetas Eug. Matuzevičius, nuskynė savo stumbražolę ir padrašančiai ištare: „Pasiauskim, pasiauskim,

prie to, kad Šiauliuose išeitų almanachai „Salduvė“ (1986, viena iš aktyviausių leidinio iniciatorių – Vasaitytė) ir „Ikvėpimas“ (1967, jame publikuoti pirmieji Vasaitytės kūriniai). Matuzevičius taip prisimena svečiavimąsi viename tokių susitikimų:

O vėliau susitikome Šiauliuose, Vasaičių bute, globojami ir vaišinami gerosios, dosniosios L. Vasaitienės. Tada kartu buvo ir daugiau Šiaulių literatų. Įvyko savaime įdomi, gyva literatūrinė vakaronė. [...] Mes kalbėjome apie poeziją, apie žurnalus ir jų kartais gan keistą požiūrį į pradedančiuosius literatus. Ypač tai neužtarnautai jaučia jauni autoriai, gyvenantys periferijoje. [...] Auksė tuomet kalbėjo kandžiai, aštriai. Ji, matyt, buvo patyrusi nuoskaudų, bandydama bendradarbiauti vadinamoje „didžiojoje“ (respublikinėje) spaudoje. O Auksė buvo ambicinga. Kartais ir nesavikritiška.⁷¹⁵

Šiaulių vaidmuo svarstant apie jaunųjų rašytojų debiutus svarbus ir tuo, kad 1977-aisiais čia įsteigta literatūrinė Zigmo Gėlės-Gaidamavičiaus premija⁷¹⁶ iki šiol kasmet skiriama už geriausią pirmąją poezijos knygą.

Pasak bene daugiausiai apie Šiaulių literatūrinį gyvenimą sovietmečiu rašiusio profesoriaus Broniaus Prėskienio⁷¹⁷, 1980 m. įsikūrus oficialiajai sekcijai prie „Raudonosios vėliavos“ toliau liko veikti vietinis literatų būrelis (buvusi sekcija), o viena sekcijos panaikinimo priežasčių „ta, kad kai kurių sekcijos narių brandus amžius neatitiko jos pavadinimo. Poetui Jonui Strielkūnui pasiūlius, šis sambūris pavadintas Šiaulių literatų susivienijimu. Į jį įsiliejo ir prie miesto laikraščio redakcijos veikęs minėtas literatų būrelis.“⁷¹⁸

1981 m. rudenį pasirodo „Nemuno“ numeris, skirtas Šiaulių literatams ir čia veikiančiai jaunųjų rašytojų sekcijai. Jai nuo lapkričio vadovauti ima Adolfas Strakšys. Devintuoju dešimtmečiu į sekciją įsijungia Petras Balčiūnas, Vladas Kalvaitis, Violeta Šoblinskaitė, Vytautas Kirkutis ir kiti, o

atsipalaiduokim ir vėl kibkīm į darbą...“ Tai buvo tolerantiškiausiai nusiteikęs naujosios kartos rašančiajam žmogus, ir jo griežtas gerumas negalėjo manęs neveikti.“ – Žiedlapiai byra ir byra: poetės Auksės Vasaitytės in memoriam / parengė Dalia Striogaitė, Šiauliai: Saulės delta, 1995, p. 15.

⁷¹⁵ Žiedlapiai byra ir byra: poetės Auksės Vasaitytės in memoriam / parengė Dalia Striogaitė, Šiauliai: Saulės Delta, 1995, p. 96.

⁷¹⁶ „Šiaulių rajono „Už taiką“ kolūkis, kuriame yra žinomo poeto Zigmo Gėlės-Gaidamavičiaus gimtinė, įsteigė jo vardu pavadintą kasmetinį literatūrinį prizą už sėkmingą poetinį debiutą pirmosios knygos autoriui.“ – Literatūros panorama '77, p. 290.

⁷¹⁷ Bronius Prėskienis, *Šiaulių krašto literatūros panorama*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.

⁷¹⁸ *Ibid.*, p. 28.

narių tekstus aptarinėti imasi Dalia Striogaitė⁷¹⁹. Visgi „jaunųjų“ sekcijoje ir tada, ir susikūrimo pradžioje dominavo vyresnio amžiaus literatai⁷²⁰.

Devinto dešimtmečio pradžioje⁷²¹ prie sekcijos prisijungusi Šoblinskaitė pabrėžia ryškių kultūrinių asmenybių to meto Šiauliuose stygių, taip pat įtampą tarp jos ir senbuvų (Vasaitytės, Sabaliausko, Bulzgio):

„Publika“ buvo marga. Nors ir vadinomės jaunaisiais, ne amžius lėmė. Tarkime, A. Strakšys – 1937-ųjų gimimo, Jadvyga Gabriūnaitė – 1936-ųjų, Stasys Bulzgis – 1935-ųjų, kiti – dar vyresni: Juozas Sabaliauskas gimęs 1930-aisiais, o iš Kelmės atvažiuodavęs Vladas Kalvaitis ir šiauliškė Janina Jovaišaitė – net 1929-aisiais... Aš ir Vytautas Kirkutis buvome bene jauniausi. [...] Nuoširdžiausiai bendrauta su Petru Balčiūnu, Janina Jovaišaitė, Marija Jurgelevičienė. Dažnokai susiburdavome ne vien redakcijoje, bet ir mano namuose. Vakarodavome, skaitydavome, kas ką naujo parašę. Aukšė Vasaitytė, kuri taip pat turėjo savo „literatūrinį saloną“, manęs kažkodėl nemėgo, nors gal ir pelnytai – buvau jauna, pilna kūrybinių ambicijų, nors iš tiesų – tik neapsiplunksnavusi literatūros vištelė. Sykį teko jos namuose pabuvoti, daugiau nebekvietė. Gana komplikotai klostėsi santykiai su Juozu Sabaliausku ir Stasiu Bulzgiu. Visi trys dirbome „Raudonojoje vėliavoje“, tik skirtinguose skyriuose: Stasys – žemės ūkio, Juozas – kultūros, o aš – pramonės. Jiedu manė, kad aš iš jų „atėmiau“ „Atžalyno“ redagavimą, nors ši puslapį tvarkyti man patikėjo vyriausiasis redaktorius Pranciškus Narbutas, o man jų kūrybinės galios atrodė silpnokos, gal net grafomaniškos... [...] Tiek ryškių asmenybių Šiauliuose trūko, tiek ir reikšmingesnių vardų. Naisiai

⁷¹⁹ „Džiaugiamės, jog sekcijoje petys į petį su mumis dirba K. Preikšo pedagoginio instituto lietuvių kalbos ir literatūros katedros docentė, filologijos kandidatė Dalia Striogaitė.“ – Juozas Sabaliauskas, „Mūsų širdžių šviesa – tėvynei“, Raudonoji vėliava, 1982 03 25.

⁷²⁰ Pavyzdžiui, 1985 02 01 vykusio susirinkimo metu viena opiausių sekcijos problemų įvardijama sekcijos narių amžius (P. Balčiūnas: „Mums būtina atnaujinti savo gretas, priimti į sekciją kuo daugiau jaunų žmonių“, LLMA, F. 34, ap. 1, b. 937, l. 7.), o 1985 12 06 susirinkimo metu perskaitytame ataskaitiniame pranešime pažymima, kad apie pradėtą leisti almanachą „Veidai“ daugelis narių ne tik nežinojo, bet ir negali publikuoti dėl taikomų amžiaus ribojimų: „Niekas, tiesa, nepaprašė sekcijos narių kūrybos pirmajam almanacho numeriui, daug kas nežinojo, kad tokia knyga rengiama [...] Tiesa, daugelis šiame almanache negali dalyvauti dėl amžiaus (pageidautina, kad ten kūrybą spausdintų žmonės iki 35-rių metų, o mūsų sekcijos nario vidutinis amžiaus vidurkis prašoka keturiasdešimt penkerius)“ – LLMA, F. 34, ap. 1, b. 937, l. 22.

⁷²¹ „Šiauliuose, jeigu neklystu, tuometė Lietuvos TSR rašytojų sąjunga jaunųjų rašytojų sekciją įsteigė 1980 m. lapkričio 21 d. Kada mane į ją priėmė? Manychiau, ne iš karto – dar neturėjau nei knygos, nei pirmosios publikacijos respublikinėje, kaip tuomet sakydavom, spaudoje. „Debiutavau“ tik 1981 metų rudenį „Nemune“. Pirmininkavo sekcijai, regis, Adolfas Strakšys, Šiaulių rajono laikraščio „Leninietis“ (vėliau – „Šiaulių kraštas“) redaktorius, išleidęs jau dvi knygas [...]“ – iš asmeninio susirašinėjimo su Violeta Šoblinskaitė, 2019 10 18.

puoselėjo Zigmo Gėlės-Gaidamavičiaus atminimą, Šiauliai – Jovaro. O gyvų „pranašų“ nebuvo.⁷²²

Problemiškesnius Šiaulių literatūrinio gyvenimo atvejus – kai autorius dėl politinių ar tarpasmeninių priežasčių (iš)stumiamas iš literatūros lauko arba į jį ilgai nepriimamas – prisimena Leonas Paleckis-Kaktavičius⁷²³:

Sovietmečiu miesto spaudoje dažniausiai buvo spausdinamas poetas Evaldas Skerstonas, iš profesijos mokytojas, vėliau tapęs Lietuvos televizijos „Panoramos“ žurnalistu. Nepamenu kuriais tiksliai metais, gal likus 3–4 metams iki Atgimimo, buvo paruoštas spaudai jo eilių rinkinys; kiek žinau, Drilinga parengė. Tačiau vieno Radviliškio kolūkio pirmininkas, berods, Soc. darbo didvyris, sudegino Skerstoną, pranešdamas teisėsaugai, kad jį reketuoja dėl kažkokių problemų – atsilygino papjauta kiaule tiesiogine ir perkeltine prasme. Skerstonas buvo nuteistas ir po to Šiauliuose jo neteko matyti. O jau paruoštas spaudai rinkinys buvo išbarstytas. [...]

Jadvyga Gabriūnaitė – pirmoji šiaulietė (po Jovaro) sovietiniais metais išleidusi knygą (1978 m.). Buvo kalbama, kad buvo du kandidatai, antroji – Janina Jovaišaitė. Partkome pasirinkta Gabriūnaitė, kuri dirbo Pedagoginio instituto marksizmo-leninizmo katedroje. O Jovaišaitės tėvas buvo politinis kalinys; jos pirmoji knyga išėjo tik 1989 m.⁷²⁴

Tokie subjektyvūs liudijimai reikalauja atskiرو tyrimo, tačiau dar kartą primena, kad skirtingų rašytojų galimybės dalyvauti ir varžytis sovietmečio literatūros lauke buvo nevienodos, sąlygotos asmeninių dispozicijų, biografijos, kilmės.

Vis dėlto išsamiau susipažinus su Šiaulių jaunųjų sekcijos ir kitų būrelių veikla galima teigti, kad didesnės žymės literatūros istorijoje jie nepaliko ir daugiau vertintini kaip regioninio literatūrinio gyvenimo faktai.

3.5.2. Panevėžio atvejis

Pokario pradžioje Panevėžyje, kaip ir kituose okupuotos Lietuvos miestuose, pradėjo sklisti naujuosius „tarybinius rašytojus“ burtis skatinanti propaganda, o pradedantieji kreipdavosi į mokyklas ir laikraščių redakcijas, ieškodami kūrybinės paramos. „Panevėžio tiesos“ skaitytojas Juozas Strėlčiūnas 1946-ųjų sausį rašė: „Ar negražu būtų, kad ir tokiam Panevėžyje suorganizuoti jaunųjų rašytojų ratelį, kad jam padėtų senesnieji?

⁷²² Iš asmeninio susirašinėjimo su Violeta Šoblinskaite, 2019 10 18.

⁷²³ Nuo 1989-ųjų – atgaivinto almanacho „Varpai“ redaktorius.

⁷²⁴ Iš asmeninio susirašinėjimo su Leonu Paleckiu-Kaktavičiumi, 2019 06 22

Naudos būtų daug ir mūsų tautos kultūrai ir mūsų literatūros ateičiai. Juk subręstų vienas kitas talentas, dabar plaukiąs gyvenime lyg laivas be vairo.“⁷²⁵ Literatūrinio bruozdesio pasigedę į Vilnių laiškus rašė ir miesto bibliotekos darbuotojai: „Laukia ir visa Panevėžio visuomenė – darbininkai, moksleivija ir darbo inteligentai, nes Panevėžyje literatūros vakaro, išvijos fašistinius grobikus, dar nebuvo.“⁷²⁶ Pradedantieji regiono autoriai viešai deklaruodavo gavę laiškus, kuriuose kviesta „dar aktyviau įsijungti į literatūros darbą“⁷²⁷. Skatinimai burtis spaudoje kartojo ir toliau⁷²⁸, kol buvo pranešta, kad prie Panevėžio Švietimo ir Meno darbuotojų profsąjungos įsteigta literatų sekcija: „Kovo 3 d. Berniukų gimnazijos patalpose įvyko jau trečiasis literatų ir literatūros mėgėjų susirinkimas. Susirinkimą pravedė rašytojas A. Žukauskas. [...] Draugiškam susipažinimui savo kūrybos paskaitė M. Sarcevičiūtė, J. Strėlčiūnas, J. Bedorfaitė, Gilaitis, A. Petrauskas ir kit.“⁷²⁹

Veiklą pradėjusi literatų sekcija⁷³⁰ – jungianti ir jaunuosius, ir vyresnius – ėmė organizuoti susirinkimus ir literatūrinius-muzikinius vakarus, kuriuose, be kitų, dalyvavo jau debiutavę ir knygas išsileidę poetai Albinas Žukauskas ir Eugenijus Matuzevičius⁷³¹. Literatų būrelis ėmė telktis prie „Panevėžio tiesos“ redakcijos, jo pirmininku paskirtas ten dirbęs R. Černa. Vis dėlto spaudoje pasitaikydavo (savi)kritikos, jog literatūrinė veikla Panevėžyje palyginti apleista, pasigesta vieno ryškaus būrelio-centro⁷³², kol galiausiai literatūrinis gyvenimas vėl tapo vangus (dėl to priekaištauta nepakankamai dėmesio rodžiusiai Rašytojų sąjungai): „Atrodo net keista, kad tokia palyginti stambia mieste, kur tiek daug mokyklų, įmonių, kultūrinių įstaigų, literatūrinis gyvenimas merdi. [...] Nelaukiant, kol, galbūt, kada tuo klausimu susidomės LTSR Tarybinių rašytojų sąjungos komisija su pradedančiais rašytojais, literatų organizavimo reikalo turi imtis komjaunimo miesto komitetas.“⁷³³ 1952-aisiais, nors literatų būrelis tebeveikė ir rengė

⁷²⁵ Juozas Strėlčiūnas, „Jaunojo literato balsas“, *Panevėžio tiesa*, 1946 01 26.

⁷²⁶ Panevėžio bibliotekos literatūrinio aktyvo laiškas Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijai, 1947 04 04: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 38, l. 104.

⁷²⁷ J. Tamošaitis, „Glaudžiau bendradarbiaukime“, *Panevėžio tiesa*, 1946 04 27.

⁷²⁸ Žr. L. Kuodis, „Metas pasirodyti Panevėžio tarybiniais rašytojams“, *Panevėžio tiesa*, 1946 02 23.

⁷²⁹ M. Subačiūtė, „Literatai pradėjo veikti“, *Panevėžio tiesa*, 1946 03 05.

⁷³⁰ Sekcijomis buvo įprasta vadinti ir didesnius literatų sambūrius, tačiau vien žodis nerodo darinio susisaistymo su Rašytojų sąjungos organizacija.

⁷³¹ M. Subačiūtė, „Literatūros ir muzikos vakaras Panevėžyje“, *Panevėžio tiesa*, 1946 03 30.

⁷³² Pvz.: J. Rameika, „Ugdykime literatūrines pajėgas“, *Panevėžio tiesa*, 1946 12 12.

⁷³³ Ed. Pranckūnas, „Užmiršta literatų veikla Panevėžyje“, *Komjaunimo tiesa*, 1951 08 15.

pasitarimus⁷³⁴, literatūrinį sąstingį Panevėžyje kritikuoja ir čia komandiruotas⁷³⁵ Petras Keidošius:

Smulkiau su jaunųjų literatų darbu susipažinau Panevėžyje. Šis miestas, turįs eilę vidurinių ir specialiųjų mokyklų, anksčiau garsėjęs pajėgiu literatų būreliu, dabar literatūriniu atžvilgiu užima labai nežymią vietą. Ypač nekokia padėtis šiuo metu. Reikalas tas, kad buvęs miesto literatų būrelio pirmininkas, Šiaulių srities jaun. rašytojų sekcijos valdybos pirmininko pavaduotojas drg. Černa ir, vėliau jį pakeitęs, drg. A. Šimkūnas yra pašaukti į Tarybinę armiją. Jiems išvykus darbas apmirė, būrelis iširo. Šiuo metu Panevėžyje yra 4 srities sekcijos nariai: E. Aukštikalnis, R. Alekna, R. Klaisčius⁷³⁶ ir R. Papinigytė. [...] Ir tikrai [„Panevėžio tiesos“] redakcijoje nėra žmogaus, kuris turėtų bent kiek autoritetingesnę nuomonę literatūriniais klausimais. [...] Norėčiau duoti pasiūlymą. Ar nevertėtų įpareigoti Panevėžyje dažnai buvojančią rašytoją Liunę Janušytę globoti literatus, rūpintis jais, teikti paramą. Galima būtų Panevėžyje įsteigti lyg ir atskirą Šiaulių srities sekcijos „filialą“⁷³⁷.

Iš išsamios Keidošiaus ataskaitos gana aišku, kuo buvo „matuojama“ kolektyvinė literatų veikla regionuose ankstyvuoju sovietmečiu:

- Prie ko ir kokie būreliai telkiasi, kas jiems vadovauja, pirmininkauja, kiek narių turi ir ką konkrečiai yra nuveikę / planuoja veikti;
- Kiek dėmesio literatams ir jų ugdymui (si) rodo vietinių laikraščių redakcijos;
- Kokios pradedančiųjų nuotaikos ir pažiūros, kokiomis temomis diskutuojama („Panevėžio literatai kažkodėl įsitikinę, kad pirmiausia reikia „išsidirbti“ formą“⁷³⁸);
- Ar regione yra ryškių literatūrinių autoritetų ir ar šie konsultuoja jaunuosius.

Būtent ryškesnių asmenybių (kontekste išskirtinas ir Juozo Miltinio, kaip autoriteto, kartais dalyvavusio ir susitikimuose su rašytojais, vaidmuo) dėka literatūrinis gyvenimas Panevėžyje darėsi turiningesnis 7–8

⁷³⁴ Žr. A. Rimus, Č. Almintas, „Miesto pradedančiųjų rašytojų pasitarimas“, 1952 04 23.

⁷³⁵ Būta tokios tuometinės praktikos – komandiruoti ką nors išsiaiškinti situaciją konkrečiuose regionuose ir po kelionės pateikti ataskaitą Rašytojų sąjungoje veikiančiai Komisijai darbui su jaunaisiais rašytojais.

⁷³⁶ Ranka rašyta ir sunkiai įskaitoma pavidė.

⁷³⁷ Petro Keidošiaus komandiruotės į Uteną, Panevėžį ir Šiaulius ataskaita (1952): LLMA, F. 34, ap. 1, b. 125, l. 119–127.

⁷³⁸ *Ibid.*

dešimtmečiais. Pirmiausia, 1962-aisiais į Panevėžį gyventi persikėlė Jonas Strielkūnas⁷³⁹, įsidarbinęs „Panevėžio tiesos“ redakcijoje ir išbuvęs čia iki 1967-ųjų. Vietos literatai ėmė rinktis tremtinės, poetės Anastazijos Kanoverskytės-Sučylienės bute, kur, be Strielkūno (čia 1966-aisiais paminėtos jo pirmosios knygos⁷⁴⁰ sutiktuvės), lankydavosi Bronius Ribokas, Romualdas Narečionis, Rimas Šukys, Elena Mezginaitė ir kiti. Pasak Šidlausko, Sučylienės namuose „būrėsi bendrija kūrybingų žmonių, kuriuos, be literatūrinių užmojų, siejo atsiribojimas nuo melagingo oficialaus gyvenimo, tarpusavio pasitikėjimas.“⁷⁴¹

1966-aisiais kitame Panevėžio laikraštyje – „Tėvynė“⁷⁴² – pradėjo dirbti ir literatais rūpintis čia gyventi atsikėlusį poetė Elena Mezginaitė. Ji greitai įsiliejo į laikraščio redakciją ir atnaujino literatų būrelio veiklą⁷⁴³, prisidėjo prie ryšių su Kauno jaunųjų rašytojų sekcija mezgimo, vėliau – prie konkurso „Lino žiedas“⁷⁴⁴ organizavimo. Įsimintini susirinkimai vykdavę

⁷³⁹ „Tik 1962 metų pavasarį išsipildė mano vaikystės svajonė, kai tirpstant sniegui, persikėliau gyventi į Panevėžį ir pirmąsyk užėjau į „Panevėžio tiesos“ redakciją, ant kurios pastato jau nebebuvo tų didžiulių raidžių. Redakcijos darbuotojai sutiko mane šiltai, padėjo vargais negalais prisiregistruoti, po to surasti darbą. [...] Prisimenu karštus ginčus, eilėraščių skaitymus, pokalbius ir pobūvius iki išnaktų redakcijoje ir butuose.“ – Jonas Strielkūnas, „Ko laikas neišdildo“, in: *Mes ir vėl sugrįšim Lietuvon...: Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, poetas Jonas Strielkūnas gyvenime ir kūryboje*, sud. Stasys Lipskis, Vilnius: Žuvėdra, 2014, p. 38–39.

⁷⁴⁰ Kontekste paminėtina su Panevėžiu susijusi ir knygos rengimo eiga: „O „Raudonų šermukšnių“ istorija tokia. Sudėjau į krūvą, kaip ten man tada atrodė, nusiunčiau tuometiniam poezijos konsultantui V. Rudokui – netiko. Po kiek laiko į Panevėžį atvažiavo V. Šimkus, duok, sako, eilėraščių. Aš jam ir nusiunčiau du sąsiuvinius. Staiga gaunu V. Rudoko laišką: leidžiam tavo knygą. Taip man pačiam netikėtai ir išėjo „Raudoni šermukšniai“. Tiesa, prieš tai dar į seminarą buvo pakvieta, smarkiai ten mane „sumušė“ E. Matuzevičius, A. Jonynas ir kt. Pats kaltas – galėjau nuvežti ir geresnių eilėraščių. Be abejo, „kūrėjo“ ambicijas tai užgavo, net į redakcijas kiek laiko nesiunčiau.“ – „Nemėgstu būti poetu...“: su poetu Jonu Strielkūnu kalbėjosi Algė Žiemytė, *Moksleivis*, 1980, Nr. 1, p. 21.

⁷⁴¹ Marijus Šidlauskas, „Kas atimta ir kas duota“ [ivadas], in: Anastazija Kanoverskytė-Sučylienė, *Pilnas ilgesio gyvenimas*, Vilnius: Homo liber, 2015, p. 5–6.

⁷⁴² „Tėvynė“ Panevėžyje pradėjo eiti nuo 1962-ųjų pavasario.

⁷⁴³ Tiesa, Mezginaitės to meto dienoraščiuose ryški žema savivertė, o į būrelį ji atėjo tik paskatinta. 1965 m. liepos 1 d. įrašas: „Buvo pora žygių, kad tave užkariautų mūsų literatų būreliui“, – kalbėjo vakar Šukys. Žodžiai, glostantys savimeilę. Aišku, aš ateisiu į tą būrelį, bet siūlytis nenoriu.“ – Elena Mezginaitė, *Mano senas drauge* [III leid.], sud. V. Kukulas ir J. Strielkūnas, Panevėžys-Klaipėda: Eglės leidykla, 2020, p. 394.

⁷⁴⁴ Panevėžio regione populiarus konkursas pradėtas organizuoti 9-ojo dešimtmečio pradžioje (oficialiai jį organizavo Upytės eksperimentinis ūkis ir Panevėžio „Tėvynės“ redakcija). Pirmieji laureatai: E. Mezginaitė, Z. Lukošūtė, J. Mėdžius, V. Jancikevičius, B. Ribokas. Žr.: „Pentkasis „Lino žiedas“, *Panevėžio tiesa*, 1985 06 29.

Mezginaitės ir Sučylienės⁷⁴⁵ (su pastarąja Mezginaitę supažindinęs Strielkūnas⁷⁴⁶) butuose. Strielkūnas ir Kukulas rašė:

Dvidešimties su trupučiu metų Elena Mezginaitė iš Kupiškio persikėlė į Panevėžį ir greitai pritapo prie tuometinių miesto literatų, kurių neoficialios „sueigos“ iki išnaktų vykdavo J. Basanavičiaus gatvėje Anastazijos Sučylienės, vėliau ir pačios Elenos butuose. Vienas iš mūsų ją prisimena jau panevėžietę, dažnai besilankančią Kupiškyje, kur būdavo taip smagu nustebusio (ir stebinčio) miestelio gatvėmis drožti su Elena basomis iki kapinių. Linksma ir lyriška, valiūkiška ir dalykiškai narstanti bičiulių kūrinius, ji visada būdavo atvira, nuoširdi, nesistengianti kuo nors išsiskirti, bet nejučia tampanti tavo draugu ir visos draugijos siela. Vėliau išryškėjo ir Elenos organizaciniai sugebėjimai. Daugeliui ne vien to krašto kūrėjų teko dalyvauti „Lino žiedo“ šventėse Krekenavoje, kur prie seno malūno būdavo skelbiami Panevėžio ir aplinkinių rajonų jaunųjų poetų konkurso laureatai. Elena buvo nuolatinė jų globėja, ne vienam padėjusi ne tik pasirošti konkursui, bet ir išleisti pirmąją knygą. O kaip ji stengėsi, kad pasirodytų pomirtinis Zitos Lukošūtės poezijos rinkinys. Būdama visai nesavanaudiška, ji daug mažiau rūpinosi savo poezijos publikavimu respublikinėje spaudoje ar išleidimu knygomis⁷⁴⁷.

Į Panevėžį atvykusį Mezginaitę greitai tapo vietos literatūrinio gyvenimo centrine figūra. Antanas Stanevičius prisimena jos laiškus iš „Tėvynės“ redakcijos ir reiklų požiūrį į tekstus⁷⁴⁸, Romualda Merkienė – jos

⁷⁴⁵ Sučylienės grįžimas į Lietuvą po tremties buvo sudėtingas, ji ilgai sekta KGB, stebėta jos literatūrinė veikla. Poetė atsimena: „Genėjo, skaudžiai genėjo, išstumdami mane (partijos valia) iš literatų būrelio, kurio pirmininke keletą metų buvau, skaudžiai aptašė, izoliuodami nuo literatūros, atimdami bet kokią saviraiškos galimybę.“ – Anastazija Kanoverskytė-Sučylienė, *Pilnas ilgesio gyvenimas*, Vilnius: Homo liber, 2015, p. 165.

⁷⁴⁶ Iš Sučylienės laiško Mezginaitėi: „Atsimeni, kaip Tu, lydimą poeto Jono Strielkūno ir jo raginama, ryžaisi aplankyti dar nepažįstamą mane? [...] Panevėžio literatų mėgstamas ir lankomas butas tapo ir Tavuoju. Tu dar kūreisi kaimynystėje – Basanavičiaus gatvėje. Todėl susiglaudė du gyvenimai, ne visai panašūs, bet labai artimi, du butai, į kuriuos buvo galima užteiti bet kuriuo paros metu, kada panorėsi – išeiti. [...] Pusanatro kambario bute vietos užtekėdavo visiems. [...] Du butai – Algirdo ir Basanavičiaus gatvėse – buvo mūsų namai. Prisimeni, kaip tavo namuose dėliojome pirmąją Tavo knygą? Vasara buvo karšta. Gulime ant plikų, dar neapaugusių baldais kambario grindų, kvėpiančių švara ir drėgme, ir svarstom, kuriam eilėraščiui kokią vietą skirti.“ – Anastazija Kanoverskytė-Sučylienė, „Laiškas Elenai“, in: Elena Mezginaitė, *Mano senas drauge* [III leid.], sud. V. Kukulas ir J. Strielkūnas, Panevėžys-Klaipėda: Eglės leidykla, 2020, p. 426.

⁷⁴⁷ Jonas Strielkūnas, Valdemaras Kukulas, „Užgeso šviesulys“: in memoriam Elenai Mezginaitėi, *Literatūra ir menas*, 2005 02 18.

⁷⁴⁸ Žr. Antanas Stanevičius, „Teisi ir graži kaip gyvenimas“, in: Elena Mezginaitė: *Mano senas drauge* [III leid.], sud. V. Kukulas ir J. Strielkūnas, Panevėžys-Klaipėda: Eglės leidykla, 2020, p. 430.

vadovavimą aklyjų literatų grupei⁷⁴⁹, o Kukulas, vertindamas Mezginaitės literatūrinę ir organizacinę veiklą ir priskirdamas ją į „tyliųjų“ poetų gretas, akcentuoja problemišką periferijoje sovietmečiu gyvenusių rašytojų dalį⁷⁵⁰, menką galimybę būti pripažintiems ir vietos kritikų⁷⁵¹ reikšmę integruojantis į literatūros lauką: „kiekviena karta išsiaugina savo kritikus, kurie į savo teritoriją programiškai neįsileidžia „svetimų“, ir taip susidaro kultūrinės savimonės vakuumas, kuriame dingsta autentiški, talentingi kultūrinių paribių kūrėjai. Jei Panevėžys būtų turėjęs kažką panašaus į Klaipėdos literatūrologą M. Šidlauską, iš literatūros pakraščių arčiau centro būtų pasistūmėję ir E. Mezginaitė, ir B. Ribokas. Ir galbūt dar kas nors.“⁷⁵²

Dar viena aktyvi Panevėžio literatūrinio gyvenimo dalyvė – Ineza Juzefa Janonė⁷⁵³, dirbusi „Panevėžio tiesos“ redakcijoje, čia įkūrusi

⁷⁴⁹ „Ji vadovavo regėjamą praradusiems pradedantiesiems literatams. Jie patvirtina, kad be jos pagalbos tikrai šviesos nebūtų išvydusios Zenono Kavaliausko arba Janinos Pipirienės knygos. [...] Jos pataisymus, supažindinimus su eilėdaros principais literatai prisimena ir dabar. Ir ne tik tai. Ne vienam įsiminė Elenos padaršiniai, nuraminimas apkabinus, paglostymas.“ – Romualda Merkienė, „Mūsų Elena“, in: *Elena Mezginaitė: Mano senas drauge* [III leid.], sud. V. Kukulas ir J. Strielkūnas, Panevėžys-Klaipėda: Eglės leidykla, 2020, p. 427.

⁷⁵⁰ 1978-aisiais jauniems rašytojams skirtame Rašytojų sąjungos plenumo Mezginaitė taip samprotavo apie periferijos literatų situaciją: „Aš ilgą laiką gyvendama rajoniniuose miestuose pradėjau skirstyti rašančius ir ten gyvenančius žmones į dvi kategorijas. Vienus vadinu **parapijiniiais poetais** [paryškinta mano – SV], jie rašo seniai, rašo vienodai, juos ten vietoje myli, gerbia, kviečia ir jie visai neblogai apie save galvoja. Ir antra, rašančių žmonių, negalėdami bendrauti plačiau su tokiais pat žmonėmis, pradeda prarasti kritišką požiūrį į savo kūrybą ir pirmiausiai atsiranda chroniškas nepasitikėjimas savo jėgomis, kuris nelabai nuveda į gerą. [...] Savo nemažame ir nedideliame mieste, susibūrę į vieną vietą, pamatėme, kad mums kažko labai ir labai stinga. Gal todėl, kad per daug marga ir įvairi publika susirenka ir labai nevienodas rašančių lygis, ir priėjau išvados, kad būtina žiūrėti kas dedasi aplink mus [...]“ – Lietuvos rašytojų sąjungos plenumo „Jaunųjų rašytojų kūryba šiandieniniame literatūros procese“ stenograma, 1978 04 04: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 743, l. 104.

⁷⁵¹ Apskritai kritikų indėlis sovietmečiu literatūros lauke, institucinių darinių veikloje, dažnai pabrėžiamas memuaristikoje.

⁷⁵² Valdemaras Kukulas, „Elenos Mezginaitės fenomenas“, in: *Elena Mezginaitė: Mano senas drauge* [III leid.], sud. V. Kukulas ir J. Strielkūnas, Panevėžys-Klaipėda: Eglės leidykla, 2020, p. 405.

⁷⁵³ Janonė teigė nemananti, „kad moterys literatės sovietmečiu buvo nuvertinamos, gal daugiau iš giliai įsitvirtinusios inercijos suinteresuotųjų dėmesys pirmiausia nukrypavo į vyrus“ (iš asmeninio susirašinėjimo, 2019 12 21). Pasak jos, Alfredas Guščius parašė jos pirmajai knygai negatyvią recenziją po to, kai kūrybinėje stovykloje tarp jų įvyko ginčas (po tos recenzijos, Janonės teigimu, pasikeitė jos statusas jaunųjų rašytojų sekcijoje: „Man buvo atsukamos nugaros...“). Nors toks teiginys gali kelti įtarimą (galbūt tiesiog siekiama sukonstruoti „naudingą praeitį“), po daug metų, recenzuodamas Janonės knygą „Tandemas: bendraukim sielom, mylimasai“, Guščius prisipažino tuomet buvęs šališkas: „I. Janonė eksponuoja „Vagos“ leidyklos vidinių ir periodikoje išspausdintų recenzijų „išsklotinę“, nieko nenuslėpdama, nekoreguodama, nepabūgdama įdėti net tų atsiliepimų, kurie yra „kiaurai“ neigiami... Tarp jų – ir mano recenzija iš „Komjaunimo tiesos“.

literatūrinį priedą „Nevėžis“. Janonė prisimena, kad 8-tojo dešimtmečio pradžioje būta planų steigti Jaunųjų rašytojų sekciją, susilaukta Eugenijaus Matuzevičiaus palaikymo, tačiau planų realizuoti nepavykę⁷⁵⁴. Iš Janonės prisiminimų ryškėja ir įtampa tarp regionų ir centro: dalis vietos rašytojų nenorėdavo palaikyti ryšių su Vilniumi, nedalyvaudavo čia atvykstančių rašytojų renginiuose: „Kartais į Panevėžį užsukdavo poetai Algimantas Baltakis, Linas Valbasys, prozininkas Mykolas Sluckis, dramaturgas Kazys Saja, tuo tarpu šiame mieste gyvenantys rašytojai Romualdas Narečionis ir Petras Naraškevičius tokiuose susitikimuose nedalyvaudavo.“⁷⁵⁵

1983-ųjų spalio 14-ąją vykusiame Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkime Mezginaitė užsimena, kad „lapkričio mėnesį bus steigiama Panevėžio sekcija“⁷⁵⁶. Netrukus Panevėžyje apsilankė ir Rygos jaunųjų rašytojų studijos nariai⁷⁵⁷. Sekcija oficialiai veiklą pradėjo po lapkričio 24–25 dienomis Panevėžyje vykusio respublikos jaunųjų rašytojų seminaro, kuriame pradedančiuosius konsultavo poetai O. Baliukonytė, R. Graibus, A. Drilinga, M. Karčiauskas, M. Martinaitis, P. Raščius, J. Strielkūnas, J. Vaičiūnaitė, prozininkai V. Bubnys, R. Klimas, A. Zurba, literatūros kritikas R. Pakalniškis. Sekcijos valdybos pirmininku išrinktas rašytojas fantastas Kazys Paulauskas.

Iš vėlesnių sekcijos susirinkimų protokolų matyti, kad nors kartkartėmis ir kalbama apie profesionalumą ir reiklumą, dažniau pagrindiniu sekcijos akcentu tampa etiniai aspektai, nuoširdumas ir kolegiškumas, pavyzdžiui: 1984 m. ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo metu E. Vaičius palygina atmosferą Vilniaus sekcijoje (tuo metu ten vadovavo Daunys ir buvo stiprių literatų sambūris) su atmosfera čia ir akcentuoja, kad ji čia gerokai nuoširdesnė, o vilniečiams „galima pavydėti jaunesnio [narių] amžiaus“⁷⁵⁸;

Tuomet atkreipiau dėmesį tik į „Veido“ apsakymų tematikos kameriškumą ir pilietiškesnės pozicijos stygių, palikęs nuošaly debutantės meninį mąstymą, besiformuojančio stiliaus branduolį (ką padarė kiti rašiusieji: Juozas Baltušis, Jonas Mikelinskas, Raimondas Kašauskas, Aleksandras Krasnovas). Beje, apibendrinimus dariau tik pagal poros apsakymų sukeltą įspūdį – tokia kritika ir tuomet, ir dabar vadintina šališka.“ – Alfredas Guščius, „Svarbiausia giedoti savo giesmę“, *Literatūra ir menas*, 2012 09 07.

⁷⁵⁴ Žr. Ineza Juzefa Janonė, *Tandemas: bendraukim sielom, mylimasai*, Vilnius: Versus aureus“, 2012, p. 35.

⁷⁵⁵ *Ibid.*, p. 31.

⁷⁵⁶ Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos ataskaitinio susirinkimo protokolai, 1983 10 14: LLMA, F. 34, ap. 1., b. 891, l. 6.

⁷⁵⁷ 1983 m. spalio pabaigoje Panevėžyje ir Vilniuje viešėjo Rygos jaunųjų rašytojų studijos nariai I. Zanderė, K. Elsbergas, H. M. Majeuskis, M. Melgalvas.

⁷⁵⁸ Panevėžio jaunųjų rašytojų sekcijos ataskaitinio rinkiminio susirinkimo protokolai, 1984: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 904, l. 3.

panašiai kalbėjo ir V. Račkaitis: „[t]urėtume būti tolerantiškesni ir geranoriškesni vieni kitiems. Nes, ką duoda, sakykime, parengtos knygos visiškas suniekinimas?“⁷⁵⁹. Kuklus kūrybinis produktyvumas pabrėžiamas ir Paulausko, kaip pirmininko, ataskaitoje, tačiau išskiriami kiti narių nuveikti darbai:

Prozos derlius metų bėgyje nebuvo toks gausus, koks galėjo būti. Tą patį reikėtų pasakyti ir apie poeziją. Kažin ar galima kuo nors pateisinti kai kurių narių tokį neveiklumą, kai pati mūsų sekcija, kitų jaunųjų rašytojų sekcijų fone nėra paskutinė pagal nuveiktus darbus. Jeigu teisingai pavyko suvesti visą buhalteriją, viso turime išleidę 16 originalių knygų ir išvertę iš užsienio ir TSRS tautų kalbų – 17 knygų. O kur dar ištisi pluoštai prozos ir poezijos respublikinėje ir vietinėje spaudoje? Bet visa tai – galima sakyti – istoriniai duomenys: iš tų laikų, kai mes dar nebuvo sekcijoje. O ką nuveikėme per šiuos metus? [...] Vertėjo darbą aktyviai dirba ir P. Gasiulis, baigęs versti Džeimso Džoisio apsakymų rinkinį „Dubliniečiai“. [...] Manome, kad Džoisio vertimas bus pastebimas įvykis respublikos literatūriniame gyvenime. [...] Buvo praveisti šeši sekcijos susirinkimai, kuriuose sprendėme organizacinius klausimus ir aptarėme trijų autorių – Lukšos, Paulausko ir Riboko kūrybą. Įsteigėme du konkursus: prozininkams „Panevėžio Tiesoje“ ir poetams – Pasvalio rajono laikraštyje. Sutartis pasirašė sekcijos valdybos pirmininkas su Elektrotechnikos gamyklos direktoriumi ir Pasvalio rajono „Draugystės“ kolūkio pirmininku.“⁷⁶⁰

1987 m. rugsėjo 10–13 d. Panevėžyje įvyko respublikinis jaunimo kūrybos festivalis, kuriame, be jaunųjų fotografų, kompozitorių, teatralų, dailininkų, dalyvavo ir pradedantieji rašytojai⁷⁶¹. Tais pačiais metais oficialiai veiklą nutraukė ir epizodiškai gyvavusi Panevėžio jaunųjų sekcija. Tiksliau, ne „nutraukė“, o persivadino „Aukštaitijos literatūriniu susivienijimu“. Galima teigti, kad pavadinimo keitimą nulėmė sekcijos narių amžiaus vidurkis. 1986-aisiais sekcijos ataskaitiniame susirinkime lankęsis Strielkūnas – kaip Rašytojų sąjungos atstovas – pabrėžė, kad tokios sekcijos turi vienyti „tik iš tiesų jaunos – ligi 35 metų – literatus. Deja, tokių panevėžiečių gretose – tik keletas. O kitiems siūloma jungtis į literatūrinius susivienijimus“⁷⁶². Taigi, sulaukę centro spaudimo, sekcijos nariai netruko paskelbti, kad jau nesivadina „jaunaisiais rašytojais“⁷⁶³, o „naujas“

⁷⁵⁹ *Ibid.*

⁷⁶⁰ *Ibid.*, l. 8–11.

⁷⁶¹ Žr. „Jaunimas ar kūryba“, *Tarybinis studentas*, 1987 09 25.

⁷⁶² Elena Mezginaitė, „Literatūrinės veiklos vagos, derlius ir abejonės“, *Tėvynė* [Panevėžio], 1986 12 20.

⁷⁶³ Žr. Elena Mezginaitė, „Aukštaitijos literatūrinio susivienijimo šių metų veiklos planai“, *Tėvynė*, 1987 01 31.

susivienijimas tęsė tą pačią – buvusios sekcijos – veiklą. Toks pokytis gana simptomiškas ir liudijantis, jog siekis regione kurti jaunuosius telkiantį ir į „didžiąją literatūrą“ vedantį darinį prasilenkė su realiomis galimybėmis.

3.5.3. „Ar neužtenka, kad mus skalpuoja gedos ir skripkos“: bendrabūvis kaip svarbiausias literatūrinio gyvenimo periferijoje dėmuo

Jaunųjų rašytojų sekcijos Šiauliuose ir Panevėžyje veikė trumpai, joms plėtotis stigo didesnio konkurencingų rašytojų būrio, ypač – kad ir kaip paradoksaliai skambėtų – į literatūrinę kūrybą orientuoto (ir tokių darinių veikloje dalyvauti norinčio) jaunimo. Palyginus su didžiais miestais, kur institucijų veikmę lėmė daug skirtingų faktorių, čia viskas buvo kiek paprasčiau: įsitvirtinusios / atsikrausčiusios iniciatyvesnės asmenybės formavo literatūrinio gyvenimo pamatus.

Nors sistema ir siekė įtraukti Šiaulių ir Panevėžio jaunuosius literatus į bendrą institucinį tinklą (inicijuoti vizitai iš centro, peržiūrėtos ataskaitos, veiklos svarstytos posėdžiuose ir t. t.), tokia „literatūrinė biurokratija“ dažniau buvo atsaini ir formali, nelemianti ryškesnių, ilgalaikių pokyčių. Kita vertus, svarstyтина, kiek arčiau centro buvusiems rašytojams iš tiesų galėjo rūpėti tokia situacija (paprastai tarient, nestigo ir kitų rūpesčių).

Neambicingus dalies tokių darinių dalyvių literatūrinius lūkesčius iliustruoja Šiaulių Jaunųjų rašytojų sekcijos narės J. Gabriūnaitės ištarmė sekcijos ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo (1985 02 01) metu: „Kai sekcija buvo įsteigta, mes visi labai daug iš jos tikėjomės. Turėjome gražių norų – bendrauti, kalbėtis apie literatūrą, apie kūrybą. / Pamažu į sekciją atėjo būrelis jaunų žmonių. Deja, su jais sunku rasti bendrą kalbą... / Brangieji, norisi paklausti, kieno jėgomis ši sekcija buvo sukurta? Kokią teisę jūs turite mus kritikuoti už neveiklumą? [...] Ar neužtenka mums, kad mus Gedos ir Skripkos „skalpuoja“, kodėl mes dar turime kritikuoti vieni kitus...“⁷⁶⁴

Todėl apibendrinant Šiaulių ir Panevėžio Jaunųjų rašytojų sekcijų, o ir apskritai rajoninių literatų būrelių gyvenimą, galima teigti, kad nemenkai daliai jų dalyvių (kitų – ambicingesnių – nenaudai) svarbiausiu narystės dėmeniu buvo tiesiog pats buvimo kartu jausmas – bendrabūvis, o ne literatūrinio lavinimosi siekis.

Nusistovėjusio *nomos* permainų nesiekiančių narių turimas simbolinis kapitalas veikiau galiojo ribotoje, aplinkinėje teritorijoje, tačiau juo

⁷⁶⁴ Šiaulių jaunųjų rašytojų sekcijos ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo protokolas, 1985 02 01: LLMA, F. 34, ap. 1, b. 937, l. 8–9.

pasiremdami („Negalvokit, kad skaitytojai nebelaukia S. Bulzgio, J. Sabaliausko, V. Budrienės, J. Gabriūnaitės kūrybos. Pažįstu žmonių, kurie mūsų kūrybą išsikerpa, sega aplankus.“⁷⁶⁵), jie bandė reprezentuoti save kaip rašytojus. Vis dėlto tokia veikla traktuotina ne kaip dalyvavimas platesniame literatūros lauke, o kaip bandymas susikurti nedidelę salelę ar rezervatą, kuriame galima būtų saugiai atsitverti nuo konkurencingo, „kriškaitai nusiteikusių“, „skalpuojančio“ lauko centro.

⁷⁶⁵ *Ibid.*, l. 9.

IŠVADOS

Sovietmečio Lietuvoje kurtas institucinis jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklas, kuriame svarbią vietą užėmė pradedančiuosius kūrėjus telkę instituciniai dariniai. Formalią, oficialią šio tinklo organizavimo logiką galima apibrėžti taip: mokyklose (literatų būreliuose ir moksleivių konkursuose), prie laikraščių redakcijų, sekcijose – telkta jaunųjų rašytojų bendruomenė. Stalininmečiu ji pradėta ugdyti pagal socrealistines nuostatas, mokyta šlovinti (būsimuosius) Komunizmo laimėjimus ir naująjį „tikėjimą“ (kiek įmanu vengiant plokščių siužetinių schemų) perteikti savo tekstuose. Šiose mokymo pratybose pirmaisiais auklėtojai tapo vyresnieji: lojalumo režimui gestus jau parodę rašytojai, literatūros konsultantai, redaktoriai, o netrukus – truputį kultūriškai ir „idėjiškai“ prakutę – tinklo hierarchijoje kilo ir patys jaunieji, užimdami vis reikšmingesnes pozicijas. Kadangi tinklas buvo grįstas lauko dalyvių tarpusavio ryšiais (bendravimu, literatūriniu bendradarbiavimu, įvairiomis jaunimo stovyklomis, išvykomis į Maskvą, kur gyvai susipažįstama su platesnio SSRS literatūros lauko dalyviais), rašytojų susisaistymas, paremtas mažesniais ar didesniais įsipareigojimais (aktyviai dalyvauti viešajame literatūriniame gyvenime, laikytis nusistatytų planų, rengti ataskaitas), turėjo užtikrinti tinklo tęstinumą, o individualūs narių „paklydimai“ buvo greitai išsprendžiami sankcijomis, KGB spaudimu ar / ir išstūmimu iš lauko centro (pavyzdžiui, neleidžiant susirasti darbo ir gyvenamosios vietos Vilniuje). Sutelktoji pradedančiųjų „armija“ turėjo padėti įskiepyti visuomenei ideologija grįstas vertybes, taip užtikrindama didesnę pakantumą naujai tvarkai ir lojalumą partijai, o mainais įgydama privilegijų ir galimybių kopti literatūros lauko hierarchijoje.

Vis dėlto reali praktika nebuvo tokia sklandi kaip planuota. Pokario metais suformuotas institucinis jaunųjų ugdymo(si) tinklas ėmė strigti ir aižėti, kilo didelė skundų dėl vyresnių rašytojų nedėmesingumo, institucinių darinių ir jų narių neveiklumo, įtampų tarp skirtingų jaunųjų laikysenų ir elgsenos banga. Tinklo veikla strigo dėl kelių priežasčių: 1) dalies rašytojų vengimo dalyvauti sovietizuotame literatūros lauke, tvyrojusių rezistencinių nuotaikų, pasyvumo ir abejingumo; 2) oficialios jauniesiems „auklėti“ skirtos direktyvos ir jų mastai prasilenkė su realiomis galimybėmis (ypač regionuose, kur ėmė stigti ryškesnių asmenybių), o tinkle reikšmingesnes pozicijas užėmė lauko dalyviai – būrelių, sekcijų vadovai, redaktoriai, literatūros konsultantai – ne visada pasižymėjo organizaciniais, komunikaciniais ir administraciniais gabumais, nesilaikė užsibrėžtų planų,

tad dalies institucinių darinių gyvenimas buvo vangus ir epizodiškas, o Šiauliuose ir Panevėžyje jaunųjų rašytojų sekcijos oficialų (prie LTSR Rašytojų sąjungos veikiančio) darinio statusą įgijo ir keletą metų veikė tik 9-uosiu dešimtmečiu; 3) sovietmečio laikotarpiu ir jaunimo nuotaikų kaitos, kai totalitariniams režimams būdingą *fabriko tvarką* (Kmita) ir literatūros lauko patologišką būklę (vartojant Bourdieu sąvoką – *aparata*) atšilimo metu ėmė keisti jau kiek laisvesnės dalyvavimo lauke sąlygos (sykiu ir adaptuotasi, išmokta *žaisti žaidimą*). Kadangi tinklas saistė konkrečius individus, todėl kontrolė negalėjo būti absoliuti ir iš anksto numatyti (juolab determinuoti) lauko procesų: jaunieji rašytojai, kritikai ir kiti lauko dalyviai į institucinius darinius ateidavo su jau susiformavusiu asmeniniu *habitus* ir galėjo priimti sprendimus, nebūtinai atitinkančius oficialius reikalavimus, o kartais net jiems prieštaraujančius.

Nors ir siekta, kad instituciniai dariniai bendradarbiautų tarpusavyje (rengtų bendrus vakarus, mainytųsi veiklą ir kūrybą pristatančiomis publikacijomis, keliautų vieni pas kitus ir kt.), tačiau tarp jų tvyrojo hierarchija, kurios centre buvo Vilnius ir čia veikę Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija, Vilniaus valstybinio universiteto literatų būrelis. Sekcija šioje hierarchijoje vertinta kiek aukščiau: iš jos jaunas rašytojas lengviau galėjo tapti LTSR Rašytojų sąjungos nariu, o dalyvavimas sekcijoje suteikė daugiau privilegijų (komandiruočių, pašalpos, galimybę pretenduoti į butą) nei šiuo požiūriu toliau nuo „Litfondo“ buvęs universitetinis būrelis.

Turėjusi rengti mases „auklėjančių“ rašytojų kariuomenę, ilgainiui, besikeičiant lauko sąlygoms, **Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija** ėmė tolti nuo pirminių tikslų, kurie tapo labiau fasadiniais, vis daugiau dėmesio imta skirti diskusijoms apie literatūros estetiką, kritiką, žanrus, kartas ir kitus nuo politinio lauko dėmens nutolusius klausimus. Būtent šios diskusijos, o ypač aštresni, atviresni pasisakymai jų metu laikytina vienu reikšmingiausių sekcijos – ir apskritai institucinių darinių – gyvavimo dėmenų.

Narystė sekcijoje padėjo kaupti simbolinį, socialinį ir kultūrinį kapitalą, taip pat – legitimizuoti rašytojo statusą (jaustis rašytoju, drąsiau lankytis literatūriniuose susibūrimuose, kavinėse). Vilniaus sekcijos nariai neretai turėdavo galimybę apsilankyti ir vyresniųjų rašytojų – poezijos, prozos, kritikos – sekcijose, artimiau bendrauti su literatūriniais konsultantais. Sekcija aktyviai bendravo su kitų respublikų jaunaisiais rašytojais, ypač latviais, estais. Išlikęs ryšių su Rygos jaunaisiais liudijimas – devintuoju dešimtmečiu pasirodžiusios dešimties lietuvių ir dešimties latvių poezijos vertimų rinktinės. Vis dėl to, kaip ir kituose instituciniuose dariniuose, sekcijoje vieni rinkosi būti aktyviais dalyviais (pvz.,

D. Kalinauskaitė, A. Valionis), kiti – pasyvesniais stebėtojais / formaliais priklausytiniais (pvz., R. Skučaitė, H. A. Čigriejus).

Kitas rašytojų integravimuisi į sovietmečio literatūros lauką didelę reikšmę daręs institucinis darinys – **Vilniaus universiteto literatų būrelis**, užėmęs tarpinę poziciją tarp mokyklinių ar prie redakcijų veikusių pradedančiųjų rašytojų būrelių ir jaunųjų sekcijos. Nors taip pat veikęs prie institucijos, tačiau už sekciją jis buvo mažiau formalizuota kūrybinė erdvė. Būrelio veiklą galima sąlygiškai skirti pagal trijų ilgiausiai vadovo pozicijoje buvusių universiteto dėstytojų – Adolfo Sprindžio, Elenos Bukelienės, Marcelijaus Martinaičio – laikotarpius. Daugelis aktyvesnių būrelio narių vėliau tapo ir Vilniaus jaunųjų sekcijos nariais (universiteto studentų stojant į sekciją dažnai klausta, ar priklausė būreliui). Būrelis, lyginant su sekcija, daugiau romantizuojamas rašytojų atsiminimuose. Prisiminimuose ir pokalbiuose neretai paminima, kad būrelyje buvo gajus skeptiškesnis požiūris į rašančių moterų kūrybą.

Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos vaidmuo lauke – labiau nei institucinių darinių Vilniuje – svyravo ir keitėsi. Nors sekcija įkurta dar 1946-aisiais, tačiau ryškesnė jos veikla prasidėjo tik septintojo dešimtmečio viduryje – iki tol sovietų sutechnokratintame mieste trūko ryškesnių jaunų autorių. Vienas tokių – Icchokas Meras – 1954-aisias įkūrė **Kauno politechnikos universiteto literatų būrelį**, kurį 1964-aisiais – pasirėmęs Mero legenda – atgaivino Vytautas Martinkus su bendrakursiais. Būtent jie 1966-aisiais reformavo ir Kauno jaunųjų sekciją, už narystės borto palikdami silpnesnius literatus. Atnaujinta sekcija veiklą siejo su 1967-aisiais pradėjusiu eiti „Nemunu“, o vėliau – su nuo 1971-ųjų Kaune įkurtu (jau buvusių sekcijos narių pagrindu) Rašytojų sąjungos Kauno skyriumi. 8–9-uoju dešimtmečiais Kaune aktyviau veikė ir **Kauno vakarinio fakulteto literatų būrelis**. 1986-aisiais sukurti sekcijos narystę liudijantys pažymėjimai, tačiau veikla ėmė laisvėti, kol visai nutrūko. Pridurtina, kad Kauno sekcija buvo palanki terpė puoselėti bohemiškesnę atmosferą, o sykiu ir kurti rašytojo bohemiščio įvaizdį (Baltuškevičius, Patackas, Navakas). Vis dėlto dalis sekcijos narių buvo linkę labiau atsiriboti nuo centro Vilniuje, kurti uždaresnį, savipakankamesnį darinį, o tai menkino jos reikšmę bendrame instituciniame tinkle.

Nors **Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcija** buvo įsteigta 1952-aisiais, tačiau ji veikė trumpai, o literatūrinis jaunųjų gyvenimas čia suintensyvėjo tik nuo 1971-ųjų, Klaipėdoje atsidarius Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto filialui ir jame susibūrus literatams, kurių ilgamečiu vadovu vėliau tapo Aleksandras Žalys. Tais pačiais metais čia atkurta sekcija (atkūrimą skatino ir nuo 1968-ųjų ėjęs „Tarybinės Klaipėdos“ literatūrinis priedas

„Gintaro lašai“), kurios nariais buvo ir Romualdas Granauskas, Povilas Dirgėla, Stasys Jonauskas ir Rimantas Černiauskas, tapęs vienu aktyviausių dalyvių. Iki 1985-ųjų, kai Klaipėdoje įkurtas Rašytojų sąjungos skyrius, sekcija buvo pagrindine oficiali literatų telkimosi Klaipėdoje vieta.

Sistemiškai kurtame instituciniame tinkle **Šiaulių ir Panevėžio jaunųjų rašytojų sekcijos** taip pat turėjo užimti reikšmingą vietą, tačiau tyrimas parodė, jog jos veikė epizodiškai, ryškesnio vaidmens sovietmečio lietuvių literatūros lauke neatliko ir gali būti įdomūs kaip atokiau vykusio literatūrinio gyvenimo – literatūrinės periferijos, lauko paribių – variantai. Didesnei daliai tokių darinių dalyvių svarbiau buvo socializacija ir bendrabūvis, o ne kova dėl vietos platesnėje sovietmečio literatūros lauko hierarchijoje.

Kadangi instituciniuose dariniuose dalyvavo įvairaus kūrybinio braižo, gebėjimų, laikysenų, amžiaus, pažiūrų literatai, todėl būrelių ir sekcijų viduje taip pat vykdavo grupavimasis į mažesnius draugų ratelius, klostėsi tarpusavio santykiai, formavosi narių aktyvas, tapdavęs darinio centru – inicijuodavęs pagrindines veiklas (susirinkimus, literatūrinius vakarus, išvykas ir kt.) ir turėjęs didesnę galią vertindamas kitų dalyvių kūrybą, o per ją iš dalies ir vietą literatūros lauke. Dalyviai ilgainiui atsirinkdavo, kieno nuomone verta domėtis ir kliautis, ką laikyti „saviškiu“, o į ką žiūrėti įtariau ar net ignoruoti. Tokį pasiskirstymą lėmė ne tik skirtingos laikysenos ar kūrybinis braižas, bet ir skirtingi *habitus*, kai panašias dispozicijas turintieji buvo linkę labiau palaikyti tarpusavio ryšius. Instituciniuose dariniuose užsimezgę ryšiai neretai plėtoti ir iš jų išėjus, kai kurios čia susiformavusios literatų grupės neišblėsusią bendrystę vėliau paliudijo almanachais („Sietynas“, „Keturi vėjai“), kitomis kultūrinėmis ir literatūrinėmis iniciatyvomis.

Institucinių darinių dalyvius galima sąlygiškai skirti į du simbolinius tipus: *sėsliuosius-konservatyviusius* (ortodoksijos šalininkus, palaikiusius įsteigtą tvarką) ir *reikliusius* (heterodoksijos šalininkus, siekusius permainų). Pirmieji instituciniuose dariniuose dalyvavo tikėdamiesi pozityvių socializacijos dividendų ir emocinio komforto (didesnė tokių dalis buvo regionuose), antrieji bandė į veiklą žiūrėti plačiau ir kritiškiau, skatino neapsiriboti mažame ratelyje galiojusia lokalia hierarchija.

Svarbų vaidmenį institucinių darinių viduje atliko ne tik vadovai ir pirmininkai, bet ir jaunieji literatūros kritikai (kaip specifinė narių grupė). Kritikai, kurių paprastai nebūdavę daug, o neretai netgi trūkdavę, ne tik kruopščiau analizuodavo kitų dalyvių kūrybą, bet ir skaitydavo platesnio pobūdžio pranešimus, konkrečiu aspektu apžvelgdavo knygas, publikacijas, praturtindavo diskusijas. Kritikų buvimas jaunųjų sekcijose skatino jos

dalyvius aktyviau įsitraukti į veiklą, nekantriau laukti būsimų susirinkimų ir diskusijų. Viena instituciniame darinyje aktyviau pradėjusio reikštis ir daugiau simbolinio kapitalo sukaupusio kritiko nuomonė būdavo laukiama ir kitur (pavyzdžiui, Vidmantas Valiušaitis pakviečiamas į VVU būrelio stovyklą Pučkoriuose).

Ir lauko centre, ir ypač regionuose buvo svarbūs autoritetai, ryškios asmenybės, kūrūsios vietos literatūrinio gyvenimo veidą (pavyzdžiui, Elena Mezginaitė Panevėžyje, mokytojas Jonas Brindza Palangoje). Svarbu pridurti, kad per susitikimus su leidinių redakcijomis, įvairius konkursus ir jaunimo stovyklas sutikti žmonės galėjo daryti didelę įtaką literatūrinei biografijai ir padėti legitimuoti savo kaip (jaunojo) rašytojo statusą. Šiuo požiūriu išskirtinas Elenos Bukelienės vaidmuo – raginimai studijuoti Vilniaus universitete, dalyvauti būrelio veikloje.

Rengiant pokalbius ne tik su literatūros lauke įsitvirtinusiems, bet ir iš jo pasitraukusiems rašytojais, išryškėjo sudėtingos, neretai komplikotos, asmeninės istorijos, palikusios pėdsaką pašnekovų sąmonėje, taip pat konkretesni aspektai, darę įtaką jų apsisprendimui (ne)dalyvauti literatūros lauke, pavyzdžiui: žema savivertė, perdėtas reiklumas sau („būti geriausiu“ arba išvis nedalyvauti); skeptiškas artimųjų požiūris į kūrybą; prasidėjęs šeimyninis gyvenimas (vaiko gimimas); persikėlimas gyventi į atokesnį Lietuvos regioną; pakitę prioritetai ir sumažėjęs („jaunatviškas“) literatūrinės kūrybos sureikšminimas – dingęs tikėjimas literatūros lauko prasmingumu – *illusio*. Tokį (ne)suinteresuotumą reguliavo ir patirtys instituciniuose dariniuose, juose užimtos pozicijos raida.

Apibendrinant galima teigti, jog nors į sovietmečiu veikusių institucinius darinius – ypač jaunųjų rašytojų sekcijas – paprastai žiūrima gana skeptiškai, dvejojant jų reikšme lietuvių literatūros istorijoje (įprastiau romantizuoti bohema, neformalias grupes), tačiau disertacija atskleidė, kad tokie dariniai buvo reikšmingi rašytojams inicijuojantis, ateinant į literatūros lauką, ne tik kopiant literatūrinės hierarchijos laiptais ar legitimizuojant rašytojo statusą, bet ir ugdant kūrybinius, kritinius gebėjimus, lavinant *žaidimo jausmą*, mezgant ryšius ir dalijantis į mažesnius draugų, bendraminčių ratelius.

PRIEDAI

Priedų sąrašas:

- Interviu su Leonardu Gutausku, 2018 08 31
- Interviu su Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku, 2019 06 19
- Interviu su Arvydu Valioniu, 2019 08 29
- Interviu su Donaldu Kajoku, 2019 09 04
- Interviu su Algimantu Mikuta, 2019 10 11
- Interviu su Virginijumi Gasiliūnu, 2019 12 16
- Interviu su Vidu Morkūnu, 2019 12 30
- Interviu su Gediminu Jankumi ir Edvinu Janušaičiu, 2019 10 04
- Interviu su Janina Riškute, 2019 12 18
- Interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09
- Interviu su Vytautu Martinkumi, 2020 02 09
- Interviu su Neringa Prancevičiūte-Lūžiene, 2020 03 12
- Interviu su Vidmantu Valiušaičiu⁷⁶⁶, 2020 05 04

⁷⁶⁶ Visi pokalbiai, išskyrus šį, kuris (dėl karantino *force majeure*) parengtas susirašinėjant el. paštu, vyko gyvai.

Irašytas: 2018 08 31⁷⁶⁷

Atlikimo vieta: informanto namai, Vilnius

Kai skambinau telefonu, minėjote, kad intensyviai rengiate darbus jubiliejinei parodai, artėjančio 80-mečio proga. Tai ir pradėti norėčiau klausdamas, kaip sekasi ruoštis? Ar jaučiate įtampą, spaudimą, esą dabar „Gutauskas privalo parodyti tai, ką sukūrė geriausia“?

Na, matot, buvo įvairiausių mano kūrybos periodų... Bet nutariau parengti sakralinę parodą. Atsibodo šitas aklas lindimas į Niujorko menininkų išangę. Nukeliavau atgal. Ne į priekį, bet atgal. Taigi ir mano abrozdai bus... tikinčio žmogaus abrozdai. Sakau, gal kas išbrauks bent porą nuodėmių? Nesgi per gyvenimą susikaupė šis tas. Tai tokia ir bus paroda. Dar reikia įrėmint, sūnus padės eksponuoti, Rotušėj labai aukštos lubos... Vargo bus. Gerai tik, kad vyks visą mėnesį. Jeigu būtų davę tik kokias dvi savaites, tikrai nebūčiau daręs.

Kada paroda atidaroma? Kiek darbų eksponuosite?

Gruodžio pradžioje, tęsis iki Naujų metų. Bus beveik šimtas darbų. Taip pat galvoju sudėti knygų viršelių faksimiles. Nes užsimiršta, atrodo, kad žmogus parašė dvi knygas ir tris vaikiškas...

Ar sunku rinktis, kokius darbus rodyti, o ką galbūt atidėti archyvams?

Renkuosi pagal koloritą. Va, mano ankstyvasis darbas, peleninis [rodo paveikslą – *SV*]. Apsisuko ratas, ir vėl pelenais maliavoju, tai pasirinkti nebuvo sunku. Juk ir aš blūdijau truputį – neatsilikt, neatsilikt, neatsilikt... O vis tiek iš paskos bėgam liežuvių iškišę!.. Kai viskas išsikabins ant sienų, kai viską gražiai sukomponuosiu, tai ir bus. Va, tokį vieną parodysiu jau beveik visai nežemišką. Ne kokios nežemiškos kokybės, bet kolorito [ištraukia paveikslą, rodo – *SV*]. Čia labai nelengva padaryt. Tai nereiškia sudėti dažus: mėlyną, raudoną, žalią, geltoną... yra ir šiltų, ir šaltų tonų, nenusižengta tapybos principams, bet tik va toks koloritas. Taip pat padariau nemažai votų. Na, ir mamų, kaip aš vadinu, nemažai bus.

Bemaž populiariausias ir, spėju, labiausiai erzinantis žurnalistų Jums užduodamas klausimas: ką vertinate labiau – dailę ar literatūrą. Norėčiau klausti kiek kitaip: apie veikimą dviejuose meno laukuose; apie dvigubo menininko amplua, ilgainiui tampantį etikete, kurią ima klijuoti ir visuomenė,

⁷⁶⁷ Pokalbis publikuotas žurnale „Metai“ (2018, Nr. 11).

ir meno kritikai. Ar nebuvo Jums ši etiketė, toks dvilypio kūrėjo „statusas“ įkylrėjęs? Ar siekėte jo vengti?

Vengiau, kaipgi nevengsi... nors nieko čia negaliu pasakyti, žmonėms taip atrodo, ir viskas. Rašydamas joku būdu nemaštau vaizdais. Pirmiausia man yra kalba, o jeigu ji nupiešia tapybišką vaizdą, tai kuo aš kaltas?.. Kai Klaude'ui Simonui, kuris parašė „Flandrijos kelią“, teikė premiją, nepabijojo pasakyti, kad jis ir rašytojas, ir dailininkas. Nieko čia baisaus nėra. Vienas menas truputėlį prideda kitam, ir atvirkščiai.

O kad mano tapyboj būtų daug tos poezijos, tai... Yra tapytojų, kurių darbuose iš tikrųjų labai daug poezijos, literatūros. Pas mane nėra daug... Tik amžninieji siužetai, kurie nesikeičia jau porą tūkstančių metų.

Turite galvoje biblinius siužetus?

Taip... Manau, žodžiai „naujas“, „įdomus“ visai netinka tapybai. Gali būti „gilus“. Na, „savitas“ kartais irgi gali būti, bet geriausia – „gilus“, „sąžiningas“. Sako: „Naujas, šito dar nebuvo!“ Na ir kas iš to, kad nebuvo? Egipte iškasa keturių tūkstančių metų senumo bronzinę skulptūrėlę ir... moderniausias menas! O dabar tie senieji vizualieji menai, kurie nukeliavo į teatrą, kiną, fotografiją, tai žinot... Paveikslai yra sustingęs daiktas: nutapei, ir amen. Kaip, pavyzdžiui, Fra Angelico paveiksle pakėlė kardą Krikštytojui galvą kirsti, tai taip ir liko šimtus metų. O šiandien nori daryti meną, kuris iliustruotų ir keistųsi. Aš nenoriu keistis, šiuo požiūriu einu prieš srovę, prieš dabarties madas. Ir gėli man kalbėt ką nori: kad čia pasenę, sena... Tegu tokį koloritą, kad darbas švytėtų iš vidaus, numaliavoja, va tada ir pakalbėsim.

Aš, tapydamas naują darbą, noriu nutapyti seną. Kad jis įkristų į tą amžiną laiką, o nekabėtų čia prieš akis kaip kokia mimikrija.

Kritikai neretai Jums priskirdavo nuošalesnio, vienišo kūrėjo laikyseną. Antanas Andrijauskas skambiai pasakė: L. Gutauskas – „didysis mūsų meno pasaulio atsiskyrėlis“⁷⁶⁸. Štai ir ši Jūsų eilėraščio eilutė tarsi iliustruoja laikyseną meno lauke: „Aš būtų atsiskyrėlio renkuos. / Nes tik vienvatvė saugos ir paguos“⁷⁶⁹. Tik ar vienišiaus kelias – jeigu sutiktumėte, kad tokiu jį galima vadinti, – pasirinktas sąmoningai? Kiek tai lėmė anuometinė aplinka, kiek Jūsų asmenybė, charakterio bruožai?

⁷⁶⁸ Antanas Andrijauskas, „Leonardo Gutausko ištikimybė tradicijai“, *Logos*, 2007, Nr. 52, p. 102.

⁷⁶⁹ Iš Gutausko eilėrašcio „Aš būtų atsiskyrėlio renkuos...“, Leonardas Gutauskas, *Popierinė dėžutė*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998, p. 37.

Jeigu kas ir lėmė, tai tik prigimtis. Turbūt skaitėt „Vilko dantų karolius“, tai ten viskas parašyta. Nuo vaikystės buvo bažnyčia, Kryžiaus kelias... tėvas Sibire, mama mieste... Įpratau būti vienas, ir man labai gerai. Dabar jau net nebesiunčia pakvietimų į Rašytojų klubą ar kur kitur susitikti su skaitytojais, nes jiems jau, matyt, atsibodo – aš niekur neinu. Buvau tik kelis kartus nuvažiavęs, kai premijas įteikinėjo. Bet... visą gyvenimą žuvavau, tapiau vienas. Vienas upelio krantais.

Vienatvė ir tylą beveik tas pats. Tylus mano menas, ir taip tegul bus.

Ne sykį teigėte esąs ne visai priimtas į dailės lauką, pavyzdžiui, 2001-aisiais sakėte: „Po vienos mano parodos, už kurią 1998 m. gavau Vyriausybės meno premiją, dailės žurnale nebuvo net žinutės, kad Gutauskas gavo tokį apdovanojimą. Nors mano „abrozdai“ tuomet buvo eksponuojami net penkiose galerijos „Vartai“ salėse. Buvo rodomi „abrozdai“, sukurti nuo pat 1960 m. Ir visi, kas buvo atėję, sakė, kad tai geriausia tų metų paroda. Kai anais „čėsais“, 1981-aisiais, gavau Valstybinę premiją, tai vėlgi buvo premija ne už tapybą, o už eilėraščius. O Dailininkų sąjunga tuo metu netruko „pasisavinti“ apdovanojimo – visur rašydavo, kad dailininkas Gutauskas gavęs Valstybinę premiją. Betgi ne Dailininkų sąjunga man ją davė“⁷⁷⁰. Kaip manote, kokios buvo to priežastys? Kokie buvo Jūsų santykiai su kitais dailininkais?

Komplikuoti santykiai... Draugai nuo jaunų dienų – Antanas Martinaitis, Ričardas Vaitiekūnas, Arvydas Šaltenis, Petras Repšys... – nekvestionavo, ar aš dailininkas, netgi sakydavo, kad ankstyvieji mano darbai ir jiems atvėrė akis. O ta oficialioji Dailininkų sąjunga, nenoriu skųstis, bet ignoravo. Tik kai Vaitiekūnas įkūrė grupę „24“, tai mes gražiausiai visi sutarėm. Nebuvau jos narių atstumas, dirbom kartu, eksponavom.

O literatūros lauke? Koks buvo Jūsų kaip rašytojo debiutas? Ar prisimenate publikacijas dar iki pirmosios knygos, pavyzdžiui, almanache „Jaunieji“?

Ne...

Atsinešiau parodyti 1960-ųjų (paskutinį) numerį, kuriame publikuoti Jūsų eilėraščiai. Šis almanachasėjo, kol dar nebuvo „PK“ (pirmųjų knygų) serijos.

Rimtautas Gibavičius perskaitė mano eilėraščius ir nudrožė į „Vagą“ pas Aldoną Liobytę, o ji iškart ir išleido. Ji ir pavadinimą man padėjo sugalvoti...

⁷⁷⁰ Po blogų metų ateina vaisingi: pokalbis su Leonardu Gutausku, *Veidas*, 2001 12 20, prieiga internete: <https://www.delfi.lt/archive/lgutauskas-po-blogu-metu-ateina-vaisingi.d?id=674153> [žr. 2019 09 05].

Šis poezijos rinkinys – „Ištrūko mano žirgai“ – pasirodė 1961-aisiais ir buvo palankiai sutiktas. Antai Kęstutis Nastopka taip apibūdino Jūsų debiutą: „Daug kas dar prisimena išpūdį, kurį padarė pirmoji L. Gutausko eilių knyga „Ištrūko mano žirgai“. Smalsu buvo, kad į poeziją ateinama iš dailės, spalvų ir linijų pasaulio. Nenugludintas, kartais aiškiai pagarsintas žodis slėpė sunkiai tramdomą gaivališkumą“⁷⁷¹. Kaip jautėtės debiutavęs?

Ne, tai aš labai džiaugiausi, kur jau nesidžiaugsi...

Paskatintas sėkmės netrukote parašyti antrąją knygą, kuri buvo sukritikuota Rašytojų sąjungos poezijos sekcijos posėdžio metu⁷⁷². Straipsnį apie uždelstą antrojo eilių rinkinio leidimą yra paskelbusi Rima Malickaitė. Tai gana iškalbingas tekstas apie to meto cenzūros aparatą, jo funkcionavimą (pavyzdžiui, kaip buvo keičiami krikščioniški simboliai). Straipsnio autorė teigia, kad Jūsų pirmasis eilėraščių rinkinys dėl cenzūros tapo labiau panteistinės pasaulėvokos knyga: „Leksema „Dievas“ nuosekliai keičiama į „saulę“, tokiu būdu Gutauską, esmingai krikščionišką poetą, paverčiant vos ne panteistu“⁷⁷³. Kaip prisimenate tą laikotarpį? Ar sunkiai išgyvenote dėl tokio poezijos knygos užlaikymo?

Nei Kazys Ambrasas, nei net Alfonsas Maldonis nepraleido: ne ir ne, ir ne; cenzūra braukė ir braukė... Ne ta spalva, matyt, jiems buvo. Tik pridursiu, kad kai išėjo „Vartai po diemedžiu“, Vytautas Rubavičius parašė recenziją ir sugretino mane su Jonu Juškaičiu, tai po to daug metų mano pavardės neištarė – kaip jį tada užsipuolė...

Na, tai užsirūkysiu. Jūs gal nerūkot, tai pūsiu dūmą kur nors į šalį.

Mane tai labiausiai pritrenkė, kad išėjo kaip susitarę, vienu metu beveik: Sigitas Geda, Jonas Strielkūnas, Juozas Aputis, Romualdas Granauskas, Marcelijus Martinaitis... Pulku! Kaip atskrido iš kaimų, suskrido virpėdami, na, lyg kokios kandys, kaip aš sakau, ir ištirpo. Nežinau, ar kokioj kitoj literatūroj yra šitaip buvę.

Išties septintajame dešimtmetyje debiutavo daug talentingų rašytojų. Ar jautėtės su jais konkuruojantis?

Ne, jokių būdu! Mes su Juozu [Apučiu – *SV*] tai apie literatūrą net nekalbėdavom. Keliavom sau, kožnas savo taku. Jokių čia... Buvo tik vienas toks nutikimas su

⁷⁷¹ Kęstutis Nastopka, „Du susitikimai su Leonardu Gutausku“, in: *Išsprūstanti prasmė*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 141.

⁷⁷² *Tarybų Lietuvos rašytojai*, t. 1, Kaunas: K. Poželos spaustuvė, 1977, p. 340.

⁷⁷³ Rima Malickaitė, „Eilių „saugumas“: Leonardo Gutausko „Vartų po diemedžiu“ leidimo istorija“, *Naujasis židinys-Aidai*, 2006, Nr. 8, p. 306.

Geda, įsmigęs man kaip koks dyglis. Jis išgėręs kalbėdavo, kad aš nusižiūrėjau nuo jo vaikiškas knygas. Tai neapsikentęs sakau Valentinui Sventickui: tu pažiūrėk mano „Du žvirblius“. Jis patikrino bibliotekoje ir pripažino, kad įvyko priešingai, nes aš knygą vaikams išleidau anksčiau nei Sigitas. Bet čia tik vienas toks, o paskui mes ir Mortą krikštijom, Dieve mano, viskas buvo gerai...

Ar buvote artimi bičiuliai?

Taip! Dieve, kiek Snaigyno saloj nakvota prie lauželio, žuvauta, tinklus naktį statydavom... Bet paskui aplipo jį kažkokie kiti žmonės – ar pataikaudami, ar kaip. Mat aš niekad nepataikavau: tu eini savo keliu, aš savo. O vis dėlto Nacionalinę premiją tai davė man Geda, nes tuo metu buvo premijos komisijos pirmininku. Iš Dubultų, Latvijos rašytojų namų, jis parašė: „Kaip vis dėlto gerai, kad kartais iškrenta puikios kortos.“ Taip kad, su tom draugystėm... Pavyzdžiui, su Vaitiekūnu vienam kaime gyvenam ir nesimatom. Jis savo kaliauses paišo, aš vėl savo. Va, tik albumą atnešė, aš jam savo daviau... Žinai, daug ką darydavo vynelis ir arielkėlė dzūkiška, tai tada ir bendravimo daugiau buvo. Kai dzūkų susitinki, klausia: „Kaip, Leonai, ar paimi?“ Ne, sakau. „Eeee, tai koks tu žmogus?“ Ką padarysi.

Rodos, Henrikas Čigriejus yra teigęs, kad vienu metu susipažino ir su Jumis, ir su S. Geda...

Kiek mano abrozdų kriaučius turi!.. Aš jį todėl kriaučium vadinau, nes jo eilutė yra: „Ant slenksčio tyliai kriaučiuokas verkia.“ Tai va... Buvo labai artimų draugysčių. Mano penkiasdešimtmečio jubiliejų... va, parodysiu: „Šis eilėraštis užrašytas Henriko Radausko ranka, autografą išsaugojo Algirdas Greimas, tebūnie tai tavo talismanas.“ Pasirašė Nastopka, Aputis, Juozas Girdzijauskas, Bronys Savukynas ir Albertas Zalatorius. Tai dabar belikom mes su Kęstučiu. Kiti jau ten, kur Greimas ir Radauskas.

Ką prisimenate iš jūsų susitikimų, ratelių? Apie ką diskutuodavot? Ar buvo daugiau konfliktų?

Aš žinau tik šitai... kai daviau „Vilko dantų karolių“ rankraštį Albertui [Zalatoriui – SV], tai jam iš tikrųjų labai labai patiko, o be jo nebūtų išleidę. Padėjo man Albertas. Taigi, buvo tų draugysčių, buvo...

Gal pamenate kunigą Juozapą Dabravolską? Jis bendravo su A. Zalatorium, J. Apučiu, J. Girdzijausku.

Taip, mes ne kartą buvom nuvažiavę pas jį. Aš jam dar „Kristaus galvą“ dovanojau, abrozdą... Nepaprastai gera yra, kada kalbi nieko neslėpdamas, nes žinai, kad kitas galvoja lygiai taip, kaip tu, ir jaučia taip, kaip tu. Turiu galvoje apie Lietuvą ir...

Tai tas bendrystės jausmas sovietmečiu...

Labai padėjo, labai! Jeigu nuo pat pradžių būčiau buvęs vienas... Bet kad toks sutapimas – ir Martinaitis, ir Sigitas, ir visi aplink buvo tos pačios natos, gaidos... Už tai paprasta ir gera buvo bendrauti.

1981-aisiais už kūrybą vaikams – knygas „Juoda žemė – baltas pyragėlis“ ir „Dangaus kalvis Perkūnas“ – gavote LTSR valstybinę premiją. Martynas Vainilaitis tais pačiais metais rašė, kad L. Gutauskas „visiškai susiformavo ir kaip poetas, ir kaip dailininkas <...>. Be abejonės, tai unikalus reiškiny s mūsų literatūroje. <...> Šio autoriaus kūrinių nepalyginsi su jokia kito poeto eilėmis. Tai poetas – novatorius. Be to, jo kūryba giliai nacionalinė, sakyčiau, pabrėžtinai lietuviškas L. Gutausko eilėraščių charakteris, temperamentas ir dvasia“⁷⁷⁴. Kaip suvokiate tą M. Vainilaičio – o ir ne tik jo – Jums priskirtą lietuviškumą? Kokie jo sandai?

Matot, jeigu nebūtų Kryžiaus kelio, jeigu nebūtų tikėjimo, tai ir tas lietuviškumas man nebūtų brangus. Būdavo, ir pageri ar ką, nakvoji, pavyzdžiui, žuvaudamas pas kokius dzūkus, ir uždainuoja, užgieda kokią minorinę dainą ar giesmę, tik op, ir viskas – ašaros eina... Tai neišmokstama. Taip jau yra.

Kažkur jau rašiau, kad santvarka gali sužlugdyti žmogų, bet jeigu žmogus žino savo kelią, juo tiki... tai nieko niekas nepadarys. Nieko. Nepretenduoju aš nei į disidentus, nei į kokius nors... va, Tomas Venclova tai varo ir varo apie tai, kad jis su Viktoru Petkumi ėjo, darė... Dieve brangus, jei nebūtų subyrėjęs – aišku, dėl ekonomikos, – šitas monstras, nieko nieks nebūtų padaręs. Taip jau Lietuvai buvo lemta – atgimti antrą kartą.

Tai su T. Venclova, prieš jam emigruojant, nebendravote?

Bendravau! Prisimenu, jis man užrašė „Kalbos ženklą“: „Mieliausiam Leonui, nuoširdžiai, Tomas“. Jam mat patiko pirmoji mano knygelė. Kartą mes ėjom prie buvusio Rusų dramos teatro, jis sustojo ir pasakė, kad labai daug vilčių į mane deda, kad galiau... kilstelt poeziją...

Žinot, nenoriu aš čia nieko sakyti, bet nuolatinis kartojimas, kad buvai su Czesławu Miłoszu, Wisława Szymborska, Josifu Brodskiu... Galėtų gi nekartot, bet... Gal jam sopa širdį, kad negavęs to Nobelio? Pasakyti – kur jis čia parašė, rodos, „Metuose“⁷⁷⁵, – kad Sigitas Geda provincijos poetas, kad kas gi ten jį žino pasaulyje, tai... Dieve mano... Iš viso, aš abejoju žmogum, ypač kūrėju, kuris apie

⁷⁷⁴ Martynas Vainilaitis, „Kelias neša gerą žinią“, *Literatūra ir menas*, 1981 06 20.

⁷⁷⁵ Turima galvoje pokalbis su Tomu Venclova, spausdintas „Metuose“ (2017, Nr. 5–6).

politiką – gali, apie ekonomiką – gali, apie kalėjimus, lagerius – gali, apie Vakarų literatūrą – gali, apie viską jis išmano... Jo tonacijoj just: „Tik nedirskit suabejot, nes aš žinau geriau už jus!“ Tai vat anuomet jis neturėjo šito bruožo. Bet gal iš tikrųjų, pasibuves su tais žmonėmis įtikėjo, kad turi teisę mokyt, aiškint. Jo eilėraščiai tai Dieve Dieve kokie gražūs! Bet kalbėt apie Lietuvos poetus, kurie kapstėsi, darė ką galėjo, reikia kažkaip... Na ir tas Vytautas Bložė, koks jis savotiškas bebūtų, vis tiek savo padarė. O sakyti, kad nuvairavo mūsų poeziją velniop su savo laisvumais?! Gal Bložė kiek ir nuvairavo, bet Sigito poezijoj yra tokių... kad ten niekur nenuvairuota, o tiesiog „per mantiją žemės gilyn“!

Jūsų poezija, vienu ar kitu aspektu, lyginta ir su S. Gedos, ir su J. Juškaitio, ir su M. Martinaičio...

Žinot, jie visi buvo universiteto žmonės... o tas mano Dailės institutas, tai... Ne, nors Sigitas, Marcelijus ir kiti vis dėlto žiūrėjo sąžiningai. Dailininkai daug žiauresni, daug.

Dailininkai kitaip žiūrėjo į Jus kaip rašantį, leidžiantį knygas menininką?

Tai rašo ar rašė juk keliasdešimt dailininkų, kuo čia aš išskirtinis?

Bene aktyviausiai leidote knygas...

Na, šitai galbūt ir graužė... Turbūt graužė... Va, dabar neseniai atnešė Arvydas Šaltenis savo knygelę, ir Dieve mano, aš supratau, koks jis laimingas!.. Bet atspausdino Akademijos leidykla, žinot... Ogi dūžiai tai vis tiek, matyt, jaučiasi... Vytautas Šerys, pavyzdžiui, iš tikrųjų labai gražių eilėraščių parašė! Rimčiausiai tai iš dailininkų eiles rašė Antanas Martinaitis, rodos, išeis jo knyga.

O kaip Algis Skačkauskas?

Jo eilių nežinau. Nors ir buvom vienoj grupėj, bet jis dvidešimt metų jaunesnis.

2011-aisiais išėjo jo poezijos knyga, man paliko neprastą įspūdį.

Ne, tai jeigu toks geras tapytojas... Taip galvoju: jeigu vienoj srity iš tikrųjų praba yra, tai kad ir ką darytum, vis tiek bent atspalvis tos prabos bus.

Priklausėte 9-ojo dešimtmečio pabaigoje susibūrusiai dailininkų grupei „24“. Anot Arvydo Žalpio, ši grupė buvo „nepriklausomų menininkų ratas, pirmoji kūrybinė organizacija, laužiusi nusistovėjusius Lietuvos dailininkų sąjungos kanonus, pirmoji kūrybinė grupė, atmetusi bet koki menininko kūrybos suvaržymą ir pasisakiusi už visišką kūrybinę laisvę, pirmieji, kurių parodoms

nepritarė jokios komisijos ar meno tarybos, pirmoji, paskelbusi ne tik apie išikūrimą, bet ir apie veiklos nutraukimą⁷⁷⁶. 1985-aisiais netgi pasirodė knyga „Dailininkai-poetai“, kurioje publikuota vienuolikos dailininkų – Jūsų, A. Martinaičio, R. Vaitiekūno, A. Skačkausko, V. Šerio ir kt. – eilėraščių. Įžangą parašė S. Geda. Vis dėlto skaitant įvairius straipsnius, pokalbius susidaro įspūdis, kad patys dailininkai nesijautė vertinami kaip „poetai“, literatūros lauko dalyviai nenorėjo jų lengvai įsileisti į savo tarpą, vertino kiek skeptiškiau. Ar taip galvodamas klystu?

Ne, neklystat. Bet buvo keli rašytojai, kurie labai nuoširdžiai priimdavo. Tas pats Sigitas, Martinaitis... Jų klausia, matyt, jautresnė, tobulesnė. O koks Algimantas Baltakis, Justinas Marcinkevičius, Maldonis, tai... ne, ne. „Rašinėkit, rašinėkit, rašinėkit!...“.

O kaip prisimenate tuos dailininkų poezijos skaitymus?

Na kad mes šito nedarydavom!

V. Šerys rašė, kad grupei priklausančių dailininkų parodos neretai buvo lydimos ir poezijos skaitymų⁷⁷⁷.

Ne... Ai... Gal jis turi galvoje tas uždaras parodas?

Kur jos vykdavo?

Butuose. Sueidavo artimieji, sukabindavom po du–tris darbus ir, prisipažinsiu, padarę kaušą, skaitydavom eiles.

Ar dalyvaudavo ir rašytojai?

Dabar aš neprisimenu...

S. Geda tos knygos įžangoje prisimena dailininkų poetų kūrybos vakarą, vykusį LTSR Meno darbuotojų rūmuose...

Na, gali būt... O kas sugalvojo ją išleisti, tai aš nežinau. Ne tai, kad būtų užsimiršę, bet man jau neaktualu. Man žymiai aktualiauėjimas įsikabinus į senelės sijoną

⁷⁷⁶ *Grupė 24*: leidinys apie dailininkų ir dailėtyrininkų grupę, jos narių kūrybą, Kaunas: Galerija „Meno parkas“, 2013, p. 5.

⁷⁷⁷ „Pasak amžininkų, tokiuose renginiuose, kur dailininkai kerėdavo publiką savo poezijos vizualumu, tvyrodamo ypatinga, visus vienijanti atmosfera.“ Žr. *Vytautas Šerys. Retrospektyva*: Parodos katalogas, sud. Milda Žvirblytė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2011, p. 5–10

Kryžiaus kelius Vepriuose... O kaip čia buvo, kaip bendravom, tai... Gyvenom ir baigiam nugyvent.

Viename interviu teigė: „Sulaukus garbaus amžiaus kažkas iš esmės pasikeitė. Anksčiau būdavo, kad drobė aš puldavau kaip baisų priešą. Menui jausdavau savotišką agresiją ir priešišumą. Maniau, kad aštrūs išgyvenimai ir draskymasis padeda kurti. Dabar tai atsitraukė, nutolo, išnyko. Pradėjau suprasti, kad ta agresija buvo paprasčiausias savo kompleksų brukimas kitiems, o ant savęs liejama tulžis ir pyktis nieko gera neduoda nei kūrybai, nei žiūrovams“⁷⁷⁸. Norėčiau klausti apie agresiją mene, kūryboje, apie kūrybos psichologiją.

Taigi jau pasakiau, kad šitą luobą nusiėmiau, nēr jau jo many...

O jei kas oponuotų ir teigtų, kad agresija, veržlumas, energijos „sprogimas“ mene būtinas, kad tai neišvengiama kūrybos dalis?

Ne, ne, ne... Fra Angelico tapė atsiklaupęs – Mariją, pavyzdžiui... Giotto tapė taip... Man dabar yra aktualus menas prieš Renesansą. Susitaikymas ir su siužetais, ir su dvasingumu... Prie šito galima pridėti, kad man du kartus teko ir kalėjime pasėdėti. Per muštynes. Na, tai tos agresijos, matyt, būta.

Muštynes? Kokias?

Pavyzdžiui, kartą mūsų kompanija ėjo į universiteto šokius Čiurlionio gatvėj. Na, ir mes dainavom lietuviškas dainas, o praeidamas kažkoks rusiukas sako: „Кончайте быть.“ Staugt, suprask, staugt... Tai aš... jį sumušiau, galingai sumušiau. Turėjau ženkliuką sunkumų kilnojimo. Tai pagal tą ženkliuką, pagal randą ir surado mane kitoj Bernardinų sodo pusėj, kur buvo salė. Ir visą laiką klausė: ar „вы националисты?“, ar ne?

Ir ką sakėt?

Nieko aš nesakiau... Koks pašlemėkas gali mums uždraust Lietuvoj dainuot?! Ateivis... Bet aš neilgai pabūdavau: tris–keturis mėnesius, ir paleisdavo. Buvo visko, eina peklon... Trumpas toks periodas, bet, matot, šėtonas vis dėlto nesnaudė.

O ar dalyvaudavot oficialiam literatūriniam gyvenime? Ar teko viešai oponuoti posėdžių metu?

⁷⁷⁸ „L. Gutauskas iš savęs išgujo kūrybinę agresiją“, Ramūno Gerbutavičiaus pokalbis su Leonardu Gutausku, *lrytas.lt*, prieiga internete: <https://kultura.lrytas.lt/menopulsas/2008/12/02/news/l-gutauskas-is-saves-isgujo-kurybine-agresija-4799941/> [žr. 2021 04 12].

Ne.

Palyginti, tarkim, koks S. Geda tai buvo linkęs...

Kariauti!

O Jūs?

Na, kad aš nebūdavau tuose posėdžiuose. Nei Dailininkų, nei Rašytojų sąjungoj.

O renginiuose, pavyzdžiui, „Poezijos pavasario“, dalyvaudavot? Ar Jus kviesdavo?

Kviesdavo, bet aš niekad nedalyvavau. Ir jau senokai nebekviečia.

Archyvuose teko rasti ir Jūsų pavardę važiuojančių į rajoninius „Poezijos pavasario“ renginius rašytojų sąrašuose.

Tai aš važiauvau? Stebuklas!.. Šito tai tikrai neprisimenu. Kokioj vietoj, kur mes galėjom būt?..

Tai su rašytojais į renginius visai nevažiuodavot?

Ne, ne... Aš atsiminčiau. Esu tik kartą buvęs renginy Maironio lietuvių literatūros muziejų su savo „Popierine dėžute“, kai galvojo, kad gal ir aš gausiu „Poezijos pavasario“ laureato vardą. Bet gavau tik antrą vietą, o pirmą – Daiva Čepauskaitė. Na, ir, aišku, ten, kur teikdavo premijas, nuvažiuodavau. Ne nuvažiuodavau, o nuveždavo Rašytojų sąjungos vairuotojas.

O ar sąjungoms priklausančiuose poilsio, kūrybos namuose lankėtės?

Nelabai... Nors ne kartą buvau dailininkų poilsio namuose Palangoj. Ai! Dar buvau Nidoj porą vasarų su vaikais ir žmona. Parašydavau pareiškimą ir... Buvau, buvau, nereikia meluot. Nidoj. O Palangos rašytojų namuose nebuvau nė karto. Daugiausia Palangoj dailininkų namuose. Ir Sigito portretas, ir „Ūla“ nutapyti ten. Nes buvo vienas didelis kambarys ir molbertukų. Kai aš tapiau tuos, P. Repšys iliustravo Sigito „Užmigusius žirgelius“. Tai aš jau išleidęs buvau savo „Du žvirblius“, o jis dar tik iliustravo.

Važiuodavom ten, bet žinai... Baisus daiktas gėrimas būdavo, neduok Dieve... Taip įpratom institute vasaros praktikų metu, du mėnesiai kaime: visą dieną tapai, o visą naktį geri. Tai šitai labai veikė... Aš net galvoju, jei Untė Martinaitis būtų metęs gert, tai jis dar šiandien gyvas būtų... Paskyriau jam savo paskutinę knygą, kur

dabar išėjo. Visą knygą jam. Prie Stelmužės ažuolo mes va [rodo nuotrauką – *SV*] su Unte, praktikos metu.

O ar teko sovietmečiu dalyvauti viešesnėje bohemoje: baruose, kavinėse?

Ne, labai retai... Dažniausiai dirbtuvės būdavo rūsiuose. Vienoj mano apyskaitėj, kuri „Pravardėse“ yra, toks Odisėjas eina, tai... rūsiuose viskas, po žeme.

Ar tiesa, kad nesate dirbęs oficialaus nemeninio darbo?

Baigęs institutą, pusę metų dirbau piešimo mokytoju kurčėnbylių mokykloj Olandų gatvėj. Bet nebeištvėriau, kaip tik papuolė ruduo, ant gėlių uždengti skardiniai gaubtai, krinta lašai, mokiniai visi tyli arba mykia... Aš ant lentos kreida nupiešdavau kokį nors daiktą, jie turėdavo kopijuoti, bet tokia slegianti nuotaika... Pusę metų pabuvau ir išėjau, nors mokėjo visai neblogai. Ir antrąkart įsidarbinau, kai įvyko virsmas ir išsilakstė daug kas iš Dailės instituto, buvo pavadinta akademija, tada pakvietė mane dėstyti tapybą... Šaltenis buvo rektorius...

Jau nepriklausomoj Lietuvoj?

Taip. Pakvietė mane, Kurą, Vaitiekūną... Dvejus metus išdirbau. Ir net docento vardą gavau. Man labai pensijai padėjo tie pora metų.

Tai didžiausias pajamas gaudavot iš paveikslų?

Taip, iš paveikslų. Na, vienu metu labai kaliau žalvarį. Mano tėvas buvo liaudies meistras, gintaro meistras, turėjo rūsy dirbtuvę. Tai aš ten kaldavau tokius, na, paveikslus tokius. Dažniausiai lietuvių etnografiniais motyvais. Tada buvo pamišę dėl vadinamųjų „čekankų“. Iš Maskvos atvažiuodavo toks Isakas Isakovičius ir paimdavo dvidešimt tų mano „čekankų“. Ar jis kur pamatė? Ar kas nusipirkęs Lietuvoj ten nusivežė ir jis susirado mane? Tai aš tada sukaupiau tiek pinigų, kad Šilo gatvėj pasistačiau dailininkų kooperatyvinį kotedžą. Vien iš tų „čekankų“! Kaip į kiaurą maišą... Bet va čia kompresai ant rankų, nes kaltelį laikai ir... Dieve, kaip buvo... Bet ir šitą darbą dirbau. Faktiškai viską žinot apie mane [juokiasi – *SV*].

O ar gaudavot pašalpų iš sąjungų?

Niekada... Niekada!.. Aš net dirbtuvės negavęs nė karto. O kiti gavę ir po dvi, ir keitę. O rašytojai gavę kiek butų! Ir tas pats Juozas, ir Nastopka, ir kiti... Aš ką turiu, tai tik savo.

Ar tiesiog neprašydavot, ar Jums neskirdavo?

Neprašydavau. Panašiai, kaip negaliu pirkti loterijos bilietų, kad už penkis eurus išloščiau penkiasdešimt tūkstančių, taip ir čia. Man atrodė: užsidirbsiu, pragyvensiu... Pradžioje tėvas padėdavo, žalvario lakštų gaudavo.

Abrozdus labai pirkto vienu metu, kai tapiau Senojo Testamento vaizdinius. Žydai kaip tik tuo metu kalė dėžes ir važiavo į Izraelį, bet dauguma, aišku, į Kanadą... Tai jie pirkto. Irgi užsidirbau daug. O paskui tą kooperatyvinį kotedžą pardaviau, nusipirkau šitą butą, sūnam butus... Viskas paties uždirbta.

O su Icchoku Meru buvot pažįstamas?

Buvau. Saulius Žukas paprašė knygai... Bet ot žmonės keisti... Jeigu paprašė eilėraščio Icchokui Merui, į knygą dėt... Tai jeigu įdėjai, tai tą knygą gali žmogui duot! Bet tai leidimą gavo, ir [švilpteli – *SV*] jokio ženklų!

Kokia čia knyga? Gal dar neišėjo?

Yra jau, senokai čia jau [deklamuoja iš atminties – *SV*]: „Kai vieną kartą žiūrėdamas į Merą / stebėjau vandenį kuris į jūrą plaukė / ūmai prisiminiau Icchoką Merą / juk jis kaip aš kažko tikėjos laukė / ir laukdamas vinis į sienas kalė / tartum žodžius kurie drėgmėj rūdija / o tuo metu senamiestyje Halėj / dvi senos žydės pirkto pinaviją.“ Atlėkė Grigorijus Kanovičius, ir: „Kokį eilėraščių parašai!“ Jis pirkdavo mano tuos pagal Senąją... Pasirodo, nors ir raudonas buvo, buvo labai tikintis žydas. Ir liko. Tai mūsų susikirtimas toks – per tikėjimą.

Šiandien net sunku įsivaizduot: kaimo bažnytėlėj moteriškės suklupusios, o pamoksle kunigas kalba apie Sinajų, apie Egiptą... Bet va kaip viskas persipynė, niekur nepasidėsi. Bet aš Senąją jau... Man jau gana. Per daug ten savęs gailėsčio, savos rasės išskirtinumo. Aš net galvoju, kad Jėzus buvo nukryžiuotas ne dėl to, kad meilės religiją, tikėjimą žmonėms dovanojo, o todėl, kad pasakė, jog nėra skirtumo tarp žydo, graiko ir romėno. Nes mat jeigu jau Dievo išrinktoji tauta, tai niekas negali prilygti... Dabar man Evangelijos pakanka.

Dar norėjau klausti apie Jūsų parodas užsienyje. Ką prisimenate, kaip Jus pasitikdavo, ar buvo akcentuojama, kad esate ir rašytojas?

Kad, žinok, kada mūsų grupę veždavo į užsienio parodas, tai nevažiuodavau. Nes aš ne keliautojas. Niekur nesu buvęs. Vieną vienintelį kartą, kada Vytautas Landsbergis važiavo į Hamburgą, į Katalikų akademiją, vežiau tokius didžiulius darbus: „Rojus yra ledo spalvos“ (Alfonso Andriuškevičiaus pavadinimas). Tai tik vieną kartą dvi savaites buvau Hamburge, viskas. Niekur, niekur... Nors pusbrolis Kanadoj, galėčiau nuvažiuot pažuvaut – ne keliautojas. Man net kartais gaila žmonių, kurie grūdasi, – gidai sako: į kairę pažiūrėt, dabar į dešinę, ten tas ir tas, – praeina, nufotografuoja ir grįžta. Betgi ten tūkstančius metų gyvena vietiniai žmonės! Jie

savo vietoj! Ko dabar grūdies ten, tu vis tiek pamatysi tik lukštus, paviršius, tu nepajusi... Dėl to aš ir nevažiuoju. Norėčiau nuvažiuot į Italiją, Asyžiuų pažiūrėt Giotto freskų. Ir iškvietimą gavęs buvau, bet tada neišleido.

O į Hamburgą važiuo Kmieliauskas, Gražina Didelytė, aš ir Kentra. Taigi, Kmieliauskas gudrus: į lagaminą sudėjo savo ekslibrisus, porą šimtų tarp rūbų. Na, ir ta muitinė net nežiūrėjo. O mano abrozai – metras aštuoniasdešimt iš metro trisdešimt... Tai jie sužymėjo, kokius darbus į Vokietiją įvežu... O jis damušė tuos ekslibrisus ir kaip ponas grįžo! Atsimenu, atėjo tokia moteris su lazda sidabrinio burbulu... vieną, antrą, trečią išsirinko, bet negalėjau parduot... Turėjau išsivežti atgal į Lietuvą.

Bet aš panaudojau tą kelionę „Vilko dantų karolių“ trečiojoje knygoje. Nes juk visada matydavau gerves išskrendančias iš Lietuvos, o tada, Vokietijoje, virš *Michael Kirche*, į Lietuvą lekiančias! Toks labai gražus ryšys... Ir ten davė du šimtus markių. 1990-ieji, rodos, metai. Tai aš susiradau žvejų parduotuvę ir už visus tuos pinigus prisipirkau muselių, voblerių – upėtakiam gaudyti. Kaip užpyko tas iškvietėjas!.. Sako: ką tu padarei, čiagi dviem savaitėm gavai pinigų! Tai man pridėjo dar truputėlį.

Žvejybą pamėgot nuo pat vaikystės?

Na, tai nuo Veprių... Ežeras, Riešė, Kedronas, Šventoji... Visur žuvauta.

Vienas žvejodavot?

Ne, pradžioj tai su dėdė. Luotas buvo jo... Filme yra parodyta, kaip naktį tinklus meta... O jau paaugęs tai aš pats keliaudavau! Matai, su meškere labai įdomu... Ne dėl žuvies... O kai užmeti muselę... ir ta musytė tave sujungia su vandeniu, su gyvastim vandens. Atsiranda žymiai gilesnis ryšys nei tik žiūrėjimas į bėgantį vandenį. Bet jau nebegaliu. Pavargstu labai. Čia ne vienoj vietoj reikia sėdėt, tenka eit krantais, tokios žolės, o karvių nēr, nenuėda niekas žolės, nešienauja niekas, nes nereikia šieno, tai va, žolės, varnalėšos, erkių pilna, ai... grįžau paskutinį kartą visas nusiplukęs, galvoju, gana. Atidaviau anūkui visas savo meškeres, museles, voblerius, viską. Tegul jaunimas žuvauja. Baigėsi...

O su ponia gyvenu jau penkiasdešimt aštuonerius metus... Daug. Du gyvenimai. Irgi juk buvo visko... ir viską darė arielka... Mano tokie nervai... O dabar jau aštuoniolika metų nė lašelio. Nei man kokių „tėzepamų“ reik, nei nieko. Miegu sau ramiausiai. Netapyčiau taip, jei dar arielką gerčiau. Neišsigryninčiau taip.

Mane tai išties ramina šie Jūsų darbai.

Tai ir gerai, ačiū Dievui. Ką čia papurkštausi. Rasa ant rudens žolynų – gyvenimas žmogaus... Sakau, gal išbrauks porą nuodėmių?

Irašytas: 2019 06 19

Autorizuotas: 2020 04 07

Atlikimo vieta: kavinė „Miesto sodas“, Kaunas

Norėčiau pradėti nuo klausimo, kokių filologų konkursų, kūrybinių stovyklų prisimenate? Ar tekdavo juose dalyvauti?

T. M. Mūsų mokykla buvo literatūrinė. Ten buvo dėstoma sustiprinta lietuvių kalba ir dar priedo lotynų. Ir vėlesnėse klasėse labai stipriai ėjome lietuvių kalbą. Laimėjau rašymo konkurse respublikinę olimpiadą. Tai buvo, berods, devintoje klasėje. Už tai mus paėmė į kūrybinę stovyklą, kurioje dalyvavo ir kiti to meto literatai. Mums vadovavo Juozas Glinskis, dramaturgas, ir tai buvo labai įdomu. Iš jaunųjų rašytojų tuomet aktyviai reiškėsi Arvydas Genys. Mūsų grupė buvo labai įdomi, bet iš tų literatų taip nieko literatūrinėje padangėje ir neišliko, išskyrus A. Genį. Beje, grupėje buvo ir Rūta Vanagaitė. O po to... Trečiame kurse įstojau į jaunųjų rašytojų sekciją. Jaunųjų rašytojų sekcija buvo labai įdomi, bet reikia pasakyti, kad įvairiais jos gyvavimo periodais ji tapdavo nelabai panaši į buvusiąją anksčiau. Jūs manęs tada [el. laiške – *SV*] klausėte apie moters lytį, taip? Reikia pasakyti, kad tada buvo daugiau dėmesio kreipiama į tai, kad tu esi moteris, o ne į tai, kad poetė... Tuo metu reikėjo dalyvauti toje sekcijoje, kurioje vadovavo, berods, Vytautas Venclova, Petro Venclovos brolis. Galiausiai išleido tikrai vieną knygelę – atrodo, mes kartu su juo debiutavome, tais pačiais metais – ir toliau literatūros padangėje nepasireiškė. Ir jis vadovavo sekcijai gana ilgai kaip pirmininkas. Paskui po jo buvo Gediminas Jankus, kuris yra Šaulių vadas. Irgi puikiai vadovavo, kiek atsimenu iš savo buvimo sekcijoje. Tada jaunuosius rašytojus kuravo Lietuvos Rašytojų sąjungos Kauno skyrius. Buvo paskirtas konsultantas, kuriuo, man būnant, iš pradžių buvo Aleksas Dabulskis, o paskui Algimantas Mikuta [turbūt atvirkščiai – *SV*]. Savo literatūrinį debiutą atsimenu kaip ėjimą į „Nemuną“. Ten mane pasitiko Robertas Keturakis. Parašė labai šiltą laišką, kurį gavau paštu kitą dieną po savo pirmojo apsilankymo, pats laiškas buvo lyg meno kūrinys, labai įkvepiantis ir negailintis padrąsinimo bei užtikrintumo, kad iš manęs kažko galima tikėtis. Jis įkvėpė mane tolimesniems rašymo darbams, nes teigė, kad reikia labai daug rašyti, labai daug dirbti ir taip toliau. Nu tai ir paskatino mane toliau dirbti.

Gal dabar, Gintarai, jūs galite kažką pasakyti apie mokyklos laikus, kūrybines stovyklas?

G. P. Mokykloj aš niekuo nepasireiškiau. Rašiau eilėraščius nuo keturiolikos metų, tačiau į olimpiadą nepatekdavau. Dalyvaudavau, bet į finalą neišeidavau. Toliau studijavau Kauno Politechnikos institute.

Ar ten tuo metu buvo literatų būrelis?

G. P. Ne, nebuvo. Mano debiutas būtų buvęs... laikraštį leido tada KTU [buvęs KPI – SV] ir išspausdino mano eilėraščių. Po to gavau laišką iš Mykolo Karčiausko, kuris tuo metu vadovavo jaunųjų rašytojų sekcijai. Jis mane pakvietė atvykti į Kauno zonos jaunųjų rašytojų suvažiavimą. Ir ten man konsultantais buvo Mikuta ir Vaičiūnaitė, ir jie labai gerai įvertino mano kūrybą.

Čia dar mokyklos metais?

G. P. Ne, jau studentaudamas. Ketvirtam–trečiam kurse. Nu ir po to išspausdino mano publikaciją *Nemune*, 1971-ais metais. Toks buvo mano literatūrinis debiutas. Įstojau į jaunųjų rašytojų sekciją ir prabuvau joje ilgai. Tuo metu jaunųjų rašytojų sekcijoje buvo apie trisdešimt žmonių. Jaunieji skaitėsi iki 35-ių metų.

Bet esu girdėjęs, kad ten būdavo ir vyresnių?

G. P. Būdavo ir vyresnių, nes jeigu neišleidęs knygos, nepriimdavo į Rašytojų sąjungą. Būdavo ir tokių, kurie neišleisdavo knygos iki 50-ies, ir skaitėsi jaunieji rašytojai.

Jeigu nepriklausydavai jaunųjų sekcijai, turbūt knygą išsileisti buvo išvis labai sunku?

G. P. Taip, neįmanoma. Turėjo Rašytojų sąjunga literatūrinį konsultantą. Paskui, kai Mikuta išėjo iš „Nemuno“, dirbo literatūriniu konsultantu. Ir ten nuolat pateikdavai jam rankraštį ir jis kruopščiai sužymėdavo pastabas, kur tik tais ne taip, kur dar kažką...

Bet jis specializavosi būtent į jaunimo konsultavimą?

G. P. Į jaunimo, jaunimo.

T. M. Jeigu ateidavo kas iš miesto, tai irgi pakonsultuodavo.

G. P. Vyresnius irgi konsultuodavo, bet ten buvo konkurencija.

Archyvuose esu radęs, kad būdavo atskirai ir jaunųjų rašytojų konsultantas, bent jau Vilniuj.

T. M. Jaunųjų, taip, jaunųjų. Bet, sakau, priimdavo ir iš miesto, jeigu ne rašytojų sekcijos narys buvo.

Tai į pačią sekciją patekti buvo paprasta?

T. M. Ne, nepaprasta.

G. P. Reikėjo tam tikrą lygį išlaikyt. O lygis tada buvo nustatinėjamas, nu kaip pasakyt... pagal meistriskumą... Daugiausia vis tiek sudarė jauni žmonės.

T. M. Rekomendacijas, atrodo, dar rašydavo kiti jaunieji rašytojai?

G. P. Mhm... Dabar visi tie jaunųjų rašytojų sekcijos nariai yra tapę Rašytojų sąjungos nariais ir toliau leidžia sau knygas.

Jūs, Gintarai, gana ilgai „neperėjote“ į tą oficialiąją Rašytojų sąjungą. Jūsų nelabai norėjo priimti, tik po berods trečios knygos...

G. P. Į Rašytojų sąjungą mane priėmė po ketvirtos knygos. Kadangi buvau pagarsėjęs mušeika, tai... manęs dėl chuliganizmo ir poezijoje, ir gyvenime nepriėmė ilgą laiką, nes esu nenusipėjamo charakterio.

Ir Jūs abu toje sekcijoje susipažinote?

T. M. Taip... Gal galiu apie mūsų pažintį?

Taip!

T. M. Užėjome į jaunųjų rašytojų sekciją ir tuo metu į rašytojų konsultanto kabinetą atėjo vertėjas ir poetas... mhm...

G. P. Šiugždinis.

T. M. Vaclovas Šiugždinis. Ir tada visi labai apsidžiaugė. Ir tie, kurie tuo metu buvo atėję, bandė susidraugaut. Ir visi kartu ėjo į „Tulpės“ kavinę, nes tai buvo tokia bohemos mada, vienu žodžiu, vaikščioti būriais. Po „Tulpės“ dar visi patraukėme į Kauno Menininkų namus. Ir ten Gintaras atsisėdo prie fortepijono ir labai baisiai pradėjo dainuoti kažkokias dainas... Tada savo ekscentriškumu jis patraukė mano dėmesį labiau. Nors prieš tai aš jau buvau apie jį girdėjęs, skaičius jo kūrybą ir, aišku, tai turėjo įtakos bendram mūsų susitikimui.

Jūsų debiutai skiriasi beveik dešimt metų: 1975-ieji ir...

T. M. Mano – 1984-ieji.

O kaip vykdavo sekcijos susirinkimai?

G. P. Daugiausia nagrinėdavom vienas kito knygas, būdavo aptarimai. Paskui pasikviesdavom svečių iš Vilniaus, jie lekcijas atskaitydavo.

Ar ideologijos tuo metu jau būta mažiau?

G. P. Ideologijos jau tuo metu nereikalavo. Jeigu Sigitas Geda dar Lenino pėdą „įspaudė“ į pirmąjį rinkinį, tai iš manęs reikalavo publicistinio eilėraščio. Tai aš parašiau apie [nesigirdi žodžio – *SV*], Hirosimą ir Belfastą tokį eilėraščių, vienintelis nerimuotas pirmoj knygoj. Tai... O jau Tautvyda kai leido knyga, nieko nereikalavo.

T. M. Na dar reikalavo, reikalavo. Aš vieną irgi įdėjau eilėrašį: „Čia viskas tavo – pakrantė, lietus ir Lietuva“. Toliau neintensyviai labai, tik kad būtų geriau, lengviau išleisti knygą.

O kas dar priklausė sekcijai?

G. P. Sekcijos? Kajokas, Cieškaitė, Augustas Tamaliūnas... Kai baigdavosi nagrinėjimai, visi patraukdavo grupelėmis pagerti. Iš pradžių būrys susirenka, o po to jau tokie nuolatiniai gėrovai toliau tęsdavom tą susitikimą.

Jūs ankstesniam pokalbyje esate teigę apie rimavimą, kad anuomet pamatėt, jog labai mažai yra gerai rimuojančių ir nusprendėt užimti šią nišą. Kiek toks pasirinkimas galėjo būti ir sąmoningas, t. y. kiek visas lauko matymas galėjo lemti stiliaus formavimąsi?

G. P. Klausimas nesuprantamas. Taip, kad jį atmetu...

Gal blogai formuluoju...

G. P. Na, jeigu aš pradėjau rašyti po galvos sutrenkimo... Mokykloje ėjom imtynių ir mane permetė ant grindų ir aš su galva kaukštelėjau į grindis ir praradau sąmonę. Po to atsipeikėjau tik medicinos kabinete, tai... Ir po to staigiai pagerėjo mano literatūriniai gabumai, žodžiu. Mokytoja perskaitė mano rašinį labai lyrišką, įvertino kaip geriausią, paskatino. Nors viena mokytoja, paskaičius mano kūrybą, sakė, kad iš manęs poeto nebus... Na tai va... Iš karto pradėjau rašyti rimuotus eilėraščius. Kambary grindis beplaudamas sukūriau tokią ilgą baladę [ima deklamuoti – SV]: „Meilės jausmas įstabus / jis aplanko mus visus / ar tu jaunas, ar tu senas / meilės kibirkštis rusena / visuose pas mus gyvena / nuostabioji kibirkštis / kartais juoda kaip naktis / kartais šviesi tartum saulė / ji klajoja po pasaulį / nieko nieko ji neboja / niekam ji galvos nelenkia / ir prieš nieką nesistoja / šitas jausmas įstabus / pražūtis mana greit bus / storo plieno grandine / apipančiojo mane / tuo nematomu saitu / mane surakinai tu / tad išgirski mylimoji / kaip širdis mana vaitoja / štai puolu tau po kojų / išklausyk mane maldauju / gyslose nestingdyk kraujo / ir nežybėiok išdidžiu / grožiu nuostabių akių / daug gražesniu nei žvaigždžių / kuriuos šviečia naktį tamsią / begaliniam dangaus skliaute / aš nueisiu takeliu / nusileisiu upeliu / prie stataus ir juodo skardžio / prie gilios gilios bedugnės / niekas nematys manęs / dingsiu iš pasaulio aš / gal pabirs žvaigždžių lietus / bet manęs tada nebus“... Ilga baladė.

Ar kur nors publikavote ją?

G. P. Ne, nepublikavau... Aš turiu du storus sąsiuvinius prirašęs. Iš tikrųjų – tris. Vienas dingo, gaila man jo... Jeigu pradėjau rašyti keturiolikos, o išsispausdinau dvidešimties, tai apima apie šešis metus. Tie eilėraščiai labai atitinka šiuos laikus.

Buvo dar tokia įstaiga – Grožinės literatūros propagandos biuras. Ji buvo atsakinga už renginių organizavimą ir panašiai?

G. P. Jo, tada važinėdavom po fabrikus, po kolūkius, ir mums mokėjo pinigus už tai. Kaip jauniems mažiau mokėdavo, apie 15 rublių. O suaugusiems – po 100, o tai buvo mėnesio alga. Tokiu būdu rašytojai užsidirbdavo pinigų.

Kokia buvo tų renginių atmosfera?

G. P. Na, surinkdavo darbininkus po darbo pavargusius... Jiems buvo poilsis... Mes jautėmės dievais. Jie sako: „Nesuprantam poezijos, bet vis tiek klausom“. Na, kas supranta, kas nesupranta. Dabar dar didesnis nesupratimas vyksta.

Grįžtant prie „Nemuno“. Kiek jo redakcija funkcionavo kaip erdvė susitikti? Minėjot Robertą Keturakį, kad Jums, Tautvyda, buvo kaip mokytojas...

T. M. Tai taip, vadinu jį savo krikštatėviu. Ir mes eidavom ten, ko gero, dažniau net negu į jaunųjų rašytojų sekciją. Nes į jaunųjų rašytojų sekciją užeidavai tik kada renginiai, o į „Nemuną“ buvo darbo valandom galima visada užėiti – tiesiog pabendrauti. Ateidavo ten ir kiti rašytojai, menininkai visokie, skulptoriai, dailininkai...

G. P. Aktyvas rinkdavosi. Parūkydavom, kavą pagerdavom.

T. M. Kambariukas buvo tam skirtas.

G. P. „Nemunas“ tada buvo turtingas: dirbo 20 žmonių, turėjo nuosavą volgą, su kuria galėjo važinėti po kaimus vyr. redaktorius... Dabar gal kokie trys žmonės dirba.

O pagal prestižą publikuotis „Pergalėj“ buvo svarbiau nei „Nemune“?

T. M. „Nemunas“ buvo labai mėgstamas.

G. P. „Nemunas“ buvo žurnalas jaunimui. Turėjo vienu metu 40 000 tiražą, paskui – 70 000... O „Pergalė“ ėjo 8 000-iais, ir ten labiau akademiniam jaunimui, labai rimtas, nieko nesiskiria nuo dabartinių „Metų“.

O prisimenat Jūsų pirmųjų knygų redaktorius?

T. M. Mano pirmosios, o paskui ir kelių kitų, knygos redaktorė buvo Janina Riškutė. Labai puiki redaktorė, labai subtiliai redagavo. Bendradarbiaudavom su ja dar knygos eigoje, atnešdavau naujų eilėraščių, pridėjo kelis naujus. Tikrai gerus žodžius galiu pasakyti apie ją. Labai jaučia tekstą, labai padėjo kalboje.

O Jūsų, Gintarai?

G. P. Aldona Baliulienė, dabar jau mirusi. Su ja knygą redagavau ligoninėj, buvau pasigavęs šiltinę, žodžiu, su visom bacilom atidaviau rankraštį į rankas redaktorei.

O versti kada pradėjot?

G. P. Beveik tuo pačiu metu, nes manęs „Nemunas“ irgi ilgai nespausdino. Tai duodavau vertimams puslapį. Robertas Keturakis ir Algimantas Mikuta dirbo pasikeisdami, redaguodavo. Į metus dvi vertimų publikacijas turėdavau „Nemune“.

T. M. Dar tebesilankant „Nemune“ duodavo versti iš ukrainiečių, paskui – rusų, anglų kalbų... Žodžiu, „Nemune“ tebedirbant Robertui Keturakiui pradėjau versti.

Kokiais keliais gaudavot sunkiau prieinamas knygas?

G. P. Iš rankų į rankas eidavo.

T. M. Samizdatas.

G. P. Paimdavo vienas knygą kokią nors mėgiamą, kultinę, ir ji keliaudavo iš rankų į rankas... Pasitaikydavo ir vadinamosios uždraustos literatūros, dėl kurios mano namuose darė kratą... Penki kostiumai atvažiavo, vienas su džinsais. Ir visą namą išvertė, ieškojo... Nes tėvas spausdino Katalikų bažnyčios kroniką, kuri buvo uždrausta. Buvo 37 kratos mieste vienu metu atliekamos. Mano brolių Algirdą tada pasodino į KGB rūsius, už jo leidžiamą pagrindinę literatūrą.

Turbūt dėl brolio ir tėvo saugumas jus stebėjo atidžiau?

G. P. Be abejo. Užtai mane ir privaikė... visą karjerą literatūrinę... nedavė man per daug išsiplėtoti.

Bet Jūsų knygos vis tiek ėjo?

G. P. Na jo. Knygų nestabdė. Bet į Rašytojų sąjungą nepriėmė... Po keturių knygų mane priėmė į Sąjungą, kai tuo metu jau buvo liaudies frontas, įsisiautėjo vadinamieji sąjūdininkai, tuo metu mane priėmė... Rašytojai galėjo naudotis įvairiomis privilegijomis. Kurortai prie Juodosios ar Baltijos jūros. Buvo galima už dyką pabūti ten, tik reikėdavo nuskristi.

O jaunųjų rašytojų sekcija tokių privilegijų nesuteikdavo?

G. P. Ne. Nors šios tokios buvo. Nidoje ne sezono metu galėdavo būti jaunieji rašytojai. Gegužės mėnesį daugiausiai, birželio pradžioj, kol dar įsibėgėja... Žiemą, tiesą sakant, neveikdavo jau niekas.

Man dar įdomus mokytojo ar / ir jaunųjų globėjo vaidmuo. Kokius žmones išskirtumėt, kas daugiau rūpinosi, pavyzdžiui, atlikdavo organizacinį darbą?

G. P. Na, tai čia Mikuta, Algimantas Baltakis, Judita Vaičiūnaitė, Robertas Keturakis... Jie dirbdavo su jaunaisiais. Antanas Drilinga buvo griežtas Kaunui, todėl jo neišrinko darbo tęsti...

O jeigu, Tautvyda, grįžtume dar kiek prie lyties temos. Sakėte, kad pirmiausia buvo žiūrima kaip į moterį, tik po to – kaip į poetę. Ar požiūris keitėsi?

T. M. Na, iš pradžių į tave žiūrėjo kaip į moterį, ne kaip poetę. Kai išleidau pirmąją knygą, „Pergalėj“ buvo puiki Strielkūno recenzija, lyginanti mane su Marina Cvetajeva, ir tada, labai aiškiai atsimenu, jis parašė: „Negi taip racionaliai, netgi šaltokai gali rašyti moteris?“, tai... su visu dėmesiu ir meile Strielkūnui, už šitą jį apkaltinti galėtų tik koks nors vėliau susiformavęs feministinis judėjimas, o aš nė kiek nenusiminiau. [neaiški vieta – *SV*] Na, o po to, kai jau pradėjom bendrauti su Gintaru – mes labai ilgai draugavom, šešerius metus – tada atsisijojo nuo manęs gerbėjai. Tada lyties problema pasidarė kitaip svarbi: kiek aš galiu būti moterimi šeimoje ir kiek aš galiu poetė? Tarp tokių, iš pradžių, dalykų atsimenu išvykimą į Jungtines Amerikos Valstijas po tėvelio mirties, 1988-ais metais, kai dar buvo Sovietų Sąjunga nesugriuvusi. Ten susipažinau su Jurgiu Jankumi. Jis paskambino mano dėdei į namus, kas buvo labai įdomu, nes tuomet jokių orientyrų mano nežinojo. Bet per radiją pranešė, kad va atvyko iš Lietuvos tokia poetė, ir tada, vienu žodžiu, su Jurgiu Jankum pradėjom draugauti... Labai buvo įdomu pirmąjį vakarą, nes mano dėdė ar teta pasibaisėjo, kur aš dingau, o Jurgis Jankus norėjo išsikalbėti apie tuometinę literatūrą ir mes ilgai bendravom, kalbėjom. O paskui dar toksai vienas dalykas, kur reikėjo kovoti už savo teises, tai buvo tada, kai aš buvau dar jauna ir ne tokia patyrusi literatūroje kaip Gintaras, kuris tuo metu buvo pakviestas į Santaros-Šviesos suvažiavimą. Tai aš paprašiau jo, kad iškvieštų ir mane, kaip įžymybės žmoną ir kaip poetę. Tai buvo, aišku, gana nenoriai padaryta. Čia Rimvydas Šilbajoris tai organizavo, kadangi reikėjo atitinkamai bilietus nupirkti, tad čia truputėlį Amerikos lietuvių bendruomenei kainavo tas. Bet tada mes, nuskridę į suvažiavimą, susipažinome su daug įdomių žmonių. Pirmą vakarą mus oro uoste pasitiko Kazys Almenas. Paskui tą patį vakarą nuvežė mus pas Alfonsą Nyką-Niliūną. Ir jis, prisimenu, labai mane egzaminavo iš literatūros...

Pradėjo klausinėt tiesiog?

T. M. Na, tai taip. Tokie klausimai, pavyzdžiui: „Kokia Achmatova Jums labiau patinka: ankstyvoji ar vėlyvoji?“ Aš pasakiau, vėlyvoji, ir nelabai pataikiau, bet jis niekuo neišsidavė. Paskui dar susipažinom su Violeta Kelertas, dar Ilona – pamiršau jos pavardę, kanadiečių kritikė [Maziliauskienė – *SV*], buvo atvažiavusi. Dalyvavom svečiuose pas Adamkų, balius buvo didžiulis. Adamkus atėjo pasisveikinti ir pasakė, kad ką tik lošė tenisą ir dabar eina nusiplauti rankų. Nuėjo nusiplauti rankas ir tik tada padavė. O po to, kai mes Tabor Farmoje, kur tada vyko visas veiksmas, pardavėme savo atsivežtas knygas – tada Gintaro labai gerai ėjo knygos, mano irgi visas išpirko, nes pirmosios neturėjau, antrąją švariai nušlavė – tai mes, sakyčiau, padarėm tokį gerą verslą ir už tuos pinigus keliavome po Ameriką! Keliavome į Ročesterį, Vašingtoną, Čikagą, Niujorką... Paskui nuvykom pas mano draugę Julie Kane, amerikiečių poetę, į Naująjį Orleaną, kuris sužavėjo, tai buvo dar prieš „Katrinos“ uraganą. Plaukėme laivu Misisipės upe – Julia užtaisė tokią staigmeną. Turėjom tokį vakarėlį, nes tada jiems buvo didžiausia naujiena, kad čia atvyko svečiai iš dar nesubyrėjusios Sovietų sąjungos ir gali papasakot apie tuometinę literatūrą. Ten viskas vykdavo ne taip, kaip pas mus – sausakimšose salėse, į kurias

darbinkus suvarydavo, – ten kavinėse viskas buvo organizuojama arba to žmogaus, pas kurį atvyko, namuose. Labai džiaugėmės ta kelionė ir tolimesniam gyvenimui ji paliko didelį įspūdį. O su Jurgiu Jankum ir Julie Kane susirašinėjom toliau visą gyvenimą.

O kas Jūsų rate buvo iš moterų rašytojų, poečių?

T. M. Moterų? Tai Cieškaitė... Bet mes taip gana fragmentiškai bendravom. Ji ateidavo pas mane į namus, bet pastebėjau, kad jos labai sunkus charakteris ir stengiausi...

G. P. Anksti mirusi Audra Stasiukonytė. Išleido jos vieną knygą po mirties. Buvo jauna, labai gabi poetė.

T. M. Taip... Ir mes su ja tuo metu kartu dirbome „Kelionių ir ekskursijų biure“, ekskursijų vadovėmis. Tik ji buvo neetatinė, aš jau buvau etatinė ekskursijų vadovė.

Kokių dar autorių prisimenate, kurie atrodė gabūs ir talentingi, o po to pasitraukė iš literatūros lauko?

G. P. Pamiršau pavardę to klaipėdiečio, kuris su manim kartu išleido pirmąją knygą...

T. M. Vytautas Brenčius.

G. P. Taip. Tai jis mirė kaip valkata... Tik atkreipė dėmesį... [neaiškiai girdisi – *SV*] Zigmo gėlės premijos laureatai. Karbauskio valdose. Tautvyda irgi yra tapusi laureate.

1985-aisiais.

G. P. O aš negavau nieko. Mes su Almiu Grybausku...

O su Antanu A. Jonynu artimai bičiuliuotės?

G. P. Aš vienu metu gyvenau Vilniuje ir mes ten kasdieną susitikdavom Rašytojų sąjungos klube. Nereikdavo eiti per visą Vilnių ieškoti draugų – ateidavo patys. Ten buvo privilegijuota kavinė sąjungų nariams, įsileisdavo ir jaunuosius rašytojus. Ten mes gerai pagerdavom, paskui, kai baigdavosi tenai balius, susirinkdavom grupelėm, taksi ir toliau tęsti. Tai pas mane tokioje lūšnėlėje, kurioje aš gyvenau, buvo laisvas plotas vadinamas. Ten su amžinatilsį Jurgiu Kunčinu pagėrėm kartu. Martyną Vainilaitį... Romas Daugirdas įkišo jam į kišenę runkelį, kadangi pasakė, kad tu ne mūsų kartos esi.

Tautvyda, minėjote, kad su jumis debiutavo Valdas Vasiliauskas, Vytautas Venclova, Bronius Ribokas... Ir jūs rašėte, kad norisi šūktelti, kur jie pasiklydo...

T. M. Na, tai taip. Valdas Vasiliauskas gi visai gerą prozos knygą išleido, o paskui kažkur pradingo ir nieko apie jį negirdėjau. Dar Markas Zingeris kartu debiutavo, buvo užsimezgusi draugystė su juo. Jis parašė atsiliepimą apie mano pirmą knygą. Susitikdavom, pasikalbėdavom apie literatūrą, buvo labai įdomu. Bet Markas tai įėjo į literatūrą kaip labai rimtas, solidus rašytojas. O kiti du... Vytautas Venclova kažkur pasiklydo, žurnalistiniam gyvenime ar mokykloje dėstydamas... O Bronius Ribokas, nežinau aš jo likimo... Jis Ispanijon ar kur...

Ar sekcija kažkaip domėdavosi, kai autorius „dingdavo“?

G. P. Užmiršdavo.

T. M. Užmiršdavo... Bet Bronius Ribokas buvo iš Panevėžio, tai mes ir nesisidomėjom juo labai.

Gintarai, skaičiau, kad Jūsų poemos „Pontijus Pilotas“ „Nemunas“ porą metų nespausdino, o po to jūs padavėt „Pergalei“ ir ji atspausdino. Kokios to priežastys?

G. P. Nežinau, tas pats draudimas, matyt, galiojo... „Nemune“ manęs ilgą laiką – aštuonis metus – nespausdino. Nunešiau dvi knygas jiems ir nerado eilėraščių, iš ko rinktis... Tada nunešdavau į „Pergalę“, ir ten mane atspausdindavo.

Kodėl?

G. P. Ten daugiau pažįstamų... Galingėsnis saugumas „Nemune“.

T. M. [Juokiasi – *SV*].

Bet jūs vis tiek pasikalbėdavom su...

G. P. Ne, jeigu pasakydavai, kad tave persekioja saugumas, apipaišydavo šizofreniją.

Ne, bet dėl to nepublikavimo. Su kažkuo iš redakcijos asmeniškai pasikalbėdavot?

G. P. Nesakydavo, neatskleisdavo redakcijos virtuvės paslapčių...

Tautvyda, o jūs buvote susidūrusi su saugumu?

T. M. Vieną kartą kvietė mane į saugumą. Tai buvo dėl Arvydo Genio įskundimo. Kad mes per daug laisvai kalbėjom apie laisvą Lietuvą. Buvo po premijinės kelionės, (kurios vadovas buvo Juozas Glinskis), už pergalę moksleivių olimpiadoje. Tai tada buvo mane pasikvietę pasikalbėti. Bet po to parašiau paaiškinimą, kad nieko ten nebuvo, ir atsikabino.

Kiek žinau, Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija bendravo su latviais (išleido antologiją), kitų šalių jaunaisiais rašytojais. Ar apie tai girdėjote?

T. M. Ne... Viena ausim girdėjau, bet... Tautų draugystė tuo metu nelabai... Nemune spausdino jaunuosius, tai perskaitydavom tuo metu. Bet ypatingo dėmesio niekas nerodė.

O kaip prisimenate savo debiutą, pirmąsias reakcijas?

T. M. Labai teigiamos. Geriausia tai buvo Strielkūno recenzija... Kitų neatsimenu. Tada aš dar reiškiausi kaip kritikė. Parašiau apie Dainos Pranckietytės pirmąją knygą.

Ji paskui dingio?

T. M. Dar kelias knygas išleido.

G. P. Kartu su manim debiutavo... Nu, iš kartu debiutavusių, Algis Grybauskas nepakankamai įvertintas. O tada Algimantas Baltakis parašė apie trijulę, tris muškietininkus. Dešimt metų tas terminas neišėjo iš literatūrinio konteksto. Tai buvo Almis Grybauskas, Antanas A. Jonynas ir jūsų nuolankus tarnas – Gintaras Patackas.

Kaip jūs priėmėt muškietininkų apibūdinimą, neerzino?

G. P. Neerzino, ne. Kaip tik mes stojome šauniaučiai prieš karaliaus gvardiečius. Sunaikinom visą sodžiaus lyriką, įvedėm miesto terminologiją, ir niekas negalėjo mums pasipriešinti.

Dar Rubavičius?

G. P. Rubavičius irgi, jo.

Gintarai, kol buvot išėjęs, Tautvydos klausiau apie bendradarbiavimą su latviais ir kitų šalių jaunaisiais.

G. P. Jo, atvažiuodavo jie į Vilnių, latviai. Pažinojau Knutą Skujenieką, Uldį Berzinį. Abu dar gyvi, atrodo. Marą Zalitę... O šiaip draugaudavom sekcijom: Kauno sekcija, Vilniaus sekcija, Klaipėdos sekcija... Važinėdavom vieni pas kitus į svečius.

O Šiaulių sekcija?

G. P. Šiaulių nebuvo.

Buvo, esu atradęs dokumentuose.

G. P. Na, Šiaulių menkiausiai pastebima buvo.

O kaip su anuometiniais honorarais? Kiek pavykdavo užsidirbti?

G. P. Na, jeigu pirmą knygą išleidi, moka 500 rublių. Jeigu antra išeidavo – jau 2 000, kaip metų alga. Ir antra tiek išeidavo iš publikacijų periodikoje. Paskui dar

prisidėdavo Grožinės literatūros propagandos biuras, žodžiu, galėdavai būti profesionalus rašytojas, iš to pragyventi.

T. M. Gėlės premija buvo 500 rublių.

O kaip skyrėsi honorarai už publikacijas? Kur buvo publikuotis pelningiausia?

G. P. „Pergalėj“. Ten po 1, 20 už vieną eilėraščio eilutę. Tai „Pergalėj“ atspausdini, gauni kokius 300 ir gali visus du mėnesius gyvent iš to.

O kitur, pavyzdžiui, „Literatūroj ir mene“?

G. P. Na, „Literatūroj ir mene“ jauniems skirdavo tik puslapį, tai po vieną eilėrašį. O jeigu jau Rašytojų sąjungos narys, tai pusę puslapio duodavo. Į tą pusę puslapio... gal 70 rublių. „Nemunas“ man už publikaciją sumokėjo 70 rublių, kai vidutinė alga tada buvo 100 rublių. Nusipirkau tada sau ploščių. O Tautvyda už knygą kailinius nusipirko.

O kiek bendravote su kitų sričių menininkais, dailininkais, kino pasaulio žmonėm... Ar jie irgi turėjo jaunųjų sekcijas?

G. P. Buvo jaunųjų dailininkų sekcija. Jie turėjo nario pažymėjimą, paskui mes irgi pasidarėm nario pažymėjimą, kuris gelbėjo mus nuo to, kad niekur nedirbdavom. Kai parodydavai pažymėjimą, tada policija atsikabindavo.

Kada tie pažymėjimai atsirado?

G. P. Ai, jau pačioj pabaigoj, apie 1987-uosius. Sąjūdžio pradžioj... Nu, užsiplepėjom jau?

Įrašytas: 2019 08 29

Neautorizuotas

Atlikimo vieta: Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka

**Ar prisimenate, kada ir kaip tapote Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos nariu?
Ar tuo metu jau studijavote lietuvių kalbą ir literatūrą?**

Atėjau jau pabaigęs studijas. Nors, tiesa, dar tęsiau neakivaizdiniam. Tuo metu dirbau „Tiesos“ redakcijoje, kultūros skyriuje. Tas atėjimas buvo toks... Na, kolegą susitikau, kuris pasiūlė ateiti. Jis pastebėjo, nes jau buvau „Tiesoj“ vieną kitą poezijos vertimą paskelbęs. Iš pradžių ta veikla buvo neaktyvi. Viskas prasidėjo, kai ėmėme rimčiau bendradarbiauti su jaunaisiais latvių rašytojais.

Yra dar tokia priešistorė: kai mokiausi universitete, buvau ką tik įstojęs – 1962-aisiais, prieš paėmimą į armiją – jau buvo suorganizuotas studentų – latvių literatūros vertėjų – būrelis. Kur mes buvome: Sigitas Geda, Laimonas Tapinas, [Lilija] Kriškanaitė – dabar Kudirkienė, – aš buvau, dar keletas... Ir toks profesorius Reinis Bertulis iš Latvijos universiteto. Pirmas darbas buvo kolektyvinis – Annos Saksės pasakas versti. Po to, prieš pat armiją, kur teko pabaigti, buvo toks Giedrės apsakymų – antireliginis – rinkinys, kurį liepė versti. To dalyko net nenoriu prisiminti, nes ten buvo klaikūs tekstai. „Vagos“ leidykla šitai išleido. Vėliau, grįžęs iš armijos, gavau pirmą vertimą – Alberto Belo romaną „Tardytoją“ – iš „Vagos“ leidyklos. Reikėjo laikyti latvių kalbos egzaminą, kurio dar nebuvau išlaikęs. Atsimenu, dėstytojas [Jonas] Kabelka paduoda lapukus: šitą žodį išlinksniuoti, šitą išasmenuoti... Sakau: dėstytojau, aš ką tik baigiau Belo romaną versti ir man yra daug kur neaiškumų [juokiasi – *SV*]. Jis tik mane į šoną... Mes kokių porą valandų pasišnekėjome, suraitė penketą, ir latvių kalbos egzaminas buvo išlaikytas. Tai buvo pradžia.

O vėliau, kada mes, Vilniaus ir Rygos rašytojai, pradėjom bendradarbiauti, tai čia, sakyčiau, buvo pats tas gražiausias kokių penkerių metų laikotarpis. Mes keisdavomės grupėmis – vienais metais mes vykdavom į Rygą, kitamet latviai atvažiuodavo čia. Latvijoje keliaudavom po literatūrines vietas, lankydavom rašytojų muziejus, vykdavo susitikimai, skaitydavom vertimus... O latviai, atvažiavę pas mus, dalyvaudavo kur kas didesniuose literatūriniuose renginiuose. Juk atvažiuoja, pavyzdžiui, į Uteną, o ten – pilna kultūros namų salė, stovinčių būdavo.

Ar čia sekcija organizuodavo?

Sekcija, jaunųjų sekcija.

O latviai irgi turėjo tokią sekciją?

Taip, turėjo⁷⁷⁹. Ir sakyčiau, čia svarbu būtent ugdymui... Dabar man labai liūdna, kad su jaunaisiais, pradedančiais Lietuvoje nedirbama. Latviai turi gražią Literatūros akademiją, į kurią jaunieji ateina ir kasmet to, kuris pasirodo geriausiai – poeto / prozininko – išleidžia knygą.

O sekcijų bendradarbiavimo viršūnė tai buvo du vertimų rinkinukai: dešimt lietuvių⁷⁸⁰ ir dešimt latvių poetų. Dabar net tokio lygio antologiją būtų sunku sudaryti, kokią mums pasisekė – kai žiūri po tiek laiko... [varto knygą ir komentuoja – *SV*] Tarkim, Pēteris Zīrnytis, vienas iš tos moderniosios latvių poezijos sovietmečiu atstovų. Kas vertė? Gediminas Jokimaitis – jaunųjų rašytojų narys, kuriam tada buvo per penkiasdešimt-šešiasdešimt⁷⁸¹. Uldį Bērziņi vertė Kęstutis Nastopka. Tada dar Bērzinis buvo jaunųjų latvių rašytojų sekcijos narys, dabar jau klasikas. Janis Ruokpelnis... Abu – Baltijos Asamblėjos premijos laureatai. Leonas Briedis – apie 20 knygų, apie 40 vertimų iš rumunų ir ispanų kalbų, kultūros filosofijos žurnalo leidyba... Dagnija Dreika-Matulė dabar truputį nutolo. Mara Misinia irgi. Mara Zalytė – viena žymiausių latvių poečių, ypač jos libretai miuziklams... Tada dar Lietuvoj nebuvo Hermano Margerio Majevskio. Maris Melgalvas tai yra iš tų klasikinių. Na ir aš tada dar verčiau Viktorą Avuotinį, kuris tada buvo ryškiausias latvių jaunasis poetas. Ir dabar, kada skaitau Ojaro Vaciečio kritikos tekstus, tai jis tuo metu, išėjus Avuotinio pirmajai knygai, laikė vienu talentingiausiu, perspektyviausiu autorium. Dabar jis nutolo, dirba laikraštyje, rašo politinius tekstus, apžvalgas, perėjo į žurnalistinį darbą... Labai toks modernus, metaforiško, skaidraus, aiškaus mąstymo. Jo eilėraštis – nuo pradžios iki pabaigos labai vientisas, nėra tokio, kaip dabar, paskyduosio verlibro, kai nežina, kur akcentas.

Ši knyga išėjo 1983-aisiais. Tačiau bendravimo, bendradarbiavimo su jaunaisiais kitų šalių rašytojais liudijimų būta ir anksčiau, pavyzdžiui: X, XI ir XII almanachuose „Jaunieji“ (1958–1960), skiltyje „Būkime pažįstami“, spausdinti jaunųjų latvių, estų ir baltarusių poetų eilių vertimai; 1973 m. Vilniaus sekcijos darbo plane numatytas susitikimas su latvių jaunųjų rašytojų delegacija, sykiu toks susitikimas numatytas ir respublikinėje televizijoje, jau planuojamas poezijos vertimų rinkinių rengimas ir t. t. Man įdomu patys ryšių mezgimo procesai, kaip nueita iki šitos knygos.

Praktiškai čia yra asmeninė, kūrybinė bendrystė...

Bet institucija skatino?

Tai Rašytojų sąjunga visada padėjo ir skatino. Antra vertus, labai skatino leidykla, ko dabar nebėra. Būtent jauniems, tuo metu nežinomiems poetams, skirti leidiniai!..

⁷⁷⁹ Latvijoje veikė jaunųjų rašytojų studija.

⁷⁸⁰ „Mes atėjome į šį pasaulį“ – eilėraščių rinkinys, sud. Arvydas Valionis, Vilnius: Vaga, 1983.

⁷⁸¹ 1920-ųjų metų gimimo, taigi, rinkinio rengimo metu jam buvo apie 62–63-eji.

Ar sekcijoje vertėjai turėjo kokią atskirą statusą?

Tuo metu visi buvom bendrai: poetai, prozininkai, kritikai, vertėjai... Mes, jaunieji, praktiškai kas mėnesį rinkdavomės į susirinkimus. Aptarti narių kūrybos ir kokių nors bendresnių dalykų.

Kokia būdavo tų susitikimų atmosfera?

Sekcijoje? Gana kolegiška. Na, būdavo ir kažkokių kritiškesnių pasakymų, bet taip, kad jau smogu kam nors žemiau juosmens – tokių dalykų nebūdavo. Kolegialumas, bendrumas buvo išlaikomas. Nebuvo jokių... Na, bent aš nepastebėjau. Juk ten ir būdavo: ir Valdas Kukulas, ir Almis Grybauskas, ir Valentinas Sventickas, ir prozininkai, iš kritikų – Renčys, Guščius...

O sekcijos pirmininkų vaidmuo? Ar pirmininkas kažkiek keisdavo pačią sekcijos veiklą, struktūrą?

Na, truputį taip. Kaip ir visur, pirmininkas savotiškai yra vedlys. Pasižiūri į idėjas, keliamus klausimus, kas yra aktualu...

Ar prisimenat, kas pirmininkavo jūsų buvimo sekcijoje metu?

Valentinas Sventickas buvo vienu metu... Dar ar Guščius, ar Graibus...

Guščius yra buvęs.

Yra? Būdavo ar sekcijos pirmininkas, ar ne pirmininkas, mes nekreipdavom dėmesio – visi kolegos, visi vienodi.

Kiek sekcijoje dalyvaudavo partiniai asmenys? Kiek ji būdavo stebima, sekama?

Šito net nežinau... Nebent galėjo būti iš savų tarpo. Susirinkimuose dar lankydavosi vyresnieji rašytojai, kritikai... Gerai neatsimenu, bet vienam susirinkime, atrodo, net Baltušis kalbą sakė. Nes jis mėgo jaunimą, labai tuo metu ir Gansiniauskaitę kėlė...

Kas dar, be Baltušio, daugiau dėmesio skyrė jauniesiems?

Eugenijus Matuzevičius, kuris rūpinosi kūryba, publikavimu – jį aš irgi laikau savo mokytoju. Nes jis visada skatindavo, dirbo „Literatūroj ir mene“, prašydavo duoti kūrinių, vertimų, mielu noru padėdavo. Kadangi daugiausia su poezija susijęs, tai išskirčiau tik Eugenijų Matuzevičių. Prozininkus, pavyzdžiui, Baltušis labai globodavo, ne tik Gansiniauskaitę, bet labai gerbė, dievino, prisimenu, Dalią Saukaitytę, bet čia jau kita – meilės istorija.

Saukaitytė vėliau nustojo rašyti?

Taip... Bet su ja ir per „Poezijos pavasarį“ pavažinėjau, ir premijos jai įteikime dalyvavau... Didžiuma pirmosios knygos eilėraščių tapo dainomis. Tekstai puikūs visomis prasmėmis – ir metrikos, ir stiliaus, ir... Na, kažko vis dėlto skyrėsi nuo

visos kitos sovietinės poezijos. Gal jai kaip pirmai knygai buvo lengviau, nors „Vagos“ leidykla, prisimenu, ypač jaunuosius kapodavo. Būdavo tokią recenziją gauna: „Kad jūs čia tik savo jausmus reiškiate... visuomeniškumo trūksta!“.

O lyties faktorius tuo metu kažkiek veikė kūrybos vertinimą?

Ne, net tokios minties nebuvo...

Na, pavyzdžiui, Tautvyda Marcinkevičiūtė minėjo, kad kurį laiką pirmiausia į ją buvo žiūrima kaip į moterį, tik po to – poetę.

Na, galbūt... Kaunas – savita auditorija, graži. Na, čia gali pasakyti tik moterys. Sekcijoj nebuvo ir net nesijautė. Niekas negalvojo, ar vyras, ar moteris.

Su Kauno sekcija bendraudavot? Ir su Klaipėdos, turbūt?

Mažai, su Kaunu mažai, gal labiau atskiri poetai pabendraudavo...

Bet archyvuose minima, kad atvažiuodavot vieni pas kitus?

Koks atvažiavimas? Tarkime taip: prisimenu vieną kelionę su latviais, važiavom į Šakius, į kolūkio ataskaitinį susirinkimą, literatūrinį vakarą. Komjaunimo CK davė mums autobusą ir grįždami atgal užvažiavom į Kauną. Atsimenu, tada dar buvo šitos Dalios gimtadienis. O taip kad būtų tokių planinių susitikimų, kokius darydavom su Ryga, kiek aš per tą laikotarpį nuo kokių 70-ųjų prisimenu... Gal kas ir dalyvaudavo, būdavo...

O kada jūs perėjote į Rašytojų sąjungą?

Priėmė 1990-ais.

Iki tol buvote sekcijoj? Dar dirbote literatūros konsultantu?

Sekcijoj buvau, konsultantu, o po to mes įsteigėm literatūrinių ryšių ir meninio vertimo tarybą.

Kaip radosi ir veikė toji taryba?

Taryba yra Matuzevičiaus ir Vytauto Kubiliaus idėja. Ji susikūrė tada, kai mes jau Rašytojų sąjungoj pradėjom kelti klausimą, kad norime kurti vertėjų sąjungą. Nes pamatėme, kad pas Leikauską į autorinių teisių agentūrą 60 procentų finansų suplaukia iš vertimų, o ne iš originaliosios kūrybos. Ir po to jau pradėjom kelti klausimą, kad arba reikia kurti atskirą sąjungą, arba vertėjai turi būti priimami į Rašytojų sąjungą. Ir taip maždaug apie 1988-uosius jau buvo priimta nemažai, turbūt, apie dešimt vertėjų. O vertimo tarybai tada teko ir vadovauti, ir rengti tuos projektus. Rengėme pažodinius vertimus į anglų, rusų, buvo ir į vokiečių kalbą. Praktiškai tai buvo dvi skaitytojų kryptys – anglų ir rusų. Turėjom net tris vertėjas, kurias rengdavo pažodinius – su visom metrikom, nuorodom, paaiškinimais... Ir siuntinėdavom, leidyklos norėdavo susipažint.

Čia ne sekcijos, o pačios Rašytojų sąjungos padalinys buvo?

Rašytojų sąjungos struktūrinis padalinys. Mes turėjom daug užmačių. Rimčiausias mūsų tarybos ir literatūrinių ryšių ir meninių vertimų sekcijos darbas buvo – pradėjom leisti almanachą „Atodangos“. Išleidom tris numerius, 1987 ar 1988, 1990... Pirmą kartą ėjo ir Bulgakovas, ir visi patys naujausi kūriniai, kurie nebuvo versti į lietuvių kalbą, ir kurių Maskva dar neleidavo. Pavyzdžiui, Edgaro Po ir Bulgakovo leidykla negalėdavo leisti, nes saugumas draudė, bet mes pasirėmėm estų „Loomingo“ pavyzdžiu: kadangi „Loomingas“ jau buvo paskelbęs vertimų į estų kalbą, tai ir mes į almanachą įdėdavom, ir čia viskas taip gerai praeidavo. O almanacho leidybos idėja gimė, kai teko dalyvauti Sofijoj tarptautinėj Europos vertėjų konferencijoj. Aš nustebau – bulgarai turėjo ir vertėjų sąjungą, ir leido du literatūrinių vertimų žurnalus – vieną sovietinių respublikų vertimų, kitą – užsienio literatūros. Kai parvažiavom, atsivežiau pavyzdžius, pradėjom kalbėti su Matuzevičium, gan greitai mes „Atodangos“... „Vagos“ leidykla geranoriškai priėmė idėją, juolab Vytautas Visockas leidykloj pavaduotoju buvo ir mūsų sekcijoj veikė aktyviai, tad lengviau mums buvo pramušti visą tą leidybą. Iki paskutinio 1990-aisiais metais, kai nutrūko ir almanacho, ir mano sudaromos „Literatūros panoramos“ leidyba. O almanachas tai buvo kaip pretekstas, kad mes Lietuvoj galėtume leisti užsienio literatūros vertimų žurnalą. Iš pradžių gal ketvirtinį, o paskui gal ir mėnesinį. Bet taip, kaip planuoja, ne visada įvyksta.

O kai dirbote konsultantu, tai jūs vertėjus konsultuodavot?

Mano pareigos buvo susijusios su literatūriniais ryšiais: darbas su užsienio leidyklomis, kada, pavyzdžiui, paprašo, kad būtų parengta ar sudaryta kažkokia antologija; darbas su užsienio rašytojais, kurie tuo metu atvykdavo į Lietuvą – turėdavau juos lydėti, važinėdavom į Kauną, sudarydavom programą, su rašytojais susitikinėdavom... Kas iš to darbo dar buvo svarbiausia, tai pradėjus Rašytojų sąjungoj dirbti Bieliauskui, jis pasakė, kad kai ateisiu dirbti, iškart reiks rengtis lietuvių literatūros ir vertėjų tarptautinėj konferencijai. Periodiškai įvyko trys tarptautinės konferencijos su tokiu truputį užslėptu sumanymu, mat ne visi sovietmečiu į Tarybų sąjungą galėdavo atvažiuoti, reikėdavo motyvacijos. Leidyklos parašydavo, kad atvažiuojančiųjų kūryba bus svarstoma, aptariama arba tariamasi dėl leidybos. Ir pasisėkė... Dabar jeigu žiūrėt į tas tris konferencijas, tai buvo, lietuvių literatūros platinimui, turbūt... Nes suvažiuodavo visi žymiausi vertėjai iš Europos, iki 30–40 žmonių, dalyvaudavo didžiųjų leidyklų atstovai...

Kuriais metais konferencijos vyko?

Mhm... Kaip dabar prisiminti... Kokie 1972, 1975, 1978, man rodos. Reiktų pasitikslinti. Jeigu pasiimtum „Literatūros panoramas“, ten yra visa informacija. Čia aš bijau suklysti.

Tai jūs sudarinėdavote „Literatūros panoramas“?

Taip. Ten ir jaunųjų susitikimai, ir kas iš Latvijos dalyvavo... Kronikoje [skiltyje leidinio pabaigoje – *SV*] yra viskas, kas buvo aptarta. [vartydamas rodo, kelis aprašymus pacituoja – *SV*]. Labai sausiai, bet pavardės, vietos ir įvykiai išsaugoti.

Dar grįžtant prie sekcijos. Pašnekovų paprastai klausiu, kokias privilegijas suteikdavo buvimas sekcijos nariu. Radau, kad, pavyzdžiui, net jaunas galėdavo pretenduoti ir gauti butą.

Taip, taip. Litfondas tuo metu buvo... Zurbos vadovavimo laikais, ir Pajarsko – labai dėmesingas, net ir jauniesiems. Praktiškai [pretendentas] jau turėjo būti išleidęs pirmąją knygą, nors nebuvo Rašytojų sąjungos nariu, bet vis tiek jautė, matė iš pirmos knygos, kad jis bus, ir viską suteikdavo.

O kelionės į kūrybos namus, prašymai pašalpoms?

Taip, kadangi tai kaip specialus padalinys, Litfondas skirdavo jauniesiems paramą... Atsimenu, ir Kukulas, ir Verba gaudavo, kol jie dar nebuvo Rašytojų sąjungos nariais. Aš asmeniškai nebuvo dėl buto susidūręs, neturėjau tos problemos. Bet jaunas galėdavo parašyti prašymą Literatūros fondui, nurodymas, netgi kur nors važiuot ar kūrybiniam darbui, kad dalį išlaidų finansuotų. Lietuviai, vyresnieji, dažniausiai važiuodavo į pietus, į pamaskvę. O kiek iš jaunųjų, kiek iš mūsų, nežinau... Na, dar Rygoj į kūrybos namus, tuo metu ten buvo galingi kūrybos namai, dabar nebeliko, viskas privatizuota. Ir Lietuva būtų turėjusi Palangoje nuostabius kūrybos namus. 1988-aisiais metais jau buvo viskas padaryta. Maskva skyrė 2 milijonus, tiek, kiek Operos ir baleto teatro statybai. Sutartis buvo tokia: mes finansuojame, lietuviai stato, o Palangoj, kur dabar yra tas vargšas mūsų bendrabutėlis ar prieiga, buvo numatyta visą tą teritoriją iki viešbučio, tarp viešbučio ir mokslų akademijos, nugriauti, per kopą link estrados iškasti tunelį... stiklinis stogas šviestų einant koridoriais, penkių šimtų vietų salė, baseinas, sporto salė, biblioteka – visas kompleksas. Du milijonai. Maskva labai pasitikėjo, su sąlyga, kad, rodos, 50 procentų kambarių vasarą užims atsiųstieji Maskvos.

Tai kas galiausiai nutiko?

Po to žalieji, 1988-aisiais, užprotestavo visą šitą projektą, prasidėjo sąjūdis ir Maskva projektą atsiėmė. Jeigu bent vieneriais metais anksčiau... dar turėtume.

Dar norėtusi grįžti prie jaunųjų rašytojų kelionių po regionus. Kokia būdavo renginių atmosfera?

Tais laikais poezija arba susitikimas su jaunaisiais rašytojais, tai ne dabar... Kultūros namų salė, kur yra po 500 ir daugiau vietų, visą laiką būdavo pilnos!

Į kultūros namus, turbūt, žmonės patys ateidavo, bet kokioj gamykloj, kolūki gal nebūdavo pasirinkimo?

Na, prisimenu, Biržuose, kadangi prie Latvijos, Pačeriaukštėj, vyko kolūkio ataskaitinis. Kultūros namuose literatūros vakaras, po jo sugrįžti į jų „restoraną“,

kaip aš sakau, kur viskas paruošta. Ir... Be šito ritualo sovietmečiu... Visur kur, ir su jaunaisiais, ir Lietuvoj, ir Latvijoje būdavo, kad viskas užsibaigdavo taurelės pakėlimu. Pavyzdžiui, mano kolega Janis Baltvilkas visus šturpino. Latviai, kada jau pasakydavo, kad tostą pakels Janis Baltvilkas, pašturpsta. O lietuviai nežino, koks tostas bus. Pakėlęs pirmiausia pažiūri, kokio stiklo taurė. Išgeria iki dugno ir ją sukramto. Čia jau yra, na žinai, ne visiems... Technologijos dalykas...

O ką prisimenat iš kelionių į Latviją?

Na, Latvijoje, kadangi jau buvau užmezgęs artimesnius kūrybinius ryšius ne tik su poetais, bet ir su prozininkais – kadangi verčiau prozą – nuvažiuodamas į Rygą dar turėdavau progą susitikti su kai kuriais autoriais. Ir Albertas Belas, ir Andris Jakubanas – fantastiškas prozininkas, Lukjanskis, kurio jau nebėra... Su tais, kuriais bendravau, tarp gyvųjų beliko Janis Ruokpelnis, Leonas Briedis, Uldis Bērzinis ir Māra Zālīte. Kiti jau aukštai. Dabar, kadangi vakar baigiau paskutinį kartą skaityti latvių poezijos antologijos rankraštį...

Išeis nauja?

Galvojam lapkričio mėnesiui, Latvijos nepriklausomybės dienai išleisti. Tai truputį skaudu, kada reikia autorius pristatyti – visada dvi datas rašyti... Čia atsinešiau [rodo savo bibliografiją – *SV*], galvojau atsiminsiu, iš kur prasidėjo, kur daugiausia... „Komjaunimo tiesa“ ištisą puslapį skirdavo jauniems, lietuvių ir latvių. Tuomet dirbdavo redaktorium Kirkila, Kirkilo dėdė, tik ne Kirkilas, o Kirkila.

Ar sekcija su „Komjaunimo tiesa“ bendradarbiavo?

Čia daugiau patys autoriai, bet jie labai geranoriškai...

Protokuluose mačiau, kad bendradarbiavimo su spauda klausimas gana dažnas.

Galbūt taip, čia daugiau pirmininkų reikalas būdavo... Po to „Jaunimo gretos“ buvo jauniems labai... [rodo bibliografiją, varto – *SV*]

O su rusų jaunaisiais poetais bendravot?

Ne, su rusų praktiškai neteko... Teko su keliais rusų poetais, bet ne jaunaisiais. Mažai į rusus kreipiau dėmesio. Koncentravau į latvius... Tiesa, jeigu iš tos vertėjų tarybos dar galima paminėti mūsų darbą – „Meninio vertimo problemas“. Tai buvo pirma knyga, kur pažvelgėm į meninį vertimą. Su Matuzevičium sudarėm. Bet čia su jaunaisiais jau nesusiję. Informaciją gali rasti „Literatūros panoramose“. O kai su archyvais po 1990-ųjų teko susidurti, tai, pasirodo, daug kas dingę, daug nearchyvuotos medžiagos liko.

Yra, bet ne viskas.

Aha. „Literatūros panoramoj“ ryškesni jaunųjų sekcijos susirinkimai atsispindi. Kadangi buvo poetų, prozininkų, kritikų, vaikų literatūros, jaunųjų... Jaunųjų rašytojų sekcija struktūroje turėjo vienodą statusą.

Na, juk patekti į Rašytojų sąjungą buvo sunkiau.

Sunkiau, sunkiau. Pavyzdžiui, Gediminas Jokimaitis dėl savo praeities negalėjo patekti.

Regis, sekcija kartais gaudavo direktyvą, jog turėtų sumažinti narių amžiaus vidurkį.

Na, taip, bet žinai, kaip ir visur, kai akcijos prasideda... Sovietmečiu būdavo arba planinės, rimtos, kur jeigu pasakys, turi vykdyti – partinė organizacija svarsto, CK reikia duoti ataskaitas.

O kaip jūsų paties poezija?

Bandžiau rašyt, bet universitete jau daugiau susidomėjau vertimu... Vaidotas Spudas buvo mokytojas Biržuose, turėjo ten ir meilę. Su mano pusbroliu bendravo. Jeigu ne jisai, tai gal nebūčiau atėjęs į literatūrą...

Ar Spudas turėjo kokį literatų būrelį?

Jie kartu: Spudas, mano pusbrolis Vytautas Valionis, Paulius Širvys... Tai jie ten buvo su Rokiškiu susiję... Vaidotas Spudas, kada dirbo anksčiau Medeikiuose, jis daug ten „Biržiečių žodyje“ eilėraščių išspausdino. Deja, kai aš atėjau į aštuntą klasę, jo nebebuvo. [...] Galvojau apie žurnalistikos studijas, bet tais metais išėmė iš studijų plano... Na, sakau, tai į lietuvių kalbą ir literatūrą stoju.

Įrašytas: 2019 09 04

Autorizuotas: 2020 04 08

Atlikimo vieta: Kauno menininkų namai

Ar prisimenate, kaip atsidūrėte jaunųjų rašytojų sekcijoje?

Atsimenu, turbūt kokiais 1974-aisiais. Kai sužinojau, kad yra tokia sekcija ir kad ten yra žmogus, kuris, na, kuruoja jaunųjų rašytojų eilėraščius, kūrybą. O tada, man regis, Mikuta kuravo. Prieš tai turbūt Dabulskis, bet jo aš jau neužtikau. Tai va, atnešiau Mikutai, ir tada, po kokių pusės metų, gal greičiau, sako jis, kad yra tokia... Iš pradžių aš net nežinojau, kad yra tokia sekcija. Tik žinojau, kad yra žmogus, kuris priima jaunuosius rašytojus.

Konsultantas?

Taip, literatūros konsultantas. Buvo, atrodo, dvi pagrindinės pareigos: pirmininkas ir konsultantas. Dar sekretorė. Tada Mikuta ir sako, kad yra tokia sekcija ir ar norėčiau įstoti. Pagalvojau, kodėl gi ne, man įdomu, kai tokie pat jauni žmonės kaip aš kažką daro. Tai taip ir buvo, įstojau... Bet tas jaunumas buvo toks santykinis, turbūt nuo 20 iki kokių 40 metų ten dar jaunuosiuose vaikščiodavo žmonės, kurie neturėdavo knygų, nes, kad patektum į Rašytojų sąjungą, reikėdavo turėti dvi knygas, o sovietmečiu visiškai kitaip knygas leisdavo nei dabar. Jeigu nunešdavai ir po trijų metų išleidžia, tai čia jau labai greitai. Paprastai būdavo kokie penki metai, ten kažkas svarsto, sako ir išleidžia. Tai buvo daug tokių žmonių, kurie išvis be jokios knygos... Jeigu su viena knyga dar į Kauno Rašytojų sąjungos skyrių priimdavo, tai paskui jau reikėjo dviejų. O su dviem knygom tais laikais, tai... reta.

Tai Mikuta jus konsultavo ir rengiant pirmosios knygos rankraštį?

Ne, rankraščio turbūt jis nekonsultavo. Aš jam tokiais pluoštais atnešdavo, kai dar buvo visiškai žali dalykiukai.

Na, archyve radau: „Pastebimą pažangą pastaraisiais metais padarė poetas Donaldas Kajokas. Intensyviai ir kolegaliai dirbdamas su konsultantu Algimantu Mikuta, jis parengė pirmąjį rinkinį [...]“⁷⁸²

⁷⁸² Romualdas Norkus, Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos veiklos ataskaita (1979): LLMA, F. 622, Ap. 1., b. 69, l. 6.

Mhm, na, tai čia taip rašo... Gal tenai... Gal su Mikuta, bet aš atsimenu tik pirmuosius atvejus, kai jam nešdavau visiškai žalių eilėraščių pluoštus, bet net juose jis rado kažką tokio, dėl ko jam atrodė verta siūlyti man eiti į tą sekciją. Paskui dar keliskart atsimenu, bet dėl knygų... Gal buvo ir taip, bet paskui jau man, kaip čia pasakius... Ar jau atėjo kažkoks savarankiško mąstymo periodas, kai jau neatsimenu, ką Mikuta man sakė. Pradžioj tai labai gerai atsimenu, kai jis mane pradinuką konsultavo. Paskui jau nelabai... O gal jis man ir padėjo ruošti tą knygą, dabar jau ir neatsimenu.

Iš pokalbio su Gintaru Patacku ir Tautvyda Marcinkevičiūte supratau, kad jis ypač rūpinosi jaunaisiais.

Taip, taip. Buvo sunku patekti į „Poezijos pavasario“ almanachą, tai atsimenu irgi Mikuta vežė ten mano eilėraščius, per jį visa tai praėjo. Jis labai rimtai rūpinosi ir labai geras konsultantas buvo jauniems žmonėms. Su juo galėjai neoficialiai pabūt – ir prie kavos, ir prie vyno. Tada atsirišdavo kažkokie liežuvėliai: daug daugiau iš jo išgirsdavai, daug daugiau jam apie save pasakydavai. Kalbėdavom ir apie literatūrą, ir apie gyvenimą apskritai.

Tai Mikuta jums buvo autoritetas?

Pradžioj – baisus autoritetas, labai didelis autoritetas! Nes tuo metu Kaune buvo turbūt tik vienintelis rašytojas Grušas, kuris jau su savo aura, savo didybe... Visi kiti po vienos, po dviejų knygelių... Jauni žmonės visi. Ir Mikuta tais laikais buvo jaunas, kai aš nuėjau ten. Man buvo 24, tai Mikutai – 34. Gal jis jau buvo išleidęs kokias tris knygas, bet irgi dar toks, kaip čia pasakius... dar jo į olimpą nebuvo įkėlę. Dar jis buvo jaunu žmogum, kuriam įdomu pasiaiškinti pasaulio reikalus...

O be Grušo ir Mikutos, tuo metu Kaune dar buvo autoritetų jauniesiems?

Na, tai buvo Vytautas Martinkus. Bet kaip literatas, rašytojas autoritetu jis mums nebuvo, todėl kad jis gal prozininkam daugiau. Nežinau, nežinau.

Kaip prisimenate pirmosios knygos rengimo, aptarimo procesą? Archyvuose radau, kad į jos aptarimą Kauno jaunųjų rašytojų sekcijoje buvo atvažiavęs Valentinas Sventickas.

Neatsimenu... Žinau, kad Sventickas išspausdino mano eilėraščius „Litmenyje“. Ten buvo ir toks mano eilėraštis „Maratonas“, dėl kurio paskui „Litmenis“ gavo šiek tiek per galvą. Cenzūra ėmė kabintis... Po to Sventickas pasakė, kad atkreipė dėmesį į mano eilėraščių ir kad dabar jiems esu po padidinamuoju stiklu.

O kas ten tame eilėrašty jiems kliuvo?

Na... [deklamuoja – SV] „Bėgame ilsimės, bėgame žudomės, bėgam į kojas su tais kur nemėgome...“ Ten apie maratoną, kaip bėgi ir kas ten vyksta. Visi pradeda vienodai, bet nubėga tik stipriausi. Pradžioj atrodo, kad lyderiai yra tie, kurie išties negali to maratono nubėgti, o tikrieji lyderiai gal, pavyzdžiui, už nugaros kažkur

bėga. Maždaug taip... „Bėgame, dykumos, dykumos...“ Kažkas ten jiems nepatiko. Aš nesuprantu, kas ten jiems galėjo nepatikt.

Grįžtant prie sekcijos: ar prisimenate posėdžių, susirinkimų atmosferą?

Taip. Tada knygų retas išleisdavo. Mes aptardavom rankraščius, aptardavom publikacijas respublikinėje spaudoje. Ir ten buvo, kaip čia pasakyt, tokių žmonių labai faini pasisėdėjimai. Aišku, jie būdavo tokie bohemiški pasisėdėjimai, visi. Nes paskui baigdavosi ir su alkoholiu, su viskuo, kartais kur nors bute paryčiais ir taip toliau...

O oficialioji dalis?

Oficialioji būdavo normali. Buvo keletas lyderių, kurių nuomonė man buvo įdomi. Kiti – kaip fonas. Dabar atsimenu tikrai kokios Gražinos Čieškaitės, Gintaro Patacko nuomones... Aišku, Mikutos. Vėliau atėjo Marcinkevičiūtė... Bet aš jau paskui išėjau į Rašytojų sąjungą ir nebeidavau.

Regis, perėjote 1985-aisiais. Bet 1982–1983 buvote šios sekcijos pirmininku.

O aš ir galvoju, ar buvau, ar buvau pavaduotojas... Tai, vadinasi, buvau. Atsimenu, turbūt, reikėjo organizuoti tuos aptarimus, reikėdavo daryti ataskaitą. Dar atsimenu, kad ataskaitos pirmą sakinį visada reikėdavo kažkaip su partija susiet. Neatsimenu, ar aš susiejau, ar nesusiejau. Bet ten reikėdavo, tai gal ir susiejau.

Būdavo darbo planai, daug organizacinių dalykų. Ar jus labiau iš centriau prižiūrėjo, ar Kauno vyresnieji?

Jo, čia gal labiau Kauno, Mikuta ar kas nors... O gal ir... Nežinau, tiesiog viską turėdavai, jeigu reikėdavo, kam nors parodydavai. Bet prie manęs turbūt niekam neprireikė jokių planų. Gerai, kad pasakėt. Nes aš kažkaip galvoju, ar buvau pirmininku, ar ne [šypsosi – SV].

Kai ieškai informacijos archyvuose, matai, kad viskas formaliai buvo gan centralizuota – direktyvos jaunųjų rašytojų ugdymui ateidavo iš Maskvos, o čia Rašytojų sąjungoj, sekcijose jas aptardavo, paskleisdavo.

Na, taip, bet čia visi žinojo šitą. Direktyvų laikymasis ir baigdavosi tuo, kad pasakydavai iš kokio Partijos suvažiavimo ataskaitiniam kokį sakinį. Tiesa, Romas Norkus gal labiau kažką darydavo tokio, kaip čia pasakius, „partietiško“, kadangi jis „Nemune“ tarnavo. Ten, kai vykdavo kokie atviri partiniai susirinkimai, ten jie kažkaip tą partijos diktatą labiau... žinojo, kaip su juo elgtis. Mes buvom tokie laisvi žmonės...

Bet ar jautėt kokią nors partinę, politinę priežiūrą? Antai net jaunųjų sekcijos susirinkimuose kartais dalyvaudavo Komunistų partijos, komjaunimo atstovai...

Taip, atsakingi asmenys. Koks nors Partijos komiteto instruktorius ateidavo, bet jie normaliai viską darydavo, kartais pasilikdavo ir antroją dalį, išgerdavo kartu.

Kažkuriais metais, prisimenu, buvo atvažiuavęs į Kauną Gediminas Kirkilas, kaip CK instruktorius, ar kas jis ten buvo. Tai su juo puikiai nugėrėm, pasišnekėjom... Vienos iš tokių drastiškiausių minčių ėjo šnekant su Kirkilu – jokių ideologinių stabdžių ir t. t. Jis pats tada sakė: „Arba aš proveržį dabar padarysiu, arba ir liksiu amžinai tokioj duobutėj, instruktorium...“. Taigi, dėl to neturėjom bėdų.

Tiesa, vieną kartą turėjom rimtų bėdų, kai ne tik Kauno jaunųjų rašytojų sekcija, bet ir išvis jaunieji menininkai važinėjom po Lietuvos pilis, ir Baltarusijoj ten buvom, visur... Po tos kelionės tikriausiai kažkas įskundė, ir tada jau tampė mus, tampė... Į Kauno partijos komitetą kvietė tuos dalyvius, kurie važiuom, kažką bandė sužinot... Nesupratau, ko jie ten nori. Nes man... O kažkam pasirodė nacionalizmas ar kas... Kelionėj irgi būdavo taip pat. Visi jaunieji, važiuojantieji, gerdavo. Labai populiariu. Gėrimas tai buvo kaip du kart du.

O kaip dėl bendrystės su kitomis sekcijomis? Vilniaus, Klaipėdos. Jeigu atvažiuodavo kas iš sostinės, ar jautėsi kokia priešprieša, hierarchija?

Hierarchija buvo viena. Hierarchija buvo talentas. Ir tada visai nesvarbu, kur tu esi. Jeigu atvažiuodavo koks, pavyzdžiui, trintukas iš Vilniaus, su juo niekas nesiskaitė. Jeigu atvažiuoja ar Kukulas, ar Jonynas – tai faina, nes tai talentingi žmonės. Šitą hierarchiją jčiau, kitos aš nejčiau.

Atsimenu, klaipėdiškai buvo atvažiuavę. Ir čia buvo kažkoks labai kraupus įvykis. [Jonas] Kantautas iškrito iš antro aukšto, atrodo, per langą. Ir jis sakė, kad vienas iš mūsiškių lyg išstūmė jį... Nežinau, kadangi manęs nebuvo tuo metu, ar ten tikrai koks susistumdymas buvo, ar netyčia iškrito, ar kaip ten. Bet buvo toks skandalas, paskui kažkaip užglaištytas. Žinau, ant kurio žmogaus jis konkrečiai sakė, bet neminėsiu.

Tai sakau, visi šitie baigdavosi va tokiais... Jei atvažiuodavo gerbtini žmonės, – o gerbtini buvo tie, kuriuos mes laikėme talentingais – tai va tada su jais vienoks santykis. Jeigu ne, tai visiškai kitas santykis. Nesvarbu, ar tu iš Vilniaus, Kauno, ar Klaipėdos.

Radau, kad Jūsų narystės laikotarpiu bendrauta su jaunaisiais estų rašytojais. Ar ką nors prisimenat?

Jo, atsimenu, kažkas buvo. Bet man išsityrė iš sąmonės, jokie įspūdžio nepalikę. Net neatsimenu tokio. Bet buvo tikriausiai... Apie šituos dalykus geriau papasakotų Vidmantas [Kiaušas-Elmiškis]. Jis tada toj struktūroj buvo... Kauno rašytojų sąjungoj renginių organizatorius. Lydėdavo Vilniaus rašytojus čia po visokias įstaigas, gamyklas... Jis tam katile sukosi, galbūt atsimintų.

Dar vykdavo vadinamieji atviri partiniai susirinkimai, pavyzdžiui: 1983-ųjų „[s]ausio 19 d. Kauno rašytojai atvirame partiniame susirinkime aptarė temą „Pirmoji knyga: lūkesčiai ir viltys“. Pranešėjai – poetas R. Keturakis, „Vagos“ leidyklos redaktorė J. Riškutė. Kalbėjo D. Kajokas, G. Čieškaitė, A. Mikuta, V. Martinkus, M. Zingeris.“ („Literatūros panorama“ '83, p. 183). Ar šie kuo skyrėsi?

Jeigu čia vykdavo – jokio skirtumo. Kartais vykdavo „Nemune“, tai tenai buvo kažkokia kitokia atmosfera. Ten gal jie truputį labiau tų „ideologinių burtažodžių“ pasakydavo. Bet paskui visa kita vėl normalia vaga tekėdavo, nes žinodavom, kad tiesiog taip reikia.

Maskvoje buvo organizuojami jaunųjų rašytojų suvažiavimai-pasitarimai. Į vieną tokių buvote deleguotas 1984-aisiais: „Maskvoje gegužės 15–21 d. vyko VIII sąjunginis jaunųjų rašytojų pasitarimas. Į šalies sostinę buvo susirinkę 300 jaunųjų literatų, iš jų – šeši iš mūsų respublikos. Tai prozininkai D. Mušinskas, R. Černiauskas, poetai V. Kukulas, D. Kajokas, A. Kaminskas ir literatūros kritikas V. Daunys.“ („Literatūros panorama“ '84, p. 224).

Jo, šitą atsimenu gerai. Ten buvo gan rimtas dalykas. Tada jau buvau po pirmos knygos, jau turėjau nemažai medžiagos antrajai. Lietuvos Rašytojų sąjunga paprašė mūsų tekstų, darė pažodinius vertimus. Paskui Maskvoj visas vyko sekcijose: daug grupių po kokių dešimt jaunų rašytojų ir kokie du trys konsultantai, žinomesni rusų rašytojai. Bet kadangi aš jų nė vieno nežinojau, tai man buvo tik įdomu, kaip jie žiūrėjo į mano ir kitų kūrybą. Tiktai atsimenu vienas iš jų – pirmininkas, pavardę pamiršau, kažkur dienoraštyje yra užrašyta – paėmė mano eilėraščių, bandė išversti ir kitą dieną pasakė: „Bandžiau išversti Kajoko eilėraščių, ir man nepavyko“. Man patiko toks jo bajeriuukas.

O paskui mes irgi turėjom visų tų dešimties tekstus ir ten kokias dvi-tris valandas įdomių pašnekėsių. Ten, atsimenu, buvo nuo visiškos grafomanijos iki labai rimtų, įdomių žmonių. Pavardžių neatsimenu. Toj grupelėj buvau vienas iš lietuvių, visi buvo po tas grupes paskirstyti.

O tvaresnių ryšių užmegzdavot?

Kas norėdavo – taip. Nes jie, ypač maskviškiai, buvo labai geranoriški. Vedžiodavo po visokias literatūrines vietas, kur, pavyzdžiui, „Meistre ir Margaritoj“ mini Bulgakovas... Kažkur tai einam, dar su buteliu, tokie jauni žmonės... Bulgakovas dar tada buvo, kaip čia pasakius, neleistinas autorius. Jiems šitai ir norėjo mums parodyti, o ne kokius oficiozinius dalykus.

Kas norėjo, tas užmezgė ryšius. Aš labai nesistengiau, tai jie paskui ir nutrūko greitai. Nors tuo metu visas buvo labai gerai.

Jeigu kalbėtume apie sekcijos nariams teikiamas privilegijas... Kai ėmiausi šios temos, galvojau, kad jauniems jų beveik nebuvo. Bet ilgainiui radau, kad

pasitaikydavo, jog jaunieji ir pašalpas, ir butus gaudavo, antai „[v]ienas 2 kambarių 28,8 m² gyv. ploto butas gautas 1982 m. ir paskirtas jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininkui D. Kajokui.“⁷⁸³

Jo, buvo Literatūros fondas, Vilniuje. Tai iš ten net ir jauniems, jeigu jie labai sudėtingoj situacijoj būdavo, skirdavo. O su butais tai ten nelabai... Atsimenu, aš, Karmalavičius gavo. Daugiau tai... Tiesa, Dabrišius, Patackas gavo vadinamas dirbtuves. Ir geroj vietoj – Laisvės alėjoj, viršutiniame aukšte, pastogėj. Paskui, kai prasidėjo privatizacijos, tai jie gan gerai pardavė tuos dalykus. Bet kad daug tų butų... Tie, kurie priklausė Rašytojų sąjungai, tiems lengviau. Dar, tiesa, Tamaliūnas buvo gavęs butą. Karmalavičius, aš, Patackas, Dabrišius... Daugiau neatsimenu. Gal kas nors...

Na bet vis tiek, vadinasi, net ir jaunajam buvo įmanoma gauti.

Taip. Ten jie žiūrėjo, ar tas žmogus ne „vienkartinis“ toks... Tas, kuris eis toliau literatūroj.

Paskui, man atrodo, dar buvo toks jaunųjų rašytojų bilietas. Markas Zingeris labai rūpinosi, kad būtų šitas bilietas.

Sekcijos nario pažymėjimas?

Pažymėjimas, jo. Aš nežinau, ar ten buvo sutarta, kad į muziejus būtų galima eiti nemokamai... Markas dar norėjo, kad dar ir angliškai būtų užrašyta, kad galėtų ir užsieny kažkur galbūt eit... Nors tada apie jokių užsieniečių net negalvojom... Rusiškai tai aišku, bet jis norėjo, kad kažkas būtų ir su anglų... O ar buvo, ar ne – nežinau.

Tai Markas Zingeris buvo aktyvus sekcijoje?

Markas buvo toks intelektualas. Jis atrodė labai apsiskaitęs tais laikais, į daugelį žmonių žiūrėjo truputį iš aukšto. Ir jeigu kokią idėją jam kildavo, būdavo įdomu. Truputį kitaip nei visur.

Patackas minėjo, kad jam patiko šitas pažymėjimas, nes jį turėdamas, neprivalėjai dirbti.

Ai, na čia bajoriškai. Taip, tikriausiai, bet nebuvo tokio įstatymo. Jeigu kas nors kabinasi, o tu pasakai „aš esu rašytojas, va, pažiūrėk!“, o jam – ar sekcija, ar sąjunga, – vienodai. Tai tokiam „kabinėtojiui“ tai taip. Bet jeigu ką nors rimčiau ten ideologiškai padarytum, tai būtų, turbūt, kaip kokiam Brodskiui.

O ar atsimenat žmonių, kurie pasitraukė iš literatūros lauko, bet tuo metu atrodė talentingi, svarbūs? Čia turiu atsinešęs sąrašą [rodau 1978 m. sekcijos narių sąrašą, komentuoju].

⁷⁸³ LLMA, F. 622, ap. 1, b. 111, l. 15.

Na, Baltuškevičius Vladas. Berenta Vytautas, nevisiškas toks... Nors nieko įdomaus ten nebuvo. Čieškaitė man iki dabar viena didžiausių Lietuvos poečių. Čiučiulkaitė irgi rašė neblogus eilėraščius, bet, matyt, nesusirgo literatūra, žurnaliste labiau. Na, Janonytė. Kanopkaitė Rūta irgi į žurnalistiką nuėjo. Karmalavičius, Klusas... Laukaitytė – neatsimenu išvis. Macijauskienė, Martinaitis Antanas... Sapietka Gediminas... Ne, čia yra tokių... Atsimenu, kaip jie atrodė, bet jiems ta sekcija buvo reikalinga turbūt dėl to, nes tuo metu rašytojo statusas atrodė toks „ohoho“. Ar tu šalia rašytojo, ar rašytojas, tai jau... Tad daug ir tokių ėjo, kurie nieko gero nedavė, bet norėjo tiesiog čia būti.

Ar iš sekcijos literatūrinio gyvenimo dar kas įsiminė? Ekskursijos, renginiai...

Kad į ekskursijas važiuotume – kaip sekcija – neatsimenu. Bet kaip visi Kauno jaunieji menininkai – ir rašytojai, ir dailininkai, aktoriai, kiti – tai taip. O šiaip būdavo kažkokių renginių: tai vienoj gamykloj, tai kitoj; tai koks institutas pasikviečia... Eidavom, skaitydavom.

Atsimenu, kartą per „Poezijos pavasarį“ kažkokią gamyklą žmonės prie staklių, jų neišjungę, dirba, o kažkas per garsiakalbį skaito... Kam, dėl ko? O jie kažką tai daro prie tų staklių, vis pasižiūri... Juokinga, bet spauda po to parašydavo: „Darbininkai klausėsi poetų neatsitraukdami nuo gamybos!... dvasiškai patobulėjo“ ir t. t.

O tas dėmesys jauniems iš gamyklų, kolūkių buvo daugiau priverstinis, formalus? Ar čia ir dėl rašytojo statuso?

Kadangi tas statusas buvo aukštas, tai bet kokiam kolūky rašytojas... Oi, tai jau balius būtinas labai rimtas. O jeigu dar atvažiuodavo koks gavęs aukštą, respublikinę literatūros premiją, tada jau visai kaip dievukas.

Bet čia ne jaunieji tuos dalykus organizuodavo. Pirmiausia, aišku, Vilnius. Tada Vilnius perduodavo Kaunui. Paskui Kauno skyrius pasiimdavo porą tų vadinamųjų tikrų rašytojų ir porą jaunųjų. Geriausiai eidavo humoristai. Tada buvo jų aukso amžius. Kluso, Dabulskio, vėliau Gimberio. Dar Eidukaitis buvo. Šitie buvo karaliai, visi jų laukdavo, nes visiems reikėdavo tų tokių dviprasmybių. Atsimenu, buvo pas Klusą eilėrašties vienas, kur „nukrito partijos narys pagal partinę liniją“. Tai ten jau furoras buvo.

Kartais būdavo labai dėkingos auditorijos, bet tai jau kažkokiam projektavimo institute, kur inteligentai... Arba koks mokytojų būrelis, kuriam jau iš tiesų reikėdavo poezijos. O šiaip tai reikėjo humoro, reikėjo...

Bet už tas keliones bent mokėdavo?

Jo. Jeigu eidavai per Rašytojų sąjungą, tai taip. Jauniems dvigubai mažiau. Bet visai faina, kad ir kokį dvyliką rublių, bet vis tiek.

Retai pasitaikydavo gera auditorija, kuriai reikia būtent to, ką tu darai. Kažkada pažiūrėjau į savo dienoraštį, po tokių beveik vien nusivylimai: „Nereikėjo, nereikėjo

tenai...“. Paskui jau būdavo antra dalis, tada jau... Dabartiniai jaunieji išvis šventieji, palyginus su tuo, kokie mes tada buvom, alkoholizmo požiūriu.

Išgeria ir dabar.

Na tai išgeria, bet tada buvo būtinas, antroj daly, dalykas.

O buvo, kas visai negerdavo?

Gal ir buvo, iš moterų. Arba palaižydavo, suvaidindavo. Bet iš vyrų – aš neatsimenu tokio.

Jeigu kalbėtum apie erdves. Antai Patackas ir Marcinkevičiūtė minėjo „Nemuno“ redakciją, į kurią galėdavai užėiti bet kada.

Gal jiems... Man tai tas „Nemunas“ nelabai. Aš ten eidavau tik kai koks atviras partinis... O šiaip man čia [kalbamės Kauno menininkų namuose – *SV*] visai patiko. Nes tada buvo Martinkus, Mikuta, jau ir Vidmantas Kiaušas čia buvo. Čia mano kompanija.

Čia kažkada buvo kavinė, baras. Sąjunga, menininkų namai. Bet kada užeidavai, surasdavai kokį pažįstamą, nebūtinai rašytoją. Ko vieną dieną nesutikdavai, kitą ateidavai – ir tą. Buvo labai tokia surišanti, į krūvą suburianti vieta, ta kavinė.

Prisiminiau, kad berods vieno Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos susirinkimo metu kažkas iškėlė klausimą, ar negalima būtų sutarti dėl vieno konkretaus laiko, kada susitikti kavinėje [1986 m.: „Yra sekcijos narių, kurie norėtų bendrauti ne tik susirinkimų metu. Jie pageidauja, kad būtų pagarsintos mėnesio dienos, kada užėjus į MDN'ų kavinukę sutiksi vieną kitą kolegą. Valdyba pritaria siūlymui.“]

Nes šiaip reikėdavo, kad reikėdavo kitą dieną ateiti, dar kitą, mobilių nebuvo... Bet tas neprigijo.

Taip, čia buvo gerai. Na, aišku gerai ir dėl to, kad jauni buvom. Tada tie visi ideologiniai dalykai jau... Kai aš buvau jaunas, tada tie ideologiniai suvaržymai buvo labai neskanūs. Paskui, po antros knygos, 1985-aisiais, truputį kitaip.

Gerai, kad pasakėt. Aš tai net nežinojau, kad buvau pirmininkas.

[Čia jau baigiam, bet po to dar kiek prasitėsia – *SV*].

O sekciją leido sienlaikraštį?

Jo. Kas ten jį darydavo... Gal iš humoristų kas. Mikuta turbūt. Pas Mikutą nuvažiuotum, tas tai čia gal daug atsimintų. Nes viskas per jį čia ėjo. Jis buvo pagrindinis akmuo, aplink kurį kažkas šoko.

Bet žiūrint į sekcijos darbo planus, jūsų pavardė tarp atsakomybių už veiklas gana dažna. [rodau vieną iš planų, komentuoja]

Kalėda pažinojau, tai už tai... Susirinkimas, tai čia jau privaloma... Šito neatsimenu, bet čia nesudėtinga... Nebuvau iš tų, kurie labai mokėjo ką nors organizuoti. Bet va, pasirodo, gali susidaryti toks įspūdis.

O, Kiaušas yra, Teišerskytė... [žiūri į sąrašus – *SV*]. Vytautas Venclova, Petro Venclovos brolis, buvo labai aktyvus tuo metu. Išleido vieną knygą, gal dvi, bet buvo iš tų, kurie, atrodė, galbūt nenueis. O šiaip apie kitus galėjai beveik suprast, kad jie nueis į šoną.

Ne ką aš čia galiu pasakyti... Nebent kada nors peržiūrėčiau savo dienoraščius ar ką.

O dienoraščius gausiai rašydavo tuo metu?

Rašydavau. Bet ten ne tiek šitie sekcijos reikalai, kiek kažkiek vidiniai ieškesiai, filosofavimai ar pseudofilosofavimai, ieškojimai. Šitie buvo daug svarbesni, negu kas įvyko. Dabar, atrodo, rašyčiau kitaip.

Irašytas: 2019 10 11

Autorizuotas: 2020 04 07

Atlikimo vieta: informanto namai, Kaunas

Norėtusi kalbėtis daugmaž chronologiškai. Svarbus jūsų kaip konsultanto vaidmuo – daug kas, su kuo kalbuosi, vis jus mini ir giria, pasakoja apie pagalbą, – bet rūpi ir jūsų debiutas...

...iš karto parodysiu tai, ko klausiat. Ačiū Dievui, radau visą papkę. Nepasižymiu kruopštumu, bet jaunystėj iš provincijos miestelio siųsdavau eilėraščių į redakcijas, o jos man atsakinėdavo. Čia yra daug – ir Baltakio, ir Rašytojų sąjungos, ir „Moksleivio“, maždaug iki 1962–1963 m., kai išleidau knygą ir atvažiavau į Kauną. [duoda segtuvą su laiškais – *SV*].

Turiu atsinešęs iš almanacho „Jaunieji“ 1960-aisiais, kur buvo du jūsų eilėraščiai.

Įdomu? Čia yra laiškas apie tai.

Iš „Jaunųjų“ redakcijos?

Alfonso Maldonio laiškas, kaip jis man įdėjo tuos eilėraščius... Vis man parašydavo, tada buvo konsultantas. [ieško laiško – *SV*]. Atsirado proga (juokiasi – *SV*), jau buvau užmiršęs apie tuos savo laiškus... Čia, turbūt, šitas. O gal ne tas... Nerandu. Buvo apie tai, kad žada įdėti porą eilėraščių į tą almanachą.

Tie eilėraščiai yra „Rudens vakarą“ ir „Naktis“. Esat rašęs, kad jų įtraukimas Jums buvo ypatingas netikėtumas.

Na, taip. Buvo kažkoks mūsų mokyklos minėjimas, atvažiavo daug žmonių. Kažkaip lyg deklamavau eilėraštį ar ką, kad mano motinos klasės draugė – ji buvo Rašytojų klubo vedėja, Ambrazevičienė, – sako: „Duok, nuvešiu į Rašytojų sąjungą.“. Tai aš, kiek galėjau, per naktį surinkau. Jie nuvežė Maldoniui, o jis ir įdėjo.

O patį almanachą „Jaunieji“ tada žinojot?

Kad toks buvo, žinojau, bet, suprantat, aš jokių eilėraščių nesiunčiau! Galvojau, kad ten, vis dėlto, vyresni, jau šiek tiek prasimušę žmonės, o aš buvau moksleiviukas. 1960-aisiais almanachas išėjo, o tais metais tik mokyklą baigiau.

Ar mokyklos laikais dalyvaudavot kokiose stovyklose, konkursuose?

Tokių stovyklų tais laikais dar nebuvo. Dalyvavau rajoniniame literatūros būrelyje, kuris rinkdavosi prie „Komunistinio rytojaus“ redakcijos. Toje redakcijoje 1960-ųjų vasarą netgi praktiką atlikau.

Kas dar lankė tą būrelį?

Alfonsas Bukontas, Romualdas Granauskas, bet jis išėjo į kariuomenę, mačiau tik keletą kartų. Sykį atvažiavo nuskustas plikai. Mes visi sakom: „Nu, Granauskas jau gavo parų!“ [juokiasi – *SV*] Nes jis buvo chuliganavotas. „Ne, ne, – sako, – einu į kariuomenę.“ Kas ten dar... Girkontaitė ten dalyvaudavo. Aleksas Girdenis, tik jis baigė anksčiau, mes beveik nesusitikom.

Kas tam būreliui vadovavo? Ar viskuo rūpinosi redakcija?

Nežinau, ar ten buvo koks nors vadas, bet kuravo redakcijos sekretorius Antanas Povilavičius. Yra išleista jo knyga „Laukė tėviškės berželiai“. Pavadinimas toks todėl, nes tarnavo šešioliktoji lietuviškoji divizija. Tada tokius vyrus, kurie kur nors buvo, stengėsi įdarbinti. O apie tą būrelį truputėlį esu rašęs, tik neprisimenu, kurioj knygoj. Atvirai šnekant, tai ten ir gavau kūrybinius pagrindus. Taisėm, redagavom, barėmės... Nes mokykla, tai žinot... Buvo tokios mokytojos: viena labai dorovinga, neduok, Dieve, ką nors pasakysi, pleptelėsi, tai jau ajajajai..., o kita tai labai išdidi, sakė: „Puškinas yra parašęs šiokių tokių eilėraščių, o Lietuvoj tai tik Maironis truputį“. Žodžiu, kiekvienas žmogus yra savotiško tipo [juokiasi – *SV*]. Mokykloj ir nesusidūriau su mokytojais, kurie... na, aštuonmetėj mokykloj buvo viena tokia mokytoja, kuri truputį skatino.

Paskui įstojote į Kauno politechnikos institutą studijuoti pramonės ekonomikos. Nors ten skirtingu metu studijavo Icchokas Meras, Vytautas Martinkus ir kiti, ar, jūsų nuomone, tuo metu sunkiau buvo ateiti į literatūrą, jeigu studijavai tiksliuosius mokslus?

Na, negaliu palyginti... Mano laikais mes buvom tokie truputį įsislaptinę. Nors ir Martinkus rašė, bet mes nedraugavom kaip literatai. Žinojau tik Merą. Mane į instituto būrelį pakvietė tik išėjus knygai ir tokiai poemėlei „Diena ant stogų“. Jie kažkaip ją susižvejojo, pakvietė ir baisiausiai sudirbo. Buvo parašyta baltom eilėm, tai jiems labai nepatiko, sakė, čia jokia poezija ir t. t., o ten susirinkę visi tokie, kurie rašė tradiciškai. Čia buvo, turbūt, 1962 ar 1963 metais. Aš tame Politechnikos institute tik iki 1964-ųjų ir studijavau. Išmetė dėl labai paprastos priežasties: menkai lankydavau, nors kai kurias paskaitas vis tiek atsiskaitydavau, bet karinis parengimas... Kelis kartus nebuvau ir parašė dekanui ar rektoriui laišką: „jo mes neatestuosim“. Dar nuėjau pas tokį dekaną Kumpiką, kurio tėvai iš Mažeikių, o sesuo – Viktorija Kumpikevičiūtė. Nieko nesako? Buvo išleidusi eilėraščių rinkinį dar prieš karą. Taigi, tas dekanas lyg ir bandė man padėti, bet tie kariškiai užsispyrė, o aš dar truputį ir pasišaipydavau – buvau juoduose sąrašuose. Tada pasiėmiau popierius ir išvažiavau pas tėvą, kuris po tremties, po lagerių gyveno Kazachstane. Ten pragyvenau porą metų, buvau įstojęs į institutą, truputį pasimokiau.

O ten buvo kokių literatų, bendravot?

Ne, ne. Niekam apie tai neužsiminiau. Rusiškai, ką tu ten užsiminsi. Ten gi, faktiškai, Rusija. Na, Kazachų buvo vienas kitas, susidraugavau, bet...

Dar grįžkime prie pirmosios knygos. Esate minėjęs, kad jums kurį laiką neleido „įsipaišyti“ į literatūros lauką: „Ko tik aš nebandžiau, – rašiau ir apie pirkelę ir apie vakaro gaisus raudonus. Visą mano kaimišką lyriką redaktoriai brokavo – supratau, kad jaunieji Vilniaus filologai apie tai parašo daug geriau [...] Prisipažįstu, jog tuo metu susipažinau su Vilniaus jaunųjų lyderiais Sigitu Geda, Vytautu Skripka, Remigijumi Gražiu.“⁷⁸⁴ Kada pasijutote priimtas – ar tik išleidęs pirmąją knygą „Gėlės braižykloje“ (1962), ar anksčiau / vėliau?

Nežinau, man sunku kokią tikslią datą pasakyti. Bet čia tuos poetus minėjau, tai, pamenu, pradėjau važinėti į Vilnių... Mano vedlys buvo Bukontas. Mes su juo nuo Mažeikių laikų pažįstami. Pas jį nakvodavau – gyveno universiteto bendrabuty – lankydavom visokius būrelius.

Pirmą kartą su tais Vilniaus jaunaisiais – Skripka, Geda – susipažinau universitete, buvo kažkoks susirinkimas, literatūrinis vakaras Čiurlionio gatvėj. Ten ir nakvojau, bendrabutis buvo, salė, į kurią ėjom klausytis.

O kaip ten atsidūrėt, per Bukontą?

Taip. Buvau Vilniuje ir jis sakė: „Einam, pažiūrėsim.“ Lyg ir pats nedalyvavo, bet supažindino. Tai, turbūt, buvo kokie 1962 ar 1963 metai.

Tai su Geda, kitais jaunaisiais ryšiai užsimezgė?

Su Geda buvom pažįstami. Nevažinėjom vienas pas kitą, bet kartais susitikdavom. Vieną vienintelį kartą, vasarą, buvau nuvažiavęs pas Gedą į tėviškę prie Snaigyno ežero. Šiaip tai susitikdavom kai kokie reikaliukai, susirinkimai ar literatūros vakarai... O Skripka tai labai mėgo atvažiuoti į Kauną. Truputį toks „smailas“ prie mergaičių buvo, visokių panelių turėdavo, apeidavo, o paskui sakydavo: „Na, dabar einam mes su tavim kažkur čerką išgert!“.

Buvote gavęs tuometinio komisijos darbui su jaunaisiais rašytojais pirmininko Justino Marcinkevičiaus laišką, kuriame jus pakvietė pateikti pirmosios knygos rankraštį. Ar, be to laiško, teko bendrauti su Marcinkevičium, ypač, kol jis buvo toj komisijoj?

Ne, kol komisijoj, mes nebuvom susidūrę. Mane atidavė į rankas Baltakiui. Čia yra toks Baltakio laiškas [ieško, rodo – *SV*], rašytas dar leidžiant pirmą knygą. O čia

⁷⁸⁴ „Kuklių ir padorių žmonių daugiau nei „falšyvu“, poetą Algimantą Mikutą kalbino Ramūnas Gerbutavičius, prieiga per internetą: <https://www.1rytas.lt/kultura/literatura/2015/01/09/news/a-mikuta-kukliu-ir-padoriu-zmoniu-daugiau-nei-falsyvu--4267190/> [žr. 2020 05 08].

Aušros Sluckaitės. Ji mane labai peikdavo: „Tu rašai apie miestą, fabrikus, ir rašyk! Ko lendi čia į visokius peizažus?!“. Atsimenu, vieną tokį eilėrašį apie sielininkę trumpinom – ir aš trumpinau, ir ji trumpino – kol galų gale išleidom. Mažai kas liko iš tų tokių, tik vienas kitas pirmoj knygoj... Paskui ta banga taip ir nuėjo. Gal čia ir per jos pažįstamus – Kęstutį Nastopką, kai kuriuos kitus kritikus ir redaktorius – esą aš esu miesto poetas ir man nėra ko kišti nagų į tą lyriką ir gamtą. O man kažkaip ir apmaudu, nes parašydavau ir kitokio tipo eilėraščių. Interviu su Mušinsku jau esu sakęs, kad save laikau bažnytkaimio poetu [juokiasi – *SV*]. Bažnytkaimy tie dalykai susieina: ir kaimas, ir miestas.

Papasakokite apie „Nemuno“ pradžią.

Pirmą dieną susirinkom Drilinga, Kadžiulis ir aš. O Drilinga todėl, kad Kaune rašytojų vienas kitas yra, literatų yra, bet vadovo, kuris galėtų vadovauti naujam žurnalui, ne. Taip sprendžia politikieriai – ir tų laikų, ir šių. Drilinga buvo, rodos, „Moksleivio“ redaktorius, tai jį paėmė ir atvarė čia. Mes nuo 1967 metų sausio antros ar trečios dienos susirinkom ir pradėjom po truputį tą reikalą judint. Pirmas numeris išėjo balandžio mėnesį. Daug žmonių nebuvo, man iškart atidavė tvarkyt visą literatūrą, Kadžiuliui – publicistiką. Paskui, po truputį, pradėjom rinkti žmones. Keturąj, turbūt, suradom metų gale. Tada jis, baigęs universitetą, dirbo melioracijoj, kasė griovius. Kadangi buvo žmogus niekur nelendantis, tai atėjo ir, turbūt, pradirbo ilgiausiai už visus.

O kaip dėl Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos? Kaip ji atsirado?

Kai atvažiavau, jau ta sekcija buvo. Iš pradžių prie laikraščių, prie „Kauno Tiesos“. Ten buvo toks amžinas sekcijos pirmininkas – Žemkauskas. Kažkuriuo metu, gal pusę metų, buvau ir aš tos sekcijos pirmininku. Bet, kaip visada man su tokiais darbais... – greitai išmetė [juokiasi – *SV*]. Atėjo partijos sekretorius, pasiklausė, kažką man leptelėjo, o paskui pasakė, kad reikia [statyt] rimtą žmogų, ką čia tokį piemenį... Na, aš tada toks ir buvau, kokių 21 metų. Su tais vadais visko būdavo... Buvo tokia Veronika Ruminavičiūtė. Pats negirdėjau, bet Petras Palilionis man pasakojo (čia tuo metu, kai buvau išvykęs į Kazachstaną), kad su ta jaunųjų sekciją kartą nuvažiavo į Panevėžį žiūrėti spektaklio. Po to, kai jie jau, matyt, aptarinėjo, atėjo Juozas Miltinis ir sako tai Ruminavičiūtei: „O ko tu čia?“ Ji sako: „Aš esu sekcijos pirmininkė!“. Miltinis: „Ką, tokios k***s pirmininkės!!?“ Ta Ruminavičiūtė, pasirodo, yra buvusi ir aktore, bandė aktorinį. Jis ją atpažino. Kadangi Miltinis savo žodelių nesivaržė, tai ir leptelėjo... Žodžiu, tenorėjau pasakyti, kad ir sekcijos narių, ir pirmininkų buvo visokių.

Bet čia daugiau kai veikė prie redakcijos?

Taip, „Kauno dienos“, tada vadinosi „Kauno Tiesa“.

Matot, tokia taisyklė Kaune, man atrodo, nuo tų laikų, kai aš buvau, iki šios dienos: kad būtų koks nors literatūros sambūris, reikia, kad jame būtų nors vienas du

literatūros kritikai, kurie galėtų šnekėti, apžvelgti... Bėda, kad Kaune tokių visada trūko... Buvo toks Bartuška, Genevičiūtė, dirbusi muziejuje. O tais laikais, kurie įeina į mūsų aptariamus, vienu metu buvo Ramutis Karmalavičius, paskui Vidmantas Valiušaitis. Žodžiu, visą laiką jų trūko. Gal sekcijos nariai to ir neakcentavo, bet kadangi ilgą laiką buvau lyg ir tos sekcijos kuratorius (mano pareigos buvo rašytojų sąjungos konsultantas), tą dalyką puikiai žinau. Kad galėtume surengti kokį nors teminį ar kitą susibėgimą, dažnai turėdavom kviestis kritikus, redaktorius iš Vilniaus. Jie gana noriai atvažiuodavo. Kai kuriuos reikėdavo truputį paraginti ar pažadėti, kad bus geras balius [juokiasi – SV].

Atsimenat, kas atvažiuodavo?

Algimantas Bučys atvažiuodavo, Valentinas Sventickas, Petras Bražėnas... Stasys Lipskis – na, paskui jis jau dirbo „Nemune“.

Tai čia daugiau nuo 1972 m., kai jau buvo atkurtas ir Kauno Rašytojų sąjungos skyrius, kai tapote literatūriniu konsultantu?

Taip. Kai tik įsisteigė Rašytojų sąjungos skyrius, tai jis viską susirinko. Kokie būreliai, sambūriai buvo, nors neypatingai kas ir buvo, viską stengėmės susirinkti. Pradėjom rengti visokius jaunųjų rašytojų seminarus, susirinkimai vykdavo, atsirado šokia tokia jų struktūra... Tarybiniais laikais viskas buvo labai struktūrizuota, tad mes, jaunieji rašytojai, kaip ir skyrius, turėjom visokius planus ir t. t.

Mykolas Karčiauskas buvo pirmasis atkurtos jaunųjų sekcijos pirmininkas, prisimenat jį?

Puikiai atsimenu. Jis gi prieš tai buvo saugume, po to iš jo pabėgo. Nors, kaip vienas mano draugas sako, nebūna buvusių saugumiečių – čia jau visiem laikam. Bet jis kažkokį pasitikėjimą turėjo ir visą laiką kokias nors pareigas užimdavo: tai jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininko, tai meno namų direktoriaus... Kokių nors išskirtinių dalykų apie jį negalėčiau pasakyti. Kadangi organizacinio darbo patirties turėjo, tai...

Jaunųjų rašytojų sekcijoje, kaip ir visuose kūrybiniuose būreliuose, renkasi tokie ne ypač pareigingi žmonės – menininkai. Svarbiausias reikalavimas tokiam pirmininkui – kad jis būtų organizuotas.

Paskui tas pareigas ėjo Petras Venclovas, Romualdas Norkus, Vytautas Venclova, Donaldas Kajokas, Gediminas Jankus, Kęstutis Navakas, Edmundas Janušaitis...

Na tai va – vieni organizuotesni, kiti ne [juokiasi – SV].

Kajokas, kai kalbėjomės, net neprisiminė, kad buvo pirmininkas.

O Navakas atsiminė?

Taip, atsiminė.

Jam užeidavo, kad reikia ką nors padaryt, o paskui jau nebesiprašysi... Vieną dieną rūpi, o kitą – nebe.

Grįžtant prie literatūrinio konsultanto pareigų (1972–1982), kaip prisimenate darbo virtuvę? Daugiausiai konsultuodavot jaunuosius?

Daugiausiai jaunuosius. Čia buvo toks lyg ir savotiškas paradoksas ar keistenybė – man tada buvo 29 metai. O ateidavo vienas kitas žmogelis pasikonsultuoti – ar su romanu, ar su koku rinkiniu – jau ir 50-ies ar 60-ies [juokiasi – SV]. Tai man kartais reikėdavo ir tokius pakonsultuoti. Žinoma, buvo sudėtinga, bet paprastai tie senyvi žmonės ypatingai kažko neprirašydavo... Man tik viena, ko buvo gaila, kad negalėjau prastumti tokio alytiško Skaržinsko romano. Jis tokius pusiau fantastinius, pusiau istorinius romanus rašė: „Amžinas žydas“, dar kažkokius... Vieną buvo parašęs apie kosmosą. Matyt, turėjo kažkokių nuodėmių – ar saugumas jį buvo, ar kas... Jau ir Bučys buvo įsijungęs, norėjom, kad tą jo romaną išleistų, bet paskutiniu momentu Ambrasas kažkodėl uždėjo veto, taip ir neišėjo... Tai prisiimu kaip savo nesugebėjimą.

Ar vėliau jis ir nebeišleido knygos?

Ne. Gal kur nors sau Alytuj, nežinau.

O šiaip tai kažkaip pavykdavo padėti žmonėms, kad jie „datrauktų“ iki knygos.

Buvau radęs archyve, kad konsultavote Kajoką, padėjote rengti jam pirmąją knygą. Kai su juo kalbėjau, sakė: „Ne, rankraščio turbūt jis nekonsultavo. Aš jam tokiais pluoštais atnešdavo, kai dar buvo visiškai žali dalykiukai. [...] Mhm, na tai čia taip rašo... Gal tenai... gal su Mikuta, bet aš atsimenu tik pirmuosius atvejus, kai jam nešdavau visiškai žalių eilėraščių pluoštus, bet net juose jis rado kažką tokio, dėl ko jam atrodė verta siūlyti man eiti į tą sekciją. Paskui dar keliskart atsimenu, bet dėl knygos... Gal buvo ir taip, bet paskui jau man, kaip čia pasakius... Ar jau atėjo kažkoks savarankiško mąstymo periodas, kai jau neatsimenu ką Mikuta man sakė. Pradžioj tai labai gerai atsimenu, kai jis mane pradinuką konsultavo. Paskui jau nelabai...“⁷⁸⁵ Kaip ten buvo iš tiesų?

Šiaip visai pritariu. Prisimenu, kaip su juo susipažinau. Mane pakvietė kažkoks Kauno turistų būrelis į vakaronę. Kažką ten paskaičiau, pašnekėjom. Paskui, ar jis pats, ar jo draugas sako: „Čia mes irgi turim tokį literatą, kuris rašo“ – tame turistų būrelyje. Tai mes su juo pasišnekėjom, jis sako: „Turiu čia tokį sąsiuvinuką...“. Tikrai buvo sąsiuvinukas – mokyklinis sąsiuvinukas. Na, sakau, gerai. Pasiėmiau tą sąsiuvinuką ir po to prasidėjo tos mūsų šnektos. Aš jam pribraukiau, jis pasiėmė, atnešė kitą – gal kokius metus šitaip jis man tuos sąsiuvinukus nešiojo. O kad būčiau knygą konsultavęs – irgi neatsimenu.

⁷⁸⁵ Iš asmeninio interviu su Donaldu Kajoku, 2019 09 04.

Dabar ieškodamas tų dalykų, paverčiau vieną savo stalčiuką ir radau dar užsilikusį – Vytauto [V.] Landsbergio, dar kažkieno – pirmųjų eilėraščių knygų rankraščių... Nes vienu metu buvau kaip toks Kauno konsultantas, jau specialistas-profesionalas pakviestas į Pirmųjų knygų komisiją, kuri tada buvo „Vagos“ leidykloje. Tai aš gaudavau tuos rankraščius... Man atrodė, kad man specialiai siuntė vilniečių [juokiasi – *SV*]. Na, čia labai logiška: Vilniuj visi vieni kitus giria, tai siųsti tokiam „nesuinteresuotam asmeniui“...

O kokie rankraščiai labiausiai įstrigę?

Reikėtų pagalvot, dabar sunkiai prisimenu... Aliaus Balbieriaus prisimenu, Algirdo Verbos... Visko būdavo. Ir Komendantas man buvo pakliuvęs, atsimenu, labai supeikiau. Tada kažkaip Antano Kalanavičiaus neišėjo, tai tą Komendantą įkišo. Jo visai nežinojau, bet kažkodėl paskui išėjo.

Kas tas Komendantas?

Alionis – poetinis slapyvardis, kuriuo jis pasirašė pirmąją knygelę... Buvo iš vaikų namų. Paskui sukosi apie Rašytojų sąjungą, vienu metu Palangoj buvo kūrybos namų direktorium... Vėliau dar „Nemune“ dirbant vienu metu vėl gavau jo pluoštą.

Tai jūsų pagrindinis darbas toks ir buvo: gaudavot rankraščius, tekstų pluoštus, konsultuodavot?

Žinoma.

Bet ir toje sekcijoje kažką darydavot?

Na, dabartiniais terminais sakant, buvau jos kuratorius. Turėjau jos planus, tekdavo pakalbinti, paraginti: „Nu, kaip jūs darysit ar nedarysit susirinkimą, kai darysit, duokit medžiagą, noriu paskaityti, dar kažkam paduoti... kas kalbės, kas...“ Visa šita reikėjo truputį prižiūrėti. Nors kai kurie – koks Jankus ar dar kas – savarankiškai judino. Keisčiausia būdavo: susirinkimas, o nėra nei kas kalba, nei kas skaito... Daugiausiai vykdavo aptarimai. Na, būdavo ir primastos temos, kad reikia, pavyzdžiui, pakalbėti apie kažkokius „rašytojų plenumo nutarimus“ – būdavo tokių visokių teatralizuotų... Bet pagrindinis dalykas buvo kūrybos aptarimai. Arba temos būdavo. Bet čia jau susiplakdavo, susikirsdavo du dalykai, nes ir Rašytojų sąjungos skyrių reikėdavo tokius rengti, ir sekcijai. Tai kartais arba ten, arba ten; arba jaunosius kviesdavom, kai čia rengdavom... Kokia nors tema, sakykim „Miesto vaizdai šiuolaikinėje lietuvių lyrikoje“ [juokiasi – *SV*]. Bet labai neskirstydavom: jeigu jaunieji eidavo, tai kviesdavom ir į šituos skyriaus susirinkimus. Nors tų rašytojų tiek tais laikais ir tebuvo – 17. Dabar tai yra 50.

O sekcijoje?

Įvairavo... Gal nuo kokių 20 iki kokių 40, mažiau ar daugiau.

Kai Grožinės propagandos biuro filialą atidarė Kaune, kaip atrodė renginių organizavimas, kokia buvo struktūra?

Tai kad sekcija renginių už sekcijos, skyriaus ribų lyg ir neorganizuodavo, organizuodavo tas biuras, nebeprisimenu, kuriais metais jis atsirado čia... Tada čia iš spaustuvės atėjo Vidmantas Kiaušas ir pradėjo... Daugiausia į tuos vakarus kviesdavom jau tokius vyresnius arba iš Vilniaus atvažiuodavo. O jaunųjų... gal ir buvo kur nors surengtas vienas kitas grynai jaunųjų vakaras, šito nebeprisimenu. Galėjo būt.

O kaip dėl bendradarbiavimo su kitų miestų jaunaisiais?

Prisimenu, kad bendradarbiavom su Vilniaus, su Klaipėdos... Su Šiauliais neprisimenu. Su Klaipėda tai buvo čia toks labai nemalonus įvykis, bet tuo metu buvau išvykęs...

Čia kur kažkas iškrito? Kajokas, regis, pasakojo.

Jo, Jonas Kantautas. Bet aš tuo metu nebuvo, buvau ar tik ne Dubultuose – retkarčiais gaudavau tą kūrybinę komandiruotę, pigų kelialapį. Tokia vieta buvo, kur ir žiemą galėdavai pabūti: pastatas šildomas, didelis... Pilnas Maskvos žydų, bet vieną kitą kambariuką duodavo ir lietuviams. Kai tik nuvažiuoju, tai ar Jonas Mikelinškas ten sėdi, ar Raimondas Kašauskas. Grigorijus Kanovičius tai ten vos ne visą žiemą prasėdėdavo – mėgo tokias patogias vieteles.

Tai sakau: ten buvau, o parvažiavęs sužinojau, kad Kantautas buvo ar išstumtas, ar iškritęs – taip ir neišrišo šito reikalo.

Kalbant apie galimybes, kurias Rašytojų sąjunga suteikdavo nariams, net jauniems, regis, esate padėjęs Kajokui gauti butą?

Na, tada, žinau, kad gavo du butus: vieną Karmalavičius, kitą Kajokas. Daugiau tai nebeprisimenu.

Įdomu, kiek jaunasis sekcijos narys galėjo ko nors tikėtis: pašalpų, kūrybinių komandiruočių, kelionių ir t. t. Štai Kajokas prisimena, kaip dalyvavo jaunųjų suvažiavime Maskvoj...

Maskvoj tai kas keli metai visasąjunginiai jaunųjų rašytojų seminarai. Esu buvęs du kartus: vienąkart kaip autorius, mane ten svarstė, o kitą, praėjus gal penkmečiui, kaip konsultantas. Svarbiausia, kad nuvažiuom su lietuviais, kurie maždaug mano amžiaus, bet aš konsultantas, o jie – konsultuojamieji! Ten buvo Dalia Saukaitytė, Ramūnas Klimas, Onė Baliukonytė...

Kokia buvo tų seminarų atmosfera?

Maskvoj? Che, che... Ten iš paviršiaus bandė sudaryt įspūdį, kad čia labai didelis renginys: komjaunimas organizuoja, vyksta ekskursijos, mašinos šalia laukia... O

tematiškai, ideologiškai tai buvo bjauru. Privarydavo visokių lektorių, baisių baisiausių, kurie ten mus, atseit, „nušviesdavo“: apie tarptautinę padėtį ir t. t. Prisiminiau, visai buvau užmiršęs, Vengrijoje yra pastatytas maršalui Ivanui Konevui paminklas ir Vengrai nori jį iškelti: jis, atseit, vadavo Budapeštą nuo vokiečių, bet paskui, 1956 m., rengė planus, kaip numalšinti sukilimą. Tai tas Konevas pirmajam mūsų suvažiavime skaitė mums lekciją apie kariuomenės ir karo vaizdavimą literatūroje. Buvo taip baisu... Kaip jis keikė Bykovą (tokį baltarusių rašytoją)! Labiausiai iš jo kalbos įsiminė: „Jokio kareivio, pakliuvusio į nelaisvę, vaizduoti literatūroje negalima! Jie yra išdavikai ir jų neturi būti niekur, jokioje literatūroje!“.

Dar tada buvo toks Rasputinas, jau parašęs knygą apie tą, kuris pabėgęs iš kariuomenės, tai [Konevas] ir jį išdirbinėjo... Taip pat tais metais kaip tik Sovietų sąjunga ir Kinija susikirto prie Amūro upės, kariavo dėl Damanskio salos. Tai kaip jis tuos kinus išdirbinėjo!.. Paskui sužinojau, kad jis iki Antrojo pasaulinio karo buvo kažkur Sibire apygardos kariuomenės vadas, tai tuos kinus gerai pažino. Tokia atmosfera buvo, kitas keikė Ameriką, kitas kažką apie jaunimą varė – baisios šnektos buvo.

Bet paskui pereidavot prie tekstų?

Jo. Paskui jau eidavom, atskirom grupėm, į seminarus. Ten būdavo daugmaž prie teksto, žiūrint, koks konsultantas papuldavo. Man patiko David Samoylov, jis tai labai razumnai šnekėdavo. Antram seminare tai teko dalyvauti kartu su Jevgenijum Jevtušenka, prisimenu, jis labai gyrė Saukaitytę. Ir bandė girti gruzinus, bet kažkokį gruziną užkabino, tai tas atsistojo ir sako: „Nu ką jūs čia dabar šnekate... Nu kaip aš čia dabar galiu rašyti apie visokius žmones... Tikra poezija gali būti rašoma tik apie tris dalykus: kalnus, moteris ir vyną!“ [juokiasi – SV]. Jevtušenko sako: „Nu kodėl, kodėl...“. Gruzinas jį nusodino, kad jis čia šneka, ką reikėtų rašyti.

O ką jums teko konsultuoti?

Gruzinais buvo, estai, mūsų Saukaitytė, dar kažkas.

Visi tekstai buvo išversti į rusų kalbą?

Dažniausiai būdavo pažodiniai vertimai. Estai sakė, kad ne taip juos išvertė, bandė aiškinti, kaip turi būti. Bet kai estas pradeda aiškinti, dar labiau nieko nesupranti [juokiasi – SV]. Arvi Sygas toks buvo, paskui pasidarė gana žinomu poetu Estijoje. Dar ir Matą Tratą tenai susitikau, paskui jis į prozą perėjo. Tuose seminaruose tai buvo įdomu ir naudinga, tik tos bendros [paskaitos] – o jėzau [juokiasi – SV]... Seminarai trukdavo kokias penkias dienas.

Ar viską apmokėdavo?

Taip, ir viešbutį, ir maitinimą – „talončikus“ duodavo. Dar ekskursijas organizuodavo. Atsimenu, klausia: „Kur nori: ar į Lenino mauzoliejų, ar į Lenino muziejų?“. Sakau, muziejų. Tai mus nuvedė ten Kremlį ir jo kambarius, kur kažkada jo kabinetai buvo. Ten nieko ypatingo, viską gali pamatyti nuotraukose, bet

labiausiai mane nustebino, kad Kremlių rūbinėse ir koridoriuose vaikšto vieni generolai! Nu rupkė... Niekur nesimato tų generolų, o čia – vieni generolai...

Tada mes gyvenom tokiam viešbuty netoli Lužnikų stadiono, nelabai toli nuo Novodevičės vienuolyno ir kapų, kur sulaidota daugybė Rusijos įžymybių: ir Čechovas, ir Gogolis... Mes su Apučiu, dar kažkuo vis eidavom ir eidavom į tas kapines.

Aputis irgi buvo tame seminare?

Taip, čia pirmam, kai buvau kaip autorius. Jis prozoj, žinoma.

O ryšių užmezgėte?

Na, pastovių ryšių tai ne. Susipažinti susipažinom, gal ir kažkiek įsiminėm, bet... Kartais vakarais susitikdavom, atsimenu, ir su gruzinais tokioj viešbučio knaiputėj sėdėjom ir šnekėjom... Būdavo visokių istorijų.

Prisimenu, tą pirmą kartą buvo toks poetas altajietis – yra keletą tų Altajaus tautų, bet visus juos vadina altajiečiais. Jis buvo toks visai laukinis, nors metus mokėsi Maskvoj. Iškart užpykdavo, jeigu apie jo poeziją ką nors... Nors ta poezija jo buvo ne tokia ir prasta.

Minėjot, kad ten gyrė Saukaitytę. Įdomus jos atvejis, vėliau iš lauko ilgam dingo...

Kai dirbau konsultantu, tai vis ją paragindavau, bet ji kažkaip ranka numodavo: „nerašau aš“ – sakė... Paskui, kai dirbau „Nemune“, mes išleidom antrą jos knygelę – čia jau po ilgo laiko, turbūt, po 20 metų...

O kaip jums atrodo, ar moterims nebuvo sunkiau debiutuoti?

Gal lengviau? Jos geriau žino, negaliu sakyti, kad jas ignoruodavo ar boikotuodavo.

Minėjot tą Miltinio pasisakymą.

Ten daugiau tokia asmenybė tebuvo, visko norėjo, ir aktore būti, ir... Kažkieno buvo pastatyta į sekcijos pirmininkes, matyt, „Kauno Tiesos“. Jokia rašytoja. Tik recenzijas parašydavo apie teatrą.

Grįžkime į Kauną, kur vykdavo tokie zoniniai jaunųjų rašytojų suvažiavimai. Patackas prisimena, kaip Karčiauskas pakvietė į tą suvažiavimą, o konsultantais buvo Vaičiūnaitė ir Jūs.

Aš tai vadinu jaunųjų rašytojų seminarais, būdavo kas keli metai, mes patys juos ir sugalvojom daryti. Gaudavau kaip konsultantas rašinių iš visur – tai iš Alytaus, tai iš Vilkaviškio... – tai mes ir nutarėm, kad kas kelis metus, gal kas penkis, juos visus surinkti ir su jais pabendrauti. Mano laikais, atrodo, buvo tokie trys seminarai.

Iš ko tie seminarai susidėjo?

Konsultacijos, šnektos... Nebepрисimenu, ar buvo kokie plenariniai. Gal pradžioj ir buvo, kokį Grušą trumpam išleisdavom pakalbėt, o paskui prasidėdavo tokios konsultacijos. Kviesdavom daug rašytojų iš Vilniaus. Gerai prisimenu, kad pirmuose dviejuose nebuvo nė vieno dramaturgo, paskui, po truputį, atsirado. Dramaturgijos konsultantais buvo Kazys Saja, Juozas Glinskis, Juozas Grušas – labai rimta publika. Vakare dar priklausė nueit į Rambyną išgert alaus su visa kompanija. Poetai ir prozininkai išėję lauke [po seminaro] sėdi kas kur, laukia, o dramaturgai – nebaigia! Paskui išėjo Grušas – raudonas, suprakaitavęs. Paklausėm, kas čia buvo. Grušas sako: „Čia rimtos šnektos!“ [juokiasi – *SV*]. Jis mėgdavo pajuokauti... Toks mokytojas Gylikis, kuriam buvo gal 60 metų, parašė pjesę ar dvi, nunešė Grušui pakonsultuot. Kai jie susitiko – o pjesė vadinosi „Šimtas kiaušinių“, komedija, – Grušas paklausė: „O čia tavo pirmas veikalas?“ „Pirmas.“ „Tai ko nuo tiek daug pradėjai?“ [juokiasi – *SV*].

Dar norėjau pakalbėti apie „Nemuną“. Antai Tautvyda Marcinkevičiūtė ir Gintaras Patackas minėjo, kad redakcija kartu buvo ir susitikimų erdvė, jie čia užeidavo išgerti kavos, pasimatyti.

Matot, čia gal jie daugiau atsimena vėlesnius laikus. Ten dirbau iki 1972 m., o po to jau nuo 1991 m. Bet kai dirbau aš, daugiausiai tokių visokių pasisėdėjimų su kava vykdavo atvažiuos vilniečiams. Labai mėgdavo atvažiuoti Baltušis. Kai jis ketindavo atvažiuoti, Drilinga iškart perspėdavo: „Atvažiuos Baltušis!“. Moterys pradeda ruošti, konjako nuperka, kavos padaro, kartais tortą kokį nors nuperka...

Baltušis mėgdavo pasisėdėt, pabaliavot, papliurpt. Iš jo vieną anekdotą atsimenu: atvažiuoja jis čia į kliniką tikrinti sveikatos. Po pusiaudienio jis jau atvažiuoja iš klinikos pas mus, o čia jau jo laukia: tortas, konjakas, kava... Jis atsisėda, sako: „Ššš!“, paima telefoną, skambina: „Monika, a čia tu? Tai aš dar klinikoje... – cink, cink, cink į butelį su peiliu. – Nu, matai, mėgintuvėliai skamba, čia man dabar bandymus daro... Jo, jo, grįšiu.“ Žodžiu, jis baikas krėsdavo, rimtų šnekų ten nelabai būdavo. Jeigu jau ką rimtai, tai laiškais parašydavo. Jie mėgdavo. Ir Miežis – Mieželaitis – parašydavo. Esu gavęs nuo Mieželaičio velnių, nes bandžiau truputį pataisint jo eilėraščius, žodžių tvarką pakeisti. Tai jis man atvirutę atsiuntė: „Nekiškiet savo mėšlinų nagų prie mano gintarinės lyrikos!“ [juokiasi – *SV*]. Jie labai nemėgo būti redaguojami, ypač Mieželaitis. Buvo trys žmonės, prie kurių kūrybos negalima buvo prikišti pirštų: Mieželaitis, Juškaitis ir toks Bruno Sangis. Jūs jo nežinot, architektas, tik pirmą knygėlę išleidęs. Mes „Nemune“, atrodo, tik vieną kartą ir spausdinom, bet jam kažką truputį pataisiau, tai pradėjo siųsti telegramas iš Maskvos: „Šita eilutė būtinai turi būti tokia, o ne kitokia.“. Juškaičio irgi negalima buvo liesti, supykdamo, sakydavo: „Tu neišmanai“.

O kaip su kitais?

Su Blože man labai patiko: „Aš tai dabar rašau be skyrybos ženklų, tai visi deda, bet ne vietoj. O tu, kai padėjai, tai viskas tiksliai!“ [juokiasi – *SV*]. Gavau pagyrimą, kad tiksliai sudėjau skyrybos ženklus... Kiti tai nieko, nieko. Na, ten tokių autorių buvo,

kur nereikėjo nieko daryti. Pavyzdžiui, koks nors Strielkūnas, kur nieko neprisidėsi. Jonas Kalinauskas tai, prisimenu, veždavo man dar iš Vilkaviškio tokiais pundais – aš atrenku kokius tris eilėraščius, o jis po savaitės – vėl pundą! Sakau: „Na, tu baik...“. Jis tiek prirašydavo... Ir atveždavo kas savaitę po tokį pundą... Visko būdavo, visko.

O jūsų vertimai? Pradedant nuo Bulgakovo „Meistro ir Margaritos“...

Jis išėjo mano iniciatyva! Pirmiausia „Nemunui“ išverčiau tą gabalą apie Poncijų Pilotą. Ką tik buvo išėjęs tas romanas „Maskvos“ žurnale. Išspausdino ir po to iškart kreipiausi į „Vagą“, pas tokį Visocką. Sakau: „Išleiskim visą!“. Pradėjo atsisakbinėti, bet pasiūlė parašyti paraišką. Parašiau, o paskui jie ar metus, ar du – palyginus neilgai, bet man atrodė labai ilgai – tarėsi. Pasirodo, turėjo gauti palaiminimą Maskvoj. Palaiminą lyg ir gavo, bet su įsaku, kad tiražas nebūtų didesnis negu yra buvęs paskutinį kartą – Turkmėnijoje ar kur ten buvo išleistas. Tai jie pasižiūrėjo, kad ten 20 000, tai išleido 17 000. Man labai patiko! Tą pirmą tiražą išgraibstė momentaliai. Kartojo.

Dažnai manęs klausinėja, ar buvo sunku versti. Na, nei Pasternaką, nei Bulgakovą man versti nebuvo taip jau sunku. Sunkiausia buvo versti Paustovskį. Todėl, kad jo apsakymuose pilna visokių gėlių, augalų, tokių tarmiškų dalykų, kuriuos nežinojau, kaip išversti lietuviškai. Ieškojau po žodynus, klausinėjau, vaikščiojau pas botanikus... Buvo sunku. Aišku, reikėjo ir Bulgakovo knygą verčiant... Dar iki šios dienos surandu kokį tikrinį vardą, kurį truputį kitaip reikėjo išversti. Sakykim, ne Jelochovo skersgatvis, o Jelocho, nes buvo toks vienuolis... Tokios subtilybės kartais išlenda.

Atsimenat atvejų, kai rašytojas jaunas atrodė talentingas, o paskui iš literatūros lauko dingo?

Tai tokių atvejų yra daug... Pavyzdžiui, Kauno jaunųjų rašytojų sekcijoje buvo keletas tokių talentingų merginų iš Medicinos instituto: Kalibataitė, Grigonytė, Bloznelytė (jų kūrybos galima rasti anų laikų spaudoje).

Esu toks žmogus, kuris neturi nei kokio ypatingo pavydo, nei kokių blogų tikslų. Jeigu matau, kad geras autorius, tai stengiuosi paskatinti, padėti, ypač leidžiant knygą ar publikuojant kokiam rimtesniam leidiny. Nes „Pergalėj“ sakydavo: „Ką ten jauni, nežinomi autoriai...“ Jeigu koks nors jų pažįstamas užtardavo, tai jau būdavo neblogai. Na, esu ir aš užtaręs. Dažnai tą patį Patacką. Kai dar dirbau „Nemune“, jis atsiuntė eilėraščius. Gudaitis tada buvo atsakingas sekretorius, sakau: „Puikūs eilėraščiai!“. O jis: „Ne, ne... Studentai taip negali parašyt. Čia jo tėvas.“. O jo tėvas buvo matematikos mokytojas, žinomas intelektualas. Tai Gudaitis man aiškino, kad studentas negali tokių parašyt, o paskui paaiškėjo, kad gali! Atrodo, patį pirmą pluoštą ir publikavom.

Būdavo, kad iš karto gauta kūryba sudomindavo, duodavom kelią. Ir su Verba, ir su Juozu Marcinkevičium taip buvo. Jie nebuvo žinomi, staiga atsirado, atsiuntė gerą pluoštą, o mes paleidom... Saukautytė dar, bet ji jau šiek tiek žinoma buvo. Atnešė ir pasakė: „Mokytoja liepė atnešt.“

Su Petru Venclovu bičiuliaivotės?

Jis man nešdavo prozą, lyg ir eiles rašė, bet aš nelabai žavėjausi. Buvom pažįstami, bet ypatingo žavesio jo kūrybai nereiškiau.

Tai jeigu reiktų apibrėžti, koks buvo jūsų artimiausių bičiulių ratas?

Na, įvairiais laikotarpiais buvo skirtingi žmonės... Nuo senų laikų buvom draugais su Dabulskiu, kadangi jis Politechnikos institute baigė statybą. Paskui čia atsirado Martinkus. Kas čia dar... Su Samulevičiumi mažiau buvau pažįstamas. Vėliau jau tų jaunesnių atsirado: Kajokas, Patackas ir panašūs. Kartais su Palilioniu pašnekėdavom, suvedavo reikalai.

O iš moterų?

Labai sunku man taip... Su Macijauskiene daug šnekėdavom, nes muziejų dirbo. Puišytė, nors ji irgi tokia nuošaly, pabėgusi nuo visų. Buvau su Čieškaite pažįstamas, bet žinot, kitokia pažintis, supratau, kad ji ligota...

Į Kauno menininkų namuose veikusią kavinę dažnai eidavot?

Kadangi sėdėjau antram aukšte, o kavinė buvo apačioj... Ta kavinė man ir gera darė, ir labai bloga. Nes arba koks nors pagėręs draugelis ateina pasiskolint – pritrūko jam, arba ateina manęs tempti, nori pasėdėti, o aš turiu darbo... Dažnai dailininkai būdavo: Vaitiekūnas, Martinaitis, Černa, Antinis... Rašytojai dar rašytojai – suprasdavo, bet dailininkai: „Einam, ko čia tu skaitai, paskaitysi namie!“. Patackas toj kavinėj sėdėdavo, o Baltuškevičius iš ten neišeidavo – iš ryto ateidavo ir sėdėdavo.

Kai skaičiau Baltuškevičiaus tekstus, nepasirodė, kad jis, lyginant su kitais, toks svarbus poetas, nors pokalbiuose jį kiti vis pamini.

Na, jis savitas žmogus, savitas jo pasaulis, žodynas – viskas pas jį savita! Jo skaitymo būdo tai niekas nepakartos. Viską moka mintinai, gali tris valandas. be jokių popierių, savo eiles skaityt... Na ir ne vien čia juo žavėdavosi ir girdavo – dažnai šaipydavosi [juokiasi – *SV*]. Jei pavartos kokį žodelį, tai koks Tamoliūnas paims tą žodelį ir trauks per dantį.

...sulaukiau tokio amžiaus, kad niekam kitam nesu tinkamas, tik prisiminimas pasakoti. O ir nebe viską prisimenu... Pradėjau šituos archyvus žiūrinėti, tai tiek visko suradau – nors pasiusk! Va, suradau, kad mokykloje buvau didelis sportininkas ir dar turiu pagyrimo raštą su Leninu [juokiasi; rašte parašyta, „už šuolį į tolį“ – *SV*].

Irašytas: 2019 12 16

Neautorizuotas⁷⁸⁶

Atlikimo vieta: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Kalbėtis norėčiau apie laikotarpį maždaug nuo mokyklinių laikų iki sovietmečio pabaigos. Tad gal ir pradėkime nuo mokyklos, Biržų krašto. Kaip formavosi polinkis į literatūrą, kokia buvo aplinka, ar mokykloje veikė literatų būrelis?

Nežinau, kaip ten išėjo, kad parašiau keletą eilėraščių... Buvo toks literatų būrelis, kuriam vadovavo mokytoja Janina Pilėnienė. Tame būrelyje vyko ne tik šnekėjimai apie literatūrą, bet, jeigu prireikdavo, darydavom visokius montažus ar dar kažką... 11-oj klasėj parodžiau mokytojai tų savo parašintų eilėraščių ir ji nusprendė, kad reikia duoti į jaunųjų literatų konkursą. Vienintelį kartą dalyvavau tame konkurse ir taip išėjo, kad buvau labai gerai įvertintas, netgi „Moksleivyje“ buvo mūsų su [Valdu] Daškevičium nuotrauka įdėta, netgi važiamom į televiziją, Pakalniškis ir Baliukonytė kažką šnekėjo, o po visko ėjome dar pas Baliukonytę Vienuolio gatvėj, kur vyko dar kažkoks pokalbis...

Archyvuose radau 1980-ųjų „respublikos bendrojo lavinimo mokyklų ir jaunųjų literatų kūrybos ir mokinio dailiojo skaitymo apžiūrų“ rezultatus...

Aš skaitovas daugiau buvau, skaitydavau.

...už poeziją – Virginijų Gasiliūną [rodau dokumentą].

Kur?.. Taip, taip, taip, taip... [juokiasi – *SV*]. Oi, Dieve tu mano, čia visokių... Baigiamasis etapas, taip... Tiesą pasakius, su ta kūryba tai velniai nematė, bet šita kūryba labai pasuko mano pasirinkimą į priešingą pusę. Kadangi man gerai sekėsi ir matematika, ypač man patiko biologija. Mano svajonė buvo stoti į Žemės ūkio akademiją, tapti miškininku – žodžiu, taip irgi su romantikos atspalviu... Bet kai profesorė Bukelienė, priėjusi prie mūsų su Daškevičium konkurso metu, paklausė: „Tai gal jūs vaikinai norėtumėt stot į filologiją?“. Na, tai, tau čia kažkaip siūlo kažkur stot, iš universiteto!.. Nežinau, kaip ten buvo su kitais žmonėm, bet bent jau aš, kaip čia pasakyt, buvau tas provincijos moksleivis, kuris apie tai, kas dedasi Vilniuj, nieko tokio nežinojo, kurio mėgstamas užsiėmimas buvo knygyne ieškot įdomesnės poezijos tokiam supirktų knygų skyrelį... Čia gal dar vienas pasakytinas

⁷⁸⁶ Autorizuoti buvo pradėjęs, bet nebaigė – leido palikti tokį variantą.

dalykas, kad 1979–1980 m. buvo Justino Marcinkevičiaus poezijos apogėjus. Išėjo „Gyvenimo švelnus prisiglaudimas“, o man kažkaip norėjosi atrast kažką kitą, kas patiktų, apie ką kiti beveik nieko nežino. Na, čia toks, matyt, jaunuoliškas: man negali patikti tai, kas patinka absoliučiai daugumai! [juokiasi – *SV*].

Iki dabar išlikęs!

Ir būtent, dar besimokydamas mokykloj, atradau Bložės „Žemės gėles“, kuri, palauk, 1964... [1971 – *SV*] Praktiškai tik dvejis metais už mane jaunesnė... Man iš visų tada labiausiai – Bložė, antras – Martinaitis. Iš Bložės galbūt toks laisvesnis, asociacijomis grįstas kalbėjimas, o iš Martinaičio, kad turi būti kažkas apversta, eilėraštyje turi būti kažkas paradoksalaus; nereikia visada „stotis ant galvos“, bet kažkas turi būti paradoksalaus. Šitie dalykai man, kaip tupinčiam Biržuose 11-tokui, – reikia atsiminti, kad nebuvo interneto ir taip toliau...

O apie Vilnių, universitetą, Martinaitį ką nors žinojot?

Nieko aš dar nežinojau!.. Tik Bukelienę, kuri mus žvejojo... Beje, Martinaitis, man atrodo, atėjo dėstyti į universitetą tik 1980, tais pačiais metais, kai mes įstojom. O tas atvažiavimas į Vilnių, tai čia... Apskritai viskas vertėsi aukštytyn kojom, visai kitos platumos... Bendravimas su žmonėmis, kurių mūsų kurse šimtas buvo, iš kurių 25 ar netgi daugiau – vyriškos giminės.

Dar truputėlį nepabėgant nuo Biržų: ar prie vietinio laikraščio redakcijos nebuvo jokio būrelio?

Ne, ne. Ten buvo toks Petras Balčiūnas, išleidęs „Takažolę“, bet daugiau... Tik tai, kas pačioj mokykloj. Mokytoja, šiaip, labai gera, buvo ir Apučio mokytoja, iki šiol dar gyva... Ji ir Rilke vokiškai, ir Rimbaud prancūziškai... Buvo kažkas tokio, kai nueini pas mokytoją, o ji poeziją – keliom kalbom! Tai, bent man, buvo vienintelis žmogus, per kurį pasisukau į Vilnių ir filologiją.

O pirmoji publikacija buvo „Moksleivų“ po to konkurso?

Pirmoji publikacija... Man atrodo, buvo dar kažkoks zoninis konkursas, kur aš irgi kažką užėmiau, ir tada buvo publikacija rajoniniam laikrašty. O po to konkurso – „Moksleivų“. Žodžiu, aš tikrai nebuvau tas, kuris ten pradeda nuo devintos klasės ir eina nuosekliai... Paskutiniaisiais metais taip kažkaip atsitiko. Jeigu mokytoja nebūtų nusiuntusi ten, kur reikia, tų eilėraščių, tai nieko ir nebūtų buvę. Labiau reiškiausi kaip deklamuotojas: „Oi vaga, vaga, / kurgi tavo pabaiga!“ [juokiasi – *SV*]. Netgi gabaliukų iš Marcinkevičiaus „Dvidešimto pavasario“ likę mano galvoj, kaip ten...: „Išvažiuoja Vilniun Simas / iš visos jų giminės / pirmas mokslus čiupinės...“.

Matai, mūsų giminėj nieko tokio nebuvo. Mano tėvai tebaigė po keturis skyrius, tėvas – mūrininkas, mama – namų šeimininkė, kolūkietė, o paskui – valytoja Biržų poliklinikoj. Tai aš buvau tas, kuris pradėjo kažkokias knygas tįst į namus,

bibliotekėlę kaupt... Yra, žinai, tokių, kurie jau turi, taip sakant, „humuso“, ant ko galėtų augti, šeimoj, ir taip toliau. Nieko šito nebuvo.

Koks kontekstas iškyla atvažiavus į Vilnių: pirmieji dėstytojai, autoritetai, bičiuliai?

Na, tai bičiuliai...

Su Valdu įstojot į tą patį kursą?

Ne. Nežinau, ar tai tiesa, bet yra mitas, kodėl Valdas Daškevičius neįstojo 1980-ais... Kadangi ten buvo pakeltos girmos, kad kuo daugiau vyriškos giminės asmenų atsirastų filologijoje, tai net vertintojai praleisdavo daugiau vyrų... Nežinau, ar tai buvo gerai, ar blogai, žodžiu, kad filologija nebūtų vienalytė. Toks mitas sklaidė, kad Valdo Daškevičiaus rašinį gavo skaityt Adolfas Sprindis ir jis niekaip neįskaitė jo rašto. Žodžiu, tokia *kebeknė* ir dėl to kažkaip, ar neįvertino, ar dar kaip, kad Valdas vienais metais vėliau įstojo. Nes šiaip turėjo praeiti.

O dėl šitų visų... Gal pirmam kurse aš dar buvau toks pasimetęs. Taip, buvo būrelis, reikėjo rašantiems duoti, ten svarstė, Martinaitis rašė pastabas... Bet nežinau, man kažkoks atminty dar pasimetimas tie pirni metai. Nes vis dėlto tai buvo kas kita, gal reikėjo susivokt... Va nuo antrų metų kažkaip jau, jau... Reiktų pažiūrėt į studijų knygelę, bet pirmais metais nieko tokio išskyrus tautosaką ir Donatą Sauką aš neatsimenu. Atsimenu tą bjaurią TSKP istoriją, už kurią man vos trejetą parašė, ir buvo taip, kad vos net stipendijos negavau, nes visa kita visai neblogai... Kaip čia pasakyt... Buvo bendresnė atmosfera svarbiau nei tos paskaitos: kažkokios kavinės, bendravimai, merginos... supranti. Nu taip, Zinkevičiaus istorinė gramatika – labai įdomu, bet kai tau devyniolika metų, tai...

Eilėraščiai randasi arba iš kažkokių išgyvenimų, arba poezijos paskaičius, bet ne paskaitų pasiklausius. Traklis išėjo 1982, buvo labai įspūdinga. Kai esi jaunas, yra dvi poezijos temos: meilė ir mirtis. Tai, žinai, Traklio su ta mirtim labai jau stipriai... Ateidavo ir Kukulas, Daunys, bet jie jau buvo kažkaip ne mūsų kartos, nors metais tai tik dveji treji metai, bet visiškai kas kita... O čia buvom ir Liudvikas Jakimavičius, ir į antrą kursą atėjęs Vycka Landsbergiukas. Be to, dar iškart nuėjau į Kiemo teatrą, vaidintis... Tai toks yra... Kažko visko daug, daug jausmų, daug rašalo – turiu galvoj spirituotą vyną, ne tą, kuriuo rašoma, – žodžiu, man į tokias racionalias struktūras nieks nesusiveda.

Tai į būrelį atėjote antram kurse?

Ai, nebeatsimenu.

Ir ten Martinaitis ir Bukelienė buvo du vadovai?

Jeigu poezija, tai Martinaitis; jeigu proza, tai Bukelienė. Jie tada jau buvo, taip sakant, globėjai pagal žanrą. O Martinaitis tai... buvo keletas jo... Kad abstraktieji daiktavardžiai yra peilis po kaklu: jokių ilgėjimųsi, jokių liūdesių, ėjimų, bėgimų,

žodžiu... Man būtent šitas iš Martinaičio pamokų užsifiksavo, kitiems gal kitas. Nes vis norėjosi tokių apibendrinimų ar dar kažko, o apibendrinimų negali būt – apibendrinimas yra už eilėraščio, eilėrašties yra vyksmas... Kažkas tokio.

Tai Martinaičiui iš kalbos išėjo būrelyje bediskutuojant, ar jis darė tokias paskaitėles?

Iš kalbos, ar iš to, kad jis atkreipė dėmesį skaitydamas mano tuos... Kažkur yra mano archyvuose tas pluoštas man sugrąžintas, kur jo su paišeliu pabraukta. Bet tai buvo, Dieve tu mano, prieš kiek metų... Ta poezija ėjo kartu su Vilniaus pažinimu. Mes ten, ar per Darių, ar per Gediminą... Palygint brangiai buvo galima su „Kseroksu“ padaryt tą netgi įrištą Vorobjovo „Vilniaus meną“. Tai su tuo – Vilniaus atradimas pagal Vorobjovą. Tai yra vaikščiojimai savaitgaliais kažkur už miesto. Tai viskas kartu – tie spektakliai... Paskui net Darius vieną režisavo, Sergis Kanovičius išvertė tokią Slavkino pjesę „Orkestras“... Viskas susideda į krūvą ir neišsina kažkaip atsijot, kad va čia – literatų būrelio veikla. Ir dar, kai Filologijos rudenys prasidėjo, kai viešai paskaitai, garbės ir šlovės paragauji, tai... Toks tumulas, gumulas, nežinau net kaip pasakyt [juokiasi – SV].

Tai trečiam kurse tapot Filologijos rudens laureatu?

Trečias kursas, taip sakant, mano žvaigždžių metai, nes būtent tada poezijoje pirmąją vietą paskyrė Gasiliūnui. O paskui tai... Viskas labai gražiai, taip sakant, į nuokalnę... Kai tu tampi garsus, į tave žiūri merginos, o tu, žiūrėk, irgi į ką nors įsižiūri ir, žiūrėk, kas nors atsitinka, ir, žiūrėk, kad, būdamas penktam kurse, tampi jau tėvu. Nu tai vat čia... [juokiasi – SV].

Gyvenimas?

Gyvenimas atsitinka... Aš tai į visa tai su didele autoironija žiūriu. Visko pabandai: pabandai parašinėt, pabandai pavaidint, nors vis tiek prasmingiausias dalykas, kad užaugini vaikus. Kai dabar pasižiūri atgal, tai tas kūrybos sureikšminimas, kai kuriantis pradeda manyt, kad jis yra ypatingas, kad jam reikia kažkokių ypatingų sąlygų... Aš suprantu, kitaip nieko nepadarysi, bet jeigu staiga atsiranda plyšys ir tu pamatai, kad nu... ne! Tai eina, nueina, viskas keičiasi.

Noriu dar apie būrelį paklausinėt. Buvo ten pirmininko pareigos, Valdas Daškevičius juo buvo. Ar pirmininko funkcija labiau simbolinė?

Būrelio pirmininkas buvo labiau simbolinė, bet kai šitą – „Prologą“ [VU literatų būrelio skiltį „Tarybiniam studente“ – SV] – pradėjo leisti, tai jau nelabai simbolinė, nes reikėjo surinkti medžiagą, eit skaityt korektūrų į „Tiesos“ spaustuve... Tas pirmininkavimas, kol tik visokie šnekėjimai, tai tik užmetimas ir tiek: nu reikia pirmininko, kas nors juo turi būti. Bet čia jau toks rimtesnis, reikia ir darbas dirbt.

O „Prologo“ genezė kokia?

Tiksliai nebeatsimenu, čia nebent Valdo Daškevičiaus reiktų klaust... Šiaip tai buvo tų publikacijų ir „Litmenų“, ir kitur, bet tik ten, kur kiti parenka. O čia mes tarsi patys sau vadovai, taip sakant. Kadangi tų rašančių buvo tikrai nemažai...

Vartydamas „Prologą“ mačiau, kad rašė ir dabartiniai dėstytojai, literatūrologai – Paulius Subačius, Rita Tutlytė, Audinga Peluritytė...

Ir Viliūnas... Tiesiog buvo pajėgų, kad būtų ir proza, ir poezija, ir šiek tiek kritikos. Man atrodo, buvo pasižiūrėta, kad yra žmonių, kurie galėtų padaryt. Žinok, kiek aš suprantu, banguoja. Yra kursai, kur yra žmonių, kurie imtųsi kažką dar daryti, o yra kur tik kažką patys rašinėja, o daugiau – visiškai nieko. Čia, mano supratimu, tokios bangos, ir kokia šliūkšteli tuo laiku, taip ir išeina. Čia aš nežvelgiu jokių dėsningumų ar dar ko. Kai dabar pasižiūri į tuos „Prologus“, ne taip jie ir beviltiškai atrodo.

Gera atrodo!

Tai sakau, čia taip supuolė, buvo pakankamai žmonių, kad būtų galima kažką tokio savo pasidaryt.

O jeigu kalbėti apie būrelį veiklą: „Prologe“ radau kronikas, kur ir visokių vakarų, išvykų [rodau]...

Aha, tai... Šito turiu net lankstinuką, pakvietimą. Būdavo, kad mes ten pas Pedagoginio studentus [buvusio VVPI – SV] nueidavom...

Tai su kitų aukštųjų literatais bendradarbiavot?

Tiktai su Pedagoginiu. Ypač kai prasidėjo Filologijos rudenys...

Nors vienam numeryje mačiau, yra ir Kaune studijuojančiųjų pristatymas.

Gali būt. Nors šiaip mums buvo įdomiau, kai atsirado Reinas Raudas – su jaunaisiais estais... Su latviais...

Jūs palydit vieną publikaciją latvių...

Taip, tas Rimantas Ziedonis, kurio aš ten kelis eilėraščius išverčiau, buvo garsiojo Imanto Ziedonio sūnus. Dabar jis kažkoks teatro režisierius, net nežinau, ar berašo. Kažkaip mes bandėm keistis, vieni kitus verst, bet ar ten mes kažkur buvom išversti – velniai žino... Dėl gruzinų tai dėl to, kad Zurabas [Džavachišvilis – SV] atvažiavo studijuot. Mums atrodė, kad tie kontaktai su kokiais latviais ar estais yra prasmingesni negu su Kaunu ar su Pedagoginiu. Na tai čia yra ta universiteto ir studentų didybės manija, jie jaučiasi visa galva aukščiau, šitai, man atrodo, dar iki šiol išlikę. Tą reikia pripažint, ko čia bijot. Taip jautėmės... Taip pat, kaip „Universiteto lituanistai“ ir „Pedagoginio lituanistai“. Būdavo maždaug kas „talentingesni“ – eina į universitetą, o jau „antros rūšies“ – į Pedagoginį. Nu buvo toks požiūris, negražus, bet buvo.

Na bet juk buvo ryškių figūrų, kaip, pavyzdžiui, Albertas Zalatorius, Kęstutis Nastopka, kurios kėlė tą prestižą?

Tai taip... Bet čia, matyt, kažkas tokio inertiško, nežinia nuo kokių laikų eina... Kaip iš tiesų yra – viena, bet kaip įsivaizduoji – visai kas kita [juokiasi – SV].

Bendradarbiavimo su jauniaisiais latviais, estais iniciatyva kilo iš jūsų pačių?

Na, tarsi iš mūsų pačių... Matai, su latviais buvo čia ta tradicija, antologija „Mes ateiname“, kur dar Braziūno kartos buvo... O su estais anksčiau nebuvo – Reinas Raudas dėl visko kaltas. Būtų jis ne lietuvių žmoną susiradęs, nieko ir nebūt buvę. O kai lietuvių žmona, jis išmoko iškart lietuviškai – iki šiol jo kontaktai su Lietuva tebesitęsia.

O tai visos tos veiklos, renginiai, kūrybinės stovyklos – jūs patys organizuodavot?

Mes patys. Į vasaros kūrybos stovyklą tai per daug nevažiuodavau. Formaliai tai ten organizuodavo komjaunimo atstovai, bet kuo išvirsdavo, tai kas kita. Koks nors vienas atvažiuavęs iš LKP CK atidarydavo renginį, o toliau jau kas kaip nori.

Ar konkurencija būrelyje jausdavosi? Ypač laimėjus tą pirmąją vietą...

Jausdavosi. Mano tokia teorija: jeigu tu tikrai nebesieki būt pats geriausias, mesk viską, nes nieko neišeis. Čia turi veržtis visom keturiom, nes jeigu tik supranti, kad yra už tave geriau rašančių ir tu nebepavysi ir nebepralenksi, tai, taip sakant, pasitrauk iš trasos. Nes nebėra to pagrindinio stimulo – rašyt geriausiai, būt geriausiam ir t. t. Muštis nesimušėm, aišku, bet...

Nebeatsimenu, bet lyg ketvirtam kurse mus su Daškevičium nustūmė kažkur tolyn tam literatų konkurse, tai mes nepadavėm Almiui Grybauskui, kurį dabar puikiai pažįstu, rankos. [juokiasi – SV]. Šitai turi būt. Jeigu šito nebelieka, tai šūds, viskas. Demokratija mene yra niekam tikęs dalykas.

O jeigu kalbėtume apie moterų situaciją. Kiek su kuo pasikalbu, susidaro įspūdis, kad būrelyje dominavo vyrai. Antai vartydamas „Prologą“ radau nemažai (nemenka dalis – man negirdėtos) rašiusiųjų moterų pavardžių: Rita Minikauskaitė, Margarita Černajytė, Neringa Prancevičiūtė, Ilma Baliukaitė, Elena Švedaitė, Dalia Michelevičiūtė, Diana Šarakauskaitė, Anita Kapočiūtė, Audinga Peluritytė... Solveiga Daugirdaitė, beje, buvo minėjusi, kad Elena Bukelienė *a priori* žemiau vertino rašančias moteris, prioritetą teikdama vyrams.

Supranti, koks yra dalykas... Reikia turėt omeny bendrą tuo metu vyravusią situaciją: kiek buvo moterų poečių poezijos lauke apskritai?.. Dabar atgaline data norėt kažkokios lyčių lygybės, dar kažko... Aš su visom iki šiol, ir tada, gerai... Kažkodėl, man atrodo, dabar tą moterų diskriminaciją bandoma atrasti atgaline data. Buvo kaip buvo, bet kad mes kažkaip pagal lytį – nu ne, nu taip nebuvo!..

Nu, Margo, Vilnietė kokia, dabar, nežinau, kažkur Vakarų Europos valstybėj gyvena...

Černajytė?

Taip, Margarita Černajytė. Buvo ji ir daug aukščiau. „Moksleivyje“ – Onės Baliukonytės protežė. Onė Baliukonytė, kaip dirbanti „Moksleivyje“ poetė, mano supratimu, tikrai nemažai merginų ir protegavo... Taip, kad sakyt, kad čia kažkaip... Bukelienė buvo šiek tiek kitoniško sukirpimo, ji merginas iš dalies matė ir kaip būsimas motinas... O Onė Baliukonytė, kol dar paskutinėse klasėse buvo, jeigu „Moksleivy“ pasižiūrėsi, tai ten buvo pilna merginų... O kad vienos liovėsi rašyt, kitos – nesiliovė, kaltint kartu ir būrelyje buvusius...

Na, čia ne kaltinimo tonacija...

Ne, ne, bet pasidaro, kad tarsi ir mes šiek tiek kalti... Aš irgi mečiau rašyt, tai ką man čia dabar kaltint? Absurdas kažkoks būtų, vyras neturi teisės kaltint. Nežinau, tiesiog buvo toks tas gyvenimas.

O iš tų, kurias čia minėjau, sykiu pridedant ir vyrus, kas įsiminė kaip stipriausi? Esant ir savo tinklaraštyje rašęs apie dingusiuosius iš lauko...

Ko man gaila, tai Neringos Pranckevičiūtės. Galėjo būti ne prasčiau negu Danutė Kalinauskaitė. Ji buvo klasikė ir jos prozos gabalai, mano supratimu, buvo labai tvarkoj. Ji metais jaunesnė. O daugiau tai, kiti, koks Gintas Dūdėnas ar dar kas, tai kaip ten išėjo, taip išėjo... Tomas Kajokas, medikas buvo, išleido pirmąją knygėlę...

Sutapimas su Donaldu Kajoko pavardę atsitiktinis?

Taip. Katkevičius irgi nubyrėjo, Anita Kapočiūtė išleido ar tris, ar kiek prozas knygas – dabar tai jau tik vertėja.

O ar pačiam buvo minčių dėliotis rankraštį? Ar knygos rengimo procesas buvo prasidėjęs?

Ne. Eilėraščių turėjau, bet mano didžioji bėda – esu perfekcionistas. Kol nežiūri, atrodo, gal ir nieko, bet tik pasižiūri ir...

Pasiūlymų nebuvo?

Ne, aš ir tada, ir dabar labai skeptiškai... „Oi tai tu iš savo tinklaraščio kelias knygas padarytum“ – nenoriu aš daryt tų knygų! Nėra to poreikio, kad ant viršelio būtų užrašyta Virginijus Gasiliūnas.

Gal tai ir kyla iš to paties perfekcionizmo?

Greičiausiai. Velniai žino... Ir tai yra blogai. Tu turi norėt leist knygas, kitaip nieko nebus. O jeigu šito neturi, tai neturi. Yra kitos satisfakcijos. Va, šiandien atvežė jau išėjusius Mamerto Indriliūno raštus [sud. Virginijus Gasiliūnas – SV]. Va, čia aš

jaučiu satisfakciją!.. Mackų beveik visą surinkau... Man tai buvo kažkas tokio. Dėl kitų, o ne dėl savęs, nes kažkaip to savęs nelabai vertini. Yra vertesnių.

Bet juk turėjo būti momentų, kai tikėta savimi kaip poetu?

Na, kažkoks proto užtemimas buvo kurį laiką [juokiasi – *SV*]. O kai vėl protas įsijungė, tai...

Racionalus protas – kūrėjui kliūtis?

Na, taip, taip... Protas, pareigos, šeima – tų kliūčių daug gali pririnkti.

O paskutinė eilėraščių publikacija buvo dar studijų laikais?

Na, paskutinė publikacija buvo šitoj „Mylėjau“ [2013] antologijoje, jeigu žiūrėt chronologiškai. O šiaip tai kokiais 1993-ais buvo, nes baisiausiai priprašė. Įdėjau savo gražiausią eilėrašį, kuris maždaug toks: „Užrašai pirmą žodį, o visa kita laikui bėgant užsimiršta“...

Kur čia buvo?

Ar „Klaipėdoj“, ar kaip ten... Linas Poškus ten toks buvo, irgi keistuolis, istorikas, humoristas... Buvo dar prieš tai „Sietyno“ pirmam numeryje.

O kada atėjo jausmas, kad „jau neberašysiu“?

Mano supratimu, tai tada, kai gimė pirmasis sūnus – 1985 m. kovo 19 d. Supranti, kažkas tokio, toks visiškas užlūžimas... Va, yra žmogus! Prieš tai dar kartais pagrauži save, kodėl nerašai, bet po sūnaus gimimo nebeliko poreikio. Matyt, žmogus turi atrasti savęs realizavimo būdą. Tie būdai gali būti patys įvairiausi, svarbu, kad tu jauti prasmę gyventi – ar eilėraščius rašydamas, ar dar ką... Jeigu kalbėt apie kažkokį įvykį, manyčiau, spėčiau, kad tai.

Bet išorinių aplinkybių, įsimintinos kritikos nebuvo?

Ne... Iki šiol visi įsivaizduoja, kad ten buvo geri eilėraščiai. Nors nieks nebeskaitė jau senų seniausiai, bet tokį įspūdį turi susidarę. Iki šiol paskambina Daškevičius ir sako: „Virgi, kokius gerus tu eilėraščius rašei! Kodėl tu neišleidai savo pirmos knygos!..“.

Ar priklausė Jaunųjų rašytojų sekcijai? Kokia buvo hierarchija tarp būrelio ir sekcijos? „Prologe“ buvo skelbiama, jei būrelio kūrėjas tapdavo sekcijos nariu.

Na, taip, čia jau Vilniaus! Ir tai jau yra kelias į pirmąją knygą, po pirmosios knygos į Rašytojų sąjungą – viskas tom pakopom...

Tai lankei sekcijos susirinkimus?

Kažkiek aš ten nueidavau... Dar vieną žingsnį link knygos žengiau, kai paskutiniam kurse debiutavau „Poezijos pavasario“ almanache (su Rubavičiaus pristatymu),

skiltyje „Nauji vardai“. Tos gradacijos būta: rajoninė spauda, tada visokia [respublikinė – *SV*]... „Komtiesoj“ publikacija buvo, dar Kukulas pristatydamas supainiojo vieną vardo raidę. Paskui dar išspausdina „Litmenis“, tada „Poezijos pavasaris“, žodžiu, tada jau gali galvot [apie knygą – *SV*]...

Ar sekcija skatino teikti rankraščius, rašyti?

Ne, supranti kaip... Ten buvo didžiausias būrys. Buvo ir žmonių, kurie dešimčia metų vyresni... Šiaip niekas tenai neprievartavo, kad „tu būtinai duok“. Sekcija susirenka, pasiūlo įstoti tiems, kurie universitete ar kažką... Mano supratimu, sekcijai priklausė ir labai vidutiniškų. Aš niekada nei tų priklausymų sureikšminau, nei ten kažką.

Daškevičius yra minėjęs, kad jį asmeniškai pakvietė Vaidotas Daunys.

Gali būt. Kai pats universitetą baigęs, tai jis ten žiūrinedavo. Aš net neatsimenu, kas ten mane pakvietė. Tik žinau, kad buvau. Kokiuose protokoluose gal kas ir yra parašyta...

O į „Vagą“ kada atėjai dirbti?

Baigęs studijas iškart ir atėjau.

Su jaunuaisiais, su „PK“ serija kaip nors buvai susijęs?

Ne, su poezija apskritai nieko neturėjau. Pradėjau muzikologijos ir teatrologijos redakcijoje, paskui kurį laiką dirbau šiuolaikinės prozos redakcijoje, o paskui – palikimo redakcijoje. Žodžiu, aš tą redakciją aplenkiau, su poezija kaip redaktorius susidūriau tik kai iš „Vagos“ perėjau į „Baltas lankas“. Ten ir Alfonsas Andriuškevičius, ir tas sugalvojimas „50+50“ – Marčėnas su Parulskiu, – aš per vidurį stovėjau...

Čia buvo jūsų sumanymas?

Taip, ir dar skaičiavau, nes ir vienas, ir kitas buvo per daug [eilėraščių] pririnkę, ne po 50. Ten buvo toks sužaidimas, kadangi abu pažįstu, tai bepigū... Redagavau Neringos Abrutytės pirmąją knygą, du eilėraščius išmečiau. Andriuškevičius vis prisimena: „Kaip tu gerai pasiūlei tą vieną išmest, ten tikrai buvo blogas eilėraštis!“ – nebeatsimenu, ką aš ten jam pasiūliau [juokiasi – *SV*].

Dar truputį norėtusi pakalbėti apie „Sietyną“. Vakar kaip tik susiradau „LRT“ archyvuose laidą, kur jūs susitikote po dešimties metų...

Dėl „Sietyno“, tai čia buvo labai paprastas dalykas... Buvo „Veidai“, kuriuos tvarkė Daunys. Žodžiu, kadangi „Veidai“ ėmė retai išeiti, reikėjo naujo žurnalo... Ir Daunys pradėjo eiti oficialiu keliu. Jį ten maigė, maigė... Tam, kad išeitų „Krantai“, kad CK duotų popieriaus, skirtų spaustuvę, jis net į partiją įstojo.

„Sietyno“ pirmojo numerio vedamajam yra vienas esminis sakiny: „Laisvės neprašoma, į laisvę einama!“. Nu toks labai banalus, paprastas dalykas. O čia yra labai aiški aliuzija į Daunio pasirinktą kelią viską daryti oficialiai ir t. t.

Matai, viskas susidėjo. Pati literatūra mažiausiai lėmė, nors pirmajam ir yra ten poezijų. Pats principas, kad kažką padarai, ir išleidi. Siūlė mums „Vyturys“ leisti dideliu tiražu, spaustuviniu būdu, bet mes pradžioj pasakėm: „Su viena sąlyga, kad žmogus, kuris vadinasi cenzorius, neskaitys!“. O ten mus guodė: „Čia nieko tokio, čia viskas praeis...“. Mums tai buvo principo reikalas: arbu tu laisvas, arba tu nelaisvas. Bet tai gerai, kad mes atsisakėm – tada atsirado „Proskyna“. „Proskyna“ atsiradusi dėl to, kad „Vyturys“ buvo užsukęs visą reikalą ir jau ketino leisti „Sietyną“ – buvo jau, atrodo, net kažkokios prenumeratos pradėtos rinkti – o tada staigiai Antanas Gailius padarė „Proskyną“. Taigi „Proskyna“ – ne iniciatyva, o, taip sakant, situacijos „netyčiukas“. Tai irgi tikrai vertingas dalykas.

„Sietyne“ publikavai Bronių Krivicką, Alfonsą Nyką-Niliūną...

Ta pirmoji Krivicko publikacija tai visai atsitiktinai atėjo per Rūtą Jakimavičienę, ji atrado Matuzevičiaus į „Literatūros ir meno“ archyvą atiduotą pluoštą, o paskui aš jau kažkaip užkibau. Nu, ir ką, ir neblogai? Nuo 1989-ųjų praėjo 30 metų. Nuo to, kad, galima sakyti, niekas nieko nežinojo, iki mokyklinių programų. Miręs autorius, kurio pavardę drausta minėti ir t. t., kurio šimtmetis, mano supratimu, buvo sutiktas plačiau ir prasmingiau negu Lenino premijos laureato Eduardo Mieželaičio šimtmetis – tai čia jau yra nemažai. Čia jau gali minėti Gasiliūną: užsispyriau, ieškojau ir padariau. O būtų buvus tik dar viena pirma knygelė...

Dar galvoju nepaklausęs apie moralinius autoritetus, figūras, kurios buvo vertybiškai jūsų kartai svarbios...

Tu gal nežinai, rašiau diplominį darbą „Kultūros žmogaus samprata Vydūno filosofijoje“. Tai aš buvau *užsividūninęs* iš tos pusės. O jeigu reikia autoriteto, tai kaip tik, kadangi toli gražu ne viską buvo galima gauti, aš per Vydūną susipažinau su Algiu Patacku. Tai jeigu iš tos disidentų kartos, ir dėl laikysenos, ir visko, tai Algis Patackas. „Sietyną“ laikyčiau „Pastogės“ tęsiniu. Tik tiek, kad mums iš principo buvo nelabai priimtinas tas pagoniškas prieskonis. Mes kurse turėjom Lolitą Kurklinskaitę iš Kauno, jos tėvai irgi buvo... Mums atrodė svarbiau Maceinos „Jobo drama“, Girmiaus „Žmogus be Dievo“. Vycka [Vytautas V. Landsbergis – *SV*] tik buvo ratiliokas, bet visokios romuvos, ramuvos kažkaip ne. Rūpėjo kultūros istorija, apskritai istorija, krikščionybė – maždaug šitokia perspektyva. O ne kažkoks gilinimasis, iš kalbos išgliaudymas, veido ir Dievo veidrodinio ryšio atradimas... Tai buvo kažkas ne tai. Labiau į istoriją, į krikščioniškąją Lietuvą. Nes iš dalies ėjo ta tradicija, žodžiu, padainuokim ant kalno sulipę ir jau būsim labai dideli žmonės... Atsimenu, man tada, kai rašiau eilėraščius, visokių kantyčků skaitymas buvo... Paskui Martinaičio šitas irgi išlindo, būtent ta, kaip čia pasakyt, liaudinė krikščionybė, senoji kalba su visais svetimžodžiais, kažkas tokio tikro. Man vis

atrodė, o ir „Sietyne“, kad ir ta LKD tradicija, ir Mažosios Lietuvos evangelikų kryptis, surinkimininkai, jų giesmės, misionieriai, svarbiau.

Ir rezistencijos, tremties motyvai?

Na, tai taip, prasideda visai kita situacija. Gana tų ezopinių kalbų. Yra tekstų, kurie, taip sakant, jeigu apie Dievą, tai apie Dievą (ir minėkim jo vardą). Žaistuos žaidimus įdomu, bet ateina laikas, kai reikia kai ką ir tiesiai šviesiai susakyt.

Sutapo. Mes baigėm 1985-ais, o pirmas „Sietynas“ – 1988-ais. Tai vat čia tas viskas jau pajudėjo, subruzdėjo. Studijuojant pradėjo vienas po kito mirt. Tau eina 18 ar 19 metai, o pirmą kartą miršta Sovietų sąjungos vadovai, Brežnevas. Paskui prasideda tokia makabra, viens po kito... Tas Brežnevo numirimas dar nėra per daug apmąstytas, bet kažkokiam pašamoniui lygmeny tai ir buvo tas pirmas, akmenų krūvą pajudinęs, ištrauktas akmenėlis, kad jie gali mirti! Kažkas tokio... Pagiringas, bendriko 16-am aukšte, nubundi, įsijungi tranzistorių, o ten „Gulbių ežerą“ groja!..

O kaip dėl Justino Mikučio? Esi minėjęs, kad jis buvo svarbus Sigitui Gedai, Leonardui Gutauskui...

Tai jiems ir buvo... Mums buvo įdomiau Petras Juodelis. Justinas Mikutis – taip, bet jis taip kažkaip iš šono. O Juodelis, kadangi „Pjūvio“ programa – ir Motiejaus Miškinio, ir Petro Juodelio... O paskui, kadangi Juozas Tumelis, kuris buvo prie „Sietyno“, yra jo žentas... Žodžiu, jeigu reiktų, sakyčiau, kad Juodelio samprotavimai dėl Hamleto ir dėl kitų – kažkas tokio. Bet tai nei vieno, nei kito knygos niekas nepadarė.

Mikutis buvo žmogus šnekantis, o ne žmogus rašantis. Matyt, jeigu su juo tekdavo pabendraut, tada jis tau tapdavo reikšmingas... Juodelio tekstai labai tvirtai sukalti. O Mikučio tokios vizijos, samprotavimai ir t. t. Ne analizė, o idėjos sklaida, bandymas „nupaišyti“ idėją. Dėl Słowackio ten ar dar ką... Idėjų paišytojas. Man visada patinka, kai yra racijos primatas. Jeigu tai ne poezija. Poezija – tai kas kita.

Ačiū!

Tai nėra už ką, nieko aš čia nepasakiau. Svarbiausia nesusireikšminti, viską reikia nureikšminti.

Irašytas: 2019 12 30

Autorizuotas: 2020 01 20

Atlikimo vieta: kavinė „Mano guru“, Vilnius

[Pradžioje rašytojas parodo Valdemaro Kukulo laišką (Kukulas perskaitęs jaunojo Morkūno tekstų, jam parašė: „Rašykite, rašykite būtinai! [...] Manau, kad jūsų ateitis prozoje.“ – *SV*)]

Kiek Jums buvo, kai gavote šį laišką?

Ten metai yra nurodyti ant štampo? 1984-ieji? Tai maždaug dvidešimt dveji.

O ar mokykloje buvo literatūrai palanki aplinka?

Na, nebuvo nei su mokytoja jokio kontakto, juo labiau, kad mes su ja labai nesutardavom... Tik tiek, kad važinėjau į skaitovų konkursus.

Respublikinius? Kaip skaitovas?

Jo. O nedalyvaudavau net šituose jaunųjų literatų... Neatsimenu net, ar galėjo būti taip, kad kokį kartą siuntė ten mokytoją, ar ne. Gal netiko ta kūryba.

Tada tik poeziją rašėt, ar ir prozą?

Mokykloj tik poeziją. Prozą pradėjau rašyti turbūt kokių 17-os, o 18-os. Įdomu tai, kad po daugelio metų kai kurie šių tekstų pateko į pirmąją knygą. Tekstų, kurie spausdinti pirmojoj knygoj, pagrindas parašytas tarp 18–22 metų.

O į Klaipėdą studijuoti įstojot iškart po mokyklos?

Pirmiau stojau į Vilnių, į aktorinį. Buvo tokia tradicija: kas į Vilnių neįstoja, kone automatiškai važiuoja į Klaipėdos Teatro ir meno fakultetą. Tai ir aš pasidaviau tai tendencijai.

Į Lietuvių kalbą, literatūrą ir režisūrą?

Taip. 1980-aisiais.

Atsimenu tik, kaip įvyko lūžis rašyme, manyje. Kažkoks perversmas. Nors siuntinėjau į kultūros leidinius, bet dabar gėda. Nebuvo to suvokimo, žinot, vis dėlto jaunystė – gal galima pasiteisinti, kad siuntinėjau daug niekučių visokių [šypsosi – *SV*]. O paskui jau įvyko lūžis, kur man jau nebeatrodo, kad ten niekučiai. Ir „PK“ išėjo...

O kaip Klaipėdoj buvo?

Klaipėdoj buvo visai kita situacija. Mūsų specialybėj veikė literatų būrelis, kuriam vadovavo šviesaus atminimo Aleksandras Žalys. Mes ten keliese iškarto susivokėm kaip bendraminčiai, tik gaila, kad nė vienas iš kitų netęsė... Pats perspektyviausias buvo Vitalijus Šopis. Ar žinot tokį žmogų?

Ne. Ar jis išleido knygą?

Jis išleido – kaip tik dabar esu paskolinęs Gasiliūnui – fantastišką knygą. Bet ne kokioj „Vagoj“, o Šilutės leidykloj, kur tada gyveno. Studijų laikais net nebuvo abejonių, kad bręsta didelis poetas. Bet kažkur jis sustojo... Dabar lyg ir toliau rašo, bet, kiek teko susidurti, manęs nebetraukia. Gal čia veikia tai, kad žinau, kas buvo anksčiau ir savaime lyginu.

Ar kažkur publikuoja tekstus?

„Rašyk.lt“ yra buvę, feisbuke... Nekultūrinėj spaudoj. Jis gyvena vieniemy ant Latvijos sienos, Pasvalio rajone. Bites augina ten, su gamta susiliejęs...

Dar buvo Valdas Puodžiūnas, Saulius Pocius – dabar dienraščio „Klaipėda“ vyriausias redaktorius. Vigantas Danilevičius žadėjo būti gana įdomiu, originaliu autorium, bet irgi nepratęsė kelio. Dar truputį palankė toks Žilvinas Meškuotis, Juozas Stasiulevičius... Turbūt nė viena pavardė nieko nesako?

Ne... Čia visi bendrakursiai?

Ne. Žilvinas Meškuotis buvo iš muzikinės kažkurios... Visi kiti iš mūsų fakulteto.

1981-aisiais, dar pirmo kurso pabaigoj, gavau vadinamąją – mes taip vadinom – „karvės“ premiją. Fakultetuose vykdavo tokia kūrybinė olimpiada. Tai buvo nuostabus dalykas, nes trumpam laikotarpiui per metus buvo galima daryti, ką nori. Režisieriai parodydavo viską, ko jiems neleisdavo rodyti oficialiai. Buvo ir kitų specialybių. Mes tai sunešdavom tekstus ir olimpiados pabaigoj vienas iš autorių gaudavo tą premiją, kurią vadindavom „karvės“, nes ją funduodavo mėsos kombintas ir ant diplomo buvo pavaizduota karvė ir trys dešrelės. Kiek prisimenu, kiekvienais metais vis kitas literatų būrelio autorius ją gaudavo.

Čia tik literatams ta premija?

Ne, galėjo dalyvauti kas nori, iš visų fakultetų. Bet kadangi kiekvienais metais gaudavo kažkuris iš literatų, tradiciškai buvo pasišnibždama, kad čia literatų būrelio mafija tą premiją dalijasi tarpusavy [juokiasi – SV].

Ar gaudavot tik diplomą?

40-rublių buvo piniginė išraiška.

Spausdindavomės, aišku, „Tarybinėj Klaipėdoj“, tam vieninteliu...

Tai „Gintaro lašų“ puslapy?

Nebuvo dar „Gintaro lašų“, man atrodo.

Kad lyg ir turėjo jau būti?..

Gal ir buvo, atsiprašau, jei atmintis klaidina. Taip, galėjo būti.

Lyg nepasakiau, kad Naujojoje Akmenėje „Vienybės“ literatūrinis puslapis vadinosi „Vermės“. Ten vis spausdindavomės. Mus šiek tiek pakuruodavo... Neatsimenu, ar galėjo būti jau Klaipėdos Rašytojų sąjungos skyrius, ar, ko gero, vadinosi Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcija? Tai vat jie, Rimantas Černiauskas, mus pakuruodavo. Dar atsimenu, kad Aleksandras Žalys buvo davęs tokį „kreivoką“ mano tekstą ten, sekcijai įvertinti. Mes kaip ir pretendavome ten stoti, bet atsimenu, kad Černiauskas pasakė maždaug taip: „Pagal brandą tekstą galima vos ne iš karto spausdinti, bet vaikai taip nemažsto“. Nes ten buvo iš vaiko mąstysenos parašytas tekstas – „Šiukšlininko mirtis arba kas pas mus naujo“. Niekur jo ir neskelbiau, paskui pasirodė truputį naivokas.

Tai į sekciją taip ir neįstojot?

Ne. Kažkaip nežinau, ar atrodė, kad dar per anksti...

Kažkur lyg esu radęs, kad Klaipėdos sekcijoje buvo daugiau vyresnio amžiaus narių...

Gali būt. Turbūt Žalys, Černiauskas, gal Marijus Šidlauskas.

Turiu čia sekcijos pirmininkų sąrašą: Černiauskas, Alfonsas Jonas Navickas, Alfonsas Žalys...

Vargu, čia klaida tikriausiai. Alfonsas Žalys buvo vykdomojo komiteto pirmininkas... Čia greičiausiai turimas galvoje Aleksandras Žalys.

O kiti būrelio nariai nuėjo į sekciją, ar jūs visi laikėtės kažkaip atokiau?

Man atrodo, kad nė vienas nenuėjo.

O tai jūsų neskatino, nekvietė?

Kažkiek Aleksandras Žalys rūpinosi, nes va, jei jau tekstus reikėjo duoti... Spėju, kad tas Černiausko įvertinimas buvo gal labiau iš mandagumo, gal jie visgi palaikė, kad man dar per anksti. Daugiau kaip ir neatsimenu, kad būtų buvę kokių nors žingsnių. Ar negalėjo būti, kad ta sekcija iširo, persiformavo...

Kiek teko aptikti, sekcijų pirmininkai buvo visais metais, be ryškesnių pertrūkių. Nežinau, kiek ji buvo aktyvi.

Gal, gal.

Nes su kitais kalbantis aiškėja, kad dalyvaujant sekcijoj buvo lengviau išsileisti pirmąją knygą...

Kadangi apie knygą dar nesvajojau, nemąsčiau, tai... Prisimenu tik tą vieną „papretendavimą“.

Tai svarbiau buvo tas būrelis?

Taip, mes ir sienlaikraštį turėjom. Gal čia nebus naudinga disertacijai, bet prisiminiau tokį epizodą iš būrelio gyvenimo. Vieną rytą neradom sienlaikraščio – nudaužtas stiklas ir išimti tekstai [juokiasi – SV]. Žodžiu, po nakties dingę tekstai. Kadangi išsiėmė tuos tekstus mano bendramokslis, geras draugas, tai aš žinojau. Jis buvo toks gana impulsyvus, kartais sąlygiškai radikalių veiksmų. Jam išvakarėse pasidarė gėda dėl tų tekstų, pasirodė, kad neverti čia ant sienos kaboti, tai naktį atsėlino ir dar netyčia stiklą nudaužė išimdamas. Niekas jo nesuprato. Visi buvo įsitikinę, kad išėmė norėdamas pagarsėti [juokiasi – SV]: „Štai paslaptingai dingo autoriaus tekstai!“...

O sienlaikraštis buvo svarbus, skaitomas? Kas nors prieidavo?

Lyg ir prieidavo, bet dabar sunku pasakyti.

Dabar pagalvojau, kad buvau pamiršęs vieną žmogų. Tik atrodo, kad jis kažkodėl nelankė to mūsų būrelio. Čia turiu omenį šviesaus atminimo Leonidą Donskį.

Jūs studijavot panašiu metu?

Vienam kurse buvom, tik grupėse skirtingose.

O kas tuo metu iš dėstytojų buvo ryškesnės asmenybės?

Pati ryškiausia tikriausiai buvo docentė Jakulienė, vėliau profesorė Kaukienė (čia tas pats asmuo). Nes ir man yra žiauriai padėjusi. Kadangi beveik visada turėjau problemų su KGB, tai, jei ne ji, tikriausiai būčiau nukenksmintas kagėbistų...

Galite apie tai šiek tiek plačiau papasakoti?

Penktoji klasė... Nežinau, jei tik čia telpa į temos rėmus, tai galiu.

Taip anksti prasidėjo dėl tokių nekaltų priežasčių. Tais laikais vykdavo tokios ledo ritualio serijos tarp Sovietų sąjungos ir Kanados. Dvi serijos buvo tarp rinktinių, paskui dar kažkiek kartų klubai susitikdavo. Ir tas serijas net iš Kanados rodydavo televizija. Tai mes susirenkam į rusų kalbos pamoką, o naktį sovietų rinktinė gavo nuo kanadiečių. Na, ir mokytoja pamoką pradeda maždaug taip: „Nu berniukų šią pamoką neklausinėsiu, nes tikriausiai neišsimiegoję ir dar nusiminę, nes mūsų šlovingoji... pralošė kanadiečiams“ ir t. t. Aš ir sakau jai: „Tamsta mokytoja, ką jūs manot, kad mes už tuos ruskius sergam? Aš tai, pavyzdžiui, už Kanadą!“ Ir kiti berniukai, vienas po kito: „Ir aš, ir aš ir aš!!!“. Įstrigo mokytojos ašaros. Aišku, ji ten atpylė savo, kaip mes nesuprantam, kokie turim būti dėkingi partijai... Įsivaizduoji,

visą tą marazmą. Ir po to, net ir būdamas tokio amžiaus, negalėjau nelikti neužfiksuotas.

Po poros metų, kai pasakė, kad jau metas stoti į komjaunimą, o aš pasakiau, kad nestosiu į jokių komjaunimą, tai buvo dar toks... Į tą komjaunimą mane vis tiek „įstatė“. Kažkaip susigaudė, kad nereiktų man kas savaitę gaminti naujo bilieta, net nedavė jo man. Netrukus gavau nuolatinį į psichiatrinę. Bet čia jau mes tolstam nuo literatūros.

Grįžtant prie docentės Jakulienės, tai, kai mane eilinį kartą grūdo į psichiatrinę, ji parašė tokį jausmingą, gražų laišką gydytojui. Davė ir man pačiam paskaityti. Buvo maždaug parašyta, prašoma man nieko nepadaryti. Nepatogu net sakyti, bet iš to laiško sužinojau, kad esu „reikalingas tautai tėvynei ir dar kažkam“. Neatsimenu to trečio...

O ji pristatė jus kaip rašytoją?

Jeigu gerai prisimenu, tai kaip asmenybę. Neatsimenu, ar labai konkretizavo. Žinot, jaunam žmogui paskaityt ir sužinoti, kad esi čia tiek viskam reikalingas [juokiasi – SV].

Kalbėjom apie autoritetus, dėstytojus... Ryškiausia turbūt ir buvo Jakulienė.

Ką ji dėstė?

Ne vieną dalyką. Jei gerai prisimenu, buvo kalbos ir literatūros katedros vedėja. Ir lotynų kalbą dėstė, ir... Konkrečiai neatsimenu, bet kažkoks toks bendras išlikęs... Kaip svarbiausio žmogaus.

Gal nereikia įtraukti, bet pasakysiu tokį keistą dalyką. Jakulienė – žmona – kalbėjo, koks aš čia reikalingas, o jos vyras, docentas Jakulis, kreipdavosi į mane „šūdo krūva“. Tai labai įdomi buvo tokia...

Čia dėl politinių pažiūrų?

Ne, tikiuosi, kad ne. Greičiau dėl to, kad jam atrodė, jog niekas man čia nerūpi, tų visokių akcentologijų nesimokau, nepretenduoju pasilikti dėstytoju... Manau, kad čia labiau buvo tos priežastys.

O tuo metu Klaipėdoj buvo dar ryškių asmenybių, su kuriomis bendrauta?

Mūsų istorijos dėstytojas Vytautas Žalys kažkaip labai išsiskyrė. Dar mums dėstė docentas Jurgis Mališauskas. Apie jį varžosi dvejojį jausmai. Išlikęs atminty toks... Ir pagarba didžiulė, ir lyg toks kaip priekaištas. Nes tais laikais tai neturėdavau kur gyventi, tai su stipendija, tai be stipendijos, tai KGB vėl kabinėjasi, žodžiu, toks margas buvo gyvenimas. Ir vienu metu, kai jau visai buvo sunku, Jurgis Mališauskas priėmė mane pas save pagyventi. Ir aš ten pas jį begyvendamas suvokiau, kad tai yra tokio didžiulio masto asmenybė, toks eruditas (jis dėstė senąją lietuvių literatūrą ir

užsienio, ir antikinę)... Supratau, kad jis mums viso to, ką savyje turi, net nesiūlo, nes nemato reikalo čia su žiopliais kažkokiais, geltonsnapiais, dalintis kažkokiais intelekto, erudicijos turtais. Dėl to ir sakau, kad pagarba maišosi su tokiu kaip ir... Nu kodėl, ar tikrai mes buvom tokie jau?... O gal ir teisus buvo, aš nesiryžtu spręsti.

Iš režisūros pusės dėstytojų tai ten nelabai būtų ką minėti. Visos pagrindinės pajėgos mūsų fakultete buvo susikaupusios kalbos ir literatūros katedroj.

O jeigu kalbėtume kiek plačiau apie Klaipėdą, galbūt vietas, kuriose rinkdavotės, bohemą?

Oi, bohema tai klestėjo tiesiog! Mes turėjom tokią vos ne savo aludę, kurią tarpusavy vadindavom arba „13“ arba „Senute Europa“. Ten virdavo gyvenimas. Rinkdavomės mes, studentai literatai; vietiniai dailininkai, architektai, aktoriai... Jeigu atvažiuodavo, pavyzdžiui, į Klaipėdą Rubavičius, tai žinodavai, kur jį sutikti, nes su Edma Kelmicku traukdavo tiesiu taikiniu į „Senutę Europą“. Ten ir naujus paveikslus atsinešdavo dailininkai, ir literatūrinės kūrybos aptarimai vykdavo. Dabar net nežinau, kaip ten vadinasi. Čia tarp Biržos tilto ir turgaus, prie pagrindinės Herkaus Manto gatvės.

Ar su Leonidu Donskiu bendraudavot?

Mažiau. Bendravom kaip kursioikai. Turėčiau pasakyti, kad jis buvo jau tada truputį išsipūtęs, aplink save... Mes matydavom, kad tikrovė – apie jį kalbant – yra kiek pagražinta. Kas vėliau irgi išliko. Kadangi labai mėgo kalbėti ir turėjo fenomenalią atmintį, būdamas įsitikinęs, kad vis tiek niekas nežino, šaltai prikurdavo šalia faktų to, ko tik norėdavo. Arba tiesiog pateikdavo ištisus klotus svetimų tekstų... Pavyzdžiui, per filosofijos seminarą leidžiasi Donskis į ilgą monologą, o galų gale dėstytojas, man atrodo Žakaitis, neištvėręs sako: „Gera, Leonidai, čia Engelsas... O savo ką nors pasakytum?“ Ir tai buvo ne vienintelis atvejis, kai kažkaip praslysdavo, kad jis tiesiog naudodamasis savo fenomenalia atmintim ir tuo, kad tikriausiai vis tiek niekas nežino, kaip čia yra iš tikrųjų, pridėdavo arba svetimų minčių, arba tiesiog kurdavo.

Minėjote, kad nesate publikavęsis „Poezijos pavasario“ almanache. O kur siūsdavot savo kūrybą?

Siunčiau į „Litmenį“, į „Nemuną“, „Pergalę“ esu davęs... Su „Nemunu“ tai net nežinau, kaip ten iš tikrųjų išėjo, nes tas Kukulo laiškas 1984-ųjų, o debiutavau „Nemune“ 1989-aisiais.

Gaila, neatsimenu metų, gal galėjo būti po to laiško, bet išsiunčiau prozą į „Nemuną“. Po kurio laiko pasiima mane vėl kagėbistai. Situacija juokinga, nes nuo mano namų iki pašto reikėjo eiti apie kilometrą, o iki KGB, kurie buvo įsikūrę milicijos pastate – 200 metrų. Žodžiu, jie parsiveda ar išsikviečia mane ir rodo tuos tekstus, kuriuos prieš kelias dienas išsiunčiau – ėjau, vargau tą kilometrą į paštą

[juokiasi – *SV*]. Man atrodo, dar patys kažkaip šaipydamiesi sakė, kad „galėjai iškart atnešti čia“.

Ar jiems kliuvo patys tekstai?

Kadangi kliuvau visapusiškai... Neatsimenu, ar patys tekstai kliuvo. Nieko ypatingo ten nebuvo – pasišaipė, pasityčiojo... Tikriausiai tąkart norėjo parodyti, kad niekur aš negaliu dingti, kad jie viską kontroliuoja. Bet man atrodo, kad po kurio laiko aš vėl atkakliai siunčiau į tą patį „Nemuną“, gal tada ir nuėjo...

Dabar sunku sudėstyti tą chronologiją, kaip ten buvo, kad, nors Kukulas taip gražiai atsiliopė, debiutas įvyko tik po penkių metų. Tik atsimenu, kad Robertas Keturakis buvo stipriai tuos tekstus sukritikavęs, o paskui apie tuos pačius parašė, kad „tai mūsų proza“ ir „spausdinam būtinai“, čia jau 1989-aisiais. Kažkaip ten buvo, gal aš siunčiau tuos pačius, kažką pataisęs. Kadangi aš labai taisydavau, nuolatos perrašinėdavau, šlifudavau, gludindavau...

O Klaipėdoj nebuvo jokie jūsų būrelio ar kitokio almanacho?

Ne. Manau, kad būtų buvę sunku ir įsivaizduoti galimybę tais laikais... O gal tiesiog nepagalvodavom ar entuziazmo trūko.

Tai būrelio veiklos pagrindas buvo susitikimai?

Taip. Dar pasirinkimai, ką dėsime į tą sienlaikraštį...

Tai sovietmečiu nebuvo parengęs pirmosios knygos rankraščio?

Ne, ne.

Bet juk tekstų turėjot pakankamai?

Tai, kaip „PK“ rodo, turėjau, kadangi iš esmės tie patys tekstai. Turbūt jaučiausi neužtikrintai ar, kadangi vis gaudavau neigiamus atsakymus, atrodė, kad nėra, kaip pretenduoti... Be to, mažai žinojau ir tas realijas, kaip čia kas daroma. Jeigu būčiau Vilniuj mokėsis, galbūt daugiau informacijos turėjęs, buvęs toj aplinkoj...

O Klaipėdoj studijas...

Nutraukiau, galima sakyti. Trečiam kurse. Vaikščiojau į akademines... Po antrų akademinių buvo tokia situacija: laikiau visiškai paprastą egzaminą, praktiškai visą medžiagą mokėjau mintinai, ir mačiau, kad nepasirašys. Einu vieną, antrą, trečią, ketvirtą kartą, iškloju viską – nepasirašo ir tiek. Supratau, kad esu nepageidaujamas, tad nebekankinau nei jų, nei savęs.

Ar čia labiau dėl politinės situacijos?

Greičiausiai. Paskui truputį sužinojau, kad dėstytojai buvo pasakyta nepraleisti, kažko pažadėta... Negalėčiau spekuliuoti, ar tie, ar anie čia jai liepė, paprašė, „patarė“.

Iki sovietmečio pabaigos Klaipėdoj?

Ne. Turbūt 1985 m. grįžau į Naująją Akmenę, o 1986 m. rudenį jau persikėliau į Vilnių. Netrukus apsivedžiau, taip ir likau Vilniuj.

Turbūt atvykus į Vilnių atsirado daugiau ryšių? Nestojot į jaunųjų sekciją?

Ne, aš kažkaip ir nepažinojau nieko, ir buvau toks, kaip sakoma, daiktas savyje. Dabar tik visus pažįstu ir visas situacijas žinau, esu toj terpėj. O tada po truputį tiktai, kadangi žmona buvo studijavusi universitete... Ir su Daškevičium ėmėm susidurti, vienąkart net sudalyvavau filologų rudenį...

Buvo įdomi situacija: gal 2017-ais metais „Poezijos pavasario“ metu skaitėm Vilniaus universitete „ant laktos“ – buvo toks renginukas – prozą. Tai aš atsisėdęs laukiau to renginio, išeina Regimantas Tamošaitis ir sako: „Aha, traukia į senas vietas!“. Man taip įdomiai pasirodė, kad automatiškai buvau suvoktas kaip filologyno studentas, nors niekada ten nestudijavau. Tik taip ateidavau su žmonos kompanija pasibūti, su kuo nors susitikti.

Su Gasiliūnu buvot draugais?

Daugiau su Daškevičium. Draugais nepavadinčiau, tiesiog geri pažįstami. Su Parulskiu bendraudavom, dar gauruotu tada [juokiasi – SV]. Solveiga Daugirdaite...

O, neskaitant minėtojo Šopio, dar išskirtumėt kokių gabių literatų, kurie nustojo rašyti?

Jeigu iš Klaipėdos laikų, tai turbūt ne. Nebent Vigantas Danilavičius... Kažkaip daug buvo tų kalbų, diskusijų – ar vienoj, ar kitoj aludėj, ar fakulteto erdvėse, – kalbų apie literatūrą, pasidalijimų mintimis ar tekstais, bet kažkaip dėl daugumos tų žmonių nėra kažkokio gailėsčio „kodėl netapo, kodėl nėjo toliau“. Tik vienintelį Šopį prisimenu iš tų, nors jis tarsi dar ir rašo, bet...

Jis išleido „PK“?

Ne. Sakiau jau, Šilutės leidykloj. Jis, man atrodo, net nebandė spausdintis respublikinėj spaudoj, nors negaliu sakyti, nežinau, gal atsakymų blogų gavo... Išskyrus Šilutės, jo gimtojo Pasvalio spaudą ar „Tarybinę Klaipėdą“, neatsimenu, kad būtų dar kur publikavęsis.

Ar su juo būtų galima pasikalbėti?

Manau, kad jis sutiktų su malonumu. Galiu duoti kontaktus.

Vieną disertacijos skiltį noriu skirti tiems, kurie nustojo rašyti, neįsitvirtino literatūroj, apie ribinius atvejus...

Čia labai įdomus rakursas.

Tai ačiū jums už pokalbį!

Jaučiu, kad atmintis kažką iškraipo, pačiam būtų įdomu susidėlioti, kaip ten iš tikrųjų buvo su tuo tarpu, ar čia susiję su kagėbistais, ar ne. Pasižiūrėsiu dar susirašinėjimą su „Nemunu“, su kitais. Bet ten daugmaž buvo panašus lygmuo: „Čia ne literatūra“, „giminėms rodykite“ – maždaug taip. O su „Nemunu“ buvo justi šioks toks judėjimas, nes aš jiems iš pradžių eilėraščius siuntinėjau. Kiek prisimenu iš to susirašinėjimo – reiktų iš naujo pasižiūrėti – buvo toks judėjimas: „Štai jau yra du geri eilėraščiai. Dirbkite!“. Paskui, man atrodo, buvo kažkoks toks laiškas: „Esate pakeliui į geriausius eilėraščius, publikacijai atsirinkome tą, tą ir tą“, bet tos publikacijos kažkodėl nebuvo. Būtų įdomu visa tai atkurti.

Irašytas: 2019 10 04

Autorizuotas: 2020 04 07

Atlikimo vieta: Lietuvos Rašytojų sąjungos Kauno skyrius

Gediminai, norėčiau pradėti nuo pirmųjų tekstų, pirmųjų publikacijų – atėjimo į literatūros ir teatro laukus.

G. J. Su teksta tai aš gan vėlai pradėjau žaisti... Mokyklos laikais daugiau dėmesio skyriau artistiškumui: dalyvaudavau įvairiausiuose skaitovų konkursuose, moksleivių teatrėliuose, spektakliukuose ir panašiai. Trauka prie teatro buvo visą laiką, juo domėjausi nuo seno. Galima sakyti, išaugau teatrinėje aplinkoje. O šiaip, studijuodamas lietuvių literatūrą Vilniaus universitete [Kaune – *SV*], palaipsniui prisijungiau prie pradedančiųjų literatų sambūrio. Leidom tokį laikraštį „Filomatas“. Ir Markas Zingeris tada studijavo.

Kelinti čia maždaug metai?

G. J. Kokie 1979–1980-ieji. Vidmantas Valiušaitis, va, mano studijų kolega, tada mes tokį sambūrį...

Universitete?

G. J. Universitete. Kauno Humanitariniam fakultete. Mus šefavo tuometinis katedros vedėjas Juozas Jasaitis – šviesi asmenybė, amžinatilsj... Ir ten tie pirmieji bandymai... Prisimenu, leidom tokius almanachėlius, spausdindavom patys spausdinimo mašinėle – „Žingsniai“.

Gal yra išlikę?

G. J. Yra išlikę. Ten buvo tų žmonių kūryba, kurie paskui atėjo ir į jaunųjų rašytojų sekciją, vėliau tapo ir sąjungos nariais. Kiti ir neišliko, bet jau tokia terpė buvo.

Aš pradėjau tokiam, na, teatriniam... Tokiom mini pjesikėm, pusiau absurdiškom. Ir pirmas buvo toks kaip smūgis: rašyt rimtą dramą! Nes tada tiesiog susirgau Vydūnu, vaikščiojau pakylėtas... Kaip tik dar 1968-aisiais buvo jo šimtosios gimimo metinės, net ir sovietmečiu plačiai nuskambėjo: Mykolaičio-Putino, Lankučio studijos, na ir Bagdonavičiaus... Tiek, kiek leido tuometinė valdžia. Tas domėjimasis buvo gilus. Buvau keletą kartų nuvažiavęs į Tilžę, tas vietas. Medžiojau jo prieš karą išėjusius raštus, kas tada buvo labai sunku. Ir nutariau: kodėl nepadaryt scenai? Tai buvo toks

⁷⁸⁷ Buvo sutarta pokalbiui su Gediminu Jankumi, tačiau jo kabinete sutiktas Edmundas Janušaitis prie pokalbio prisijungė.

pirmas darbas, apie 1982–1983-uosius jau buvo dramos apmatai. Ištraukėles ir pradėjau tame pradedančiųjų sambūry skaityti. Ir buvo: „Kaipgi čia, Vydūnas mūsų laikais!??“ Dar tuo metu vadinamas atšilimas, perestroika tik šmėžavo, dar taip atsargiai... Paskui jau teatralai priėmė savo globon. Amžinatilsį Egmontas Jansonas, kritikas, skaitė, perdavė tuos apmatus Padegimui ir štai taip nukeliavo, pradėjo teatre suktis... Tuo pačiu metu, 1983-aisiais, Nacionaliniam Dramos teatre pradėjau dirbti literatūrinės dalies vedėju, jau kaip tik ėjo į pabaigą studijos, paskui aš ėmiau akademines, buvau toks amžinas studentas, paskui šiaip ne taip užbaigiau.

Baigėte tik 2000-aisiais?

G. J. Taip, taip, bet čia ilgos istorijos. Buvau vėl grįžęs, vėl paėmiau, vėl čia visokiausi darbai...

Bet priežastys asmeninės?

G. J. Nu, kokios asmeninės... Na, atgimimas, viskas naujai, revoliucija, 1990-ieji metai! Paskui aš dar iš Kauno dramos teatro 1988-ais perėjau dirbti į Nacionalinį Vilniaus dramos – tada kitaip vadino – Akademinį dramos teatrą. Paskui 1990-ieji – čia mes dar su Edmundu rėkaudavom „komunistai, lauk!“.

E. J. Ne tas žodis!

Norėčiau dar taip toli į priekį neužbėgti, grįžti prie Kauno Humanitarinio fakulteto būrelio.

G. J. Susibūrė lietuvių kalbą ir literatūrą studijuojančiųjų būrelis... Mus subūrė ir paskatino Juozas Jasaitis, kuris ir dėstė lietuvių literatūrą...

Ar jis buvo būrelio vadovas?

G. J. Ne, jis toks kuratorius. Vadovu mes, man atrodo, buvom išrinkę Vidmantą Valiušaitį. Paskui lyg ir man teko pavadovauti kokius metus. Ir mes burdavom rašančius, daugiausia buvo poetų. Ir tada buvau toks vienintelis prie teatro ir dramos linkęs, ir vėliau – jaunųjų rašytojų sekcijoje. Tai mes išleidom du almanachus „Žingsniai“. Atsimeni, [kreipiasi į Edmundą – *SV*] Rūta Stasiukonytė dar buvo? Daugiau jau išėjusiųjų...

E. J. Radzevičius čia dar buvo, draugavo...

G. J. Taip, taip... Tai jie kaip tik studijavo tuo metu ir įdėjo savo kūrybą. Jeigu domėsitės giliau, tai daugiau galėtų papasakoti Vidmantas Valiušaitis. Tuose „Žingsniuose“ buvo ir, galima sakyti, pirmoji oficiali recenzija apie tą mano dramą „Amžinas keleivis“.

E. J. Jo, Vidmantas daug yra padaręs...

G. J. O paskui teatre jau prasidėjo savas ritmas, planavimai repertuarų ir t. t. Tiesa, „Veidų“ almanache, kurį redagavo Daunys, 1986-aisiais išspausdino „Amžiną

keleivį“. O pats pastatymas tik 1988-ais metais. Bet šiaip sutapo – teatras, Vydūnas ir jaunųjų rašytojų sekcija, į kurią mane, Edmundas prisimena, pasiūlė Gintautas Dabrišius: „Va, dramą tokią parašė, tai jau reikia į jaunųjų rašytojų...“

E. J. „Jau reikia, žinoma“... [juokiasi – *SV*].

O jūs iškart ir pirmininku tapot, vos atėjęs?

G. J. Taip, taip. Neprisimenu, kokia buvo situacija, ar visi kratėsi, ar purtėsi... Bet čia sako, teatre jau dirbi, tai...

Nes prieš Jus buvo Kajokas (1982–1983).

G. J. Taip, Kajokas, atrodo, ar jau atsisakė, ar ką... Reikėjo naujo: „Dramaturgas tegu pabando“. O aš sakau, tai kaip čia, poetai, labai gražu, mes padarysime dramaturgų rudenį, pavyzdžiui...

E. J. Tai palauk, o Navakas paskui jau po tavęs buvo?

Paskui.

G. J. Paskui, taip.

E. J. Nes, kiek žinau, pats paskutinis iš tų jaunųjų [Kauno jaunųjų sekcijos pirmininkų – *SV*] buvau aš.

Taip, jūs nuo 1988-ųjų.

E. J. Ir aš tada spjoviau ant jų visų, nes man revoliucijos buvo šventas dalykas. Ir tada sugriuvo tie visi jaunieji.

G. J. O jūs, va, ir klausėt dėl studijų... Tada įtraukė sąjūdis: krašto apsaugos struktūros, žaliaraiščiai, Šaulių sąjungos atkūrimas, pirmasis „Trimito“ redaktorius – pasinėriau visa galva! Tai paskui, kai jau viskas atlėgo, grįžau prie studijų.

Bet grįžtant prie sekcijos. 1983–1987-ieji...

G. J. Man atrodo, ten dvi kadencijos buvo... Gal ten buvo kas du metai, aš dabar nepamenu, bet mane keliom rinko... Tada susibūrėm jauni, energingi ir pamaištaujantys. Vien Edmundas, va, ko vertas. Tamoliūnas tada būdavo, atsimenu, humoristas mūsų didis.

E. J. Oi, mano geras draugas, oi, mes ūždavom gerai...

G. J. Čia iš tos nuotraukos iššifruosit. Kai kurių jau ir amžinatilsį, nėra... Skablauskaitė – jauna prozininkė – man darė didžiulį įspūdį.

E. J. Jolita, amžinatilsį, fantastiška moteris buvo!..

G. J. Mes pradėjom susirinkimus dažnesnius daryt. Menininkų namai anksčiau buvo visai kitokie, galėjom čia šeimininkauti, gaudavom ir salę, ir ne tik... Na, aš

tučtuojau, kadangi dirbau teatre, įtraukiau ir aktorius. Kviesdavau jaunuosius, ir apskritai visuomenę, į tokius teminius vakarus. Pirmiausia buvau pradėjęs tokį ciklą „Susitikimai su aktoriais“. Man atrodė, tada Masalskis dar buvo po „Kaligulos“, vaikščiojo kaip imperatorius, ir mes jį pasikvietėm... [juokiasi – *SV*]. Pristatinėjau, jam, matyt, kantrybė ten trūko... Bet pamenu Keturakis, Mikuta sakė: „Šaunuoliai, darykit!“. Paskui mes pradėjom važinėti, pareklamavo mus ir vyresnieji kolegos, mus pradėjo kviesti. Aktorius pasitelkdavom jau labai lengvai, nes man buvo nesunku prikalbėti, net ir didįjį Masiulį, nors pagal juos dar buvau jaunas... Juliją Kavaliauskaitę ar Kochanskytę – tuomet ji su malonumu bendradarbiaudavo. Kokį poetą paimdavom, aš ten truputį kokią ištraukėlę iš kokios naujos rašomos pjesikės, apie filomatus rašiau tada... Tai tokia buvo veikla. Svarbiausia – susirinkdavom ir skaitydavom... Arba pasirodo kokia publikacija „Nemune“, tai tuoj ir aptarimai... Tada „Nemunas“ buvo jauniems jau nuo 1967-ųjų... Aptarimai geranoriški ar, prisimenu, Patackas su Kajoku pasikabindavo apie rytietiškus motyvus truputį, bet tai buvo įdomu, buvo nauja. Tai tokia buvo veikla, ką aš dar galiu...

Bet apskritai sekcijos pirmininko vaidmuo. Pavyzdžiui, Kajoko kai klausiau, sako pamiršęs, kad buvo pirmininku. Tai man įdomu, ar...

E. J. Jis daug ką pamiršo! [juokiasi – *SV*].

G. J. Matai, jis turėjęs, leidęs, jo filosofinė ir visa kita... Surinkdavo į susirinkimą, gal susiburdavo...

Bet vis tiek turėdavot viską planuoti...

G. J. Ne, tai organizuok susitarti!.. Teatras mane išmokė tam tikros disciplinos, ypač su režisieriais, aktoriais... Visokiausių reikalavimų, visokiausių narcizų buvo... Ir čia jaučiau pareigą kažką daryti. Bet kas labiausiai įstrigo, tai tikrai didžiausia pagarba Mikutai, kuris tuomet buvo ne skyriaus vadovas ar pirmininkas, kaip dabar, o atsakingasis sekretorius. Jo šefavimas ir kuravimas, tai Dieve tu mano – niekada gyvenime neužmiršiu! Jeigu ne jis, tai... O Dabulskis Aleksas tuomet dirbo konsultantu. Tai jei tik kažkas, vis kreipdavausi pas juos: „O jeigu mes padarom šitą? O jei aptarimą? O išėjo Roberto Keturakio knyga! O...“ Mes lindom ir į tą jų sferą, bandėm lįsti. Ir tada jie palaikė...

E. J. Mane tai jie išgelbėjo, nes mane būtų pasodinę ir sutrynę lengvai. Tai aš Dabulskiui ir Algimantui dėkingas... Nes 1986-aisiais jis vienintelis mane „Poezijos pavasariui“ pristatė. Sako: „man pasidarė tavęs gaila“. Ir parašė: „yra tokie žmonės, kuriuos iškart reikia spausdinti ir pripažinti, arba vapsė neprileist“.

G. J. Taigi tokie jų žodžiai, tas palaikymas!..

E. J. O Dabulskis, kada aš padaviau [rankraštį] kartu su Navaku ir mano atmetė, sumalė su šūdais, tai Dabulskis buvo knygų leidimo komisijoj ir sako: „Na, jis pasitaisys!“. Ir mane nukėlė vieniems metams. O būtų vis tiek, nors ir atšilimas, neišspausdinę. Bet jiems trūko tokios literatūros: kovingos, tokios, žinai,

prohipiškos... Ir jie tada pažiūrėjo, Aleksas buvo komisijoj ir sako: „Palaukit, jūs atidėjot didžiai gerbiamą Janušaitį! Arba jūs jį leidžiat, arba ne.“ Nu, tai tie pažiūrėjo: „Ai, tai... Nu, tada...“ Kažkas dar vienas tos komisijos buvo atidėtas, ar Jacinevičius, ar kas. Tai sako, reikia ir šitą, leidžiam abu. Tai va, galima sakyti, Dabulskio dėka. Mikutos pristatymas galingas buvo, o šitas apgynė grynai, tai ir išėjau praktiškai taip.

G. J. Paties Mikutos kai išleisdavo rinkinėį ar ką – aptarimas tarp jaunųjų, sukviečiam visuomenę, menininkus ir kalbam, na, kokia Dvilė Želčiūtė ar dar kas... Tiesiog sutardavom šito rinkinėlio apžvalgą, recenziją ar panašiai.

E. J. Būdavo tokia broma, kur galėdavai savo poeziją dėt.

Sienlaikraštis?

E. J. Stendas, į kurį kas norėdavo, atsispausdindavo...

G. J. Prikabindavo savo eiles.

Kur tai buvo? Lauke ar viduj?

E. J. Viduj. Čia buvo tokia lenta ir ant tos lentos kabindavo... Chebra ateidavo, kas išgėrę, – čia juk gerdavo – paskaitydavo, „o!!“, sako, atsiliepiamą...

G. J. Iškart improvizuoti aptarimai!

E. J. Čia netgi kai kurie girti ir miegodavo. Tokį Beną Vosylių atsimenu, paskui dingo, dar kiti... Čia buvo labai plačiai užiama. O anoj pusėj, atsimenu, Vytautas Martinkus buvo, tai įsivaizduoju, kaip jis pergyveno – čia triukšmas didžiausias, geria, rėkauja!...

G. J. Aš tai tokiu laiku čia nesėdėdavau. Atšokdavau tik, kai būdavo renginiai ir kai mes susiburdavom patys.

E. J. Aš tai čia dažnai ateidavau.

G. J. Bohemos būdavo, bet šiaip...

O kur jūs sėdėdavot?

G. J. Nieko čia... Mes ateidavom tik...

E. J. Jaunieji čia visai nesėdėjo. Čia sėdėdavo tik tai tūzai.

O kavinė?

G. J. Kavinukėj susirinkdavom, jo.

E. J. Kavinė apačioj buvo, ir dar galinga!

Kajokas pasakojo irgi apie tą kavinę.

G. J. Eidavom dažnai, ne tik kad eidavom... Bet aš retokai apsilankydavau, man tarnyba...

E. J. Pagrinde Patackas, aš eidavom. Visa chebra čia siausdavo. Kavinė pradėjo veikti vėlokai, nes tada Žukauskas pavaduotoju Švedo buvo, čia gal kokie septyniasdešimt...

G. J. O kada Teišerskytė buvo? Prieš mus?

E. J. Aš jos nepamenu. Atėjau labai vėlai.

G. J. Teišerskytė menininkų namams vadovavo [1973–1976 m. – *SV*]. Buvo tokia labai demokratiška, laisva atmosfera, Dieve tu mano, buvo smagu... Aš dar baigsiu mintį apie Mikutą. Teatras ir Mikuta – tokie tamprūs ryšiai! Gal dėl to, kad aš ten dirbau, Vaitkus tapo vyriausiu režisierium ir... 1985-aisiais Mikutos išverstas Bulgakovo „Meistras ir Margarita“ – čia buvo mums visiems įvykis, visiems, kurie buvo nusiteikę antitarybiškai: atviriau kaip Edmundas, uždariau kaip, pavydžiui, Jankus, bet vis tiek.

E. J. Vis tiek! [juokiasi – *SV*].

G. J. Paskui pradėjom rėkaut smarkiai. Mūsų tas ryšys su Mikuta... Aš originalą buvau skaitęs, rusų kalbą ir literatūrą žinojau nuo jaunystės, ir priekabia lyginau: „Nu, dabar jau šitam klasikui, mes, jaunesni...“ Bet neradau, kur prisikabinti. Nu, tokie surasti išsireiškimai... Lenkiausi aš jam, sakiau „nuostabu“! Ir prasidėjo tas bendradarbiavimas. Vaitkus sugalvoja Čingizo Aitmatavo „Golgotą“ statyt. Autorius dar gyvas. Jankus rašo jam teatro vardu ir sako: „Gabusis, leiskite panaudoti jūsų knygą...“. Juk autorinės teisės, romanas didžiausias... Ir ateina atsakymas: „Atvyksiu pats į premjerą, darykit ką tik norit.“ Staigiai reikalingas leidimas. Kurgi? Tik pas Algimantą po Bulgakovo! Vienintelį! Tuoju sakau Vaitkui, jeigu tik sutiktų... Ir jis sutiko! Visą metė į šoną ir vertė! Niekada neužmiršiu: tuos puslapius tempė, Vaitkus tuoju braukinėjo, darė savo kompoziciją... Ir padarė tokį spektaklį – tikra Golgota! Nenoriu nukrypt nuo temos, bet čia buvo ypatingas Algimanto indėlis. Ta mūsų draugystė tęsėsi ir paskui. Jis skatino rašyti teatrinės recenzijas. „Nemunas“ išleido ir keletą mano knygų, kai jis redaktorium buvo. Ir jis sugalvojo pavadinimą.

Bet čia jau nepriklausomoj Lietuvoj?

G. J. Taip, jau nepriklausomoj.

E. J. Šiaip geras stogas buvo. Jo dėka manęs vėjai nenunešė.

G. J. Stogas, stogas čia visą laik...

E. J. Ir jisai dar prieš tai labai draugaudavo su Sūriu Mikaučium arba Miku Suraučium.

G. J. Miku Suraučium.

E. J. Garsiu kompozitorium. Daug dainų Mikutos tekstais grodavo... Tai ir aš daug patarimų gaudavau, jis visuomet mane gesindavo: „Sumals tave, įlįsi į žemę...“. Bet ačiū Dievui, ne. Primynė gerai, bet ir užgrūdino. Tik apvogė literatūrine prasme.

G. J. Visą laiką jautėm palaikymą iš jų.... Teatre buvo meno reikalų taryba, vyko peržiūros. Ateina *partinstructorėliai* – pakęst jų negalėjom, teatralai visi drebėjo... Visokiasių ten buvo, žinoma. Tarp aktorių taip pat ten ir *štuku-šmuku*, jau amžinatilsį. Jiems kliūdavo ezopo kalba... Prisimenu 1985-aisiais Vaitkus pastatė „Literatūros pamokas“, tai uždraudė tą spektaklį, buvo didžiausias skandalas.

E. J. Niekad neužmiršiu, kažkuriais čia metais į jaunųjų sekciją atėjo du saugumiečiai ir dėtė, kaip atsargiai mums reikia elgtis, nes čia nežinia kur pakrups. Pažiūrėjom – mirtis alyvose!

G. J. Buvo, buvo visokių bandymų šefuot... Mes jų pakęsti negalėjom, tos šlykščios partinės ideologijos.

Tai sekciją dažnai „prižiūrėjo“?

G. J. Aš tai labiau iš teatro... Literatų tokio ganyto tai nepamenu, su manim nieko... Dabulskis tai išvis buvo *anti*! Ne tai kad atvirai, bet yra nukentėjęs, sėdėjęs gulaguose...

Komjaunimo, CK atstovai ateidavo?

G. J. Jie organizuodavo kūrybines stovyklas...

E. J. O, šitą prisimenu, ot, būdavo! Triskart prezidentas buvau. Mane specialiai rinkdavo Nidos prezidentu, tai aš ten ant visų rėkaudavau, visi manęs turėdavo klausyt, veždavo visus su garlaiviu, komjaunimas pripirkdavo šnapso, vyno, girdydavo ir klausydavo, kas ką šneka... Tai aš įtariu, kad būtent tais laikais patekau į tokius juodus sąrašus, kurie tęsiasi po šiai dienai...

G. J. Nes tu ten šaukdavai „komunistai, lauk!“ ir tave užfiksavo.

E. J. Sakė: „Kaip tu drįsti!“ Mane nuogą nešė į tas kopas, tada už galvos... Ne, tai yra košmaras.

G. J. Pasakysiu atvirai – nei vienoj kūrybinėj stovykloj nebuvau. Nevažiuoji, ir rami galva. Čia pilna darbų, atsakomybių, gastrolės su teatru į rajoną...

E. J. Jie užsidėdavo plusuką ir...

G. J. Taip, buvo toks ideologinis darbas, jie sau paukščiukus dėdavo. Bet kad čia būtų poveikis kūrybai ar ką, tai... Mes turim stogą, mūsų klasikus, mūsų Mikutą, dabulskius ar keturakius, kurie sakydavo: „Na, čia jau rimta, čia jau gerai, naujas žodis!“ Visuomet gindavo.

Aš įsivaizduoju, kad tose stovyklose vis tiek buvo jaunimui gerai: šitų kalbų neklausai, paskaitai kūrybos...

G. J. Na, tai žinoma! Gerdavo, paskaitydavo, išsiliedavo pagaliau, kopose ar ne kopose...

E. J. Išsiliet išsiliedavai, bet paskui leteną už tą išsiliejimą kaip uždėdavo, tai... Jeigu ne šitie Dabuslakis ir Mikuta, man seniai ragas būtų buvęs.

O kokios buvo to prezidento funkcijos?

G. J. Simbolinės...

E. J. Sugalvojo: „Ko Nidai [kūrybinei stovyklai – *SV*] trūksta. Prezidento! Ką renkam? Edmą! Garsiai rėkia, groja gitara!“ Aš įsigijau krūvą priešų, nes visi nublankdavo po manim...

G. J. Žinoma, jis ryški figūra! Nu, kaip vadinti... Galima buvo stovyklos komendantu, bet vadindavo prezidentu.

E. J. Tai va, trys metai iš eilės: „O, prezidentas!“ O kai paskutinį kartą važiuvom, sako: „Dabar demokratija, prezidento nereikia.“... „Tada mes jį simboliniu prezidentu!“ [juokiasi – *SV*].

G. J. Bet šiaip mes judėdavom ir stengdavomės publikuotis. Be publikacijų tu ir liksi jaunu amžinai [juokiasi – *SV*]. Bet tikrai dėmesį rodė „Nemuno“ redakcija.

E. J. Aš kai ėjau, man niekas nerodė jokio dėmesio. Tiesiai pasakė: „Mes norim dirbt, valink iš čia“. Tuo metu dirbo Inis, gan tvirtas. Paskui jis atsistatydino, bet bolševikų bolševikas buvo.

G. J. Mane tai „Nemunas“ pirmąkart išspausdino...

E. J. Nieko nespausdino!..

G. J. Tavo nieko? Bet mano tai „Vienišą paukštį“ – tokią mažytę mono pjesytę. Sako: „Mielasis, mes galim, bet...“ Aš pats žinau – nu, kas skaitys dramas? Bet, va, mažytę, kamerinę, tai... Toks buvo išėjimas į spaudą. O paskui jau 1988-aisiais „Vaga“ teikėsi išleisti dramų rinkinį.

Ar jus iškart leido, ar gerokai ankščiau teikėt?

G. J. Pirmą pastatė teatras. Teatre nuskambėjo plačiai, o paskui jau teikiau „Vagai“ kaip pirmąją knygą. Bet vienos dramos juk neleisi, reikėjo papildyti, tai išėjo trijų dramų rinkinys „Amžinas keleivis“.

E. J. Atsimenu, kad manęs visai nebūtų spausdinę, bet 1986-ųjų „Nemuno“ pirmam numerį buvo kažkaip susitarę, kad spausdinti jaunųjų kūrybą. Tai mano, norėjo ar nenorėjo, išspaudė. Nes buvo laisvo ploto ir sako: „Duokit jam“.

G. J. Tai va taip ir judinomės.

Tame 1986-ųjų numerį, Gediminai, pristatydamas jaunųjų sekciją pabrėžėte tiek įvairių veiklų, jog susidaro įspūdis, kad gyvenimas jaunųjų sekcijoje – virte virė. Ar taip ir buvo iš tiesų?

G. J. Buvo. Čia ne tik reklaminis tekstas.

E. J. Kiekvienas maždaug pagal savo dūšią ir bendravo. Aš, pavyzdžiui, nebendravau su tokiais, kurie man kėlė įtarimą. Bet su Dabrišium, Jankum, dar kitais... Tarpusavy, kaip ir bet kurioj grupuotėj, susisluoksniuoja.

G. J. Mokyklos, įmonės net buvo pristeigusios... Pavyzdžiui, Petrausko verpimo fabrikas prizą įsteigė. Jie visą laiką kviesdavosi. Ir iš jaunųjų ieškojo, nes tie, galima sakyti, klasikai jau pagerbti – Keturakis, Mikuta, kiti...

Ar jūs per sekciją organizuodavot, ar per Grožinės literatūros propagandos biurą, per Vidmantą Kiaušą?

G. J. Kai Kiaušas dirbo, labai padėjo išvykas už miesto ribų organizuot. Prisimenu, pats važiauvau su Petru Venclova... Su aktoriais link Kėdainių, net Biržų... Visur organizuodavo. O čia tai jau patys susitardavom. Teatralai dažnai ką nors pasiūlydavo, pavyzdžiui, laukdavo mūsų kokioj mokykloj. [Algirdas] Pintukas arba... Želčiai turėjo tą liaudies teatrą savo...

Komandos susidėjo iš aktoriaus ir kelių jaunųjų rašytojų?

G. J. Taip. Pavyzdžiui, poetas, prozininkas ir aktorius / aktorė.

O kritikų nebūdavo?

E. J. Ne, kritikų tais laikais...

G. J. Jonas Vabalas buvo iš jaunųjų.

E. J. Va, kaip tik dabar mano knygą redaguoja.

G. J. Redaguoja, užsidaręs, visąlaik dirba. Bet tada jis „Nemune“ dirbo?

E. J. Taip, „Nemune“. Jis daugiausia techninius darbus dirba. Manau, vienas geriausių Lietuvoj. Panašiai kaip George Harrison pas Bitlus.

G. J. O daugiau tai aš nelabai pamenu, kad iš kritikų... Mes tarpusavy patys. Sakydavo: „Vienas kitą giria“. Nu, gal ir to būdavo, labai nepeikdavom vienas kito... Bet tikrai judėjom, krapštėmės...

E. J. Labai faina, vis tiek būdavo, kur užėiti. Praktiškai, kai centre būdavai, tai visuomet čia užeidavai: kas bonką padarydavo, kas apšnekėdavo, kas dar...

O hierarchija tarp vyresniųjų ir jaunųjų jautėsi?

E. J. Kad aš nežinau, jų čia nedaug sėdėjo. O šiaip renginiuose jausdavasi nesmagiai, nes visuomet keldavau nepatogumų – tiek sau, tiek kitiems. Kiti gal jautėsi labai gerai...

G. J. Na, matai, Edmundas – maištautojas. Tokių pas mus sekcijoj buvo nedaug. Dabrišius tai vidujai...

E. J. Bitininkas.

G. J. Kajokas taip pat su savo... Patackas tai geriau kokią posmą aštresnį suskeldavo.

E. J. Patackas nebent į dūdą įmontuodavo visiem čia [juokiasi – *SV*].

G. J. Arba pasiūlydavo. O šiaip aš tai jaučiau jiems natūralią pagarbą. Dramaturgų čia buvo viens du. Buvo Šoblinskaitė, Alvydas Lapukas, atsimeni?

E. J. Amžinatilsį, labai fainas.

G. J. Jisai vėliau pradėjo tokią idėją rutulioti, kad jaunimas leistų „Keturių vėjų“ almanachą. Išėjo keli numeriai, atrodo.

E. J. Ne keli, o šeši. Aš pats dalyvavau, visus turiu.

Kurie čia metai?

E. J. Maždaug 1989–1990.

G. J. Bet kodėl aš prisiminiau Lapuką... Jis buvo dramaturgas. Jo pjesės išėjo „Veidų“ almanache.

Buvo sekcijos nariu?

G. J. Buvo? Buvo pas mus.

E. J. Buvo.

G. J. Bet jau vėliau. Jau man baigiant kadencijas.

E. J. Nes jie iš Šiaulių atėjo ir prie mūsų prisijungė. Čia kas ateidavo iš kitų miestų, prisijungdavo.

O daugiau dramaturgų buvo sekcijoj?

G. J. Tai Šoblinskaitė ir Lapukas, bet jis ilgainiui dingo iš akiračio. Bet paskui, nežinau, ar mūsų laikais, Patackas taip pat yra parašęs keletą pjesių. Zelčiūtė irgi.

E. J. Patackas buvo pasodintas „Keturiuose vėjuose“, Lydos g. 4, ir jis tuo metu, man atrodo, ir parašė. Nes jis gerdavo ir rašydavo ten... Vienintelis buvo atstovas. Sakydavo: „Jei ateisit, rasit Patacką“.

G. J. Paskui dar [Vladas] Baltuškevičius, amžinai su cigarete. Nors nebuvo jau prie jaunųjų, bet mane „terorizuodavo“, nes buvau teatre literatūrinės dalies vedėjas. Jis parašė kažkokią pjesę, bet ten... Ir aš su visa pagarba jam sakau: „Tu gal geriau paspausdink kur nors, paskelbk...“. Bandydavo rašyt, bet scena ir teatras turi savo reikalavimus.

Jūs tame 1986-ųjų „Nemuno“ numerio įvadiniam tekste minite, kad trys ryškiausios asmenybės sekcijoj – Kajokas, Patackas ir Baltuškevičius. Nors pastarojo kūryba, lyginant pastarųjų, neįsitvirtino mūsų literatūros tradicijoj. Kodėl jį išskyrėte, gal ne tik dėl tekstų, bet ir, pavyzdžiui, dėl charakterio, asmeninės auros?

G. J. Ypatingai, jis išsiskirdavo taip pat, ne mažiau nei Patackas. Tas jo nagas, tas manieringumas, dalyvavimas visur ir kalbėjimas apie viską: „Man atrooodoo...“ [juokiasi – *SV*]. Bet paskui paskaitai ir supranti, kad čia gilūs dalykai. Nu, tikrai, man buvo įdomūs.

E. J. Nori, aš tau papasakosiu, kaip su juo susipažinau? Atsimeni, čia lauke buvo „Tulpės“ kavinukė. Sako man: „Čia toks garsus poetas, tu čia rašai, gal jis tavęs paklausys...“. Aš taip žiūriu (jis gerdavo šartrezą)... Taurė šartrezo to žalio pripilta ir jis su tuo nagu maišo... Galvoju, jeigu čia poetas, tai eina jis ant trijų raidžių tada. O tas pažiūrėjo: „Nnnnnnoo.“ [juokiasi – *SV*]. Ir jis niekad neturėdavo pinigų. Vidmantas Kiaušas pasakojo, kaip jį pakvietė į „Tulpę“ sakydamas: „Mane išspausdino „Kauno diena“. Aš tave pa-vai-šin-siuuu“. Tai žinai, jau, sako, prisivaišinom, o tas: „Nu tai aš tris rublius turiu...“ [juokiamės – *SV*].

G. J. Taip, „Kauno diena“ prisiminė Edmundas, o ten jaunieji, aišku, per dabulskius ir kitus buvo užmetę tinklus.

E. J. Buvo toks skyrelis...

G. J. „Kūrybinė savaitė“. Ir ten jaunuosius karts nuo karto spausdindavo. Juškienė ten, Kanopkaitė, tokia grupelė kūrybinė. Dar Vaitiekūnaitė.

E. J. Darydavo dar tokius seminarus Kauno rajono...

Kauno zonos jaunųjų rašytojų kūrybos seminarus?

E. J. Jo, va, Audra dalyvavo, aš tada...

G. J. Ką dar organizavom? Susitikimus su jaunaisiais iš Klaipėdos. O su Vilniečiais nežinau, man neįstrigo.

E. J. Ne, Kauno mokykla buvo visiškai priešinga. Gal čia daugiausiai bendraudavo Navakas.

G. J. Taip, jis ateidavo, bet retai, nes tada jau jis Vilniuj.

E. J. Jis taip karjerą padarė. O visa kita Kauno mokyklos chebra buvo labai kieta. Nu, kaip pasakyt... Su „portugalais“ *zapadlo* buvo bendraut. Bent man, kiti gal ir bendravo, kurie padarė kažką.

O bendravimo su jaunaisiais estais, latviais jūsų buvimo sekcijoje laiku, nebuvo?

G. J. Prie manęs tai nieko nepamenu.

E. J. Nieko mes nežinojom... Gal jie... Per Vilnių, čia tūzai tik.

G. J. Kaune šito neturėjom.

E. J. Nu, jiems, kaip pirmininkam, gal ir pasiūlydavo...

G. J. Gal Mikuta ką prisimena, gal jie važiuodavo. Jaunieji neturėjo jokių kontaktų nei su latviais, nei su estais, nei su rusais, nei su baltarusiais, nei su Kaliningrado sritim, nei...

E. J. Gal ir turėjo kontaktų, bet tik asmeninių.

Lyg pamenu kažkur matęs, kad Kauno jaunieji bendravo su estų jaunaisiais...

G. J. Nepamenu...

E. J. Ne, čia blefas, gal kažkas norėjo pasigirt nebent.

G. J. Gal anksčiau buvo...

O į Maskvą jums neteko važiuot?

E. J. Čia tik patikrinti važiuodavo.

Kajokas yra važiuavęs.

E. J. Nenuostabu.

G. J. Kajokas – gyvas klasikas jau tada buvo. Ne, aš jokio kvietimo nesu gavęs. Aš tik per Kultūros ministeriją teatro reikalais važiuodavau į Maskvą. Nes buvo reikalavimas, kad repertuare būtų tarybinė dramaturgija, tarybinė, nacionalinė ir vaikams. Bet su rašytojais...

O jūsų santykiai su Vilniaus rašytojais?

G. J. Asmeniškai tikrai. Su Kukulu bendraudavau ir Dauniu. Dar Juozaitis, juk „Naujoji Romuva“ pradėjo eiti, tie patys „Veidai“... Su Dainiu tai ypatingai bendravau. Skaudžiai pergyvenau jo žūtį.

E. J. Aš tai nebendraudavau, nežinau. Man jie „portugalai“ buvo. *Svolačiai* ir *stukačiai*, nenoriu kalbėt...

G. J. Tau *stukačiai*? Na, pavyzdžiui, su Eugenijum Ignatavičium, mūsų prozininku ir teatralu, tai bendraudavom asmeniškai, rasdavom kalbą. O kultūrbolševikių mūsų tarpe tai tikrai nebuvo.

E. J. Kaip nebuvo? Visuomet buvo. Aš galiu taip pasakyti, kai tik į jaunosius įstojau – tu esi liudininkas, – ant manęs karė visus šunis. Buvau pats blogiausias ir taip toliau. Nes tuo metu kalbėjau atvirai, atėjau 36-įj metų, su tokiais plaukais, su savo ideologija...

G. J. Su gitara.

E. J. Aš jiems atrodžiau keistas, tai visi ant manęs ir varydavo. Bet palauk, o tai kodėl varė? Kodėl niekas, išskyrus Dabulskį, neapsikabino? Vadinas, visuomet buvo...

G. J. Na, tai kas ten tave kabintų? Kas tave apsikabintų? Dovilė Zelčiūtė, Stasiukonytė, Skablauskaitė?..

E. J. Stasiukonytė apsikabinus buvo [juokiasi – *SI*].

G. J. Geranoriškai tave priėmė tokį, koks esi, – bent mes, jaunieji. O ten, kas ten kiti... Man neteko su jais bendrauti.

E. J. Šiaip tai priėmė...

G. J. Priėmė ir spausdino tave, ir leidai knygas. Džiaukis!

E. J. Ką išleidau? Jei ne 1989 metai ir ne Dabulskis, špyga taukuota būtų. „Bumerangas“ išėjo ir Vidmanto Valiušaičio dėka, jis redagavo. O Aleksas pamokino vienos gudrybės, sako: „Tu jau nepasikeisi, nieko neperrašysi, davai duodam Vidmantui, tegu jis pasižiūri, o toliau palik tuos pačius, tik sukeisk vietom.“. Ir jie ten nieko neskaitė, pažiūrėjo, ir praėjo!

Juk tuo metu jau buvo laisviau?

E. J. Tai, be abejo, kitaip būtų ragas!

G. J. Tais laikais vadinamas atšilimas, perestroika skambėjo per visus galus! Bet va 1983–1985-ieji... Bet mes ramiai jautėmės, palaikymas buvo...

E. J. Aš sakau, kas neužmuša, tas užgrūdina.

O jeigu kalbant apie „užmuštuosius“, ar atsimenat jaunųjų, kurie atrodė gabūs, talentingi, bet paskui dingo visai iš literatūros lauko?

E. J. Buvo daug tokių. Spjaudavo, išeidavo ir viskas.

G. J. Na, pavyzdžiui, Albinas Čaplikas.

E. J. Oi, fantastiškas prozininkas!

G. J. Prozininkas, puikios novelės jo, rašė ir poeziją. Ir buvo jaunųjų rašytojų sekcijoje.

E. J. Labai geras mano draugas.

O jis knygų išleido?

G. J. Nieko jis neišleido.

E. J. Neišleido, rašydavo apsakymus, noveles...

G. J. Ir čia skaitydavo, prisimenu, mūsų sambūriuose. Mes tokius dalykus skatinom labai, visą laiką tos trumposios prozos nedaug buvo. Na, bet pritrūko kažko, gal sudaryt rinkiniui ar...

E. J. Benas Vosylius toks buvo, irgi dingo. Daug buvo. Kiti įsižeisdavo. Jurgis Daukša siūlė savo humoreskas, kurias išlazardavojo, tai jis spjovė į viską. Kaip pasakyt... Tu matai geranoriškumą, bet čia buvo ir pasipūtusių...

G. J. Minėjom „Kauno dieną“, tai ateidavo pas mus ir Rūta Kanopkaitė. Irgi rašė noveles, visa kita. Sakau: „Rūta, Dieve tu mano, sudaryk pirmąją knygėlę...“ O ji: „Ne, ne!“. Ji tikrai turėjo potencialą kažką literatūroje padaryti.

E. J. Ji čia netoli gyveno. Naktį, kai mes visi gerai išmaukdavom – Kajokas, aš ir kiti – eidavom pas ją, bet ji į namus neįsileisdavo [juokiasi – *SV*].

G. J. Ir gerai darydavo. Tai nežinau, buvo tokių: ateidavo, išeidavo... Nieko nepadarysi.

E. J. Man tai daugiau linksmoji pusė įstrigo iš tos visos veiklos.

G. J. Ideologinių ganyimų jeigu ir buvo, tai nebent vienas kitas...

E. J. Tuo metu truputį kitokie santykiai buvo negu dabar. Dabar tai taip diplomatiškai viską apžaidžia... Tais laikais: „Au, au, au... Šūdą parašei!“. Paskui ateina, pastato bonką, susišneka!

G. J. Aha, pasakai: „Nu, ką tu čia išspausdinai? Man gėda skaityti buvo!..“

[Į kabinetą įeina vertėjas Jeronimas Brazaitis, Edvinas Janušaitis išeina, trumpa pauzė – *SV*].

O kaip dėl humoristų? Jie tuo metu buvo populiarūs, taip?

G. J. Kaip tik norėjau sakyt apie „Šaipokų klubą“, kurio įkvėpėjas Aleksas Dabulskis – pats didysis šaipokas, kurio liežuvio privengdavo nomenklatūra. Jis juos subūrė: Rimantą Klusą, Vidmantą Kiaušą-Elmiškį...

Čia neoficialiai?

G. J. Taip vadinosi oficialiai. Ir jie turėjo savo rubriką toj „Kauno dienoj“, kūrybinėj savaitėj. „Šaipokų klubo“ narių... „Nemunas“ juos spausdino. Buvo dar Vytautas Eidukaitis toks, amžinatilsj.

Tamaliūnas, Gimberis?

G. J. Tai kai kurie iš jų – Tamaliūnas, Vidmantas Elmiškis buvo mūsų sekcijos nariai. Jų ir vakarai tie buvo su „Šaipokų klubo“ ženklų. Nes jie tuomet ir aktorius pasitelkdavo.

Kurias metais jie susibūrė?

G. J. Gal kokie 1985–1986-ieji. Jie įtaką tai turėjo didžiulę mūsų jauniešiams... Nežinau, man tai buvo smagu čia būti.

Jūs turėjot daug pareigų vienu metu: ir literatūrinės dalies teatre vedėjas, ir pirmininkas...

G. J. Na, bet čia tokios pareigos – tas jaunųjų rašytojų valdybos pirmininkas – daugiau visuomeninės. Nei į kažką kreipsies, į kokią struktūrą valdišką, juk reikia padėt. Viską daugiausia darydavom per [sąjungos] skyrių arba per redakcijas, „Nemuno“ redakciją. Mikuta daug kam padėjęs. Visokiausių buitinių nesklandumų būdavo: tai ligos, tai išsiskiria su žmona, tai... Čia buvo tokių tarp mūsų, ypač po tų kūrybinių stovyklų. Žiūrėk, jau šeimą sukūrė jauni kūrėjai, reikia kokio ploto, tai tuoj pas Mikutą, pas Dabulskį ir prašydavo, o jie šturmuodavo tas partines struktūras.

Tai ir jaunasis rašytojas galėdavo pretenduoti į butus?

G. J. Taip, galėdavo, nes čia jau potencialus, būsimas rašytojas, plius minus.

[Jau padėkoju, lyg baigiam, bet dar prasitęsia – *SV*].

E. J. Kažkiek paorganizuodavo, kažkiek sutramdydavo, kažkiek užstodavo – kaip ir visur kitur.

G. J. Buvo toks branduoliukas... Pavyzdžiui, Markas Zingeris. Jis retai ateidavo, bet...

E. J. Bet Markas Zingeris išrūpino narių pažymėjimus: koks viršelis, dar dabar turiu, atverti, tai dar didesnis ir gražesnis už rašytojo! [juokiasi – *SV*].

Patackas sakė, kad su tuo pažymėjimu gerai buvo, nes jei kas prisikabindavo, galėdavai parodyt.

E. J. Per „Poezijos pavasarį“, kai Patackas, Gutauskas buvo papuolę į *tresbylką* [blaivyklą – *SV*], tai netgi valstybė buvo davusi įstatymą, kad visus poetus paleist. Paskambino kažkas iš ten, valdžios atstovas, ir paleido.

Irašytas: 2019 12 18

Autorizuotas: 2020 01 14

Atlikimo vieta: Rašytojų klubo salė, Vilnius

Nuo kada ir kaip atėjote dirbti į „Vagą“? Ar gavote kieno nors siuntimą, rekomendaciją?

Į „Vagą“ atėjau 1978 m. Tuo metu rašydavau „Nemuno“ redakcijai apie naujas knygas ir atėjau leidyklon pasiprašyti Justino Marcinkevičiaus knygos „Gyvenimo švelnus prisiglaudimas“ maketo. Žinojau, kad turi išeiti knyga, „Nemunas“ norėjo kuo greičiau ją pristatyti. Tada lietuvių originaliosios literatūros redakcijos vedėjas Juozas Stepšys ir paklausė, ar nenorėčiau dirbti pas juos redakcijoje. Nes kaip tik tuo metu redaktorė Aldona Baliulienė išėjo į verstinės literatūros redakciją (toj pačioj leidykloj). Tai aš, žinoma, sakiau „noriu noriu“, kadangi iki tol dirbau Universiteto bibliotekoje, ir gana greitai, gal po kokio mėnesio, jau dirbau „Vagoje“.

Kaip vadinosi skyrius, kuriame pradėjote dirbti?

Vadinosi dabartinės tarybinės lietuvių literatūros redakcija, neoficialiai – originaliosios literatūros redakcija.

O jūsų pareigos buvo?

Poezijos redaktorė. Redagavau planines knygas, vertinau rankraščius. Turbūt jau kitais metais mane paskyrė į Pirmųjų knygų poskyrį, jam tada vadovavo Rimantė Umbrasaitė. Prozos ir poezijos rankraščiai buvo bendrai registruojami, o netrukus poezijos ir prozos rankraščiai buvo atskirai priimami. Poezijos aš priimdavau...

Ką reiškia „priimdavote atskirai“?

Na, redakcijos vedėjas man perduodavo visus gautus debiutuojančių poetų rankraščius. Autoriai juos ir atnešdavo, ir atsiųsdavo iš visos Lietuvos. Tų rankraščių būdavo 70 ir daugiau, kaip kuriais metais. Mes, redaktoriai, juos skaitydavome, vertindavome.

Tada labai daug kas leidyklose buvo daroma kolektyviniais principais, įvairiose komisijose... Net susiradau nuotrauką, kaip atrodė PK komisijos posėdis [ištraukia nuotrauką – *SV*]. Gaila, nėra užrašyta metų, bet čia galėtų būti 1980-ieji. Dalyvaudavo Rašytojų sąjungos konsultantai. Tuo metu konsultantu dirbo Antanas Drilinga. Prisimenu, jis replikuodavo, svarstant Romo Daugirdo rankraštį. Daugirdo pirma knyga išėjo 1981 metais. O Mykolas Sluckis ir Jonas Mikelinuskas labai daug

metų – nežinau, ar oficialiai buvo konsultantais, ar ne – buvo jaunųjų prozininkų globėjais, konsultuodavo nuolat. Čia [fotografijoje – SV] yra Algimantas Mikuta, jis geriau žinojo Kauno regiono autorius, komentuodavo jų rankraščius. Toks kelių valandų darbas, kol būdavo aptariami ryškiausi pretendentai.

Tai čia nuotraukoje užfiksuota pirmųjų knygų rankraščių aptarimo akimirka? Kiek maždaug rankraščių būdavo?

Taip. Po atrankos ant posėdžio stalo sudėdavom stipresnius, gal 20 ir daugiau.

Tai čia jau jūs atrinkdavot?

Taip, su kitais redaktoriais. Rankraščius ir konsultantai, ir redakcijos vedėjas skaitydavo. Galutinis sprendimas vis tiek formavosi posėdžio metu. Toks buvo įprastas leidyklos darbo stilius, kolektyvinė atsakomybė. Iki posėdžio niekad nebūdavo aišku, kas būtent į laimingųjų skaičių pateks, nes kažkas kažką ir papropaguodavo... Taip serijoje atsirasdavo ir silpnesnių knygų.

Labai ryškiai prisimenu 1980-ųjų pirmąsias knygas. Iki tol leidykla išleisdavo daugiausia po 6 knygas, o tais metais išėjo devynios: Kornelijaus Platelio, Donaldo Kajoko, Danutės Paulauskaitės, Jūratės Sprindytės, Rimanto Černiausko, Vytauto Račicko ir kitų – labai daug...

Tai nebuvo nustatyto skaičiaus, kiek „PK“ gali išeiti?

Skaičius buvo – 6 PK. Tada kažkaip buvo galimybė... Nebežinau priežasčių, bet tai buvo vieninteliai tokie metai, kai tiek daug knygų, tiek stiprių, įdomių debiutantų.

Aišku, tais laikais visko būdavo. Tais – 1980-ais – metais buvo toks išskirtinis įvykis, kai žurnalistas Gintautas Iešmantas (vėliau – Nepriklausomybės Akto signataras) dėl savo antitarybinio pareiškimo buvo suimtas, įkalintas. Jo rankraštis kaip tik buvo leidykloje, tarp pirmų knygų rankraščių. Tuomet įvairiausia kontrolė buvo labai sustiprinta. Todėl ir Kajoko eilėraščių rinkinio „Žeme kaip viršūnėmis“ (1980) maketas Glavlito buvo „išblusinėtas“, sumažintas, ir visai niekuo dėti eilėraščiai išimti (redagavau tą knygą). Tada būta visokių svarstymų gana daug. Leidykloje tokios bangos ateidavo ir praeidavo.

Ar jūs pasiskirstydavot, kas už kokią „PK“ knygą daugiau atsako, prižiūri, redaguoja?

Rankraščius vertinome pasitardami, redaguodavome įvairiai pasiskirdami: aš, Antanas A. Jonynas, Eugenijus Kubilinskas, Alma Karosaitė, vėliau prisijungė Aušra Jurgutienė.

Stengėmės atsirinkti brandžiausius rankraščius. Juk gaudavome visko, visokiausio lygio! Tekdavo būti „sanitarais“, atmesti, rašyti laiškus su neigiamais įvertinimais. Kartais, kai nežinai, ką berašyti, nusiunti autorių pas konsultantą. Konsultantai savo ruožtu siunčia kitus autorius su rankraščiais į „Vagą“... Būdavo ir protegavimų...

1980-aisais PK konkurse dalyvavo Aukšė Vasaitytė iš Šiaulių, su negalia. Ją protegavo poetai, ypač Eugenijus Matuzevičius: „Reikia palaikyti, reikia palaikyti...“. Nors tikrai lygis buvo ne tas, kas Platelio, Kajoko, kitų... Atrodė, kad į seriją absoliučiai netinka ir nereikia leisti, bet kartais būdavo stiprių palaikytojų, kurie ateidavo ir pas direktorių su prašymais.

O kaip vykdavo, kalbant apie „PK“ seriją, darbas su konsultantais, bendradarbiavimas tarp Rašytojų sąjungos ir leidyklos?

Rašytojų sąjungos konsultantus informuodavome, kokius rankraščius esame gavę ir ką norime teikti PK komisijos svarstymui. Stipriausius rankraščius duodavom jiems skaityti. Jie iš savo pusės turėdavo pretendentų į PK, perduodavo rankraščius mums.

Konsultanto etatas buvo aktualus ankstesniais dešimtmečiais, bet gal nuo devinto dešimtmečio vidurio konsultantų nebeliko.

Sąjungoj atsisakė?

Taip. Devinto dešimtmečio viduryje viskas pamažu kryo į kolektyvinės atsakomybės atsisakymą, laisvėjimas jautėsi visur. Ir almanacho „Poezijos pavasaris“ leidyboje: jei anksčiau PP komisija griežčiausiai vertindavo, kurio autoriaus ir kiek eilėraščių dėti į almanachą, tai vėliau jau almanachas buvo atiduodamas vieno sudarytojo sprendimui, be jokios komisijos įsikišimo.

Ar Jaunųjų rašytojų sekcija galėdavo teikti rekomendaciją tiesiai leidyklai, ką siūlo leisti?

Tokios praktikos nebuvo. Leidykla dirbo su konsultantais.

Nes sekcijos planuose lyg būdavo užsimenama apie bendradarbiavimą su leidykla...

Matyt, jauni autoriai dirbo su konsultantais...

Ar jūs patys ieškodavot jaunųjų?

Rankraščių gaudavome įvairiausiais kanalais: atnešdavo autoriai, konsultantai, vyresni poetai, daugybę rankraščių gaudavome paštu.

O galėdavai, neturėdamas nei statuso, nei rekomendacijų, siųsti rankraštį tiesiai jums?

Taip, taip. Rekomendacijos prie rankraščio nereikėjo, knygos išleidimas priklausė nuo rankraščio lygio ir konkuruojančiųjų skaičiaus.

Bet tikimybė būti išleistam tada turbūt sumenkavo?

Ne, tokių formalumų nebuvo. Svarbiausia – profesionalus rankraščio įvertinimas, atranka. Poezijos redaktorais dirbo trys poetai, trys literatūros kritikai. Jau sakiau, kad reikėjo būti ir „sanitarais“, kaip Valdemaras Kukulas apie save kaip kritiką

sakydavo. Tikrai norėjosi išlaikyti kuo geresnį bendrą „Pirmosios knygos“ serijos lygį. Ne kiekvienais metais pasitaikydavo daug brandžių rankraščių iš bendro srauto... Kaip ir „Poezijos pavasarius“ sudarinėjant – lygis svyrudavo. Vienais metais būdavo daug stiprių, kitais – mažiau, pritrūkdavo lygio...

Jeigu pritrūkdavo, galėdavot leisti mažiau knygų?

Pirmų knygų skaičius buvo numatytas leidyklos plane. Nebent galėjo būti keičiamas poezijos ir prozos santykis, bet kas to norėjo? Poezijos vis tiek visada būdavo daugiau. 7–8 dešimtmetį poezijos išleidžiamos 4–5 knygos, o prozos – 1. Arba poezijos 4, o prozos – 2. Devintame dešimtmetyje 4–5 poezijos knygos buvo įprasta. Prozos – kaip visada mažiau. Daugiausia novelių, dar apysakų, o romanų kažkaip nepamenu...

O vidinės recenzijos kuriam etape būdavo? Prieš ar po to posėdžio?

Prieš posėdį. Posėdyje komisija jau priimdavo galutinį sprendimą. Šiaip leidykla daug užsakydavo vidinių recenzijų.

Tai prieš posėdį jas jau gaudavot?

Taip. Recenzuodavo tais atvejais, kai reikėjo analizės, papildomos nuomonės, pasitikrinimo... Poetai, kritikai rašydavo.

Kaip atrinkdavot, kas ką recenzuos?

Na, kas artimesnio stiliaus ir kas ką rinkdavosi, kada kuris recenzentas turėjo laiko ir noro rašyti... Ir Geda, ir Martinaitis, ir Kubilius... Daug kas recenzuodavo. Už vidinės recenzijas būdavo mokama.

Mačiau ant recenzijų sutarčių honorarą – 30 rublių.

Taip. Tikrai daug recenzijų buvo užsakoma... Toks leidyklos darbo metodas.

Ar recenzento statusas buvo svarbus? Tarkim, jeigu parašo Kubilius, tai autoritetas, o jeigu kas nors su menkesniu statusu, tai...

Vertindavo Rašytojų sąjungos nariai, LLTI, VVU, VPI literatūrologai. Vytautas Kubilius daugiau dirbo redakcinėse komisijose, recenzavo sudėtingesnius, ne debutantų rankraščius. Vidinės recenzijos buvo patariamojo pobūdžio, naudingiausios buvo tos, kurių autoriai sugebėjo objektyviai analizuoti. Tradicinės stilistikos vertintojų ratas buvo platesnis, o modernesnės pakraipos rankraščio recenzija užsakoma kokiam modernesniai poetui. Na, kad nebūtų pro šalį šaunama, kad patarimai būtų kuo taiklesni.

Bet turbūt būdavo atvejų, kai ginčai aštresni, nuomonės dėl knygos nesutapdavo?

Būdavo... Dabar sunku ką nors konkrečiai prisiminti...

Pavyzdžiui, mačiau Gedos recenziją Juliaus Kelero rankraščiu, rašytą 1983-aisiais. Autorių įvertina tarsi teigiamai, bet susako krūvą pastabų. O knyga išėjo tik 1988-aisiais – po penkių metų.

Reikalavimai pirmos knygos autoriui būdavo nemaži: kad knyga turėtų savitumo, sukomponuota, ne per mažos apimties... Dažnai rekomenduodavome autoriui tobulinti rankraštį, pateikti PK komisijos svarstymui po metų. O recenzijas peržiūrėdavo ir redakcijų vedėjai, ir vyriausiasis redaktorius.

Ar vyriausiasis redaktorius buvo svarbiausias asmuo leidykloje?

Kai reikėjo kažkokio lemiamo žodžio, tai taip. Visi siekė kuo geresnio lygio leidinių... Tikrai nenorėta, kad „Vaga“ nuleistų kartelę. Nes kai „Vaga“ išleisdavo antrąją autoriaus knygą, jį priimdavo į Rašytojų sąjungą, kur būta tam tikrų privilegijų.

Yra išimties tvarka priimtų ir išleidusių tik vieną knygą, pavyzdžiui, Jurgis Buitkus.

Yra, yra... Na, dirbo literatūrinėje spaudoje, atsirasdavo kitokių motyvų, parašydavo kolegos rekomendacijas.

O kai išeidavo knyga, kaip vykdavo tolesnis procesas? Kažkas man yra sakęs, kad jeigu knygą sutikdavo labai neigiamai, redakcijoje susirinkimo metu iškildavo klausimas, „kodėl praleidot knygą“? Ir atsakingas redaktorius – tarkim, jūs – galėdavo gauti pylos?

Nepamenu, kad būtų kažkokių tokių atvejų... Daugiau būta bėdų dėl pirmųjų knygų išleidimo terminų, tempimo, atidėliojimo kitiems metams, nes pirmų knygų skaičius buvo ribotas...

Prisimenu Vlado Braziūno pirmos knygos atvejį. Rinkinys „Slenka žaibas“ buvo išleistas 1983 metais, nors parengtas anksčiau. PK posėdyje kalbėta, kad per daug lietuviškų motyvų ar dar ko nors... Taip buvo, kai 1980 metais sustiprinta ideologinė kontrolė, kad „nacionalistinių“ knygų, kaip G. Iešmanto, „Vagoje“ nebūtų leidžiama... Keletą metų tai smarkiai jautėsi. Kai kam knygos išleidimas dėl to buvo sulėtintas. Pamenu, vidinėse recenzijose buvo kritikuojamas Kęstutis Rastenis dėl pesimistinių nuotaikų. Bet kad būtų didelių nemalonumų išėjus kuriai nors knygai, nepasakyčiau... Na, būdavo įvairių recenzijų spaudoje. Įvairiais kampais apžvelgiami rinkiniai, konkretūs eilėraščiai, vieni autoriai daugiau pakritikuoti, kiti pagiriami.

Bet jūs sekdavot tas recenzijas?

Taip, bet į visa tai buvo žiūrima kaip į natūralų procesą. Naujų knygų vertinime dalyvavo tikrai daug autoritetingų vertintojų – išanalizuoja knygą įvairiais motyvais, įvairiais rakursais – „Literatūroje ir mene“, „Komjaunimo tiesoje“... Aišku, daugiau vieni autoriai, vienos grupės simpatizavo vieniems, kiti – kitiems... Bet kad būtų taip

atsiliepę leidyklai, kad, va, kažkas pakritikavo ir redaktorius kaltas, tai tikrai taip nežiūrėta.

Atrodo, kad kažkas iš „Vagos“ man buvo sakęs apie konkretų atvejį, regis, apie Inezos J. Janonės knygos recenziją, dabar neturiu pasižymėjęs...⁷⁸⁸

Leidyklos mastu dažniau buvo svarstomi kalbos dalykai, kas ir kaip suredagavo – tie prioritetai buvo šventi. O kur kokia kritiška recenzija ar silpna knyga... Tie dalykai gal buvo partiniuose susirinkimuose keliami, nes ten reikėjo jaunus darbuotojus mokyti, auklėti... Per daug nesureikšminom idėjinių perkūnsargių, rūpėjo literatūra.

O kai autorius išleisdavo pirmąją knygą, leidykla kaip nors su juo kontaktuodavo? Ar viskas tik per konsultantus?

Dėl antros knygos leidimo autoriai tiesiai kreipdavosi į „Vagą“! Problema, kad jie labai greitai pristatydavo tą antrąją, pridėję likusių nuo pirmos knygos eilėraščių... Ne visi savikritiški, kai ką reikėdavo truputį „nusodinti“. Konsultantai nebedalyvavo antros knygos rengime, rankraščius vertino redaktoriai, remdamiesi vidinėmis recenzijomis. Būdavo daug nemalonaus vertinimo, tekdavo rašyti ir bjaurių laiškų. Kai nebežinai, ką eilinį kartą parašyti, rašai „nei turinio, nei formos“ – ką nors tokio trafaretiškai.

Redaktoriai turėjo įvairių darbų... Būti „auklėtojais“ – konsultanto lygio – tikrai neturėjome tikslo nei galimybių.

O kai konsultantų nebeliko, viskas perėjo ant jūsų pečių?

Tada buvo daugiau užsakoma vidinių recenzijų, kviesdavomės ką nors iš tų vertintojų...

Ar patys autoriai nedalyvaudavo tuose posėdžiuose, svarstymuose?

Ne, jie nebuvo kviečiami.

1986 05 12 redakcinės tarybos posėdžio protokole radau Aleksandro Krasnovo žodžius, jog ankstesnio posėdžio metu „siūlyta įtraukti daugiau jaunųjų rašytojų į PK svarstymus“ ir kad „tai padaryta“. Kas čia turima galvoje?

Turbūt daugiau rankraščių aptariama posėdžio metu, bet autoriai nebuvo kviečiami. Jiems buvo pranešamas jau galutinis sprendimas: ar knyga leidžiama, ar ne.

⁷⁸⁸ Pasak už prozą ilgai atsakiusios Onos Gudžiūnienės, redaktoriai buvo akylai stebimi, susilaukdavo kritikos už prastas recenzijas, nuo recenzijų galėdavo k(r)isti ir statusas tarp kolegų (kadangi recenzijos buvo minimos per redakcijos susirinkimus). Redaktorė prisimena, kad po išėjusios Inezos J. Janonės pirmosios knygos „Veidas“ pasirodė itin kritiška Alfredo Guščiaus recenzija, už kurią paskui redakcijoje susilaukė pylos. – Iš neformalaus asmeninio pokalbio su redaktore Ona Gudžiūniene po naujos I. J. Janonės knygos pristatymo Adomo Mickevičiaus bibliotekoje, 2019 12 07.

Dažniausiai jie patys ateidavo tą ar kitą dieną, kalbėdavomės, kaip ir kodėl, nes visiems rūpėjo.

O kokia hierarchija buvo leidykloje? Jeigu jums reikdavo ko nors paklausti, pas ką kreipdavotės? Kas turėjo autoritetą? Kokias funkcijas atliko skyrių vedėjai?

1983 metais dabartinės tarybinės lietuvių literatūros redakcija buvo pertvarkyta į dvi redakcijas: lietuvių tarybinės prozos ir lietuvių tarybinės poezijos. Poezijos vedėjas buvo Vilius Gužauskis, prozos – Juozas Stepšys. Kai siauresnė sritis, ir vedėjai įgavo daugiau galios spręsti.

Tai, tarkim, galėdavot eiti pas Gužauskį ir pasitarti?

Taip, taip, draugiškai. Nes kai Stepšys buvo redakcijos vedėjas, dažnai nesutapdavo mūsų nuomonės, sakydavo, kad nebeduos man redaguoti Bložės ir Gedos...

Kokia buvo eilinė darbo diena leidykloje?

Vertiname naujus rankraščius, redaguojame planinius metų rankraščius, susitinkame su autoriais, aptarinėjame... Rašėme recenzijas „Naujoms knygoms“ ir literatūrinei spaudai, dalyvavome literatūros vakaruose. Ilgai truko pats knygos išleidimo procesas. Redaktorius su autoriumi aptaria suredaguoto rankraščio, o vėliau – ir autoriaus pataisyto rankraščio kiekvieną smulkmenėlę, kiekvieną taškelį, suderina nuomones. Vėliau šitaip peržiūrimas ir maketas, dvi jo korektūros. Vienam leidiniui buvo skiriama daug laiko ir dėmesio. Per metus buvo išleidžiama vien poezijos knygų apie 40, kartais ir daugiau. Buvo, ką veikti.

Galutinė nuomonė tarp redaktoriaus ir autoriaus turėjo sutapti?

Redaktorius turėjo viską susiderinti su autoriumi, aptarti įvairius klausimus, iškilusius ginčytinus atvejus...

Atsimenat kokį ryškesnį ginčą?

Iš „Pirmos knygos“ – ne. Bet net su Justinu Marcinkevičiumi, atsimenu, ginčijomės, ar poemoje „Pažinimo medis“ rašyti Sirvydas ar Širvydas. Rašytojas tada dar laikėsi Širvydo formos, ir niekaip nepavyko įteigti, kad kalbininkai jau siūlo Sirvydą. Taip „Pažinimo medžio“ pirmas leidimas 1979 metais ir išėjo su Širvydu.

Devinto dešimtmečio antroje pusėje pasigirdavo balsų, kad „pirmos knygos serija niveliuoja“, kad „jos nebereikia“... Ir anksčiau būdavo tokių maištingų nuomonių.

Ar kasmet kildavo „PK“ serijos likimo klausimas?

Gan dažnai. Tačiau serija garantavo pastovų debiutinių knygų skaičių „Vagos“ leidybos metų plane, tarp trijų šimtų ir daugiau įvairaus profilio leidinių. Ir garantuotas trijų tūkstančių egzempliorių tiražas pirmai poezijos knygai, visą devintą dešimtmetį. Kai kuriais metais labai varganos, neišvaizdžios išeidavo tos knygelės,

tada sekdamo nepasitenkinimo banga. Taip atsitiko 1989 metų serijai, kaip reta prastos poligrafinės kokybės. Nesmagu autoriams, sumažėjo perkamumas... Štai knyga iš tų metų serijos [rodo Valdo Daškevičiaus „PK“ „Sauja pelenų“ – *SV*], su parašais, leidyklos antspaudu, leidimu platinti.

Čia dar redaktorius patvirtina, kad leidžia... Pirmas egzempliorius?

Taip, signalinis egzempliorius. Leidžiama platinti, surinkti visi reikiami parašai.

Tokios kuklios, bet mielos tos knygelės... 1980-aisiais PK buvo su aplankais ir galėjom užrašyti visą serijos sąrašą. Kaip gaila, kad ši tradicija neprigijo, serija leista be aplankų, be atvartų. Nors septintame dešimtmetyje serijos knygos dažnai leistos su aplankais.

Kas nusprendavo, koks bus knygos formatas?

Serijos formatas nesikeitė. Viršelius visoms metų knygoms kūrė vienas dailininkas. O dėl aplankų – reikėjo taupyti, pirmiausia nekomercinių knygų sąskaita.

Įrašytas: 2020 01 09

Autorizuotas: 2020 02 03

Atlikimo vieta: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Pokalbį norėčiau pradėti nuo Kauno, 13-osios vidurinės mokyklos. Koks ten vyko literatūrinis gyvenimas, kokia buvo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja (-as), ar veikė literatų būrelis?

Mokykloje literatų būrelis veikė. Ten buvo toks garsus mokytojas – Kauno žvaigždė – Kostas Aleksynas, kuris buvo dramos būrelio vadovas, bet domėjosi ir literatūriniais mokinių bandymais. Jo dramos būrelį lankė mano brolis [Jonas Kalinauskas – SV]. O mano literatūros mokytoja buvo Birutė Šeštokovienė. Ji buvo nusipelniusi mokytoja, bet mane su ja sieja tokia, na, nelabai linksma patirtis. Kadangi buvo mano brolio auklėtoja, praėjus daug metų – tarp mūsų su broliu 12-os metų skirtumas – ji domėjosi, ar kažką rašau, bandau. Aš iš tikrųjų jau rašiau ir bandžiau, tad 10 klasėje (tai buvo 10–11 klasė, nes tuo metu nebuvo tos dvylikametės sistemos) nunešiau jai tuos savo bandymus. Mano apsakymai buvo sąsiuvinio ilgumo, labai ilgi, ir aš jų turėjau jau gal dešimt prirašius – beveik knygą. Ir kai ji gražino tuos tekstus, jie buvo išbraukti taip, kad iš visų sąsiuvinio lapų – kiek ten, gal 12 buvo – likdavo tikrai 2–3. Man liepdavo perrašyti, aš juos perrašinėdavau ir nebegalėdavau atpažinti, todėl, kad būdavo likę tikrai tokie siužeto „grobai“, o visos „mėsos“ ir, mano supratimu, menas, būdavo išbrauktas – likdavo toks visiškai sausas džiovėsis. Taigi ta patirtis man buvo tokia nyki, atsimenu, net verkiau. Paskui vieną kartą pasakiau broliui, o jis tuo metu jau buvo baigęs lituanistiką, dirbo „Literatūroje ir mene“ literatūrinės dalies vedėju ir skaitydavo atsiųstus kūrinius. Aš jam parodyčiau ir jis sako: „Kas čia dabar?...“. Ir jis paprašė manęs surinkti visus tuos sąsiuvinius, dar kartą perrašyti į tokius, kokie jie buvo pilni. Kaip dabar atsimenu: tėtis nuvežė juos į Kauno geležinkelio stotį, o brolis atvažiavo traukiniu, juos pasiėmė, išsivežė į Vilnių ir atidavė „Moksleivio“ redakcijai. Jis ten, matyt, draugavo su Rimantu Vanagu, One Baliukonyte. Pakliuvo tie apsakymai Baliukonytei į rankas ir pradėjo kas mėnesį, kas du rodytis „Moksleivy“ – tokie, kokie buvo nesuniokoti. Nežinau, kaip mokytoja į tai reagojo, ji tik klasėje vienasyk parodė, kad čia išspausdinta, bet... Ir paskui buvo literatų konkursas Kauno mieste, po kurio paaiškėdavo, kas važiuos į respublikinį. Buvau pakviesta nueiti pasiklausti, dalyvavo Aleksandras Krasnovas, kuris mūsų darbus vertino, gražiai mane įvertino, išskyrė iš daugelio, man tai tada buvo labai... buvau visa išraudusi. Bet į konkursą toliau manęs nesiuntė. Mokytoja iš karto įspėjo: „Čia tu nepraeisi, čia važiuoja Kauno nusipelnusių mokytojų mokiniai, Kaunas yra Kaunas...“ – dabartiniais žodžiais tariant – mafija. Tada „Moksleivis“ pats, t. y. Algimantas

Zurba, vyriausiasis redaktorius, paskambino į Kauno švietimo skyrių ir paklausė, kodėl nėra šitos vienuoliktokės, kurios tekstus mes spausdinam? Jie man išsiuntė vardinį kvietimą ir laimėjau pirmąją vietą. Mokytoja atsisakė važiuoti, nes buvo tik ką grįžus iš kažkurios Lotynų Amerikos šalies ir sakė: „Vaikeli, aš turiu tiek skalbimo... neturiu kada važiuoti.“ Tad į Kėdainius važiauvau viena, drebindama kinkas. Elena Bukelienė su manim kažkur nusifotografavo, mes pabendrauom, o ji sako: „Kodėl tu be mokytojos?“ Sakau: „Turėjo daug skalbimo...“ [juokiasi – SV]. Kai grįžau į mokyklą ir mokytoja paklausė, kaip ten man ėjosi, sakau: „Visai nieko, va, laimėjau pirmą vietą...“. Ji išraudo, nulėkė į mokytojų kambarį – mokyklai tai visada būna įvykiai.

Bet aš tikrai vieną dalyką noriu pasakyti: jeigu ne „Moksleivio“ redakcija, ne Algimantas Zurba, ne Onė Baliukonytė ir ne mano brolio sumanymas jiems parodyti – viskas, būčiau užblokuota amžinai. Šitaip redaguoti ir neturėti jokio supratimo, kas yra tekstas... Man būtų įdomu susirasti tuos sąsiuvinius – ten sunaikinta viskas, ką galima sunaikinti. Liko tik siužeto schema... Tai tokia buvo patirtis, tokios pirmosios publikacijos. Na, pirma dar buvo „Kauno Tiesoj“, atrodo, apsakymėlis „Kruša“, su Kazlauskaitės pavarde. Brolis pamatė, sako: „Nepergyvenk, čia geras ženklas, šita klaida!“... Atsiverčiau „Kauno Tiesą“ ir – Danutė Kazlauskaitė [juokiasi – SV]. Dabar tai juokas ima, bet tada...

O į „Kauno Tiesą“ pati nusiuntėt ar irgi brolio paraginta?

Neatsimenu. Ten tai jis gal tiesiog patarė nusiųsti: „Yra laikraščio adresas, įdėk į voką ir išsiųsk.“ Bet, va, kad susiprotėjo „Moksleiviui“ parodyt, buvo visai gal ir neblogas sumanymas.

O iš konkurso atmosferos ką prisimenat? Sakėt, su Bukeliene...

Bukelienė buvo man labai globėjiška. Kadangi atvykau viena – kiti su draugais, su savo mokytojais; netgi literatų būreliai buvo ten suvažiuavę... Aš neturėjau nieko. Nakvojau bendrabuty su kažkokiom mergaitėm, labai keistai jaučiausi, kad esu viena. Nesupratau, kas vyksta. Bet kai ėjau gatvę, priėjo Algimantas Zurba ir mane užkalbino. Ir man buvo toks geras jausmas, kad mane užkalbino. O paskui Elena Bukelienė sako: „Tu tikriausiai stosi į lietuvių kalbą ir literatūrą. Žinok, aš esu ten dėstytoja. Labai laukiu!“ Tai buvo vienuoliktoji klasė ir aš tada galutinai apsisprendžiau, kad stosiu ir būsiu rašytoja [juokiasi – SV].

Tai Bukelienė, regis, ne vieną taip „pričiupo“.

Tikrai, tikrai! Ji buvo kaip mama. Nors, pavyzdžiui, papasakosiu apie literatų būrelį patirtį. Kai aš įstojau į tą lietuvių kalbą ir literatūrą...

Čia 1979 m.?

Čia buvo 1978 m. Mes – pats pirmas kursas – nuėjom į literatų būrelį. Ten susirinko daugiausia merginos, buvo gal keli vaikinai, Valdas Kukulas, ko gero, buvo, bet jis

jau tada buvo žinomas. Ji [Bukelienė – SV] mane atsiminė iš to konkurso... Buvo Romualda Pukalskaitė iš Kaišiadorių – tuo metu jau pagarsėjusi poetė; Monika Vosyliūtė atėjo, kuri paskui buvo Vaidoto Daunio ir mūsų visų draugė... Bet Bukelienės reakcija buvo tokia: „Matau, čia prisirinko daug mergaičių. Žinokit, mergaičių kelias į literatūrą užsidaro.“ Aš ne visai tiksliai ją cituoju, bet mintis tokia, kad iš moterų rašytojų nebūna, tik labai reti atvejai, moterys neskirtos literatūrai... Sako: „Na, ką, iš moterų poečių galėčiau pasakyti...: tikrai Judita Vaičiūnaitė, na, Gražina Čieškaitė, gal Onė Baliukonytė...“. O Onė Baliukonytė jau tada buvo antroji Marina Cvetajeva. Žodžiu, nieko iš jūsų, mergaitės, nebus, bet jūs čia sėdėkit. Tai iš vienos pusės ji buvo labai globėjiska ir gera, bet, va, jos požiūris... Kai šitokį požiūrį kažkur išreiškė Arvydas Šliogeris, buvo apšauktas mizoginu ir pulko mergų užpultas [juokiasi – SV].

Atsimenu, kad mes literatų būrelį buvom tokioj kompanijoje, bet visai neatsimenu Elenos Bukelienės, jos vaidmens. Ir kai po jos atėjo Marcelijus Martinaitis – dirbti jau su jaunesniais – manau, ten buvo to būrelio renesansas. Nes Bukelienė nelabai skyrė dėmesio, mes visi dalyvavom, buvo rengiami literatų konkursai, labai bendravom su tuometiniu Vilniaus pedagoginiu institutu, su Kęstučiu Nastopka... Su jais ir gerdavom kartu, ir susitikinėdavom, ir būdavo bendrų renginių. Tai buvo ir Česlovas Skaržinskas, ir Liudas Vitkauskas, ir kas ten iš jų dar – tokių labai simpatiškų žmonių... Edvardas Vaičius – Daunio draugas. Tai vat su Pedagoginiu ir Nastopka buvo labai glaudūs ryšiai, bet pačios Bukelienės literatų būrelį... Gal ji anksčiau labiau pasižymėjo, bet man tiesiog išblėso iš atminties. Ir ne dėl to, kad mano atmintis būtų labai bloga, bet tiesiog, na, ji buvo jokia tam būrelį mano lankymo metu. O mano brolio laikais – jis pasakojo kitaip. Ji buvo jaunesnė, kiti laikai... O mano laikais aš jau labiau orientavausi, susidraugavau greit su Vaidotu Dauniu. Ir ten jau buvo visokie bendri mūsų renginiai, vakarai, ėjimai, paskui ta sekcija prasidėjo, kai jis tapo pirmininku. Ir tada jau labiau pasinėriau į sekcijos veiklą, bet visą laiką šalia buvo Daunys ir Kukulas.

O jūs dar buvote būrelį, kai atėjo Martinaitis?

Nebuvau. Galbūt aš jau buvau kokiam penktam kurse. Tiesiog, matyt, jau nebelankiau.

Nes kai jie pradėjo leisti „Prologą“ („Tarybinio studento“ skiltį), kuris atsirado 1983-aisiais, dar buvo ir jūsų indėlio. Esate, pavyzdžiui, palydėjusi tokio Alvydo Invončiaus apsakymą „Senoje sodyboje“...

Jezau, buvo, atsimenu... Bet man jau reikia primint, šitai aš jau primiršus. „Tarybiniam studente“ dirbo mano labai gera bičiulė Jolanta Varapnickaitė, bet, ko gero, ji dar tuo metu studijavo. Gal aš buvau ir nuėjus į dar kokį vieną susitikimą... Marcelijų labai mylėjau, bet kaip literatų būrelio vadovo mano gyvenime jo nebuvo.

Ar į sekciją įstojote dar būdama studente?

Dabar galvoju... Pradėjo eiti tas almanachas „Veidai“, išėjo gal keturi numeriai, penktas buvo labai plonas, kai Daunys jau nebebuvo sudarytoju...

Štai ką turiu atsinešęs: „[1981 m.] Kovo 26 d. Vilniaus jaunieji rašytojai aptarė 1980 m. pirmąsias knygas. Į sekciją priimti nauji nariai: poetai V. Daunys, J. Baranauskas, prozininkė D. Kalinauskaitė, kritikai E. Baliutytė, J. Riškutė, S. Gaižiūnas, vertėja D. Sirijos-Giraitė.“⁷⁸⁹

Jo, jo. Tai aš tada buvau trečiam kurse. Ir tada man pasibaigė už tai literatų būreliai, jau nebėjau į universiteto literatų būrelį, jau man ten buvo neįdomu (kaip aš įsivaizdavau). Ir paskui buvau toje sekcijoje, buvo renginiai menininkų rūmuose, važiuom mes daug kur: į Kauno menininkų namus, Vėliučionių pataisos darbų koloniją... Atsimenu, reikėjo ten su jais bendrauti, tai prieš tai išgėrėm čerką gerą [juokiasi – SI]. Valdas Kukulius buvo, Daunys Vaidas, dar kažkas, neprisimenu. Paskui, atsimenu, važiuom į Rygą. Margiris Majevskis – Vaičiūnaitės vyras – mus vežėsi į Rygą susitikti su ne tik jų jaunaisiais rašytojais, bet ir Rašytojų sąjungos nariais. Žodžiu, aš ten labai turėjau veiklos... Daunys, kada jis tapo pirmininku?

Turiu užsirašęs, bet dabar tiksliai neprisimenu.

Ir jis tada mane jau įtraukė. Būdavo jaunųjų rašytojų sekcijoje, sakysim, tokie susirinkimai, kurių metu buvo aptarinėjama kūryba, pavyzdžiui, metų poezijos ir prozos derlius (ko dabar niekad nebūna Rašytojų sąjungos suvažiavimuose). Tais laikais buvo svarbu aptarti literatūros procesą, laikyti ranką ant pulso: kas vyksta, kur eina proza, kur eina poezija?.. Dabar jau nieko tokio nelikę, aišku, ir tokios struktūros kaip ta sekcija nebėra. Kai Vaidotas atėjo ten vadovauti, jis labai pakėlė intelektualinę kartelę. Jis pats buvo intelektualas, krinto Hegelį, sakydavo man: „Hegelį aš skaitau kaip aukščiausios prabos poeziją. Man jo sąvokynas, visas žodynas skamba kaip gražiausia muzika!“. Jis uždavė toną sekcijai. Kas man imponuodavo, tai, kad ten būdavo daug jaunų literatūros mokslininkų: Saulius Žukas – žvaigždė; Jūratė Sprindytė, Elena Baliutytė, Silvestras Gaižiūnas, Vilijus Gužauskas, Aleksandras Krasnovas, Algis Kalėda... Tai tokia kompanija, kuri buvo gerai pasiruošusi ne tik kūrybos, bet ir teorinei refleksijai. Tai buvo lygis, ir šitas lygis atėjo su Dauniu.

Tai jūs, turbūt, labai laukdavot tų aptarimų?

Na, būdavo įdomu! Ir man pačiai liepdavo ruošti. Atsimenu, nuėjus iš tribūnos kalbėdavau, labai atsakingai ruošdavausi. Reikėdavo aptarti knygas, būdavo pilna salė žmonių...

Čia Rašytojų sąjungoje vykdavo?

Jo. Ir buvo dar tas laikas, kai rašiau recenzijas. Dar studentė būdama mėginau rašyti recenzijas, mėginti savo raumenis. Parašiau labai kritišką recenziją apie Vandos

⁷⁸⁹ *Literatūros panorama '81*, sud. A. Valionis, E. Vanagienė, Vilnius: Vaga, 1983, p. 258.

Juknaitės „Ugniaspalvę lapę“ – tiesiog sunešiojau tą knygą. Paskui apie ją labai kritiškai kalbėjau jaunųjų rašytojų aptarime. Šitą rakštį širdy aš nešiojau ilgus metus. Po daug daug metų aš Vandos atsiprašiau. Sužinojau, kad ji baisiai tai išgyveno: atėjo kažkokia jauna merga ir šitaip su... Dabar niekada taip nerašyčiau, bet tais laikais atrodė, kaip aš galiu nutylėti, jeigu tai yra blogai, jeigu čia koks sentimentalumas, egzaltacija, aš turiu pasakyt apie tai... Mes, jauni, maišėm su žemėm. Ta recenzija buvo jai užgauli, ją labai įžeidė. Kai dabartinėm akim žiūriu, ji nebuvo visai pamatuota. Reikėjo mokėti korektiškai pasakyti kritiką. O tada mes taip jau... Ir Kukulas, atsimenu, mėgdavo – kai užsimoji, tai užsimoji: ir Baltakis gaudavo į kailį, ir daug kas. Po daugelio metų mes su Vanda susitikom ir aš sakau: „Vanda, buvo recenzija...“. Ji sako: „Danute, viskas pamiršta, bet aš ilgai nešiojauši tą tavo recenziją...“.

Daunys atsinešė tokias nuostatas, labai pasisakydavo už kūrybiškumą – atsimenu, mano publikacija buvo viena pirmųjų tam 1985-ųjų almanache, – ir jis tokias nuostatas skelbdavo, kad turi būti kūrybiškas požiūris į almanachą, o tai reiškė, kad ne kažkokios idėjos nuleistos mums iš viršaus, bet mes patys tas idėjas, problemas akumuliuojam, kitaip tariant, mes patys atrandam dalykus. Turėkim omeny, kad tai buvo 1985 metai. Dar nebuvo jokių sąjūdžio priešaušrių. Taip, skaičiau ir bažnyčios kroniką, ir su Giedra [Radvilavičiūtė] po kaldra naktį skaitėm Solženicyną, bet niekuo tokiu dar nekvepėjo. Buvo sovietmetis – gūdi, išgverusi atmosfera. Nebuvo žiauraus spaudimo, bet toks jau socializmo pabaigos bardakas, visiškai palaida bala. Cenzūra buvo, kai kurios knygos ėjo girgždėdamos, bet jau nebuvo tokio spaudimo kaip, pavyzdžiui, brolio laikais ar dar anksčiau... Na, va, praėjo keturi metai, prasidėjo sąjūdžiai. Kaip tik 1989-aisiais buvo tas paskutinis, plonas „Veidų“ numeris. Paskui pradėjo eiti „Sietynas“. Tai vat, Daunys dėl to kūrybiškumo, integralumo... labai siekė to, kad burtųsi visų cechų žmonės. Būdavo menininkų rūmuose, ten apačioj kavinėj, prie vynų ir alkoholių toks susibūrimas, kur susitikdavo įvairių profesijų žmonės. Ateidavo Žulkus, architektai ateidavo, Romas Lileikis... Paskui tie patys žmonės „Veiduose“ rašė (buvo tokia rubrika „Devynios mūzos“): Rūta Goštautienė, Audrius Dzikaras, Algis Skačkauskas, Mindaugas Urbaitis, Onutė Narbutaitė... Tai čia buvo tokia Daunio kultūrtrėgeriška veikla! Tas kultūrtrėgerizmas buvo jam labai svarbus. Net jo pirma knyga, daug kas pastebėjo, ne tiek kažkokie individo dalykai, o kultūra ir visuotinumas. Kadangi mes dar bendravom ir šeimom – su jo žmona beveik vienu metu gimdėm savo dukras – tai Daunys ir Kukulas iš universiteto liko ryškiausios figūros, aplink kurias viskas būrėsi.

O sekcijoj koks buvo aktyviausiųjų branduolys jūsų buvimo metu?

Tai sakau, buvo Valdas, buvo Vaidotas, buvo Monika Vosyliūtė – nors ne, ji, ko gero, liko tik literatų būrely... Nes ten buvo reikalavimai, ar tu turėjai būti išleidęs knygą, ar...

Rodos, pakakdavo publikacijų.

Ryškios publikacijos ar kažkas turėjo būti. Jos būdavo skaitomos, analizuojamos. Dar reikėjo rekomendacijų. Paskui vykdavo tas priėmimas, žmogus paskaitydavo savo kūrybos, buvo klausinėjamas. Man labai ryškiai įsiminė, kaip įstojo Aidas Marčėnas (jis yra 1960-ųjų gimimo, tai yra ta pati karta, nes aš gimusi 1959-ųjų gale). Jį pristatinėjo Janina Riškutė, pasiėmusi labai inteligentiškai tuos puslapius kažką ten skaitė. Ir jisai, kadangi toks žmogus, kaip pasakyti, na, toks Aidas Marčėnas. Jis pastvėrė iš jos rankų tuos eilėraščius ir pats pradėjo cituoti atmintinai! Aš dar tada pagalvojau: „Koks egocentrikas, koks savimyla! Taip netaktiškai su moterim pasielgė...“ Bet jis jau tada, visi matė, kad ir egocentrikas, buvo talentingas žmogus.

O atsimenat jį dalyvaujant toj sekcijoje?

Ateidavo. Ir išvis ta sekcija buvo... Tik dabar tai paprastai ten prie krosnies, o tada būdavo kitoj pusėj... pilna salė būdavo. Ne taip, kaip dabar, kai ateini į Vido Morkūno vakarą ir visai nedaug žmonių – sėdi kas trečias eilėj. O tada būdavo užmušta – kaip ir literatūros vakaruose – lūždavo salės. Man, sakau, labiausiai įsiminė ir branduoliu aš laikiau tuos literatūros mokslininkus. Paskui jie vienas po kito pradėjo stoti į Rašytojų sąjungą ir jau iš sekcijos išėjo. Bet ta sekcija ir gyveno, nežinau, turbūt iki Sąjūdžio? Paskui jau pamiro, visai kiti prioritetai buvo gyvenime.

Bet jei kalbėtume apie hierarchiją, sekcija buvo aukščiau nei universiteto literatū būrelis?

Oi, taip, taip! Ir išvis sekcija laikė save viduj – o ir toks požiūris, man atrodo, į ją buvo – kad ji yra geras spyris į užpakalį Rašytojų sąjungai... Aišku, ten yra didelė institucija, valdyba, viskas labai institucionalizuota. Bet savo žmonių pasirengimu, intelektualiniu lygiu, sekcija davė kruopų tai sąjungai. Ten gi buvo ir visi bieliauska, visokie požeros, visi bonzos ir bebrai sulindę. O čia buvo gyvas jaunų žmonių, kitos kartos, kitų kartų sambūris. Sakyčiau, sekcija man buvo... aišku, aukščiau už literatūros būrelį!

Dar gerai atsimenu vieną tokį susirinkimą, kur mes sėdėjom ir vėl buvo šnekos, kur mes einam, kas mes esam, Vaidotas Daunys, kadangi buvo pirmininkas, moderavo visą tą pokalbį... Išstojo Vytautas V. Landsbergis ir pasakė, kad mes esam tik tiltas kitai kartai, kad tik mūsų vaikai gal kažką padarys, mes esam prarastoji, prisitaikėlių karta. Tokį išgirdai Landsbergių šeimos... Nors jis labai giliai kabino, paskui laikas parodė, kad ne visai taip.

Bevardydamas „Literatūros panoramas“ radau įvairių veiklų, kur ir jūsų pavardė paminėta [rodau].

O, Mušinskas, Jonušas... Jo, važiuom į tą... Ataskaitinis rinkiminis... Dar daugiau buvo visokių dalykų. Bet kaip įdomu viską atsiminti! Pasižiūri ir atgamini tą laiką!.. Na va, buvo Elena Baliutytė, Silvestras Gaižiūnas, Teodoras Četrauskas, Alma Karosaitė buvo... Kazys Jonušas buvo... nuostabus rašytojas. Jis tiesiog išleido savo

pirmąją knygą, paskui dar visur su mumis dalyvaudavo, skaitydavo tokią nemirtingą savo novelę apie kiną. Jisai ir Juozas Erlickas buvo mirtini draugeliai, visur buvo kartu. Ir ta novelė buvo paskutinis tekstas, kurį jis skaitė. Jis tiesiog dingio iš literatūrinio pasaulio, dingio iš gyvenimo... iš literatūrinio gyvenimo. Man Kazys Jonušas buvo talentingas rašytojas, kuris kažkodėl nustojo rašęs.

Nebuvot artimi draugai?

Su Kaziu? Mes buvom tokia kompanija... Tais laikais buvo girtuokliaujama, ko dabar nėra Rašytojų sąjungoj. Bet tada tai buvo... ir Valdas Kukulas, Daunys labai saikingai gerdavo... Prisimenu, mes buvom nuėję pas Vidmantę Jasiukaitytę: Jonušas, Erlickas, aš, Vaidotas, Valdas... Labiausiai aš buvau su Kuku ir Dauniu. Su Monika Vosyliūte. Dar tokia Nijolė literatų būrely, bet aš neatsimenu jos pavardės.

Virginijus Gasiliūnas, kai klausiau apie autorius, kurie dingio iš literatūros lauko, išskyrė Neringą Pranckevičiūtę.

Man ji labai patiko, Neringa Pranckevičiūtė. Ji yra nuostabiai talentinga ir tikrai labai gerai rašė. Galvojau, kad Neringa tai bus tikrai... Dabar ji yra feisbuke, jos pavardė yra Lūžienė. Atrodo, dirba gide, keliauja po visą pasaulį. Bet tais laikais... Ji buvo ir protinga, labai įdomiai svarstydavo, jos kūrybos svarstymai, atsimenu, buvo puikūs.

Galbūt ją išeitų pakalbinti?

Neringą išeitų. Ją tiesiog reiktų feisbuke pačiupti.

Grįžkime prie jūsų. Kada jau atėjo mintis formuoti rankraštį, ar buvo kažkokių skatinimų iš sekcijos, iš bičiulių?

Tais laikais buvo viskas labai paprasta ir aišku – „PK“ serija. Tu turėjai kritinę masę tekstų, juos sudėdavai ir nešdavai į „Vagą“. Ten vyksta konkursas, kažkas atkrinta, kažkas lieka. Atsimenu, nunešiau...

Kada?

1987-ais išėjo. Tai gal tais metais ir nunešiau?

Neteko laukti eilės, kaip kartais tekdavo kitiems?

Buvau įteikęs jau anksčiau. Bet tais metais dalyvavo Jurga Ivanauskaitė ir leido ją, kas suprantama, nes man ir tų tekstų trūko, ir man Zurbas – jis, rodos, buvo toje komisijoje – sakė: „Danute, tau tiesiog reikia papildyt.“ Jurgos knyga buvo ryški, be to, kalbėjo, kad ji yra literatų vaikas... Bet aš suprantu, kad ar jos ten tėvai literatai, ar ne literatai – tai neturėjo reikšmės. Tiesiog ryškus, geras debiutas – taip ir turėjo būti. Tai ji išėjo 1985-aisiais, o aš paskui dar papildžiau naujais apsakymais ir knyga

išėjo 1987-aisiais. Buvau ir po šiai dienai esu ta savo knyga nepatenkinta, bet buvo toks natūralus kelias.

Tai kad, man atrodo, visai gera ta knyga. Turiu atsinešęs.

Tikrai? Jezau, man ten viskas taip liūdna... [šypsosi – *SV*]. Paso dydžio knyga. Jūratė Sprindytė parašė gerą vidinę recenziją. kažkas dar ant viršelio parašė, kad galėjo būti linksmesnė – turėjo omeny knygos tekstus – ir prirašyta „žr. nuotrauka“ [juokiasi – *SV*].

Kai su Janina Riškute kalbėjom, ji sakė, kad kartais išeidavo gana neblogai ta serija, o kartais taip aptriūšusiai – pagailėdavo pinigų.

Kai liepia apie ją papasakot, tai sakau, kad tai buvo paso dydžio knyga, ir jeigu ją aplenktum juodais odiniais viršeliais, gali su ja skristi lėktuvu ir migracijos tarnybom parodyti [juokiasi – *SV*].

Šiaip tai buvo jos bendram aplanke po kelias...

Bet kai jūs leidot, juk jau nebuvo?

Ne, nebuvo. Čia jau vėlesni laikai. Prasidėjo visi bruzdesiai, sąjūdžiai...

Ar jūs, kaip autorė, galėjot turėt kokią nors įtaką viršelio parinkimui?

Absoliučiai ne. Man niekas net nerodė. Redaktorius tai buvo labai geras, atidus, protingas ir nuovokus – Justinas Kubilius. Kai kurie tekstai jam labai patiko, kiti jam patiko mažiau. Dėl tų gerųjų jis labai džiaugėsi, o dėl tų kitų sakė: „Tiesiog tu čia dar nepadirbėjai kaip reikiant“. Bet aš džiaugiausi, kad jis buvo ir kad jis taip gana, ne pakeltom girnom, o taip... „Vagoj“ tu jokiems viršeliams negalėjai turėti įtakos. Tik reikėjo atnešti nuotrauką... ir aš neatsimenu, ar leidykla užsakė Klaudijų Driskių, kad mane nufotografuotų, ar aš pati jo paprašiau.

O Jūratės Sprindytės vidinę recenziją gavot?

Kas man ją perdavė? Kažkaip aš ją turiu namuose, bet ji buvo labai palanki. Kad ne pagal metus brandaus žmogaus požiūris, labai neegocentriškas, bandyta aprėpti pasaulį, pamatyti su visom jo spalvom... Man tai toj knygoj per daug noro teisti, per daug noro skirstyti į juodą / baltą. O Jūratė tame išvelgė kažkokius plusus, nežinau. Sakė, net keista, kad toks jaunas žmogus ir toks jo brandus požiūris į gyvenimą ir pasaulį. Kritikos nelabai daug ten buvo. Bet palankias vidines recenzijas rašydavo galbūt ir todėl, kad tiesiog kūrinys išvystų dienos šviesą. Nes jeigu kas nors mane blokuos, tai nesvarbu, koks ten bus knygos lygis. Žodžiu, kas kam pakliūdavo.

Vakar klausiau Juliaus Kelero, kaip jam buvo, nes archyvuose radau Sigito Gedos 1983 m. rašytą vidinę recenziją, kurioje jis Kelerą pavadina vienu gabiausių jaunųjų poetų. Kadangi Kelero pirmoji knyga išėjo tik po šešių metų – 1989-aisiais – klausiau jo, ar žino priežastis. Ir jis paminėjo, kad jam

Geda sakęs, jog Baltakis vis paskambindavo leidyklai ir kritiškai apie ją atsiliepdavo...

Jo, jį čia labai ilgai stumdė... Aš Kelerą pamiršau paminėti, jis irgi dalyvavo visur kur. Mes su Julium irgi labai bendravom. Atsimenu, kažkada naktį buvom nuėję pas Bukelienę, ji mus vynu vaišino. Labai šiltai bendravom, eidavom į tą Pedagoginį institutą, ten bendri renginiai vykdavo. Kažkaip jam su ta knyga dramatiškai klostėsi. Buvo kažkokios kliūtys ir jis vis buvo toks... žadantis, jaunas, talentingas, bet niekaip neišsipildantis.

Ar sekcijoj dalyvaudavo?

Jis ateidavo. Buvo sekcijos narys. Tik neatsimenu, ar ką nors ten kalbėdavo... Bet savo bendravimą su juo labai gerai atsimenu. Mes ir knygomis keisdavomės, ir aš pas jį namuose buvau, ir jis pas mane. Bukelienė net manė, kad mes pora, kas jau visai netiesa. Buvo dar jo brolis Vilius gyvas, kuris paskui nuskendo... Ėjom pas tokią Laimą Rapšytę – nuostabią vertėją iš prancūzų kalbos. Ji bendraudavo su jaunaisiais.

O kiek sekcijoj buvo officiozinio veikimo, komjaunimo ar partinės įtakos?

Ne, oi ne. Šitų nebuvo. Daunys... Galėjo galbūt kas nors formaliai vykti, bet visiškai neatsimenu. Atsimenu tik tą kūrybinę atmosferą, diskusijas apie literatūrą, renginius, keliones, važiavimus,ėjimus... Jokių partinių – jau buvo ne tas laikas. Gal buvo anksčiau. Juk ta sekcija egzistavo nuo kokių 1960-ųjų? [1945 – *SV*]. Atsimenu, kad ten pirmininkais buvo ir Raimondas Kašauskas, Danielius Mušinskas, Rimantas Vanagas, Vytautas Račickas... ir mano brolis. Tai vat tais laikais buvo priežiūra, bet mano, Daunio laikais – nieko panašaus. Galbūt kažkas kitaip atsimena, bet... Universitete tai buvo kažkokių komjaunimo reikalų, komjaunimo sargybinių. Bet sekcijoj – visiškai ne.

Pakalbėkime apie „Moksleivį“. Jūs įsidarbinot ten iškart baigusi universitetą?

Jo. Mūsų kurse buvo 100 žmonių (brolio, pavyzdžiui, 50) todėl, kad būtų užkamšytos vietos – rajonuose reikėjo mokytojų. Mes žinojom, kad esame tie „kamšalai“. Gal kas ir norėjo į savo kraštą grįžti, bet aš labai nenorėjau į Kauną, norėjau likti Vilniuj. Gavau paskyrimą į Kapsuką (dabartinę Marijampolę). Net nuvažiavau ten pas Švietimo skyriaus vedėją ir pasakiau, kad esu rašytoja ir nedirbsiu mokytoja, dirbsiu žurnalistinį darbą. Ir jis man sako: „Gerbiama Danute, bet paukšteliai ir čia čiulba! Klausykit čia ir rašykit!“ [juokiasi – *SV*]. Aš tada nenuvykau į tą paskyrimo vietą „paukštelių klausytis“ ir manęs niekas nieieškojo. Matyt, jau suprato, kad su ta „durne“ nieko neišeis. Nuėjau į „Moksleivio“ redakciją.

Kokios buvo jūsų pareigos?

Kadangi buvau įdarbinta tokiom „zuikio teisėm“ ir turėjau paskyrimą į Kapsuką, buvau įdarbinta ten mašininke – gavau patį mažiausią atlyginimą, – o iš tikrųjų

dirbau stiliste. Tai buvo nuostabiausia redakcija ir, turbūt, nuostabiausi metai išvis. Man Vaidotas sakydavo: „Pergalė“ ir „Moksleivis“ yra be konkurencijos!“. Aš nuėjau, kai dirbo puikūs rašytojai ir žurnalistai: Onė Baliukonytė, Rimantas Vanagas, Ramutė Adomaitytė, Elvyra Čiurinskaitė-Jucienė, Vytautas Lomsargis, Stasys Kašauskas... Yra dirbęs fotografas Leonas Teiberis, dailininkas Vytautas Šatas, po jo – Romas Balinskas, fotografas Raimondas Urbakavičius – ten visą laiką buvo labai gera atmosfera, tokie šeimyniniai, geri santykiai! Ten keturiolika metų išdirbau. Pabaiga buvo siaubinga, nes Algimantas Zurba, kuris „Moksleivio“ pradžioj, prie leidinio ištakų, buvo progresyvus ir puikus vyriausiasis redaktorius ir žurnalistas, kalbėdavo drąsiai ir nuėjęs į kokį komjaunimo CK nebijodavo jiems pasakyti į akis, ką galvoja – visi jautėsi už jo kaip už mūro... Jis buvo labai puikus anais, senais laikais. Dar pas močiutę kaime, gulėdama po serbentu, skaitydavau „Moksleivio“ komplektus. Bet kai jis po daugelio metų grįžo į „Moksleivį“ – sąjūdžio laikais – toks su kostiumu, lakuotais batais smalais galais... pasikeitė visa „Moksleivio“ atmosfera, durys privertos, ne bet kada užeisi, jei žmogus vėluoja, ant sienos kabinamas drausminantis raštas... Maža to, jį dar vežiojo vairuotojas, kas buvo jau nesuprantama: visi su tuo kovoja, juk ateina kiti laikai, tas stagnacinis raugas turėtų kažkaip išsivadėti... O jis būtent atsinešė stagnaciją – ir idėjų, ir visko prasme tai veikė taip demoralizuojančiai, kad mes su žurnaliste Elvyra kentėjom, kentėjom, kol nutarėm išeiti. Jau ten ir Zurbos vedamieji buvo labai prasti, grafomaniški... Nieko prieš žmogų neturiu, tiesiog jo laikas buvo visai praėjęs. Net atsimenu, kai ieškojau darbo, paskambinau Kornelijui Plateliui, kuris bandė burti naują jaunimo žurnalą (dar mes nebuvom pažįstami), pasakiau, kad norėčiau įsidarbinti. Jis paklausė: „Kur jūs dirbat?“. Sakau: „Moksleivio“ žurnale“. „Ačiū, tada nereikia.“... Aš supratau, ką tas „Moksleivis“ reiškia, kad tai labai toli nuo jaunų žmonių. Paskui visokios „Pravdos“ pradėjo eiti, tokie alternatyviniai leidinukai... „Moksleivis“ buvo labai stagnacinis, aš ir Elvyra ten tiesiog neištvėrėm, išėjom. Paskui ten mus labai kvailino, nes buvo privatizuota, parduotos akcijos, jie ten labai praturtėjo, sakė: „Kodėl jūs nebuvojot iki galo, dabar nieko neturite!“. Bet aš pagalvojau, jeigu reiktų grįžt į tą laiką, daryčiau tą patį. Taigi „Moksleivis“ savo laiku buvo klestintis leidinys, bet jo pabaiga buvo labai nyki – laikai taip pasikeitė, kad...

Nesugebėjo transformuotis?

Absoliučiai! Todėl, kad ten neatėjo jaunų žmonių, kurie žinotų, bandytų... Ir šiaip aplinka tapo labai sudėtinga, griuvo senasis pasaulis, prasidėjo nauji dalykai, nauji iššūkiai. O kažkokie žilagalviai žurnalistai – Zurba su savo kostiumu, vežiojamas vairuotojo, – jau buvo anachronizmas.

Galvojau dar klausti to banalaus klausimo – apie tylą, pauzę tarp pirmos ir antros knygos – apie kurį jau daug kalbėta. Gal klausčiau daugiau apie pačią pradžią, idėjas antrajai knygai...

Jo, beveik ir turėjau tą antrą knygą. Man tik užteko sveiko proto jos neleisti. Todėl, kad ta knyga buvo be kibirkšties. Tai buvo tokie, kaip pasakyt... Tarsi tu jau esi rašytojo kely – o tais laikais taip jau būdavo: išleidai pirmą knygą, tada jau antrą, trečią, ketvirtą... Sovietmečiu taip ir būdavo – tu tiesiog būdavai rašytoju, kepdavai knygą po knygos. Kai pagalvoju, kiek tais laikais išėjo blogų knygų vien todėl, kad žmonės galvojo, kad jie rašytojai... Atsimenu, perskaičiau tuos savo tekstus [antrajai knygai – *SV*] po kažkurio laiko, kai manyje jau vyko virsmai, pagalvojau – jėzau, ką aš čia darau, po velnių!.. Buvau dar davus kažkam skaityt, atrodo, Giedrai, o ji sako: „Nu, nieko, kaip ir nieko.“ Vat „nieko“, ir būtų buvęs toks „nieko“. Ir aš tiesiog susitūrėjau. Paskui buvo šeima, stabilus gyvenimas, jokio poreikio rašyti nebuvo. Kitas dalykas, kai filmą atsuku atgalios... Išėjus iš „Moksleivio“ labai greitai pakliuvau į Sauliaus Žuko radarus ir pradėjau dirbti „Baltose lankose“. Ir „Baltos lankos“ iš manęs taip sunkė sunką (išdirbau ten aštuonerius metus, dirbau prie kapitalinių leidinių). Žukas sakydavo: „Bet tau paduok, tu viską: ir poeziją, ir filosofinius tekstus, ir kultūrologinius!..“ Buvo baroko projektas – aš sukau visą tą projektą; reikėjo dirbti su fotografais, su menotyrininkais, su Tojana Račiūnaite dirbom... Išeidavau iš leidyklos paskutinė. Kai pagalvoju, tai buvo mano patys geriausi metai – sveikatos prasme. Galėdavau naktim nemiegot: varyt, varyt... Ir Žukas mane buvo taip apkrovęs... Be to, nuo senų laikų jis buvo man autoritetas, atrodė, kad dirbti Sauliui – dirbti kultūrai. Tai buvo „Atviros Lietuvos“ fondo laikai, kai paplūdo anksčiau užgintos literatūros srautas, pildėsi tos visos baltos dėmės... Be to, dar redagavau semiotikos žurnalą „Baltos lankos“ (nuo pat savo atėjimo iki išėjimo, gal keturiolika–penkiolika numerių). Aišku, dirbo ir Arūnas Sverdiolas, ir Nerijus Milerius – protingi vyrai, bet vis tiek man ten daug sveikatos reikėjo atiduot. Ir poeziją... Brodskį redagavau Gedos verstą. Dieve, ko aš ten tik nedariau!

Vienąsyk atėjo Viktorija Daujotytė. Sėdėjau prie tokios Kavolio dėžės – man Darius Kuolys buvo atnešęs dėžę, sakė: „Tu tiesiog atrink, čia kažką daryk...“, mes leidom tokią knygą „Asmuo ir idėjos“, Kuolys buvo sudarytojas – Viktorija atėjo į kabinetą, pamatė tą dėžę, mane, už to stalo sėdinčią, ir pasakė: „Danute, bet man taip gaila, kad jūs čia esat. Juk jūs rašytoja! Ką jūs čia veikiat? Kur jūsų laikas eina, energija?“. Man šitie žodžiai vožė taip tiesiai į kaktą... Taigi aš tiesiog neturėjau, kada mąstyti apie rašymą. Nors Žukas man sakydavo: „Tu atnešk knygą ir mes išleisim, dykai išleisim, tik su sąlyga, kad tai nebus epopėja.“ Atsimenu tas toks juokelis, bet man jis irgi taip nuskambėjo... Kokios galėjo būt knygos ir epopėjos, kai aš buvau šitaip užvaryta darbu? Dirbdavau prie trijų–keturių knygų vienu metu...

Paskui, kai iš ten išėjau, kai prasidėjo – jau dirbant „Lankose“ prasidėjo – mano asmeninio gyvenimo griuvimas, viskas taip sudėtingai ėmė klostytis, mane, kaip daug kur sakiau, tiesiog sulaužė, tiesiog perlaužė. Pasidariau kitu žmogumi, tuo metu aš subrendau. Be to, jau buvo prasidėjusi „Šiaurės Atėnų“ era: Radvilavičiūtė, mano draugė; Parulskis, nors niekad nebuvo artimas draugas, bet jo buvimą ir kvėpavimą į pakaušį visą laiką jaučiau. Tiesiog viskas labai pasikeitė. Manau, kad tada prasidėjau kaip rašytoja.

Su Giedra Radvilavičiūtė artimai bendravot dar universitete?

Labai artimai. Nuo antro kurso gyvenom kartu bendrabuty. Vadindavom lovas „koikėm“ – jos „koikė“ ir mano „koikė“, o čia dar tokia mūsų trečia draugė Diana... Atsimenu, mes keisdavomės knygomis – ir Thomo Manno „Užburta kalnų“ skaitėm, ir Hessės viską prarijom, nes tuo metu buvo mums didelis atradimas... daug ką. Dar yra išlikęs didelis pluoštas Giedros laiškų – jos man ir mano jai. Ji sakė išmest, o aš kažkaip jų neišmečiau, bet ir skaityt jų nenoriu. Dabar tai mūsų santykiai tokie apimę, bet tada tai...

Ji tuo metu nerašė?

Jos labai įdomus likimas. Aš buvau rašytoja, o ji nerašė. O paskui ji – irgi po visokių kataklizmų; jos kataklizmai buvo jos skyrybos ir irgi atėjusi tokia vėlyva branda – staiga sprogo kaip rašytoja. Su manim atsitiko lygiai tas pats.

Sako, kad prozininkai gali būti ir aštuoniolikmečiai – gali, bet... jeigu jie pradeda rašyti vėliau, tai visiškai normalu. Tiesiog tavo patirtis, tavo požiūris... tu nesi toks kategoriškas, o prozai labai kenkia kategoriškumas ir schematizavimas, skirstymas į juodus / baltus – šitai ilgainiui išnyksta. Dėl to aš atsiprašiau Juknaitės, suprasdama, kad su savo vėlesniu požiūriu aš nebūčiau taip taršius jos, kam?.. Taigi ta pauzė man buvo tokia, na, pasėdėjau ant atsarginių suolelio. Ir dėl to, kad esu pasitraukus į nuošalę, visai nesikankinau – keistas dalykas. Na, pagalvodavau kartais, kaip čia yra, va, Žukas ragina išleisti knygą, o aš jos neturiu. Tekstai pradėjo dėti po šešiolikos metų tylos. Vėl pradėjau rašyti, „Metuose“ spausdino tokį didelį apsakymą, prasidėjo tie „Atėnai“ ir po truputį susidėliojo knyga.

Dar galvojau klausti apie brolio vaidmenį jūsų literatūriniam keliui. Apie jį daug kalbėta, bet gal ne apie pastūmėjimą, o apie žanrą, nes jūs esat minėjus, kad...

...dar mudu darėm interviu kažkada [2013 m. – *SV*] apie kalbą ir tą mūsų pokalbį kaip daug kas yra įsidėmėjęs!.. Kalbos komisijoje sakė, kad labai geras buvo pokalbis, labai patiko žmonėms. Dabar juk Kalbos komisijoje esu.

Tada dirbau Lietuvių kalbos institute.

Bet jis mums labai pasisėkė. Kai man kažkada reikėjo kai kuriuos dalykus atgaminti atminty, jį perskaičiau iš naujo – puikus pokalbis, geri klausimai, visai neblogi atsakymai, tikrai!

Ačiū. Galvoju apie pokalbių knygą. Bet grįžtant prie temos, apie brolių rašėte: „Jei ne jo pastūmėjimas rašyti, ne primygtinis, bet tikslingas ir su didele nuojauta, nežinau, ar būčiau net pabandžiusi. Galbūt, o gal ir ne. Taip pat nuo mažumės žinojau, kad niekada nerašysiu eilėraščių, nes poezija – išimtinai brolio sfera, su viskuo, kas iš to išplaukia, kūrybinė ir gyvenimiškom krizėm, buvimu „be odos“, įtampom, ir aš, galima sakyti, programiškai neparašiau nė

vienos eilėraščio eilutės. Net nebandžiau.“ Man įdomi ši vieta. Prisimenu, kaip Leonidas Donskis kartą yra pasakęs maždaug: „Niekada nerašiau grožinės literatūros, nes buvau sau pasakęs, kad nerašysiu“. Jūsų pasakyme įdomu, kad įdedate dar tokius tarsi gyvenimo modusus, laikysenas – poetai gyvena taip, prozininkai truputį kitaip...

Na, negalėčiau taip subendrinti ir sakyti, kad poetai taip gyvena. Tiesiog mačiau, kaip gyvena jis. O jis buvo sudėtinga asmenybė, be odos, jautrumas nežmogiškas. Visą laiką buvo tokie svarstymai apie vietą po saule. Ir apskritai tarp poetų, kiek aš atsimenu – nes per jį susipažinau su daug poetų, – šitas draskymasis... Nežinau, ar taip yra dabar, bet tada atrodė, kad jie kaunasi dėl vietos po saule. Netiesiogiai, bet: „Ar recenzija pasirodė? Ar aš paminėtas vardų rodyklė? Kiek kartų... O jeigu dabar neišleisiu knygos, o tas išleido...“ – visas šitas... Aš vaikas buvau ir visą laiką tame dalyvavau, mačiau. Tai, ką jis darė, man ir imponavo, ir... eiti į tą literatūrą, rašyti poeziją ir dalyvauti šitam marmale – nenorėjau. Be to, rašymas prozos buvo darymas ko kito, negu daro brolis. Brolis vienu metu man atstojo tėvą – jis buvo intelektualsnis, labiau apsiskaitęs. Paskui gyvenime supratau, kažkur esu rašius apie tai, kad sustojo normali hierarchija – tėvas yra tėvas, brolis yra brolis.

O tėvas kuo užsiėmė?

Siuvėjas. Buvo labai geras pasakotojas, meniškos sielos. Siuvėjai dažnai tokie būdavo, čia dar nuo Cvirkos laikų tokia tradicija. Kaip aš sakydavau, kad mūsų su broliu pradai yra iš tėčio. Bet brolis buvo man užėmęs tėvo vietą. Jis man atrodė kažkas „ohoho“. Ir aš labai norėjau iš to Kauno išsiveržti, galvojau, kaip važiuosiu į tą Vilnių, ten, kur brolis, kur visi rašytojai! [juokiasi – SV]. Kadangi jis buvo užėmęs tą tėčio vietą, o jauni žmonės stengiasi paneigti savo tėvus, vienu metu jis man buvo ir didelis autoritetas, ir nenorėjau daryti taip, kaip jis. Norėjau daryti kažką savo ir savaip. Proza buvo sfera, kurioje brolis nedalyvavo. Manęs „Moksleivyje“ klausė, negi tu niekad neparašei nė vieno eilėraščio? Nė vieno, niekada! Ir žinojau, kad niekad neparašysiu, nes tuo užsiima brolis. Čia psichoana-litikai – koks Zigmąs ir Freudąs – labai lengvai paaiškintų [juokiasi – SV]. Kitaip ir būt negalėjo.

Dažnai pagalvoju, tos literatūrinės šeimos – Antanas Jonynas ir Antanas A. Jonynas, Antanas Venclova ir Tomas Venclova, Stasys Kašauskas ir Raimondas Kašauskas... ar ten viskas būdavo taip glotnu ir viskas taip gerai? Nežinau. Bet mano brolis buvo išskirtinė asmenybė su labai tokiu dideliu vitališkumu, labai dideliu gaivalu. Jis turėjo truputį tai, ką Geda turėjo. Kartais buvo ir ne visai prognozuojamas, ir labai jautrus. Visko jame buvo. Ir aš esu labai empatiškas žmogus – visus jo gyvenimo pakilimus ir nuopolius labai į skūrą priėmiau. Man tiesiog ta poezija buvo – ne, na ne. Tikrai būčiau pabandžius rašyti, jei nebūčiau turėjęs brolio poeto. O tada mūsų keliai nesikirto ir taip natūraliai viskas susidėliojo.

Irašytas: 2020 02 09

Autorizuotas: 2020 04 04

Atlikimo vieta: informanto namai

Esate minėjęs, kad Eržvilke (Jurbarko raj.) nebuvo jokio literatų būrelio. Bet kaip buvo su lituanistika, ar turėjote kūrybą skatinančią (-ntį) mokytoją? Dalyvaudavote kokiuose jaunųjų literatų konkursuose, stovyklose?

Na, mano debiutas, jeigu ieškoti šaknų, yra penktos klasės moksleivio kūryba. Tada buvau tokio eksperimento dalyvis: kai baigiau pradžios mokyklą, turėjau eiti arba į Eržvilko gimnaziją – tiesa, ji tuomet vadinosi vidurine mokykla, – arba į Girdžių septynmetę. Ir viena, ir kita buvo toli – apie 6–7 km atstumu. Bet tada valdžia sugalvojo ir mūsų apylinkėse, Kavolių kaime, ant Vidaujos kranto, įsteigė tokią eksperimentinę penktąją septynmetės mokyklos klasę. Ir ašėjau į tą septynmetę mokyklą, kurioje buvo tik viena ta penktoji klasė. Ji veikė tokių išvežtų, išstremtų ūkininkų sodyboj. Buvo dvi mokytojos, kurios, sakyčiau, su mumis elgėsi labai kūrybingai: mokė ir šokti, ir dainuoti, ir sienlaikraštį leidom... Į tą sienlaikraštį parašiau pirmąjį ir beveik paskutinį [juokiasi – SV] savo eilėraštį, beje, apie tą upelį Vidaują, prie kurio gimiau ir gyvenau.

Ar prisimenate tą eilėraštį?

Viso neatsimenu, bet eilutę kitą – prisimenu, negaliu pamiršt; kartais net juokais pacituoju: „Per ištikus metus / Tu bėgi pamažu / Nors lyg tikrosios upės / Tau toli gražu“. Klasika! [juokiasi – SV].

Ta mokykla buvo dėmesinga, kadangi vaikų mokėsi gal 12 ar 14. Mokytojos – Arlauskaitė ir, regis, Dumčiūtė – paliko man gerus įspūdžius. O po to į šeštąją klasę jauėjau Eržvilko mokyklon, nes šita eksperimentinė šeštos nebeįsteigė... Ten iš pradžių nesuradau tokio klimato, bet maždaug nuo 7–8 klasės, kadangi literatūra mane, matyt, vis tiek šaukė – daug skaičiau – literatūros mokyti atėjo tokia jauna mokytoja iš Pedagoginio instituto – Elena Paulikaitė. Ji dar dabar tebegyva, baigė instituto lituanistų laidą kartu su Vincentu Drotvinu, kalbininku ir profesoriumi, kurį gal prisimenat. Taigi, ji buvo jaunutė, dėmesinga ir mane kartais paskatindavo, pagirdavo.

Rodydavot jai savo tekstus?

Rodydavau, bet pirmiausia tai buvo mokykliniai rašiniai.

O koks to pirmojo eilėraščio likimas?

Niekam aš jo ir neberodžiau... Paskui gal ir esu kokį parašęs, bet...

Tiesa, Kaune, kai jau buvau jaunųjų rašytojų sekcijos nariu, buvau pradėjęs dėstyti filosofiją, man labai rūpėjo su studentais aptarti, ar kokia kibernetinė mašina – taip mes vadindavom tas skaičiavimo mašinas, dirbtinį intelektą – gali kurti panašiai, kaip kuria poetas, kaip kuria žmogus. Prisimenu, kad tada gavau pavyzdžių iš Politechnikos instituto: kokiais 1963 ar 1964 metais jie buvo pasigaminę tą skaičiavimo mašiną – „ESM“, kuri tilpo, turbūt, keturgubai didesniai kambaryje, negu mudu dabar kalbamės... Ir mes su studentais tada lyginom: imi kokį, tarkim, Cummingso eilėraštį ir štai tokios „ESM“ „parašyta“, duodi kam nors perskaityti ir klausi, katras jam labiau prie širdies. Atsakymas paradoksalus: „ESM“ „parašytas“ asociatyvus tekstas skaitytojui ar klausytojui patinka labiau, nei tikro modernizmo klasiko! [juokiasi – *SV*]. Tada ir aš pamėginau kažką paeiliuoti-paimprovizuoti, įsiterpti į štai tokį dialogą, bet... Grįžtant prie Eržvilko, ten rašiau tokius vaizdelius, mėgau nuotykinę literatūrą – rįjau Žiulį Verną, Herbertą Velsą ir kitus – mano svajonė buvo parašyti kažką panašaus. Tai tik proza, mažoji proza, apysaka kaip vilikioklė... Mano klasės draugė Valdereza Puišytė kažkada yra prisipažinusi, kad gal po aštuntos klasės buvau jai davęs neva tai jau kažkokį romano rankraštį – tokius dalykus lyg ir primiršau, nesureikšminau, ištryniau iš savo galvos... Nes tame mano literatūriniame brendime susijaukė politika, prievarta ir išgyvenimai, kurie, jeigu pagal Jungą ar Freudą, mane tiesiog atgrasė nuo rašymo. Nes, rašinėdamas tuos „tik sau vaizdelius“, visgi mėginau parašyti ir kažką, ką galėčiau skelbti. Bandžiau nusiųsti į rajoninį Jurbarko laikraštį – vadinosi „Po spalio vėliava“ ar panašiai – vienus atmeta, o jeigu įterpi kokį politinį motyvą, klasių kovą ar ką nors, tada, žiūrėk, ir palankiau atsiliepia, paskelbia, kelių rublių honorarą sumoka... Einant prie devintos klasės – 1956-iejį, Vengrų revoliucijos ir tam tikro mano sustojimo ar pertraukos metai... Neberašiau iki pat studentiškų dienų. Vėl pradėjau tik po 1962 m.

Į Kauną persikėlėte 1960-aisiais. Esate rašęs, kad pokario Kaunas buvo tapęs „fizikų, inžinerijos kalve ir tvirtove“. Dirbote elektriku. Koks buvo pirmas įspūdis apie Kauno kultūrinį, literatūrinį gyvenimą? Ar to meto Kaune buvo ryškių asmenybių, kurias laikėte autoritetais (Juozas Grušas ar kt.)?

Į Kauną atvažiavau dar būdamas gimnazistu, reikėjo įsigyti akinius, nes apsireiškė trumparegystė... Prisimenu, kad atvažiavęs vieną kitą naktį nakvojau Kęstučio gatvėj, tokiam žymiam Lapėno name – viename iš gerų tarpukario architektūros pavyzdžių – tuo metu tai buvo Žemės ūkio akademijos bendrabučiai. Vyresnysis brolis ten studijavo, tad čia ir pakliuvau. Paskui, kai man jau pagamino akinius, juos užsidėjęs pamačiau puikų miestą, gatves, užrašus... Be abejo, Kaunas darė man didelį įspūdį.

Kai atvažiavau 1960-metais, negalėjau to kultūrinio gyvenimo pamatyti daugiau, negu būdamas gimnazistu (tada dar Kaune žiūrėjau spektaklį „Herkus Mantas“). Tie

metai buvo kaip tokia studento gyvenimo pradžia. Sunki pradžia, nes pagal Chruščiovo nurodymus pirmakursiai turėjo dieną dirbti, o į mokslus eiti tik vakarais. Tai pusantrų metų nuo 7 ar 8 val. dirbdavau elektros tinkluose, vakarais grauždavau matematiką, teorinę mechaniką ir kitus ne visai lengvus mokslus, tad, atvirai tariant, tos kultūros negalėjau net kažkaip per daug ieškoti, nes fiziškai buvau... Ne visi ir ištverė šitą išmėginimą. Bet štai jau baigus antrą kursą prasidėjo kiek geresni laikai, paskaitos ėmė vykti dienos metu, vakarai laisvi – gali gyvent, kaip nori.

Po dviejų kursų, kaip jau minėjau, pradėjau rašyti vėl, o tuos tekstus rodyti tuometiniam instituto laikraščio redaktoriui. Gal 1963 metais debiutavau ir tame laikraštyje, ir „Kauno Tiesoje“. Tuo pačiu atsirado galimybė susitikti ir su kai kuriais mokytojais. Pirmasis toks vedlys Kaune buvo poetas, dramaturgas Antanas Jasiūnas-Jacinevičius – Leonido Jacinevičiaus tėvas. Jis mirė 1969 ar 1970. Jau buvau spėjęs išsileisti pirmąją knygą, siunčiau jam į Vilnių, kur buvo persikėlęs, bet knyga grįžo atgal – adresato nerado. Paskui tą neišpakuotą, su autografu, pirmąją savo knygą padovanojau pačiam Leonidui, tai jis taip susigraudino, nes jo santykiai su tėvu buvo, na, ne visada tokie taikūs, tėvas jį bardavo, o jis maištaudavo... Tėvas, matyt, jį kartais paerzindavo: „Va, yra toks literatas Martinkus, su kuriuo bendrauju, tai jis visai kitaip supranta gyvenimą!..“. Tai Leonidą šitai, matyt, labai pykindavo, nors mūsų su Leonidu santykiai iki pat jo mirties buvo tikrai bičiuliški.

Antanas Jasiūnas dirbo Politechnikos instituto laikraščio redakcijoje, tvarkydavo kalbą, stilių. Ir tuometinis rektorius Kazimieras Baršauskas buvo paprašęs jo, kad paglobotų tuos literatus, kurie jau kažką rašo, spausdinasi. Taip užgimė mano pažintis su Jasiūnu, nes pradėjome susitikinėti laikraščio redakcijoje. Tada atgimė ta Icchoko Mero būrelio idėja – buvo 1954 metai, kai Meras įsteigė tą Kauno Politechnikos instituto literatų sambūrį – pradėjom oficialiai taip [sambūriu – *SV*] vadinti savo sueigas, rinkdavomės, protokoluodavom... redaktoriai keitėsi, bet visi buvo inžinieriai, dėstytojai, technokratai.

Redakcija buvo pačiame institute?

Taip, Centrinuose rūmuose buvo toks mažytis kambarėlis su pora stalų. Laikraštis išeidavo, turbūt, kas savaitę, reikėdavo jį paruošti. Ir jame skelbdavo tuos literatūrinius puslapius – tiesiog rašydavo „KPI literatų kūryba“ – tokia antraštė, rubrika. Tai ten atsirado mano, Algimanto Liekio, Ramūno Klimo, Vlado Vyšniausko, Vilmos Adomavičiūtės kūryba... Skelbdavom ir džiaugdavomės, kad kažkas perskaito, kažką pasako.

Ar kas nors buvo būrelio pirmininku?

Buvo, mano paminėta Vilma Adomavičiūtė. Ji ne taip seniai pasimirė, jos vyras išleido neskelbtų jos eilėraščių rinkinį. Na, tie eilėraščiai, aišku – būna geresnių, būna ir prastesnių. Bet žmogus visą gyvenimą, nors turėjo specialybę, dirbo, literatūros nepamiršo.

Tada mes į šituos susibūrimus bandydavom kviesti kokių šviesesnių galvų. Buvo toks Kazys Papečkys, kaip ir literatas, kaip ir istorikas, knygų autorius – mums bet kokios knygos autorius jau buvo autoritetas! Ką pakviesti, pasiūlydavo Antanas Jasiūnas, kartais jis ir susitardavo. Taip mes pradėjom ieškoti ryšių su platesniu literatūriniu pasauliu. Susiradom Algimantą Mikutą, Aleksą Dabulskį, kurie tuo metu jau buvo žinomi kaip poetai, jų tekstai buvo publikuojami respublikinėje spaudoje. Bet jie nebuvo mūsų sambūrio nariai, nors ir vienas, ir kitas buvo studijavę KPI – Mikuta trumpai, o Dabulskis net ir baigė vakarinį fakultetą. Didžiausias darbas, kurį padarėm, tai 1964 m. išleistas almanachas „Mūsų žodis“.

Turiu atsinešęs: štai ir viršelį, ir jūsų tekstas.

Tai čia ir yra tie žymesni literatų vardai, tik nėra Klimo, nes jis vieneriais ar dvejais metais buvo jaunesnis, matyt, patekti į almanachą nespėjo. Juokingi tie mūsų kūriniai, – kalbu apie prozą – o poezijos tai buvo tokios, kokia ir galėjo būti anais laikais iš tokių autorių... Bet štai susitikime su Mikuta diskutavom apie jo poemą „Gelmių žuvys“ – tai ir dabar, pasižiūrėjau, jo rinktinėj yra – rimtas poezijos tekstas. Ir Dabulskio tekstai – ironiški ar lyriški – buvo proga pakalbėt apie visai kitokius dalykus. Taip atsirado mūsų akiraty Viktoras Spitrys – šviesus žmogus, poliglotas, nežinojom, kad irgi poetas. Gimęs Pietų Amerikoje, Kauno viešojoje bibliotekoje dirbo vyriausioju bibliografu. Sekė pasaulinę spaudą, literatūrą ir skaitė mums paskaitas apie Nobelio premijos laureatus. Tai mums buvo didelė mokykla! Pedantiškai, skrupulingai jis pateikdavo mums visus faktus apie kiekvieną laureatą...

Ir taip kokiais 1965 m. mes jau ėmėm bendrauti su „Kauno Tiesos“ literatais, kurie turėjo tokį susivienijimą prie redakcijos – Jaunųjų rašytojų sekciją. Ta sekcija, matyt, liko nuo tų laikų, kai iš Kauno buvo išprašyti ir į Vilnių išvažiavo daugelis vyresniųjų rašytojų ir Rašytojų sąjungos skyrius mieste išnyko. Jie buvo kažkokie demoralizuoti, neambicingi, tad, kas tik norėjo, jautėsi to sambūrio nariu... Galėjai rašyti tik žinutes apie kasdienines miesto aktualijas ir jau, kaip žurnalistas, priklausyti... Todėl šitas formalus „Kauno Tiesos“ susivienijimas buvo didelis – per 60 narių. Kai ten atsидūrėm, kai įsiliejom į tą bendrą miesto rašytojų būrį, mūsų akiratis kiek prasiplėtė: pradėjom susitikinėti su Juozu Grušu, su vertėju Eduardu Viskanta ir kitais tarpukario rašytojais, kurie buvo likę gyventi Kaune. Kai kurie taip ir liko mums pogrindyje, pavyzdžiui, Kazys Jankauskas. Jis buvo išgąsdintas ir toks namų žmogus. Jam neleido mokytojaut, leido tik dirbti vienos iš mokyklų bibliotekoje... Žodžiu, mes ne su visais bendravom, bet akiratis plėtėsi. Pradėjom daugiau lektorių kviestis iš Vilniaus, pavyzdžiui, Bronys Savukynas atvažiuodavo. Bet čia jau, turbūt, kalbu apie Kauno jaunųjų rašytojų sekciją, kuri nuo 1966 m. buvo reformuota, mes joje padarėm tam tikrą perversmą – tie, kurie buvom drąsesni ar jautėmės talentingesni, nutarėm padaryti reviziją ir sumažinti narių – nuo 60 iki nepilnų dviejų dešimčių. Daug mums padėjo jaunas filologas Vytautas Salinka – jis kartu su Ričardu Pakalniškiu Leningrade [Pakalniškis studijavo Maskvoje – *SV*] buvo aspirantūroje, grįžęs dėstytojauti į Kauną dirbo Vilniaus universiteto vakariniame skyriuje, jo akis, kaip sakoma, buvo patreniruota. Taigi tokie jau labiau patyrę

literatūros žmonės sudarė naują branduolį: ir Aldona Puišytė, ir Mykolas Karčiauskas, ir Petras Palilonis – daug vardų, kurie ir dabar yra žinomi.

Ar ši sekcija priklausė Rašytojų sąjungai?

Ne, bet ji ryšius turėjo, panašiai, kaip ir Vilniaus. Tam tikras dėmesys, ypač kai mes reorganizavom, iš sąjungos vadovų buvo.

Kartais archyvuose pasimetu, kiek ir kaip skirtingais laikotarpiais jaunųjų sekcijos buvo oficialiai susaistytos su Rašytojų sąjunga...

De facto, turbūt, daugiau Vilniaus. Bet mums – man ir panašioms, atsiradusiems šitokioje sekcijoje – atrodė svarbu būti savotišku didžiosios organizacijos sandu, dalimi; todėl atrodė, kad taip – mes turėtume priklausyt. Bet kad kištųsi į mūsų gyvenimą taip, kaip, pavyzdžiui, pokario metais ir vėliau vyresnieji rašytojai elgėsi su savo tais, na, mokiniais, jaunaisiais rašytojais – šito mano laikais Kaune jau nebuvo. Mes, matyt, buvom beatsirandantys vėl iš naujo iš tokių, kaip sakoma, ūkų. Buvom užmiršti, buvom palikti likimo valiai, todėl, matyt, toks savaiminis procesas turėjo įvykt, virtęs „Nemuno“ įsteigimu. „Nemuno“ steigimas, be abejo, buvo dėmesys ir Kauno jaunųjų rašytojų sekcijai, nes Rašytojų sąjungos vadovybė sakydavo: „Štai, yra rašančio jaunimo, vadinasi, jiems reikia spaudos ploto“. Kada 1967-aisiais pradėjo eiti „Nemunas“, Kauno jaunųjų rašytojų sekcija buvo ta jėga, tas šaltinis, iš kurio turėjo ateiti autoriai. Na, kai kurie ir atėjo – aš atėjau, Juozas Marcinkevičius...

O Mikuta, Dabulskis tai sekcijai priklausė?

Dabulskis formaliai buvo, lankydavosi sekcijoje ir buvo vienas iš, sakyčiau, moderatorių. Mikuta nebuvo formalus narys, jau buvo beveik profesionalus literatas, leido knygą po knygos, studijas metė, važiavo į Kazachstaną ar dar kur nors, sakyčiau, labai produktyviai leido savo jaunas dienas. Bet negali sakyti, kad mes buvom praradę su juo ryšį. Jis buvo ir liko Kaune, po to atsirado „Nemune“ kaip vienas iš redaktorių ir jaunųjų globėjų, o tai rodo, kad Mikuta buvo svarbi figūra. Robertas Keturakis irgi buvo. Keturakis tuo metu, turbūt, kaip ir Leonardas Gutauskas, 1961 metais išleidęs savo pirmąją knygą, buvo lyg ir ne toks aktyvus, lyg ir daugiau nuošalyje. Aktyvus buvo Karčiauskas ir, jei kalbėt apie tą mūsų reorganizaciją, tai ji baigėsi šiokiu tokiu stabtelėjimu. Nes kai mes atlikom šią operaciją ir sutrumpinom narių sąrašą... čia ir aiškėja, kaip buvo prižiūrima ta mūsų sekcija: didžioji Rašytojų sąjunga kasdien mumis nesirūpino, tik žinojo, kad mes tokie esam, kad dalyvaujam renginiuose... Aš 1965 metais jaunųjų literatų seminare dalyvavau, Vilniuje. Tada buvo konsultantai pagal žanrus, prozininkais rūpinosi Jonas Mikelinskas. Nusiunčiau savo kūrybą – tai buvo, rodos, 1965-ųjų pradžia, o 1965 pabaigoj tam seminare dalyvavau. Toks buvo kūrybinis dėmesys, o grįžtant prie jaunųjų sekcijos, tai... Kauno kompartijos komitetas ir jų sekretoriai jautė pareigą mus prižiūrėti, ir mus laikyti tokiais, na, savo talkininkais... Tai pasireiškė tuo, kad net tie jaunųjų sąrašai atsidurdavo partijos komitete – ten buvo agitacijos-

propagandos skyrius – ir tą valdžią, kuri buvo pačių jaunųjų renkama, tą sekcijos valdybą, jos pirmininką, tvirtindavo partinė vadovybė.

Bet ne komjaunimas?

Ne, ne komjaunimas. Galėjo ir komjaunimas, bet čia, Kaune, matyt, buvo truputį pakylėta. Štai kai buvo steigiamas „Nemunas“, kaip žurnalas jaunimui, dalyvavo ir komjaunimo organizacija. Respublikinė. Todėl iš pradžių jis buvo vadinamas Rašytojų sąjungos ir komjaunimo CK organu. Kaip ir „Jaunimo gretos“ ir panašūs leidiniai. Grįžtant prie priklausomybės, sakyčiau, ji buvo tvirta, bet mes tą sąrašą sutrumpinom...

O veiklą tuo metu protokoluodavot?

Būdavo rašomi protokolai ir turėtų kažkur būti archyvas.

Literatūros ir meno archyve yra, bet dabar nepamenu, ar Kauno jaunųjų nuotų metų.

Tai gal vėliau pradėjo prašyti ir gauti, gal kokie protokolai buvo prarasti per pirmininkų kaitą.

Kai tie sąrašai ir protokolai, liudijantys, kad aš buvau šitų „revoliucionierių“, „maištininkų“ išrinktas tos sekcijos pirmininku, nukeliavo partijos komitetą, buvau į jį personaliai pakviestas – paprašė asmens bylai reikalingų duomenų, užpildyti anketą ir pan. Ruošėsi patvirtinti tą mano naująjį statusą biuro posėdyje. Nurodytą valandą ten nuėjau. Jiems tas klausimas, matyt, atrodė labai paprastas, smulkmena: skelbia klausimą, pristato mane, pavarto tą mano plonutę bylą... Viskas, matyt, būtų tuo ir pasibaigę, bet kažkuris iš komiteto narių paklausė: „O kodėl jūs nesat partijos narys?“ Man tas klausimas nebuvo netikėtas, bet jautrus. Sakau: „Nesu ir, turbūt, nebūsiu“. Klausia: „O kodėl nebūsi?“ O tada padariau antrą, jų akimis, turbūt, kvailą žingsnį: pasakiau, kad savo laiką, būdamas mokiniu, dalyvavau slapoje antisovietinės organizacijos veikloje. Trenkė kaip žaibas! Visi pasisuko į saugumo komiteto vadą – tuo metu juo buvo toks Bagdonas, – tas nutaisė tokią veido išraišką, esą nieko nežino. Gal ir nežinojo, nors, nes kai dabar galvoji, negalėjo būt užmirštas tas mano dalykas, turėjo sekti kaip uodega visą laiką... Na, bet tą vakarą atrodė taip, kad aš pasakiau jiems didžiulę naujieną. „Tai, – sako Kazimieras Lengvinas, pirmasis partijos sekretorius, – klausimą atidedam“. Supratau, ką tai reiškia. Atsistatydinau iš pirmininko pareigų, ir kolegos išsirinko kitą.

Ką?

Mykolą Karčiauską. Tiesa, mes visi žinojom, kad jis dirba etatiniu darbuotoju Kauno saugumo komitete – po Vilniaus universiteto baigimo gavo ten paskyrimą. Bet buvo ir pakankamai talentingas, ir minėtos veiklos neslėpė. Išgėręs – išgyvendavo. Neatrodė, kad yra pavojingas. Iš jo mes gaudavom išeivių rašytojų

knygų, kurias jis, matyt, imdavo iš spec. fondo. Aišku, rizikuodavom, bet imdavom. Aišku, buvom prišti, buvom prižiūrimi...

Tai ar buvo tik priežiūra, ar buvo ir kokios naudos?

Kam – nauda? Manau, kad daugiau toks stebėjimas. Kol aš pirmininkavau, tai jų buvimo, sekimo iš partijos ir KGB lyg ir nejutau – niekas atvirai mums nieko nederigavo. Gyvenom savo gyvenimą, kokį patys sugebėjom. Ėjo 1966-ieji, jau po Chruščiovo, pati brežnevinio sąstingio pradžia.

Burdavotės redakcijoje?

Taip, tada susirinkimai vyko redakcijoje. Jos pastatas buvo didelis, kultūros skyrius – iš keleto darbuotojų, leidžiama „Kūrybinė savaitė“. Septintojo dešimtmečio vidurys ir antroji pusė, sakyčiau, buvo gana produktyvūs metai. Iš to kristalizavosi jaunieji rašytojai, kurie paskui tapo sąjungos nariais. Dauguma buvo perėję šitą jaunųjų rašytojų sekcijos mokyklą. Bent mano atvejis toks – Politechnikos instituto literatų sambūris, po to – jaunųjų rašytojų sekcija, o tada jau Rašytojų sąjunga.

Mane Rašytojų sąjunga priėmė kiek paankstintai, 1971-aisiais. Turėjau dar tik vieną knygą, bet, turbūt, padarė išimtį ar išlygą, nes nuo „Nemuno“ veiklos pradžios buvo galvojama apie Rašytojų sąjungos skyriaus Kaune įsteigimą. Tam reikėjo bent 10 RS narių. Alfonsas Bieliauskas, kaip sąjungos pirmininkas, mokėjo skaičiuoti ir skatino, kad formaliai tas skaičius kuo greičiau didėtų. Kaip suprantu, buvo tokia valdybos nuostata, kad jeigu yra perspektyvus, žadantis jaunas, į jį derėtų žiūrėti kaip į rimtą kandidatą. Tai tokių kandidatų jie ir susirado: Juozą Marcinkevičių, išleidusį vieną knygą „Rudens šalis“, mane, tuo metu jau paskelbusį ir trečdalį savo romano „Akmenys“ žurnale „Pergalė“. Tas mano romanas jau buvo beveik aprobuotas „Vagos“ leidykloje ir iš tikrųjų išėjo 1972-ųjų metų pradžioje. Taigi, tos išlygos buvo lyg ir pamatuotos, pagrįstos. Tokių vilčių, aišku, ir vėliau kai kam suteikdavo, ir ne visos jos pasitvirtindavo. Pavyzdžiui, Jurgio Buitkaus atveju – antrosios jo knygos teko laukti dešimtmečius, čia jau vėliau, jau skyrius buvo įsteigtas. O mudu, aš su Marcinkevičiumi, buvom tie paskutiniai lašai, kurių reikėjo iki dešimties, kad taurė būtų pakelta...

Įsteigus skyrių, jau ir sekcija, turbūt, turėjo su sąjunga didesnę ryšį?

Taip, tada jau skyrius ir sekcija buvo kaip vienas kūnas. Sekcija persikėlė iš „Kauno Tiesos“ į Maironio gatvę, kur iš pradžių įsikūrė skyrius. Ten šitai rezidencijai buvo skirtas keturių kambarių butas. Tada ir vyresnieji jaunųjų veikla susidomėjo. Kai atsirado „vyresnysis brolis“ gerąją prasme, jaunesnioji ir vyresnioji karta ėmė dirbti ranka rankon. Manau, kad tai buvo labai veiksminga. Ta jungtis buvo kasdienė, nes skyrius mažutis, jam reikėjo šviežio kraujo, todėl tie jaunieji buvo godotini, juos visur kvietė. Visi planai, kuriuos rengdavo skyrius – ar tai seminarai, ar kas – buvo bendri. Kauno jaunųjų ir vyresniųjų ryšys tada, ko gero, pasidarė kur kas tampresnis

negu Vilniuje. Nes Vilniuje tada, 8-tojo dešimtmečio pradžioje-vidury, jau buvo pavargę nuo tų jungčių, o mes jas tik bandėm atrasti ir stiprinti. Kai pagalvoji, tai nuo tų metų Kauno skyrius dešimteriojai išaugo...

Pakalbėkime apie jūsų debiutą 1969-aisiais su apsakymų knyga „Loterija“. Tuo pat metu savo „PK“ debiutavo ir Romualdas Granauskas, netrukus pirmąsias knygas išleido Bronius Radzevičius (1970), Henrikas Algis Čigriejus (1971), Petras Dirgėla (1971); jau beveik prieš dešimtmetį – 1960-aisiais – prozos knygomis buvo debiutavę Icchokas Meras (1960), 1963-aisiais – Juozas Aputis ir t. t. Kaip prisimenate savo debiuto kontekstą? Kokia jums tuo metu atrodė lietuviška proza? Ar jautėtės konkuruojantis su kitais to meto prozininkais?

Turiu prisipažinti, kad daug ko iš ano meto, to literatūrinio lauko, ypač tų neformalių, niekeno neužrašytų vertinimų, to konteksto, kuris irgi labai svarbus, nežinau... Kai gyvenimiškai atokiau nuo literatūrinio centro, kuriuo vis dėlto buvo Vilnius, daug ko nežinau, tavo akiratis yra labai siauras. Mano akiratis irgi buvo labai individualus. Kai paskelbiau per 10 apsakymų periodinėj spaudoj, pagalvojau, kad galėčiau iš jų sudaryti knygą. Pasiklausiau – jau po to jaunųjų seminaro 1965-aisiais – Jono Mikelinsko. Jis man buvo labai dėmesingas, patiko, kad domiuosi filosofija – o jis buvo filosofas iš prigimties, labai filosofuojantis rašytojas. Tai jisai paskatino ruošti, ir aš tada, turbūt, 1967 m. ir nuvežiau savo aplanką ir palikau. Nežinau, ar didelės buvo eilės, ar konkurencija labai stipri, ar ne, bet konsultantai kažką iš tos kruvos turėjo paimti. Laukiau, bet stoiskai. Kitaip nei Granauskas – savo laiškuose o ir paskutinių metų prozoje, atsivėręs apie savo debiutą, – būdamas toli toli savo Mažeikiuose, Skuode ar kur nors, vis tiek sekęs kontekstą. Aš jo nesečiau, kas vyksta „užkulisiuose“, nežinojau ir, matyt, iš paties Mikelinsko išgirdau, kad mano knygos rankraštis laimėjo tą konkursą. Ir viskas. Aišku, apsidžiaugiau. Bet supratau, kad tie mano tekstai sunkiai gali konkuruoti su autoriais, kurių meistrystė buvo pripažinta viešu dėmesiu. Juk neturėjau tokios laimės būti labai išgirtu už kokiam „Švytury“, „Pergalėj“ ar „Jaunimo gretose“ paskelbtą apsakymą. Taigi, man buvo šiek tiek nelaukta, bet džiaugsminga žinia ir, dar kartą peržiūrėjęs, vėl Mikelinskui grąžinau rankraštį. Paabejojau antrašte, bet palikau „Loteriją“. Truputį su saviironijos doze – štai loterijoj ištraukiau laimingą bilietą, kita loterija – gal ir skaitytojas manim nenusivils. Savo perspektyvą vertinau blaiviai.

Laimėjote 1967 m., bet knyga išėjo 1969-aisiais?

Turėjo išeiti 1968-aisiais, drauge su Edmundo Kripaičio, to paties Granausko proza... Visas šešetuko paketas nepasikeitė, bet 1968 m. pirmoji knyga neišėjo iš viso. Metus palaukusi „Vaga“ tą „grabą“ su tom pačiom šešiom mūsų pavardėm sukalė 1969-iais. Kodėl, ir šiandien nežinau. Aišku, būtų galima ką nors iškvesti. Gal yra prisimenančių. O juk mano partneriai buvo labai stiprūs. Na, gal Edmundas Kripaitis... Jis paskui taip ir prapuolė... Gyveno, rodos, Neringoje, dirbo gidu, buvo

to krašto kultūros žmogus. Apie jo antrąją ar juolab trečiąją knygą nieko nesu girdėjęs.

Kaip man savo debiutą vertinti, nežinau. Pasisekė, kad tarp tokių, galbūt, gabesnių ir talentingesnių įsiterpiau. Mano knygėlę redagavo Jonas Pilypaitis – geras redaktorius, vienas iš vyresnių, tos lituanistų kartos, kuri nuėjo dirbti į „Vagą“ – Linčiuvienė, jis... Su manim ilgai nesiterliojo, nors maniau, kad teks paprakaituoti. Yra toks anekdotas, kurio esmė tokia: redaguoti – medį genėti [juokiasi – SV]. Tai Jonas parodė man pro langą kieme stovintį telefono stulpą ir pasakė, kad iš manęs padarys tokį stulpą. Bet per daug nieko nedarė, knyga mažiau redaguota nei kitos. Kol knygėlė ėjo, rašiau pirmąją apysaką arba pirmąjį romaną, kurį buvau pavadinęs truputį arogantiškai – „Genus proximum“ (artimiausia gentis, giminė). Ten viso labo buvo trijų žmonių monologai. Visi mes tuo metu sirgom tais monologais, sąmonės srautais...

Su pirmosios knygos išėjimu gavau ir Vytauto Kubiliaus vidinę recenziją [apie „Genus proximum“]. Gana ilga, 7 ar 8 puslapių. Kubilius pasakė ir nemažai gerų žodžių, bet reziūmavo, kad „romanas liko neparašytas“. Užmiršo, kad kaip žanrą buvau nurodęs apysaką, iškėlė šitam rankraščiui reikalavimus, kuriuos keltų romanui. Trumpai tariant, jis pasiūlė neleisti ir palaukti, kol autorius patobulins šitą romaną ar būsimą romaną. Tai su tuo palinkėjimu vėl sėdau prie to rankraščio – supykau ant savęs, ant Kubiliaus, ir pradėjau rašyti romaną „Akmenys“. Bandžiau konstruoti, norėjau parašyti sudėtingą romaną su magiškojo realizmo griaučiais. Nors niekas iš kritikų jų neįžiūrėjo, bet iš tikrųjų kai kurie personažai, įvykiai nusižiūrėti nuo magiškojo realizmo klasikų. Rašymas užtruko iki 1970-ųjų vidurio, vėl atidaviau romaną leidyklai ir „Pergalei“, kuri išspausdino maždaug trečdalį. Tai tokia ta mano vieta... Daugiau rūpinausi, ką galiu parašyti, o ne tuo, ką apie mane kas nors rašė ar sakė. Recenzijos nebuvo labai giriamosios: recenzuodavo visą šešetuką, tai aš atsirasdavau jau kažkur į antrą jo pusę – Granauskas pelnydavo daugiausia komplimentų. Tada recenzijos apie pirmąsias knygas buvo kone privalomosios – visi literatūriniai žurnalai tą duoklę „paketui“ atiduodavo.

O kas tuo metu buvo jūsų artimiausi bičiuliai?

Mano didžiausias bičiulis tuo metu buvo bendramokslis Ramūnas Klimas. Jis buvo pažįstamas ir šiek tiek Institute besibičiuliavo su Arvydu Šliogeriu, nes jie abu iš tos pačios Panevėžio mokyklos. O aš jam atsiradau kaip rašantis ir skaitantis prozinis tekstus: ką aš parašydavau, jis skaitydavo, ką jis – aš. Kartais rašydavom pažymius penkiabalėj sistemoj. Tai aš ir apie jo pirmąją knygą esu rašęs, nors buvom sutarę, kad apie vienas kito kūrybą tarpusavy nediskutuosim ir recenzijų nerašysim. Bet kartą esu sulaužęs šitą susitarimą, po antros jo knygos „Atostogos po Aukštaitijos dangumi“, kadangi ten yra ir man dedikuotas apsakymas. Rodos, „Kauno Tiesoj“ paskelbiau atsiliepimą-recenziją. Po jo mirties, tiesa, dar parašiau apie „Maskvos laiką“. Bet šiaip tai mes kalbėdavomės apie viską, ypač apie tuos autorius, kuriais sirgom. O sirgom Dostojevskiu, Faulkneriu, sirgom visa moderniąja Vakarų

literatūra, ypač naująja literatūrine banga, kurią spausdino „Inostrannaja literatura“ – tai mus formavo. Skaitėm rusiškai. Šiek tiek bandėm skaityti lenkiškai: ėjo toks „Literatura na Świecie“, panašus į „Inostrannaja literatura“. Angliškai sunkiai sekėsi knygas gauti, nors ir mūsų anglų kalbos išmanymas nebuvo toks [geras]... „Ulisą“, pavydžiui, Ramūnas gavo anglų kalba. Turbūt, kad glaudžiausi mano ryšiai buvo su juo [Klimu].

Esate rašęs apie Icchoko Mero kūrybos fenomeną ir jo reikšmę 7-uoju dešimtmečiu. Bet su juo asmeniškai susipažinote tik 1989-aisiais?

Na, mudu prasilenkėm laike... Ir minėtas jo literatūrinis aktyvumas Politechnikos institute baigėsi 1954-aisiais, o aš baigiau 1965-aisiais – mus skyrė dešimtmetis. Kadangi jis buvo Parnaso aukštybėse – kas ką besakytų, bet jo kūryba buvo labai vertinama, čia ir rusiška auditorija įsiterpė, – tai mano pažintis, kol jis gyveno Vilniuje, buvo tik simbolinė, tik iš knygų. Mes negalėjom susidraugauti, nes jis sukosi visai kitoje orbitoje. Rašė ir rašė vis naujas knygas. Tuo metu, kai skelbė tą paskutinį savo romaną „Pergalėj“...

Turite galvoje „Stripitizą“?

Taip. Tada jau buvau pusiau Vilniaus žmogus, dažniau važinėdavau, bet vis tiek su juo taip ir nesusitikau. Juo labiau, kad jis pats irgi nelabai dalyvavo visuomeniniuose literatūros reikaluose, renginiuose... Na ir buvau per daug jaunas, kad jam būčiau kuo nors įdomus... O štai man jis, su savo visomis knygomis, labai imponavo! Grįžtant prie to, į ką mes su Klimu ir kiti dairėmės – juk buvom maištininkai, į lietuvių klasiką žiūrėjom truputį kaip į vakarykštę dieną, rūpėjo, ką dabar tas pasaulis rašo – Meras irgi atrodė va toks, iš kurio galima daug ko pramokti. Jis imponavo savo lakoniškumu. Visą laiką, kaip jaunas autorius, kėliau sau tikslą rašyti kuo lakoniškiau, metaforiškiau; kad realistinis, lėtas pasakojimas yra ne šių dienų skaitytojui ir panašiai. Meras buvo būtent toks. Jo metaforų pasaulis, jo glausta, tokia beveik matematinė struktūra, kurią jis, na, įkeldavo į literatūros kūrinį, man buvo labai priimtina. Čia gal, jau esu kažkur prisipažinęs, mus vienodai yra paveikę tos studijos – mėgsti ar nemėgsti tu tą matematiką, logiką, dar kažką, jeigu tave „maitina“, „šeria“ porą ar trejus metus tokiu maistu, vis tiek nejučiomis užsikreti ir sieki panašaus efekto. Čia gal struktūros klausimas, kad struktūra nėra atsitiktinė, kad ji turi būti svarbi... Dabar, kai nerašau romanų klasikine prasme, tai gal ne taip, bet šiaip tai man tekste rūpi viskas – nuo pradžios iki pabaigos. Aš turiu susistytuot. Grįžtant prie „Akmenų“, pirmojo mano romano, tai jame irgi panašiai kaip Mero „Lygiosios trunks akimirka“ ar „Ant ko laikosi pasaulis“, jis turi struktūrą, kuri kiekvieną sakinį, kiekvieną epizodą laiko. Ten galima kažką išbraukti ar įrašyti, bet didysis pamatas, karkasas yra labai svarbus. Be abejo, Meras buvo mano autorius. Gal ne toks svarbus, kaip Faulkneris, bet kaip koks Frischas, Brechtas, mūsų Grušas, tai taip – mokė to tikslumo, glaustumo, struktūros reikšmingumo...

Kai Meras jau buvo emigravęs, kai aš tapau tuo Rašytojų sąjungos „piemeniu“ ir vadovavau – kabutėse ar be kabučių, – tada mūsų susitikimai įgijo kitokį pobūdį.

Gal jis apie mane jau šį tą žinojo – nors nesu tikras, ar buvo ką perskaitęs, – aš tai žinojau jį visą – ir tai, ką parašė išvažiuavęs. Todėl šilti buvo jo santykiai su manim, kai buvo atvažiuavęs, ir todėl prieš jo mirtį mes susirašinėjom tokiais laiškeliais... Ne formaliai, žmogiškas ryšys atsirado.

Dar norėjau pasiteirauti apie laikotarpį tarp 1974–1982 m., kai buvote LTSR Rašytojų sąjungos Kauno skyriaus atsakinguoju sekretoriumi. Sakėte, kad jaunieji ir vyresnieji jau buvo kaip vienis... Kai kalbėjaisi su Gediminu Jankumi ir Edvinu Janušaičiu, jie minėjo, kad jaunieji Kauno menininkų namuose turėjo tokį sienlaikraštį: „E. J. Čia buvo tokia lenta ir ant tos lentos kabindavo... Chebra ateidavo, kas išgėrę, – čia juk gerdavo – paskaitydavo, „O!!!“, sako, atsiliepimą... G. J. Iškart improvizuoti aptarimai! E. J. Čia netgi kai kurie girti ir miegodavo. Tokį Beną Vosylių atsimenu, paskui dingo, dar kiti... čia buvo labai plačiai užiama. O anoj pusėj, atsimenu, Vytautas Martinkus buvo, tai įsivaizduoju, kaip jis pergyveno – čia triukšmas didžiausias, geria, rėkauja!..“⁷⁹⁰

Na, matyt, skirtingi dalykai atminty įstringa [juokiasi – SV]. Man tai įstrigdavo tokie dalykai, kurių nesugebėjau suvaldyti. Tie Menininkų namai, kai buvom persikėlę į šituos rūmus, gal kokiais 1973-aisiais, buvo tokia erdvė ne tik diskusijoms, bet ir va tokiems... Įdomu, kad namas buvo statytas Vatikano atstovybei, čia turėjo būti nunciatūra. Kaip sako istorikai, tai yra pirmoji atstovybė ar pasiuntinybė Kaune, kai projektas buvo skirtas būtent jai. Visos kitos buvo įsikūrusios atsitiktiniuose namuose. O čia Landsbergis projektavo žinodamas, ko reikia. Taigi, nors namelis ir nedidelis, funkcionaliai jis labai apgalvotas. Ir ta salė ne šiaip sau kryžiaus formos!.. Šituose rūmuose mūsų erdvė veiklai buvo labai didelė, nes tie renginiai ir Menininkų namų, ir mūsų – kaip atskiri ar kartais bendri – juose visko nutikdavo, ir tokių dalykų, kurie buvo sunkiai suvaldomi. Gintaro Patacko ar panašių mūsų jaunųjų žygiai kartais būdavo dramatiški, reikėjo ieškoti išeities, kad nepakliūtų į miliciją, ar kad kokios pasekmės, jeigu jau kažkas įvyko, nebūtų tokios skaudžios.

Tas gyvenimas, kai buvau sekretoriumi, buvo labai margas – ne vien tik literatūra, o kultūra pulsavo visokeriopa savo jėga. Reikia nepamiršti, kad kartu su Rašytojų sąjungos skyriumi buvo įsteigtas ar atkurtas Kompozitorių sąjungos skyrius (tik Dailininkų skyrius buvo visą laiką, nes jų buvo pakankamai daug). Tai štai tas bendravimas, bendradarbiavimas tarp įvairių skyrių, tarp teatrų... Jeigu pradėjom nuo to, kad Kaunas 1960–iais buvo technokratiškas, tai šitie metai buvo bandymas išsiveržti iš to tokio susiaurinto humanitarinio pasaulio. Kai susijungė jaunesnioji ir vyresnioji literatų karta – Juozas Grušas, Eduardas Viskanta, Kazys Jankauskas, Aleksandras Žirgulyš – tie šviesuoliai, kurie buvo išlikę Kaune – ir Valys Drazdauskas tarp jų, nors visokių legendų galim apie jį prisiklausyt, kaip jis būdamas trečiafrontininku su Salomėja Nerim ir kitais elgėsi, – mūsų laikais tai buvo labai savitos asmenybės su savo charakteriais. Jų įvairovė, pridėjus mus...

⁷⁹⁰ Iš asmeninio interviu su Gediminu Jankumi ir Edvinu Janušaičiu, 2019 10 04.

pridėjus tuos, kurie ėjo iš paskos – Gražina Čieškaitė, Gintaras Patackas, Donaldas Kajokas... – atsirado pilnavertis, įvairiapusis literatūrinis mastymas.

O jie ateidavo į tuos vyresniųjų susirinkimus?

Ateidavo, ateidavo. O dabar... Praėjusiais metais, spalio pradžioje, knygos sutiktuvs Maironio muziejuje, tai... Ateina, panašiai, kaip dabar į Rašytojų klubą – vyresni pas vyresnius, jaunesni pas jaunesnius – tik vienas kitas, kaip koks laisvasis elektronas [juokiasi – *SV*], juda tarp šitų sluoksnių. O tada mes, nors ir skirtingi, buvom pakantesni vieni kitiems. Tas smalsumas, trauka ar savotiška pareiga – na, jei aš esu sekcijos narys, tai... Tada tai reiškė kažkokį įsipareigojimą sau ir kitiems. Nors laikai kiti, žmonės, matyt, pereina tuos pačius saviugdos ratus ir prireikia būti įsipareigojusiam, būti kartu. Kai pagalvoji, gal nieko stebuklingo nesukuri būdamas kartu, gal užsidaręs tą laiką prasmingiau praleistum, bet... Kauno [literatūros] atgimimo istorijai tas buvimas kartu, vakarų rengimas svarbus. Atsimenu, filharmonijoje, turbūt, 1969-aisiais rengėm vakarą, į kurį kvietėme jaunuosius estus, tarp kurių buvo ir dabartinių klasikų... Muziką – Giedriaus Kuprevičiaus, Vlado Švedo ir kitų – dalyvavimas tokiuose vakaruose tikrai buvo prasmingas. Plėtė akiratį. Nors nesu muzikos žmogus, negaliu pats muzikuoti, rašydamas „Akmenis“ eidavau į koncertus ir man tai padėdavo išlaisvinti mintį. Klausydamas muzikos galvodavau apie savo literatūrinius rebusus.

Muziką ir literatūrą bendradarbiavimą lyg ir skatino oficialiai, būdavo bendrų renginių?

Na, kad kompozitoriai rašytų pagal tokio ar tokio literato kūrybą, aš tai neprisimenu. Nebent Grušo dramos. Bet būdavo tie bendri renginiai, kurie kažkaip suartindavo. Jeigu Puišytės ar Dabulskio eilės pavirsdavo dainomis, tai ne be asmeninės poeto ir kompozitoriaus draugystės. Reikia žiūrėti, ką kas jungė. Kokį Gorbulskį ir Dabulskį – pavardės rimuojasi [juokiasi – *SV*] – jungė kažkoks teksto šmaikštumas ar lyriškumas. Kuprevičius, tarkim, tai su daugeliu mūsų poetų turi kūrybinių sanglaudų. Ir dabar jis darbingas, aktyvus. Pernai jis 129 organizacinius renginius turėjo... Toks kūrybingas jis buvo ir mūsų jaunystės laikais, kai mes buvom kolegomis – jis vadovavo Kompozitorių sąjungai, aš tada Kauno rašytojų sąjungos skyriaus galva...

Buvau radęs publikuotą jauno Mindaugo Urbaičio eilėraščių.

Tai taip... Ne vienas kompozitorius ar dailininkas rašė poeziją. Dailininkų Kaune gyveno labai daug, tarp jų – labai talentingų. Jiems vadovavo Petras Stauskas. Jie bene labiausiai bendravo su rašytojais, ypač su poetais. Vėlgi, turbūt todėl, kad talento prigimtis buvo dvilypė... Pavyzdžiui, Antanas Martinaitis turėjo ir poeto pašaukimą. Laikė didelę kontorinę knygą savo dirbtuvėje ir, matyt, pavargęs nuo teptuko ir dažų, imdavo plunksną ir rašydavo eilėraščius. Po mirties išėjo poezijos rinkinys – visai neblogi tie eilėraščiai! Bet tapybos gal nepralenkia.

Dar norėjau pasitikslinti dėl Kauno skyriaus struktūros. Vidmantas Kiaušas dirbo Kaune Grožinės literatūros propagandos biuro instruktoriumi.

Taip, pradžioje. Aš jį priėmiau į tą postą, tą darbą. Buvo jaunas, rašė diplomini darbą. Tikrai džiaugiausi, ir nesigailiu. Tas propagandos biuras mums vėlgi buvo papildoma veiklos dalis. Kaip ir Vilniuje, taip ir Kaune nuo jo veiklos priklausė ir visas skyriaus veidas. Jis tada buvo sėkminga figūra, kurią man pavyko atrasti. Po to paaiškėjo, kad jis yra ne tik geras organizatorius, ne tik vadybininkas, bet ir literatas, įgyvendino savo kaip lituanisto kvalifikaciją rašydamas.

O jūs jam duodavot nurodymus?

Na, jo priklausomybė tokia – dvilypė. Beje, tame poste kurį laiką dirbo ir Petras Venclovas. Jie turėjo palaikyti ryšius ir planus derinti su vadinamuoju literatūros propagandos biuru (dabar – klubu), kuris turėjo keletą etatų. Vienas iš etatų buvo pas mus, [Kauno] padalinyje. Kadangi etatas buvo mūsų prašymu įsteigtas, tai Vidmantas padėdavo organizuoti ir mūsų viešus renginius. Diskusijos, sueigos, vakarai... visi jie pas mus gimdavo, tik vienus gal reikėjo reprezentuoti kaip propagandos biuro renginių dalį, o kitus – mūsų skyriaus. Taigi, Vidmantas sėkmingai darbuodavosi ir mūsų, ir tai Vilniaus organizacijos naudai. Kiekvienas naujas žmogus, kiekviena etato dalelytė tuo metu buvo labai brangi.

Su Alfonsu Maldoniu sutardavot?

Mane į RS Kauno skyriaus vadovus palaimino dar Alfonsas Bieliauskas. Turbūt, sukažtais dantimis, nes 1974 metais skyriuje susiklostė maištinga situacija, kaip ir anksčiau paminėtoje jaunųjų sekcijoje prieš dešimtmetį. Tik priežastys buvo visai kitos. Partinė valdžia buvo atleidusi pernelyg drąsų „Nemuno“ redaktorių Antaną Drilingą. O jis nuo RS skyriaus atkūrimo ėjo ir atsakingojo sekretoriaus pareigas. Charakterį turėjo kietą, valdingą, tad ne su visais rašytojais sutarė. Atskaitinėje skyriaus konferencijoje Drilinga į biurą nebuvo išrinktas. O iš biuro narių buvo renkamas atsakingasis (dabar gal sakytume – vykdomasis) sekretorius – buvo tokia tvarka. Tai Bieliauskas ir kiti jo palydovai (į tokius posėdžius atvažiuodavo ir partinės organizacijos sekretorius ir pirmininkas, žodžiu, visa rašytojų valdžios komanda) buvo sutrikę ir nežinojo, ką daryti. Pagaliau Bieliauskas mums – tam biurui: „Nu, tai ir sėdėkit visi jūs penkiese“. Ironiškai atsisveikino, trinkelėjo durimis. Buvau tarp išrinktų į tą biurą. Mes, aišku, penkiese nesėdėjom, bet maždaug po mėnesio Bieliauskas susirado mane, telefonu pasikvietė į Rašytojų sąjungą ir pradėjo klausinėti, ką aš galvočiau, jei mane rinktų Kauno skyriaus vadovu. Aš pajuokavau – pasakiau, kad negalima manęs net siūlyti, nes turiu baigti doktorantūrą, be to, jau vieną kartą buvau išrinktas ir atleistas – nesu partijos narys. Bieliauskas pakraipė galvą, paklausinėjo, ir diplomatiškai pasakė: „Mes pagalvosim, pasitarsim.“ Gal po mėnesio vėl pasikvietė pokalbio, paragino bolotiruotis. Per tą laiką, aišku, pasitikrinau, ką manytų kolegos. Sakau: „Kaip jums atrodo, jeigu mane jums į vadus siūlytų?“. Jie pasišaipė, bet nepiktai: „Džiaugtumės vadu! Būtinai sutik!“. Taigi, su Bieliausku nelauktai ir jam, ir sau pradėjau drauge

dirbti. Iš reikalo atsiradau šitose pareigose. O su Maldoniu santykiai buvo labai puikūs. Tai matyti iš to, kaip jis čia Vilniuj tvarkėsi – kitoks žmogus, kitokie interesai, kitokia pažiūra į valdymą, o svarbiausia tas kūrybos primatas – tolerantiškas dėmesys ir į vienokį, ir į kitokį talentą. Jaučiausi reikalingu, dirbau iš širdies. Užtat disertacija laukė, gal penkerius metus. Sekretorystės kadencija būdavo trumpa, pora metų, tad kai keturis kartus mane perrinko, kai apsigyniau filosofijos kandidato disertaciją, ėmiau galvoti apie darbą universitete. Tikėjau, kad ten būtų laiko rašyti, ką pats noriu. Galėjau planuoti darbą filosofijos katedroje, kur anuomet nepartiečiams durys neatsidarydavo, nes 1979 metais „Nemuno“ redakcijoje buvau į partiją įrašytas – iš reikalo ar dėl bendro skyriaus reikalo, bet ir su miesto partijos vadų sutikimu. Maldonio vaidmuo toje byloje irgi svarbus. Taip kad apie Maldonį galiu kalbėti (iki 1982 metų, kol aš dirbau) kaip apie sėkmingą, na, bendros RS skyriaus vadybos etapą.

Daug esate kalbėjęs apie laiką, kai tapote Rašytojų sąjungos vadovu, tą pervartų momentą. Gal naivu klausti, bet ar reorganizuojantis galvojot kažką apie jaunųjų rašytojų sekcijas, ar jas palikti?

Atvirai tariant, kai 1986-aisiais per savo, kaip čia pasakius, lengvabūdiškumą atsiradau Rašytojų sąjungos centre, pavadinkim, Metropolijoje, jaunųjų rašytojų sekcijos tiek Kaune, tiek ir Vilniuj nebeatrodė tokios reikšmingos ir svarbios. Bent pradėjęs dirbti negavau kaip palikimo, kurį reiktų kažkam kuruoti, palaikyti kokius funkcionalius ryšius. Jos buvo kiek apmirusios, užmigusios ar užmigdytos – nežinau, kaip čia buvo – panašiai, kaip žanrinės vyresniųjų rašytojų sekcijos: prozos, poezijos, dramaturgijos... Visa tai jau buvo integruota arba paversta tokiu vienu rūpesčiu. Talentingesni jaunieji buvo kviečiami, dalyvaudavo bendruose visuose renginiuose... Dabar net negaliu pasakyti, ar aš čia nusidėjau, ar prisidėjau, kad šitos sekcijos tuo metu nebuvo kaip reikiant gaivinamos ar stiprinamos.

Jos, bent „ant popieriaus“, tuo metu veikė: Kauno jauniesiems 1987–1988 vadovavo Kęstutis Navakas, paskui dar Edmundas Janušaitis. Navakas pasakojo, kad jie dar visai organizuodavosi, veikla buvo gana reikšminga, Janušaitis – kad Sąjūdis paėmė viršų.

Tai čia mes ir prieinam prie šito virsmo. 1986-ieji dar buvo palyginti ramūs, o jeigu pereisim prie 1988–1989, o ypač – 1990-ųjų, tai šitie dalykai tapo antraeiliais. Tada estetiniai, literatūriniai ir kitokie vertybiniai rūpesčiai virto vienu tokiu politiniu judėjimu, dažnai – konkrečiu klausimu, kaip čia mums, rašytojams kaip bendrijai, elgtis ar nesielti.

1988-aisiais tapau Rašytojų sąjungos pirmininku, jaunųjų sekcijos veiklos Vilniuje mes tikrai negaivinom, rūpesčiai buvo bendri. Kaune, manau, truputį ilgiau užsitęsė šitas pereinamasis laikotarpis.

Sprendžiant iš archyvų ir duomenų „Literatūros panoramose“, 1988-aisiais dar Vilniaus sekcija renginius organizavo, veikė.

Na, vadinasi, klystu aš. Matot, šitokių organizacijų – galvojant blaiviai, realiai, – prasingumas priklauso nuo to, kiek žmonės patys nori dalyvauti. Pokariu, nors ir buvo reglamentacija, buvo aiškus suvokimas, kad jei nedalyvausi, tai nejudėsi niekur rašytojo karjeros laipteliais. Tai buvo griežta forma ir reikėjo jai paklusti. Bet po to, kada jau atsiranda atlydžio vėjai, kada galima ir taip, ir kitaip, ima atrodyti, kad viskas tik tavo paties rankose, ta formalios narystės būtinybė gal nebėra tokia didelė. Artėjant Sąjūdžiui ji, ko gero, visiškai išnyko. Keitėsi požiūris į pačią Rašytojų sąjungą. Ji prarado ankstyvesnį savo statusą. Jaun lietuviai ir kiti patriotiškiau mąstantys kalė mus prie gėdos stulpo – tiesiogine ir perkeltine prasme. Vilniuje buvo išklijuota ant Rašytojų sąjungos sienos ir stulpų, kad štai čia tėvynės pardavikų ir išdavikų sąjunga, kurią reikia kuo greičiau palaidoti, numarinti. Pačioj mūsų organizacijoje vyko skilimas. „PEN“ klubas kūrėsi beveik kaip akivaizdi opozicija...

A. a. Romualdas Lankauskas buvo jos...

Taip, užvakar palaidotas pirmasis atkurtojo Lietuvių P.E.N. centro prezidentas. Tuomet jis į mane, kaip į Rašytojų sąjungos pirmininką, negalėjo ramiai žiūrėti. Sakau: „Romualdai, jūs čia dabar steigiat, atkuriat, tai prašom – yra RS namai, visiems pastogė!“ O jis: „Ne, mes iš jūsų jokios pastogės neprašysim.“ Jie kurį laiką rinkosi, bijau pameluot, centrinio pašto ar kokioje kitoje erdvėje, kad su mumis neturėtų kontaktų. Priimdavo į klubą tik tokius patikrintus, politiškai Lietuvai ištikimus žmones. Taigi, tuomet išklibo visa senoji RS struktūra, ir kalbėt, kad 1989-iais jaunųjų sekcija buvo svarbesnė už pačią RS, be abejo, beveik neįmanoma. Tada, 1989-iais, reformavom visą Rašytojų sąjungą, atskyrėm ją nuo SSSR Rašytojų sąjungos... Laikai po truputį keičiasi, galvoju, kad šiandien tas susisluoksniavimas gali būti ir vėl prasmingas. Bet tai priklauso nuo to, kiek atsiranda tos savaiminės jėgos, parako, kad mums – man, tau, dar kažkam – reikia. Kol to nėra, joks nutarimas atkurti ar įsteigti neveikia.

Tiesa, 1988–1989-ieji buvo šitokių naujų literatūrinių sąjūdžių kūrimosi metai. Buvo ir „Svetimi“, ir kitos grupės, kurios atėjo su tam tikrais manifestais, net ir naujos organizacijos steigėsi, pavyzdžiui, Nepriklausomųjų rašytojų sąjunga. 1990-ais, atrodo, įsisteigė Kaimo rašytojų sąjunga. Politinių virsmų metas yra, ko gero, ir literatūrinių sąjūdžių laikas, nes žmonėms norisi burtis pagal savo moralinius principus, politines pažiūras, estetinius ieškojimus ar dar kažką. Juo labiau, kad tuo metu, kaip sakiau, visos pažiūros lydėsi ir virto į „už Lietuvą“ ar prieš tokią, ar kitokią. Kaip ir tas „PEN“ klubo ir Rašytojų sąjungos susipriešinimas. Stengiausi, kad jo neliktų. Bet mano pastangos, turbūt, buvo vertinamos prieštaringai, kartais – kaip neigiamas dalykas, kad aš noriu išsaugoti senąją Rašytojų sąjungos veidą ar statusą.

Irašytas: 2020 03 12

Neautorizuotas

Atlikimo vieta: Vilties vaistinės arbatinė, Kaunas

Susiradau ir atsinešiau jūsų prozos publikacijų iš „Moksleivio“, „Tarybinio studento“, „Sietyno“...

Galiu pasižiūrėti? [varto – *SV*]. Ai, čia kursioko mano rašyta. Darius [Kuolys] rašė man, atsimenu⁷⁹¹. Darius mane ir ištraukė...

Štai Danutės Kalinauskaitės mintys: „Iš studentiško konteksto netikėtai išsoko ir nustebino respublikinėje spaudoje („Pergalėje“) pasirodžiusios N. Pranckevičiūtės novelės [...]“...

Man kaip iš kosmoso čia viskas... „Sietyno“ tai pasiilgstu...

Jame gal paskutinė jūsų publikacija?

Jo, ko gero, paskutinė. 1990-ieji? Taip, nes vaikai pasipylė tada...

Gera, siūlau pradėti kalbėtis nuo mokymosi Kauno J. Jablonskio vidurinėje. Ar ten buvo koks literatūros būrelis, kas jam vadovavo? Ar tuo metu turėjote kokių rašančių bičiulių?

Tuo metu Kauno Jablonskio mokykla buvo tokia, į kurią eidavo medikų ir teisininkų vaikai, nes tai buvo vienintelė mokykla su sustiprintu anglų kalbos mokymu. Negaliu skųstis, kad ten buvo blogos lituanistės, bet ne jos buvo priežastis... Jeigu rimtai, tai pati dažnai pagalvoju, kur buvo pradžia. Mano tėtis, amžiną atilsy, visą gyvenimą buvo lietuvių kalbos mokytojas. Jis buvo iš tokio lenkiško-lietuviško kaimo – Vandžiogalos. Ten jie tokia pusiau lenkų-tuteišų kalba kalbėdavo. Jis labai norėjo iš ten išsiveržti, atėjo pėsčiomis čia į Kauną, baigė mokytojų seminariją. Žodžiu, buvo tikras lituanistas iš pašaukimo – tokio smetoninio tipo mokytojas. Aš buvau trečioj ar ketvirtoj klasėj, kai susirgau, negalėjau niekur išeiti ir paprašiau jo: „Tėveli, duok ką nors paskaityt“. Ką jis man davė? Cvirką! [juokiasi – *SV*] Žemaitę ir pan. Dabar aš nelabai įsivaizduoju, kad koks ketvirtokas skaitytų, o aš tada skaičiau. Tiesiog labai daug skaičiau. Ir tai, turbūt, vienintelė priežastis. Tikrai.

Tai turėjot nemažą namų biblioteką?

⁷⁹¹ Turima galvoje Dariaus Kuolio palydimasis žodis („Tikrumos ilgesys“), spausdintas prieš ištrauką iš apysakos „Pelenais krintantys žodžiai“ (*Tarybinis studentas*, Prologas nr. 6, 1984).

Tėtis, dirbdamas lituanistu, visą laiką turėjo knygų. Iki dabar tik įėjus visos mano sienos nukrautos knygomis. Daug jau jų nebereikia, bet tėtis visą laiką džiaugdavosi, kai išeidavo nauja knyga. Mes aptarinėdavom. Jis man paduodavo: „Perskaityk, tada pasišnekėsim“. Va, mano didžiausias mokytojas! Mokykloje... buvau gal tokia ne visai pritapusi, nes abudu mano tėvai mokytojai.

Tėvelis ten ir mokytojas?

Jis tik pradžioje padirbo, paskui direktoriavo kitoj mokykloj. Visa tai iš namų. Mama labai daug skaitė... Mokykloj mes neturėjom jokių literatūrų būrelių. Tuo laikotarpiu net nežinojau, kad taip gali būti, kokie nors būreliai.

O apie Kauno jaunųjų sekciją tada girdėjot?

Buvo Kęstutis Navakas mane susiradęs, bet čia jau vėliau, studijų laikais. O šiaip tai viskas pradėjo aiškėti, kai reikėjo rinktis, kur stoti. Aš, atvirai tariant, mokiausi vidutiniškai...

Bet juk jau į „Moksleivį“ siuntėte savo kūrybą?

Tai va, kai pradėjau galvoti, kur reikėtų studijuoti, sugalvojau, kad noriu žurnalistikos. Tuo metu atrodė labai patrauklu. Pasižiūrėjau, ko ten reikalauja – straipsnelio. Na, ir aš nušutinau į „Kauno dieną“, pasiieškoti kokio nors žurnalisto, pas kurį pasimokyčiau. Susitikau Neimantą, gal Romualdas jo vardas... Jis rytais domėjosi, rodos, Japonija, menkai teatsimenu. Bet jis man pasakė: „Tai tu parašyk ir atnešk man ką nors“. Tai atsisėdau ir pradėjau galvoti, ką čia parašius. Vėliau, kai stojant į žurnalistiką reikėjo atnešti savo straipsnelius, tai man tėtis įrišo kietais viršeliais... Ten reikėjo žinučių, reportažų, jis [žurnalistas – SV] man aiškino, ką ir kaip daryti. Bet paskui žiūriu, kad iš tų „žinučių“ man išauga visai ne tas. Pavyzdžiui, jis man sako: „Ką veiksi savaitgalį?“. „Važiuosiu į sodą, su seneliu obelis baltinsiu“. „Na, tai, kai grįši, parašyk“. Vietoj tos žinutės ar reportažo, man netyčia jau tokios...

Novelės?

Netyčia. Ir jis man sako: „Kauno dienoj“ negaliu spausdinti. Net „Kūrybinė savaitė“ nelabai, ten vyresni eidavo. Tai pasiūlė pabandyti į „Moksleivį“. Aš ir nusiunčiau į „Moksleivį“ ir man atrasė Baliukonytė. Mes labai gražiai su ja susirašinėjom, bet tų laiškų, gaila, turbūt nebeturiu likusių... Bet nuo pirmo laiško labai mes su ja susikalbėjom. Pirmą kartą pajutau tokį dėmesį iš kito žmogaus, tėtis tai pagirdavo, bet kad svetimas...

Čia buvo dešimta, vienuolikta klasė?

Jo, turbūt dešimta. Ir aš tada nuo klasiokių nutolau, nes, na, skyriausi su tuo rašymu... Visą laiką man nepatiko sentimentali literatūra, bet aš tokia esu – gal čia

jaunystės klikas, – kaip Danutė sakė, tos egzaltacijos daug yra... Ir man pačiai nepatiko, ir kariaudavau su savim: parašau, nepatinka, išmetu, vėl iš naujo. Ne taip, kaip dabar kompiutery lieka – išmesdavau viską!.. Turėjau tokią labai įdomią tradiciją: jeigu pavykdavo ką nors tokio parašyti, kas man atrodė gražu, susėsdavo mano tėvai ir aš jiems garsiai skaitydavau. Dabar, pavyzdžiui, nebedrįsčiau. Neįsivaizduoju, kaip man užtekdavo drąsos tą daryti ir kaip jiems užtekdavo kantrybės klausytis... Ir po to – normalus sutaršymas, bet toks normalus! Nes mamos skonis iš viso labai subtilus – jai Radausko tekstai yra tokie, į kuriuos reiktų lygiuotis. Tėtis, aišku, kaip pedagogas demokratiškesnis. Tokios mano mokyklos. Iš tikrųjų neturėjau jokios literatūrinės aplinkos, būrelio, bendraminčių...

O į konkursus, kūrybines jaunimo stovyklas nevykote?

Niekur, mokykloj to nebuvo visiškai. Visos mano pradžios kyla iš namų.

Bet stojot ne į žurnalistiką, o į lituanistiką?

Stojau į žurnalistiką. Neįstojau. Perėjau tą etapą raštu, bet neperėjau žodžiu. Atsimenu, buvo kažkokia lyg keramikos paroda „Litexpo“, kur mus paleido, reikėjo aprašyti. Aš ten „nuo molio gimimo iki...“. Na, ten su žurnalistika bendro buvo labai nedaug, ten buvo gal daugiau į tokį tarp esė... Neįstojusi nuėjau dirbti į Kauno biblioteką, senųjų spaudinių skyrių. Nuo vaikystės mano svajonė (buvau rudaplaukė, strazdanota, labai rausdavau) – dirbti kur nors, na, kaip archyve: tamsu, lempa, žmonių nėr ir šiurena popieriai. Kad paskui stovėsiu prieš 200 studentų auditoriją ar vedžiosiu 30 žmonių grupes – tuo metu buvo visiškai neįsivaizduojami dalykai! Tame spaudinių skyriuj baisiai gerai jaučiausi. Užbūrė ta knygos paslaptis: lotyniškų, graikiškų knygų... Po tų metų stojau į lituanistiką. Man ir Neimantas sakė: „Nebus iš tavęs žurnalisto!“. Atsimenu, per pirmą egzaminą labai pasimečiau, nes tada stojo Pumprickaitė. Buvo tokia tvarka: įeini pokalbiui, išeini... Tai ji tokia energinga, veikli, taip su visais šneka, o aš tokia raustanti stoviu šone ir galvoju – na ne, tikrai ne. Na, ir taip aš įstojau į lituanistiką. Įstojau labai gerais pažymiais. Dabar neprisimenu, ar tik ne Girdenis tai komisijai, kuri tave nukreipia – kalbininkas, literatas, – vadovavo. Tai man paaiškino, kad yra tokia klasikinė filologija – graikų, lotynų kalbos. Neturėjau jokio supratimo – juk sovietmetis – nei kas ta Graikija, nei kas ta „lotynija“. Kažkaip pasidaviau. O paskui ten labai užstrigau su gramatika... Žinot, kaip tam dėdei Vaniai – tvanku! Julius Keleras buvo kartu, bet labai greit pasitraukė, pamatęs, kad su graikų gramatika jam nieko neišeis. Tokia Diana Šarakauskaitė yra, nežinot?

Žinau, turiu jos knygą.

Tai ji irgi buvo mano kursioinė, išėjo į literatus, kaip ir Julius. O Julius, žinot, jaunas buvo labai ekscentriškas, tai ateidavo, man sėdint graikų paskaitoj pas Dumčių, už

durų rėkdavo: „Pranckevičiūte, ką tu ten veiki, išeik!“ [juokiasi – *SV*]. Kažkaip neištempė manęs iš klasikinės filologijos, bet už tai ištempė į literatų būrelį.

Įstojot 1981-aisiais?

Taip, vienus metus praleidau. Ar tik ne tautosakos kursą mums dėstė Marcelijus ir labai gerai atsimenu, kad buvo kažkokia Veronikos, „Paskenduolės“ interpretacija, visi rašėm darbus. Kitą paskaitą Marcelijus atėjęs paklausė: „Kuri Pranckevičiūtė?“. Tai buvo pirmas sakiny, išsigandau, sakau: „Aš“... O jis: „Paskui prieik“. Visą paskaitą sėdėjau ir galvojau, ką aš padariau... Paskui priėjau, sako, čia yra toks literatų būrelis, gal ateitum. Po to, kaip nuėjau, taip ir nuėjau. Tuo metu už mane ten vyresni buvo gal... Danutė? Šiaip aš vadinu „mano kursu“, bet iš tikrųjų tai Kuolys metais aukščiau, nors mes visi 1962-ų, tik aš metais vėliau įstojau mokytis. Su manim kurse buvo Aurelijus Katkevičius, Valdas Daškevičius... Elena Karnauskaitė jaunesnė. Virginijus Gasilūnas metais aukščiau; Liudvikas Jakimavičius, Vytautas V. Landsbergis irgi. Mūsų susidarė tokia „bendrabinė“ kompanija. Pirmais metais gyvenau bendrabutį. Katkevičius, Daškevičius, Gasilūnas irgi gyveno... Į paskaitas kartu važiuodavom iš Saulėtekio. Su merginom nelabai bendravau, jų ir beveik nebuvo.

Koks pirmas įspūdis atėjus į universiteto būrelį?

Iš tikrų tai eidavom kaip į draugų kompaniją, kaip kiti, sakykim, eina į barą.

Bet pakvietė tai Martinaitis?

Martinaitis, bet jis pakvietė ir paleido. „Ateik“, ir viskas. Man atrodo, Auris jau buvo nuėjęs, gal ir Daškevičių atsitempė, nes Valdas labai rimtas, nuo pat jaunystės viską už gryną pinigą priima, greitai išsižeidavo. Neatsimenu, kaip ir ką mes ten veikdavom. Žinau, kad pasidalindavom tekstus, vienas kitą paskaitydavom, bet kad tokių didelių aptarimų, kažkokių teismų nebuvo. Dažniausiai susirinkdavom ir... Marcelijus šneka, Liudvikas pareplikuoja, Auris pasiginčija... Atrodo, kad niekas čia nieko tavęs nemoko, niekas čia tau neaiškina kažkokių tiesų, toks tiesiog geras pabuvimas šalia. Paskui atsimenu, kai kviesdavo svečius. Buvo Jurga Ivanauskaitė. Kažkaip su ja iš mūsų niekas neužmezgė kontakto, gal Julius lengviausiai su Jurga bendravo, bet man tada paliko didelį įspūdį. Vėliau Marcelijus sugalvojo tokį atsakomąjį reikalą: „Ne jūs skaitysit, o jus paskaitys!“ Tai Šaltenį atsimenu. Labai įdomus, teatrališkas žmogus. Taip peržiūrėjo atėjęs mus visus ir sako: „Va, tu. Matau, iš to, ką skaičiau, kad čia tavo bus.“ Ir kokią valandą jis taip prašnekėjo, ir pataršė, ir viską, bet sako: „Jeigu turėtum dar keletą tokių tekstų, galima būtų leisti knygą!“. Bet, pavyzdžiui, kad iš Marcelijaus kad sulauktum ar pagyrimo, ar papeikimo – ne, buvo toks labai natūralus gyvenimas.

Lygiai tas pats buvo Puvočių stovykloje, 1985 ar 1986-aisiais. Tais metais, kai emigravo Saulius Tomas Kondrotas [1986 – *SV*]. Tada iš Klaipėdos buvo pakviestas Leonidas Donskis. Turbūt Arūnas Valionis, tada, atrodo, studentas medikas. Žodžiu, labai iš įvairių vietų pakviesta po vieną kitą žmogų, kurie kaip ir literatai, kaip ir ne... Kokių būdu Marcelijus juos susikvietė – nežinau. Buvo, pavyzdžiui, Vidmantas Valiušaitis. S. T. Kondrotas irgi buvo atvažiuavęs. Gerai atsimenu, kaip Saulius su Kuoliu lenktyniavo, plaukė į kitą Merkio kraštą. Kalbino ir kitus, bet nė vienas daugiau iš vyrų neplaukė. Kondrotas sakė: „Tai ką, bijot kito kranto? Aš tai nebijau.“ Paskui, po stovyklos, gana greitai sužinojom, kad jis išvažiavo. Oi, jis mums išvis plovė smegenis baisiai [šypsosi – *SV*]. Nežinau, ar jis ten buvo šiaip toks ekscentriškas, ar išgėręs... Kadangi aš po klasikinės filologijos, tokia romantiška, senos kultūros... tai jis sako: „Tai gal tau gaila, kad žlugo Roma?“. Nežinau, sakau, gal kiek ir gaila. [juokiasi – *SV*]. „O tai gal tau ir Bizantijos gaila?“. Na, sakau, gaila. „O man nieko negaila! Kam dar iš jūsų gaila, kad žlugo Bizantija?!“. Sėdi visi tokie... Aišku, jis rimtai šnekėdavo, tik finalai jau tokie ekscentriški. Dar labai Vytautas Bložė įstrigo... Marcelijus buvo sukvietęs labai įdomius žmones. Česlovą Kudabą buvo. Bložė tai mus visus iki vieno peikė: esą viskas pas mus per gražu, per gerai... Atsimenu Bložės sakinį, kad kūrinys turi blogai baigtis, negali baigtis gerai, nes bus neįdomu. O aš buvau tokia, na, mokytojų vaikas – labai gera, tvarkinga, klasikinė literatūra... – ir mane tokie dalykai gąsdindavo. Bet kad kas nors labai kritikuotų, peiktų – niekada! Buvo labai šeimyniška, jauki, draugiška aplinka. Vazinėjom su Marcelijum – nežinau, kaip ten mus kviesdavo, – po visokias bibliotekas, kūrybinius vakarus... Atsimenu, kaip Liudvikas skaitydavo savo gaisrininkus ir niekas jų provincijoje nesuprasdavo. Mes vienas kitą tai labai gerai suprasdavom. Į „Poezijos pavasarį“ tai tik sirgaliais ateidavom, nes čia jau poetų žemė...

Bukelienė buvo kritiškesnė už Marcelijų, gal čia yra moteriškas-mokytojiškas bruožas. Prisimenu, kad už kažkurį iš šitų tekstų gavau gerokai barti. Bet kuo aš labai žavėjauisi, kad jie niekada tiesiai nepaaiškindavo, ką tu darai ne taip. Noriu pasakyti, kad jie buvo labai pagarbūs. Dabar, kai kartais pasiklausau mokytojų ar kritikų, nejauku darosi: žmonės išreiškia savo pyktį, panieką ar nori parodyti, kokie yra teisūs, bet ne tai, kad normaliai... Atsimenu, pavyzdžiui, tokią Bukelienės pastabą: „Žinai, būna gražu, kai žmogus taip gražiai dainuoja, paima ir pakelia kokią natą, ir visi paskui laukia, kada vėl pakels. O tu, kai pakeli ir... nenuleidi! Žinok, jau cypia!“ Ir viskas, ir galvok tu, ką nori... Dabar aš suprantu, ką ji norėjo pasakyti. Tuo metu, aišku, žiūrėdavau, kas čia perspausta, kur čia nuleisti ir t. t. Bet būdavo tokios kaip mįslės. Tu pats turėjai labai daug galvoti, ką darai ne taip ir ką, galbūt, reikėtų daryti kitaip.

Danutė Kalinauskaitė buvo minėjus, kad Elena Bukelienė visgi skeptiškiau žiūrėjo į rašančias moteris nei į vyrus, net yra tai pasakius viešai. Kiek jūs pati su tuo susidūrėt?

Asmeniškai to nesu sulaukusi, bet ką mes tikrai jausdavom, kad vaikus ji tikrai mylėjo labiau. Net kreipdavosi į juos su šypsena, o su mumis – sausiai, dalykiškai. Karnauskaitę, kiek pamenu, vis pabardavo. Paskui buvo tokia Anita Kapočiūtė... Dar Solveiga Daugirdaitė. Tai nė vienos iš mūsų Bukelienė šiaip jau nemėgo, gal man buvo ir palankiausia, bet... Nežinau, kokių būdu ir kaip, bet kartais būrelyje būdavo ir kalbėdavo Viktorija Daujotytė. Žinau, kad ji mane atsiminė ir Bukelienė tada gal šiek tiek švelniau pradėjo žiūrėti. Bet atvirai tariant, tai jos tokio palankumo ar kažką... Ne. Ypač proza, tai čia jau „visai ne moterų reikalas“. Vaikus ji mėgo labiau – tikrai.

O tarpusavio santykiai? Ar konkurenciją jautėte?

Ne, konkurencijos negaliu pasakyti, kad jautėsi. Nežinau, kaip tarp vyrų. Man asmeniškai tai nelabai buvo. Danutę pripažinau vienareikšmiškai ir man patiko, ką ji darė. Anitos aš nesupratau, atrodė, kad nėra... Apskritai, kur ta konkurencija galėjo būti? Nei mes labai publikavomės, nei... Paskui ilgai apie tai galvojau ir man toks jausmas, kad visgi Marcelijus, tiesiogiai nevertindamas, vairavo, kaip mums toliau seksis. Nes nė iš šio, nei iš to, pavyzdžiui, jis sako: „Tu tą dieną nueik į „Pergalės“ redakciją pas Aputį“. Pas Aputį, klasiką!.. Nuėjau ir Aputis pasakė: „Marcelijus minėjo, kad čia neblogai, tai atnešk man ką nors“. Va, taip vykdavo.... Nežinau, ar čia Marcelijui dėkoti, ar čia bijoti. Dar atsimenu kažko ten nespėjau, Aputis sakė, kad nebegali ilgiau laukti, tada Marcelijus sako: „Tu man nedaryk gėdos, aš susitariau...“. Reiškia, jis vairuodavo. Vyrų publikacijas irgi vairuodavo. Daškevičius ne kartą būdavo įsižeidęs, kad ten ne jo, o Aurio. Bet šiaip labai gražiai. Manau, kad niekas neturėjo nuoskaudų. Tu pajusdavai, žiūrėk, čia viena tavo publikacija, čia antra, trečia, – bet kad kažkas kištų koją ar kažką sakytų, ar užmestų, kad čia prižiūri tave... Mane kažkaip vėliau Pakerienė [Daujotytė] buvo pradėjęs globoti. Kai praėjus kuriam laikui po baigimo buvau Vilniuj ir ją susitikau, ji paklausė: „Kodėl tu neberašai?“. Tai aš labai nustebau, kad iš viso mane atsimena, atskiria... Paskui dar kelis kartus man per Giedrį Viliūną perdavė: „Pasakyk, kad rašytų!“.

O „Prologo“ skiltį „Tarybiniam studente“ prisimenat? Kiek žinau, Valdas Daškevičius buvo idėjos autorius? Kiek jūs prie prisidėjote?

Ne, iš tikrųjų, visur būdavau pasyvi. Mane vyrai pasikviesdavo. Lygiai tas pats buvo su „Sietynu“: Darius parašė, pasiūlė, ką verst, tai vieno atsisakiau, kitus du vertimus padariau iš tokios senosios kanceliariinės Gudų kalbos... Ką dar verčiau? Mickevičiaus laiškus... Pati neorganizuodavau nieko.

Į Vilniaus jaunųjų sekciją niekas nekviatė? Gal Danielius Mušinskas, Vaidotas Daunys?

Ne. Kaip pasakyt... Su Mušinsku esam buvę ir literatūros vakaruose, ir jis kalbėjo apie tai, bet aš nėjau. Užsiminta gal ir buvo, bet kad taip aktyviai kviestų, tai ne. O mūsų vyrai buvo įstoję?

Dauguma, kas tapo rašytojais, buvo.

Aš savęs neįsivaizdavau Vilniuj, žinojau, kad grįšiu į Kauną. Bet nežinau, ar tai priežastis... Iš tikrųjų didelė priežastis – mano studijos. Nes aš labai mokiausi. Klasikinė filologija užima labai daug laiko. Mes, atsimenu, su amžiną atilsį Rasa Jurgelėnaite, kuri paskui gynėsi darbą iš raudų, dirbo Lietuvių literatūros ir tautosakos institute... Mes su ja lenktyniaudavom. Pavyzdžiui, užduoda kokį gabalėlį Ovidijaus versti, tai mes ne šiaip kad išverčiam, mes eiliuodavom! „Metamorfozes“ su visais ten hegzametais, su visa silabotonine... Man tai labai patiko ir daug laiko atėmė. Tad negaliu pasigirti, kad ilgai ten su jais vakarodavau, užsibūdavau kur nors...

Bohemai laiko kažkiek likdavo?

Taip, be jokios abejonės. Bet, atvirai tariant, pati didžiausia mano bohema buvo Keleras. Kaune, aišku, Navakas.

Čia vėliau?

Ne, aš visą laiką šeštadieniais grįždavau namo. Nuo Kęstučio mane labai atitraukdavo Valiūšaitis Vidmantas, nes jis kažkaip labai toks akademinis žmogus ir jam jokios lėbavonės ne...

O jis nerašė?

Ne. Jis kritikas buvo. Kai Marcelijus buvo pasikvietęs jį į Puvočius, na, susikibdavom mes ten! Viliūnas toks, mūsų kritikas buvo. Ir Vidmantas, man atrodo, pakvietė Leonidą Donskį.

Kaune mano bohema tai buvo Navakas. Tai čia visko būdavo, kas žino Navaką, tai... nors aš irgi tame tebuvaу pasyvi dalyvė. O Vilniuj, turbūt, mane daugiausia supažindino Keleras – ir su Vilniaus dailininkais, ir apskritai su senamiesčiu: mes išeidavom ir blūdindavom, vos ne per naktį... Ir Seibutis toks buvo, rodos, sanskritą mokėsi. Žodžiu, įdomios personalijos, kurių Kaune nebuvau sutikusi. O iš tikrųjų tai nelabai ką galiu papasakoti apie tą laikotarpį, nes tikrai daug mokiausi. Tai praktiškai pagrindinė priežastis, kodėl aš pati nustojau. Labai paprasta: po Sofoklio, pavyzdžiui, nelabai supratau, kas dar gali ką parašyti... Tuo metu man taip atrodė – ta visa didelė klasikinė literatūra ir ypač jos interpretacijos... O vėliau, kai pradėjau dirbti Vytauto Didžiojo universitete, dėčiau antikinę literatūrą, tada jau pati

įsikasiau... Kai pamatai kūrinį, po kurio, pavyzdžiui, po Edipo, nelabai lieka, ką pasakyti... Na, ir nustūmė. Nustūmė...

Atsimenu, kadangi mano tėčio šaknys tokios lenkiškos Lietuvos dalies, tai ten jie netaisyklingai šnekėdavo, sakydavo: „neduodano“, t. y. „nedaduota“. Tai ir aš tada pradėjau jaust, kad man tikrai yra nedaduota, ir nėr čia ko stengtis, lygiuotis ten, kur tiesiog negali, neturi tiek potencijos. O ypač kai pradedi daug kalbėti, tampa labai sunku parašyti kad ir trumpą straipsnį, pavyzdžiui, apie šalį, kurią labai mėgstu... Negaliu rašyti, nes galiu kalbėt, galiu daug papasakot. O kai reikia nuo taško iki taško sakinį... Parašiau, tiesa, vieną metodinę priemonę universitete apie Graikijos kultūros istoriją, bet tiek prasikankinau, kai man reikėjo sudisciplinuoti kalbą ir suveržt... Kai pajunti kalbėjimo laisvę, rašyti tampa sunku.

Grįžtant prie situacijos „Pergalės“ redakcijoj: tai jūs Apučiui visgi nunešėt, spausdino?

Nunešiau. Ir Aputis buvo tiek supykęs, kad vėlavau, tai paskui net nieko nepasakė, tik per Marcelijų honorarą perdavė. Man atrodo, mes paskui su vyrais kažkur nuėjom tą honorarą pabaigti. Man atrodo, kad ta publikacija „Pergalėj“ aš nemokėjau džiaugtis. Mane pradėjo sveikinti, aš nesupratau, nemačiau nei svarbos, nei... Labai nemalonu apie save taip sakyti, bet, žinot, yra žmonių, kurie labai aiškiai orientuoti, pavyzdžiui, Daškevičius – poetas *par excellence* ir rašo visą gyvenimą. Yra žmonių, kurie nueina į šoną, pavyzdžiui, Katkevičius nuėjo į šoną. Gasiliūnas nuėjo į tiriamąjį literatūros darbą, aš nuėjau į dėstymą... Kodėl? Todėl – aš taip manau – nes tas talentas mūsų nėra toks ryškus, nėra jis toks „neduodantis gyventi kitaip“...

Gal viskas kiek sudėtingiau: juk yra ir charakteriai, kūrybos psichologija...

Taip, gyvenimas galų gale... Mano moteriškoji pusė, vaikų gimdymai. Galų gale fiziologiškai tu nespėjai nieko...

Kalbindamas kitus vis paklausiu, ką jie išskirtų iš asmenybių, kurios atrodė daug žadančios, bet iš literatūros lauko pasitraukė. Pavyzdžiui, minėtoji Danutė Kalinauskaitė sakė: „Man ji labai patiko, Neringa Pranckevičiūtė. Ji yra nuostabiai talentinga ir tikrai labai gerai rašė. Galvojau, kad Neringa tai bus tikrai... [...] Ji buvo ir protinga, labai įdomiai svarstydavo, jos kūrybos svarstymai, atsimenu, buvo puikūs.“⁷⁹²

Na, aišku, labai malonu girdėti tokius dalykus... Mes su Danute, iš tikrųjų, tai mažai bendravom. Ji man buvo autoritetas, nes kai aš atėjau, ją jau žinojau, ji buvo metais vyresnė, regis, dviem kursais aukščiau. Komplexo prieš ją tai nejaučiau, bet ji

⁷⁹² Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

mažai bendraujanti gal, bent jau tuo metu buvo. O gal man nepavyko to kontakto užmegzti... Ir aš truputėlį jai pavydėdavau.

Danutė irgi iš savo kompanijos buvo išskyrusi Julijų Kelerą. Ar jūs per jį nesusipažinot?

Ne. Mes su Keleru, jeigu mūsų trijulė būdavo, pasiimdavom dar Dianą Šarakauskaitę.

O ji lankydavo universiteto būrelį?

Ji atėjo kelis kartus, bet, kaip suprantu, ar jai buvo kažkas ne taip pasakyta, ar... Ji irgi buvo labai jautri, šiuo atžvilgiu jie su Daškevičium labai sutardavo, padraugaudavo... Ir iki šių dienų, kiek žinau, susirašo.

Dar Virginijus Gasiliūnas sakė: „Ko man gaila, tai Neringos Prancėvičiūtės. Galėjo būti ne prasčiau negu Danutė Kalinauskaitė. Ji buvo klasikė ir jos prozos gabalai, mano supratimu, buvo labai tvarkoj.“⁷⁹³ Turint galvoj ir reakciją į publikaciją „Pergalėj“, ir kitų pagyras, buvote labai savikritiška?

Visą laiką turėjau tokį kompleksą, kad esu geras mokytojų vaikas, tokia neproblematiška, tvarkinga, nuobodi, dėl to visiems tinkanti. Ir man atrodė, kad ir Marcelijus dėl to mane priima, kad esu tokia, „kaip reikia“... Apučiui aš patikau, žinau, paskui daug kartų klausdavo susitikus: „Kas nutiko? Kodėl baigėi?“... Supratau, kad kartoju: iš dalies Marcelijų, iš dalies Aputį... Atrodė, kad dėl to jiems ir tinku. Dėl to ir nepriėmiau rimtai, norėjau iššūkio. Kad man kažkas būtų pasakęs: „Nieko tu negali! Nieko tu negali!“, va tada... O kadangi visiems tikau, praktiškai visi gyrė... Taip norėjosi, kad kažkas pasakytų: „Nu šššš.... čia yra, ir viskas“. Kai man Bukelienė dėl tos aukštos natos pasakė, tai tada aš supykau. Nors ji buvo šimtą kartų teisi, nes ten buvo vienas prasčiausių pabandymų. Bet dabar nežinau, negi reikėtų sakyti, kad pritrūko kritikos, kad jeigu būtų daugiau barų, būčiau labiau užsispyrusi? Aš negaliu taip pasakyt. Iš tikrųjų nežinau, kodėl taip viskas pasikeitė... Dabar tai, aišku, labai smagu girdėti tokius žodžius.

O dėl pirmosios knygos nebuvo kokių pasiūlymų?

Ne. Tik Šaltenis sakė, atnešk bent tris keturis tokius gabaliukus kaip novelė „Gailestingosios“... Net neatsimenu, ar ji buvo kur spausdinta? Buvo, nepamenu, kur. Tai va, Marcelijus, aišku, padavė jam ir jis sakė, jei atneši kelis man į Rašytojų sąjungą, išleisim knygą. Bet ten buvo gerai net mano pačios akim. Turbūt geriausia, ką esu parašiusi... Trijų–keturių tada tikrai neturėjau.

O iš vyresnių rašytojų turėjęt autoritetą, su kuriais kažkiek bendravote?

⁷⁹³ Iš asmeninio interviu su Virginijum Gasiliūnu, 2019 12 16.

Geda ir Šaltenis.

Tai su Sigitu Geda buvot pažįstami?

Per Julij.

Julius Keleras, toks įspūdis, „surišdavo“ žmones?

Julius labai lengvai bendraudavo. Iš pirmo žvilgsnio labai paviršutiniškai: niekada nekalbėdavo rimtai, visą laiką metaforom, užuominom, bet man labai patiko ir tiko. Julius labai gerai žmones perprasdavo. Pavyzdžiui, su Diana jis kitaip bendraudavo, nei su manim. Jis labai mokėdavo prieiti. „Kur dabar, Juliau, važiuojam?“ „Ai, pamatysi.“ O važiuvom pas kažkokią keramikę... Nei jis man aiškino ką nors, nei rodė. Su ja pasišnekėjo irgi paviršium tokiu kažkokiu, gal dar vyno kokio išgėrėm, bet nebuvo didaktikos, leisdavo patiems pasirinkti... Julius turėjo labai daug energijos. Man, aišku, pranašumas buvo tai, kad jis vilnietis.

Baigusi studijas, grįžot į Kauną?

Iškart grįžau. Jau buvau ištekęjus.

Bet prie „Sietyno“ prisidėjot?

Taip, iš Kauno rašydavau ir siųsdavau. Buvau ir kelis kartus nuvažiavus.

O Kaune, sakėt, daugiausia bendravot su Kęstučiu Navaku?

Taip, su Kęstučiu.

Jis 1987–1988 buvo ir Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininku.

Tą sekciją mes dažniausiai pas jį namuose... Būdavo Bartulis. Jo jau irgi nebėr?

Kompozitorius? Neseniai mirė.

Markas Zingeris kartais ateidavo. Kęstutis vis bandydavom tai kokius pokalbius padaryt, tai... Valiušaitis buvo atėjęs. Jis buvo tokios akademinės krypties, o Navakas – visiškai laisvė! Pas jį ten per naktis prabūdavom, net ne visada aš visus pažinodavau. Auris buvo toks... Radzevičius... Bet ten viskas vykdavo labai savaime: ateini, išeini... Bet kaip Vilniuj mane Keleras „tąsydavo“, nes būdavo, kad ir laiko neturi, ir mokytis reikia, o Juliui nieko – einam ir viskas! – taip čia, Kaune, ir Navakas. Skambindavo tol, kol vis tiek ateisi. Žinodavai, kad jeigu neateisi, jis pats atvažiuos. Buvo smagus laikas... Paskui jau man šeima, vaikai. Pasitraukiau...

Šeima ir vaikai maždaug sutapo su tuo paskutiniu tekstu?

Aha. 1987-ais dukra, 1990-ais sūnus. Tada prasidėjo ir mano akademinė karjera – buvau išsiųsta į Oksfordą: laimėjau Sorošo darytą konkursą, gavau stažuotę. Iš visų humanitarų nežinau, kiek ten išėjo, bet būtent aš gavau iš Lietuvos... Tai buvo man žiaurus impulsas, nes tada jau dirbau VDU, buvo didelis noras studijoms, daug naujų kursų universitete prikūriau, o kitkas pasitraukė į šoną... Tai buvo kažkas tokio labai apčiuopiamo: darbas universitete, paskaitos... Šiaip tai, jeigu labai rimtai šnekančiam, tai galiu pasakyti, bet čia, ko gero, ne viešumai: mano vyras niekada nevertino to mano rašymo ir visada žiūrėdavo kaip į tokį mergiotišką, tokį maždaug „ai, visos mergaitės poeziją rašo...“. O jeigu universitete paskelbdavau naują kursą, nes mes abudu dirbom...

O jūsų vyras yra?

Sigitas Laužys, mano buvęs vyras. Dabar dar dirba VDU, dėsto lotynų kalbą, yra išvertęs daug veikalų, man atrodo, gavęs premiją už karinio veikalo vertimą... Taigi, jeigu aš pradėdavau naują kursą, tai abu džiaugdavomės. Bet kažkokie „parašinėjimai“ tai jam niekada rimtai neatrodė. Aišku, tai ne priežastis, bet...

Deja, turbūt, ne toks retas atvejis šeimose...

Ne... Jis net nieko mano neperskaitęs, man atrodo. Mes universitete pradėjom draugauti. Tai, kai eidavau į literatų būrelį, jis mane palydėdavo, paskui laukdavo, o čia juk visas būrys: Katkevičius, Daškevičius... Su Danute neatsimenu net, ar kokios kavos buvom išgėrusios. Visą gyvenimą daugiau su vyrais bendraudavau, tai jam gal nelabai patikdavo, jis į tuos literatus gana skeptiškai žiūrėjo.

Vertimus – tai taip. Kadangi abu buvom senosios lietuvių literatūros specialistai, tai... Mano toks buvo „Golijaus dienoraštis“ išverstas „Sietyne“ – čia Darius man jį užrodė. Paskui tokio Teodoro Jevlaševskio atsiminimai, kuriuos dabar [Jūratė] Kiaupienė perleido su savo pavarde, atvirai tariant. Kol dar buvau universitete, tai Kiaupienė buvo kolegė-konkurentė, o ji į savo CV įsirašo tą vertimą. Na, bet dabar jau nebesvarbu.

Ar buvo minčių sugrįžti prie grožinių tekstų rašymo?

Dabar yra.

Kažką rašote?

Dar ne, bet kai agentūra verčia mane rašyti tuos straipsnius, kai bando mane spausti knygai, kai tik pradedu tą daryti, žiūriu, aš vėl nuvažiuoju į literatūrą... Bet negaliu pasakyti, kad ji man patinka. Kitą dieną pasižiūriu ir man atrodo labai banalu, bjauru – viską išmetu. Nors jausmas, kad laikas tam po truputį ateina, yra.

Sakėt, kad labai bijojot to panašumo į Aputį, Martinaitį, bet juk daugelis autorių neatsiranda „iš niekur“?

Mano didysis kompleksas buvo tai, kad esu tradicinė. Pradėjau Granauską skaityti, Radzevičių ir ėmiau verkti. Kai matai, kad esi tokia pati, na, ne tokia pati, bet panaši... tokio dublio jau nebereikia, jau viskas.

Iš tikrųjų esu sentimentali, drovi, o literatūrai tai nėra gerai. Arba reikia rasti labai ypatingą raišką... Dabar jau tą suprantu. Nors gyvenime man tos drąsos užtenka, bet kai prasidedi su literatūra, turi būti sąžiningas. Apsimesti man neišeina.

Parengtas susirašinėjant el. paštu, 2020 05 04

Norėčiau klausti apie Jūsų patirtis dalyvaujant VVU Kauno Humanitarinio fakulteto ir Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos veiklose. Gediminas Jankus minėjo, kad VVU Kauno Humanitarinio fakulteto sambūrį įkūrėte apie 1979–1980-uosius, leidote laikraštį „Filomatas“, spausdinote almanachus „Žingsniai“... Būrelį, regis, globojo Juozas Jasaitis. Iš Jankaus ir Edmundo Janušaičio supratau, kad buvote vienas to būrelio vedlių, kurį laiką – būrelio pirmininku?

Na, aš nedrįsčiau sakyti, kad „įkūriau“ Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto (VU KVF) Literatų klubą. Tam tikras literatūrinis gyvenimas fakultete vyko jau iki mano studijų šioje aukštojoje mokykloje pradžios. Aš čia pradėjau studijuoti 1981 m., praėjus dvejiems metams po mano studijų Kauno politechnikos institute baigimo. Tais pačiais metais VU KVF baigė stiprus filologų kursas, tarp kurių buvo fakulteto literatų veikloje pasireiškusių asmenybių: Emanuelis Zingeris, Česlovas Navakas, Rita Liutkutė, Eugenijus Striaukas. Kiek anksčiau fakultetą baigė irgi literatūrinėje kūryboje pasireiškusios Audra Stasiukonybė, Silvija Juodzevičiūtė, kai kurie kiti lituanistai. Tai jie pradėjo leisti sienlaikraštį „Filomatas“, kurį redagavo E. Zingeris.

Taigi, mano studijų laikotarpio literatūros mėgėjams uždavinys buvo lengvesnis – tęsti tai, kas jau buvo pradėta, ir, pagal galimybes, pajvairinti to studentiško literatūrinio gyvenimo formas.

Norint suprasti to „literatūrinio gyvenimo“ – šiandienos akimis žvelgiant, labai riboto ir visiškai paraštinio – prasmę ir motyvaciją, reikia prisiminti sąlygas, kuriomis ta veikla skleidėsi.

O sąlygos sovietinio totalitarizmo santvarkoje laisvai literatūrinei kūrybai, kaip ir bet kuriai kitai komunistinės ideologijos nesuvaržytai veiklai, buvo išskirtinai nepalankios. Bet kokia viešoji raiška, o ypač spausdintas žodis, buvo griežtai kontroliuojama ir cenzūruojama. Menkiausią skelbimą apie literatūros vakarą, kuris būtų spausdinamas spaustuvėje, turėdavai nešti cenzoriui, prieš tai gavęs savo įstaigos vadovo motyvuotą raštą, laiduojantį ne tik spaustuvės išlaidų apmokėjimą, bet ir pagrindžiantį jo suderinamumą su sovietinės valstybės „ideologinėmis ir moralinėmis normomis“.

Patys renginiai, įskaitant literatūros vakarus, irgi buvo kontroliuojami. Kadangi tarp žiūrovų ir klausytojų visada būdavo žmonių, kurie gaudavo algą už tai, kad neviešai raportuodavo atitinkamoms tarnyboms apie viešųjų renginių dalyvių „ideologinę

brandą“. Todėl savicenzūros instinktas – neliesti temų ir problemų, kurios nepatiktų ideologiniams cerberiams – buvo neišvengiama to meto viešosios raiškos dalis.

Taigi, ta „literatūrinė veikla“ buvo susijusi ne vien su „kūrybiškumo“ ir „laisvalaikio praleidimo“ reikalais, bet buvo susijusi ir su tam tikromis rizikomis, ypač fakulteto vadovybei ir profesūrai, kuri, dėl kokio nors neatsargaus ar neapgalvoto studentų elgesio, lengvai galėjo būti pakaltinta, tarkime, „sudariusi sąlygas atsirasti antitarybinės veiklos židiniui“.

Toks, iš pirmo žvilgsnio, menkas dalykėlis, kaip sienlaikraštis „Filomatas“, tada buvo gana rimtas galvosūkis dekanui: leisti ar neleisti? Kitur tokios praktikos nėra. Cenzūruojamas nebus. Studentai prirašys vėjų. Apskęs. Kam tada bus „galvos skausmo“? Dekanui, aišku.

Vėliau atsirado KVF Literatų klubas. Prašo patalpų susirinkimams. Čia gi ne komjaunuoliai prašo, kurie turi savo ideologinės priežiūros struktūras, stebinčias, kad jaunimas „teisingai“ ideologiškai protautų ir atitinkamai veiktų. Ten rizikos nebūtų. O čia – kažkokie „neprognozuojami“ literatai? Priešnekės vėjų, paskui „srėbti košę“ – profesūrai...

Todėl aš su didžiausia pagarba prisimenu savo profesorius Juozą Jasaitį, Algimą Radzevičių, Alvydą Butkų, Vladą Žulį, Albertą Ružę, Rimantą Marčėną ir kitus, be kurių palaikymo, paramos bei globos jokia panašaus pobūdžio literatūrinė veikla nebūtų buvusi galima. Ypač rėmė, palaikė mus, aktyviai dalyvavo studentų literatų veikloje J. Jasaitis, A. Butkus, A. Radzevičius.

Man teko garbė kurį laiką vadovauti KVF Literatų klubui, suteikti galbūt šiek tiek naujų, ligi tol nekultivuotų raiškos formų: greta „Filomato“ leidybos, organizuoti literatūros renginius – literatūrinius šeštadienius, kūrybos konkursus, literatų dienas, mašinraščio teisėmis leisti LK narių kūrybos almanachą.

Tai buvo abipusio – profesūros ir studentijos – pasitikėjimo veikla, saistoma atsakomybės. Mums nebuvo primetama kažkokių išankstinių reikalavimų ar ideologinių dogmų, kurias būtume privalėję rodyti viešai. Bet ir mes patys stengėmės nesuteikti preteksto, kad kas nors galėtų priekaištauti fakultetui ideologiniais pagrindais.

Tačiau nepūsti į „ideologinę dūdą“ tais laikais jau buvo tam tikras savęs pozicionavimas. Nei „Filomate“, nei literatūros renginiuose nerašėme ir nedarėme nieko, kas tuo metu buvo „paklausu“ ir vyravo viešojoje erdvėje, kaip propagandinis leitmotyvas. Pokario metais tokius literatus vadino „tyleniais“ ir baudė Sibiru – kad „neapdainuoja socializmo laimėjimų“. Laikai, žinoma, jau buvo pasikeitę, Sibiras niekam nebegrėsė, tačiau tokia „neformalų“ veikla tebebuvo įtartina.

Patekti į viešąją erdvę be lankstymosi „partijai ir vyriausybei“ nebuvo lengva, o su kai kuriomis temomis – tiesiog neįmanoma. Pavyzdžiui, 1983 m. sukako 100 metų,

kai J. Basanavičius išleido pirmąjį laikraščio „Aušra“ numerį. Oficialioji spauda tos sukakties, žinoma, neminėjo, o mes labai didžiavomės, kai „Aušros“ 100-mečiui skyrėme visą „Filomato“ numerį.

Taigi, KVF Literatų klubo veiklą prisimenu kaip naudingą „literatūrinės mankštos“ procesą, kurio metu laviname savo minties reiškimo, viešojo kalbėjimo, tarpusavio bendravimo bei organizacinius įgūdžius. Gyvenime tai vėliau pravertė.

Kauno jaunųjų rašytojų sekcijoje, regis, užėmėte svarbų kritiko vaidmenį (Algimantas Mikuta minėjo, kad sekcijoje kritikų trūkdavo, tad kiekvienas buvo labai svarbus)? Gal prisimenate kokių pavyzdžių, santūrių ar aršesnių reakcijų, kaip jaunieji priimdavo kritiką?⁷⁹⁴ Ir apskritai, kokia buvo kūrybos aptarimų atmosfera?

Kritiko „duona“ niekada nebuvo, nėra ir vargu ar kada bus labai skalsi. Dėl paprastos priežasties – apie savo kūrybą žmonės paprastai yra linkę galvoti geriau negu ji kartais atrodo iš šalies. Be to, daugeliui žmonių sunkoka atsieti kūrybą nuo kūrėjo asmens ir bet koks kūrybos vertinimas paprastai priimamas kaip asmens vertinimas. Ir jeigu tas vertinimas nėra vien teigiamas, jis priimamas, dažniausiai, skausmingai. Paliekant kartais net ir pėdsakų asmeniniuose santykiuose. Todėl priežastys, kodėl literatūros kritiko profesija nėra labai populiari, daugiau ar mažiau suprantamos – žmonės dažnai tiesiog vengia rizikuoti tarpusavio santykiais, tad verčiau nutyli.

Juo labiau, jei kritika būtų atkreipta dar ir į ideologines režimo adoruojamų rašytojų pozicijas, už kurių gana dažnai slypėdavo tiesiog grafomanija bei materialinis pelnymas iš valdžios. Pokario laikais tokia kritika nebuvo įmanoma iš principo. Net žodžiu. Nekalbant jau apie rašytinius tekstus. Tai būtų reiškę tik viena – „vienos krypties“ nemokamą bilietą į Sibirą.

Ir priešingai. Režimui įsiteikinėjantys kritikai iš ideologinių pozicijų vanojo, o iš tiesų – įskundinėjo, „rašytojus-tylenius“, nepakankamai uoliai savo agitacija dalyvaujančius „komunistinėje statyboje“. Literatūra buvo vertinama itin vulgariai: ar ji naudinga komunistinei propagandai, „socialistinio gyvenimo“ būdo „pranašumams“ pabrėžti, ar ne? Jeigu ne, vadinasi, tokia literatūra ir „nevertinga“, ji netarnauja komunizmo šlovinimui ir jo idėjų plėtrai.

Tai dar viena priežastis, kodėl literatūros kritika nebuvo populiarius žanras. Net ir mano jaunystės metais žymesnieji to meto kritikai, užimantys visuomenines pozicijas – matomi spaudos skiltyse, girdimi radijuje ir televizijoje – daugiau ar

⁷⁹⁴ Vieną tokį pavyzdį – tiesa, vykusį Puvočių stovykloje – nurodėte ankstesniame pokalbyje: tada prisiminėte, jog jūs ir Martinaitis, pagyrę Vytautą V. Landsbergio kūrybą, padėjote jam susigrąžinti pasitikėjimą savo jėgomis. – Marcelijus: Atsiminimai apie Marcelijų Martinaitį, sud. G. Genys ir F. Radzevičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 319–324.

mažiau buvo susiję su valdžios adoruojamų rašytojų aptarnavimu bei jų apdainavimu.

Tuo metu atviresnis žodis buvo susijęs su rimtais pavojais. Mano diplominio darbo ir disertacijos vadovo Vytauto Kubiliaus pavyzdys – pamokantis. Straipsnyje „Talento mįslės“ („Nemunas“, 1972 m. Nr. 2) jis išdrįso parašyti: „Kokia būtų įdomi ir netikėta dabartinės literatūros panorama, sudaryta ne pagal nusistovėjusią nomenklatūrą, o pagal talentų kalibrus! Kai kurie „vedantieji rašytojai“, be abejonės, atsidurtų kukliame petite, o bevardžiai („ir kiti“) galbūt užimtų paradinį plotą“. Tačiau po to jis ilgam dingio iš viešosios erdvės.

Mažiau žinomų literatų – Mindaugo Tomonio, Rimo Buroko, Algirdo Patacko, Gintauto Iešmanto, Vidmanto Povilionio ir daugelio kitų – likimai liudija, kad okupacinis režimas išliko brutalus iki pat savo žlugimo momento 1991-aisiais, ir jis kėlė grėsmę ne vien žmonių karjerai, bet ir jų asmeninei laisvei ar net gyvybei.

Būtent tai ir sudarė tos „atmosferos“, kurioje vykdavo kūrybos svarstymai, esminę dedamąją. Su politika, istorine atmintimi, nacionaline savimone ir panašiais dalykais susijusi literatūros problematika, galinti turėti potencialiai platesnio visuomeninio skambesio, „pagal nutylėjimą“ buvo suvokiama kaip „neperspektyvi“, todėl aprioriškai, savaime instinkto, praktiškai, eliminuojama iš kūrybinio susidomėjimo lauko. Vyraujanti buvo asmeninių jausmų, individualių išgyvenimų, uždaro vidinio pasaulio vaizdavimo eiga, paprastai, be aiškesnio tiesioginio santykio su tuo, kas vyksta tikrovėje, anapus tos literatūrinės fikcijos.

Savo literatūrine kritika aš bandžiau to ryšio ieškoti, jaunųjų kūrybines pastangas, jų kūrybinės sąmonės kaitą sieti su tuo, kas vyksta realiaame gyvenime. Kiek pamenu, nebūtinai visiems tai patikdavo. Jaunų poetų pageidavimai eilėraščių „išjausti širdimi“, „ištylėti poeziją“ man visada atrodė šiek tiek nerimtai, kadangi sąžiningos literatūros kritikos pašaukimas yra logizuoti kūrybines pastangas, suteikti joms racionalų paaiškinimą, protu suvokiamą pagrindimą.

Dar prieš tris dešimtmečius esu rašęs⁷⁹⁵, kad rašytojas ir kritikas, mano akimis, yra ne du priešai, o du draugai. Kritiką šis draugiškumas įpareigoja meilę literatūrai, kuri yra jo pašaukimo pagrindas, išsaugoti ir kiekvienam rašytojui, o rašytoją – lojaliai pakęsti atvirą kūrybos vertinimą, net jeigu jis ir ne visada patiktų. Rašytojas, kuris nepakenčia kritikos, prisipažįsta, kad kritiką nori iš draugo pažeminti iki pataikūniško valdinio. Mokėti išlaikyti draugus – reiškia neversti jų veidmainiauti ir pataikauti. O netekti draugų – tolygu nusigręžti nuo savęs paties bei vertinančios kritikos teikiamų pažangos skatinimo akstinių.

Žinoma, daug priklauso ir nuo vertintojo kvalifikacijos. Kartais ir rašytojai būna teisūs, kai jų kūrybą vertina tinkamų kvalifikacijų stokojantys kritikai. Bet tai platus klausimas, pranokstantis šios apklausos rėmus.

⁷⁹⁵ Vidmantas Valiušaitis, „Pamokslas apie du draugus“, *Kauno Tiesa*, 1988 05 22.

Jeigu reikėtų palyginti anuometinį Humanitarinio fakulteto būrelį ir Kauno jaunųjų sekciją – kokius ryškesnius skirtumus pabrėžtumėte?

KVF Literatų klube santykiai tarp jo narių galbūt buvo mažiau formalūs, betarpiškesni, renginių atmosfera – intymesnė. Kadangi su tais kolegomis susitikdavome ne vien literatūrinėse vakaronėse, bet ir paskaitose, egzaminų sesijose. Tiesiog vieni kitus pažinojome geriau.

Tačiau personaline sudėtimi, narių skaičiumi, kūrybine patirtimi Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos potencialas, be abejo, buvo didesnis. Dalis žmonių ten jau buvo išleidę ir pirmąsias knygas, nekalbant jau apie publikacijas spaudoje. Literatų klubo nariai skaitė savo kūrybą daugiausia akademinėje aplinkoje (kartais ir kitose aukštosiose mokyklose), rašė į „Filomatą“, skelbėsi KVF savilaidinėse antologijose.

Kai kurie žmonės dalyvavo ir viename, ir kitame sambūryje. Pavyzdžiui, Gediminas Jankus. Jis buvo parašęs jau kelias dramas, jo kūryba domėjosi teatrai, knygos rankraštį buvo įteikęs leidyklai. O tuo metu Gediminas redagavo „Filomatą“, savo kūrybą skaitė Literatų klubo renginiuose. Tai, žinoma, Literatų klubui teikė tam tikro svarumo, prestižo. Apie KVF Literatų klubą tiek mieste, tiek Vilniaus universiteto literatų rateliuose jau buvo kalbama kaip apie tam tikrą jaunųjų literatų judėjimą Kaune.

Nežinau, ar tai reikėtų priskirti sovietmečio pabaigos laisvėjimo nuotakoms, bet paskutiniųjų kelių metų archyvuose justis lengvesnis, mažiau formalus tonas, netgi atrodo, kad kai kurie protokolai rašyti su tam tikru humoru, pasimėgaujant. Antai toks, pavadinkim, nuotaikingos sekcijos gyvenimo atmosferos 1986-aisiais, liudijimas:

„G. Jankus informuoja, kad yra keli pareiškimai dėl priėmimo į sekciją. G. Patackas primena, kad valdyba nutarusi apriboti priimamų amžių. (iki 35 metų). V. Baltuškevičius sakosi, kad „jam... muuum – mm...“. G. Patackas tęsia [...] V. Baltuškevičius prašo neužmiršti jo kūrybos ir suruošti 1987 metais keletą jo autorinių vakarų. G. Patackas įsakmiai jam siūlo parūkyti už durų. [...] V. Valiušaitis pritaria su sąlyga, kad V. Baltuškevičius tučtuojau užgesins savo bjauriąją cigaretę, nes nuo dūmų neįmanoma įmatyti veidų. Vienbalsiai nutarta: nerūkyti posėdžio metu. [...] K. Navakas atsako G. Jankui dėl užklausimo, ar skaitęs vertimo originalą – Bredberis yra poetiškas, o vertimas nelabai vykęs. V. Valiušaitis protestuoja. Dėl V. Baltuškevičiaus elgesio – jis, pasirodo, vėl rūko! Iš kai kurių valdybos narių V. Baltuškevičius gauna griežtą įspėjimą.

**G. Patackas ir G. Jankus susilaiko, nes taip pat rūko.
Berūkydamas G. Jankus siūlo balsuot.⁷⁹⁶**

Atmosfera, be abejo, palaipsniui laisvėjo. Viena padėtis buvo 1981-aisiais, kai pradėjau studijuoti KVF, gilios brežnevinės stagnacijos metais, ir jau kitokia 1986-aisiais, studijas baiginėjant, kai buvo paskelbta Gorbačiovo „perestroika“. LKP retrogradais Lietuvoje dar kietai laikė savo rankose gyvenimo svertus, didesnių pokyčių gyvenime tuo metu dar nebuvo justi. Tačiau mes labai įdėmiai sekėme, kas darosi aplinkui. Aš, pavyzdžiui, prenumeravau rusų savaitraštį „Literaturnaja gazieta“, labai įdomų estų mėnraštį rusų kalba „Raduga“ (estiškai „Vikerkaar“ – „Vaivorykštė“), lenkų savaitraštį „Życie Literackie“. Buvo visiškai akivaizdu, kad aplinkui vyksta žymiai laisvesnis literatūrinis, o sykiu ir kultūrinis bei visuomeninis gyvenimas. Tad savo raiškos ribose bandėme tas laisvės ribas palaipsniui plėsti ir pas mus.

Pamenu, 1986 m. Kauno miesto komjaunimas, regis, pirmąsyk be Maskvos globos, organizavo jaunimo festivalį, kurio programoje buvo numatytas ir jaunųjų literatų vakaras. Iki tol buvo negirdėta, kad leistų patiems jauniešiams, be „vyresniųjų globos“, organizuotis ir pasirodyti literatūros vakare. Dar daugiau. Tą renginį buvo leista vesti man, kuris nebuvau net komjaunuolis. Buvo atspausdintos to meto standartais „prašmatnios“ programos, renginio dalyviai solidžiai pristatyti, spaustuvėje pagaminti plakatai ir išklijuoti ant miesto skelbimų stulpų. Tai buvo jau tikrai kažkas naujo, ko nebuvo iki tol. Pasijutome „svarbūs ir reikšmingi“...

Žinoma, tai buvo žingsnis pirmyn visuomeninės minties atvirumo kryptimi, tačiau kiek okupacinis režimas Lietuvoje buvo konservatyvus ir agresyvus politinio laisvėjimo atžvilgiu, parodė 1987 m. rugpjūčio 23 d. mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminko Vilniuje. Aš ten nuvykau tik kaip klausytojas arba žiūrovas, tačiau tuojau pat buvau nufotografuotas, pasmerktas savo darbovietėje ir netrukus iš jos pašalintas. Taip pat buvau pašalintas ir iš aspirantūros, kur jau buvau išlaikęs stojamuosius egzaminus, patvirtinta mano disertacijos tema ir jos vadovas Vytautas Kubilius. Taip mano „literatūrinė karjera“ pasibaigė ir atsidūriau žurnalistinio darbo baruose.

Kai apie 9-ojo dešimtmečio Kauno literatūrinį kontekstą, apie žmones, su kuriais daugiau bendrauta, kalbėjau su Neringa Pranckevičiūte-Lūžiene, ji išskyrė du skirtingus asmenis – Kęstutį Navaką ir Jus: „Jis buvo tokios akademinės krypties, o Navakas – visiška laisvė!“; „Nuo Kęstučio mane labai atitraukdavo Valiušaitis Vidmantas, nes jis kažkaip labai toks akademinis žmogus ir jam jokios lėbavonės ne...“⁷⁹⁷. Kaip neformalųjį Kauno gyvenimą aprašytumėte Jūs? Kur dažniausiai rinkdavotės, su kokiais rašytojais, kritikais tuo metu bendravote?

⁷⁹⁶ LLMA, F. 622, Ap. 1, b. 140 l. 5–8.

⁷⁹⁷ Iš asmeninio interviu su Neringa Pranckevičiūte, 2020 03 12.

Kęstutis Navakas buvo tipiškas bohemos pasaulio žmogus, jo kūrybinės versmės iš to šaltinio labiausiai ir veržėsi. Aš pripažinau jo literatūrinius gabumus, talentą mėgautis bohema ir ją eksponuoti literatūrinėmis formomis. Tačiau manęs asmeniškai bohema nežavėjo. Man tas pasaulis atrodė šiek tiek nuobodus, seklokas. Man labiau rūpėjo *reson d'être* – buvimo prasmė, ne mėgavimasis buvimu.

Niekad niekur viešai su Kęstučiu nesame susikirtę, bet tam tikrą „vertybinį antagonizmą“, matyt, kai kas pastebėjo. Aš pats nesistengiau to nei sureikšminti, nei pabrėžti. Priešingai. Ne sykį esame dalyvavę bendruose renginiuose, esu vedęs literatūros vakarų, kuriuose dalyvavo ir Navakas. Tačiau jo knygų recenzavęs nesu. Mane labiau traukė literatūra, liečianti platesnio pobūdžio problematiką, įskaitant egzistencinius žmogaus būties klausimus, rezistencinę mintį, paneigtos laisvės bylą.

1986–1987 m. dirbau Kauno menininkų namuose renginių organizatoriumi, tad daug dėmesio skyriau literatūros vakarams, susitikimams su rašytojais, lietuvių literatūros istorijos, literatūrinio palikimo problematikai. Nuolat stengiausi plėsti viešosios erdvės laisvės ribas.

Sakysim, pirmąsyk Lietuvoje suorganizavau viešą Antano Škėmos minėjimą, kurį surengiau Menininkų namuose 1987 m. vasario 28 d. jo sukakties 75-erių metų proga. Vilniuje tuo metu stažavosi literatūrologė iš Čikagos Violeta Kelertienė. Dabar jau keistai atrodo, bet tada užsienietė negalėjo bet kada susigalvojusi vykti iš Vilniaus į Kauną. Reikėjo specialaus leidimo, pagrįsti kelionės tikslą. Tokį leidimą gauti pavyko. Buvo atspausdinta programėlė. Renginyje taip pat dalyvavo dramaturgijos tyrinėtojas, literatūros kritikas Algis Samulionis, Škėmos bendradarbis Lietuvoje, teatralas Balys Lukošius. Aktorius Sakalas Uždavinys paskaitė Škėmos kūrybos. Tai buvo kuklus, bet sėkmingas bandymas atsargiai grąžinti į visuomeninę apyvertą uždraustą tais laikais lietuvių egzodo literatūros fragmentą.

Taip pat stengiausi, kiek tai buvo įmanoma, į viešąją erdvę sugrąžinti Stalino laikais represuotus, iš viešosios erdvės išstumtus, iš dalies nutildytus, bet dar gyvus ir intelektualiai pajėgius rašytojus. 1986 m. rugsėjo 29 d. surengiau poeto ir Oskaro Milašiaus vertėjo Vaclovo Šiugždinio kūrybos vakarą jo 75-mečio pretekstu, o lapkričio 21 d. – Kazio Jankausko vakarą, į kurį pakviečiau panašaus likimo jo amžininkus Viktorą Katilį ir Eduardą Viskantą.

Buvau ir, manau, tebesu pakantus įvairiems literatūros stiliams ir kryptims, jeigu tai kyla iš talento ir aiškaus supratimo „kodėl taip, o ne kitaip“. Škėma, pavyzdžiui, irgi „ne mano rašytojas“, bet pripažįstu jo talentą ir dėl to dėju kuklių pastangų sugrąžinti jį lietuvių literatūros apyvarton. Esu nusistatęs tik prieš rašytojų segregaciją politiniais ir ideologiniais kriterijais, kas buvo ypač būdinga sovietiniam režimui, o jo liekamųjų reiškinių, deja, tebėra dar ir šiandieninėje mūsų kultūroje.

Kolegų jaunų rašytojų kūrybą aptarinėjau sekcijos renginiuose, spaudoje, literatūros vakaruose. Naujas postūmis Kauno literatų veiklai buvo artimesnė pažintis 1985 m.

su Vilniaus universiteto jaunaisiais literatais, tarp kurių buvo Darius Kuolys, Vytautas V. Landsbergis, Liudvikas Jakimavičius, Giedrius Viliūnas, Neringa Pranckevičiūtė ir kiti.

Apie VU literatų būrelį stovyklavimą Puvočiuose, turbūt, atsiųsite medžiagos, o ir skaičiau atsakymą atsiminimų apie Martinaitį knygoje⁷⁹⁸, tad kartotis gal ir neverta (nebent yra, kas svarbaus iš stovyklos konteksto nepasakytą). „Tarybinio studento“ priede „Prologas“ radau Giedriaus Viliūno tekstą apie pirmąją stovyklą, vykusią 1985 m. birželio 25–30 d. Jame, be kitų dalykų, rašoma: „Labai vykęs stovyklos organizatorių sumanymas buvo pasikviesti keletą Kauno vakarinio fakulteto literatų. Dėl nepatogaus laiko, be minėtojo S. Bartaškos, į Puvočius tegalėjo atvykti V. Valiušaitis, iš karto pritapęs prie mūsų būrio ir visą laiką buvęs vienu įdomiausių bei įdomiausių kūrybos nagrinėtojų.“⁷⁹⁹

Ta pažintis su vilniečiais vėliau išsivystė į asmeninę draugystę, kuri užsimezgė Puvočiuose. Mes buvome galbūt paskutinė literatų karta, kuri dar susirašinėjo laiškais. Turiu išsaugojęs nemažą pluoštą kolegų laiškų, kuriuose apstu to meto literatūrinio gyvenimo detalių, nuotaikų, politinės atmosferos atspindžių. Tas mūsų ryšys laiškais buvo aktyvus iki pat 1988-ųjų rudens, t. y. Sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo. Po to visuomeninio gyvenimo srautas mus pasiglemžė ir nunešė kiek skirtingomis kryptimis. Aš panirau į žurnalistiką: dirbau „Nemuno“ žurnale, netrukus pradėjau redaguoti Sąjūdžio laikraštį „Kauno aidas“, bendradarbiauti „Laisvosios Europos“ radijuje. Vilniečiai liko arčiau literatūros – ėmėsi leisti narsų jaunųjų literatūros mėnraštį „Sietynas“. Kiek leido sąlygos, sekėme vieni kitų raišką iš tolo, bet laiko susirašinėjimams jau nebebuvo. Atėjo kitas laikmetis.

Ar pats nerašėte grožinės literatūros, eilėraščių, nesispausdinote? (Lyg buvau matęs kažkur publikuota sklandydamas sovietmečio spaudą, bet išties galiu klysti; visgi, jei neklustu, smalsu, kodėl nuspręsta neberašyti).

Mano tėvas buvo istorikas, mama – inžinierė. Nors per karą ir pokario okupacijos metais tėvai bei seneliai viską buvo praradę, palaipsniui tėvai namuose sukaupė visai padorią biblioteką. Bent jau pagrindiniai lietuvių ir pasaulio literatūros klasikų raštai buvo pasiekiami ranka. Skaityti man buvo įdomu ir patiko. Turėjau gerą literatūros mokytoją Danutę Zebčikienę. Ji išmokė skaityti „Literatūrą ir meną“, sudomino teatru. Su tėvu dažnai kalbėdavomės istorijos temomis. Rašyti literatūros rašinius sekėsi. Vienuoliktoje klasėje esu gavęs netgi apdovanojimą – A. Venclovos vertimų tomą – „už geriausią apsakymą“. Įdomu, kad tą mokinių literatūros konkursą vertino gana autoritetinga komisija, tarp kurios narių buvo tikrų rašytojų: Mykolas Karčiauskas, Aldona Puišytė, Robertas Keturakis, Aleksas Dabulskis.

⁷⁹⁸ Marcelijus: Atsiminimai apie Marcelijų Martinaitį, sud. G. Genys ir F. Radzevičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 319–324.

⁷⁹⁹ Giedrius Viliūnas, „Pirmoji literatų stovykla“, *Tarybinis studentas*, 1985 09 16.

Vėliau esu bandęs plunksną rašydamas literatūrinius vaizdelius, netgi eilėraščius. Kai kuriems iš jų Rolandas Paulauskas Atgimimo metais buvo sukūręs muziką ir atlikinėjo savo koncertuose. Bet rimtai tos kūrybos nevertinau, traktavau tai daugiau kaip „literatūrinę mankštą“, tam tikras „pratybas“, siekiant lavinti įgūdžius perduoti mintį galimai tiksliau, aiškiau, išraiškingiau. Tik tokiu tikslu ir labiau „iš solidarumo“ su kolegomis esu dalyvavęs ir KVF Literatų klubo organizuojuose literatūros konkursuose. Bet tik tiek.

Kodėl? Galbūt dėl to, kad mano galvojimą greičiausiai yra paveikęs inžinerinis mąstymas. Man reikia konkretumo, aiškumo, dalykiškumo. Minčiai – taip pat. Įskaitant, žinoma, ir žaismingumą, išraiškingumą, gerą skonį ir humoro jausmą. Todėl man visada labiau patikdavo tekstą „išmontuoti“ dalimis, jas „apžiūrėti“ skyrium, paskui vėl „sudėti į visumą“ ir visa tai aprašyti, negu kurti fiktyvų pasakojimą pačiam.

Antra vertus, žurnalistinis darbas „sugėrė“, praktiškai, visą mano laiką. Literatūrinei kūrybai reikia rimties, susikaupimo, apmąstymų, daug skaitymo. Tos prabangos nebeturėjau. Bet žurnalistika man patiko. Per tai sutikau daugybę įdomiausių žmonių, iš jų daug išmokau.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Teorinė ir kritinė literatūra

Nematoma sovietmečio visuomenė, mokslinė redaktorė Ainė Ramonaitė, Vilnius: Vilniaus universitetas, Naujasis židinys-Aidai, 2015.

Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijoje, sud. Laima Žilinskienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.

Abrams, Lynn, *Oral History Theory*, New York: Routledge, 2010.

Althusser, Louis, *On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*, tr. by G. M. Goshgarian, London: Verso, 2014.

Anušauskas, Arvydas, *KGB Lietuvoje: slaptosios veiklos bruožai*, Vilnius: asociacija Atvažiavo meška, 2008.

Anušauskas, Arvydas, „Represinė SSRS vidaus reikalų sistema Lietuvoje“, p. 22–33, prieiga per internetą:
https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veikla/Vidaus%20reikal%C5%B3%20istorija/7dalis.pdf [žr. 2021 05 14].

Andrijauskas, Antanas, „Leonardo Gutausko ištikimybė tradicijai“, *Logos*, 2007, Nr. 52, p. 99–106.

Bagušauskas R., Juozapas, *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.

Baliutytė-Riliškienė, Elena, *Eduardas Mieželaitis tarp Rytų ir Vakarų: pasivaikščiojimas su Waltu Whitmanu ir staugsmas su Allenu Ginsbergu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

Barb  ris, Pierre, „Sociokritika“, i   prancūzų kalbos vertė Jūratė Skersytė, in: *Literatūros analizės kritinių metod   pagrindai*, sudarė Daniel Bergez, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 131–166.

Belyk, Kristina, „The Master and Margarita: Deconstructing Social Realism“, in: *brightONLINE student literary journal*, 2016, prieiga per internetą: <http://arts.brighton.ac.uk/study/literature/brightonline/issue-number-three/the-master-and-margarita-deconstructing-social-realism> [  r. 2017 06 19].

Berbig, Roland (Hg.), *Der Lyrikclub Pankow: Literarische Zirkel in der DDR*, Berlin: Ch. Links Verlag, 2000.

Bourdieu, Pierre, *The Logic of Practice*, trans. by Richard Nice, Cambridge: Polity press, 1992.

Bourdieu, Pierre, *The Field of Cultural Production*, Cambridge: Polity press, 1993.

Bourdieu, Pierre, *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, transl. by Susan Emanuel, Stanford: Stanford University Press, 1995.

Bourdieu, Pierre, „Kult  rin  s produkcijos laukas, arba atvirk    ias ekonomikos pasaulis“, i   pranc  z   kalbos vert   Loreta Jakonyt  , in: XX am  iaus literatūros teorijos: chrestomatija, I dalis, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011 p. 273–327.

Bourdieu, Pierre, „The Biographical Illusion“ (1986), in: *Biography in Theory*, edited by Wilhelm Hemecker and Edward Saunders, Berlin, Boston: De Gruyter, 2017, p. 210–216.

Bourdieu, Pierre, *Habitus and Field: General Sociology, Volume 2* (1982–1983), Translated by Peter Collier, Cambridge: Polite Press, 2020.

Bourdieu, Pierre, Wacquant, Lo  c J. D., *  vadas į refleksyviąją sociologiją*, i   anglų k. vertė Vilija Poviliūnienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003.

B  ttiger, Helmut, *Die Gruppe 47 Als die deutsche Literatur Geschichte schrieb*, M  nchen: Deutsche Verlags-Anstalt, 2012.

Bujnicki, Tadeusz, *Apie literatūrinę „Žagarų“ grupę ir ne tik*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.

Buekens, Filip; Smit, JP, „Institutions and the Artworld – A Critical Note“, *Journal of Social Ontology*, 2018, No. 4(1), p. 53–66.

Bulota, Rytis, „Visuomeninės nuostatos ir (nepastebima) rezistencija Kaune vėlyvuojų sovietmečiu“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2011, Nr. 2 (29), p. 244–258.

Butnoriūtė, Neringa, „Laisvėjančios poezijos vertinimo ypatumai žurnalo „Nemunas“ recenzijose (1973–1990)“, *Česlovo Milošo skaitymai*, 2012, Nr. 5, p. 153–159.

Cibarauskė, Virginija, „Kas, dėl ko ir kaip kovoja literatūros lauke?“, *Žmogus ir žodis*, 2014, Nr. 2, p. 86–103.

Clark, Katerina, *The Soviet Novel: History as Ritual*, Chicago: The University of Chicago Press, 1981.

Colyer, Corey J., „W.I. Thomas and the Forgotten Four Wishes: A Case Study in the Sociology of Ideas“, *The American Sociologist*, 2015, no. 46, p. 248–268.

Daugirdaitė, Solveiga, „Katedros raganos“, in: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 211–217.

Daugirdaitė, Solveiga, „Lyčių santykių vaizdavimas sovietmečio literatūroje“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 468–491.

Dickie, George, „The New Institutional Theory of Art“, *Proceedings of the 8th Wittgenstein Symposium*, Vol. 10, 1983, p. 57–64.

Dobrenko, Evgeny, *The Making of the State Writer: Social and Aesthetic Origins of Soviet Literary Culture*, translated by Jesse M. Savage, Stanford: Stanford University Press, 2001.

Dobrenko, Evgeny, „Socialist Realism“, in: *Twentieth-Century Russian Literature*, edited by Evgeny Dobrenko and Marina Balina, New York: Cambridge University Press, 2011, p. 97–114.

Friedland, Roger, „The Endless Fields of Pierre Bourdieu“, *Organization*, 2009, t. 16, Nr. 6, p. 887–917.

Gailiūtė, Gabrielė, *Skonio politika nepriklausomoje Lietuvoje: literatūros tekstų kritika ir leidyba*: daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016.

Gaižutytė-Filipavičienė, Živilė, *Pierre'as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.

Gaškaitė, Nijolė, „Jaunimo pasipriešinimas ir jo slopinimas šeštajame–septintajame dešimtmetyje“, *Laisvės kovų archyvas*, 1996, Nr. 19, p. 5–52.

Giddens, Anthony, *Modernybė ir asmens tapatumas*, iš anglų k. vertė Vytautas Radžvilas, Vilnius: Pradai, 2000.

Goodman A., Leo, „Snowball Sampling“, *The Annals of Mathematical Statistics*, vol. 32, no. 1, 1961, pp. 148–170.

Grenfell, Michael, *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, Stocksfield: Acumen, 2008.

Groth, Joachim-Rüdiger, *Die Literatur und der Untergang der DDR*, Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2010.

Hodgson, Geoffrey M., „What are institutions?“, *JEI*, vol. XL, no. 1, 2006.

Harrison, Barbara (ed.), *Life Story Research*, London: Sage, 2008, p. 38–65.

Indriliūnaitė, Rasa, „Gyvenimo istorijos tyrimo perspektyvos: benamystės atvejais“, *Kultūra ir visuomenė*, 2016, Nr. 7 (2), p. 93–98.

Ivanauskas, Vilius, „Vėlyvojo sovietmečio epochos bruožų apibūdinimas kultūros sferoje“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2011, Nr. 1, p. 97–112.

Ivanauskas, Vilius, *Įrėmintą tapatybę: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015.

Yanal, Robert J., „The Institutional Theory of Art“, in: *The Encyclopedia of Aesthetics*, ed. Micheal Kelly, Oxford University Press, 1998.

Yurchak, Alexei, *Everything Was Forever, Until It Was No More: The Last Soviet Generation*, Princeton: Princeton University Press, 2005.

Jakaitė, Dalia, „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.

Jakonytė, Loreta, „Pierre'o Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra*, 2005, t. 47, Nr. 1, p. 57–72.

Jakonytė, Loreta, *Rašytojo socialumas: Lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.

Jakonytė, Loreta, „Socrealistų kalvė: jaunųjų rašytojų mokymai ankstyvuoju sovietmečiu“, in: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 113–133.

Janssen, Susanne, „The empirical study of careers in literature and the arts“, in: Dick Schram and Gerard Steen (Eds.), *The Psychology and Sociology of Literature*, Amsterdam: John Benjamins, 2001, p. 323–357.

Jenkins, Richard, *Pierre Bourdieu (Key Sociologists)*, London and New York: Routledge, 2006.

Juodis, Darius, *Šiapus ir anapus kordono: sovietų Saugumo veikla prieš lietuvių išeiviją 1945–1991 m.*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016.

Kalėda, Algis, „Sovietmečio literatūros pradžia: „šviesios“ ateities projektai, in: *Tarp estetikos ir politikos: lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 54–79.

Kavaliauskaitė, Jūratė, „Tarp prigimties ir tautos: žaliųjų pirmiečiai sovietmečio Lietuvoje“, in: *Sąjūdžio ištakų beiieškant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, mokslinės redaktorės Jūratė Kavaliauskaitė ir Ainė Ramonaitė, Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2011, p. 214–267.

Kavolis, Vytautas, *Žmogus istorijoje*, Vilnius: Vaga, 1994.

Keizer, Piet, „The Concept of Institution: Context and Meaning“, Discussion Paper Series 08–22, 2008, prieiga per internetą: https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo_use_dp_2008_08-22.pdf [žr. 2019 05 06].

Klumbys, Valdemaras, *Lietuvos kultūrinio elito elgsenos modeliai sovietmečiu*: daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009.

Klumbys, Valdemaras, „Naujos sovietmečio lietuvių literatūros istorijos link“ [recenzija], *Genocidas ir rezistencija*, 2017, Nr. 2, p. 104–112.

Kmita, Rimantas, *Ištrūkimas iš fabriko. Modernėjanti lietuvių poezija XX amžiaus 7–9 dešimtmečiais*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.

Kmita, Rimantas, „Rašytojų santykis su valdžia sovietmečiu: metodologiniai sprendimai vokiečių literatūros moksle“, *Literatūra*, 2011, t. 53, Nr. 1, p. 48–64.

Kmita, Rimantas, „Laikysena ir jos dividendai: Justino Marcinkevičiaus laikysena (iki 1965 metų)“, in: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 189–232.

Kmita, Rimantas, „Barzdoti, liūdni ir su Kafkos tomeliu rankose: auksinis 7-ojo dešimtmečio jaunimas lietuvių prozoje“, *Coloquia*, Nr. 41, 2018, p. 89–111.

Kmita, Rimantas, „Literatūros institucijos“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 97–113.

Kron, Friedhelm, *Gruppe 47*, Stuttgart: Metzler, 1979.

Kubilius, Vytautas, „Jonas Mikelinuskas – tiesos rašytojas“, *Literatūra ir menas*, 2002 05 17.

Kučinskienė, Aistė, *Juozo Tumo-Vaižganto epistolinis diskursas*, daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

Kuklytė, Birutė, „Estrada ir muzikinė saviveikla sovietų Lietuvoje aštunto ir devinto dešimtmečių sandūroje: alternatyvių formų kūrimas ir paskutinis diktatas“, *Lietuvos istorijos studijos*, 2012, Nr. 29, p. 127–141.

Kvietkauskas, Mindaugas, „Jaunesniųjų rašytojų pasaulėžiūros orientyrai“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra /1988–2002/*, sud. G. Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 156–180.

Lane, Jeremy F., *Pierre Bourdieu: A Critical Introduction*, London, Sterling: Pluto Press, 2000.

Laukkonen, Taisija, *Dainiai be tautos: Lietuvos rusų rašytojų strategijos (po)sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.

Liseckis, Edvinas, *Jaunimo įvaizdžiai LTSR periodiniuose žurnaluose 1955–1985 m.*: magistro baigiamasis darbas, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011.

Lizardo, Omar, „The Cognitive Origins of Bourdieu’s *Habitus*“, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 2004, t. 34, Nr. 4, p. 376–401.

Lundius, Wiebke, *Die Frauen in der Gruppe 47: Zur Bedeutung der Frauen für die Positionierung der Gruppe 47 im literarischen Feld*, Basel: Schwabe Verlag, 2018.

Maingueneau, Dominique, *Literatūros kūrinio kontekstas: sakymas, rašymas, visuomenė*, vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Baltos lankos, 1998.

Malickaitė, Rima, „Eilių „saugumas“: Leonardo Gutausko „Vartų po diemedžiu“ leidimo istorija“, *Naujasis židinys-Aidai*, 2006, Nr. 8, p. 302–307.

Martinkus, Vytautas, „Keletas bruožų literatūriniam 7-ojo dešimtmečio Icchoko Mero portretui“, in: *Icchokas Meras: žinomas ir nežinomas meistras: mokslinės konferencijos, vykusios 2004-ųjų spalio 8 dieną, medžiaga*, sud. Loreta Mačianskaitė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 33–46.

Matulytė, Margarita, *Nihil obstat: Lietuvos fotografija sovietmečiu*, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2011.

Miłosz, Czesław, *Pavergtas protas*, iš lenkų k. vertė Almis Grybauskas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011.

Mikonis-Railienė, Anna; Kaminskaitė-Jančorienė, Lina, *Kinas sovietų Lietuvoje: Sistema, filmai, režisieriai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.

Pleikienė, Ieva, „Lietuvos dailininkų sąjungos Jaunųjų dailininkų sekcijos veikla“, in: *Dailė, muzika ir teatras valstybės gyvenime 1918–1998*, sud. I. Pleikienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 34–40.

Pleikienė, Ieva, „Iš dailininkų suvažiavimo tribūnos: dailės politika ir dailininko situacija Lietuvoje vėlyvuoju sovietmečiu“, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2019, t. 94, p. 190–214.

Putinaitė, Nerija, *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas Sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007.

Račkauskaitė, Živilė, „Pasipriešinimas sovietiniam režimui Lietuvoje septintajame–aštuntajame dešimtmetyje“, *Genocidas ir rezistencija*, 1998, Nr. 2(4), p. 52–69.

Ramanauskaitė, Egidija, „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“, *Kauno istorijos metraštis*, t. 4, 2003, p. 127–163.

Reitel, Axel, *Schöne Jugend – Jugendliche im Widerspruch zur DDR*, Berlin: Köster, 2007.

Reklaitytė, Akvilė, *Meistraujantis žmogus: Marcelijaus Martinaičio poetinė antropologija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2020.

Rupšienė, Liudmila, *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

Rühling, Lutz, „Institutionelle Theorien der Kunst“, in: *Grundzüge der Literaturwissenschaft*, hg. Heinz Ludwig Arnold und Heinrich Detering, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2005, p. 46–47.

Sapiro, Gisèle, *The French Writers' War, 1940–1953*, transl. by Vanessa Doriott Anderson and Dorrit Cohn, London: Duke University press, 2014.

Satkauskytė, Dalia, „Sovietmečio literatūros iššūkis“, in: *Tarp estetikos ir politikos: lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 7–24.

Satkauskytė, Dalia, „Poetikos negalimybė, arba Ezopo kalba semiotikos ir literatūros sociologijos akiratyje“, *Colloquia*, 2016, Nr. 36, 13–30.

Satkauskytė, Dalia, „Socialistinis realizmas“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 211–237.

Sieweke, Jost, “Pierre Bourdieu in management and organization studies – A citation context analysis and discussion of contributions”, *Scandinavian Journal of Management*, 30 (4), 2014, 24–42.

Steedman, Carolyn, „Archival Methods“, in: Gabriele Griffin (ed.), *Research Methods for English Studies*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013, p. 18–31.

Straukaitė, Ieva, „George'o Dickie'o ekstensionalistinio-institucinio meno apibrėžimo neapibrėžtumas“, *Problemos*, 2013, Nr. 83, p. 173–184.

Streikus, Arūnas, *Minties kolektyvizacija: cenzūra sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2018.

Swartz, David, *Culture & Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*, Chicago: The University of Chicago Press, 1997.

Šeina, Viktorija, „A. A. Jonynas ir Vakarų jaunimo subkultūros“, *Metai*, 2001, Nr. 7, p. 93–102.

Šeina, Viktorija, „Apie VU Lietuvių literatūros katedros bylą (1959–1961)“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 187–210.

Šidlauskas, Marijus, „Kas gi sukūrė Radauską?: iš sociokultūrinių dirbtuvių žvelgiant“, in: XX amžiaus literatūros teorijos: konceptualioji kritika,

parengė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 327–339.

Šukys, Aurimas, *Intelektualų alternatyvi veikla sovietų Lietuvoje (1956–1988 m.)*: daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012.

Šulcė, Sonata, „Už Rašytojų sąjungos susirinkimų durų: Rašytojų elgsena sovietmečiu 1953–1964 m.“, *Naujasis židinys-Aidai*, 2015, Nr. 4, p. 39–44.

Šutinienė, Irena, „Pirmosios sovietinės kartos gyvenimo eigos ypatybės tapimo suaugusiuoju tarpsnyje“, in: *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 35–82.

Tamkutonytė, Živilė, „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir / ar pasipriešinimas“, in: *Lietuvos etnologija : socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2002, t. 2 (11), p. 125–146.

Thompson, Paul, *The Voice of the Past. Oral History*, Oxford University Press, 2017.

Threadgold, Steven, *Bourdieu and Affect: Towards a Theory of Affective Affinities*, Bristol: Bristol University Press, 2020.

Tommek, Heribert, *Der lange Weg in die Gegenwartsliteratur: Studien zur Geschichte des literarischen Feldes in Deutschland von 1960 bis 2000*, Berlin: Walter de Gruyter, 2015.

Trilupaitytė, Skaidra, „Menininkų institucijos vėlyvuojų sovietmečiu: Lietuvos dailininkų sąjunga ir atgimimas“, in: *Lietuvos menas permainų laikais*, sud. Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Grafija, 2012, p. 410.

Trilupaitytė, Skaidra, *Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita: sovietmečio pabaiga-nepriklausomybės pradžia*, Vilnius: Artseria, 2017.

Tsipursky, Gleb, „Citizenship, Deviance, and Identity: Soviet youth newspapers as agents of social control in the Thaw-era leisure campaign“, *Cahiers du Monde russe*, 2008, t. 49, nr. 4, p. 626–649.

Tūtlytė, Rita, „Gėlių vaikai“ ir „blogio gėlės“, in: *Naujausioji lietuvių literatūra /1988–2002/*, sud. G. Viliūnas, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 93–102.

Urbelevič, Erika, *Filologijos rudenų fenomenas*: bakalauro darbas, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.

Vaiseta, Tomas, *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuosiu sovietmečiu (1964–1984)*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, 2014.

Vaiseta, Tomas, „Kaip būk tai yra atskira valstybė“: ką reiškia būti sovietinėje psichiatrijos ligoninėje?, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2017, Nr. 17 (26), p. 13–41.

Vasiliauskaitė, Vilma, *Lietuvos ir Vidurio Rytų Europos šalių periodinė savilaida*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2016.

Viliūnas, Giedrius, „XX a. antrosios pusės lietuvių literatūros raidos modelis“, *Literatūra*, 2000, t. 39–42, Nr. 1, p. 104.

Vinogradnaitė, I., Kavaliauskaitė, J., Ramonaitė, A., Ulinskaitė, J., Kukulskytė, R., *Sąrytinė istorija kaip sovietmečio tyrimo projektas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.

Vielfalt und Monotonie. Die Bewegung der schreibenden Arbeiter der DDR – *ihre Zirkel, ihre Texte und ihr Archiv* – im Wechselspiel mit der Gesellschaft damals und heute, hefte zur ddr-geschichte Nr. 134, Berlin, 2015.

Webb, Jen, „Poetry and the Conditions of Practice: A Field Study“, in: *Bourdieu's Field Theory and the Social Sciences*, edited by James Albright, Deborah Hartman, Jacqueline Widin, Singapore: Palgrave Macmillan, 2018, p. 53–66.

Šaltiniai ir memuaristika

LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas

LLTI mokslinės bibliotekos rankraštynas

Sovietmečio periodika

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto projekto „Nematoma sovietmečio Lietuvos visuomenė: neformalių sisteminių ir nesisteminių tinklų skirties peržiūra“ duomenų bazė (projekto vadovė Ainė Ramonaitė)

Baltija: literatūrinis visuomeninis almanachas, sud. Kęstutis Trečiakauskas, Vilnius: Mintis, 1984.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 1, atsakingasis redaktorius Jonas Šimkus, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1948.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 2, atsakingasis redaktorius Mykolas Sluckis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1949.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 3, atsakingasis redaktorius Mykolas Sluckis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1950.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 4, atsakingasis redaktorius Vytautas Kubilius, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1952.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 5, atsakingasis redaktorius Mykolas Sluckis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1953.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 6, atsakingasis redaktorius Mykolas Sluckis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 7, atsakingasis redaktorius Algimantas Baltakis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 8, atsakingasis redaktorius Algimantas Baltakis, Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla, 1956.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 9, atsakingasis redaktorius Aleksas Baltrūnas, Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla, 1957.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 10, atsakingasis redaktorius Aleksas Baltrūnas, Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla, 1958.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 11, atsakingasis redaktorius Alfonsas Maldonis, Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla, 1959.

Jaunieji: pradedančiųjų rašytojų almanachas, t. 12, atsakingasis redaktorius Alfonsas Maldonis, Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla, 1960.

Literatūrinio gyvenimo kronika 1940–1960, red. J. Lankutis, Vilnius: Vaga, 1970.

Mes atėjome į šį pasaulį: eilėraščių rinkinys, sud. Arvydas Valionis, Vilnius: Vaga, 1983

Mes ir vėl sugrįšim Lietuvon...: Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, poetas Jonas Strielkūnas gyvenime ir kūryboje, sud. Stasys Lipskis, Vilnius: Žuvėdra, 2014.

Mūsų žodis: KPI jaunųjų literatų sambūrio dešimtmečiui: almanachas, Kaunas: Kauno politechnikos institutas, 1964.

Nuoširdumas: universiteto literatų kūrybos rinkinėlis, red. k. V. Daujotytė, S. Geda, R. Vaivada, Vilnius: Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto literatų būrelis, 1967.

Nebylosiu giliau už tylą: poezijos almanachas, sud. V. Kukulas, Panevėžys: ARG ofsetas, 2007.

Pokalbiai su Sigitu Parulskiu, parengė Laimantas Jonušys, Vilnius: Alma Littera, 2009.

Rašytojas ir cenzūra, sud. Arvydas ir Stasys Saboniai, Vilnius: Vaga, 1992.

Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas 1985, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986.

Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas 1986, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1987.

Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas 1987, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1988.

Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas 1988, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1989.

Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas [19]89, sud. V. Daškevičius, Vilnius: Viltis, 1990.

Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas [19]90, sud. V. Daškevičius, Vilnius: Viltis, 1991.

Žiedlapiai byra ir byra: poetės Auksės Vasaitytės in memoriam, parengė Dalia Striogaitė, Šiauliai: Saulės delta, 1995.

„A. Kalanavičiaus dvikovą su sistema laimėjo jo eilės“: Violeta Juodelienė kalbina Rimvydą Stankevičių, 2015-06-07, prieiga per internetą: <https://m.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/kalanaviciaus-dvikova-su-sistema-laimejo-jo-eiles-694460> [žr. 2021 01 23].

„Bažnytkaimio vaiko Sindromas“: poetas Algimantas Mikuta atsako į Danieliaus Mušinsko klausimus, *Metai*, 2011, Nr. 7, 94–101.

„Be žaidimo dalyvauti kultūriniame gyvenime – neįmanoma“: Neringa Butnoriūtė kalbina Antaną A. Jonyną, *Šiaurės Atėnai*, 2018 07 06.

„...buvau išmokyta, kad apskritai geriau patylėti“, Donatos Mitaitės pokalbis su poete ir vertėja Ramute Skučaite, in: *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 187–218.

„Dabar viską laimingai pamirštu“: rašytoją Saulių Tomą Kondrotą kalbino Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2018, Nr. 1, p. 136–147.

„Golas į ateitį“, Sauliaus Keturakio pokalbis su Robertu Keturakiu, *Nemunas*, 2017, Nr. 4, p. 16–17.

„Grožinė knyga gali padaryti pasaulį jaukesnį ir žmoniškesnį“: Andrius Jakučiūnas kalbina Kęstutį Nastopką, *Nemunas*, 2013 03 07–13.

„Gruncinis dzūkas nuo Margotės ir Pakrykštės“: Juozo Šorio pokalbis su kultūrininku, kraštotyrininku, knygų autoriumi Broniumi Kašelioniu, *Šiaurės Atėnai*, 2019 08 09.

„Kodėl verta tyrinėti stalinizmo estetiką“, Rimanto Kmitos pokalbis su sovietologu Jevgenijumi Dobrenko, iš rusų k. vertė Gintarė Bernotienė, *Colloquia*, Nr. 31, 157–169.

„Laiko tėkmę ir kartų kaitą lydi ne tik džiaugsmi, bet ir nuoskaudos“: rašytoją Henriką Algį Čigriejų kalbino Daiva Červokienė, prieiga per internetą:

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-09-12-rasytojas-h-a-cigriejus-laiko-tekme-ir-kartu-kaita-lydi-ne-tik-dziaugsmi-bet-ir-nuoskaudos/107024> [žr. 2021 06 06].

„Mes turėjom tarpusavyje visiškai laisvą pasaulį“, Rimanto Kmitos pokalbis su poetu ir prozininku Henriku Algiu Čigriejumi, 2012 12 19, in: *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 165. 158–186.

„Nemokėjau rašyti apie tai, kas manęs nejaudina“: Henriką Algį Čigriejų kalbino Saulius Vasiliauskas, *Kelionė*, 2014, Nr. 2 (26), p. 70–75.

„(Ne)virpantis plunksnos galiukas“: Vytautę Žilinskaitę kalbino Elzė Gerdvilienė, prieiga per internetą: <https://www.knygukurejai.lt/post/ne-virpantis-plunksnos-galiukas> [žr. 2020 05 05].

„Noriu spėti į pasaulį išleisti manyje gyvenančius personažus“: rašytoją Viktoriją Prėskienytę-Diawarą kalbino Lolija Spurgienė, *15min.lt*, 2019 08 21. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/v-preskienyte-diawara-noriu-speti-i-pasauli-isleisti-manyje-gyvenancius-personazus-286-1191088> [žr. 2020 08 13].

„Patirties profiliai: Viktoriją Daujotytę-Pakerienę kalbina: Aistė Birgerė, Mindaugas Kvietkauskas, Brigita Speičytė, Giedrė Šmitienė“, in: *Sambalsiai: studijos, esė, pokalbiai*, sud. A. Birgerė, D. Čiočytė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 423–554.

„Poetui Vladui Baltuškevičiui – 80“, 2019 01 22, prieiga per internetą: <http://www.kaunorasytojai.lt/naujienos/poetui-vladui-baltuskeviciui-80/> [žr. 2020 02 11]

„Poetai yra visai neprasti eseistai“: Eleną Karnauskaitę kalbino Livija Grajauskienė, *Palangos tiltas*, 2012 11 14, prieiga per internetą: <https://www.palangostiltas.lt/elena+karnauskaite+poetai+yra+visai+neprasti+eseistai,7,2,2992.html> [žr. 2020 07 15].

„Semiotiko kelias ir pakelės“: literatūros kritiką prof. Kęstutį Nastopką kalbina Dainius Vaitiekūnas, *Metai*, 2020, Nr. 3, p. 110–118.

Baltrūnas, Aleksas, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 23.

Bielinienė, Janina, *Naujam gyvenimui pašaukus*, Vilnius: Mintis, 1978, p. 127–167

Butkus, Vigmantas, „Literatūros kronikos iš Šiaulių (V). 2018-ieji“, *Literatūra ir menas*, 2019 09 13.

Butkus, Venantas, „Marinistinės literatūros akvatorija“, prieiga per internetą: <http://www.albatrosas.lt/Marinistines-literaturos-akvatorija-p595.html#.X0mKZ3n7SUI> [žr. 2020 07 26].

Bukelienė, Elena, „Vilniaus universiteto literatų būrelis 1966–1983 metais“, in: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 67–70.

Boldyrevas, Nikolajus I., *Apie Tarybinio jaunimo moralinę veidą*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.

Černiauskas, Rimantas, „Po dvidešimties metų“, *Durys*, prieiga per internetą: <https://durys.diena.lt/po-dvidesimties-metu/6831> [žr. 2020 08 05].

Drilinga, Antanas, *Aš juos mylėjau*, Vilnius: Gairės, 2005.

Gervė, Merūnas, „Leidinyš neišėjo...“, *Dienovidis*, 1991 08 16–23.

Girdenis, Povilas, „Rimo Buroko golgota“, *Literatūra ir menas*, 2018 04 20.
Guščius, Alfredas, „Svarbiausia giedoti savo giesmę“, *Literatūra ir menas*, 2012 09 07.

Jakštas, Jonas, „Pašamonej – spygliai“, in: *Rašytojas ir cenzūra*, sud. Arvydas ir Stasys Saboniai, Vilnius: Vaga, 1992, p. 58–59.

Janonė, Ineža Juzefa, *Tandemas: bendraukim sielom, mylimasai*, Vilnius: Versus aureus“, 2012.

Jonaitis (Šidlauskas), Marijus, „Knygoms reikia gyvenimo“, Baltija: literatūrinis visuomeninis almanachas, Vilnius: Mintis, 1986, p. 59.

Jonaitis (Šidlauskas), Marijus, „Poezija ir proza Nidoje“, *Baltija: literatūrinis visuomeninis almanachas*, Vilnius: Periodika, 1988, p. 128.

Jono Juškaičio laiškas Bernardui Brazdžioniui, 1993 03 09, *XXI amžius*, prieiga per internetą:
http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2014/05/23/fondasa_02.html [žr. 2020 06 03].

Kostkevičiūtė, Irena, „Putinas ir Lietuvių literatūros katedra“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, 99–124.

Kubilius, Vytautas, „Lietuvių literatūros katedra 1940–1944 metais“, in: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 11–19.

Laurinavičius, Jonas, *Kaip gyvi, mano kurso draugai?*, Kaišiadorys: Printėja, 2009.

Laurušas, Juozas, „Jaunųjų metai (1940–1960)“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas* (I), sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 14–20.

Martinaitis, Marcelijus, „Miškas – lietuvių laisvės auditorija: Puvočių vasaros, Baltijos miškai ir mediena, 2005, Nr. 8/9, p. 100.

Marcelijus. Atsiminimai apie Marcelijų Martinaitį, sud. G. Genys, F. Radzevičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

Martinkus, Vytautas, „Keli žodžiai jaunojo Icchoko Mero portretui“, *Metai*, 2004, Nr. 12, p. 94–98.

Nastopka, Kęstutis, „Latvijoje, dainos pavėsy“, *Literatūra ir menas*, 1979 12 29.

Navakas, Kęstutis, *Begarsis skambutis*, Vilnius: Tyto alba, 2015.

Navickas, Alfonsas Jonas, „Reikėtų įsteigti premiją poetams“, *Kauno diena*, 2007 06 01, prieiga per internetą:

<https://kauno.diena.lt/naujienos/nuomones/nuomones/reiketu-isteigti-premija-poetams-564206> [žr. 2019 04 22].

Navickas, Alfonsas Jonas, *Donelaičio Kelyje*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2013.

Mezginaitė, Elena, *Mano senas drauge* [III leid.], sud. V. Kukulas ir J. Strielkūnas, Panevėžys-Klaipėda: Eglės leidykla, 2020.

Mosėnas, Rolandas, *Šviesoje*, sud. Tomas A. Rudokas, Vilnius: Vaga, 1989.

Pocevičius, Darius, „Vilniaus kavinė, formavusi džiazą kartą (I)“, *Literatūra ir menas*, 2017 02 17.

Pranskus, Bronius, „Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros 1959–1960 mokslo metų darbo ataskaita“ [1960 06 30], in.: *Literatūra 1940–1960*, sud. Jonas Vosylis, Vilnius: Academia, 1992, p. 518.

Prėskienis, Bronius, *Šiaulių krašto literatūros panorama*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.

Rimanto Kmitos pokalbis su Petru Venclovu, 2013 10 15, parengtas LLTI projektui „Literatūros laukas sovietmečiu Lietuvoje“, prieiga per internetą: [http://www.llti.lt/failai/Pokalbis%20su%20Petru%20Venclovu\(1\).pdf](http://www.llti.lt/failai/Pokalbis%20su%20Petru%20Venclovu(1).pdf) [žr. 2021 06 02].

Sauka, Donatas, *Apie laiką ir save*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

Sprindytė, Jūratė, „Adolfas Sprindis: Žemaitijos topika ir (auto)biografinė proza“, in: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sud. Giedrius Viliūnas, Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 158–169.

Strielkūnas, Jonas, Kukulas, Valdemaras, „Užgeso šviesulys“: in memoriam Elenai Mezginaitei, *Literatūra ir menas*, 2005 02 18.

Sučylienė, Anastazija Kanoverskytė, *Pilnas ilgesio gyvenimas*, Vilnius: Homo liber, 2015.

Šaltenis, Rapolas, *Aš – mokytojas: Dienoraščiai, laiškai, prisiminimai*, Vilnius: Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2007.

Šikšnelis, Juozas, „Novelė rudenį“, *Klaipėda*, 1996 11 16.

Tapinas, Laimonas, *Prarasto laiko nebūna*, Vilnius: Alma Littera, 2004.

Tėvelytė-Švelnienė, Rita, dienoraščių fragmentai, in: Jonas Laurinavičius, *Kaip gyvi, mano kurso draugai?* [antroji knyga], Kaišiadorys: Gija, 2010, p. 88–99.

Sluckis, Mykolas, in: „Rašytojų, buvusių sekcijos pirmininkų, mintys“, *Veidai: Jaunųjų kūrybos almanachas*, sud. V. Daunys, Vilnius: Vaga, 1986, p. 24.

Tamošaitis, Regimantas, „Iš sapnų ir burtų miesto: Nijolės Miliauskaitės laiškai Liudai Viliūnienei“, *Metai*, 2019, Nr. 10, p. 82–115.

Žalys, Aleksandras, *Gyvenimo metaforos beieškant*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. „Vilniaus universiteto literatų būrelis sovietmečio literatūros lauke“, in: *Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā: rakstu krājums / Current Issues in Research of Literature and Culture: Conference Proceedings*, Liepāja: LiePA, 2021, t. 26, p. 147–161.
2. „Ambivalentiška Leonardo Gutausko vieta lietuvių literatūros lauke“, *Coloquia*, 2018, Nr. 41, p. 130–147.
3. „Pierre'o Bourdieu teorija ir sovietmečio lietuvių literatūros lauko tyrimai“, *Žmogus ir žodis*, 2018, t. 20, Nr. 2, p. 118–129.

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p.: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Tiražas 14 egz.